శ్రీరస్తు.

శ్రీరామచంద్రాయనమః

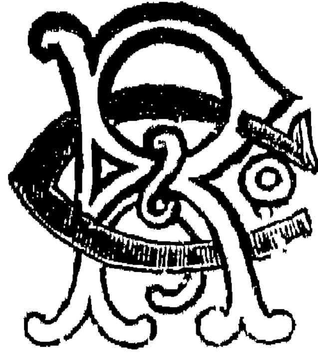
శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

యక్షగానము.

(సవరణకూర్పు)

శ్రీ తాళ్ళూరి నారాయణ సత్కవి విరచితము.

ఎనిమిదవ కూర్పు.

రామా అండ్ కో.,

విద్యావిషయికప్రచారకులు,

ఏలూరు.

నేత్రాభిరామా ముద్రణాలయము.

1933

 [కాలికోబైండు వెల రు 2-8-0

పోష్టు ఖర్చులు వేరు.

పీఠిక

ఆర్యులారా!

"పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం
ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సంభవామియుగేయుగే."

అను శ్రీకృష్ణభగవానుని వాక్యముననుసరించి భగవదవతారంబు లనంతములుగా విరాజిల్లు చుండెను. అందిరువదియొక్క యవతారంబులు ప్రాముఖ్యతను వహించి యుండెను. అందును నత్యుత్తమంబై శ్రీరామావతారంబు విరాజిలుచుండె. ఈయవతార పురుషుండగు రాముండు చిరకాలము బహుజన సమ్మతముగ రాజ్యపాలనంబు చేసెను. అందుచే లోకంబున "రామరాజ్య"మను గౌరవనీయవాక్యము స్థిరముగా నెలకొని యుండెను. ఈతని మించిన యవతారమూర్తి మఱియొకండు లేఁడు. ఆ మహాత్ముని చిత్రచారిత్రంబును మున్ను వాల్మీకి రచియించె. దాని నాధారంబుగఁ జేసికొని మహర్షులు కొంతమంది తమతమ నామములతో రామాయణంబులను పలువిధములుగ వ్రాసి యుండిరి. అన్నిదేశముల నన్నిభాషల యందు నీయుత్తమ చారిత్రము పవిత్రవంతమయినదిగా పద్యగద్యాత్మకప్రబంధములుగాను, పదములుగాను వ్రాయఁబడి యాబాలవృద్ధముగాఁ బఠింపఁబడు చుండెను. ఆంధ్రదేశమున నీమోక్షగుండ రామాయణము, సంగీతమునకుం బ్రాణమ్మొసగు స్వారస్యములగు ననమాన సంకీర్తనంబుల తోడను, తోఁహారలు, తేనెలొలుకు పలుకులనిండిన పద్యములతోడను, హరికథారూపంబున వ్రాయఁబడినది. ఈగ్రంథమింత స్వల్పకాలములో నెనిమిదికూర్పులు వేలకొలఁది పడుటయే దీని ప్రాశస్త్యమునకు నిదర్శనము. రసవంతమగు గ్రంథమగుటంబట్టియే మిగుల వాడుకలోనున్నదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును. ఇట్టి యుత్తమ గ్రంథమును బఠించి యెల్లరు భక్తిముక్తుల రెంటంగడవు లేని యశంబున నొప్పుదురనుటకు సందియము లేదు.

1915 సంవత్సరములో సర్వహక్కులును మేము పొంది ముద్రించుచున్నాము.

ఇట్లు విధేయుఁడు,
ఈదర వెంకయ్య పంతులు,
ప్రొప్రైటరు.
రామా అండ్ కో, ఏలూరు.

ఏలూరు,
24—9—29.

ఓం.

శ్రీ గురుభ్యోనమః.

విషయసూచిక.

బాలకాండము 1—95 పేజి

అరణ్యకాండము 149—186 పే.

కిష్కింధాకాండము 187—231 పేజీ.

సుందరకాండము 232—284 పేజీ.

యుద్ధకాండము 285—507 పేజి.

శుకుండు దనశాపకారణము దెలుపుట.

అంగద రాయబారము.

అంగదునిబోధ వినక రావణుండు యుద్ధమును బ్రకటించుట.

ప్రథమ సంకులయుద్ధము.

రావణుని యాజ్ఞచేఁ త్రిజట సీతకు నాగాస్త్రబద్ధులైన రామలక్ష్మణుల జూపుట.

సీతావిలాపము.

గరుడుండు వచ్చి నాగపాశంబులఁ దొలగించుట.

ధూమ్రాక్షుని యుద్ధము.

అకంపనుని యుద్ధము.

మహాకాయ మహానాగుల యుద్ధము.

ప్రహస్తుని యుద్ధము.

మందోదరి యుద్ధంబు మానుమని దశకంఠుని వేడికొనుట.

రావణుని ప్రథమయుద్ధము.

పరిభవమొంది రావణుడు లంకజేరుట.

కుంభకర్ణుని నిద్రలేపుట.

కుంభకర్ణుఁడు యుద్ధమునకు బోవుట.

కుంభకర్ణుఁడు సుగ్రీవునిచే విరూపియై వగచుట.

కుంభకర్ణుఁడు వానరుల ధిక్కరించి రామునిపయి కరుగుట.

రామునిచేఁ కుంభకర్ణుఁడు మడియుట.

నరాంతకుని యుద్ధము.

మహోదర, దేవాంతక, త్రిశిరులయుద్ధము.

అతికాయయుద్ధము.

అతికాయుని చావునకు రావణుండు దుఃఖించుట

ఇంద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమువైచి వానరుల రామలక్ష్మణుల మూర్ఛిలజేయుట.

హనుమంతుండు ద్రోణాద్రియందలి మందులుదెచ్చి రామాదుల మూర్ఛదీర్చుట.

శోణితాక్ష యూపాక్షాదులవధ.

మకరాక్షుని యుద్ధము.

ఇంద్రజిత్తు ప్రథమయుద్ధము.

ఇంద్రజిత్తు రెండవపరి మాయాయుద్ధ మొనర్చుట.

ఇంద్రజిత్తు మూఁడవయుద్ధమున మాయాసీత తలదరుగుట.

ఇంద్రజిత్తు నికుంభిళాహోమము సేయుట.

అవతారిక.

కృతిపతివంశానుక్రమణిక.

గీ. కోవిదులు మెచ్చ 'రామాంకుశో' రచించె,
ప్రాభవమ్మందె 'పట్టాభిరామప్రెస్సు'
తెనుఁగుదేశాన నింటింటఁ దేజరిల్లె,
అంతయును గల్గె రాముకటాక్షమహిమ.

క. శ్రీలలితాంధ్రధరిత్రీ
ఫాలస్థలతిలకముగఁ దపఃపరతంత్ర
ప్రాలంబశీల మగు నా
ర్వేలనియోగాఖ్యశాఖ వెలయు ధరిత్రిన్. ౧

క. వారలలో మంత్రకళా
ధౌరంధర్యాభిరామ తత్త్వజ్ఞనిధుల్
భారద్వాజసగోత్రులు
చేరొందిరి రాజనీతివిభవాంచితులై. ౨

క. భూదేవుల దీవనలన్,
భూదారుల మన్ననలఁ బ్రమోదితమై, సం
పాదితనీతివిభవ మగు
"ఈదర" కులదుగ్ధవార్ధి యెసఁగు సరసతన్. 3

శా. ఆ వంశంబునఁ బోలమంత్రి జననంబై సత్కళావైభవ
ప్రావీణ్యుం డయి దొడ్డిచింతలపురీపర్యంతసీమాళులన్
దేవబ్రాహ్మణవృత్తులన్ బెనిచి భూదేవౌఘసంస్తుత్యుఁడై
శ్రీవిభ్రాజితుఁడై తనర్చె నృపతుల్ స్నేహం బపేక్షింపఁగా. ౪

ఉ. ఆతనిపుత్రుఁ డుజ్జ్వలదయానిధి రామయమంత్రి సద్ద్విజ
వ్రాతమునం దభిజ్ఞుఁ డయి భవ్యకవిత్వపటుత్వచాతురీ
రీతుల నగ్రగణ్యుఁ డయి శ్రీరఘురామపదారవిందసం
జాతమరందపానరుచిసక్తత నొప్పె రసజ్ఞులౌ ననన్. ౫

సీ. సప్తసంతానముల్ సంతరించి యశంబు
నాచంద్రతారార్క మలరఁ జేసె;
ఏడువారంబుల కేకైకవిధముగా,
భజనప్రబంధముల్ ప్రచురపఱిచె;
గరిమమై వైకుంఠపురమును నిర్మించి,
శిలలతోఁ బెన్గోట వెలయఁ జేసె;
వర్తకవృత్తి ప్రవర్తిల్లఁగా బిడా
ర్లనుగూర్చి ధనసమార్జన మొనర్చె;
గీ. తనదు వంశాభిధేయాంకితంబుగాఁగ
నలర నీదరవారితటాక మొండు
రాజిలఁగఁ జేసె నీదర రామమంత్రి;
ఆతనికి సాటికలరె ఈక్ష్మాతలమున ! ౧

ఉ. రామయమంత్రిదేవి యభిరామగుణాకర మంగమాంబ ని
స్సీమయశోభిరామయయి చెల్వలలోఁ దలమానికంబునై
కాముని తల్లికంటె సిరిగల్గి నిరంతరభర్తృసేవనో
ద్దామదయార్ద్రచిత్తయయి దన్పెను బేదల నాదరంబునన్. ౨

గీ. మంగమా- రామమంత్రి దంపతుల కనుఁగు
సుతులు నల్వురు, మఱియును సుతలు నల్వ,
రమలగుణధన్యు లుదయించి; రందు జివర
మహితపట్టాభిరామయమంత్రి పొడమె. ౩

క. ఆ నీతి ప్రవణుఁడు ల
క్ష్మీ నరసాంబికను సాధ్విఁ జేపట్టి, కనెన్
సూనుల ముగ్వుర సజ్జన
మానితులన్ సాధుగుణసమంచితమతులన్. ౪

గీ. రామసచివుఁడు, వేంకటరాయమంత్రి,
వేంకయామాత్యుఁ డను పేర్ల వృద్ధిఁ గనిరి;
ప్రబలయోగమ్ముచేత వర్తకముచేత
దీక్షఁ గొనిరి సరస్వతీదేవిఁ గొలువ. ౧౦

సీ. తన చిన్నతనమున దైవమ్ము ప్రేరణ
ఏలూరుగడ్డపై గాలు వెట్టి;
పెట్టి మువ్వురలోనఁ జిఱుతయయ్యును నేగు
పలరార నేర్చె విద్యాపరిశస్తి;
నేర్చి బుద్ధిస్థైర్యనిపుణుఁడై వ్యాపార
కలనలోఁ గన్గొనెఁ గౌశలంబు;
ముద్రణశాలయుఁ బుస్తకక్రయశాల,
నెలకొల్పి వర్ధిల్లె నేర్పుమీఱ;

గీ. దాన వచ్చెడి ధనము సాధనముగాఁగఁ
దమిని బంధుల రావించి తత్తదుచిత
విధులయందు నియోగించె వినుత వినయ
మూర్తి వేంకయామాత్యుండు పూజ్యయశుఁడు. ౧౧

ఉ. రాముఁడు సర్వసంపదభిరాముఁడు భక్తజనైకరక్షణో
ద్దాముఁడు తత్కులంబునకు దైవతమై తనరారుచుండ నా
రామునిపేరఁ గంపెనియుఁ బ్రస్తుతిగాంచిన ప్రెస్సుఁగూర్చి శ్రీ
రామపదంబు వ్యాప్తి పొనరం బచరించె ననేకరీతులన్. ౧౨

సీ. ధన మిచ్చి మంచిపాత్రములు వ్రాయించెఁ బం
డితులచేఁ బఠితృసంతతులు బొగడ;
పాఠశాలలలోని బాలుర కను వగు
సరణిఁ బుస్తకముల సమయ మెఱిఁగి;

ఊరూరఁ బ్రకటించి యుత్సాహముం గూర్చి
విద్యార్థులను జదివించి మించె;
విద్యాధికారులు విరచించు నూత్న పు
స్తకముల నాంధ్రదేశమునఁ బఱపె;
గీ. దేశభాషకుఁ గ్రొంగ్రొత్తతెన్ను లరసి
పరిబలతరదీక్ష నూరూరఁ బర్యటించి
గ్రంథరాజమ్ములం బ్రచురణ మొనర్చె;
మాన్యచరితుండు వేంకయామాత్యఘనుఁడు. ౧౩

సీ. భర్తృశుశ్రూషణపరతంత్రచిత్త యౌ
పార్వతి వామపార్శ్వంబు గాఁగ;
జిలిబిలిపలుకులు గులికించు పట్టాభి
రాముఁ డాత్మీయపుత్రకుఁడు గాఁగ;
చిన్నారి పొన్నారి చిట్టి లక్ష్మీనర
సమ పట్టి ముద్దుముచ్చటలు గాఁగ;
సంతతం బమృతహస్తమున దీవన లిచ్చి
వెలయు లక్ష్మమ తల్లి వేల్పు గాఁగ
గీ. వేంకయాఖ్యుండు సద్గుణవిశ్రుతుండు,
సముచితోదారశీలుండు శాంతమూర్తి
యలరఁ జేయుచు నుండు రామాంకితముగ
దశదిశలు మ్రోవఁగా శారదాసపర్య. ౧౪

ఆ. తల్లి పుట్టినిల్లు, తన యత్తగారిల్లు
సంతరించె రామచంద్రు కరుణ;
పుట్టినాఁడు తనకుఁ బట్టాభిరాముఁడే;
తనకు రామభక్తి తారకమ్ము;

ప్రకటవృత్తి తనకు 'రామాండుకో'యయ్యె;
నసదె సిరులు వేంకయార్యమణికి! ౧౫

గీ. సుందరీ- రామ దంపతుల్ సుకృతిరతులు
అవ్వ- తాతలు తన్నుఁ గాపాడినారు;
వారియాశీఃప్రభావ మేపారుచుండ
నభ్యుదయ మొందు ఈ వేంకయప్రధాని. ౧౬

గీ. మేనకా- హిమవంతులు మృడునకుబలె
నిజసుతం దన ధర్మపత్నిగ నొనర్చి
నట్టి శ్రీలక్ష్మియును రామయప్రెగడయు
నత్తమామలుగా వేంకయార్యుఁ డెసగె. ౧౭

—♦ అంకితము. ♦—

గీ. ఒకటితక్కువ రెండు వేలు కలివత్స
రములు గడవ విళంబివర్షమునఁ జైత్ర
మాసమున "మోతుకుగుండరామాయణమ్ము"
వ్రాసితిని రామునకు సమర్పణముగాఁగ. ౧౮

తే. గీ. అట్టి కథ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ
కోవిదుఁడు సంస్కరించె నాకోరి కలర;
శిష్యతతు లద్ది పఠియించి చెల్వుమీఱ
హరికథల (జెప్పి రందందు సంధ్రభూమి. ౧౯

తే. గీ. ప్రబలెఁ బ్రఖ్యాతి దానఁ, గరంబుఁ బ్రీతిఁ
బ్రజలు బఠియింప నుత్సాహభరితు లగుచు
నచ్చుఁ గూర్పించి మత్పుత్త్రు లధికభక్తి
నంధ్రభూమిని బ్రచురించి రాదరమున. ౨౦

తే గీ. ప్రథమముద్రణపుం బ్రతుల్ వ్యయముజెంద,
శక్తికిని మించి యున్న బ్రసక్తియగుట

వృద్ధదశ గల్గుటయు నింక నె ట్లటంచుఁ
జింత యోజించుచుండ నా శ్రీశు కృపను- ౨౧

ఉ. శ్రీయుతుఁడార్య సన్నుతుఁడు శ్రీరఘురామపదారవిందసే
వాయతచిత్తుఁ డీదరకులాంబుధిచంద్రుఁడు వేంకమంత్రి నా
రాయణసత్కవిన్ నను నయంబునఁ బిల్చియు మోక్షగుండ రా
మాయణనామసత్కృతి తదంకితమున్ బొనరింపఁ గోరు మన్- ౨౨

తే. గీ. దివ్యతాంబూల మొసఁగె నెంతే ముదమున;
రాముకథ కృతి; తత్పదారాధకుండు
భక్తు డీవేంకయామాత్యవరుఁడు మత్కృ
తీశ్వరుఁడు; ధన్యతముఁడ నా కే మటంచు- ౨౩

క. నెమ్మది సంతోషించియు
సమ్మతి సూచించినంత శాలువజోడుం
గ్రమ్మలు భూషణములు ద్ర
వ్యమ్మును తాంబూలమొసఁగినంత నె ప్రీతిన్- ౨౪

క. శ్రీరఘునాయకపదయుగ
సారసమకరందసక్తషట్పదమునకున్
సారాచారవిశేషవి
హారావేశునకు వేంకయామాత్యునకున్. ౨౫

గీ. పుత్త్రపౌత్త్రప్రపౌత్త్రవిస్ఫూర్తి లలర
నఖిలవిధభోగభాగ్య విన్యాస మొనర
ఆయు రారోగ్య విభవ సౌఖ్యంబు లోలయ
భవ్యయశ మొందఁ బ్రీతి దీవనలొనర్తు. ౨౬

వ. నా యొనర్చిన రామాయణహరికథాకాలక్షేపంబునకుఁ గృతిపతిగా
నొనర్చి, కథాక్రమం బుపక్రమించెద. ౨౭

శ్రీరామచంద్రగురుపరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

బాలకాండము.

శా. శ్రీమద్భూమిజ వామభాగమునఁ, బ్రాచిన్ గేసరీ పుత్త్రుఁడున్,
సామోదంబునఁ బార్శ్వయుగ్మమున నాశత్రుఘ్నుకైకాత్మజుల్,
ప్రేమన్ బశ్చిమమందు లక్ష్మణుఁడు నావేష్టింపఁ, జెల్వొందు శ్రీ
రామబ్రహ్మపదారవిందముల నారాధింతు నశ్రాంతమున్.

మ. మఖముంగాచి, విరాధముఖ్యరిపులన్ మర్దించి, సుగ్రీవునిన్
సఖుఁగా నేలి, దశాస్యు ద్రుంచి, యవనీజం గూడి సాకేతమున్
సుఖమై చేరి స్వరాజ్యభోగములచే శోభిల్లు శ్రీరాఘవుం
డఖిలాఘంబుల ద్రుంచి భక్తులకు నిత్యానందమున్ గూర్చుతన్.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

రామా మహీజావరా! పరంధామా! సుగుణాకరా॥

రామా! త్రిలోకాభిరామా! దనుజవిరామా! వినుతసుత్రామా! దశరథ॥ రా॥ సంగరశూరా! విహంగతురంగ! ఘనాంగ! కలుషవిభంగ! జనకజ॥ రా॥ ఖండేందుమౌళికోదండవిఖండన! పండితనుత! మోక్షగుండపురరఘు॥ రా॥ వారణదుఃఖనివారణ! త్రిలోకకారణ! తాళ్ళూరినారాయణార్చిత॥ రా॥

మలయమారుతము: ఆటతాళము.

శ్రీగురుప్రభో చిదఖండరూపభో॥ శ్రీగు॥ బాగుగ నీపాదభజనముచే భవసాగరముదాటఁగా గల్గె ధన్యుడ॥ శ్రీగు॥ చతుర్దగమున

సత్యరూపమున। మోక్షగుండమందు-సాక్షిగ నెలకొన్న। యక్షయ తేజ నారాయణశర్మహృల్లక్షిత! పూర్ణవిలాస! వేంకటశివ॥ శ్రీగు॥

ఆదితాళము. (రవికులతిలక-వలె)

నను దయగనవే పరమేష్ఠిరాణి॥ నను॥ నన్నుగైకొనవే ఘనపావనీవే॥ నను దయ॥ ఆపదల్ మాపగన్ - పాపముల్ బాపగన్-నీ పాటివారలు రూపింపగా లేరు; నీపదయుగళము ప్రాపగు॥ నను॥ భావంబునన్ సేవించెదన్ - నావాక్కునన్ నీవెప్పుడున్- ఠీవిగ నిలిచి శుభావహ మగు నటు, గావింపు జగత్పావని॥ నను దయ॥ మోక్షగుండమం దనయము నీవు రంజిల్లి-యీక్షితి నారాయణకవి సేలెదుతల్లి యక్షయకటాక్షమునన్ దీక్షమీఱ వీక్షింపుచు॥ నను।

శంకరాభరణము: రూపకతాళము.

శ్రీయుమాకుమారా! పాహి శ్రీదాయరా దా! యఘాళిద్రోహియ బాళి॥ శ్రీ॥ పాయక నీ పదాబ్జములు సదా గొలుతు॥ శ్రీయు॥ కాయేంద్రియపరిహారా! కాయజారిసుకుమారా! తోయజాతభవవందిత! శ్రేయము లిడరాదా! శ్రీయుత నారాయణ కవిరాయ వినుత! మోక్షగుండనాయక! నిర్విఘ్నంబుగ నాయభీష్ట మొసగుమ॥ శ్రీయుమా॥

ఆ. వె. ప్రస్తుతమున నాకు వాసార్హమై యొప్పు
మోక్షగుండనామపురమునందు
భవ్యరాఘవోత్సవమును విళంబి వ
త్సరమునందుఁ దనరుచైత్రమందు.

వ. యథావిధిగ నాచరింప సమకట్టి ప్రవాళ రజత నీల స్ఫటిక తేజోరాజితంబగు నొక్క దివ్యమందిరంబున అష్టదళవిరాజిత భద్రపీఠంబుపయి భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణ సీతాసమేతంబుగఁ గోటిసూర్య ప్రభాభాసమానుండయి వేంచేసియున్న శ్రీరామచంద్రమహాప్రభు

కొలువు సేయం గోరి సర్వేంద్రియవ్యాపారంబులతోఁ గలియకుండ మనంబును మారుతముతో జతపఱిచి పంపఁగ నవి రెం డేకీభవించి, పెద్ద మార్గంబులు రెండింటిని విడిచి, నడిమి సన్న బాటను జని తన్మందిరంబునకుఁ గల ద్వారపాలకుల నాశ్రయించి మొదటి వానికి నాలునూఱులు, రెండవవానికి నాలువేలు, మూఁడవవానికి నాలువేలు, నాలవవానికి నాలువేలు, నైదవవాని కొకవేయి, యాఱవవాని కొక్క వేయి, కడపటివాని కొక్కవేయిగ నీగ్రహకారము లంచ మిచ్చి వచ్చుచుఁ బోవుచుండుటకు నిరాతంకముగా స్వతంత్ర మేర్పఱుచుకొని చేరి యర్ఘ్యపాద్యస్నానంబులు గంగాదినదీజలంబులుగ, షట్కమలంబులు పూజాద్రవ్యంబుగా, సూర్యచంద్రులే హారతులుగ, నిజానందంబే నైవేద్యంబుగ భావించి యాత్మారాముని సేవించుచుఁ దన్మయత నున్న సమయంబున,

ఉ. తంబురఁ గాలిగజ్జెలును దాళమృదంగముఖాదిభవ్యనా
దంబులు పొల్పుమీఱ హరిదాసచయం బనుదెంచి నృత్తగీ
తంబుల రామమూర్తిచరితంబును బాడుచు నుత్సవంబు సాం
తంబగు నంతదాఁక భజనంబు లొనర్చిరి సంతసంబునన్.

వ. ఇట్టిసత్కాలక్షేపంబు సర్వజననేత్ర శ్రోత్ర మానసానందకరంబుగనున్న కాలంబున,

సీ. శ్రీరమణీయ వేమూరిసదన్వయ క్షీరాంబునిధిపూర్ణశీతకరుఁడు,
మహనీయసత్సభామండలరంజిత సంగీతవిద్యావిశారదుండు,
దేవ మహీదేవ దేశికసజ్జనావలియెడ సద్భక్తి నిలుపువాఁడు,
పాపార్యవర్యుండు పరగ శేషాంబిక యందు గన్నట్టి నెయ్యంపు కొడుకు,
గీ. సుబ్బయార్యునకుఁ బరమ సోదరుండు,
నలరు నరసింహశర్మకు నగ్రజుండు,
శ్రీఘనసుధ రామనామైక చింతనుండు,
యజ్ఞనారాయణుండు సత్యవ్రతుండు.

వ. ఉత్సవారంభదివససాయంతనంబునఁ బూజాసమయంబునకు వచ్చి యందు వేంచేసియున్న సాకారరామమూ_ర్తిని వీక్షించి,

ఏకతాళము: దిలలగావా.

కలిగె నాకు శ్రీరాఘవునిగొలువ॥గలి॥ ఘల్లుఘల్లున జిరు గజ్జెలు మెఱయ। నలినాక్షునికడ నాట్యము జేయ॥ గలి॥ తాళ మృదంగ ఫిడేలు తంబుఱలు। బాళిని మ్రోయ భజనఁజేయ॥ గలి॥ భూమిజయుతుఁడై పోద లెడురాముని। వేమరుగన్నుల వీక్షింపఁగను॥గలి॥ అక్షరుడంచు నా, రా యణు నేలెడు। మోక్షగుండపతి మ్రోల నిలువ॥గలిగె॥

వ. ఇట్లత్యానందంబు నొందుచు హరిదాసబృందంబులం గలిసి భజన మొనర్చి యవభృథానంతరము మదంతికంబున నిలిచి సప్రమ భావంబున,

సీ. శ్రీవత్ససంజ్ఞరాజితగోత్రభవుఁడ వార్వేలకులాంబుధి ద్విజవిభుఁడవు;
తాళ్లూరికృష్ణప్రధాని జ్ఞానాంబయం దాదరంబున గన్నయాత్మజుడవు;
ఘనమైలవరపు వేంకటశివాచార్య కృపాలబ్ధవిజ్ఞానభాసితుఁడవు;
మూ_ర్తిత్రయాతీతముఖ్య సచ్చిత్సుఖ మయవస్తుతత్త్వవిమర్శకుడవు;

గీ. కేవలాఖండమోక్షలక్ష్మీయుతుడవు;
భ_క్తి శ్రీరామచంద్రోత్సవవ్రతుఁడవు;
సరసపదపద్యనిర్మాణస_క్తమతివి
హతదురితకర్మ నారాయణాఖ్యశర్మ.

అని సంబోధనచేసి యిట్లనియె:

క. రామాయణంబు హరికథ
గా నీవు రచించియుంచు కారుణ్యమునన్;
నేమమున నేఁ బఠించెద;
భూమిని నాకొదవు భు_క్తి ము_క్తులు రెండున్.

వ. ఈమహోపకారంబుఁ గట్టుకొం డని ప్రార్థించిన సమ్మతించి వారిని సమర్యాదముగాఁ బంపి పిమ్మట నొక్కనాఁడు నామనంబున,

సీ. ఛందోవిచారంబు సలుపఁగా నైతిని; వ్యాకరణంబు నేర్వంగ లేదు;
కావ్యంబులనుమాట గలలోనెఱుంగను; నైఘంటికంబులనంగవినను;
నవరసాలంకార నైపుణి లేదయ్యె; భరతశాస్త్రంబు చొప్పరయ లేదు;
రాగతాళములమార్గము గోచరముగాదు; స్వరవిభేదంబులజాడ లెఱుఁగ

గీ. నీమహాకావ్యరత్న మిం కేవిధమున
హరికథ నొనర్తు శక్తి లే దనక నేను
సమ్మతించితి; నిది యెట్లు చక్కపడునొ!
యొండు శరణంబు లేదు రాముండు దక్క.

వ. అని యోజించి రాముని బ్రార్థించి యారాత్రి నిద్రించుసమయంబున నాపాలి ప్రత్యక్షదైవం బగు శ్రీరామమూర్తి మదీయకారణాచార్యులగు వేంకటశివార్యవర్యరూపంబున స్వప్నంబునఁ గనఁబడి దయారసం బొలుక నిట్లనియె:

తే. గీ. వత్స! వాల్మీకిముఖమునివరులు, నితర
నరులు, మును సంస్కృతాది నానావిధస్వ
భాషలను శక్తికొలఁదిని భక్తిచేత
నెన్నిరీతులనో రచియింప లేదె!

క. అందఱిలో నీ వొకఁడవు;
సందేహము నీ కిఁ కేల! సద్గురుకరుణా
నందంబున రామాయణ
ముం దగ హరికథ రచింపు ముదము దలిర్పన్.

ఉ. చొక్కపుహేమ మెవ్వ రెటు సొమ్ములు సేసిన వన్నెవచ్చి న
ట్లెక్కువ రామమూర్తికథ నెవ్వరు సెప్పిన నొప్పిదంబగున్;

జక్కఁగఁ దత్కథారచన సాంగముగా నెఱవేర్చి భక్తితో
గ్రక్కున మోక్షగుండపుర రాముని కర్పణ సేయు పుత్రకా!

వ. దీనికి మోక్షగుండ రామాయణమను నామం బొసంగుము. నీకు మేలయ్యెడు మని సెల విచ్చి వారు కను మొఱంగిన నేను మేలు గాంచి శ్రీమద్వేమూరి యజ్ఞనారాయణాఖ్యహరిదాసస్తోత్రాహంబున కనుగుణంబుగ సద్గురుకటాక్షంబు గలిగెఁగదా! యింక లోపం బేమి యని యానందించి యి ట్లనుకొంటి:

ఉ. ఈయవనిం గవీశ్వరు లనేకులు నేర్పరు లుండియుండ రా
మాయణముం రచింప నను మన్ననఁ బ్రేరణచేసె యజ్ఞనా
రాయణపాటి మిత్రులు ధరంగల రే! యిక నాదుభాగ్య మెం
తో యధికం బటంచు ధృతితోఁ దలపోసి యనంతరంబునన్.

వ. ఒక్క శుభదినంబున నుపక్రమించి యిష్టదేవతా సద్గురు సత్కవీశ్వరులఁ బ్రార్థించి,—

పద్యాంతములు: అటతాళము. (కలియుగద్రష్టు)

1. రామునకు జితభృగు-రామునకు జగదభి-రామునకు దానవ వి।
రామునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

2. ధీరునకు నిగమసం-చారునకు రణరంగ। శూరునకు శరధి గం।
భీరునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

3. ఖండశశిమౌళి ఘనో-ద్దండ కోదండ వర। ఖండీకృత బాహు
బలా। ఖండునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

4. దివ్యునకు సుజన సం। భావ్యునకు మరుత్సుత-సేవ్యునకు మాని
మం। తవ్యునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

5. ప్రీతునకు భువన వి। ఖ్యాతునకు రవివంశ। జాతునకు సీతా స।
మేతునకు మోక్షగుండ ॥రా॥

. నారాయణశర్మ స్వామిద్వ । హారునకు ననంతాన । తారునకు భక్త
మం । దారునకు మోక్షగుండ ॥ రా॥

వ. సమర్పితంబుగా నాచేఁ బ్రకోలఁది సేయంబూనిన శ్రీమోక్ష
గుండరామాయణహరికథా విధానం బెట్టి దనిన,—

క. శ్రీమత్కైలాసాచల
ధామంబుననున్న చంద్రధరునిం గని త
ద్వామార్ధశరీరిణి యగు
హైమవతీరమణి ప్రమోక్తి యడిగెఁ బ్రియమునన్.

క. మంత్రములలోన నుత్తమ
మంత్రం బన నెద్ది? దాని మహిమంబును ద
న్మంత్రార్థి దైవమును, ద
న్మంత్రానుష్ఠానవిధము మహితాఁ దెలుపవే.

వ. అని సంప్రశ్నంబునఁ బ్రార్థించిన నానందభరితాంతః
కరణుఁడయి 'కాంతామణీ! శుభప్రదంబగు సద్విచా
రంబు నన్నడిగితివి నీయందలి దయచే నన్నానివచించెద వినుము.

శివునికి [illegible]—ఏకతాళము.

రామమంత్రము, నీవు రమ్యమంత్రము। భూమిలోన లేదు దాని,
...లుమంత్రము ॥ మంచిమంత్రము। విబుధు లెంచుమంత్రము, మించి
...వార్థిని దాటించుమంత్రము॥ ౧॥ నిత్యమంత్రము। విమల సత్య
...మంత్రము। ప్రత్యగభిన్నాత్మరూప । హరిగుణమంత్రము ॥రా॥ దీక్షమంత్ర
...కము దివ్యమంత్రము । మోక్షగుండమునకు వెలయు ముఖ్యమంత్ర
..., రామ పరమమంత్రము, యిదే పరమమంత్రము, ధరను నారాయణ
...బ్రహ్మస్ఫురితమంత్రము॥ ౧॥

రమణి ! విను మిది శ్రీరామ రామయను
యనుచు బ్రహ్మాదివిబుధులు మనములందు

గని రమించుచు నుండిన కారణమున
రాముఁ డను పేరు వచ్చెఁ బరాత్పరునకు.

వ. కాబట్టి యమ్మంత్రరాజంబు నీ వనుష్ఠింపఁదగినది. దీని యనుసంధానంబునఁ బునరావృత్తిరహితశాశ్వతబ్రహ్మానందపదవి ననుభవింపవచ్చునట్టి రామమూర్తికిని నాకును భేదంబులేదు సుమీ యని యుమ్మంత్రం బుపదేశించిన నానందించి, యోపరమేశ్వరా! రాముండు పరమాత్ముండయునను మాయతోఁగలసి యవతారంబు లెత్తినట్లు పురాణవచనంబుగలదు. అందువలన నతని కేమిప్రయోజనంబు సెలవిమ్ము మహాత్మా! యని వేడిన నానందించి శంకరుం డిట్లనియె:

క. ప్రకృతి విలక్షణుఁడగు నా
త్మకు సృష్ట్యాదులు వికల్పితంబులు లేమా!
యొకటిని నంటక యాతఁడు
సకలంబును జేయుచుండు సర్వాధికుఁడై.

వ. ఇట్లు గావున జగత్సృష్టి స్థితి లయకారణకర్తయైనపరమాత్మ దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలనంబుకొఱకును ధర్మసంస్థాపనంబుకొఱకును బ్రతియుగమునందు మాయాసహితుండై యనంతావతారంబు లెత్తుచుండు.అందొక్కటియగు రామావతారచరిత్రములోకత్రయ పవిత్రంబై శ్రోత్రానందకరంబయి యలరారునది దెలిపెద సావధానచిత్తవగుము.

పల్లవి. తోహర. రామరామయనవే! శ్రీ రామాయణకథవినవే! రామారఘుకుల రామా! సీతారామా! రామా! యనవే। రామామణిరో రమ్యంబగు శ్రీరామాయణకథ వినవే॥ రామా॥

వ. ఓపార్వతీ! ఈప్రపంచంబున నార్యావర్తంబునఁ గోసలదేశంబున మాంధాతృ సగర దిలీపేక్ష్వాకువులు మొదలగు సూర్యవంశరాజులకు ముఖ్యపట్టణమయి యయోధ్యయను నొక్కనగరంబు వెలయు. అది నవరత్నస్థాపితమయిన దివ్యభవనంబులచేతను, విశాలములయిన

రాజవీథులచేతను, రమ్యంబులగు విపణిమార్గంబులచేతను, నగాధము లగునగడ్తలచేతను, మోదప్రదంబులగు శశికాంతవేదులచేతను, బచ్చల తోరణములచేతను, ముత్యాల ముగ్గులచేతను, దనరారి వర్ణాశ్రమాచార నియతులయిన చాతుర్వర్ణ్యములవారికి నివాసయోగ్యంబయి యలకాపురంబుకన్న మిన్నయై వన్నెగన్న యున్నగరంబున,

తోహార. దశరథుండనునొక ధరణీనాథుండు తరణివంశసంభవుండు। దశ
దిశలందును విశదంబుగఁ దన యశము నిండఁగా నెగడు॥ రామా॥

వ. మున్నూటయేఁబదిమంది భార్యలలోఁ ముఖ్యులయిన కౌసల్య కైక సుమిత్ర లను ముగ్గురు భార్యలతోఁ గూడి సను స్తనసుఖంబు లనుభవించుచుఁ బెద్దకాలంబు రాజ్యంబు సేయుచుండి తనకు సంతానంబు లేని కొఱంతచేఁ జింతించి సుమంత్రుండనుపేరుగల మంత్రిముఖ్యుని రావించి సభచేయించి వసిష్ఠాదిమునులను బిలిపించి పూజించి ముకుళిత హస్తుండయి దశరథుం డిట్లనియె:

దశ—కీర్తన: ఆదితాళము.

మునులారా! నా మాట వినరే। యోగీశ్వరులార హితులారా! ధారుణి బుత్రులు లేరికఁ నాకు నే తీరునఁ గొరత తీరునో సూరి వరులారా॥ సంతతిలేకను సద్గతిలేదట యెంతేని నంతే వ చింతసు సేవింతుబుధులారా॥ మోక్షగుండ కమలాక్షుని కృపాకటాక్షము గలుగు నయేయముగ॥ బుధులారా॥

వ. "అపుత్రస్య గతిర్నాస్తి" సుతులు లేని వారికి గతులు లేవని శ్రుతిస్మృతులు వలుకుచున్నవి. పెక్కుకాలంబయ్యె; నొక్కకొడుకయిన నుండునఁ గలుగఁడు. కాఁబట్టి సంతానంబుగలుగు తెఱఁగెఱింగింపుఁడు,

సంధి: తోహార.

అని యిటు దశరథుఁడాడిన పలుకులు। వినిరి మునులు మోదమున। దనరఁగ సూతుఁడు దాను విన్నదంతయును దెలిపె వేగమున ॥ రామా॥

సూతు- కీర్తన- కమాచ్, ఆది:

విను ధరణీనాయకా, వినుధర, సురుచిరతనుజిత సుమసాయక వినుǁ ధరǁ సంతతి లేదని చింతయేల మీ । మంతనమున మనవి నిలిపిǁ విను ధరణీǁ ఎలమిఁ బుత్రకా మేష్టి జేసినను। వెలయగఁ దనయులు గలుగుదు రిల వినుǁ ధరǁ అవని మోతుగుం డాధిపు కృపచే । వివిధ సుఖంబుల । పేఁగగలవు వినుǁ ధరǁ

వ. ఓ దశరథమహారాజా ! పూర్వంబున అంగమహీపాలుం డగు రోమపాదుండను రాజు తన రాజ్యంబున ననావృష్టి దోషంబుప్రాప్తించి జనక్షోభము గలిగిన నది నివారించుటకయి ప్రాజ్ఞుల వలన వర్షహోమాది క్రియలు చేయించియు వానలు లేకున్న జింతించుచుండఁగా నప్పుడు కొందఱు పెద్దలు విభాండకుని తనయుఁడు ఋశ్యశృంగుడను నతఁడు జన్మించినది మొదలు తపస్సంపన్నుడయి యున్నవాఁ డమ్మహనీయుండున్న దేశంబున దుర్భిక్షభయంబులు దొలఁగుగాన నతని నిందు రప్పింపు డని పలుఁకగ విని రోమపాదుండు చాతుర్యనిపుణలగు గణికాంగనలఁ బిలిపించి యమ్ముని తపోవిఘ్నంబు సలిపి తోడి తెండని పంచిన మంచి దని,

రూపకము, రామల్ నలుగు-'వలె'.

వారల్ చనిరి మోదమున । నో యారమమీరఁగ ǁ వారల్ ǁ సారెకు ఋశ్యశృంగుఁ ధీరుఁ వలపింపగఁ గోరి తదాశ్రమవనికిని జేరఁ ǁ వారల్ǁ మాటల్ చెఱకు రసము వలెఁ . మాధుర్యము గారఁ । మాటికి సయ్యాటలతోఁ బాటలు వాడుచు గను గీటులఁ దగ చిఱునగవుల తోడఁ ǁ వారల్ǁ మాసిఁ మఱపించి ధరా జాని పురముఁ జేర్పఁ । బూని సదా మోతుపుర శ్రీనాథుని పదములు । ధ్యానించెడు మునివర్యుని గానఁ ǁ వారల్ǁ

సీ. విరహిణీమృగముల వేటాడ గమకించిమరుడు వైచినపుష్ప♦శరము లనగ!
గడు వేడ్కతోఁ బాల♦కడలిని జన్మించి జగతికి వచ్చు న♦చ్చరలనఁగ!

ధారాధర వినిర్గతంబులై దెసలకు బఱతెంచు క్రొక్కారు మెఱపు లనఁగ
శృంగారరసములం జేరి క్రీడింపంగఁ గడగివచ్చెడు రాజకన్యలనఁగ;

గీ. నించుకైనను మది సంశయించ కప్పుడు
మించుబోణులు నిగులఁగా మించి సంత
సించి మునియాశ్రమముఁ బ్రవేశించి యతని
గాంచి వలపించికొని పోవ నెంచి రంత.

ఉ. వీనుల విందుఁ గొల్పెడగు వీణల మీటుచు నాట్యము క్రమ
గానము సేయుచున్ మఱియుఁ గాంతలు సూతయు భీతిలేక య
య్యాన్ముని దాఁకుచున్ గడఁగి మాటలు నీటు చెలంగఁ బల్కుచున్
బూని విచిత్రమార్గముల మోహితుఁ జేయగఁ గొల్పిరాతనిన్.

వ. ఇట్లు గొన్ని దినంబు లతని నాశ్రయించి తమ స్వాభావిక చేష్టల గనపఱచుచుండిన నతండు పూర్ణ సమాధిని జాలించి,

తోహర. కన్నులు విచ్చి యఖండ తేజములఁ గనఁబడు వారలఁ గాంచి । ఎన్నడు జూడని యీ నరరూపము లేమిటివో యని యెంచి ॥రామ॥

వ. స్త్రీపురుష భేదాభేదంబు దెలియఁగని యతండు వారలఁ దన వంటి ఋషులనుగా భావించి యిట్లనియె,

ఋశ్య, కీర్తన, ఏకతాళము, కలిపని-వరాళి:

ప్రమదమమరగ మిముఁ బొడగలిగెను । తమ యాశ్రమము లెంత దవ్వౌను దెల్పుఁడంత సముచిత సంభాషణములాడఁ గల్గును॥ ప్రమ॥ మాకు గొమ్ములు నాతిలనుగడు । మీకు రొమ్ములనెంచు॥ ప్రేమలైన కొమ్ములుండ । మాకిందు మోసము లేకపోయెను ॥ప్రమ॥ మీరెన్నడిటకు రాఁడివరకు సారకు మాకుఁ గనిపించి రి సత్కృప తోడ । జేరిన కారణము జెప్పఁగఁ దగును॥ ప్రమదము॥

ఉ. అక్షయమైన తళ్కులహహా దెసలన్ వెలిగించుచున్న రు
ద్రాక్షలు కంఠమందు వెలయన్ ధరియించితి రార్యులార! యీ
వృక్షము లెచ్చటన్ గలవివెట్లు లభించెను మీకుఁ దెల్ప నే
నాక్షణ మేగి తెచ్చుకొనిహారముగూర్చి ధరింతుఁ గుతుకన్.

క. పరిమళము గల్గు భస్మము
ధరియించితి రంగములనుదగ నిది గనులన్
దొరికినదో! చేసినదో!
కరము గురుతుఁ దెలుపరయ్యాకవివరులారా!

గీ. హంస దండంబు లెచ్చటసలవడె? నివి
చేతముట్టిన నాదంబుఁ జేయుచుండు?
నిట్టి చిత్రాసనంబు లేతట్టుకలవో
మావనంబున దొరకవు మానులార!

వ. ఇట్లు వారియందు బద్ధానురాగుండై తపస్సమాధి జాలించి వారింగలసి యిచ్ఛావిహారంబుగాఁ జరించుచు గాలంబు బుచ్చుచుండ నొక్కనాఁడు వారాంగన లిట్లనిరి:

క. మా యునికిపట్లు సేరఁగఁ
బోయెదమో మానివర్య! పొందుగ నన్నా
ళ్ళాయె నిటువచ్చి యుఁడఁ సెల
వీయుము మాకన్న నాతఁడింతుల కనియెన్.

ఋషి, కీర్తన: ఏకతాళము, హంసధ్వని, రవికులకలశ.

విడువగ దగునా మహనీయులారా। తగునా। వగఁ ద్రోయగఁ మే లగునా॥ విడువ॥ ఈడుగన్ । జోడుగన్ । దోడుగన్ । గూడియున్ । వేడుకతోడుత విహరించియు విడ నాడగదఁలఁచుట పాడియె॥ విడువఁగ దగునా॥ నే వచ్చెదన్। మీవెంబడిన్ । వేవేలుగన్ । భావింపకన్ । బావనులార । కృపావహులైకొని । పోవుదునమ్మితిఁ ।

గావున॥ విడువగ దగునా॥ ఒంటిగా । ఈ వనమున నే నుంటిగా । మిము వేడుకగాఁ గంటిగా । గలసి మెలసి యుం దుంటిగా । ఇఁక నను విడువగఁ దగునా॥ మోక్షగుండ విభులదలచుచు మీ యాశ్రమముల్ । వీక్షింపగఁజ మా కిచ్చవొడమె నిది మేలు ! ఈక్షితి మిమ్మొడబాయక - ఈక్షణమున రానీయుడు॥ విడువంగ దగునా॥

వ. అని యిట్లు వెంబడించిన వారకాంతలు దమ యిష్టార్థంబు సిద్ధించెనని సంతసించుచు నా ఘనుని యంగదేశంబునకుం జేర్చిరి రంత నాదేశంబున వర్షంబు గురిసి కాలంబు సుభిక్షంబయ్యెను. రాజు తన సుతయగు శాంతను ఋశ్యశృంగునకిచ్చి పెండ్లిచేసిన నతండు గృహస్థుండయి యా రాజునింట భార్యాయుక్తంబుగనున్న వాఁడమ్మునిని దోడి తెచ్చి ముందశ్వమేధ యాగంబుచేసి పిమ్మటఁ బుత్రకామేష్టి సేసిన సుకుమారులయిన నలుగురు కుమారులను బడసెదవు. నిశ్చయమ్ము సన త్కుమారునివలన నీ వార్త మును నే వినియున్న వాఁడఁ గానఁ జెప్పితి నాప్రకార మాచరింపుడు,

తోహార. అని సూతుడు తెల్పిన దశరథుఁడతి హార్షాంబుధిలోఁ బొడలి చనియె రోమపాదుని నగరమునకు మునినిఁ బిలుచుటకుఁ గథలి॥ రా॥ శాంతతోడ ఋష్యశృంగుని దా సాకేతమునకుఁ దెచ్చెగా, సంతానమునకు, జన్నము జేయించఁగఁదగ విమతిదోయినచ్చెగా॥ రా॥ అతని సమ్మతిని, నశ్వమేధమున కపుడు ప్రయత్నము చేసెగా, అతివేగ వసిష్ఠాది, మునులఁ జన్యాన ఋత్విక్కులఁ జేసెగా॥ రామ॥

కీర్తన: జంఝూటి, రూపకము.

అశ్వమేధ మఖముసేసె నవనిపాలుఁడు శాశ్వతముగఁ గీర్తి వెలయ సత్యశీలుఁడు॥ అశ్వ॥ గురులు వసిష్ఠాదిమౌని వరులు జెల్వగ। సరగ వేద మంత్రములను జదివి ప్రేల్వగ॥ నశ్వ॥ స్పష్టముగ సర్వజనులు దుష్టినొందఁగ । నిష్టమయినభోజనంబు లిచ్చిపొంచుగ॥ నశ్వ॥ కోరినట్లు

ధనచయంబు గోట్లుకొలఁదిని। ధారుణీ సురాదులకును దానమొసగుచు॥ అశ్వ॥ ఈక్షితి నారాయణ కవిరక్షకుండగు మోతుగుండ దేవుని కటాక్షమొందుచు॥ నశ్వ॥

సంధితోహార. ఇటుజన్నముసేసి, యుంచి పుత్రకా, మేష్టిరొసర్పిం పఁగను, దిటముగ యాగహ, విస్సులుపొందిన, దేవతలందఱుదగను॥ రా

వ. సత్యలోకంబున కరిగి బ్రహ్మకుఁ బ్రణమిల్లి తండ్రీ! మీా రిచ్చిన వరగర్వవశమున రావణాసురుండు విజృంభించి సాధువులకు బాధ చేయుచున్నవాఁడు. వాని ధాకకు లోకంబులు తేనువచెడి చీకాకుపడి యున్నవి. కావున నతని పొంగడంగు తెఱంగెఱింగింపవే! యని వేడిన దక్షణంబున,

సంధితోహార: వనజభవుడు దే, వతలను దోడ్కొని, వైకుంఠము నకుఁజేరి, యనువుగనారాయణమూర్తికి వందనములొసఁగి మదిగోరి॥ రా

కీర్తన: ఆదితాళము, (హరిచరణాస్మరణా) వలె.

పరమపురుషహరి । పాహిజనార్దన। సరసిజలోచన । సురవినుతా॥ రణార్థులమము, జల్లనిచూపుల, నరసిబ్రోవవే । హతదురితా॥ పరమ। నీ వఖిలమునకు నేతవు దాతవు, నీ వెఱుంగనిది లేవు చూడు! దేవ మునుల బాధించుచు రావణుఁ డీవిశ్వమును జయించినాడు॥ పరమ॥ దురమున నాతని ॥ దునిమి మాబాధలు సరగున బాపుము శశివదనా! ధరను నారాయణదాసవినుత! కరి వరద! మోతుగుండ పురసదనా ॥పరమ॥

వ. శ్రీమదఖిలాండకోటి బ్రహ్మాండనాయకా! మహానుభావా! విశ్రవసుబ్రహ్మకుమారుఁ డగురావణబ్రహ్మ లంకలోనివసించి లోకకం టకులగు పెక్కండ్రు రక్కసులం గూర్చుకొని భీకరంబుగ లోకంబులఁ బీడించుచున్నాఁడు. దేవతలు తనయునికి పట్టుల నిలుచుటకు వెరవు లేదు. కాఁబట్టి పుత్రులకొఱకయి యశ్వమేధయాగంబొనర్చి శుచియైయున్న

రథుని భార్యలయిన కౌసల్య కైక సుమిత్రలయందు మీరు
బుగు రూపంబుల నవతరించి దశకంఠునిరూపుమాపిమమ్మురక్షింపవే!

సంధితోహర: అని వేడిన బ్రహ్మాదులపలుకులు, వినిహరిదయతో
యొ, జను డీక మీయిష్టానుసారముగ, నలిపెద నేననియనియె॥
న॥ అంతట సురలకు నజుడు తెలిపె మీ, యంశంబుల వానరుల,
కమీఱు గల్పించి తోడుపడు, డెంతయు ద్రుంతు నసురుల॥ రామ॥

సంధి, వ. అని విరించి యెంచి వివరించిన మంచిదని దేవతలు
స్థానంబులకుఁ జని తమతమయంశంబుల డెబ్బది రెండు వేల్వవనచరుల
కించిరి. వార లతిబలశౌర్యధైర్య సాహసంబులు మెఱయ గొంద
ద్ర నందనుండగువాలిని, గొందఱు సూర్యతనయుఁడగు సుగ్రీవుని,
ందఱు వాయుసుతుండగుహనుమంతుని, గొందఱువహ్న్యంశసంభవుం
ు నీలుని నిట్లొక్కొక్క మొనగాండ్రతోఁ గొంతకొంత బలగము
కొలుచుచు దుర్గమంబులగు విపినమార్గంబుల సంచరించుచుండిరి;
-డ నయోధ్యయందు,

కీర్తన, అటతాళము.

ఒకదివ్యపురుషు డుదయించె నంతఁ। బ్రకటహోమాగ్నిలో పల
డి వింత॥యొక॥ హరినీలనీలాంగుఁ డరుణతేజుండు, నరుణాంబరుండు
సనవిక్రముండు॥ నొక॥ పాయసపాత్రిను బాణితలమునఁ బాయక
ంచి పరమహర్షమున॥ నొక॥ గురుతరముగ మోక్ష శ్రీహరిని, స్థిర
త్తో నుతి సేయుచు ధృతిని॥ నొక॥

ఆ. వె. తనను జూచియద్భుతం బందుచును లేచి
వినుతుఁడైన విభుని వెలయఁ గాంచి
భూమినాథయజ్ఞపురుషుండ సుతుల నీ
యంగ వచ్చితిని బ్రియంబుమీఱ.

శ్లో. అనుపుగ నీవర మాన్నమ్మును నీ యంగనలకుఁ బంచిమ్ము
ఇనకులవర ! నీ-యిష్టార్థంబును, ఇఁకను బొందెదవు సుమ్ము ॥రా॥

వ. అనియిట్లు యజ్ఞపురుషుండు పాయసమహిమంబు సెప్పి తత్పాత్రను దశరథున కిచ్చి యదృశ్యుండయిన ధరణీవిభుఁ డక్కలశంబులోని పరమాన్నంబును కౌసల్యకు సగము, కైకకు సగము నిచ్చిన వారిద్దఱుఁ దమ యంశంబులలో సగము సుమిత్రకు నిచ్చిన నంతట వారదిపుచ్చుకొనిరి, పిమ్మట భూవిభుండు ఋశ్యశృంగాదిఋత్విక్కులస్వదేశంబులకు వీడ్కొలిపి తాను గాంతాయుతంబుగ స్వకీయసౌధంబు జేరి సుఖలీల నుండె. అప్పాయసమహిమ వలనఁ గౌసల్యాదికాంతలు గర్భవతులయిరి; అంత.

ఉ. మన్నురుచించె నెన్నడలుమందము లైతగె; మోముదమ్ములుగ్
గన్నులుఁ దెల్లవారెఁ జూనఁగ నలుపెక్కెను జూచుకంబులు;
అన్న మసహ్యమయ్యె; బహుళాభరణాంబరప క్తి భారమ
య్యె; న్నెల లంత కంతకును హెచ్చఁగఁ గాంతల కబ్బురంబుగ.

వ. ఇట్లు క్రమక్రమంబున పండ్రెండు నెలలు నిండిన,

శ్రీరామాది పుత్రజననము.

కీర్తన-కమాసు; రూపకము.

పుత్రోదయమాయెనప్పుడు, మిత్రుకుల పవిత్రుండగు, ధాత్రీపతి-చిత్రమొందఁ ॥బు॥ చైత్ర శుద్ధ నవమి పగలు సౌమ్యవాసరాదితి న క్షత్ర కటకలగ్నయుత పవిత్రంబగు వేళను శుభ గాత్రియైన కౌసల్యకు ॥బు॥ ప్రాకటముగఁ బుష్యతారఁ, బదిరెండవ లగ్నమందు, కేకయరాజ పుత్రియైన శ్రీభరతుచ జిత మంగళ కోశకు నా కైకకు నొక ॥ పు ॥ పాత్రంబగు కటకంబున, ఘణితారను గ్రహములు నతి, మైత్రిమెలఁగంగను శత పత్రాయత నేత్రకు శుభ, గాత్రకు సుమిత్రకు బహు॥ పుత్రో॥ రతుఁడయి తాళ్లూరి నారాయణ కవి నేలు

చుండు, మీ పుత్రుగుండనిలయ కృపా వీక్షణమునఁ నా క్షణమున, నశు యశుభ లక్షణులగు॥ పుత్రోదయ॥

క. తనయులు గలిగిన దశరథుఁ
డనుపమ సంతోషపులకితాంగుం డగుచున్
దనర వసిష్ఠుని బిలిపిం
చిన నాతం డరుగు దెంచిచిత్తా బలరన్.

సంధితోహార నామకరణ పుణ్యాహ వాచనము లామునివర్యుఁ డొనర్చెన్ - రామ భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్న సునామములపు జేర్పఁ బిచెన॥ రామ॥

వ. ఇట్లు వసిష్ఠమహర్షి స్వస్తి వాచనమైన పిదప భార్యాత్రయ శిశుచతుష్కయుతంబుగా దశరథుని పీఠంబులపయి నాసీనుఁ జేసి సభాసదుల సమక్షంబునఁ గౌసల్యాసుతునకు రాముండనియు, కైకేయికొడుకునకు భరతుండనియు, సుమిత్రానందనులకు లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులని యు, పేరులు పెట్టి రాజువలన బహుమతులు పడసి చనినెను. అంత సంకల్పసిద్ధియైనందునకు భూకాంతుండు సంతసించి కాంతలతోఁ గూడి సుఖంబుండె. పిమ్మట శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు తల్లులవలన దాదుల వలనను సాఁకఁబడుచు బాలసూర్యులవలె దినదిన ప్రవర్ధమానులయి చిన్న వయస్సునందే యాటలాడ నానతిచ్చె,

కీర్తన-ఏకతాళము. (తకిట రాగంబు బాయి)- నరి.

వార లాటలాడి రీడు వారిఁ గూడుచున్; కోరి-పేరి నేరుచున్ బాలుచున్ పౌరుషంబులున్, సారెకు నగిడన్, బారులు పాగడన్॥ వారలాట॥ నొవ్వక, నవ్వక, జవ్వకున్, గవ్వచున్, నవ్వడిగనినఁ। బువ్వల చెందున్ - రువ్వచు నుంచున్॥ వారలాట॥ నాగి - మూగి, లోగకన్, వాగకన్, రోగిరంబులున్, బాగుగఁ దిసరెన్, తీగము

చనకన్॥ వారలాట॥ దీక్షన్‌, గక్షుగ్, దక్షులై, తలఁగకన్, మోక్షపుర పతియక్షయ కరుణా వీక్షణ గలుగన్॥ వారలాట॥

వ. ఈలీల బాలక్రీడాలోలురై కాలంబు పుచ్చుచున్న సమ యంబున,

సంధితోహర: కైకదాసి యొకర్తె మంధర వేళాకోళంబని యెంచి, చేకొని చేతులఁ-జెండుదట్టుటయు, శ్రీరాముఁడు గోపించి, కట్టె దీసికొని కొట్టెనంత నొక - కాలు విరగ నత్తరుని, యట్టెమదిని జెర గొట్టుచు గొణగుచు నవతలఁ జనెనత్తని॥ రామ॥

క. ఈలీల బాలురాటల
పాలయి క్రీడించుచుండఁ బరికించి మహీ
పాలుఁడు వసిష్ఠమౌనిని
మేలుగఁ బిలిపించి పలికె మృదువాక్ఫణితిన్.

దళ, కీర్తన, దర్బారు అటతాళము - (రమ్మని పిల -) వలె.

మ్రొక్కెద నార్య, మునికుల వర్యా, అక్కట బాలకులాటల మరిగిరి॥ మ్రొక్కెద॥ చదువులు సాములు, చదివించివీరల, ముదమున నీతి కో విదులను జేయవే॥ మ్రొక్కెద॥ మోక్షగుండాధిపు సాక్షిగ బిడ్డల, నక్షయ విద్యా దక్షుల జేయవే॥ మ్రొక్కెద॥

క. బాలురను బుద్ధికౌశల
శీలుర గావింపుడని వసిష్ఠునితో భూ
పాలుఁడు పలుఁగఁక విద్యా
శాలకుఁ గొనిపోయి చెప్పెఁ జదువులు సాముల్.

వ. ఇట్లుదశరథుని నియోగంబున రామలక్ష్మణ భరత శత్రు ఘ్నుల విద్యాశాలకుఁ గొనిపోయి వసిష్ఠమహాముని స్వల్పకాలంబుననే చౌషష్ఠి విద్యాపారంగతులఁజేసి తోడితెచ్చి యొప్పగించిన భూపాలుండు

సంతసించి వారివలననే యుపనయనంబులు సేయించి వివాహంబునకు యత్నింపుచున్న సమయంబున,

స్రగ్ధర. దండకమండల, ధారుడగుచు మోదంబున గాధేయుండు, కుండలిశయనుని - గొల్చినడుచు గ్రక్కునను వచ్చె ధీరుండు॥ రామ॥

కీర్తన: అటతాళము.

రామ కృపాకర ! రఘుకులశేఖర ! స్వామి, నిశాచరసంహార ! శ్రీకర ! ॥రామ॥ పటుతరఘోష కుంభకర్ణ నరసింహా వటురూపక భృగు వంశజ రాఘవ ! ॥రామ॥ సాక్షి స్వరూపక ! మోక్షగుండ పురాధ్యక్షుడా! నారాయణ దాసనుతా ! జయ ॥రామ॥

తో॥ వచ్చిన మునివరు వార్త తెలిసి భూవల్లభుడెదురుగ సరిగి, చెచ్చెరదోడ్కొని, వచ్చి సుఖాసన మిచ్చి పలికె దానెంతగి ॥రామ॥ ఏమిపనికి మీ రిటకు వచ్చితిరో యానతియింపుడు దయతోను; స్వామి, నేడు నిశ్చయముగ నా పని పలికెద నిప్పుడే సనెను.

విశ్వా: కీర్తన-నాదనామక్రియ-చాపుతాళము.

ఓ మహారాజా ! నా మనవి విను ॥మహారాజ॥ అహాహా నే నొక్క యాగము చేయుచు । శాపము మారీచులు । బహువిఘ్నములు సేతు॥ రోహా॥ భూమిపతి వారిని, జాలించుటకును మన-రామ లక్ష్మణులను ప్రేమతో బంపుము ॥మహారాజ॥ అక్షయముగను నారాయణ కవినేల మోక్షగుండేసుడు రక్షింపను మిమ్ముల నో ॥మహారాజ॥

వ. నేను యాగంబు సలుప నమకట్టిన త్రిలోక కంటకులగు దశకంఠునిచే సముజ్ఞాతులై మారీచ-సుబాహులు వచ్చి విఘ్నంబులు చేయుచున్నవారు. కావున వారిని జంపి యజ్ఞంబు పరిసమాప్తినొందింప నీ కుమారులలో రామ-లక్ష్మణుల నా వెంట బంపుమని విశ్వామిత్రుం డడిగిన దశరథుండు,—

దశరథుని కీర్తన: దర్బారు, రూపకము.

వీరి నంపఁ జాలమౌని వీర నీవు వెనువెంటను। జనుడంచును। క్రూర రాక్షసులతో బోర। నేరరు నా కుమారులు సుకుమారులు గద ॥వీరి॥ తల్లుల నెడబాయలేరు; విల్లమ్ములు పట్టనేరుఁగ; రల్ల యుద్ధభూములలో నుల్లంబుల నల్లన భీతిల్లరె! యిక ॥ వీరి నంప॥ మోతుకుండపురనివాసు సాక్షిగ విను డీరు యజ్ఞ దీక్షబూను డేను వచ్చి, యాక్షణమున రాక్షసులను శిక్షింతును ॥వీరినంప॥

సం॥తో॥ దశరథు డిటువలెఁ దనతోఁ బలికిన - తాత్పర్యము నాలించి, విశదంబుగనా విశ్వామిత్రుఁడు వినకయనియెఁ గోపించి॥రా॥

విశ్వా-కీర్తన-బేహాగ్: ఏకతాళము.

బలే, బాగునీమాటమహారాజా! బలే॥ బాగాయెగా-యాగా శాబాస్‌బలే ॥బాగు॥ నే గావించెద నీపను లనుచును వేగముతో వాగితివి; మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥ భానువంశజులు పలుక రబద్ధము; నీ నాడుగాన బడె; మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥ మోతుకుండవిభు సాక్షిగ సభలో నీక్షణమే యే మంటివి? మేలు శబాస్ బలే ॥బా॥

సం ॥తో॥ విశ్వామిత్రుఁడు వీరావేశము - వెల్లివిరియఁ బలుకఁ గను; విశ్వంభరపతి వెఱచుచు గురునకువినతు డగుచు ని ట్లనెను ॥రా॥

దశ. కీర్తన: ఆదితాళము.

వినవే మునివర! వినవే తెలిపెద; వినవే నామొర వినవే! కడువడి ॥విన॥ విను వసిష్ఠవర మునిచంద్రమ! మొర ॥వినవే॥ రామ లక్ష్మణుల వే మఖరక్షణ కై ముని బిల్వఁగఁ గదలి వచ్చె నిది ॥విన॥ తాపసవరుని వృథాగను బంపినఁ, గోపముతో డను శాపము వెట్టును॥ విన॥ లేక లేక కల్గిరి వీరలు నా కీకాలమునకు! నెటులబంపుదును!॥విన॥ మోతుకుండకమ లేక్షణుకృపతో! దీక్షగ నా సందియముఁ బాపవే॥విన॥

క. అనితనతో నాలోచిం। చినభూపతి వాక్యములను జిత్తం బలరన్ వినియవ్వసిష్ఠమునిపతి। యనుపమమృదువాక్యసరణినవ్వు డి ట్లనియెన్.

వసిష్ఠుని కీర్తన—హిందూస్థాని—శాపు: ఆటతాళము.

రాము నంపిన భయ మేమీ తెల్పు భూమీపాల ! ॥ రా ॥
రాముఁ డన సామాన్యుఁడా శ్రీమహావిష్ణువగు॥ రాము॥ ఉరగపతిలక్ష్మ
ణుఁడు; ధర—సుదర్శనములు భరత శత్రుఘ్నులల వరాంశ—శ్రీయె సీత॥
రాము॥ రాక్షసుల శిక్షింపఁగ, సీక్షితి నారాయణాఖ్య రక్షకుండు
మోక్షగుండాధ్యక్షు డయి కలిగె నీకు॥ రాము॥

వ. ఈ గాధేయునకు మొదట కోరిన దాని నిచ్చెదనని చెప్పి యిప్పుడు బొంకవచ్చునా! సూర్యవంశ రాజులు సత్యవంతులని యెన్నికఁ గన్నకీర్తి యేల పోనాడెదవు? రామలక్ష్మణులకు రాక్షసులవలన గీడు మూడునను సంశయము మానుము. దీనివలన నీకు దప్పక మేలు గలుగును. నీ కుమారులను యజ్ఞసంరక్షణకొఱకు గాధిపుత్రుని వెంట బంపుము.

సంధివిహార: అని వసిష్ఠుఁ డిట్లనుటవలన నెమ్మనమున నానందించి, జననాథుఁడు రాముని సౌమిత్రిని దనచెంతకు రావించి ॥రా॥

దశ. కీర్తన—అటతాళం.

నాయన యీరాముని నాయకు వెంబడి నీయనుజునిగూడి పోయి
రావోయి ॥నా॥ ఈయన యజ్ఞము చేయఁగ దానవు లాయెడఁ గొన
సాగ నీయరట దాన ॥ నా॥ యాగవిఘాతకు లగు మారీచాదుల
వేగమె త్రుంపుము; సాగు నామీఁద ॥ నా॥ సత్క్షితిలోపల మోక్ష
గుండేశ్వరుఁ డక్షయ శుభముల నాక్షణ మిచ్చును॥ నాయన॥

ఉ. మాటికి బుద్ధిదెల్పెదఁ గుమారకులార; పరస్థలంబునం
బాటలఁబాటల దిరిగి యారడి నొందక యాగ మేచు నా
తాటకలోనుగాఁగలుగు దైత్యసమూహము ద్రుంచి నొంచి యి
మ్మేటికి బ్రీతిఁజేయుఁడట మీఁద యశంబులఁ రాను మీకీర్తి.

వ. అని కుమారులకు బోధించి విశ్వామిత్రమునిని గాంచి దశరథుండు గరకమలంబులు ముకుళించి.

దశ-కీర్తన-అటతాళము-హిందూ, తోడి.

తల్లిదండ్రుల చాటువారలు తాపసోత్తమ వీరలు; మెల్లనను గొనిపోయి వేగమె యిల్లుచేర్చుడు మీరలు ॥ తల్లి ॥ ఆకటికి దప్పికిని నొకక్షణమైన నోర్వగజాలరు; నీ కృపారస మెట్లుజూపెదొ! నీకు దాసులు బాలురు॥తల్లి॥మోతుగుండపురీశు కృపతో ముదముతో సేతెం తురు; ఆక్షణంబున వచ్చి మఖసంరక్షణము గావింతురు॥ తల్లి॥

సంధితోహర : అని గాధేయున కప్పగించి తన తనయుల నటు దీవించి, చనుడని పంపించిన తలిదండ్రులను ముని వెంబడిమోదించి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు శ్రీరామ లక్ష్మణులు మునివల్లభునితోఁగూడి యారాత్రికి అర్ధయోజనము నడిచి సరయూనది తీరమునకుఁ జేరి మహాశ్రమ నొందుచున్నఁ గరుణించి విశ్వామిత్రుండు దాను మున్ను బ్రహ్మవలనఁ దపోమహిమచే నార్జించిన బలాతిబలములను దివ్యమంత్రముల నుపదేసించిన నామంత్రయుగప్రభావమ్ముచే రాజపుత్రులు క్షుత్పిపాసలు మొదలగు బాధలనొందక దృఢగాత్రులయిరి. అంత నారాత్రి యక్కడ నివసించి మరుదినము ప్రయాణమై పోవుచు నా చెంగట నొక మహా ధ్వని విని యిదియేమియని రాముడడిగిన మునీంద్రు డిట్లనియె:

విశ్వా-కీర్తన-ఖ్యాండు స్వరము: ఆదితాళము.

రామ రామ విను మది రాజితగంగానది; యీ మహానదిని మున్ని శునితలనుండి ప్రేమభగీరథుఁడీమహికిని దెచ్చె॥ రామ రామ॥ పట్టుగా నయోధ్యను జుట్టివచ్చి యిచటను దిట్టముగా నీ నదీసంగమం బగు నట్టులగాన మహాధ్వని గల్గెను॥ రామ॥ అక్షయఫల మిచ్చును, నఘములఁ బోకార్చును, మోతుగుండపురాధ్యక్ష, నారాయణ రక్ష, మీ పదముల రహిని బుట్టె మున్ను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు గంగానదీప్రభావంబు గాధేయునివలన విని యానందిం చుచు నాస్థానంబు గడచి యంగాశ్రమము మొదలగు ప్రదేశములు చూచుచుఁ బోవుచున్న యెడ,

సంధి తోహార: కన్నుల నిప్పుల కణము లురుల దిక్కులు మదని బెదరఁగను, దన్ను గెలుచువారు ధరలే రనుచును దాటక వచ్చెను దగను॥ రా॥

వ. అప్పుడు శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి,

రాముఁడు. కీర్తన-ఆదితాళము. 'భజియింపవే మనసా' వలె.

కనుగొంటివా! లక్ష్మణా! కనుగొంటివా! దనుజవచ్చెడితీరుఁ ॥కనుగొం॥ మిడిగ్రుడ్లు కోఱలు దెఱచి, మిన్నువగులఁగఁ బెడబొబ్బ లిడుచు బుడమి యదరఁగ॥ కను॥ మోక్షగుండవిభుని నిన్ను, ముట్ట డించిన రాక్షసి పోవఁగ గలదె ప్రాణముతోన॥ కనుగొంటివా॥

వ. అని తెలుపుచుండ,

సంధితోహార: అంతట రక్కసి మిడిసిపైకిఁ దా గంతులు వైచుచు రాగా, మంతనమున దాని మర్దింపుఁడని మౌనివర్యుఁ డనె వేగ॥ రామ॥ మంచిదనుచు నొక మహితశరము సంధించి రాముడటు ప్రేయ మించి యురముభేదించి ప్రాణము వధించిన నది పడిపోయె ॥రా॥

క. తాటక పడిసిన, రాముని। గాటముగాఁ గౌగిలించి, గాధిసుతుం డ
మ్మేటికిసమంత్రకంబుగ। సూటిగశస్త్రాస్త్రములనుసొంపుగనిచ్చెన్.

వ. ఇట్లొసంగి ప్రియంబున నారాజసుతులఁ దనయాగస్థానం బగు వామనాశ్రమభూమికిఁ గొనిపోయిన, రాముఁడు,

రాముని కీర్తన, బేగడరాగము: ఏకతాళము.

మఖము జేయుఁడు, మౌనితిలక మీరు॥ మఖము॥ అఖిల ఋషుల లఁగూడి, యమితమోదమున॥ మఖము॥ అసురపీడలు నే దడిచెరుపగను;

గుసుమశరారిని గూడిరా విడువ॥ మఖము॥ భూమి మోతుగుండ పుర మున వెలసిన స్వామి కృపచేత, సన్మునిచంద్రమ॥ మఖము॥

వ. ఇట్లు చెప్పిన,

ఉ. అంతట గాధిసూనుఁడు మహాముద మొందుచు రామునాజ్ఞచే
నెంతియు దీక్షఁబూని, సమునీశ్వరుఁడై మఖ మాచరింపఁగా
మంత్రము లుచ్చరించుచును మానులు హోమము చేయుచుండ భూ
కాంతుసుతుల్ ప్రియంబునను గాంచుచునుండిరి పంచరాత్రముల్.

సంధితోహర: వరమారీచ సుబాహులు గడపట వచ్చి మాయ లకు జొచ్చి, పారి మలమూత్రంబులు హోమాగ్నుల గురిపింపగ గడు హెచ్చి॥ రా॥ రాము డొక్క-శర రాజము వైచిన, నామారీచుని వడిగ, దామసించి తత్తరపడ వైచెను నామహాబ్ధిలో బడగ॥ రా॥ పదపడి మతియొక బాణము వైవ సుబాహుడు నీలిగె నంత; ముదమున శ్రీరాముని దీవించుచు మునులు వొగడి రాచెంత॥ రామ॥

మునుల కీర్తనము-యదుకుల కాంభోజి: ఆదితాళము.

శ్రీరామరామ రామ, సునా శ్రీరాదివినుతనామా, సారెకునీ మాయ దాటనేరము భక్తకామా॥ శ్రీరామ॥ నీకంటె నొం డేమియు, లేక నిండియున్నావనియు బాగ్రికటముగ, శ్రుతులు పలుకు లోకేశ నిక్క-మదియు॥ శ్రీరామ॥ యాగముగాచినావు; తాటకామల దునిమి నావు; రాగ రహిత యోగులకు బాగుగావించినావు॥ శ్రీరామ॥ సాక్షి స్వరూపుడవు; శ్రీ మోతుగుండేశుడవు; సాక్షా న్నారాయణ కవిని రక్షింతు వెపుడు నీవు॥ శ్రీరామ॥

వ. అని కొనియాడి మును లిట్లని యాలోచించిరి:

తోహర: జనకుడు శంకర చాపము సారిం చిన వరరాజసుతు నకు, దనకూతురు సీతను నిచ్చెద నేనని చాటించెను నటకు॥ రా॥ మన

ముని గొని చనినశుభంబగు నని మును లాలోచించి, దినకరకుల
ని రాముని గనుగొనిపలికిరి మోదించి॥ రా॥

మునుల కీర్తన - కమాస్: ఆదితాళము.

పోదమురా! రాఘవ॥ పో॥ సముచిత సంభాషణములతో
కము; అనిమిషాదులకు నలవిగాని యొక ధనువు గలదు జనకుని
లో। మనము దాని గను గొని వత్తము॥ పోదమురా॥ నయముగ
హ్మరి నారాయణకవి ప్రియమున గొలువంగ దయ గనుచు, రయ
మోక్షగుండ రమణ! రామ॥ పోదమురా॥

క. అని రామలక్ష్మణులం దో
డ్కొని గంగాతీరమునకుఁ గూరిమితోడం
జను నెడ నిర్జన మగు నొక
వన మగుపడఁ గాంచి మౌనివరునకు ననిన్మోకా.

రాముని కీర్తన - కమాచ్: ఆదితాళము.

ఈవన మెవరిది సుధీవర! తెల్పు॥ మీ॥ ఈవనమున పావనము
ము బావులు దీవులు తావులు గలిగిన॥ దీవన॥ శుకగణము శిఖి
ప్రాకటమై కేకులమూకల కేకలుగలిగిన దీవన జరులేవరు। గన
మును పిచట మునులుండిన తావని తోచెను మది ॥ఈవన॥
క్షగుండాధ్యక్షుకృపాసీక్షణ చేలక్షణవృక్షములక్షయముగగల॥దీవన॥
సంధితోహార : రాముం డీటువలె వయమున నా విశ్వామిత్రు
నడుగ, స్వామి, తెలిపెద నుజగ్గగ విను బూష్పలవిశేషమును
రా॥

విశ్వామిత్రుని కీర్తన : ఆదితాళము.

గౌతమువన మిది కనుగొను రాఘవ! యాతని భార్య యహల్య
, వాలరుణిని బురుహూతుఁడు గలియంగఁ బ్రీతితో నొంచ గామా
తుడై ॥గౌ॥ కుక్కుటరూపుఁ గైకొని నడిరేయిని గొక్కురో

కోయని కూయగను । జక్కగ నమ్ముని స్నానార్థము జన నిక్కడ రతుల సుఖంపఁగను ॥గౌత॥ కాలముగా దని క్రమ్మర వచ్చియుఁ జాల వారిచేష్టలకలిగి యాలిసి గని శిలయటు లగు మని యా వేళను మౌని శపింపఁగను ॥గౌత॥ రక్షింపుము శాప మోక్షము దెలుపుము; కక్ష వద్దనగ, గరుణతోను మోక్షగుండరాముని పాదము సోక నాక్షణ మేతీరు నని యనెను॥ గౌతమ॥

వ. ఇట్లు శాపవిమోచనకాలంబు చెప్పి గౌతముండు హిమవంతంబునకుఁ జనియె అదిమొదలీ వనంబు నిర్జనమైయున్నది. రామా ! పరంధామా !

తో: కావుననో రాఘువ యీరాతిని గావింపుము వనితగను నావుడు రాముఁడు, నవ్వుచు నటులనే కావించెద నరి యనెను ॥ రామ॥ రాముం డా మార్గంబున నేగియు రాతిమీద బద మిగడఁ గోమలియై గ్రక్కున నులేచి శ్రీరాముని బాగడఁగఁ దొడగెఁ॥ రామ॥

అహల్య, కీర్తన-ఆదితాళము : (తంగమెట్టు) వలె.

వందనమో రఘువర్య, మందరధైర్య ! సుందర పాదార విందయుగ్మమునకు॥ వంద॥ నా పాపమున శిలా రూపము నొందిన శాపము బాపిన నీపాదపద్మములకు ॥వంద॥ భువనత్రయంబును బ్రవిమలముగ జేయు దివిషత్సువాహిని భవమైన పదములకు ॥వంద॥ మూడడుగులు భక్తితోడ నిచ్చిన బలి మాడుపైనుంచిన మంగళపాదములకు ॥వంద॥ భాసుర మోక్షగుండ వాస నారాయణ దాసమనోబ్జనం వాసిత పాదములకు ॥వంద॥

తోహార. అని యిటు వందన మాచరించి రాముని వీడ్కొని యా కాంత ! ఘనివినిమొను దన భర్త చెంతకును నినకుల సంభవుడంత ॥రా॥

వ. గంగానదిని జేరి యన్నదిని దాఁటుటకు నావ యెక్కఁబోవు రామునకు నావికుం డిట్లనియెను:

ఆ. వె. రామ ! తను పదాబ్జరజముసోకంగనె
కఠినమయిన రాయి కాంతయయ్యె !
నావ దారుమయము; నాతిగాకుండునే !
యెటుల బ్రదుకువాఁడ నినకులేశ !

వ. కావునఁ, దమ పదంబులు గడిగికొనక నావయెక్కవలదన్న, నవి యటులనే కా ని మ్మనినఁ, గణాధారుండు గంగానదీ జలంబులచే రాము పాదద్వయ ప్రక్షాళనంబుఁజేసి వస్త్రంబుచేఁ దుడిచి యారోహింపఁజేసి, నది దాటించిన, పిదప,—

తోహార: తాపసవర్యుఁడు రామును వర మిధిలాపురి కేగ నెఱిఁగి । ప్రాపుగ జనక ధరాపాలుడు దా బరుగున నెదురుగ నరిగి ॥రామ॥

వ. తోడుకొనిపోయి సభాస్థానంబునకుఁ జేర్చి రత్నసింహాసనాసీనులం జేసి,

క. రంగుగ గౌశికునకు సా
ష్టాంగ నమస్కార మొసగి యర్చించి యనం
గాంగులగు రామ లక్ష్మణు
లంగని సంతోషమునఁ జెలంగుచుఁ బలికెన్.

జనకుని కీర్తన—సురటరాగము ఆదితాళము.

మునీంద్రా! వీరెవరో తెలుపుము॥ మునీం॥ మనోజ సుందర మంగళరూపులు ॥మునీం॥ మరుసమానసుధీరులు నతిసుకుమారులు నవరికుమారకులో వీరిటు రాగను గారణమేమో॥ మునీం॥ వేడివెలుగు జే వెలుగులవలె నే జోడుగూడి మీతోడుతను వేడుకతోడుత

నేడు వచ్చిరి ॥మునీం॥ మోక్షగుండపురమున వెలసి జగద్రక్షణచే పరాత్పరునిదీక్షమీఱ వినుతించుచు తెలుపుము॥మునీం॥

ఉల్లంబులు రంజిల్ల విల్లమ్ములు గరపల్ల వమ్ముల నల్లనల్లన యుంచి మెల్లమెల్లన వచ్చిన యీ మారసమాకారులు సుకుమ లెవరి కుమారులో దెలుపవే! మహానుభావ! తపఃప్రభావ!

తో. అని యిటువలె వేడిన యాజనకుని వినయ వాక్య ళించి, విను మని బాలుర వృత్తాంతము మునివిభుడు దెలిపెమో ॥రామా॥

విశ్వా- కీర్తన. జంఝూటి- అటతాళం.

మహారాజ! దశరథ తనయు లాదిన రాజకుల ఘనులు; రాజకులఘనులు। శ్రీరామ-లక్ష్మణులు॥మహా॥ చను దెంచి మారీ సుబాహు జయించి యాగమ్ము, జయించి యాగమ్ము, సా గిం దినమ్ము॥ మహారాజ॥ శిలరూపమైన యహల్యశాపము వాపిరి ! వెత బాపిరి వీరు; కృపతోప గనినారు ॥మహా॥ మీ యింటగల చాపమును గను గొంటకై కోరి, కనుగొంటకై కోరి, నా వచ్చిరి॥మహా॥ శ్రీ మోక్షగుండాఖ్యక్షు కృప నిట లాక్షు విలు స నిట లాక్షు విలుసూపి, పరీక్షగనుడోపి ॥మహా॥

చ. మునివిభుఁ డిట్టు లాడగ, బ్రమోదకముతో జనకావనీశుఁ
పిన పదివేలమంది భటవీరులు దోర్బలవంతు లేగి, య
మ్మనసిజవైరి విల్లుగల మందస నీడిచి తెచ్చి తత్సభ
ఘనముగ నిల్పఁగాంచి నృపకాంతుడు కౌశికుఁగాంచి యిట్లనె

జన - కీర్తన కాఫీరాగము-రూపకము.

విన్నపమయ్యా మన్నింపుము మహాసివర్య॥ విన్నప॥ మున్ను భూ దున్నగ నొక కన్నియ వే గమున దొరకె॥ విన్నప॥ కూతుగగా ఖ్యాతిగ నే సాకుచుంటి: చేత మలర సీత యనుచు ప్రీతిగ నే బిల

టి॥ విన్న॥ అక్షయపదవి సాక్షాన్నారాయణకవి కక్షయ మీా
నిడి రక్షించెడి మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ॥ విన్నప॥

వ. ఇట్లు గారాబంబునఁ బెంచుచుండ నబ్బాలికారత్నంబు శుక్ల
చంద్రునింబోలె దినదిన ప్రవర్ధమానయై యలరార,

గీ. పటికనార్చిన కనకంబుపదిగి, మృగమ
దంబుఁ గూర్చిన దివ్యచందనముభాతి,
సానబట్టిన వజ్రంబుచందముననుఁ
యౌవనస్ఫూర్తిఁవహియించి యలరె సీత.

ఇట్లు జవ్వనంబు నిండారి యున్నతఱి,—

జనక. తో: మాళవ ఘూర్జర మగధ నిషధపాంచాల సింధు
ర, చోళ వంగ నేపాళముఖ్య దేశాల నృపులు వేర్వేర ॥రా॥

వ. చతురంగబలంబుతోఁ గూడి వచ్చి మదాజధానిం జేరి
క్రమంబున నిట్లని యడిగిరి:

రాజుల కీర్తన-కమాచ్: ఏకతాళము.

వినవయ్యా జనకభూవరా! వినవ॥ నెయ్యముతోడ మీా
ము గోరి, యిద్యోడకును మే మేతెంచితిమిా॥ యయ్యా॥ నిరు
ాత్రికి నీ వరపుత్రికి సరియగునాతని బరికింపుము ॥వినవ॥ మా
నెవరికి బోలునో వానికి, నా లలనామణి నర్పింపుము॥ విన
య్య॥ అండబాయక మోక్షగుండవిభుడు బోచుచుండు సదా మిము
కృపతో ॥వినవయ్యా॥

వ. అని యడిగిన వారికి నే నిట్లంటి.

తోహార: ఈశునివిలు మాయింట గలదు దాని నెక్కిడు
మరునకు। నీ శుకవాణిని నిచ్చి పెండ్లిగా వింతు నన్న విని
ప ॥రా॥ రా కుమారకు లనేకులు గుములై ప్రాకటబలులై
ఋా కోదండము నెత్తగ నోపకనింకుండిరి కను వారి॥రామ రామ॥

క. ఈవింటఁ గూల్చెఁ ద్రిపురము;
లీవింటఁ గజాంధకాద్యనేక రిపుల ముం
దే వధియించెను; శంకరుఁ
డీవింటనె దక్షయాగ మేడ్తెర నడచెన్.

వ. అప్పుడు మా మూలపురుషుండగు నిమిచక్రవర్తికి నాఱవ తరంబువాఁడు దేవరాతుడు సాయపడి దేవతలఁ దోలిన మెచ్చి యతని కీశ్వరుఁ డీ విల్లు నిచ్చె.

తో: అది మొదలుగ మా యన్వయజాతులు హరదత్త శరాసనము, ముదమున మందసమున నిడి సంతత మును బూజింతురు నిజము॥ రామ॥

జనక-కీర్తనము-కాఫీ: ఏకతాళము.

ఈ శరాసనంబసాధ్య మెరి కైనను । కౌశిక మునిచంద్ర! యీ మహీశు లరయను ॥ఈ॥ భీతిలేక రాముఁడెక్కు వెట్టి తిగిచిన, సీత నిచ్చి నేను బెండ్లి సేతు బ్రియమున ॥సీత॥ ఈ క్షితి నారాయణాఖ్య రక్షకుం డగు మోక్షగుండనగర విభునిసాక్షిగవినుడు॥ ఈ॥

వ. అని జనకమహారాజు సెప్పుచుండ, సీతాదికాంత లంతఃపురంబునుండి యాలించి, సోరణగండ్లనుండి శ్రీరాముని వీక్షించి సీతకుం జూపుచుఁ జెలులిట్లనిరి:

క. రాకొమరు లనేకులు నేఁ
డీకార్ముక మెత్త వచ్చి యుండుండి; రిదో
యీ కోమలి, వా రెవ్వరు
సీకమసీయాంగు బోల; రిది నిజముసుమీ!

ఉ. ఆ నగుమోముసుందరము, నాకరపల్లవ కోమలంబు, నా
జానువు లంటు బాహువులచందము, నాకనుదోయి యందముల్,

ానిని, కాంచుమా త్రిదివ మర్త్య రసాతలలోకవాసులం
వమోహనాంగునకు నీ డగు వా రొక రైన లే రహా !

చెలికీర్తన- శహానరాగము; రూపకతాళము.

నీకు దగిన మగడు గదవే! నీలవేణిరో ! శ్రీకామరుని యాకా
జేకొనినాడో కోమలి ॥నీకుదగిన॥ మున్నునోచినట్టినోము లన్ని
ఎవు మున్ను ॥ కన్నారగం గన్నావటె! వన్నెలచేం జిన్నెలచే
పుండరీకనయనమోక్ష గుండవిభు డగు ॥పుండ॥ దండిగ
ంబుచు ఖండించును ఖండితముగ ॥నీకు దగిన॥

వ. అనిపలికిన సిగ్గువడి జానకీదేవి యవతలజని చెలికత్తియలు
స దమమనంబున.——

క. మాతండ్రి విల్లు విఱిచిన
యాతనికే నన్ను నిత్తుననితనప్రతినన్
భూతలి జాటింపించెను;
నీతనిచే నానా ! కాదా ! యెటుసేయం దగున్?

తే. ఇదివఱకు గొంద ఱరుదెంచి యెత్తలేక
పాఱిపోయిరి; వారితోపాటు సీతం
జేగునో! లేకమోపెట్టి యెలమి నన్ను
గొనునో! నాప్రాప్త మెటు లౌనోకో! తలంప!

సీత-కీర్తన, అరభిరాగము; ఆదితాళము.

మరునికోపు మాపు రూపు మరునితూపు మాపుజూపు ॥మరుని॥
ంకు నోపు నడకలు; గమలారికిదాపు వదనము; సరసిజ
స గరములు వాపు; కురు లళితతులను బరువడిలేపు ॥మరుని॥
ంబు గలకంఠంబు; నంబరంబు ఆమధ్యంబు; భంబుల జెలువంబు
ఖంబుల పొంకంబు మోక్షపురంబులోన నారాయణకవికి
చ్చు శ్రీరమణుని సుతుడగు ॥మరు॥

వ. ఇట్లు సీతాదేవి రామసౌందర్యం బుపలక్షించి వర్ణించుచుఁ దండ్రి నుద్దేశించి మనంబున,

తే. కమఠ పృష్ఠకఠోర మీ కార్ముకంబు
నమితసుకుమారమూర్తి యీయర్కకులుడు
దీని నెక్కిడునటుల విధించుటకట
తాత, మీ రిడు పణ మతిదారుణంబు.

వ. అంత,

క. ఈవార్తఁ జెప్పిపంపక
యే వేగులవలనఁ దెలిసి యెలమిని సీతా
దేవిని గొన మిథిలకుఁ దా
రావణు డరుదెంచి జనక రాజునకనియెన్.

రావణుని కీర్తన-జంఝూటి: ఆదితాళము. (వాసంతికా—వలె)

నీకన్యకామణి నీరా జనక ॥నీకన్య॥ నాకన్నను జగదేకవీరు లీ లోకముననుఁ గలరే! యొకలోపము లే దిక ॥నీకన్య॥ కులగోత్రంబులు, గుణమును రూపము బలిమియు గలిమియును, గలవరునకు నీ దగు ॥నీకన్య॥ మోతుకుండపతి ముద్దుకొమరుని కటాక్షము బొందితిని విను రాక్షస విభుఁడను ॥నీకన్యకా॥

వ. అనిపలికిన రావణాసురునిగాంచి,

జనక-శ్లో: శంకరునిశరాసనము గలదు మాసదనంబున నది దాల్చి, కొంకక నీవును గుణము సారించినఁ గూతు నిత్తు నన లేచి॥రామ॥

రావణ, కీర్తన-ఆదితాళము : మంగళహారి.

ఏదిరా యోరి! ధను వేదిరా యోరి ॥యే॥ ఏదిరా చాప మేదు వింతు భూప! నాదు ప్రతాపనైపుణి దోప॥ నేదిరా॥ పట్ట నేరన్నా! మోపెట్ట జాలనా! పట్టికి నిట్టిపందెము గట్టి పెట్టితో గొట్టి పెట్టితివట్టి॥ దేదిరా॥ ఎల్ల రాజులవలె నెంచి తౌ బళా! ముల్లనజెల్లు మోపెట్ట జెల్లుపెల్లున

విల్లు గిల్లుచు డుల్లు॥ నేదిరా॥ చోకపురపతి గన, నోక్షమాపతి, అక్షీణబలుఁడు నతివిక్రముడు రాక్షసవరు డూరకపోడు చూడు॥ మేది॥

వ. అని పరాక్రమంబున నాడిన, మంచి దని విల్లున్న మందస దెఱచిన, నవ్వుచు రావణుండు——

తోహా: ఎడమకరంబుల నెత్తగ నాధను వేమియు లేవకయున్న।
గుడిహస్తంబులఁ గోరి యెత్త దలపడినను గదలకయున్న ॥రామ॥

వ. దశదిశలు కలయఁ జూచి దశవదనంబులఁ గోపంబు జేగురింప నపుడు గఱచుచు——

క. ఇరువది కరముల నెత్తఁగ
దొరకొన బరువైన నతని దోర్బల మెల్లం
దఱిగి సరివారు నవ్వఁగ
వెఱచుచు ధరమీఁద వెల్ల వెలకిలఁ బడియోఁ.

వ. ఇట్లు వెలకిలఁబడిన రావణుని యురంబున హరశరాసనంబువడియె. నా భారంబు దుస్సహంబయిన లేవలే డయ్యె; నప్పుడు,

క. లాలా మూత్ర స్వేదము
లాలో నేఱు లయిపాఱె; నక్షులు దిరిగెఁ;
నాలుకలు సాచె; నిలపయి
వ్రాలెఁ గిరీటములు; మేను వడకఁ దొడంగెఁ.

వ. ఈ యవస్థ గనుంగొని యచ్చటనున్న రాజులు పక్కున నవ్విరి. అదిచూచి జనకధరారమణుఁ డురుకృపారస పరిపూరితహృదయుండై సభయం దున్న రాజన్యులతట్టు చేయిసాచి, యిట్లనియె.

జనకుని కీర్తనము—కమాచ్: ఆదితాళము.

లేరై రే శూరులు! రారై రే ధీరులు!॥ లేరై॥ వారక నీ సభ వారెల్లను గన్నారఁగ గను చున్నారదేల?॥ లేరై॥ పింటి క్రిందబడి

పీడు తన్నుకొను చుంటఁ గాంచి యూరకుంటి రేల?॥ లేరై॥ త్రాణ లేదు వాస్తవముగ సీతని ప్రాణంబులు గాపాడువారు॥ లేరై రే॥ మోక్షగుండపతి సాక్షి జీవసంరక్షణజేయ నుపేక్ష యేల?॥ లేరై రే॥

వ. అని యిట్లు రావణుని విషయమై దయాపహాస్యంబులు గనుపట్ట జనకుండాడిన వాక్యంబులు విని,—

క. అక్కపయినున్న చాపముఁ
జక్కగఁ దొలఁగించి ప్రోచు శక్తి నృపులలో
నొక్కరికిని లే దయ్యెను;
గ్రక్కున రాముండు కాంచె గాధితనూజుఁ.

వ. అప్పుడు శ్రీరామభద్రుని యభీష్టం బెఱింగి విశ్వామిత్రుండు—

కీర్తన, బేహాగ్—ఆదితాళము.

ఇఁక లెమ్మా! శ్రీరామా! లేచి రమ్మా! నీవిమ్మహాధనువు చేకొమ్మా॥ ఇక లెమ్మా॥ లెమ్మా రమ్మా కొమ్మా కోదండ!॥ మిక లెమ్మా॥ ఆది వరాహమై మున్ను నీవు కోర వసుంధర మెత్తిన మేటి వవురా!॥ అరపు వెరపు మఱపు లేకయ॥ నిక లెమ్మా॥ ఈ కార్య మెంతది రఘురామా! జనవర్యులు జూడ గుణధామా! శౌర్య ధైర్య స్థైర ధుర్యుఁడ॥ విక లెమ్మా॥ తఱిగొండ మూపున నెత్తలేదా! మోక్షగుండేశ! యెక్కపెట్టరాదా! నిండియుండు; బెండు వంటిది॥ లేలెమ్మా॥

వ. అని యిట్లు గాధేయుం డుత్సాహంబు గల్పించిన రాముండు కట్టాయితుండై,—

క. కోదండపాణి తనవర
కోదండము లక్ష్మణునకుఁ గొమ్మని యిడి త
త్కోదండ మెత్త మునిపతి
కైదండయొసంగ నడచెఁ గడు చిత్రముగన్.

వ. ఇట్లు చని దశవదనుని మొదలు బొదలు నరసురాసురగరు
డుల కసాధ్యంబగు ముక్కంటివింటిని రాముండు వామకరంబున
నెత్తినం దద్భారంబు దాలంగుటచే మెల్లన బోరలి లేచి
ము బోడిశెలలతోc దిగి చూడక పోవుచు,——

రావణ-కీర్తన-కమాచ్-ఆదితాళము.

ఈకన్యయేల నా కనుకూల గాకుండు జాలc! గైకొనcజాల!
ల॥ కావలయునన్న నీవిల్లు దిన్నcగా వీరతెన్నగా నెత్తలేన॥
ము రు మోక్షకుండ ఘను గొల్చుచుండc గని రోసి పుడ
డ్చి నాడ ॥ఈకన్య॥

ని వదరుచు రావణుండు యథేచ్ఛం జనియె; నంత——

రాముండు శంకరధనువును
వామకరంబునను బెండువలె దాలిచి, సు
త్రామాదిసురలు వొగడcగ
భూమీశ్వరు లరయ, జనకభూపతి కనియెన్:

రాముని కీర్తన-కన్నడ: ఆదితాళము.

ని గోధనువు నరపాల! చూడుమి॥ ఇది ప్రాతది గద గుణశీల॥
ది కడుజులు కసగాదా! నా కిది యిది నిస్సారం భనరాదా!॥
మహానిని నే మని పొగడుదు నోమునికులవర్యా! నామ
నాటికిc దీరెను; నీమోహనాంగున కిచ్చెద సీతను ॥ఈ॥
మోక్షకుండ ధాముని మిత్రుని వరశరాసన మెత్తగ నర సురా
ధర కిన్నరుల కైన దరముగా దీcత డెత్తెటి బట్టి విఱిచెను.

అని యీాప్రకారంబున జనకచక్రవర్తి భూసుతయగు సీతా
రామచంద్రమహాప్రభువున కిచ్చి వివాహంబు సేయ నిశ్చ
రము సింగారింపుcడని యాజ్ఞయిచ్చి, దశరథమహారాజును

కుటుంబపరివారయుతముగఁ బిలుచుకొని రావలసినదని బుద్ధిశాలురగు మంత్రులఁ బంపిన వారును బ్రయాణంబై మూఁడు దినంబులకు సాకేత పురికి జేరిరి. అంతలో నక్కడ దశరథుండును తన పుత్రులతో నిట్లను చున్నాఁడు:

దశ-కీర్తనము. హిందూస్తానితోడి-రూపకము (భుజ)వలె.

కొడుకు లరిగిరి చాల తడవు నిలిచిరి; గడియ యైనఁ గాని నన్ను విడిచి యుండరు॥ కొడుకు॥ ఎన్నడు గందు! వార్త నెన్నడు విందు! గన్నులకును గట్టినటుల నున్నది యుంచు॥ గొడు॥ అదివధ చేయు జీవనై నదో లేదో! గురుతర మోక్షగుండవిభుని కరుణ లేదేమో॥ కొడు॥

కీర్తన-కమాచ్: రూపకము.

విల్లు విఱిగెఁ బెల్లు పెల్లున॥ మొల్లన రిపు లుల్లంబులు జల్లన భీతిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ అల్లన దశదిక్కు లదర, నల్ల దిగ్గజములు బెదరి తల్లడముల బాఱ, నల్ల కల్లోలము గా వార్నిధు లెల్లను ఘూర్ణిల్లగ శివు ॥విల్లు॥ ధరణిని (శ్రీ)మోక్షగుండ ధాముఁడు (శ్రీ)రాముఁడు దీవర మున దిగి యంగ, సురగవరులును భూచరులును ఖేచరులును గడు వెరగుపడఁగ ॥విల్లు॥

తో: జనకుఁడు గౌశికమునియు రామ-లక్ష్మణులు దప్ప నందఱును! మునుకొని యాధ్వని విని మూర్ఛలలో మునిగి పడిరి తందరను ॥రామా॥

వ. ఈప్రకారంబున శ్రీరాముండు ఖండేందుధర కోదండఖండ నం బొనర్చినఁ గాంచి, డెందంబున నానందంబు నొందుచు గాధినందను నకు జనకవసుంధరాపురంధరుం డిట్లనియె:

జనక-కీర్తన-కాంభోజి: అటతాళము.

చూడ.మి॥ పొగడితి నాకడయు దీని తెగగొన నిలువదు; విరిగిన జాడ॥ మోక్షగుండభక్తిసైనాకు లక్ష్యము దీని నెత్తగలేనా॥ చూ॥

వ. అని నిర్లక్ష్యంబుగఁ బలుకుచు, —

ధీతనూజునికా దుర్గమాంచంబులోఁ గూడ నెత్తెను దొడరివిల్లు
నావనీశ్వరానకరంజములతోడ వంచె నత్తఱిఁ బురవైరి విల్లు;
కభూపాలసంశయ బుద్ధితోఁగూడ గదలించె నపుడు శంకరునివిల్లు
కకన్యామనస్సంకల్పయుతముగా గుసువడి లాగ మెక్కంటివిల్లు

కార్తవీర్యార్జునుని బలాఖర్వగర్వ
నిర్వహణశక్తియుక్త మానితకుఠార
భరిత లసదంసతలుఁడైన పరశురాము
విపులదుర్మదయుతముగా విఱిచె విల్లు.

కాకుత్స్థుం డీరీతిని
బాహ్యకటముగ శరము దొడిగి పటుముష్టిని దా
నాకర్ణాంతము దిగిచినఁ,
జికుపుడకగఁ దని విల్లు చెచ్చెర విఱిగెన్.

వ. అక్షీణబలదర్పులగు రాక్షసులను శిక్షించి మునియాగ;
మొనరింపఁ దత్క్షణమున రామలక్ష్మణులేగిరి. మొక్కలంపు
లచే జిక్కినదిరో! మెక్కడనున్నారో! మొక్కరివలననైనఁ
దక్కటా!

తోహా: అని తనయులు రాసందుకు నగచెను నాదశరథ విభు
రకునిమంత్రులు వినతు లగుచు నిట్లని పలికిరి శీఘ్రమూరి॥ రామ॥

మంత్రుల కీర్తన — అసావేరి రాగము.

రాజా దశరథ రాజ మహారాజ! ఆజన కాస్థను నాప్తమంత్రు
॥రాజా॥ నీ సుద్గుతనయులు, రామలక్ష్మణులు సామోదమున
వనము గాచినారు ॥రా॥ ప్రాపుగ నహల్య శాపము బాపి
పురి జేరి శివు చాపము విఱచినారు ॥రా॥ తనపుత్త్రి సీతను
కినిమ్మ, జనకుఁడు తలఁచి మమ్మనిచెను మిమ్ముఁ బిలువ॥ రా॥

ప్రకటిత మోక్షగుండ పతిని దలంచుచు సకుటుంబ పరివార సన్నా హాముగ రండు॥రా॥

సం.తోఁహ: అనిజనకుఁడు పంపిన వస్తువులను సర్పించిన, దశ రథుడు, మనమున నలరుచు మంత్రుల నార్యులఁ గని పలికెను దా నపుడు ॥రా॥

దశ-కీర్తనము-ఆదితాళము: (రామమంత్రము) వలె.

మీరు వింటిరా! సభ వారు గంటిరా! వీరు జనక రాజసదివ వీరవరులట! ॥మీ॥ గాధిపుత్రునిఁ గూడి కరము మైత్రిని నాదు సుతులు మిథిలలో నున్నారట సుఖులై॥ మీ॥ లక్షణాంగుఁడై సర్వ సాక్షిరూపుఁడై మోక్షగుండ దేవుడు గటాక్షముంచెను॥ మీ॥

తోఁహ: అలసురాసురుల కలవిగాని హరు విలువిఱిచెను రాముండు; చెలఁగి యాతనికి సీతనిచ్చి పెండ్లిసేయఁదలచి జనకుఁడు॥రా॥ మమ్ము ర మ్మనుచు మంత్రుల బంపెను; నెమ్మది మనసు దలఁచము, సమ్మోదంబునఁ జనుదము ప్రయాణమ్మలు సేయుడుస్థిరము ॥రా॥

వ. అని చెప్పి జనకునిమంత్రులకు బహుమతులిచ్చి పట్టణ మలంకరింపించి బాధువులకు శుభలేఖ లంపి వసిష్ఠాదిమునులును భరత శత్రుఘ్నులును దక్కిన పరిజనులును రాజబంధువులును దోడరాఁ గనలి కరి రథతురంగంబులమీద సమస్తవస్తుసంభారంబులు సాగించు కొని ప్రయాణంబై నాలుగుదినములకు మిథిలాపురికిఁ జేరిన, నవ్వార్త విని, జనకుం డెదురేగి వసిష్ఠాది మునులకు నమస్కరించి దశరథుని కుశలం బడిగి బంధువుల సన్మానించి తోడితెచ్చి విడిదికిఁ జేర్చి యిట్లనియె:

జనక- కీర్తన-ఆదితాళము (తంగమిట్టు) వలె.

సాకేతరాజ, నీకుమారునకు నాకూతు నియ్యగను బూనితి; మీకు వార్తఁ నంపితి ॥సాకేత॥ ఈవసిష్ఠాదులు నీతెంచుటచేత,

ంశము గేహము జన్మము పావన మాయెగదా॥ సాకేత ॥భూపాల
ః రేపే ముహూర్తము రూపించియున్నారుగా విబుధులు! లోప
లేవుగా! ॥సాకేత॥ ధారుణి దాళ్వారి నారాయణాఖ్యా ధారుడె
గుండధాముడు శ్రీరాము డౌ నిజము॥ సాకేత।

క. జనకుడు పలికిన వాక్యము లనూ విని
దశరథుఁడు గడుఁ జెలంగుచు, దన నె
మ్మనమున సంతోషించుచు
వినయముతో సభ్యులెల్ల వినఁగాననియెః

దశ. కీర్తన-బేహాగ్: అటతాళము

మిథిలాధినాథా, విను, నాదుపలుకులు॥ మి॥ పృథివిని నాకుఁ
మగు నీసరి వియ్య మెన్నటికిని జిక్కదు; నాదుపలుకులు॥ మి
సుమిత్రా నందనునకు నీయూర్మిళాదేవి నీయుము; నాదుపల్కులు
ంరుదుగ నీసోదరుని కుమార్తెల భరత శత్రుఘ్నుల కీయుము;
లుకులు॥ మి॥ అక్షయశుభము లీక్షితి నిచ్చు మోక్షగుండే
మునకును నాదుపలుకులు॥ మి॥

వ. అనిన,

తోహ. మంచిది మీసమ్మతమే మాసమ్మత మని జనకుడు
నంచితముగ సభయందునున్న వారనిరి తథాస్తని కడక ॥రామ॥

వ. అంత జనకుండు సని పురాలంకారము మొదలుగాగల వివా
ష్టములోనుండె. అప్పుడు విశ్వామిత్రుండు రామ లక్ష్మణులఁ
ం దశరథుని బసకువచ్చినఁ నమ్మహీపతి యెదురుగఁజని పూజించి
చ్చి కనకపీఠంబుపై వసియింపంజేసిన, దీవించి మౌనిం యిట్లనియెః

--విశ్వా-కీర్తన-రూపకము.

మంగళమగు మంగళమగు మంగళమగు రాజా! పొంగుచు
స్వరము బొందెద వినతేజ ॥ మంగళ॥ నీకొడుకులు నాకార్యము

నెఱవేర్చిరిరాజా ! యేకొఱతలు లేకుండిరి, నాకడ మహారాజా ! మంగళ॥ కొడుకులగై కొని, శుభములు, వడయుముమహారాజా! కడువడి మోతుగుండేశుని కరుణను మహారాజా ॥మంగళ॥

సం-తోహ: అని తెలిపెడు తఱిఁ దనతనయులు మొక్కి-న ముదమున దీవించి, ఘనముగ కౌఁగిట జొనిపి దశరథుం డనియెను మానినిగాంచి ॥రామ॥

దళ-కీర్తన శంకరాభరణము, ఆదితాళము.

తాపసేంద్ర, దయారసము దోప మీరు చూడఁగ నాపుత్రుల కెన్నటికి లోపము లుండవుగా ! ॥తాప॥ మీసేవ చేయుట చేత మేటి గుణములందును భాసురముగ ప్రబలుచు పరగిరి వీ రెందును ॥తాప॥ దీక్ష నారాయణకవిని రక్షించుచుండెడు మోతుగుండవిభునకును మ్రొక్కి- కొలుచుచుండెను ॥తాప॥

వ. ఇట్లు ప్రశంసించుచున్న తఱి శతానందుండు దశరథమహారాజు దర్శనార్థమై వచ్చిన, వారికి దగిన మర్యాద నిలిపి పీఠంబొసంగి కూరుచుండఁజేసి పూజించి ప్రస్తావవశంబునదశరథుం డిట్లనియడిగె:

క. జనకునకుఁ బురోహితుఁ డవు;
ఘనుడ; వహల్యాత్మజుఁడవు; గావున, సర్వం
బును వేద్యం బగు నీకును;
వినిపింపగ దగును సీత వృత్తాంతంబుల్.

వ. ఈసీత జనకక్ష్మాపతియౌరసపుత్రికయా? దత్తపుత్రికయా? అటులయిన నామెను గనిన తబిదండ్రు లెవరు? వివరింపవే, మునివరా, యని వేఁడిన, శతానందుండు:

శతా - కీర్తన - త్రిశ్రిజాతి.

విన్నవించెద వినుము వీనులలర ॥విన్న॥ నన్ను దెలుపు మని, యున్న జనక సుతపూర్వచరిత ॥విన్న॥ మునుపద్మాత్ముఁడను జనపాలు

మ డిన లేక దనరాజ్య మేలు చుండెను ॥విన్న॥ తన యుగ లక్ష్మిని, కగా గోరి ఘనమైనతపము సు గావించె నారాజు ॥విన్న॥ ఆ సమ స్తమై యారాజవర్యుని కామిత మొసగ ప్రసన్నుడై బలికెను నీ సన్నుతం త్రుడ గాన, మోక్షుగుండ శ్రీనాథు వేడుము భూనాథ ముఖాగ్రె ॥విన్న॥

వ. అంత నాభూకాంతుండు శ్రీకాంతుని బహుకాలం బారా నతండు ప్రత్యక్షుండయి,

విష్ణు-తోపాఠ: ఏమిగోరి తప మిపు డొనరించెద విష్టార్థము విన హామిపాలక! ప్రేమ నిత్తును గక బోనంగ దపము చాలింపు॥ రాను॥ అని నుడివిన సద్భక్తిపూర్వకంబుగా ప్రముక్తి పద్మాక్షుండు-

పద్మా-కీర్తన ఏకతాళము; (కంజలోచనా) వలె.

'ఓన్న మోనారాయణాయ" యోగివిధేయ, సన్నుతింప నాతజ్జనధ్యేయ ॥ఓన్నమో॥ కన్నెయుగ లక్ష్మిని నేగాంచి సాకంగ కోరిక యటు లొసగవే వేగ ॥ఓ॥ సంతసింపు మోక్షుగుంద యీనయ్య యింతకంటె నొందుకాంక్ష యేమి లేదయ్య ॥ఓ॥

అని యడిగిన సంతుష్టుండై —

సం. తో: శ్రీతరుణీపతి క్షితివిభునకు నొక మాతులుంగఫల రూపమునంబున, నగర్థానుగుణైన ఫలము గొని తెచ్చి కాంచిన నందొక కాంచనాంగి మును, కన్నియయుండిన వలరి, నుండెడు బ్రీతి పద్మయని పేరిడి ముచ్చటలూరి ॥రామా॥

వ. గారాబంబున పెంచుచు నంకతలంబునం గూర్చుండ బెట్టి ముద్దాడుచు నుండగాం, గొంతకాలంబునకు బాల్యంబు గడచిన పిదప —

పద్మాక్ష — కీర్తన — కన్నడ : అటతాళము.

కన్యకైన సుగుణకాంతుడెవ్వాడో! యీ॥క॥ ధన్యుడైనట్టి రాజన్యుం డెవ్వడున్నాడో! ॥క॥ రూపవయోగుణ సంపన్నతలను లోపములు లేక లోకములో మన ॥కన్యకైన॥ నరులలోపల విద్యాధరులలో బన్నగ వరులలో మఱియు ఖేచరులలో గాంచిన ॥క॥ మోతుగుండప్రభు వత్యుత్కృపా కటాక్షము చే నిచ్చినట్టినా నెయ్యంపు ॥కన్యకైన॥

వ. అని యోజించి, యనంతరంబ స్వయంవరంబు చాటించె. అప్పుడు—

చ. నరులును ఖేచరుల్ సురలు నాగులు యక్షులు సిద్ధచారణుల్
గరుడులు రావణాద్యసురకాంతులు మానులు వాగ్మలున్ గిరుల్
దరువులు కామరూపములు దాల్చి మహావిభవంబుతో స్వయం
వరమును జూచుకోరికను వచ్చిరి తన్నగరంబుఁ జేరఁగన్.

వ. ఇట్లు వచ్చిన వారందరు విన,

తే. రహిని నాకాశనీలవర్ణంబు రీతి
నెవనితనుకాంతి వెలయునో, యవని నతని
కీ శుభాంగిని నిచ్చినే నిపుడు పెండ్లి
చేయ బూనితి నని వల్కె క్షితివిభుండు.

వ. పద్మాక్షుని వాక్యంబున కందఱు కుపితులై యిట్లనుకొనిరి:

రాజులకీర్తన—కన్నడ: రూపకము.

బలుమోసకాడుగాడె యీతడు! బలు॥ వేడు నానకొల్పి మనలను రాఁ జేసి యిటుల భాషించెడు! ॥బలుమోస॥ ఈ కన్నెచక్కదనము ఏ కన్నె లందుగనము! చేకొన్న వాని భాగ్య మది యెన్న నలవిగాకుండును ॥బలుమో॥ ఆచంద్రమైన రూపు, మన యందు నెవరి కొద్దవు! భువియందు మోతుగుండ విభునందు నుండఁ గాఁ జెల్లును ॥బలుమోస॥

వ. స్వయంవరమని పిలిపించి వంచించి యెందునులేని యొద్ద
కన్నియున్నవాఁడు. ఇన్నరాధమునిఁ గదనంబున వధియించి యీ
కను గైకొందమని యెంచి యందరును, యుద్ధాభిముఖులయిన
పద్మాక్షుండు—

తోహర : వారల నెల్లను వాడి శరంబుల వైచుచు బోరాడ
గూరతఁ బోవిడి సురలు మానవులు సుక్కి యనలఁ జనగాను ॥ రా॥

వ. పద్మాక్షుండు విజృంభించి తఱుముచుండిన సహింపనోపక దాన
వమాత్రము వెనుదీయక పోరాడి,

మత్తకోకిల.

అక్షయంబుగ బాణముల్ గొని యాతనిన్ వడివైచి, రూ
క్షేక్షణంబులఁ జూచుచుం దగ నేపుమాపిన, సుక్కి ప
ద్మాక్షుఁ డాహవభూమిఁ గూలిన నందఱున్ జెలిఁ గైకొనన్
ఆక్షణంబున రాఁగ దాఁచెను నామె దేహము వహ్నిలోన్.

వ. ఇట్లగ్నియందు దాఁగి కనబడకుండిన నా కన్నియను వెదకి
నా పురంబంతయు గాల్చి శ్మశాన తుల్యంబుఁ జేసి యందరు
ఖం జనిరి. లక్ష్మీకామతత్పరుండై పద్మాక్షుండిట్టి దశ ననుభవించె,

క. వరియింపరు లక్ష్మిని ధీ
వరు లెన్నఁడును నెమ్మనమున భయ శోకంబుల్
మరణముఁ జిత్తచలనమును
సిరిఁ బొందిన వారికెపుడుఁ జేకురు ననుచున్.

వ. అంత నతని పత్నులు వేయిమంది సహగమనం బొనర్చిరి.
బహుకాలంబునకు దశకంఠుండు విమానారూఢుండై దిగ్విజ
యరగువాఁడా మార్గంబునవచ్చిన—

తోహర: అనలకుండ బాహ్యప్రదేశమున నాపద్మ చరింపగను,
గను డా, కన్యను దశకంఠున కటుజూపఁగఁ గనెను.

వ. ఇట్లు గాంచి యతఁడు మోహంబుచే విమానంబు గ్రిందికి బఱపుచు,

రాగ—కీర్తన. పూరికల్యాణి: అటతాళము.

ఉం డుండవె యోచెలి ॥యుం॥ దండిమగండ ప్రబలుండ దయ నిండారగ ॥నుం॥ లోకు లనేకులు నీకొఱకై గద యీకడ నీకొఱకుగ దాకి మును వే కూలిరి ॥యుండు॥ అప్పుడు దప్పిన, విప్పుడు దప్పని! యొప్పులకుప్ప ముదమొప్ప నను మెప్పుజేయు ॥నుం॥ రాక్షసరాజను రావణనాముడ: నీక్షితి మోతుగుండాధ్యక్షువరసాక్షి యాగు ॥నుం॥

వ. అని పలుకుచు డాయం జనిన, నామె మరల నగ్నికుండం బునం బ్రవేశించినఁ, గోపించి,—

రా॥ తోహార: బహుజనమును బాధించెను దా దహనుని లోపలఁజేరి, యహాహా! యిప్పుడు నటులనే జేసెను నతివ కను చమ త్కారి ॥రామ॥

వ. అయిన నీరహస్యంబుఁ దెలిసితిగదా! ఇఁకను సాధించెద నని యెంచి,

సీ. అంతట రావణుం డాయగ్నికుండంబు
జల్లార్చి చూచిన, నరగ నందు:
బంచరత్నంబులేర్పడఁ గనుపట్టిన,
నవి పెట్టెలోఁ దాఁచి, యది విమాన
మున నుంచికొని పురమున కేగుదెంచి
తత్పేటిక దేవమందిరమునందు
నునిచి, యారాత్రి మందోదరితో
ననె 'భామిని, నే రత్నపంచకంబు

తే. నీకునై తెచ్చి, దేవమందిరమునందు
బెట్టినా'నన, నామె యాపెట్టెకడకుఁ

జేరి యొత్తుగం జాలక సిగ్గునొంది
భర్తతోఁ దెల్ప నద్భుతపడుచు; నతఁడు.

వ. ఆ మందిరంబునకుఁ జని,

సం-శ్లో: కదిలించిన నది కదలకయుండినఁ గడురోషము పెన
గొన్న, నెద మెచ్చుచు నిరువదికరములతో నెత్తిన లేవక యున్న॥ రా॥

వ. అతండు మహాపరాక్రమంబున లాగి మూఁతదీసిన, నందుఁ
గోటిసూర్య ప్రభావిరాజమానస్థమై కన్నుల మిఱుమిట్లు గొలుపుచున్న
కన్నియయున్నఁ, గన్నులారఁ గని మందోదరి-

మందో-కీర్తన-బిలహరి: రూపకము- (ఘోరకపా) వలె.

ఏమి యీ విధము నా మనంబులో సంశయ మగు! ॥ఏమి॥
స్వామి, రత్నము లేవి లే విట! యీ... యెవ్వ రగు! ॥ఏమి॥ మేలు
మే లగు! బాలికామణి నేఁ దెచ్చి తి వేళ నిచ్చట లీల గన్పడెఁ।
జాల దెల్పుము బాలమేటికి! ॥ఏమి॥ కుంకుమ మోముగుండ శ్రీహరి
నారిగాబోలు! నేమి వా గంత భార మాయెనే! తేరిచూడఁగ నేర
రెవ్వాగును॥ ఏమి॥

వ. అని యడిగిన రావణుఁడు పద్మాక్షుభూపాల కులసంభూత
యగు నీమెకోఁటకుఁ బూర్వంబు తనుపడిన పాట్లన్నియు నగ్నికుండం
బునఁ దాఁగిన నామను దాఁ దెచ్చిన విధంబును దెలిపినవిని, మందో
దరి యదరిపడి, ...

మం.శ్లో: స్వకులధ్వంసమునకు నీమను లంకకుఁ దెచ్చితి నగు
నేమి! అకటా! యిది బాలిక యని మెంచకు మాదిశక్తియగు జూమీ!
॥రా॥ నీ వంశంబును నీరు జేయు నిక, గాపున, నిటునిల్పకుము! రావణ,
వనములలో విడిపించిన బోస్తు నదట సత్యమ్ము॥ రా॥

మం-కీర్తన-హిందూస్తాని కాఫీ-రూపకము. (నను మారు) వలె.

మరు మాట తెలుపవలదు వినుము మానవాశనా! పేటికయం దీమె నుంచి పేర్మితోడను నొకచోట భూమి దవ్వి, యందు మాట దగును॥ మరు॥ వరగృహస్థు డయ్యు విషయవాంఛ దవులక, ధరబరగు రాజయోగియింట బెరుగు ముందిక ॥మరు॥ సర్వగుణను మోక్షగుండ స్వామి మయముగ గను నిర్వచారు గీనునందు నిలుచు నింపుగ ॥మరు మా॥

వ. ఎంతమాత్ర మీ సమయమందిచ్చట నుంపవలదని నొక్కి-వక్కాణించిన, భయకంపిత గాత్రుం డయి రావణుండు——

తో: మందసమందా సుందరి నుంచి విమానముపయి నుంచు కొని, మెండైనను ధరయందు బూడ్చి రం డిప్పుడె యని చెప్ప విని॥ రా॥

వ. రాక్షసభటులు సిద్ధపడుచుండ నప్పుడు సర్వంబు విన, నాకన్య యిట్లని యె:

సీ. ఈసారి లంకకు నేతెంచి రావణుఁ
బుత్రమిత్రులతోడ బొలియ గూల్తు;
మూడవసారి నేర్పున వచ్చి పౌండ్రకు
శతకంఠు రావణు సంహరింతు;
నాల్గవసారి మానక వచ్చి మూల
కాసురుఁ డను ఘటకర్ణసుతుని గూల్తు;
నని చెప్ప నాలించి యసురులెల్లనమృత
ప్రాయులైరంతట రావణుండు

గీ. భయము నొందియు, నదియు లోపల నడంచి,
దీని నిప్పుడె పట్టి వధింతు ననుచు,
కత్తి ఝుళిపించి పైకి శీఘ్రమున నుఱుక,
నడ్డమై నిల్చి మయ కన్య యనియె నిట్లు.

సందర్భ-కీర్తన-ఆదితాళము: (సీతతో) దశ.

చాలు నీ కింత మూర్ఖమేల గలిగె రావణా! ॥చాలు॥ శూలికా ర్ముకిని జంపఁజాలుదువా! యో రావణా॥ చాలు॥ ఎన్నఁడో నచ్చి యీవట్టి ప్రగల్భములను పన్నమాటలను పలికి, యాబల ప్రగల్భములను చు న్నాడ! వింత వల్లి యుక్తి గోడ! నాయుడ ॥చాలునీ॥ ముంపువచ్చు ట మిప్పుడె యెఱుఁగవు గోరెదవు మందబుద్ధి పెంపుచేసి నుంచి న గాసపు! పోఁడుగా శ్రీరామచంద్రమూర్తిగుని నెఱుగవు! యనీ॥

వ. నీవు మృత్యుప్రాయమ్మగు యనలోచించినది నిజమైన నిక్కాడే న నేమి చేయఁగలవు? కాలాంతకుండగు గతి యోజించినము. ఇం తే నీయుంగిటి నీచుఁడు నాని యున్న, నిని మిన్నకుండె. అంత రాక్షస లు,

మహాబలయుక్తు చేసిన నిమాణమునందిడి శీఘ్రముగ న్యా యాసమున గమించి, మిథిలాపురి దేవమునందు నొక్కట కానిని బాసిపెట్టి, దని దానవ నేతకు విన్నవించఁగా,

గు సలరాసమండఁడె గ్రమములో విరాలము దాటి సంతోషించె.

. ఒక నూర్వ్య గ్రహణము నాఁ
డరుడెంటమునిం సిదేహుఁ డాఖ్యాముని దా
నాఁగ విప్రుఁడు నము
ద్రికమగు నాసంబుసేయుఁ, డిట్లాడెంతటె.

వ. బహుళకాలంబు వరీక్షించి యుత్కృ- దక్ష-ని మూహూర్తంబు ం దున్నగాని యుత్కృ- నక్షత్రుని సందమునందిన, నతండు,

సం. శ్లో: నాగరీచే నన్నగను నాలా గ్రమునాటి మంద లేవ, వేగను వర్ప్రమోము విప్రుని నామకు చేరి ప్రముక్త-, 'భూదేవ ఁ నీవు వచించిన లగ్నము, మందిర యాగునో యనిన, 'మించి ం గనుపించ నీది కాను' మంచు నొసగ మోదమున॥ రాను॥

వ. ఆపెట్టె నెత్తించుకొని జనకమహారాజు సభకుఁ జేరఁబోయి, ద్విజుండు,

విప్ర—జనక సంవాదము కీర్తన—ఆదితాళము.

వి 'భూమిపాలవరా! ప్రేమను నా మనవిని వినదగు! భూ॥'
రా.'భూమిదేవరా! ధీమతితోఁ దెలుపఁగ దగు నది॥భూ॥'
వి-'తా మొసంగిన భూమి దున్నఁగ నేమొ కాని యిది యొక టగపడె ॥భూ॥'
రా-'ఏమి యున్నను నేమి కర్తలు స్వామి తామే; సంశయ మేటికి॥భూ॥'
వి'-దాన మిడునది ధారుణియకద! యీనిధాన మిడి యుండితివే ॥భూ॥'
రా-'దాన మిచ్చిన ధరణినుండిన, దాని నేను దగఁ గైకొందునె ॥భూ॥'
వి' ఈక్షితికి రాజేంద్రులే యధ్యక్షులౌదు రంతటికిని నిను ॥భూ॥'
రా—'మోతుగుండాధ్యక్షుని పదసాక్షిగను సర్వము తమదే ॥భూ॥'

వ. అని విప్రరాజన్యులు వివాదపడుచుండ సభవా రిట్లనిరి:

తోహర: వలదు వలదు సంవాద మేమిటికి వాకిలి దీసియు గనిన నెలమి బెట్టెలో నేమియున్నదో తెలియుద మందఱమునిన ॥రా॥

వ. మంచి దని భటులచేత మూతఁ దీయింప నంత మేఘవినిర్గత విద్యుల్లతికయుంబోలె బాలికామణి వెడలి వచ్చిన నాశ్చర్యకలితులై సభాసదు లిట్లనిరి:

క. తన తండ్రియైన సాగరు
గనవచ్చిన లక్ష్మిఁబోలెఁ, గన్యామణి చ
య్యనఁ దమ గేహమునఁ జేరెను
మనుపం దగుఁ గూతుఁగాఁగ మనుజాధీశా.

వ. అని పలికిన సభ్యుల పలుకుల కలరి యిలాపతి యయ్యదున కియ్యకొనియె. ద్విజుండును బాలామణిని జనకభూపాలున కర్పించి నిజ గృహంబునకు జనియె; అంత_

సం. తో: ఆడిరి గుమ్మత్తై యచ్చరబోటులు, పాడిరి గంధర్వు
ను; కూడి దేవతలు గుసుమవర్షములు గురుపించిరి యప్పుడును॥రామ॥

వ. మాతులుంగఫల సముద్భూత గావున మాతులుంగియనియు, [illegible]కుండంబున నవతరించినది గావున నగ్నిగర్భయనియు, [illegible] [illegible]గుటవలన రత్నావళియనియు, ధరణిను [illegible] వెలువడుటచే ధరణిజయనియు, [illegible]కునిచేఁ బెంపఁబడుటచే జానకియనియు, సీతాగ్రమునను [illegible] [illegible]బడుటచేఁ సీత యనియుఁ, బద్మాక్షు[illegible]చేఁ బద్మ[illegible] [illegible]నియు, ననంతసార్థకనామంబులచే [illegible] బరగుచుండ, జన[illegible] [illegible]డు సుశీల యను భార్యతోఁ గూడి గారాబంబున పెంచుచుండ,

క. బాలక్రీడ లొనర్పుచు,
తూలితశరాసనము నెత్తి చులుకగ నిల్పన్,
బాలికబలమును గని భూ
పాలుడు విస్మయము నొంది భావములోనన్.

వ. ఈ కోదండము బెత్తుటకసాధ్యంబగు! ఈమె మానుష్యరూపమున నవతరించిన పరాశక్తియు యుండునప్పు [illegible] ! నా ప్రాప్తంబు [illegible] [illegible]ఇది. ఈహారశరాసనము బెత్తి యెక్కుపెట్టిన [illegible] గాని [illegible] [illegible]ను జెట్టబట్ట నన్వంగా జని యెంచి శపథంబు [illegible] యుండ,

కీర్తన–కల్యాణి: ఆదితాళము. (మునిదిని) [illegible]

దశరథసుకుమారా ! మహాప్రభో ! దశరథ, [illegible],
[illegible]యము స్నుసష్టయు యులరాగను నీకు మహాప్రభో ॥దశ॥ [illegible]
[illegible]ము డాకాశ సిలనిభ[illegible] [illegible]; మహాప్రభో ॥దశ॥
పద్మాక్షధరాపాలుని సంకల్పము [illegible] మహాప్రభో ॥దశ॥ [illegible]
రు కోదండము గైకొంటివి; [illegible] మహాప్రభో ॥దశ॥
వదగ్రసుతుండనని మోక్షపుర ధనుం[illegible] రాముం[illegible] మహాప్ర ॥దశ॥

శతా. తో: తమరపిగిన సీతాస్వయంవరము [illegible];
మలచి త్తమున వింటెరి; పెండిలి సమయమగ్గు బోయిదను॥ రామ॥

వ. మీరు వివాహమందిరమునకు దయచేయుం డని చెప్పి, శతానందుండు వోయె. ఇక్కడ జనకుండు వివాహమునకు సమస్తము సిద్ధముచేయించి వధూవరులను గైసేయుండని యాజ్ఞాపించినం గాంతలు సని రామ లక్ష్మణ భరత శత్రఘ్నులను, సీత యూర్మిళ మాండవి శ్రుతికీర్తులను, వేఱువేఱ నలంకరింపఁ బ్రయత్నించిరి,

మధురగతి రగడ:

పల్లవి: సీతారాములనుఁ గైసేసిరి వేడుకను; పెండ్లికుమారుల బ్రియమున గొందఱు, పెండ్లికూతులను బ్రేమను గొందఱు ముత్తైదువులటు ముదమున బిల్వఁగఁ జిత్తరు చవికెనుఁ జేరిరి చెల్వుగ; పీటల మీఁదను బెంపుగ నుంచియుఁ, బాటలు బాడుచుఁ, బరువము గాంచియు, సంపెఁగనూనెను సరగున బూయుచు, సొంపుగ నలుగుల శోభిలఁ జేయుచు, నను వొందఁగ స్నానము గావించిరి; చెన్నుగఁ దడి యార్చిరి మోదించిరి; వన్నెగలుగు దువ్వలువలఁ గట్టిరి; కన్నుల సొగసుగఁ గాటుకఁ బెట్టిరి; ముద్దులమోముల ముదితలు గూర్మిని దిద్దిరి కస్తురితిలకముఁ బేర్మిని; బరిమళగంధము బాగుగ బూసిరి; పరువడి వరధూపంబులు వేసిరి. సురుచిరసుమముల సరులు ఘటించిరి; వర కంచుకముల వాసి ధరించిరి; నవరత్నాభరణంబులు దాల్చిరి; నవనీరజనమనయనలు గొల్చిరి; మకరికలప్పుడు మమతను వ్రాసిరి; ప్రకట భూషలొప్పగ గైసేసిరి; అంతట జనకుం డందఱుఁ గూడను, సంతోషంబున సభ్యులతోడను, మంగళకరహిత మహిత నాదములు పొంగుచు మ్రోయఁగఁ బొలఁతి ముత్తైదువులు, సేసలుచల్లఁగఁ జెలగు మనములను వాసిమీఱఁగను వరపూజనమును వారకచేసి, వివాహమందిరము వారలఁ దోడ్కొని వచ్చి, సుందరము మీఱఁగ జేర్చి యమేయవిభవముగఁ దీరుగ లగ్నముఁ దెలిసి విభవముగ॥

సీతాకల్యాణఘట్టము.

కీర్తన — కల్యాణి: ఆదితాళము.

కల్యాణ మొనరించఁ గన్యకామణులను; కల్యాణరాగసంగీ[illegible]పైన నృపుడు బాల్యమును రూపంబు దేజమును సుగుణమును గని, కౌసల్యాతనయుండౌ రామచం[illegible]నుమను యెంచి, మంచి మాంగల్యముగ రామునకు సీతను గరిమమీరంగ ధారవోసె॥ కల్యాణ॥

ఊర్మిళాకన్యను లక్ష్మణునకొసఁగ సంతోషముతో మాండవ్యను గాంధర్వముతో మాండవిని భరతునకును శ్రుతకీర్తి నింతో సంతోషముతో శత్రుఘ్నునకును నిచ్చి, యిచ్చి, నలు వర్గుల మనసు జనకరాజు [illegible] వేడ్కతో ధారవోసె॥ కల్యాణ॥

ధరను నారాయణదాసనన్ముతుండౌ [illegible] వనమాలిగురించి [illegible] చ్యుతుండు, నరగ దమ్ముల దాను ప్రీతిగను సీతాదికాంతల కిను మంగళసూత్రములు దగను గట్టి, పట్టి, సత్వరముగ [illegible] జేయగ, వసుసరా జను లెల్ల నరయుగ॥ కల్యాణ॥

సంతోషమొ[illegible]: బంధువు లందఱు బరమానందము పొందఁగ [illegible]చామానులు, పందు లొసఁగు చేసుతతో గానించెను కల్యాణములు॥ రా॥

తేటమున విప్రశ్రేష్ఠులకొసఁగెను [illegible] బహుమతులు, [illegible] కన్యకలఁగూడి దా [illegible] సన్నిహితులు॥ రా॥

గాపించినవారు గదసి యయోధ్యకుఁ బోవ [illegible] మధ్యమున [illegible] భంగమును॥ రా॥

వ. నడునడ వడంగును [illegible] పరశురాముం డుద్దండుం డిట్లనియె.

దరు—కీర్తన—హిందూస్థాని కాఫి : ఆదితాళము. (శ్రీపతి యింతటి వలె)

ఈ విపరీతము లేల దోచెను । సామి ! ॥ఈ॥ భావుక కార్యము లు వడసి యుత్సాహమున బోవ నుత్పాతము లావహిల్లెను గదా ! ॥ఈ॥ గాలియత్యంతముగ గదిరివీవఁగఁబూనె! ధూళి సూర్యుని కాంతి తొలఁగఁ గ్రమ్మెను గదా ! ॥ఈ॥ ధరణిని మోటుగుండవగు కృప రాదాయె! గరితురగాదులకు వెఱపు గలిగెఁ గదా! ॥ఈవిపరీతము॥

వ. అని యడలున నడిగిన దశరథునకు వసిష్ఠుని యిట్లనియె,

వసి. తోహార.

అదలకు ముందు మహాభయ మొక్కటి యావహించి త్వర లోను, అది తొలఁగును; నాపిదప నయోధ్యకు నరుగవచ్చు మేల గును॥ రా॥

వ. అని చెప్పునంతలో—

సీ. తండ్రియానతిని సొదలమోచి తనతల్లి,
కంఠంబు దునిమెనే గణ్యసుతుఁడు
పితృవిరోధిని గార్తవీర్యార్జునుని బట్టి,
ప్రాణముల్ దీసెనే ప్రథితవీరుఁ
డిరువదియొకమాఱు దిరిగి నిర్బాహుజ
మొనరించె నుర్వి నే యుగ్రమూర్తి
కశ్యపునకునిచ్చి కాశ్యపి యనునామ
మొసఁగె నీధరకు నే యసమశూరుఁ,

గీ. డట్టి సిద్ధప్రతిజ్ఞుఁ డథ్యాత్మవిదుఁడు,
పరశురాముండు దివ్యచాపంబు కేలఁ
గ్రాల శ్రీరామచంద్రభూపాలమౌళి
మ్రోల నిలఁబడె ముల్లోకములు వడంక.

వ. ఇట్లు కట్టెదుట నిలిచిన పరశురామునిం గని శ్రీరాముండు కరంబులు ముకుళించి నమస్కరించిన నతం డిట్లనియె:

పర. తోహార: మొక్కిన విడతునె! మును రాజన్యులఁ జెక్కించిన గూల్చితిని! ఇక్కతి యిక సనిసేయుము! నిన్నును జక్కాడెద ధృతిని ॥రా॥

వ. అనిన నవ్వుచు శ్రీరాముం డిట్లనియె:

రాముని మత్తకోకిల.

ధారుణీతలమెల్లఁ గశ్యపునకు దానమిచ్చి వి
ప్రశాంతుఁడవై తపంబును సల్పుచుండుటచే నమ
స్కార పాత్రమనంచుఁ జేసితి గాని నీకు భయంబునన్
జేరి మ్రొక్కినవాఁడగాను: హాసింప నేటికి భూసురా!

వ. అనిన రోషించి పరసురాముం డిట్లనియె:

పర. కీర్తన — రాగము: రూపకము.

ఆహా నే సాహసుండ నౌదు నే సుమా! శ్రీరామ! ॥యాహా॥ హైహయుని సహస్రబాహాస్త్రముల ముఖ్యస్త్రుపులఁ మోహరించి చంపినట్టి సాహసుఁడ నౌదుగాక ॥ యాహా॥ రాముఁడ సనఁగ నే నిల రాజిల్లఁగ, వింతొక రాముఁడ నని వచ్చితివా! రాజవు నిను జోనిత్తునె ॥యాహా॥ త్రిలోకవిభుఁడు శివుఁడు, మోహితుండ నేత నాకు విల్లువిద్దె గఱపె నతని గ్రుంగించి తటా! యాస్యనే॥ యాహా॥

వ. అంతనంత శ్రీమద్రామభద్రుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

రామ. కీర్తన — హిందూస్థాని కాఫీ: ఆదితాళము.

నమ్మదిగా వినుభార్గవా॥ నా॥ ఇమ్మహిని నా భుజాసత్వ మిట్టి దానని॥ నమ్మ॥ నేను వినోదముగ లాఁగ గానె విఱిగెఁ; నాకర్ణాంత గానీడమునంత కలదె. యుగ్రపుసిద్దోదండము॥ నమ్మదిగా॥ గోప్పుల పులకింపఁ గోర రక్కసులు; నీ వగ్గు లెన్నియూడిన నీకు చెల్ల

నిన్నోంప॥ నెమ్మి॥ సదయుఁడౌ మోక్షగుండేశు సాక్షి నాకుత్సుకయిది; యదియె నీ గొడ్డలి; యుచిత మైనరీతి జేయుము॥ నెమ్మిని॥

వ. అనువాక్యంబులకు నత్యంతకుపితస్వాంతుండయి జామదగ్న్యు యిట్లనియె,

గీ. నీవు క్షత్రియుఁడవు; నేను విప్రుఁడను;
గర్వ మున్నదటులఁ గాంచఁ బోకు;
నాపరాక్రమంబు నాభుజశక్తియు
నీకుఁ జూపువాఁడ నిశ్చయముగ,

వ. అని పలికి,

పర. కీర్తన. – ఆదితాళము : పోపొమ్ము.

పోనియ్యఁ బోనియ్యరాఘవ! విను॥బోని॥ పూనికతో నిన్నుఁ బట్టి పొంగడంగఁ జేయక నే॥బోని॥ సారహీనమైన విల్లుఁ బూరిపుల్లక రీతి విఱిచి, వీరుఁడ ననుచు విఱ్ఱవీగుచు నేతెంచెదవు! వైరులగు కాల మనవచ్చును నా విల్లు చూడు॥బోని॥ బీరు బలుఁడనయిన నిక్క–నిక్కుక దీని లేకయున్న శ్రీ మోక్షగుండేశ శ్రీరఘురాముఁడని దెలుపు నిన్ను; నాముందర నీ సామర్థ్య మేమి పనికి వచ్చు నింక॥బోని॥

వ. జనకునియింట నీవు విఱిచిన విల్లును, నేధరించిన విల్లును విశ్వకర్మ యేకకాలమందు నిర్మించియున్నాఁడు. అందొకటి త్రిపురాసురహరణ కాలంబునందు హరునకు సురలచే నియ్యఁబడియె. దానిచేఁ ద్రిపుర సంహారణంబొనర్చి తనశక్తిని యీశ్వరుండు వేగముగాను మన్న విష్ణుండు శరాకృతిచే సహాయపడ, శివుండు జయించె నని దేవతలాడిరి. ప్రమథులవల్ల విని శివుండు కోపించి హరిని యుద్ధంబునకు రమ్మనిన, డవ కాండాసనంబు హరికి నిచ్చి దేవతలు పురికొలుప హరిహరులకుఁబోరు ఘోరంబయ్యె. అప్పుడు హరికరనిర్ముక్తశరంబు దాఁగుటచే రునివిల్లు నొచ్చి పేటెత్తిన శివునిబలంబు లోఁబువడియె. అది గని,

దేవేంద్రాదులుభయులను ప్రార్థించి యుద్ధంబు మాన్పిరి. శంకరుండు తనధనుస్సు దేవరాతున కిచ్చుటచే నది జనకునింట నిలిచె. విష్ణువు తన కోదండంబు ఋచికునకు నిచ్చిన నతండు జమదగ్నికొసంగె. అతండు నాకొసంగె మొదటఁ గైటభారి ప్రేటునకు నోటునడి పేర్కొన్ని సోకిన యందు మాటియున్న భూతపతిచాపంబుగాను పెటెడ్డు నవిఱువను! నాచేత నున్నది వైష్ణవచాపంబు. దీనిబలంబు నీ వెఱుంగవు. మంచిది! దీని నత్తి గుణము సారించిన నీవు మొనగాఁడ వని యెంచెద. లేని దో సనద వని తలంచెద; నిన్ను వధించెద ననిన,

సం. తో: ఇవ్విధమున నతఁ డెదిరిన రాముం । డవ్విలు దాఁ జేకొనియెఁ ; నవ్విధము నొక బాణము సంధించి, మనంబుల నలరు మ ననియెన్॥ రాము॥

రాముని – కీర్తన – ఆదితాళము – (పోషాయ్మక్క) వలె.

మంచిది మంచిది భార్గవా ! బళి ॥మంచిది॥ మంచి దీన నీపాద ములు ద్రుంచి తు) త్ప్రడంచెదను॥మంచిది॥ సాక్షాద్విష్ణుండని నిన్నుఁ జాపస్సైతి: గానినా దీక్షతో రాజులపగ, దీన్నిక నీ విడిపింతునా ! మోక్షగుండాధ్యక్షుఁ డని నీకిఁ నిప తే నైనతి నీన్ని॥ మంచిది॥

వ. ఈలీలఁ గాలాంతకునిబోలె బలాబలంబులు దెలియక ప్రేలుచు మ్రోల నిలువంబడియున్న పరశురాముని కేలనున్న విల్లుఁగొని యల్లల్లాడు పెల్లున లాగి భల్లా నారికట్టి నారిగి సి శాల్లు మల్ల నే యుదు ననీ,

తో: పర్వన దయ నిలు పట్టిన రాముని పలుకులు విని భార్గవుండు, పూర్వజ్ఞానము వచ్చిమి యాధవుఁ డని పొగడ పాడఁగ దా నపుడు ॥రాము॥

పరజు. శ్రీ ర్తనకమాచ్: రూపకము.

రామ ! మేఘశ్యామ ! లోకపావన ! సకలలోకాభి ॥రామ॥ రామా ! రణభీమా ! ఘననామా ! పర ధామా ! రఘు ॥రామ॥

అజుఁడ వవ్యయుఁడవుపరుడవు నానందమయుఁడ వాదిమూలకారణుండవు
నిజమాయాగుణయుతముగ సృజియింతువు ప్రజలను; రఘు ॥రామ॥
సంగసహితులయిన వారలు నిను గాంచలేరు; సంగరహితులయిన
ధీరులు రంగుగ దమమనములలోనం గని యానందింతురు ॥రామ॥
మోతుకుగుండపురవిహారకా! నారాయణకవిరక్షక! షడ్భావదూరకా!
మోక్షప్రద! దేహాదుల వీక్షింతువు సాక్షి వగుచు ॥రామ॥

పర. తో: ఆదియందు నే హరిని గూర్చి తప మాచరింపఁగా
నతఁడు, నాదరమున బ్రత్యక్షంబయి యిటు లనుచుఁ బలికెఁ దా
నపుడు ॥రా॥

మచ్ఛిదంశమున మహిని గలిసి నీవు నిచ్చలు హైహయనృపుల,
మెచ్చుకత్రుంచి యమేయశమంబును మెఱయఁ దాల్చు మే నవల ॥రా॥

రాముఁ డనఁగ దశరథకౌసల్యలకీమహిలో నుదయించి, నీమము
తోడుత నీకుదర్శనము నే నొసఁగుదు దయ యుంచి ॥రా॥

అని పలికిన నాహరివే నీవై యవతరించి తని వేడి, చనియె.
మహేంద్రాచలమున కాతని యనుమతిఁ గొని కొనియాడి ॥రా॥

వ. ఇట్లు పలికి పరశురాముండు చనినపిదప రాముండు, భయ
భ్రాంతచిత్తుఁడై యున్న దశరథునకు నమస్కరించిన, నాతఁడు కొడు
కును గౌగిలించుకొని దీవించి యిట్లనియె:

దశ-కీర్తన-పున్నాగవరాళి: ఏకతాళము.

నాపుత్రరత్నమా! నాపెన్నిధానమా! ముద్దులయ్య! ॥నాపుత్ర॥
నానోముఫలమా! నాపాలిభాగ్యమా! చిన్నితండ్రి! ॥నాపుత్ర॥
నిను వేగ గంటిని; నేఁగీర్తిగొంటిని; లోప మేమి ॥నాపుత్ర॥
వరమోతుకుగుండపుర మేలుపుండరీకనయన! ॥నాపుత్ర॥

సం. తో: అని యిటు పలుకుచు నందఱు గామిగా నరిగి యోధ్యను దరిసి, ఘనముగ బారులు, గని ముదమొందగ జనిరిఁ 'ముల బొరసి ॥రామ॥

వ. తదనంతరంబున భానుమంతుండుఁ గోసలుఁడు లోనుగాఁగల రెనమండ్రు శ్రీరాముని మేనమామలు తమతమ స్వదేశంబులు ంచుచు రాముని పాణిగ్రహణమహోత్సవమునకు రానలసినదని ఘుండు శుభలేఖ లంపఁగా వారివారి మనంబులలో వారు వా రి కొనిరి:

తో: రామార్పణముగ రయమున గాంచిన నాముద్దుల ను, ప్రేమ మీఱఁగ వరింపక సీతను బెండ్లి యగుట యెట్లిలను॥రా

వ. అయిన దీని విచారింపవలసిన దని ప్రతివారును యోజించి ంశా విమలజ్ఞాన క్రియాయోగాదినామంబులచే నలరాను తను కూ ్రి నూటయిరువది యెనిమిదిమందిని దోడుకొని యయోధ్యకు దశరథాదులరాక వేచియుండి, వారు గృహప్రవేశమునకు వచ్చు యమున—

క. తనయాయుతముగ రామునిఁ
గన వచ్చిన మేనమామ గారికిఁ బ్రియవం
దనము లొనరించి యుచితా
సనములఁ గూర్చుండఁ జేయ సంతోషమునన్.

వ. ఆసీనులయి యి ట్లనుచున్నారు:

మేనమా—కళ్యాణి: రూపకము.

శ్రీకరముగ భానువంశశేఖర ! వినుమా ! యీకన్యలఁ గై కొని రిపుము భరియింపుము నీవు ॥శ్రీకరముగ॥

నీ కర్పితముగను గంటిమి కావున దగను, రాకొమరుల కిం రా దియ్యఁగ సత్యంబుగ ॥శ్రీకరముగ॥

రక్షోవరహరణా! నారాయణకవిశరణా! మోక్షగుండ పుర వల్లభ, మోహించిరి ముదితలు నిను ॥శ్రీకరముగ॥

తోహ: వీరికోరికలు దీఱిచి బ్రోవుము; వీరికి భర్తవు నీవు; వీరు భార్యలిక వెలయంగ నీకును వేడుగఁ జూడక బ్రోవు ॥రా॥

వ. అని పలికిన మేనమామల వాక్యంబులు విశ్వసించి తండ్రి యుండిన సభకుఁ జని నమస్కరించి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు.

రాము-కీర్తన-రూపకము.

జనక, నామనవి వినుము! మేనమామ లెనముండు సుగుణీరే యేతెంచినారు; ఘనముగ తాముగన్నకన్యల నూటయుమన వేనిమిది మందిన్ వెనుకఁ గొనుచుఁ గైకొను మనుచుఁ॥ జనక॥

ఆముద్దుబిడ్డల రామార్పణముగ, దాము గన్నారట! తలఁగిపోరట! ఆమోహనాంగుల నన్యుల కీరట! యామాటలకుఁ దలఁపఁ ఏమనియందుఁ ముందుఁ॥ జనక నామనవి॥

ధరను మోక్షగుండ ధామునిసాక్షినఁ వరియించి కన్యలు వచ్చిరినేడు; పరిణయ మగుదునో! మరలి పోవ్వుందునో! పరమోపాయం బొందున్ సరగఁ దెలుపఁ వలయుఁ జనక నామనవి॥

వ. అని రామచంద్రుం డడిగినఁ దండ్రి యిట్లనియె:

గీ. అగ్నిసాక్షిగ మొదట పెండ్లాడినట్టి
సీత నెమ్మది యొప్పినఁ జెట్టబట్టు;
లేనిచో మానియుండుము; మేనమామ
బిడ్డలైనను ధర్మంబు విడువఁ దగునె!

అని వచించిన తండ్రివాక్యంబున కలరి రాముండు సీతాదేవి యున్న దెస కభిముఖుండై యయ్యోక్తుల నిట్లనియె:

రాముని కీర్తన-ఆదితాళము (కవలిపని) వలె.

కలికీ! చిలుకలకొలికి! యాలింపవే! పిలువక మేనమామ
ం నను బ్రేమ దలచిరి; వలచిరి గొలిచిరి; గదవే॥

నను బెండ్లియాడఁగను వేడ్క-తోడ జనకులపనుపునజను దెంచి
గాన, నినుఁ గాంచి, వినిపించితిని మంచి తెలుపవే॥ కలికి॥

మునుమున్ను స్వప్నముగ నీ మహిష్ఠమును, దెల్పితరళాక్షి, మో
హదేశుసాక్షి మనమున నను మానమును బూన వలదే॥ కలికి॥

వ. ఇట్లు తనభర్త యడిగినంతను డెందంబున సందియంబు నొం
దానందంబున ముఖారవిందంబు వికసింప వసుంధరానందన దశ
రదనున కిట్లనియె:

సీత-కీర్తన-కన్నడ: అటతాళము

వల్లభ! నీగు నావంటివాగే కద! యెట్లు సనక సవశ్యము గ్రైల
ల్లభ॥ జననము ముందుగ నినుఁ బతిగాఁగను మనమున గోరి రట
లు పాడము! ॥వల్లభ నీగు॥

ఇందటుఁ గనుఁగొన, నీ యింగితవదనల మానటికఁ బెండ్లియాడు
హాయిగ మనో॥ వల్లభ నీగు॥

మోక్షగుణాధిప, మదమున నన్ను వీరిఁ బతుపాతము లేక
ప్ర నాప్రాణ॥ వల్లభ॥

భూమిజ పలికిన పలుకులు
కామోదము నొంది యాటల స నని సభ్యుల్
వేమఱుఁ బొగడఁగ నంతట
రాముఁడు తాఁ బెండ్లియాడె రమణుల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు మూఁటయిరువదిమొనిమిదివంది కన్యకలనునొక్కలగ్నం
గామదేవ వసిష్ఠాదిమునుల సమక్షంబునఁ బాణిగ్రహణంబు సలిపి

సీతతోఁగూడ నూటయిరువది తొమ్మిదిమంది భార్యలతోఁగలసి యేక పత్నీవ్రతుం డను ప్రతీతితో రాముండు వెలసె అంత—

సం. తో: అగ్రిభార్య యగు నవనీజయుఁజెలు లందఱు వెంబడి రాఁగా, స్వగృహమునకును జని తల్లులకును సరగున ప్రమొక్కి-రి వేగ॥ రామ॥

సం - వ. వా రానందంబునొంది వారిని లేవఁదీసి అక్కునఁ జేర్చి యాశీర్వదించిరి. అంత—

సం - కం. శ్రీరాముఁడయోధ్యను సీ
తారామయుతంబుగా ముదంబున నత్య
శ్రీరంజిల నై భోగము
లారాఘిని బొందుచుండె నతివేడుకతోన్.

సీ. కన నెల్లెడల నల్లగను నల్లుకొనిన మ
బ్బులు డుల్లి దెసలెల్లఁ దెలుపునొంద,
జలజాకరతటాకములు వాక లెడలేక,
జలపూర్తినొంది ముచ్చటగ దోఁప,
ఘనపంకములు డొంకలను నింక నకలంక
గతి జంతుతతికి సంకటము వాయ,
జను లెంతయును సంతసము నొందఁ ఫలవంత
ముగ నంతటను సస్యములు సెలంగ

గీ. నవనిజయకాంక్షతో రాజు లలరుచుండ,
ధవళకిరణములను సుధాధాముఁ డొప్ప,
నరులు దైవోత్సవముల యత్నములు సేయఁ,
బొడమె శరదాగమంబు సంపూర్ణముగను.

సం-వ. అట్టిసమయంబున దీపావళ్యుత్సవంబు నెఱవేర్ప నుద్య మించి మిథిలాపురిలో జనకచక్రవర్తి తనమంత్రులఁగాంచి,

జనక.తో: రాముఁడు మొదలగు జామాతల సీతాముఖులగు హితలను, భామాయుతముగ బరువడి దశరథ భూమీశుని మం ంలను॥ రామ॥

వ. దీపావళిపండుగకు మననగరంబునకుఁ బిలుచుకొని రావల దని చెప్పిన వారు గదిలి యయోధ్యకుఁ గొన్ని దినంబులకుఁ జేరి దశ సనిచే సమ్మానింప బడి,

మంత్రులు-కీర్తన-ఆదితాళము. (పోవెపోస్వలంకరింపఁగా) వలె.

ధారుణీశ, చిత్తగింపుమా! జనకుండు పంపెను॥ ధారు॥ మీరా , గోరెఁ మారాజేంద్రుఁడు॥ ధారు॥ దారలు, గోడంద్రు, దన లుఁ జెలికాండ్రు, పౌరులు బంధుగులు, మీరు రాఁదగు॥ ధారు॥ ౯క్షుపుర పతికృపను మిథిలకుఁ దగఁ బోవుదము ప్రయాణం ండు॥ ధారు॥

సం-వ. ఇట్లు జనకుని సచివులు దెలిపిన, దశరథక్ష్మాపతి యా నభరితుండయి భటులను గనుఁగొని,

దశ-సీ. దీపావళికి మిథిలా నగరమునకు మమ్ము
		రమ్మని జనకధరావిభుండు
	పుత్తెంచెఁ గాన మత్పుత్రులు స్నుషలును
		కాంతలు హితులు ప్రధానులాత్మ
	బంధువు లాశ్రితుల్ పౌరులు మఱిజాన
		పదులును జతురంగబలము వారు,
	దగ ప్రయాణంబులై తఱలి రావలెనని
		చాటింపు మాతట సకలవాద్య,

గీ. నృత్తగీతము లలరార నేడు వార
	కామినులు వందిమాగధ గణము లెల్ల

సిద్ధముగనుండు నట్లాజ్ఞ సేయుఁ డఖిల
యానము లలంకరింపుడు హర్ష మెసఁగ.

సం-వ. తదాజ్ఞాప్రకారము సర్వము సిద్ధమయిన సంతసించి.

కీర్తన-కాంభోజి: రూపకము-(శరవణామృత)వలె.

మిథిలాపురమున కేగెను, మిత్రకులుఁడు రథముమీఁద నెక్కి-యధికవిభవ మలరారఁగ॥ మిథిలా॥ రామాదికుమారులెల్ల సామజముల బేర్మిమీఁఱ నెక్కి ప్రియమున దన వెనుక నడవ॥ మిథిలా॥ మల్లన సీతాది యువతులెల్ల వెంబడి బల్లకీలలోన నుల్లము లలరఁగ వెడలఁగ ॥ మిథిలా॥ కౌసల్యాదులు పౌరులు డాసి, నడచ వాసి మోతుకుండ వాసుని సన్నుతి సేయుచు॥ మిథిలాపుర॥

సం-వ. ఇటుల చటుల విభవంబున శుభంబున బయలుదేఱి కొన్నిదినంబులకు మిథిలఁ బ్రవేశించినఁ, దద్వార్త విని,—

చ. ఘనుఁడు విదేహరాజెదురుగాఁ జని యందఱ గౌరవించి సా
యని యనురక్తిఁ బౌరులు రయంబున సేసలు జల్ల, నారకా
మినులు నటింపఁ, గాయకులు మేలుగఁ బాడ, సువాద్యఘోషముల్
దనరఁగ, స్వీయధామము ముదంబున జేర్చెఁ బ్రసన్నచిత్తుఁడై.

వ. పిమ్మట వారిని మృష్టాన్నపానంబుల సంతుష్టి నొందించి దీపావళి దివసంబున—

తో: కూతుండ్రకు జామాతల కమితఖ్యాతిని దల లంటించి, ప్రీతిగ నలుగులు బెట్టించి శుభస్నాతుల నటుగావించి॥ రా॥ అతులాంబర దివ్యాభరణాలంకృతు లగునటు చేయించి, చతురంగంబుల సద్దాసీ దాసచయంబుల నర్పించి॥ రాను॥

సం-వ. దశరథుని దత్కాంతలను దక్క-సబాంధవులను బహువిధ సత్కారంబుల దనిపి దీపావళ్యుత్సవంబు సేయించిన, సానందభరితులై దశరథాదులు—

క. జనకుని వీడ్కొని తమపుర
మునకరుగగ మార్గమధ్యమున రామునితో
నని యొనరింపఁగ గొందఱు
జనపాలురు వచ్చి రసదృశం బగుబలిమిన్.

సం-వ. హరధనుర్భంగంబు నొనరించి సీతను గైకొనిన నేరంబు కా
రణంబుగ శ్రీరామునితోఁ బోరి జయింపను సాహసమున చుట్టుముట్టిన నృపు
ల బరికించి దశరథుండును కంపితగాత్రుండై మంత్రుల నవలోకించి,

దశ. కీర్తన-ఆదితాళము, (అహి బాలా) గం.

ఈరాజు లనేకు లెంతో తూగు లక్కటా! సీతతోడఁ బోరఁగొనెద
నొక్కఁడ ॥సీ॥ పరిణయమ్మై పలుమనస్సుల పరిసురాముఁడు నరగి
పడఁగ, భంగపఱిచె రాముఁడు ॥ప॥ క్షుప్రుడు వీర లేమి బలి యూరు
డను ! అపజయము నపయశము సాదనాదును ॥సీ॥ మహాత్ముఁడగు దా
క్షుని కటాక్ష మున్న ను, యుద్ధ జయింపవచ్చు; నేను
వను ! ॥సీ॥

.వ. ఇట్లు చింతింపుచున్న దశరథునిదగ్గఱి రాముఁడు వినయమ్ముతో,

రా-తో: తృణమాత్రముతో సమయఁజేతు నీజనపాలుర యుద్ధ
వ! నణుమాత్రము నీవాలోచింపక యనుమతి యిమ్మని యనిన॥ రా॥

దశ-తో: బాలుఁడ వీవు నృపాలు రనేకులు నాలములో
రాడ జాలవు! నేజని చంపెద నుండుము-సైన్యము బోర్చెద మ
॥రా॥

వ. నాలోపలీసియుపు దృష్టపడు మన రాము ను—

రాము - కీర్తన, ఆదితాళము: (బేగడ యుగ) శం.

తండ్రి! నీనుపట్టుగ సైనుల ముట్టెద, నిలుఁబడఁ గొట్టెద నొట్టెదను;
ని నీతట్టునిలువ నీయను; కాలయముపట్టణమును జేర్తును; నీ

వాహినులఁ వెలదులను నేమఁటకు ॥పట్టుగ॥ మోక్షపురీశుసాక్షిగను దీక్షగను దెలిపెదను ॥పట్టుగ॥

వ. తండ్రికి బ్రణతుండయి యనుజ్ఞవడసి శస్త్రాస్త్రసన్నద్ధుండై యున్న తండ్రియరదం బెక్కి- లక్ష్మణయుతంబుగఁ గదలినఁ గని,

సం-కం. భరతుడు శత్రుఘ్నుండును
పరువడిఁ బదివేలరాజ భటులను వెంటన్
శరకోదండంబులుగొని
నరపాలురతోడఁ బోర నడచిరి బలిమిన్.

సం. వ. ఇట్లు శత్రురాజుల సభ ముఖంబుగ నడచి దిగ్గజంబులు బ్రమ్రొగ్గ, ధనుష్టంకారం బొనర్చినఁ బగతురను వెనుదీయక యెదిరించి,-

రాజుల - కీర్తన - ఆదితాళము. (రామనీదయ) వలె.

నేడు మమ్మెదిరించి పోరుము శ్రీరామచూతము॥ నే॥ యీతడు జనకుని వీడునందల్లనాడు ద్విజరాజ చూడుము! ధనువుఁ ద్రుంచి, యీతడు రాజుల కెల్ల సిగ్గొనగూడఁ బెండ్లి యాడి సీతఁ దోడుకొని చనితి నపుడు॥ నేడు॥ దానమౌకవమాన మాయెను; గాన నాలము లోన గరకుటమ్ములూని కడువడిమేన నైతును; మానసములోన సభిమాన సంయుతుడ నైన ॥నేడు॥ అండనై మోక్షగుండపేర్పుఁ డఖండ మగు దయ నిండఁ గనుచు నుండ, ఖండశశిధరచండకోదండఖండనోద్దండ సమర్థుండనై । యలరి తపుడు ॥నేడు॥

వ. అని తృణప్రాయంబునఁ బలికిన రాముని సైన్యంబులు మూఁగి, భటులు:—

ఉ. బుద్ధివిహీనులార ! బలముం దలపోయక రామమూర్తితో
యుద్ధముసేయవచ్చితి రహో శలభంబులు వహ్ని సేరి స
ల్బుద్ధతి మేము సిద్ధముగ నుండఁగ రాఘవుఁడేల మిమ్ము దే !
యిద్ధరఁగూలనేతు మిపుడింటను గెల్చియు; నచ్చ గెల్వఁడే!

సం-వ. పరశుకుంత భిండివాలాది సాధనంబులు వచ్చుచున్నవి. దప్పించుకొని పొండని వైచి భటు లార్భటించిన, వాని లక్ష్యంబు సేక యక్షయమహాక్షేక్షణంబుల వీక్షించి యక్షమాధ్యక్షులు.

భుజంగప్రయాతము.

ధనుర్జ్యానినాదం బుదగ్రంబుగా జే
సి, నారాచముల్ పూన్చి, చేబల్మిఁ ద్రేయం
గ, నాబంటు లందుండఁగా లేక దూరం
బున న్నిల్చి రామీఁదభూమీశు లెల్లన్—

వ. సింహనాదంబులు సేయుచు రాముని కభిముఖులైన భరత శత్రుఘ్న లక్ష్మణు లడ్డగించి,

భరతాదులు:—

సీ. తాటకాదుల నిరాఘాటంబుగాఁ దోలి
యాగంబుఁ గాచిన యది యెఱింగి,
పాషాణరూపమై పడిన యహల్యకు
శాపంబు వాపిన జాడ యెఱిగి,
మీ కసాధ్యంబైన శ్రీకంఠు చాపంబు
వేయెత్తి విఱిచిన విధ మెఱింగి,
పుడమి నరాజకముగ నొనర్చిన భృగు
రాము గెల్చిన పరాక్రమ మెఱింగి

గీ. రాము నెదిరింప వచ్చితి రా! యిదేమి!
యెదిరి బలమును స్వబలము నెఱుఁగలేని
మందమతులైన మిమ్ము నే మందు మింక!
మమ్ము గెలిచిన తదనంత రమ్ము పొందు

వ. మాబాణంబులు రాకముందు ప్రాణంబులు గాపాడుకొనుఁ డిక్కిలి యుక్కుగల పెక్కమ్ము లెక్కుపెట్టి చుక్కలు రాలినట్లు సుక్కన నక్కల దిక్కు లక్షించి వైచిన, వా రలిగి,

తో. బహువిధశరములు వఱపి తత్క్షణము భరతుని మూర్ఛిల జేసి, సహజన్ముల లక్ష్మణ శత్రుఘ్నుల సరకుఁ గొనక వెనుడాసి॥ రామ॥ అమితబాణ వర్షముల ముంప, వా రంత మోర్వఁగాలేక, వివుఖులైనఁ గని విక్రమమున రఘువీరు జేరి వెనుదాక॥ రామ॥

రాము-కీర్తన-ఆదితాళము. (సరే సరే) వలె.

బలాబలంబులు దలంప కిటు నను గలంపవత్తువురా! రణకౌశలంబుఁ జూపెదరా! ॥ బల॥ అజాబు లాదిగ్గజంబులను గెల్వఁ జాలునే వినుడీ! దీని నిజంబుగను గొనుడీ ॥బలా॥ దురంత మగు మీ పరాక్రమంబుల తెఱం గెఱిగియుంటి! మిథిలాపురంబులోఁ గంటి ॥బలా॥ ప్రగల్భములు పల్కగా నేల మోతుకుండపతియాన నిలువఁగఁ దగుదు రణములోన ॥బలా॥

వ. వర్షధారలంబోలి వెడలెడు మద్బాణపరంపరల కోర్చినఁ జాలు నని పలికి, కౌసల్యాది కాంతలు స్మితాసహింతబుగఁ దనయుద్ధనైపుణ్యంబు జాలరంధ్రంబుల నుపలక్షించుచుండ దశరథుం డచ్చెరువందె,

శా. వాయవ్యాస్త్రము వింట నెక్కిడి కడుఁ వైళంబ బింకంబుగా
ద్రేయన్ వార్థితటంబునన్ బడగ, వారిన్ గొందఱన్ ద్రోసి; నా
చాయ న్నిల్చిన వారిగర్వముడుగన్ సమ్మోహనాస్త్రంబుపై
డాయం జేయ, వితాకులైపడిరి చేష్టల్ దక్కి భూనాయకుల్.

వ. రాముండు ప్రియజనకుఁ జేరి నమస్కరించి సోదరుల యవస్థనుగుఱించి విచారింపఁ బోవునంతలో, నైక,—

ఆ. సమరతలమునందు సాయకములఁబడి
మూర్ఛ మునిఁగియున్న ముద్దుకొమరు
శిరము స్వాంకతలము జేర్చి యత్యంత దుః
ఖాబ్ధి లోన గూలి యడలుచుండె.

కైక-కీర్తన-ముఖారి: రూపకము (హా ప్రాణనాయక) వలె.

నాకూర్మినందనా! నను నిటు దేరి చూడరా! కైక నేర మేమి
! నీకరణిని శోకాబ్ధిని వేఁగూల్చిరి భూకాంతులు॥ నా॥ పలువురు
సూరు లుండి, కలనను నిడుములఁ బడుచోఁ దలగింపఁగఁ దలపరైరి
॥ మనుకులమున జనియించిన నిను బగతురు చెనకెడుచో, జన
కునుగను చుండెను ॥నా॥ జగతిని శ్రీమోక్షగుండనగ శేషుఁడు
రద్దుపడగ జాలక ఏగ ద్రోసెను ॥నా॥

వ. ఇట్లు దుఃఖింప దశరథ-కౌసల్యాదులు సేరి యూరార్పు
చిరి. అంతట, రాముఁడు లక్ష్మణునిజూచి,—

మ. అనుజా! ముద్గలమౌని యాశ్రమము దాపైయుండు నిచ్చోటి, కా
యన దివ్యౌషధవల్లికల్ పెనిచె; నీ వందేగి నాయాజ్ఞఁ దె
ల్పిన సంజీవని నిచ్చు దాన సుఖియై లేచుం దగం గైకజుం;
డను మాసంపకపొమ్ము కార్యవిఫలం బౌ జాగు గావించినన్.

వ. రథారోహణంబుసేసి పొమ్మనఁ దత్క్షణంబ లక్ష్మణుండు
జ్ఞ శిరసావహించి ముద్గలాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించి తదీయశిష్యులం
—

సంవాద సీసము:

లక్ష్మ - వటులార యెందున్నవారు మీ గురువులు?
వటులు - యోగసమాధియం దున్నవారు.
లక్ష్మ - మా కార్యములు దీర్చు మాన్యు లిం దెవ్వరు ?
వటు - కార్యంబు లెవ్వి చక్కఁగఁ దెలుపుము?
లక్ష్మ - సంజీవకరణికై చనుదెంచినారము;
వటు - దాని మీ కీ నుచితంబు గాదు;
లక్ష్మ - రామాజ్ఞ! లక్ష్మణ నాముఁడ వచ్చితి;
వటు - నెవ్వరైన నేమి? మే మియ్యగాదు.

గీ. లక్ష్మ - ఎప్పు డవి మాకు దొరకునో చెప్పరయ్య !
వటు - ముద్గలార్యుని నడిగి కొం పోగదయ్య!
లక్ష్మ - తడవు జరిగినఁ గార్యంబు చెడును గాదె !
వటు - యందఱకు నిచ్చుటకు గురునాజ్ఞ లేదు.

వ. అంతట నిష్ఫలుండై వేగంబున రాముని కడ కరిగి,—

మత్తకోకిల.

మౌనివర్యుఁడు నిర్వికల్పసమాధి నుండెను శిష్యులుం
తేని నన్ను నిరాకరించిరి దేశికాజ్ఞకుబద్ధులై;
నే నిజస్థితిఁ దెల్పి కార్యము నెమ్మనైై నెఱవేఱఁగా
వైనముల్ దెలియంగ వచ్చితి; భావిమార్గము జూపవే!

రా. వ. తడవు జరిగిన భరతున కపాయంబు వాటిల్లు.

లక్ష్మణ-దేవర వారి యాజ్ఞ ననుసరించి చేయ సిద్ధము గా నున్నాను.

రా-బ్రహ్మచారుల ధిక్కరించి యౌషధలతల దేనోపుదువు !

ల-ఋషివర్యునకలుక వొడమిన మనకు ముప్పు సంభవించును.

రా-ఈకార్య మనుకూలమయిన పిదప వారికోపశాంతిఁ నేఁ జేయుదుఁగదా !

ల- చిత్తము వెళ్ళుచున్నాను.

చ. చటులజవంబుతో నరిగి సంయమి యోగసమాధినుంట సం
తటఁ బరికించి యౌషధలతల్ గొన నడ్డము వచ్చినట్టి యు
వ్వటుల నిరాకరించి బలవంతముగా నవి సంగ్రహించి, పి
మ్మట నరదంబునన్ జని గ్రసుంబున నర్పణ చేసె [illegible] మొక్కి-సన్ .

వ రాముడు పరమానందభరితుఁడయి అమ్మందు ప్రయోగించి నఁ దత్ప్రభావంబున భరతుండు సుప్తినింబోలి మేల్కని తలిదండ్రు లకు రామునకుఁ బ్రణమిల్లె. వారు దీవించిరి. [illegible] పరమసంతోషిత

తయ్యెను. అక్కడ బ్రహ్మచారులు హాహాకారంబులు సేయుచు
రును డగ్గఱి,-

వటులు-కీర్తన కన్నడ: అటతాళము-(చూడవేల)వలె.

మౌనినాథా! మాయానుగోధ- మానసవే! తప మానవే!
॥మౌ॥ భూనాథుఁ డెవ్వఁడో కాని నేఁ డేతెంచి, తానా మధవల్లి
కొని పోయె ॥మౌ॥ మే ము ల్లేవెల్వఁ దానుననమునఁ జూచి,
రా, బెదరించి చనియె నేముఁగను! ॥మౌ॥ మోతుగుండేను
ంయముఁ గొన్న మీ యుత్కృయాత పోశక్తి సత్కృణ మాయెను॥మౌ॥

వ. మీరు శాంతి బుకోనున్న చో దపఃప్రభావము నిరర్థకంబు
అని పలువిధంబులఁ బలవింపుచున్న బాలకుల వాక్యంబు
చి కన్నులువిచ్చిచూచి,

బాలకులారా! యేల యిటు పామరు లట్ల విచారమంద? మీ
ల పిత్రాననాందన దగ్నిసుఁ గాలేసి భగాళిబోలి యే
లికి బోక సత్వగుముఁ జూచెదుమాఁ గోలంతయేమి
లవిపర్యగుము నలుగిం దగు సద్వముఁ చెప్పుఁడీ యనఁగా.
వటులు-వ. మీరు చిన్నమాధ నున్నతఱి నొక్క భూపాల
ఁడు వచ్చి తపోధనలెలు మున్న దిరస్కరించి తస్కరించి
ను. మే మశక్తుల మగుచున్నవారము. అది విని మునీంద్రుండు-

ఏ కాల మున్నట్టి భూ కాంతు లీటువలె
ఋషులను నిగ్గాచరించి నారీ!
ఏ జోలి యొలుఁగము రాజాధములఁ జేరి
యున్న వస్త్రంబుల నడుగ బోము;
అడవులలోఁ బడి యాకలముల దిని
యుందుము మృగముల వందమునను,

నిరపరాధులము మానిలయంబులకువచ్చి
గొఱియఁ దోఁడేలు బొదివినట్లు,
గీ. రేపుచుండుదు రిదివిపరీత మనక
తపము సాత్త్వికవృత్తి వ్యర్థంబుగాఁగ!
మూలనుండిన వారిని ముంగిళులకు
దీయ న్యాయమె యీభూమినాయకులకు!

ముని-వాని నామధేయం బెఱుంగుదురా?

వటు-ఇదివర కెఱుఁగము. లక్ష్మణుం డని వచించె.

ముని- క్రోధతామ్రాక్షుండై ఎక్కడి లక్ష్మణుఁడు! మన వన మెక్కడ! నతం డెం దుండువాఁడు! అక్రమప్రవేశ మేలచేసె! మదీయ కోపానలజ్వాలలు ప్రజ్వరిల్లిన నతఁడు భరింపఁగలఁడే!

వటు-రామునిసోదరుం డనని మాతోఁ బలికె. రాముఁ డెవ్వఁడో!

ముని-ఏమీ! రామునిసోదరుఁడా? (అని యోజించి దివ్యదృష్టితోఁ గని,

చ. దశరథరాజనందనుఁ డుదారయశోనిధి రామచంద్రుఁడా
కుశికతనూజతో మిథిలకుం జని తత్పురమందు నున్న యా
పశుపతివిల్లుఁ ద్రుంచి శుభంబుగ సీతనుగొన్న యట్టి నే
విశదముగాఁగ వింటి మును వీరవరుం డతఁడే యితండగున్.

వ. అయిన మాన మతనిఁ దర్శించి రాఁ దగును-అని శాంతంబు వహించి ప్రయాణంబగుమం దిక్కడ దశరథుండు విషాదంబున సతీ సుతాదుల నవలోకించి,

దశ. కీర్తన—ఆనందభైరవి: రూపకము (ఓ మహాత్మా) వలె.

ఏమిసేతు నేయుపాయము నాకేది తోఁప ॥ప॥

ఆమునీంద్రునాజ్ఞఁగొనక నౌషధములు దెచ్చిరంట! తామసించి శాపమిడక సామాన్యముగాఁ గనునే! ॥ఏమి॥

మానులవిశ్వాసమునకు భూనాథులుపాత్రు లగుదు; రీనాఁడది
ద వ్వాయెను; ఈ నేరం బెట్లు వాయు! నేమి॥ మోక్షగుండవిభుభక్తుల
క్షితి సత్కారంబును బక్షపాతమునఁజేయఁగ నాక్షేపింపరే లోకు!
॥లేమి॥

దశ-వ. ఇదిగాక యతనియనుమతంబు నడయక తెచ్చిరి. ఆఘనుండు సమాధిచాలింపక యున్నపోయి క్షమాపణ వేడుకొనియెద నని యందఱతోఁ గలసి మునియాశ్రమంబున కరిగె. ఆమునియు నెఱిఁగి ఎదురుజని,

ముని—

కం. క్షితినాథ, సతీ-సుత-భట
హితయుతముగ వచ్చినారు హృత్తోషము స్వా
గతమొనఁగెద; నీదినమున
నతిథులరై నిలువవలయు నాశ్రమమందున్.

వ. ఇది మదీయేప్సితం బని యాసదృశకుసుమసమన్విత వృక్షలతాసముదయంబులపొంత నాసీను లగుటకు వసతులుగల్పింప, అందు వసించి దశరథుండు విన్నదనంబున—

దశ- మునీంద్రా! భవత్పాదారవిందంబుల కనేక వందనంబులు.
ము-దిగ్విజయోస్తు! పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిరస్తు!

సంవాద-సీసము.

ద-అపకారమొనరించి రయ్యా! నా నందను;
లలుగక కృపఁజూడ వలయు నేడు;
ము- అపకార మేమి చేయఁగలేదు భూనాథ
హితము చేసిరి యుపకృతియ తలఁచి
ద-ఔషధలతలు మీయాజ్ఞఁ గైకొనక స్వ
తంత్రించి తెచ్చుట తప్పుగాదె!

ము-రాముండు సుగుణాభిరాముండు సర్వలో
క స్వతంత్రుండగుఁ గాదె భూప
ద-తే. కోపగించితిరో యని తాప మంది
శాంతి పఱుపంగ వచ్చితి సంయమీంద్ర!
ము-మనుజరూపము దాల్చిన మాధవుండు;
రాముఁడాతని మాకోప మేమిసేయు.

సం - వ. అంతఁ గౌసల్యాదికాంతలు, సీతాదిస్నుషలు, రామాది కుమారులు వేర్వేఱ సుమతీ-ముద్గలులకుఁ బ్రణామనంక లాచరించి వారి దీవన లంది, పిమ్మట వారి యాతిథ్యం బంగీరించి యాదినమందుండిరి. అప్పుడు—

దశ-

కం. మునివర్య! యొక్క-విషయము
వినఁగోరితి మిమ్మునుండి విశ్రాంతినొందుఁడా'
అనవుఁడు, తులసీఖండం
బునకును గొనిపోయి వివరముగ నడుగుమనన్,

దశ-తో. తమ రెఱుఁగనివిషయము లుండవు; నా కొమరుఁడైన రామునకుఁ గ్రముముస రాఁగల కాలశుభాశుభగతు లెఱిఁగింపుడు నాకు॥

సం - వ. ముద్గలుఁ డానందకందళితహృదయారవిందుండై,-

ము - కీర్తన-హిం, కాఫి : ఆది (మొక్క-దన) వరె.

చెప్పెద న్వినుభూధవా! ఇప్పుడు చేసిన ప్రశ్న కొప్ప బ్రత్యుత్తరము॥ చెప్పెదన్॥ శ్రీరాముఁ డనఁగ నాదినారాయణుఁ డుద్భవించె ధారుణీశ! నీదుపుణ్యకారణమునకు ॥నీకు॥ జెప్పినష్టమైనధర్మమునుసృష్టి పైఁగ్రిమ్మఱ నిలుపు, దుష్టులను శిక్షించుచు శిష్టులను రక్షించుఁ ॥చె॥ శ్రీమానినియంశమైన సీతనుజాయఁగ గొని భూమిని శ్రీమోతు గుండ రాముఁడై రంజిల్లును ॥చెప్పెద॥

ముద్గలుఁడు-

కొలఁదికాలంబునకును నీవు దివి కేగ
గలవు వృందాశాపకారణమున;
రాముఁడు దండకారణ్యంబునకు జని
యవల నయోధ్యకు నరుగుదెంచి
రాజ్యంబుగైకొని పూజ్యంబుగా నేలు
లీల బదునొకండు వేలయేండ్లు
కొడుకు లిద్దఱు మఱి కోడండ్రు నల్వురు
మనుమ లిర్వదినాల్గుమంది మనుమ
రాండ్రు పండ్రెండుగురు ప్రపౌత్రాళి యగణి
తంబుగా నిట్లు సూర్యవంశంబు నెంచి
దీవులేడింటఁ దాన సాధించి యేలఁ
గలఁడు నీయగ్రసుతుఁ డొక కాలమందు.

వ. ఇదియ నీకొడుకు భావికాలవర్తమాన మనిన,

దశ-తో. వృంద యనఁగ నెవ రెందుండును నాసుందరి విభుఁడె వ్వఁడు? ముందు శాప మా యిందిరాపతికి నెందు కొసఁగె నది ||రా||

వ. ఆకథావిధానంబు కరుణారసపరిపూరిత హృదయుండవై యాలింపు డన ముద్గలుండు——

ము. నాట-రూపకము, (జనకా) వలె.

వినుము భూమిపా మునుపు శంకరుని ఘనకోపవహ్ని వన ధిఁబడిన జయించె నందులో జలంధరాసురుఁ, డనఁగన్; వరుణుఁ డ తని ననురాగమునం బెనిచెన్॥ విను॥ జాలంధర మనుపోలు నగరి చాలఁగ నందు లీలవసించి, కాలనేమిగన్న కన్యను వృంద బాలన్ సద్గుణజాలన్ ఆలింగాఁ దాఁ గైకొనె॥ విను॥ దండి

వీరుఁ డనఁ దనరి వేలుపుల దండించి తొలిదర్పముదూల, నుండ తావు లేక బెండువడి మోక్షగుండనగరవిభుని యండ జేరి తెల్పిరి॥ విను॥

వ. ఇటువలెఁ దనశరణుసొచ్చిన దేవతల నాదరించి విరించి జనకుఁడు:—

విష్ణు-క. పురహరుఁడు దక్క నోరు లె
వ్వరు వాని జయింపలేరు వాస్తవమాశం
కరునారాధింపుండా!
తఱిగని నేఁ దోడుపడుదు; దైత్యుఁడు మడియున్.

వ. అంతదేవతలు:—

శివప్రార్థన—దేశిలావణి.

పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరీ! పురవైరి! విధృతవనజారి! వినుతఘనసూరినిచయ! కరివైరీ! కరివైరియానవర, శౌరి! మాత్రహర భూరిభయద నరకారీ! నరకారివినుత పద వారిజాత! స్మరవైరి! హర! గరుడారి! గరుడారితల్పశరధారి! విమతపరిహారి! లోక హితకారీ! ॥1॥ శ్రీమోక్షగుండధామాక్షదామ! ప్రతిపక్షద్విరదహర్యక్షా! హర్యక్షవక్త్రిబుభుక్షాక్షుశూరఘనరాక్షసప్రకరశిక్షా! కరశిక్షోపరిరక్షితరావణ యక్షరాజసంరక్షా సంరక్షిత మునినుత! దక్షాధ్వర సర్వక్షయదివ్యకటాక్ష॥ 2॥

వ॥ ఇక్కరణిఁ బెక్కుగతుల నగ్గించిన ముక్కంటి దేవతలదిక్కు వీక్షించి ప్రసన్నుం డయిన, మ్రొక్కులొసఁగి,—

దేవతలు,—

ఉ. దేవ, జలంధరాసురుఁ డుదీర్ణబలంబున మమ్మదిర్చి మా
తావులు దానగైకొనియెఁ; దాళఁగఁజాలము వాని ధాటికిన్!
యేవిధి నింక వానిసమయించి దయార్ద్రుల మమ్ముఁ బ్రోవఁగా
నీ వసమర్థుఁడౌదు వన, నిం బరు లోపరు చంద్రశేఖరా॥

దే-వ. మాకు శరణ్యుండవుగావే యని యని ప్రార్థించిన, వారి కభయంబిచ్చి వాని యుద్వేగం బడంప నిశ్చయించి,

సం-తో. శూలము గైకొని జాలంధరు నిలఁ గూలుపఁ జనుచుం డఁగను వేలుపులను దావెదకుచు నెనురుగ వేగ వచ్చె నాతండును॥ రా॥

సం-వ. ఇట్లిరువు రొకచోఁ దారసిల్లి పో రొనర్చుచుండిరి. అప్పుడు——

సం-క. శీతాద్రిజాత ప్రేరణ
చేతరమా నేతఁ దనదు చేతమునంద
త్యాతుర మొందుచు వృందా
పాతివ్రత్యంబు సెరుప బరువడి నరిగెన్.

సం-వ. జాలంధరపురోద్యాన వనంబున నొక శిష్యునితోఁ బ్రవేశించి యొకచో నాసీనుండై తపంబు సేయుచుండె.

తే॥ వృంద నిజభర్తృ పాదారవిందములను
డెందమున గొల్చి యొకనిశియందుఁ దనదు
మందిరంబునఁ బూవాన్పునందు నిదుర
జెంది కలఁ గని లేచి లోఁగుంది కండి.

వృంద-పాట-ఆది (వలదచటికి) వలె.

కల గనినానే! చెలియ! వినుము తెలియుగ ॥కల॥ చెలువుఁడ నూనె దలయంటుకొని, వలువ దాలుపకయ యున్నటులను ॥కల॥ ముండియై మహిషమును నెక్కి నిశిని దండధరునిదిశకు దరలినటుల॥కల॥ మోక్షగుండేశుని యక్షయకారుణ్యవీక్షణ కలదో! లేదో! తెలియరాదు ॥కల॥

వృంద- సీ. పలువేలుపుల డీలుపడిపాటుఁ గాదోలు
నలకాలుపస ప్రేలునటుల జేయు;

దగఁ బాసి దెసఁ డాసిఁ తనవాసిఁ గనఁజేసి
మఱి యక్షవరుశిక్ష పఱిచి పసుపు
సిరిబిడ్డ గనబడ్డఁ జిలుగడ్డమునులాఁగు
బలుమాటలు జడదారు లలయ దూరు
బనిమాలి వనమాలిఁ గని గేలిసేయును
గుఱిమీఱ హరుబోరఁ గోరుచుండు

గీ. నెంతదెల్పిన విన డిసుమంతయైన
నిపుడు త్రిపురారి పైకేగ నిపుణుఁ డగుచు
యుద్ధ మగుచున్న దచట మహోగ్రగతులఁ
జెడ్డకలఁగంటి నే నేమి సేయుదాన!

వ. ఈసంతాపంబు కొంత యుపశాంతించుటకు వనాంతరంబున విహారింత మని పలికి, తెల్లవారినపిదప నిరువురు చెలికత్తెలతోఁ గలసి యుద్యానవనంబు సేరి విహరింపుచు ప్రాణనాథుని దలంచి వగపు గలుగ:—

బృంద-కీర్తన-హిం-తోడి: రూపకము-(వరధాత్రీతనయా) వలె.

తరుణీ! నావిభుఁడు తడయుటకు గతంబదేమో॥ తరు॥ పురహరుతో బోరుసలుపఁ దర మగునటె తనబోఁటికి! తరు॥ అశుభసూచకములు దోఁపనాయె నేఁడుఁ నా కిఁక విశదంబుగ క్షేమవార్త విను పించెడువారు లేరు॥ తరు॥ ధరణిని శ్రీమోక్షగుండధాముఁడయిన శ్రీహరి హరు లజేయు లనుచును బలుమఱుఁ దెలిపిన విన డాయెను ॥ తరుణీ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచున్న:—

చెలులు- క. కల కేమి! కనులు మూసినఁ
బలువిధములఁ దోచు చుండుఁ బ్రతిదినమును నా;

ఫల మనుభవించితిమి! య్యో,
కలకును భయపడఁగవలెనె! కంజదళాక్షీ!

వృంద-వ. నానుసంబునకు మిగుల దిగులును భయమును గలు
ున్నదమ్మా!

చెలి-వ. నేనుండ భయ మేల తల్లీ!

వృంద-వ. ప్రళయకాలాభీల జగత్కల్లోల దుర్వారజీమూతగ
ర్జనం బనుకరించిన ధ్వనియొక్కటి వినంబడుచున్నదిగదే!

చెలి-వ. ఇంతలో నీకింత చిత్తచాంచల్యము గలిగినదమ్మా.

వృంద-వ. నాకు చిత్తచలనముగాదు. నీకు బధిరత్వము వచ్చి
. (అనుచు కొంచెము నాలోచించి.)

చెలి-వ. నీమాట నిశ్చయమయిన నిజ గుహాంతరమునుండి
గంబు మాతంగంబుపై లంఘించు గర్జనయని తోఁచెడిని:

వృంద-వ. సింగమయినను నాకు నేమిభయముగదా:——

చెలి-వ. శీఘ్రముంబున నడువుము; తొలంగాదము.

ఉ. కొంచెపు వాలుమొ్రయుచు దిక్కులనిండుచునల్లలాడ, మా,
ర్జాలముఁ జూడ రోఁత దప్ప, నిలయంబుని లోకులు దల్లడిల్లనా,
దుండుడు కీలాగ్నిటీంబుడు నువ్వంబున రాఁకున బుగ్గ నువ్వుడు,
స్వాదంలోం ప్రాణబడు గూము నే; దద్దయు భీతిఁగలంగి రంగనల్.

సం-వ. ఘనగంభీరగర్జనయుతంబులతో వినుకొనిన రాక్ష
ంగని భయవిహ్వలులై వెఱుంగువాగుము నా చెంగట తపంబు
చుమున్న మునిపుంగవుసన్నిధి యాలింగనంబుఁ జేసికొని,

వృంద-కీర్తన-బంధుఘూటి; ఆదితాళము. (కామిద్దము కా) దరి.

మునివర! ననుబ్రోవవె! కరుణగనవె! నిను గని ఘనుఁ
మనమునఁ దెలిసితి॥ మునివర॥ వినుకొని దనుజులు నను దఱు

వ॥ భయవసధిని మునింగితి ! ఘనముగ నాశకగతి॥
ముందాపదనొంది, వగఁజెంది వనమందుఁ జేరి యుండ నాన
దోడింప దొకకీడొంద నాయె॥ ము॥ తాపసేంద్ర ! నేనా
ళ్రీపతిబోలి యిపుడీపాపుల కోపాగ్నిని రూపార్పుము!
॥ మునివర॥ [ఇంతలో]

తో. పటుభయంకరార్భటులతోడ నచ్చటికిరకసు
నటుఁగని తటుకున నమ్ముని హు మ్మన నవ్వల కేగిరి వేగా

వ. అమ్మహనీయుని ప్రభావంబునకు నాశ్చర్యసా
ష్టాంగనమస్కారం బొనర్చి వృందాదేవి—

వృంద. సీ. భవదీయహుంకార పటురవస్ఫూర్తిచే
మత్ప్రతిపక్షులు మాయమైరి;
మీదయారసము నామీఁద వర్షించిన,
సకలభయాగ్నులు సమసిపోయె,
మీ రెఱుంగని దెద్ది మేదినిలో లేదు
మహనీయులరు మీరు మౌనితిలక,
యడిగెద మి మ్మొకయంశంబుదానియ
ర్థాంబు దెల్పఁగా నగును దేవ.

గీ. నాదుమగఁడు జలంధరనామ దనుజుఁ
డభవు నెదిరించి యనిసల్ప నరిగినాఁడు;
బహుదినంబులు జరిగె నిప్పటికి రాఁడు
వార్త దెలియక యీగతి వనరుదాన!

వృంద-వ. నాయభీష్టంబు దీర్పుఁ డని ప్రార్థింప, ముని
యూర్ధ్వదృష్టితో నవలోకించె. రెండుకోఁతులు వియన్మార్గమున
క్రిందికి వచ్చె. నమస్కరించె. మౌనికనుసన్నతోఁ దెలిపిన—

క. గగనమున కెగసి రెండుగ
దెగియున్న జలంధరాఖ్య దేహము గొని, వా
ర్మగుడ జనుదెంచి, వృందకు
నగపఱచిరి క్షణములోన నాశ్చర్యముగన్.

వ. భిన్నమైయున్న భర్తృకళేబరంబు గని వృంద మూర్ఛిల్లిన, మునీంద్రుండు కమండలోదకంబు ప్రోక్షింప, మూర్ఛదెలిసి,

వృంద. కీర్తన - నాదనామః (ఆదిఎంతదుర్ది) వలె.

దైవదుర్బలమో! నావ్రాతఫలమో! యీవేళ విగతజీవుఁ డాయెను పతి॥ దైవ॥ ఏకాలమున కేమే లగునో, యేకీ డగునో యెఱుఁగలే మకట! ॥దైవ॥ విజయము నొంది వే వత్తు నని నిజముగ నమ్మి నే నుంటి నయ్యో! ॥దైవ॥ గురుతర మోక్షగుండేశుఁ గెల్వదర మగునే నీకు! దరి యెవ్వ రింక ॥దైవ॥

వ. అప్పుడు మునివర్యుండు సమీపించి,—

ముని:- క. చచ్చినవారలు గ్రమ్మఱ
వచ్చెదరే! శోక మొంద వలదు విబుధులీ,
వచ్చుట బోవుట సమ మని
చెచ్చెర చెప్పుదురుగాదె శీతాంశుముఖీ!

వ. దుఃఖింపవలదు లె మ్మనదెలివినొందిజడదారిపదములఁబడి—

భుజంగప్రయాతము.

వృంద-మునీంద్రా! భవత్పాదముల్ నమ్మితిన్నా
మనోనాయకుం గూల్చె మారారి యల్కన్,
బునర్జీవితుంజేయఁ బూజ్యుండ వీవే!
కన న్వేరొకం డోపఁగా లేఁడు ధాత్రిన్.

పంచచామరము.

ముని- పురారిగొన్నవీనిప్రాణపటుల్ మరల్ప నేఁడు నా
తరంబె! యైన మత్కృపాసుధారసంబు నీపయిన్

గరంబు జిక్కఁ జూడు సీమగం డిదే సజీవుఁడై
కురంగటం జరింప జేతుఁ గూడు మంగనామణీ!

వ. అంతలో జలంధరుండు యథావిధిగ లేచి నిలిచిన వృంద యానందకందళితహృదయయై ముని నభినందించుచుఁ బ్రాణనాథుఁ నాలింగనంబుఁ జేసికొనియె. అది మొదలుగ—

సీ. ఖేలానుకూల విశాలలాలిత మాల
తీలతా నికురంబ కూలములను
సారసకల్హార వారిపూరితదివ్య
చారుసరోవర తీరములను
సంతతసుమఫలసంతాన శోభిత
సంతాపహారతరుప్రాంతములను
మలయానిలాయాతసలలిత సుమరజో
కలితమౌ సైకత స్థలములందు.

గీ. అలజలంధరు రూపుగొన్నట్టిచక్రి
వృంద ముదమందముఖము చుంబించి మోవి
పానకముగ్రోలి చొక్కితిబంధరతుల
గలసిమెలఁగెను దాఁజిరకాల మచట.

వ. ఒకనాఁటి సురతాంతంబున ప్రమాదంబుచే నిజరూపంబున నిదురించుచున్న యతనిం గని వెన్నుం డని గుర్తించి యా యన్నుల మిన్న కన్నుఁగవఁ గెంపు లొలుక—

ర్తన-కన్నడ: ఆదితాళము (రాకేందు) వలె.

నీ మాయ దెలిసె! మనసు సొలసె! మాయఁజేయు నాయ కుగునా ॥ నీమా॥ అపకారబుద్ధివచ్చినట్టి శౌరి వని కంటి! కపట తపము గావించితివి ॥నీ మా॥ పరదారనంటి వెంట నుంట గౌరవం

గా! మేర మీరారి తౌరా ధీరా। ॥నీ మా॥ గురుండు శిష్యుఁడాయె।
ఘగుండవర నీకు దండ నుండఁ దగదు తలఁగు ॥నీమా॥

. జయవిజయులను నీపారిషదులు నాకు
గీడా నర్చిరి రాక్షసాకృతులతోడఁ
బుణ్యశీల సుశీలు రిప్పుడు కపులంబు
నీదు పదను పాచరించిరి నిశ్చయంబ.

. ముం దీవు రాక్షసులచేఁ
బొందుగ నిజసతిని గోలుపోయి మనములోఁ
గుంది కపులుఁ దోడ్పడఁ జే
కొందువు కామినిని మగుడఁ గూరిమితోడన్.

వ. దండకాననవిహారంబు భార్యావియోగంబు కపిసహాయంబు
చనంబునం జేసి నిశ్చయంబుగ నీకు లభింపఁగల దని,

సం- తో: ఇందిరాపతికి నిటు శాపం బిడి వృందవిభుని స్మరి
పొందుగ ననలము గూర్చి తనువు నానందమ్మున నర్పించి॥రా॥
వ. పరలోక సుఖంబున కరిగె-

ముద్గ-పాటః అట-(ఓర్చియుండు మిక) పలె.

రాజ రాజ విను దశరథమహా ॥రాజ॥ ఆ జయవిజయులె
[illegible] రిపుడు ॥రాజ॥ రావణ కుంభకర్ణ నాములైరి మహా
[illegible] లంకయందు వసించిరి ॥రాజ॥ లోకకంటకులై య
[illegible]చిరి ॥రాజ। మోక్షగుం జేశుపైఁ బూనిరి వైరము ॥ రాజ॥

సీ. మానుజేశ నీకొడుకురు గోడలును బంచ
వటియందు నుండ రావణుఁడు వచ్చి
రాముని మరఁ జేసి భూమిజఁ గొనిపోయి
తల్లిరీతిని బ్రోచి తనరుచుండు;

వాలినివధియించి వానితమ్మునిఁ గూడి
కపిసేనచే వార్ధిఁ గట్టఁజేసి,
రావణాదులఁ గూల్చి రమణితోడ నయోధ్య
జేరి తాఁ బట్టాభిషిక్తుఁడగును;
గీ. యజ్ఞము లొనర్చి మఱి తీర్థయాత్రలాచ
రించిద్వీపంబులేడు సాధించి యేలు;
నిదియు గోప్యంబు; నీకు నే నఱుకపఱచి
తిని; మహీవర యొరులకుఁ దెలియనీకు.
శివుని- క. ఈరీతిని ముద్గలముని
శ్రీరాముని భావిచరిత చెప్పఁగ విని యో
గౌరీ! దశరథుఁడు నను
సత్కారము లర్పించి పలికెఁ గ్రమ్మఱ మునితోన్.

కీర్తన. శంకరాభరణము: అట (పింగళాయ) తాళ.

సన్మునీంద్ర. సంతసమాయెను ॥సన్మ॥ మన్మనోభీష్టము మాను గఁ దీర్చితి ॥సన్మ॥ రాముఁడు హరియని భూమిజ రమ యని స్వామి తెలిపితిరి ॥స॥ జోడుగ గొడుకుఁ గోడలుగా నను గూడఁగ నేటికి॥స॥ శ్రీకరమోక్షపురీపతికృపతో నా కథఁ దెల్పవె ॥సన్మ॥

వ. నాపూర్వవృత్తాంతము దయాంతఃకరణముతోఁ గొంత సెలవిండని ప్రార్థింప ముద్గలుం డానందభరితుండై.

మ. ధరణీనాయక, సహ్యపర్వతము చెంతన్ బింగళానామకా
గరవీరం బన నొప్పు, నందుఁ గపిలీలన్ ధర్మదత్తాఖ్యభూ,
సురుఁడొక్కండు గలండు: సద్గుణుఁడు సుశ్లోకుండు సద్ధర్ముఁడున్,
హరిసేవాపరతంత్రుఁడై మెలఁగు నిత్యాత్మ సంతుష్టితోన్.

వ. ద్వాదశాక్షరవిద్యాపరాయణుండై భార్యాద్వయముతోఁ గూడి యతిథిపూజ యొనర్చుచునుండు, వాఁ డొకపరి—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుఱియుంచి
గఁ దా నుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నరుగుచుండ
మధ్యంబున—

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్నుమున్నకంటి,
కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,
దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,
దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,
రక్తలోచనముల రగులుపిస్నికణంబు,
లలప్రళయజ్వాల ననుకరింప,
లంబజిహ్వాగ్రంబు జుంబించు వక్రదం
ష్ట్రిలు వరాహంబులఁ జెలిమిసేయఁ
. గడుదిగంబరమై పైకి గవయు శవక
దేహనొకరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు
దనువు గంపింప నొక కొంత తడవు భీత
చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామికేమిలోప
లిపినానో। తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!
డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥
గుండహరిని గొలువఁ బోవుచుండతుటువ రాక్షసిటుల నిలువ,
దిఁకేమి తోఁచిన!॥యేమి॥

వ. ఆపన్నివారణుండగు హరియుండ భయఁపడనేలయని నిశ్చ
వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద
దానిపైఁ జల్లిన,—

తో. భాసుర కార్తికమాసంబున హరివాసరమున గుతియుంచి
గఁ దా నుపవాసనియతిమై వాసుదేవు నర్చించి॥రామ॥

సం-వ. రాత్రి జాగరణకొఱకు హరిమందిరమునకు నరుగుచుండ
న్మధ్యంబున—

సీ. వెడఁదశరీరంబు విన్నుమన్నునకంటి,
కాటుకకొండతో దీటుగాఁగ,
దీర్ఘనిశ్వాసంబు ఘుర్ఘురస్వనమును,
దెగువ భీమంబుగ దిశలఁ బర్వ,
రక్తలోచనముల రగులువహ్నికణంబు,
లలప్రళయజ్వాల ననుకరింప,
లంబజిహ్వాగ్రంబు జుంబించు వక్రదం
ష్ట్రిలు వరాహంబులకోఁ జెలిమిసేయఁ

. గడుదిగంబరమై పైకి గవయు శుష్క
దేహనాకరరక్కసిని గాంచి ద్విజవరుండు
దనువు గంపింప నొక కొంత తడవు భీత
చిత్తుఁడైయందు నిలిచి యోజింపఁ దొడఁగె.

కీర్తన-కదంబరాగము, ఆది(ఇంతపాప మెన్నడైన)వలె

ఏమి యీవికారరూప మిటుల నెదుట దోప, స్వామి కేమిలోప
లిపినానొ। తలఁప॥ నేమి యీ॥ ఎన్నిసారు లిటు రాలేదు!
డిచటలేదు! చిన్నిరూపుగాదు! పై కొన్న దవలబోదు! ॥యేమి॥
గుండహరిని గొలువఁ బోవుచుండతులువ రాక్షసిటుల నిలువ,
డిఁకేమి తోఁచె!॥యేమి॥

వ. ఆపన్నివారణుండగు హరియుండ భయంపడనేలయని నిశ్చ
వాసుదేవద్వాదశాక్షరి జపించి తులసీదళయుక్తం బగు నుద
దానిపైఁ జల్లిన,—

సం వా-సీ. భి-చెప్పినరీతిగ జేయు వే మదినీవు?
కల-చెప్పి చేయింప నీచేత నౌనె!
భి-ముందుగాఁ దిని పండుకొందు వదే కొమ్మ!
కల-నీయాజ్ఞ నా మీఁద నెఱపఁగలవె!
భి-దేవపూజయు వైశ్వదేవ మె ట్లగునింక?
కల-వేఱుపాకంబుఁ గావించుకొనుము
భి-నే వండుకొను నెడ నీ వుండ ఫలమేమి ?
కల-నాయింట నుండుట నాకుఁ దగదె!
భి-ఎంత తెగువరి వైతివే యిందువదన!
కల-నీకు లోఁబడుదానసే నిశ్చయముగ!
భి-మారువల్కిన శిక్షింతు మగువ నేఁడు.
కల-కూపమునఁ గూలి ప్రాణంబు గోలుపోనె!

కల-వ. నా నామంబు సార్థకంబగునట్లు వితండము లాడుచుఁ బ్రవర్తించుచుండ నపకీర్తిలోఁబడి యతండు బహుకాలంబు గడపి విసిగి యొకనాఁడు తనప్రియ మిత్రునిం జేరి,—

కీర్తన - ఆదితాళము: (రారాఘభాంగ) వలె.)

విన్నావె మిత్రా యీవేళ నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ వినుటకుఁ జిత్ర మీవేళ నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ ఇంటిలో పో రహో! యింతింత యఃరాదు! కంటకమాయె! వేగమె! నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ చెప్పినరీతిగఁ జేయదు పెండ్లాము! తిప్పలబెట్టు! నీ తీరు నాచరిత్ర ॥విన్నా॥ మోక్షగుండేశునిసాక్షి నాతోఁ బ్రతికక్షగఁ జేయు వేగమె నాచరిత్ర ॥విన్నా॥

వ. ఇహపరసౌఖ్యంబులకు నాలవాలము దార యను కారణంబున నోరిచి యెంతబోధించినను భస్మహవ్యమువలెవ వ్యర్థమగుచున్న యది. దీని కే దైన యుక్తిచెప్పుము సఖా! అని వేడిన—

సఖుఁడు:-క. క్రమముగఁ బని చెప్పిన న
క్రమముగ! దా నాచరించుఁ గావుననీ వ
క్రమముగఁ జెప్పుము తా నది
క్రమముగఁ గావించునదియు గార్యంబు హామ్మా.

వ. ఈయుపాయంబున కచ్చెరువొంది భిక్షుండు వెంటనే గేహము నకువచ్చి యువిద పరీక్షింపఁగోరి,—

దంపతుల వివాదము-మానినీవృత్తము.

భి. మానిని, నాప్రియమిత్రుఁడు ధూర్తుఁడు; మానుగ విందు కుఁ బిల్వకుమా! నేనును నాతనిఁ బిల్వను నాపుఁడు—

కల. నేరవు జ్ఞానవిహీన, ధరణ్ వానిసమానుఁడు లేఁడు; కృతఘ్నుఁడ; వాపరమాప్తుని దూరెదవా! మానుగ నేఁ జనివిందుకుఁ బిల్తుసుమా నలదన్నను మానుదునా!

వ. ఇట్లుపలికి యతనిఁ దోడితెచ్చి మృష్టాన్నతృప్తునిం జేసి పంపితి. అది మొదలు నిషేధోక్తు లాజ్ఞాపించుచు సంసారంబు నెఱవేర్చుకొనుచుండి యొకనాఁడు—

సంవాద-కీర్తన-అటతాళము: (రాము నంపిన) వలె.

భి-ఇద్దినము నాతండ్రిదిది తద్దినము వినగదె! ముద్దుగుమ్మ, నెర వేర్పవద్దు మన మిద్దఱము ॥ఇది॥

కల-అద్దిరా! యిదేమి యబ్బతద్దినము మానుదుర! బుద్ధిలే దూరకుండు! పెద్ద లిది మెచ్చెదర ॥అద్ది॥

భి-మాటికి నే ఁటేటఁ బెట్టనేటికి కిది బోటి! విను, కూటికై పితరు లిచ్చోటి కరుదెంచెదరె ॥ఇద్ది॥

కల-ఏటి కొడుకవునీవు! చేటులకు మూల మిది! సాటివారు వెలివేయరె! టాటోటుమాటలు చాలు॥ అద్ది॥

భి-ఆక్షేపణలేకయుండ దీక్షగ నే నొక్కనికిఁ గుక్షి కింతకూడు బెట్టి యీక్షణమె పంపెదను॥ ఇద్ది॥

కల-మోక్షగుండ శౌరిపదసాక్షిగను శాస్త్రవిధి లక్షింపక యి చ్ఛాగతి నీక్షితిఁ జరించెదవె॥ అద్దిర॥

వ. ఇట్లు భర్తను ధిక్కరించి తత్క్షణమపోయి పదునెనిమిది మంది భోక్తలను నియమించి గృహాదులు శుద్ధిచేసి సమస్తశాక సూప భక్ష్యాన్నములు సిద్ధపఱిచి భోక్తలఁ దోడితెచ్చి శుద్ధాసనాసీనులఁ జేసి యర్చింపు మన.

భిక్షుండు-నాకుశరీరము జబ్బుపడినది. స్నానము మానుదునా ?

కల-ఇంతదురాచారుఁడవా! స్నానముమానిన వృథా శ్రాద్ధముకాదా?

భిక్షు-(స్నానముచేసి వచ్చి యథావిధి నర్చించి)

సంవాదము-ఉత్సాహవృత్తము.

భి- అందఱుఁ భుజించుదనుక నాగలేవు భామినీ
ముందు నారగించి, పిదప భోక్తలకుఁ బెట్టుమా !

కల- మందమతివి ధర్మశాస్త్రమతమునీకుఁ దెలియదా !
ఇందఱిఁ భుజింపఁజేసి యేను బిదప దినియెదన్.

వ. ఇట్లపసవ్యంబుగఁ జెప్పినపనులెల్ల సవ్యంబుగ నాచరించు చుంటి. అప్పుడు బిండప్రదానంబుతోఁ గూడ శ్రాద్ధంబు నెఱవేర్చి—

సంవాదము-మత్తకోకిల.

భి-ఈదినం బుపవాస ముండెద నింతి నే భుజియింపనా! మోద మంది భుజించు మిప్పుడు మూడుజాములు మీఱెనా !

కల-వాదమా ! యిది పైతృకం బుపవాసహేతువు గాదు మర్యాదగన్ దిను మంచుఁ బెట్టితి; నారగించెను నాతఁడున్.

వ. అటుపిమ్మటఁ బ్రమాదంబున—.

తో. ఈపిండంబుల నిపుడుగంగలో నింతి వైచి రమ్మనంగఁ,
బాప మనక మలకూపములో నవి పడవైచితి నావెనుక॥ రామ॥

వ. ఆ యకృత్యంబున నసూయనొందియు నది లోపల నడంచికొని,

క. మలకూపంబుననుంచుము;
జలములలో, వేయఁ దగదు సతియన, మలిన
స్థలమందు నుండనీయక
తలగించి జలంబులందుఁ దప్పక యిడితిన్.

వ. అట్టి విపరీతకృత్యంబునకు నోర్వ లేక యలుక రెట్టింప భిక్షుండు.

కీర్తన-కేదారగౌళ ఆదితాళము (ఇంతరంసం.) వలె.

ఎంతగయ్యాళివే నీవు! నా శాంతమున్ బోఁద్రోచినావు; కుంత ముందారిచి గొంతుసింపి గుంతలోఁద్రోతునా దోషకారీ! హంతకారీ! తంత్రకారీ! యంతమొందింతు మర్దింతు నొంతు నెంత॥ దీక్షతో నా యిల్లు సేరి ప్రతికక్షఁ బూనితి నౌరా! మోతుగుండేశుని సాక్షిగాను శిక్ష గావింతును జిక్కఁబట్టి, రక్షవెట్టి రాతఁగొట్టి భిక్షుకుఁ బంపింతు నీక్షణమున॥ నెంత॥

వ. కఠోరంబుగాఁ బలికి నన్నుఁద్యజించి కులశీలసుగుణంబులుగల యొకకన్నియను బెండ్లియాడిన నేను రోషించి విషపానంబున నసువులు విడిచితి; అప్పుడు:—

కల-తో. దండధరుని దూతలువచ్చిరి యుద్దండపరాక్రమ మొప్పఁ; జండశాసనము సలుపుచుఁ గొనిచని శమనునిసన్నిధి నిలుప॥ రా॥

చ. శమనుఁడు చిత్రగుప్తుఁగని చక్కఁగ నీబిడ చేసినట్టి క
ర్మములు విమర్శచేసి వివరంబుగఁ దెల్పుము నాఁగ నాతఁ డా
క్రమము గణించి దేవర! నిరంతర మీచెలి పాపకృత్యముల్
బ్రిమదముతో నొనర్చె; నిది బంధురశిక్షకుఁ బాత్రురాలగున్.

చిత్రి- సీ. ఇష్టాన్నమును భర్తకీయక తినె గాన,
వల్గు! నీజన్మంబు వడసి స్వనుల
భక్షణ యగు నిజభర్తతో ద్వేషించి
కలహించె నిత్యంబుగాన, నడవి
పందియై స్వనులము భక్షించుచుండును
బాక భాండమునుండి భర్తసూడ
కుండ ముందుగఁ దిని యుండెనుగావున
బిల్లియై తనుఁగన్న పిల్లలఁదినుఁ;
గీ. నధిపుసాధింప నాత్మహత్య యొనరించెఁ
గాన, బ్రేతశరీరంబు పూని ముందు
ననుభవించి యనంతర మవని మూఁడు
తనువు లెత్తఁగఁదగు భానుతనయ! యిపుడు.

చిత్రి-తో. ప్రేతశరీరోపేత యగుచు మరుభూతలమున నుండు టకుఁ, బ్రీతిగ నాజ్ఞాపించి పంపుఁ డిదె దూతలవెంబడి నటను ॥ రా॥

వ. ఇది క్రమమైన శిక్షయని చిత్రగుప్తుఁడు పలికిన విని యముండు నిజభటుల కాజ్ఞాపించిన—

కల- ఉ. దూతలు నన్నుఁ దెచ్చి పగతో మరుభూమిని జేర్చి యిచ్చటన్
ప్రేతశరీర మిచ్చి విడిపించిరి; పంచదశాబ్దముల్ సనెన్ !
జేతము క్షుత్పిపాసలఁ గృశింపఁగ దాళఁగలేక నేను గృ
ష్ణాతటమందుఁ జేరఁ గని స న్నట నుండఁగనీక క్రమ్మఱన్.—

వ. హరిహరదూతలు గొని తెచ్చి యీనిర్జలప్రదేశమున వీడిరి.

కీర్తన—తోడి: ఆదితాళము. (వినవే యొకమనవి) వలె.

ధరణీసురతిలక, తత్ప్రభృతి యిఁకనే తాళి యుందు॥ ధర॥ తరము గాదిఁకను భరియించుటకును! తిటిగె బలమంతఁ! దనరె బలు చింత ॥ధర॥ అలసితి గడు దాహమునన్! వ్యాకులము గలిగె నాకలి

కిట నిలువ వశముగాదు। నిజముగను నాదు కలుష మడంచితి; కరు గాచితి॥ధరణి॥ అయో! ముందు త్రివిధ యోనులను బుట్టుయోగవ ధరడుల్లంగ మెల్లంగ నల్లనంజేయుము ॥ధరణి॥ క్షితిం బురాకృతసు తంబు హత మొనరించితివి; ధృతపుణ్యాయుతివి ॥ధర॥ వెలయం । బలముగల తమ మహిమను దెలియ నెవరితరము ॥ధర॥ జగన్ను తైన మోక్షగుండహరికరుణ వడసిన ॥ధర॥

వ. నే నెంతదురంత పాపంబులు సేసి యింతవంతపాలై భవద్దయాంతఃకరణమున నాకొంతలందీరె తనుకసాధ్యం బేదియు లే నన్నుం గడందేర్పవలయును. దీనదయాపరా! యని వేడిన విప్రుండ

సీ. నీవు సేసినపాపనికరంబులెల్లను
నిర్మూలమయ్యెను నేటితోడం;
బ్రేతత్వమును బాసి పిమ్మట దొనిత్ర
యంబు నొందంగం జాలనని విచార,
పడెదవు నీకు నపాయంబులేని యు
పాయంబుం గంటెని భయపడకుము
జన్మాదిగా నేను సలిపిన కార్తీక
వ్రతఫలంబున నర్ధభాగ మిపుడు
గీ. ధారవోసితి గొనుమని ద్వాదశాక్ష
రమును జపియించి తులసియుతముగ జలము
పాణియం దుంపం బ్రేతరూపం బడంగి,
విమలలావణ్య యగునొక వెలంది యయ్యె.

వ. అంత నాయింతి తేజోభిరాముడైన ధర్మదత్తునకుం బ్రణమిల్లి

స్రగ్విణి.

నీప్రసాదంబునన్ నేను ధన్యాత్మనై,
సుప్రభాయుక్తమౌ సుందరాకారమున్,

విప్రచూడామణి, వేగఁ గైకొంటి నా
నాప్రకారంబులం నాకు మే లయ్యెడిన్.

వ. ఇట్లనుచుండునంతలో దేదీప్యమాన మగు నొకవిమానము గొని విష్ణుదూత లరుదెంచినఁ గని, ధర్మదత్తుండు వారికి సాష్టాంగనమస్కారంబులర్పించి,

ధర్మ-తో: ఈ విమానమును నెవరికొఱకు మీ రిచటికిఁదెచ్చితి రిపుడు ? ఆవైనము నా కాన తియ్యు డని యడిగినంత వా రపుడు ॥రామ॥

విష్ణుదూతల కీర్తన. కమాస్: జుల్వ- (నేరమేలజాని) వరెం.

నేలవేలుపా వచింతు మాలకింపుమా ! మేలుగ భువన మేలెడు వనమాలిబహిర్ద్వారపాలురము మేము ॥నేల॥ ప్రేతరూపంబున నీ తెరవున నున్న పాతకురాలిని దే నీతపోబలము నాతిని జేసితి; వాతరుణియు పునీతురా లయ్యెను॥ నేల॥ శ్రీ మోక్షగుం డేశుఁడౌ మాధవుండు దా వైమానికము బంపెను; భామలతో నీవు నీమానినీమణి యామేటిపుష్పక మెక్కుడు పోదము ॥నేల॥

ఉ. పిన్నటినుండి శ్రీహరికిఁ బ్రీతిగఁ గార్తికమాస సువ్రతం
బెన్నఁగఁ జేసినావు; జపియించితి వెప్పుడు ద్వాదశాక్షరిన్;
బన్నుగజాగరంబు నుపవాసములున్ జరిగించినావు; నీ
కన్న ఘనుం డెవండు! త్రిజగంబుల భూసురవంశ శేఖరా!

గీ. అట్టిపుణ్యంబునందు నర్థాంశ మిపుడు
దాన మొసఁగితి నీమెకుఁ; దానఁ జేసి
ద్విగుణ మయ్యెను బుణ్యంబు; ద్విజవరేణ్య,
విష్ణుమూర్తికి నది మహాప్రీతి యయ్యె.

క. సుకృతార్ధంబును గొనుటను
సకలాఘంబులకుఁ బాసిసద్గుణఖనియై

యకలంకరూప తేజము,
లకు బానక మయ్యె నీమె లావణ్యనిధీ!

వ. ఈకారణంబున మీకు విష్ణుసాయుజ్యంబు గలిగె; భక్తపరాధీనుండగు వైకుంఠుని దయారసం బపారంబు, వినుము:

సీ. హరిని నారాధింప నౌత్తానపాదికి
దారకామండలస్థాయిదొరకె;
గ్రాహగృహీతమై గజరాజు ప్రార్థింప
గ్రాహంబు దునిమినాగమును గాచె;
హరిచక్రమునఁ గూలినట్టి యాగ్రాహంబు
విజయుఁడై జనియించె; గజము జయుఁడు
నాఁ బుట్టి యిరువురు నారాయణునిపార్శ్వ
చరులైరిహారలవ్వ రుసనేమ

గీ. విష్ణుఁ గొల్చుచు నుండు మా విష్ణునాజ్ఞ
మిమ్ముఁ గొనిపోవ నీవిమానమ్ము వెంట
వచ్చినాము హరిప్రభావమునఁ గాదెఁ
మాకుఁ జెడిపోనిపదవి సంభావ్య మగుట.

విదూ. కీర్తన-కాఫి: ఆది. (ఆనతిమ్ము) వలె.

ఆనందాబ్ధిలోన దోఁగుచు గదలుఁ డిపుడు॥ఆనం॥ మే నుప్పొంగగాను నీవిమానమున మఱి యెక్కుడు॥ ఆనం॥ నారాయణునిఁ జేరి చెదము; మీ రా ఘనుని కారుణ్యమునుగోరి నిర్విచారసుఖము లాపూఘముగ ననుభవింపు॥ డానం॥ దీక్ష పుణ్యము క్షీణింప నాక్షణంబునను మోక్షగుండ సంరక్షునిపనుపున నీక్షమాతలి కరుదెంతురు॥ఆనం॥

ఆ. ధర్మదత్త నీవు దశరథుఁ డనుపేరఁ
బోర్దుకోలమునందుఁ బుట్టఁగలవు;
నీ సతీమణులును గౌసల్యయు సుమిత్ర
యనఁగ బుట్టి భార్యలగుదు రపుడు.

క. జగతీసుర, నీ సుకృతము
నగణ్యంబు గోపీనట్లి కలదా జనియించును వై
దగ; నాయన నీకు మూడవ
మగువ నగుకన్; భావి వర్తమాన మిది సుమీ!

గీ. దేవతాప్రార్థనమున శ్రీదేవివిభుఁడు
రాముఁ డన నీకు నుదయించి, రావణాది
దనుజులను గూల్చి, ధర్మసంస్థాపనంబు
చేసి, రాజ్యంబు పాలించుఁ జిత్త మలర.

సీ. మాఘవైశాఖకార్తీకమాసంబుల
నుదయంబునను స్నాన మొనరఁ జేసి;
యేకాదశీవ్రత మోలిమి నొనర్చితి,
బృందావనము వేసి పెంచి తరసి
బ్రాహ్మణులను మంచి వైష్ణవులను గొన్ని
లను భుజియించితి ననుదినంబు;
మదమాత్సర్యంబులు మానియుంటిని
జన్మపవిత్రంబుగఁ జరిపినాను

గీ. గాన విష్ణుండు ప్రీతుండు గాకయున్నె?
నీకు సాయుజ్య మిఁకనున్న నిన్నుఁ గనుట
చేత మేమును ధన్యులమైతిమిహహా
హారని దర్శింపఁ బాదము నరగిరమ్మ.

సగ వ. అని పలికి జయవిజయులు వారిని విమానారూఢులఁ జేసికొని దేవసుందర్యగానంబులు నింగిని చెలంగఁ దక్షిణంబున వైకుంఠపురంబున విష్ణుసన్నిధిని చేర్చిరి.

ముద్ద. కీర్తన - భైరవి: ఆదితాళము, (దుర్యోధనా) వలె.

ధాత్రీశ్వరా! దశరథనామ॥ ధా॥ ధర్మదత్తుఁ డెంతయు వింత గను॥ ధాత్రీ॥ గోత్రధరుని గురురూపము నేత్రములఁ గని నివ్వెఱగంది॥

ధా॥ మిత్రకులజసుపవిత్రశౌరిపర చిత్రములను వీక్షించుచు, సుజన స్తోత్రములకుఁ దాఁ బాత్రుఁ డగుచుఁ, గడుమైత్రిని జిరకాలమువసించి నాఁడచట॥ ధా॥ నిర్మలినంబగు నిజకృతిపుణ్యసుకర్మ మడఁగినంతట నందుండక ధర్మదత్తుఁ డీపుడమిని దశరథవర్మయనఁగ నవతరించె; నెవ రన నీవ సుమి॥ ధా॥ అతనిభార్య లిరువురు కౌసల్యాసతి సుమిత్రలై; రిపుడు గలహా యను సతివ కైకేయన నలరెను మువ్వురు: క్షితివర సతులై చెలఁగిరి నీకును నిశ్చయము॥ ధా॥ శ్రీమిూఱఁగ శ్రీమోక్ష గుండ హరిచాప శంఖచక్రములు గ్రహుముగను: రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న సునామములు నీకుఁ గుమారులైరి విను పేరెకను॥ ధా॥

వ. జన్మాంతరసుకృతపరిపాకవిశేషంబున నిన్ను ధన్యునింజేయం గోరి యీ జన్మంబున భగవంతుండు నాల్గురూపంబుల నీయం దవత రించె. ఈతని కతంబున నీకు విష్ణుసాయుజ్యంబు గలుగు. నిశ్చయము.

క. నీ వడిగిన స్వచరిత్రము
నే వినిపించితిని; ధారుణీవర యింకన్
దేవులతోఁ బుత్రులతో
వేవేగ నయోధ్య నేరి విశ్రాంతిమెయిన్.

వ. నిజరాజ్యపాలనంబుసేయుచు సుఖంబున నుండు మని యా శీర్వదించిన, దశరథుండుఁ గళత్ర-పుత్రసహితంబుగ మునిసింహున కనేక ప్రణామంబు లాచరించి వారిని వీడ్కొని, యనంతరంబు పార్వతీ,—

శివుడు-తో: వందిమాగధులు బృందములై తను ముందరఁ బొగడుచు నడువ, దుందుభిలోనగు తూర్యరావములు సందడి యలరఁగ మొఱయ॥ రామ॥

వ. నిజయానంబుల నారోహించి రెండు మూఁడు దినంబులకు నిజరాజధాని యగు నయోధ్యకుఁ జేరి యానందమున నగరు ప్రవే శించిరి. అంత దశరథుండు గొలువుండి సభికులు విన భరతున కిట్లని యె:

కీర్తన—జంఝూటి—ఆదితాళము.

పో మ్మిఁకఁ గేకయభూపతిపురికిని నెమ్మదిఁ బోదలఁగ భరతా॥పో॥ నెమ్మదిని నిన్నిపుడు రమ్మని మీమేనమామ సమ్మతమునఁ బిలువ వచ్చె॥పో॥ తాతకు నవ్వకు నిరతము ప్రీతిని దండము పెట్టుము భరతా॥పో॥ మాతులుని మది గొలువు నీతోఁ గూడ శత్రుఘ్నుని ఖ్యాతిగాను బిలచుకొని॥పో॥ కోరినచదువులు నేరుచుకొను మచ్చట నీవు కొదవల నుంపక ॥పో॥ పౌరులను భక్తిగను ధారుణిని మోక్షగుండధాముని నమ్ముచు వెడలి ॥పో॥

అంత— క. భరతుఁడు జనకుని యాజ్ఞను
సరగున శిరమున వహించి శత్రుఘ్నునితో
బరువడి గేకయ రాట్పురి
కరిగె నిజబంధు దర్శనార్థముగాఁగన్.

కాండాంతతోహర. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను ఘనముగఁ జెప్పెను గద యాదిది బాలకాండము చిలుకును సుధను॥రా॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవలేక చేకుఱును; ముదమునఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రామా॥

క. నాచేత నయినకొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని; సుజనులు నెరసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

శ్రీమోక్షగుండ రామాయణమునందలి బాలకాండము.

సమాప్తము.

శ్రీరామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

అయోధ్యాకాండము.

క. శ్రీరాముడు జానకితోఁ
నారూఢిగఁ గలసి మెలసి యంతఃపురిలోఁ
గూరిమిని నున్న వేళను
నారదుఁ డరుదెంచె దర్శనము జేసికొనఁ.

కీర్తన-కళ్యాణి-ఆదితాళము.

సీతాధిప కరుణాసాగరా॥ సీతా॥
ఆధారాది షడబ్జసమన్విత బోధరూప గుణభూషణా-గుణభూ॥సీతా॥
శుద్ధస్ఫటికవిశోభితచిన్మయ సిద్ధయోగి హృద్గోచరా ॥సీ॥
వ్యష్టిసమష్టిమయప్రపంచఘన సృష్టిస్థితిలయకారణా॥ సీ॥
రాక్షసహర నారాయణకవినుత మోక్షగుండపరిపాలకా॥ సీ॥

తో: అరుదెంచిన యాసురముని కెదురుగ; దరుణితోడఁ దానరగి, సరగున రఘుపతి సాష్టాంగనమస్కారము లిడియెను జెలఁగి ॥రామ॥

మునినాయక మాబోఁటిగృహస్థుల కనయంబును మీవంటి ఘనులదర్శనము గలుగుటదుర్లభ, మనఘుఁడ నైతిని మంటి॥ రామ॥

వ. అనిన నారదుఁ డిట్లనియె:

కీర్తన–ఫరజు రాగము.

నీమాయను దాటఁగ నేర్తునా రామ॥నీ॥
ఏమాత్రము నీ యెరుక లేకయ సామాన్యముగను సర్వేశా హరి॥నీమా॥
నీవు హరివి, శ్రీదేవియ జానకి; దేవ, నీకృపచేఁ దెలిసితి రామ॥నీ॥
సకలపురుషరూపకుఁడవు నీవే! సకలయువతు లీజనకజ; రామ॥ నీ॥
భువిని మోక్షగుండధవ నారాయణకవినుత, సాధుల గావగదే రామ॥నీ॥

గీ. రాజ్యభారంబు దశరథరాజ నీకు
నీయఁ దలఁచెను దాని నీ వియ్యకొనిన
రావణాదినిశాటవర్గముల ద్రుంచి
మమ్ము రక్షించు టెన్నఁడు మదనజనక !

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుఁడు నారదున కిట్లనియె:

కీర్తన–ఆదితాళము.

దేవ మునీశ్వర దెల్పెదను నా వాక్యంబులు నమ్మవిను! రావణాది దుర్మార్గుల ద్రుంచి సురావళిఁ బ్రోచుట కరుదెంచెదనే ॥దేవ॥
దండకాటవిని దాపసవృత్తిని నుండెద బదునాల్గేం డ్లచట; చొందుగ సీతా మిషమున ఖలులను ఖండించెద మోక్షగుండేశుడనై ॥దే॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామచంద్రుని రావణవధార్థము చను మని ప్రేరేపించి మున్మాఱునమస్కరించి రాముని సెలవు పొంది నారదుండు యథేచ్ఛఁ జనియె. అంత దశరథమహారాజు రాజ్యపాలనంబు చేయుచు గొలువు కూటంబున బరివేష్టించియున్న సభ్యులఁ గని యిట్లనియె.

కీర్తన–అటతాళము–కాఫీరాగము.

విను డిది సభవారు విన్నప మొక్కటి ఘనముగ మదిసితి మనమున రోసితి పనిఁబూని రాజ్యముఁ బాలింప జాలను; గనుక రాము నకును గట్టుదు బట్టము ॥విను॥ మీ కిది సమ్మతమేకద దీనికి జేకొని

సర్వము సిద్ధము సేయుదు మాకులమున గల మర్యాద యగు నిధి; యాకరుణాంబుధి యగ్రజు డర్హ్వాడు ॥విను॥ భరత శత్రుఘ్నులు పర గంగ లే రిట నరిగిరి మాతుల పురమును జేరంగ ధరను నారాయణ దాసనుతుం డగు వరమున మోక్షగుండహరిని దలంచుచు ॥వినుండిది॥

తో. వదలక దశరథువాక్యాంబులు సభవారలు దా నాలించి, సదమలనుతులయి సంతోషించుచు మంబిదస ననిరి యోజించి ॥రామ॥

కల్యాణి-ఆదితాళము.

ఇది ఘనకార్యము భూవరా! మా ॥కిది॥ ఎదలోపల నీ వెంచిన కార్యము ముదమున జేయుము చాలు ॥ఇది॥ మేలుగ త్రిభువన మేలేడు నేతకు నీలోకము నేలు టెంత ॥ఇది॥ మోక్షగుండ రామమూర్తిని మా కధ్యక్షుని జేయుము రాజ ॥ఇది॥

వ. అనిన,

దశ-తో హార: అప్పుడు దశరథుండావసిష్ఠుం గని 'యనూర్యా, కులగురువర్యా! ఇప్పుడు రాముని కిది యెఱిగింపంగ నేగుడు సద్గుణ ధుర్యా॥రామ॥

క. అనుడు, వసిష్ఠుండు రాముని
గన నేగినవారిరాకం గని రాముం డెదు
ర్కొని, కాళ్ళు గడిగి తజ్జల
మును శిరమునం జల్లుకొనియె ముదితయుం దానున్.

వ. ఇట్లు కులగురువునుదోడి తెచ్చి రత్నపీఠంబుపయిం గూర్చుండం జేసి పూజించి కరకమలంబులు ముకుళించి రాముండిట్లనియె.

అటతాళం (నమిలాం) వలె.

మాకు శుభంబు మీ రాక కేవలమును శ్రీకరమై యున్నది, ధీరవర॥మా॥ ప్రాకటముగ గృహపావన మాయెను. మాకుల మిదె పాదలె ॥ధీర॥తమ పాదాంబువు చాల్చుటకతన సార్థకమా యె నాజన్మము

॥ధీర॥ అవిరళమోక్షకుండాధీశు గొల్చు మీ రనఘులు ధన్యాత్ములు ధీరవరా॥ మా॥

సం-తో. ఇరకుల వర్యుండీరీతిగ నన విని వసిష్ఠమునివరుండు మనమున నలరుచు మాబోంట్లను నీవు మా య లం బె ట్టె ద వెపుడు॥ రామ॥

నీపదజలమును నెత్తిని దాల్చెను నీలగళుండు ప్రియమునను; నీపదజలమున నీరజభవుండు పునీతుండయ్యె గ్రమమునను ॥రామ॥

ఇటుల నుపదేశించుటగాదే యిలలోంగల జనులకును బటుతర సాక్షివి పరమాత్ముండవను ప్రజ్ఞగలదు మీదయను ॥రామ॥

వశి-జంఝూటి-అటతాళం.

దేవదేవుండవు నీవు పుట్టినావు! రావణవధకు శ్రీరామా! రామా! వేవేగ మీసేవ గావింప నీదూహ్యజీవనముంచుంటి నీవఱకు ॥దేవ॥

అగుణుండ వగు నీవు సగుణుండవై యుందు భగవంతుండనంగను బ్రబలితివీ; తగ నిన్నుం గనుంగొంటి ధన్యుండ నయితిని జగదీశ మాయలోం దగిలింపకే॥ దేవ॥

గురుగురుండవు నీవు, గురుం డని నన్ననుట కరమొప్పు నా భాగ్యగరిమగాదే! నరపాల, తాళ్యారి నారాయణార్చిత, వరద, మోక్షగుండవాస! రామ॥ దేవదేవుండవు॥

వ. అనిపలికిన సంతోషించి శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె.

తోహర: మీ రరుదెంచిన కారణ మేమో కోరి తెలుపు మో స్వామీ! సారెకు నేశిరసావహించి యది సలుపుదు సంశయ మేమీ!

వ. అనిన వసిష్ఠుండిట్లనియె.

కీర్తన-మధ్యమావతి-రూపకము.

రఘునందన! రఘునందన! రఘునందన! రామా! రామా!

అఘసంహార, రాజ్యము నీ కర్పింపంగ నెంచె రాజు॥ రఘు॥

ముద్దియతోఁగూడ నొక్క ప్రొద్దుండుము నేఁడు; రేపు ప్రొద్దున మీతండ్రిగారి యొద్దకు నే తెంచినచో ముద్దుగ నన్నియుఁ దెలుపును ॥ రఘు॥ ఈక్షితిపరిపాలనమున కీవ యర్హుఁడగుదు వయ్యా! మోతుకుండ పురమందిర, సాక్షాన్నారాయణకవిరక్షక, నే వీడ్కొనియెద॥ రఘు॥

వ. అనిన,

తోహార: మంచిది మీ మనుగుణమురీతి గావించెద బొం డని యనఁగ, మించినభక్తి నుతించి దశరథునిఁ గాంచ నేగి యిట్లనెగా॥ రా॥

శ్రీమీ అంగ రఘురాముని కన్నియుఁ జెప్పి వచ్చితిని రాజా! క్షేమ ముగ నభిషేకద్రవ్యముఁ గూర్పుము రవితేజా॥ రామ॥

క. అనిన నృపాలకుఁడు సుమం
త్రుని గని యటుఁ జేయు మనిన, దోడ్తో భటులన్
గని యతఁ డాజ్ఞాపించుడుఁ
జని కూర్చిరి సకలవస్తు సంభారంబుల్.

రగడ:

అంతనృపాలకు నాజ్ఞను జారులు,
వింతఁగ దెల్పఁగ విని యాపౌరులు,
చెలువుగఁ బురి శృంగారించిరి చెలఁగిరి;
నిలయంబులు పన్నీటను నలికిరి;
ముత్తెపుముగ్గులు ముదమునఁ బెట్టిరి;
చిత్తరు వలదిరి, చిలుకులుగొట్టిరి;
పలుతోరణములు బరువడి గూర్చిరి;
చలువపందిళులు చయ్యనఁ దీర్చిరి;
ఎచ్చటఁ గన వాయింతురు భేరులు;
ఎచ్చటఁ గన దీవింతురు పౌరులు;
తులగానని బహుతూర్యనాదములు

వెలసెను నంతట విపుల మోదములు;
కడువడి గాయకగణములు పాడఁగ,
గడనచేడియలు ఘనముగ నాడఁగ,
మంగళజలములు వడి తెప్పించిరి;
అంగుగ నభిషేకార్థమ్ముంచిరి;
పురియెల్లెడలను బాలుపునఁ జూడఁగ,
మురియుచు జనములుముచ్చటలాడఁగ,
నాకలకలరవ మటు మందర యను
కైకదాసి చక్కఁగఁ దా వినియును,
నొక్కమేడపై కొయ్యన నెక్కియు,
గ్రక్కున నాశ్చర్యంబునఁ బొక్కియు,
రాముని దాదిని రయమునఁ గనుగొని,
భామిని యిట్లని పలికెను ఘన మని:

జంఝూటి: ఆదితాళము.

ఏమది! చెలి! నామది! కెరఁగింప వమ్మా॥ యే మది॥
భామినిరో! పట్టణము నేమిటి కలంకరించి॥ రే మది॥
కానఁగను కౌసల్య దానముల నిచ్చుచున్న॥ దే మది॥
చేడియలు నేఁ డేమొ వేడుకలు సేయుచుండి॥ రే మది॥
భూమిని శ్రీమోక్షగుండస్వామి దయతోడఁ దెల్పు॥ మే మది॥

తోహార: త న్నడిగిన మందర కా రాముని దాది యిటుల దా
సని యోఁ: బన్నుగ రాముని పట్టాభిషేకం బెన్నఁగ రే పన వినియెన్
రామ॥ తందర నొందుచు మందర కైకేయి మందిరమునకును జేరి,
కిందటి కసి దీర్చికొన సమయ మని దండడిపడి యానారి॥ రామ॥
కేళీగృహమున డోలికమీఁదను బూలపాన్పుపై జాల లీలతోడ
నవళించియున్న యా లేమ కనియె నవలీల॥ రామ॥

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

సరోజసమానముఖి! భరింపఁగ జాల సఖి॥ సరోజ॥

నరేశ్వరుం డరే! యరే! ధరిత్రి నెల్ల రాముఁడే భరింపఁగ వరిం చెఁగ బరోక్షంబునఁగ॥ సరోజ॥

ననున్ గనుంగొనుఁగ బ్రియంబునన్ విభుం డనంగ నేదినంబుఁగ ఘనంబుఁగ విసేయుండుహఁగ॥ సరోజ॥

క్షమాధిపత్య మెల్ల నీ కుమారు డూన మో క్ష గు ం డ మాన్యుండు మీకుఁగ బ్రమోదం బిడుఁగ॥ సరోజ॥

తోహర: నీమీఁదను గడుఁ బ్రేమగలిగినఁగ నీకొఁడుకును, బోనాడి రామున కిచ్చునె రాజ్యము దశరథరాజు కపటి వగలాడి॥ రామ॥

వ. అనిన విని కైకాదేవి మందరను గసరివైచుచు నిట్లనియె:

దర్బారు: అటతాళము.

రామున కియ్యగరా దటె! రాజ్యము, గోమలి! నీకింతక్రూరత యెటు గలిగె ! ॥రామున॥

ఘనముగ గౌసల్య కన్నను మిన్నగ గనుచుండు నన్నును; గడు గుణవంతుఁ డగు ॥రామున॥

ఈ మేలువార్త నా కెఱింగించినందుకు బ్రేమతో ముత్యముల దామ మిచ్చెదఁ గొను ॥రామున॥

భరతునకైన నేమి ! ధర మోతుగుండ రఘువరునకైన నేమి ! యిరువు రొక్కటె నాకు ॥రామున॥

వ: అనిన మందర గటకటపడుచు నిట్లనియె:

తోహర:నీసంతోషమునీటనుగలియను!నీసుతుఁ డెక్కువగాదా! ఈసు వహింపవు ఇంతమూర్ఖమా ! ఇఁక నయినను వినరాదా ॥రా॥

పీలు రాగము: ఆదితాళము.

తల్లితల్లి! భరతునితల్లి! నను@గన్నతల్లి! వినుమీ తల్లి! తెలిపెద॥ తొల్లి నన్నునీతో@ గూడ మీ తల్లిదండ్రులే దాసిగ బంపిరి ॥త॥ తడయక రాముని, ధరణీజను నీకొడుకును గొడలుగొలువ@గ వలదా! ॥త॥ సవతి యైన కౌసల్యకు లో@బడి తివిరి దాసివై తిరుగవలదే నీవు ॥త॥ ఆక్షణమే వారిపక్ష మగును పతి మోక్షగుండవిభు సాక్షిగ@ దెలిపెద ॥త॥

తోహర: భరతుని దేశప్రభుని జేయు మని పదునాల్గేం డ్లడవులకు బరువడి రాముని, బంపు మనుచు నీవరు నడుగుము! మేలు మనకు ॥రామ॥

వ. అని త్రివక్రవక్త్రోక్తులు విని కైక యర్థాంగీకారంబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఏ మని యడిగెద నామనోనాథుని రాముని గానకసీమ కంపు మని ॥ఏ॥ అడిగితిబో న న్నదలింమను గాని, చెడుకార్యంబును జేయునటే సఖి!॥ఏ॥ కైకమానస మెంతకఠినం బనుచునులోకులున న్నను కోకను బోదురా ॥ఏమ॥ సాక్షాన్నారాయణరక్షకుడయినట్టి మోక్షగుండే శు@డె మోహాన రాము@డు ॥మని॥

ద్వి: అని యిటు పలికిన నాకైకతోడ
ననియె నా మందర యతిహర్షమునను:
యువతి! దేవాసురయుద్ధంబునందు@
దవిలి యేతెంచియు దమకు@ దోడ్పడ@గ@
నింద్రుండు గోరిన, నేగెను దశర
థేంద్రుడు; నీ వప్డు డేగితి వెంట;
రథచీల యూడంగ రణమధ్యమందు

రథచీలగా నీకరం బుంచి లబల !
నీకు ధైర్యమునకు నృపుఁ డలరారి,
నీదు కోరిక దెల్పు, నే నిత్తు రెండు
వరముల ననియె; నీ వలన నేవింటి;
మఱచితి వీవు నే మఱువంగ లేదు
ఒకదానికిని రాము నుగ్రాటవులకు
బ్రికటితంబుగఁ బంపఁ, బదునాలు గేండ్లు
మఱియొకదానికి మనభరతునకుఁ
గరుణతో బట్టంబుఁ గట్టునట్లుగను
గోరుము నీకోర్కె కొనసాగువిభుఁడు
సేరవచ్చెడు వేళఁ జెచ్చెర వచ్చె.

వ. మఱియు—

బేగడ: ఏకతాళము.

జవదాటకే చానరో నామాట ॥జ॥ ధవళాక్షి నీకోపభవనము జేరుము ॥జ॥ అలివేణి! సొమ్ము లలంకరింపకు; మలినాంబరము మానక గట్టుము ॥జ॥ క్రిందఁ బరుండుము; సుందరి! నాథుని జిందరవందర చేయుము; నామాట ॥జ॥ మోతుకుండేశుని సాక్షిగ బల్కెద దీక్షతో నీకోర్కె దీరును; నామాట ॥జ॥

తోహర: అపుడు కైకదాసి యగు మందర తన కుపదేశించిన కరణి, జపలతనొందక సలుప దలఁచి కోపసదనము జేరియు దరుణి॥రా॥

భూమిపయిఁబడి పొరలుచు నుండఁగ, భూమీశ్వరు డేతెంచి, కామిని బొమ్మునఁ గానక కావలికాని నడిగె వివరించి ॥రామ॥

'కైక యేదిరా! కనబడదే' దనఁ, 'గారణ మెఱుఁగను రాజా! ప్రకటముగ గోపభవనము చేరెను బరికింపుడు మారాజ' ॥రామ॥

క. ద్వారకుఁడు తెలుపఁగా నా
నారీమణివార్తఁ దెలిసి నరపాలుం డే

కారణమో యని పొగులుచుఁ
జేరఁగఁ జని దేహమును స్పృశించుచుఁ బలికెన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఇది యేమే! సుదతీలలామా! యిటు మళ్ళిచూడవే భామా! ॥ఇది॥
కోమలి, నీ కింత కోపము గల్గుట కేమిలోపము వచ్చె ॥ఇది॥
వెలలేనిచీరలు విడిచి యీరీతిగ మలినవస్త్రము గట్ట ॥ఇది॥
కొమ్మరో! రత్నపుసొమ్ముల నొల్లక నెమ్మది వగవగను ॥ఇది॥
మృదుసుమతల్పము వదలి యీ నేలను సుదతి పరుండగను ॥ఇది॥
శ్రీమోక్షగుండస్వామియె సాక్షిగ నీమాట మీఱ లేదే ॥ఇది॥

తోహర. ఎవ రయినను నిన్నగ్గలు పలికిన విచరింపుము నాతోను। భువిఁ జెలు లయినను, బురుషులు నైనను, బొరిగొంపును వ్యధ మానుమ॥రా॥

నినుమన్నించిన నిరుపేదల నైనను ధనికుల జేసెదను! నినుదూరినచో ధనికులయిన నిర్ధను లగునటుఁ జేసెదను ॥రా॥

రాముని సాక్షిగ రమణిరో నీతల పే మయినను నేదీర్తు; భామినిరో! నా ప్రాణము లిమ్మని పలికిన నవి యర్పింతు ॥రా॥

వ. అని దశరథుఁడు ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికినవాక్యంబుల కలరిక న్నెత్తి చూచి తిన్నగా లేచి గద్గదస్వరంబున నిట్లనియె:

జంఝూటి—అటతాళము.

మాట దప్పకు రాజచంద్ర! కోటిసేయును నీకుగుణము భూమీంద్ర! ఘాటిగ దేవ నిశాటులయుద్ధము నాటివరద్వయ మీనాడు నెరవేర్చు ॥మాట॥ ఒకదానికి భరతునకు గ్రక్కున బట్టము గట్టుకొ దనకు తక్కక రెండవదానికి రాముని నిక్కడ నుంచక నిలువెళ్ళ వంపు ॥మాట॥

దండకాటవి కేఁగ మనుము; దండిగ బహునాలుగేం డ్లుండు మనుము; ఖండితమిదియ నాకాంక్షిత మగు; మోక్షగుండ దేవునియాన రెండవది కోర ॥మాట॥

తోహర: పిడుగువంటి యీ నుడుగు కర్ణములఁ బడిన మాత్రము న నపుడు, గడగడ వడకుచుఁ గడువడి మూర్ఛిల్లి పడియె బుడమిపం లు నృపు ॥రామ॥ డుకొంత కాలమునకును దెప్పిరి తన చెంతనున్న కామినినీ, యెంతయు గని తనమంతన మెఱియగ జంతతో ననె నత్తటెని ॥రా॥

ముఖారి–అటతాళము.

కలికీ! యిది యేమే! నాతో నిటు పలికి ఫలమేమే ॥కలికి॥

కలికి! రాముని దండకావనములకు బంపు మటంచు నాతో నలుకకయ, కఠినాత్మురాలా। పలుక నో రెట్లాడె నీకుఁ ॥కలికి।

నిరతము బాగడుదువు రాముగుణనికర మెన్నుదువు; సరగనా కుపచారములు దా సలుపు నా కౌసల్యతోడను । సరిగ ననుచుండుదువు నీ వీపటికు, నది యిపు డేల మాఱచితి॥ కలికి॥

ధరలోఁ దాళ్ళూరినారాయణదాసు కడఁజేరి వరము లిడు శ్రీ మోక్షగుండ నివాసుఁ డెదలో మెచ్చ వలదా! భరతుఁ డిల నేలినను రఘుపతి పురములో నుండంగ దగదా॥ కలికీ యిది॥

తోహర: అని యిటు భూపతి యతిసిష్ఠురములనాడిన విని యాకైక, మనమున గోపము మల్లడిగొనఁగా మగనిమాట గైకొనక ॥రామ॥

యదుకుల కాంభోజి–ఏకతాళము.

ననుఁ గారింపక చూచుచూ! నాథా! నాథా! ॥నను॥

మనమున నిసుమంత నిను నమ్మగా లేదు ॥నను॥

వేళాకోళా లేలా! వేలా! మనుజాధిపాల! నను॥

పలుమాటలచే ఫలమా ! యిల బోంకుల మారివి చాలు చాలు ॥నను॥

జలజాప్తాన్వయజాతుల్ దెలియ న్నవ్వుల కైనన్ గలలో బొం కరు నీ వాకులజాతుండ, జలమర్యాద దలపోయంగవలదే ॥నేఁడునను॥

'మన సొప్పింతు, బనిగావింతు, నిను మెప్పింతు, వినుమానింతు ననుచును మొదటన నవి తెలిపిన వెనుకను విన నైపక వెతజెందె దవు ॥నను॥

నాకన్న మిన్నయా కాంత లెన్న నీ కున్నవారు గా కేమి! యింక నీకా వరంబులో కైక యీను పో! కాద టంచుబోఁదోలరాదే! యీకపటము లిటు ఘటియించుచు ॥నను॥

నరగ మోక్షగుండేను సాక్షిగ శ్రీరామునకున్ ధర యిడి నీ దెవ్రులతో, జిరసౌఖ్యంబుల దేలు ! భరతుఁడు నేనును మేనుల్ దొరగా ద; మా తరువాతన్ నిరంతరము సరాసరిగ జరించినను భరించెదరె! సరెసరే ! ధరారమణ ! ॥నను॥

వ. ఇట్లు కైక మాట్లాడిన కఠోరవాక్యంబులకు బదులు చెప్పఁ టకుఁ దోఁపక దశరథుండు మహాదుఃఖాంబుధి మునుంగుచు నా రాత్రి నాలుగుజాములు నాలుగు యుగంబులుంబోలెఁ గడపుచుండె. అంత నుదయమైన నక్కడ రామపట్టాభిషేకమందిరమున కందఱుఁ జేరిరి,

ఉ. అంతట జానకీసహితుఁ డైన రఘూద్వహుఁ డగ్నికార్య మ
త్యంతముదంబుతో సలుపునట్లుగఁ జేసి వసిష్ఠమౌని ధీ
మంతునిజూచి పల్కెను:'సుమంత్ర! ముహూర్తము వేళయయ్యెభూ
కాంతుఁడురాఁడు! కారణము గన్గొని యాతనిఁ దెమ్ము వెంబడిన్.

తోహర : అంత వసిష్ఠుని, యానతిచేత సుమంత్రుఁడంతిపురి కరిగి, యింతి, 'విభుఁడు సభ కేటికి రాఁడన, నిట్లు కైక యనెఁ దిరిగి ॥రామ॥

బేహాగ్: ఆదితాళము.

వినుము మంత్రివర్యా! కనకాద్రిధైర్య! ఘనగుణధుర్య! మన రాజుచర్య ॥విను॥ రాముని మీఁది ప్రేమతో రాత్రి యేమియు నిద్ర యెఱుఁగకయుండె॥ విను॥ ఈవరదనుక లేవఁగలేదు; కావున నీవు గడు వడిఁబొమ్ము॥ విను॥ భూమీశుఁ జూడ భువిమోక్షగుండధాముని రాముఁ దగ రమ్మనుము॥ విను॥

తో హార: 'రా జదేమికారణమున బలుకడు రాజీవాక్షిరో!' యనఁగ, రాజు సెప్పు మన నే జెప్పితి నిఁక రాముని ర మ్మను మనెగా॥ రా॥

కైక యిటుల బల్కఁగను సుమంత్రుఁడుగదిలిపోయి రఘుపతిని, బాగ్రికటముగ గని పదముల కెఱగియుఁ బలికె నపుడు నెమ్మదిని॥ రా॥

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామ! రమ్మిఁక రఘురామ! లె మ్మిఁక; భూమివిభుని జూడగాను బోద మింపుగ॥ రామ॥ నిన్ను బిలువగ రాజు నన్నుబంపెగా, బన్నుగ నా కైకయింట నున్నవాడుఁగా॥ రామ॥ తడవుసేయక! రాఁ దగుసుమీ యిఁక! బుడమి మోక్షగుండదేవ, పోయి చూడఁగ॥ రా॥

వ. అని చెప్పిన,—

తో హార: అపుడు రాఘవుం డనుజ యుతంబుగ నరదము నారోహించి, విపులవేగమున బితృసన్నిధికి వింతగాను జనుదెంచి॥ రామా॥

తనపాదములకు దండముపెట్టిన తనయుని లేవగదీసి, కనికరమున నాగాఢాలింగన మొనరిచెఁ జేతుల గదిసి ॥రా॥

వ. అంతట,

క. హాహా! యని దుఃఖించుచు
మోహంబున దశరథుండు మూర్ఛ మునింగెన్!
ఆహా! యీ దుఃఖంబున
కే హేతువొ యనుచుఁ గైకఁ నినకులుఁ డడిగెన్.

వ. 'ఈ ప్రకారంబున నన్నుఁ బిలిపించి మహోత్తరమయిన దుఃఖాంబుధిలోఁ దశరథుండు మునుంగుచున్నాఁ డదేమికారణము తల్లీ!' అనిన, రామునకుఁ గైకాదేవి యిట్లనుచున్నది,

కాఫిరాగము: ఆదితాళము.

రాజుదుఃకాఖరణంబు రామ తెలిపెద; దేజ మలర నీకె చెల్లు దీనిదీర్పఁగ॥ రాజు॥ నాకు రెండువరము లిచ్చినాడు; పిమ్మట శోక మొందుచున్నవాడుచూడు మిచ్చట॥ రాజు॥ నరకములకు బాపి తండ్రి నరసి పోషించిన వరసుతుండె పుత్రుఁడనఁగ బరగు జూచిన॥ రాజు॥ ఆడి తప్పలేకయున్నవాఁడు జనకుడు; నేడు మోక్షగుండనగరనిలయ! పలుకడు॥ రాజు॥

వ. అనిన రాఘవుండిట్లనియె,

యదుకుల కాంభోజి: అటతాళము.

జనకుని కార్యము సలుపలేనట్టి యీజన్మ మేటికమ్మా॥ జన॥ జనయిత్రి; యిట్టిజీవనము కంటె విషమైన ద్రాగుట మేలు॥జన॥ రాజాజ్ఞయైన నీరాజ్యము నైనను, భూజాతనైన విడుతు॥ జన॥ మోక్షగుండ విభుసాక్షిగ తత్క్షణమున వచింపుము తల్లీ॥ జన॥

తోహర: అనిన వాక్యముల కతిహర్షంబున ననియెఁ గైక రామునకు: దనయ! వరద్వయమున కోర్కెటికిని: నిను బంపగ వనమునకు॥ రామ॥ కడమదానికిని: పుడమికి భరతుని యొడయని జేయగ నడుగఁ దడయక ప్రత్యుత్తర మీయక దాబడియున్నా డని నుడువ ॥రామ॥

వ. నీకుఁ బట్టంబు గట్ట యత్నించుచున్న రాజును జూచి భరతునకు బట్టంబు గట్టు మనియు, రాముని జటావల్కలములు ధరించి దండకాటవులఁ బదునాలుగేం డ్లుండఁ బంపు మనియు నేను గోరితి. తొల్లి నాకిచ్చిన రెండువరంబులు లే దన జాలక నిన్నుఁబాసియుండ లేక దుఃఖించుచు నీతో మాటలాడుటకు లజ్జించియున్నాఁడు. కాబట్టి

పితృవాక్యపరిపాలనము చేసి కీర్తి వడయుము కుమారా! అనిన కైకమాటల కామోదించి రఘునందనుండు,--

అటతాళం (రామకృపా) వలె.

పోయెద బోయెద బోయెద నాతల్లీ! హాయిగ నే దండకాటవి జేరగ; భరతున కీరాజ్యభార మర్పించియు బరువడి బితృవాక్య పాలన జేయగ॥బోయెద॥ ధరణి మోక్షగుండధాముని సాక్షిగ నరమర లేక నన్నంపు మమ్మాటికి॥బోయెద॥

వ. అని రాముఁడు బలుకుచున్న సమయంబున దశరథుండు మూర్ఛదేరి కుమారునిం జూచి శోకావేశంబున-

తేవారము: హా! నా కుమారా! రామా! హా! త్రిలోకాభి రామా!॥ మానుగ రాజ్య మిచ్చి మరల గైకొంటి హెచ్చి నేను భ్రాంతాత్మకుండ నీచవర్తనుఁడ జడుఁడఁ। గానలకు నీవు సనినఁ బ్రాణముల నిలుపఁ గలనా!

వ. అని పలికినఁ దండ్రికి నమస్కరించి యుత్తరీయంబుచేఁ గన్నులఁ నీరు దుడిచి దుఃఖ మపనయించుచు రాముం డిట్లను చున్నాఁడు,

కీర్తన-ఏకతాళం.

వగ పేటికి నాతండ్రి! వనసీమకుఁ బనుపండి! తగ బదునాల్గేండ్లుండి తడయక వచ్చెద జుండి। లెండి లెండి జగతీశ మాటమీఱజూడండి ॥వగ॥ తమవాక్యముఁ బాలింపఁ దల్లికి బ్రియమును గూర్పఁ అమరుల కార్యము దీర్పఁ అట మౌనుల సేవింపఁ వేగఁ బోఁగఁ సమకూరె నాకు గాన భావింపఁ ॥వగ॥

వర రాజ్యసుఖముకన్నఁ వనవాస మధికమెన్నఁ భరతుని ప్రభువుగ గొన్నఁ బాలించును గనుగొన్నఁ; వత్తుఁ జొత్తుఁ ధర మోక్షగుండదేవు కృపయున్నఁ ॥వగ॥

వ. అని యిట్లు దండ్రినూరడఁ బలికి తత్క్షణంబున రామ లక్ష్మణులు కౌసల్యామందిరంబున కరుదెంచినప్పుడు,——

తోహార: శ్రీరామునకును క్షేమము గలుగగ గోరి బ్రాహ్మణుల కెల్ల, భూరిదక్షిణాలు పొలుపుగ నిచ్చుచు బొదలుచుండె గౌసల్య ॥రా॥ ఆమెను గని సాష్టాంగ మొనర్చిన నాలింగన మొనరించి, ప్రేమ ముద్దుగొని ప్రియమున నన్నము వెట్టెద ర మ్మన గాంచి ॥రాము॥

వ. నాయనలారా! నన్నుఁ గన్నతండ్రిలారా! ఆఁకొనివచ్చినారు అన్నంబు వెట్టెదఁ గడుపారఁ దిందురుగాక రంకు! బంగరుకొండా! ఖండిత ఖండేందుధరకోదండా! యనిన నమ్మకుఁ జిన్నికుమారుం డిట్లని యె:

శహాన: రూపకతాళము.

దండకాటవులకు బోదుఁ దండ్రియాజ్ఞను ॥ నేదండ॥ దండమిదిగో! సెలవొసఁగుము, దండిగ భూమండలి కధిపుం డట భరతు డింక నే ॥దండ॥

కైకతల్లి గోరెనిట్లు కన్నతండ్రిని: పోకదప్పు దమ్మ నాకు వ్యాకులమున శోకింపగ నీ కేటికి నూఱడుమా ॥ దండ॥

ధారుణిశ్రీమోక్షగుండధాముని కృపను జేరుదు బదునాలుగేండ్లు; కారూఢిగ నీ రాజ్య మపారంబుగఁ బాలించెద ॥దండ॥

వ. తండ్రియానతిచే నిండిన వేడ్కతో దండకవనమున కేగి పదునాలుగేండ్లుండి పిమ్మట వచ్చెద నవార్య ధైర్యంబున నారాక కెదురు చూచుచుండుము తల్లీ! యాశ్రితజనకల్పకవల్లీ!

తోహార: శ్రీరాముం డిటు చెప్పినపలుకులు చెచ్చెర కర్ణములందు, నారసములవలె నాటిన మూర్ఛిల్లి నాతి తెప్పిరిలి కుందు॥రామ॥

హిందూస్తానితోడి-అటతాళము.

అయ్యయో! యెటువిందును! హావిధిని నేమందును! నిన్నెడ నెటు నుందును! యెటుల మఱచియుందును! ॥అయ్య॥

భరతుఁడు ప్రియుఁ డయినను బట్టము గట్టినను బురము విడిచి నిన్నిటు బొ మ్మనగ నేటికి॥అయ్య॥

మోతుగుండనివాసునివాత్సిగ నిను బాసి నే నికీతి నెటు లో ర్తును! ఏది ది క్కని జూతును ॥అయ్యో॥

సీ. వచ్చెలం దేజు నీచిన్నారినెమ్మోము
నెన్నఁడు జూతురా! కన్నతండ్రి!
నాయన్న! నాకూన! నాపట్టి! యని యింక
నెన్నడు పిలుతురా! చిన్నితనయ!
సూపాన్నపాయసాపూపశాకాదు లిం
కెన్నఁడు నిడుదురా యిద్ధచరిత!
అమ్మా!యటంచు నెయ్యమ్మున నను బిల్వ
నెన్నడు విందురా నృపకుమార!

గీ. కంటకశిలాదిదుర్గమకాననముల
నిడుములం బడ నెట్లు సహింతు వన్న!
కంటఁ బగవట్టి యీ కైక కారణమున
బాపురే! బ్రహ్మయిటులెడబాపె మనల.

కీర్తన. పీలు రాగము: అటతాళము.

నినుఁ బాసి మే నెట్లు నిలుపుదు నకటా! వనముల దిరుగ నే వత్తు నీవెంట ॥నిను॥ ప్రియురాలిమాటకు బ్రియుఁ డొప్పి నేఁడు భయ విపినముల వెంబడి బంపినాఁడు॥ నిను॥ నిను సదృష్టశాలి యని గురుఁ డనియె జనన కాలమున; నిశ్చయము గాదాయె ॥నిను॥ నోము లె న్నెన్నియోనోచి కంటినిరా! యీ మేలు సవతి సహింపదాయెనురా! ॥నిను॥ మఱిమోతుగుండేశుఁ డరగంట నరయు వెలుపులు గలిగె యీవెతలాయెఁ దనయా ॥నిను॥

ద్వి॥ కైకకు వర మిచ్చు కారణంబునను
నాకూర్మితనయ, కాననసీమలకును,
బో వచ్చునుచున్నాఁడు, భూపతి నేఁడు;

నెమ్మది వల దని నేను జెప్పితిని;
నామాట వింటువో! నాయనమాట
యేమటి వింటువో! యెఱిగింపవయ్య !
తల్లితో సరిగారు తండ్రియు గురువు,
నిల్లు విడిచి పోవ నేటికి వినుము:
వినవేని నేనింక విశ్వంబుమీద
మనియుండుటే కల్ల మఱి మఱి చూడు॥

ఉ. ఎక్కడఁ! గైక! యేావరము లెక్కడఁ! గానవలంజరింపని
న్నక్కట! పొమ్మటంచు నృపు డంపుట యెక్కడ ! నీవు పోవుటల్
ఎక్కడ! చాలు నాభరతుఁ డేలినరాజ్యము నేలుగాక, నీ
వెక్కడి కేగఁ బోకు; మనయింట నె నిల్వుము నిర్భయంబుగన్.

సం-తో: అనునప్పుడు దన యనుజాతుఁడు విని, యతిశౌర్యంబున లేచి, ధనువును జేకొని తల్లియునన్నయు వినఁగ ననియెఁ జేఁజాచి॥ రామ॥

లక్ష్మ- బేహాగ్: ఆదితాళము.

నాసొంపు పెంపు దెంపు గను రామ ! నిలింపులైన నడ్డమే శ్రీరామ! గుంపులైవచ్చిన గుణధామ! కనులఁ గెంపు లొల్క ద్రుంతు మేఘశ్యామ॥ నా॥

భరతుని దశరథుఁగూడ బట్టి, వారిబంధుఁగు లందఱతోడ బట్టి, పురము దాటిపోవ వెళ్ళఁగొట్టి, నే నరయుదుఁ బట్టము నీకు గట్టి ॥ నా॥

ఇల నీ కభిషేకము గాకుండ వేగ వల దన్న వారిఁబట్టి కండఁ లొలుతు;నీకీర్తి మోతగుండపురనిలయ, సకలదిశల వెలయుచుండ॥ నా॥

వ. అని విపులోగ్ర మహోగ్రహ సమగ్రుండయి నిగ్రహంబున నగ్రజుని యగ్రభాగంబున నిలిచి పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబుల కలరి కౌగిలించుకొని యుపశాంతికొఱకు రాఘవుం డిట్లనియె:

తోహర: తమ్ముడ, నీవంతటి శూరుడవే సుమ్ము ! వేళగా దిపుడు; సమ్మతి నోర్చుము; క్షణభంగుర దేహమ్మును నమ్మకు మెపుడు॥ రామ॥

సారహీనసంసారములో బడి శాశ్వత మని నమ్మెదరు ! సారెకు బుట్టుచుఁ జచ్చుచు నుందురు జనులు భ్రమలఁ బడియెదరు.

బేహాగ్: రూపకతాళము.

ఏదియు నిజ మనుచు నమ్మరాదు వినుము సోదరా! వాదమేల నింద్రజాలవతు గాదా! సోదరా!॥ యేది॥ మనము బొందు స్రక్చందన వనితాది విషయభోగము లనయము మేఘస్థసౌదామనివిధముగ దెలియుము॥ యే॥

కాలినలోహమున జలకణముపడి నశించినపోలిక ప్రతిక్షణ మాయువు పోవు దటెగి కాంచిన॥ నేదియు॥

సత్య మయిన మోక్షగుండస్వామి యెఱుక లేకయ మృత్యుపాలై యమబాధ మిణుకుచుందురాఁగాద॥ యేదియు॥

గీ. పాము నోటఁ బట్టువడియుఁ, నీఁగను గప్ప
తినఁగఁ బూనినట్లు, దినముఁ గాల
మనెడు పాము మ్రింగు టరయక యస్థిర
భోగములను బొందఁ బూనుచుందు్రి.

క. కలవంటిది స్త్రీ భోగము;
కలిమియు మైనీడ సమముగద! యౌవనముల్
జలబుద్బుద తుల్యం బగుఁ!
దెలియక జీవులు భ్రమింతు్రి స్థిరమని యనుజా!

క. దేహాత్మబుద్ధి కతమున
మోహించిన జనుల కెట్లు ముక్తిలభించున్!
దేహికిఁ గామక్రోధవి
మోహాది వివర్జనంబె మోక్షమనఁబడున్.

తోహార: క్రోధముచే నడగును మోక్షంబును; క్రోధముచే మది గలగు; క్రోధముచే హితగురు పితృభ్రాతృలఁ గూల్చుతలపు మదిమొలఁగు॥ రా। క్రోధముచే నొనఁగూడును సంసృతి; క్రోధమె ధర్మక్షయము; క్రోధము వదలిన గోరిక లెల్లను గొనసాగును నిది నయము॥ రామా। సంతోషంబే నందనవన మగు; శాంతి కామధేను వగు శాంతి వహించిన సజ్జనపాళికిశత్రుపు లెవ్వరొ యెఱుఁగుము॥ రామా॥

క. కావున దేహేంద్రియముల
కావల వెలుఁగొందు నాస్వయంజ్యోతిని సం
భావించుచు నారబ్ధము
వేవేగమె ప్రాజ్ఞుఁ డనుభవింపఁగవలయున్.

గీ. ఎంతకాలముతన్నుఁదా నెఱుఁగ లేఁడొ
యంతదాఁక భ్రమించు దేహాదులందుఁ;
గాన నయ్యాత్మ నెఱిఁగినవాని నెందు
ద్వేషరాగాదు లంటఁగ వెఱచువత్స!

తోహార: అనుజున కీరీతిని బోధించియు నాతల్లికి నిట్లనియెన్: ననుదీవనలన్ వనముల కనుపుము; మనమున వగవకుమనియెన్॥ రామ॥

వ. ఇట్లు పలికినఁ గౌసల్య సమ్మతించి యరణ్యవాసంబులం దుఁ బ్రయాసమ్ము లేకుండునట్టుగఁ ద్రిమూర్తులు నిను రక్షింతురుగాక యని దీవించె. అపుడు లక్ష్మణుఁ డన్న కిట్లనియె:

ఆదితాళము: తంగంమెట్టు.

శ్రీరామచంద్ర! కారుణ్యసాంద్ర! ధీర! నాసంశయము రాఘవా తెలెను నిశ్చయము॥ శ్రీరా॥ నీసేవమాని నే నుండలేను; నీవెంట నే నత్తును రాఘవా! నీవు వద్దనబోకుము॥ శ్రీరా॥ రావలదన్నను బ్రాణములొల్లను: వేవేగ మోక్షగుండ రాఘవా! దేవర! నీసాక్షిగ॥ శ్రీరా॥

వ. అనిన, రాముఁడు సమ్మతించి యీవార్త దెలుపుటకు సీత దేవిగృహంబున కరిగె. ఆయమ్మ యర్ఘ్యపాద్యంబు లర్పించి యిట్లనిరె

తోహర: శ్వేతచ్ఛత్రము, వివిధవాద్యములు, వెలయఁ గిరీటాదులును, ఖ్యాతిగ వదలి యొకండ విటుల రా హేతువు వినవలెనను॥ రా॥

రా-తోహర: దండకాటవికిఁ దరలవలెను మాతండ్రి యాజ్ఞ నబల! దండిగ మీయత్తను సేవించుచు నుండుమింట బహువిధుల॥ ర

వ. అనిన,

క. 'ఏకారణమున భూవిభుఁ
డాకానల కేగు మనుచు నాజ్ఞాపించెన్ ?
నాకును వివరింపు' మనన్,
గాకుత్స్థ కులుండు దెలిపెఁ గాంతామణితోన్.

చ. భరతునకున్ ధరాతలము బట్టముఁగట్టగ నన్నుఁగాననాం
తరములనుండఁ బంపఁగను దద్దయుఁగోరిన దమ్మకైక భూ
వరుని వరద్వయమ్మతఁడు వందురి సూనృతధర్మమూఁదియా
వరములనిచ్చె; నేనరిగి వత్తు నిటన్ వగఁ దక్కి-యుండుమీ !

వ. అని సీత యిట్లనియె.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

ఔ నౌను మీమాట యాశ్చర్య మయ్యెడి గానల నీ వుం నే నింట నుందునె॥ యౌనౌ॥ ఇద్దఱ మొకచోట, నొద్దిక నుందవ వద్దన బోకుము! వచ్చెద నీవెంట॥ యౌనౌ॥ పతిసేవ కన్నను సతి గతులేవింక? నీక్షితి నారాయణకవినుత, మోటుగుండేశ ॥యౌనౌ॥

వ. అనిన శ్రీరాముఁడు,

తోహర: కంటకంబులును గఠోరశిలలును, గలవు నడువ లేవు! వంటక మబ్బదు ఫలములు దుంపలు భక్షింపఁగ లేవు నీవు॥ ర

ఘోర రాక్షసులు గ్రూరమృగంబులు గునిసియాడునటవినుము నారీమణి! కాననములకును రానేర వింటనె నిలుము॥ రా॥

వ. అనిన, సీతాదేవి విన్నదనంబున నిట్లనియె.

హిందూస్థాని తోడి; ఆదితాళము.

గడియయుయిన గాని మిము విడువఁగఁజాలఁ బ్రియా! అడవుల మీతో నుంట యది యింద్రభోగ మగు॥ గడి॥ మీ రారగించినంత మిగిలిన ఫలమూలాదు లారగించిన నవి యమృతోపమాన మగు ॥ గడి॥ తమతోడ సంచరింప దర్భలు కంటకములు శ్రమలేక మృదువృలయి రాజిల్లుఁగాదే యిక॥ గడి॥ నేరాక మాన నిక నారాయణాఖ్య నుత ధారుణి మోక్షగుండధాము శ్రీరామరామ॥ గడి॥

క. మును జ్యోతిష్కులు పలికిరి:
'తనపతితో నడవికేగు ధరణిజ' యనుచున్;
నను రా నియ్యనిచో నా
ఘను లాడిన మాటలెల్లఁ గల్లలుగావే!

స్రగ్విణి. నన్ను రా నీయకే, నాథ, మీ రేగినన్
బన్నగా దేహమున్ బాయ కెట్లుందు! నా
పన్నసంరక్ష, నాప్రాణముల్ నిల్పవే!
తిన్నఁగా నాదు సందేహమున్ దీర్పవే!

సంధి-తో: ఈ మాడ్కిని సతి వేమఱు వేడిన రాముం డిట్టులనె: 'లలనా! నీమది గనుటకు నే నంటినిగా నిన్ను బాయఁ గలనా॥రా॥

దండకాటవికిఁ దఱలి నావెంబడి, యండజాక్షి! నీవు రమ్మా! దండిగ నాయరుంధతికి హారములు దగ నుపాయనము లిమ్మా॥ రా॥

వ. ఇట్లు సీత వచ్చుటకు సమ్మతించి వేదవిదులగు బ్రాహ్మణులకునుదక్షిణ సమస్త జనంబులకును దరిద్రతా హాతంబగునట్లు షోడశమహాదానంబు లవారిగ శ్రీరాము లక్ష్మణు లిచ్చిరి. సీతా కౌసల్యా సుమి

త్రలు నరుంధతి లోనగు సువాసినుల కభీష్టవస్తువులు దానంబుసేయు చుండిరి, అప్పుడు—

సం-తో: త్రిజటాఖ్యుం డగు ద్విజుం డొక్కరుండు దరిద్రంబున బాధితుండై, నిజకుటుంబమును నిర్వహించుకొన నేరక యన్నాతురుడై ॥ రా॥

గీ. హాలికవృత్తిని జీవన మాచరింపఁ
దలఁచి, గుద్దలి నాగలిఁ దలను మోచి
కొనుచు నేగి, స్వయంకృషిఁ గోరి చేయు,
నతని యిల్లాలు తత్తణ మచటి కరిగి.

కీర్తన: త్రిశ్రజాతిఁ (సతతంబున)వలె.

ప్రాణనాయక ! ఫలమేమి నీ కిక॥ ప్రా॥
మేను సుడివడఁగ మిగుల శ్రమల నలయఁగ నేటికి॥ప్రా॥

అగ్రజాతిని బుట్టి యన్యవృత్తికిఁ జొచ్చి తీ గ్రహచారము నే మందు నయ్యయో! ॥ప్రా॥ శ్రీరామచంద్రుం డవారిగ దానము లీరాత్రి విప్రుల కిచ్చుచున్నాఁడట॥ ప్రా॥ నీపేరు వివరించి! నీ లేమి వచి యించి, మాపేరు వివరించి మఱియు యాచింపుము! ॥ ప్రా॥ శ్రీ మోతుగుండేశుఁ డామహనీయుడు; నీమనోభీష్టము నెఱవేర్చుఁ బో పొమ్ము॥ ప్రా॥

సం-వ. అని పలికిన భార్యమాటల కియ్యకొని,

క. వ్యవసాయపుఁ బనిముట్లను
నవతలఁ బాఱంగవైచి యాతురమునరా
ఘవ లక్ష్మణు లుండినయెడ
కవనీసురవర్యుఁ డరిగి యతివినయమునన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామచంద్రమహా ప్రభో! నా మొఱ ప్రేమతో వినుమా॥ రామా॥
నే మహీసురుఁడ నిత్యదరిద్రుఁడ స్వామి త్రిజటు డను నామమువా

డను। దారపుత్రులకుఁ నిరతము కోరినట్లుగను గూడును గుడ్డయుఁ గూరిచిపెట్టుట భారమయ్యెను॥ రాము॥ నాదరిద్రము దీరగ దయ రాద రించి యిష్టార్థపదార్థము లీఁ దగు మోక్షపురీశ వేడెదను॥ రాము॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

తోహా: అన్నిపదార్థము లయిపోయిన విక, నావులమందలు గలవు; ఎన్నగ తాతిని యువ్విననంతవఱ కిచ్చెద గైకొనగలవు॥ రా॥

వ. అనిన భూసురపుంగవుం డాశాపాశబద్ధుండై లేచి,

సీ. కుడిభుజమ్మున వ్రేలు కొల్లాయిగుడ్డను
బిఱబిఱ నడుముపై బిగియ గట్టి,
దోవతిపై కెగఁ దోసి జుట్టు విదిర్చి
కుఱుచగా శిఖ ముడి గుదురవైచి,
ప్రాణానిలములు నరమ్ముల బిగఁబట్టి
పాణియం దొక్క-పాషాణ మూని,
కేక వేసియుఁ బిడికిలిబెట్టుగాఁ ద్రిప్పి
యెదమీఁద జందె మ ట్టెట్టుఁ దూలఁ,

గీ. నెమ్మదిని రామమూర్తిని నిలిపి పొగడి,
జూచువారలు రాముండుఁ జోద్య మందఁ,
బ్రదుకుజీవన మిది యని బ్రాహ్మణుండు
తనబలంబున సరయువు దాఁక వైచె.

వ. ఇట్లు త్రిజటుండు సరయువుదాఁక రాయి వేసియంతవఱకుండు నావులఁ గొనిన, రాముం డచ్చెరువొంది యి ట్లనుచున్నాఁడు:

తోహార: పన్నుగ మొదవులఁ బదినూర్లిచ్చెద, బాపడ, కోరు మనంగన్, జన్నమునకు నతిశయ మగున ట్లిమ్మన్న, నిచ్చి పను పంగన్॥ రామా॥

వ. అవి యన్నియుఁ గొని సంతోషంబున దారాపుత్రులం గలిసి తన నెలవునకుఁ జని సుఖంబుండె. అనంతరంబున ధనుర్బాణధరులగు రామ-లక్ష్మణులు సీతతోఁగూడ కాంతారంబునకుఁ బోవ నిశ్చయించి యనుజ్ఞకొఱకుఁ దండ్రిగృహంబున కరుగుచుండఁ బురజనంబులు గట కట పడుచుఁ దమలోన—

హిందూస్థాని: రూపకతాళము.

కైక కోరిన వరములెంత శోకకరములు! వీక నెటుల దిరుగుదురు విపినపథములు॥ కై॥ సీత సుకుమారి నడవఁ జేత గాదుగా! ధాత వ్రాత వాప నెఱితరము గాదుగా॥ కై॥ ఈక్షితి దప్పింపరైరి యెవ్వరైనను! మోక్షగుండవరనగరాధ్యక్షు డయినను॥ కై॥

వ. అని పరస్పరం బాడుకొనుచు వగచుపురజనుల దుఃఖ నివృత్తికొఱకు వామదేవుండను ముని యిట్లనియె:

తోహర: మునుపు దశరథుఁడు దనను గూర్చి తప మొనరింపగ హరి మెచ్చి, కనబడ నీ కేమి కావలె నన నీవు దనయుడ వగు మన నిచ్చి॥ రా॥ రాజుకోర్కె దీరగ నుదయించెను; రావణాదులను గ్రుంపను దేజ మలర ముని దేవతలను నూరార్చి వేగ బాలించు॥ రా॥

ఆదితాళము: (పరమపురుష) వలె.

ఆదినారాయణుఁ డగు నీరాముడు; నాదిలక్ష్మి సీత యనికనుడు ఆదిశేషుడే యగు లక్ష్మణుఁడు! మేదిని బుట్టియు మెలగుదురు ॥ఆ॥ కరుణతోడ మీన కమఠ వరాహ నరహరి శ్రీవామన పరశురామ వరరూపము లీవఱకు దాల్చి రఘువర తనువిప్పుడు వడసెను మా ॥ఆది॥ అక్షయప్రకృతివి: లక్షణు డీతడు; మోక్షగుండపురరక్షకుడు: రాక్షసగణముల శిక్ష యొనర్పగ నీక్షితి బహురూపు లెత్తుచుండు ॥నా॥

తోహర: ఇతనిగూర్చి మీ రేల వగచెదరు! ఇతడు పరాత్పరు డనుచు, సతతము దెలిసియు, సన్నుతి సేయుడు సద్గతి నిచ్చుచు ఘనుచు॥ రా॥

తో హర: అనవుడు, రాము మాహాత్మ్య మెఱిఁగి యాజను లగ్గించిరి యంత; జనకుని సెలవును గొన జని కైకను గని పలికెను నాకెంత ॥రా॥

క. సీతాలక్ష్మణయుతముగ
నాతల్లీ ఘోరమౌ వనంబులకును నే
నీతరి వెడలుదు; నీనుడి
నాతండ్రికిఁ జెప్పవచ్చి నాను గదమ్మా!

ద్వి. అని యిట్లు చెప్పిన నా కైక లేచి
ఘనముగా రామ లక్ష్మణసీతలకును
నారచీరలు దెచ్చి నాతి వేర్వేఱ
వారల కిచ్చిన వరుసతో నంది
రామ-లక్ష్మణులు వస్త్రములు వర్జించి
శ్రీమీఱ దాల్చి రాచీరలు సీత
గట్టంగ లేకున్నఁ గాంచి రాఘవుఁడు
గట్టంగఁ బూనె నక్కడ నున్న రాజ
వనితలు మొదలైనవారు దుఃఖింప
గని వసిష్ఠుఁడు వక్కైకతో గనలి—
తేవారము: ఏమిదుర్మార్గురాలా! ఇంతకాఠిన్య మేల!
రాముభాయంగ లేక రమణి పోవంగఁ గైక! భూమిజకు జీర లీడగఁ బోలునే నీకు వడిగ నీముఖం బరసినంత నిరయ మే తెంచుఁ గాంత॥

కన్నడరాగము; రూపకతాళము.

ఇది నాయ మౌనె నీకుఁ బాతకి॥ యిది నాయ। ఇటుఁ జేయ లోకదూష్య మని తలపోయలేక కావించితి॥ విదినా॥ మిడిమేల మేల యింత! నరపాలచంద్రునకును ననుకూలవతివి గాక। మది జాలినొంద

గావించితి॥విడి॥ రఘువీరుబాయ లేము; చను దేరగలము వెంట మనసార నందుమీద బాడూరిలోన నీ వుంసము ॥ఇది॥ తనతండ్రితోడ గూడి, భరతుండు మోక్షగుండపతియండఁ జేటుగాక! నీ వుండుచోట దానుండునే ॥ ఇదినా॥

వ. అని వసిష్ఠుండు కఠినముగాఁ బలుకు మధరాపుత్రీదుకూలాంబరాభరణంబులు ధరించి పోవునటుల నిరూపించె. అంత రాజు కైక దిక్కు-జూచి శోకకోపంబులు మల్లడిగొన నిట్లనియె:

హిందూస్థానితోడి : రూపకము.

అడిగియుంటివా? నన్నడిగి॥ పుడమిజాత లక్ష్మణుల నడవి కనుపగ॥ నడిగి॥ హానివృద్ధులు గాన నైతి నయ్యయో! మానుషాకారమున నున్న దానవులారా ॥ అడిగి॥ చిర లియ్యగా నీకు ఁతు లాడగా నారి, మోక్షగుండపుర నాథుని సాక్షిగ॥ నడిగి॥

తో: అని నిష్ఠురముల నాడి భూషణములును మెతి దువ్వలువలును, జనకజ కిప్పించిన ధరియించెను దనపతియనుమతమునను ॥రా॥

వ. అంత సీతా-లక్ష్మణసహితంబుగా రాముఁడు మున్నూటయేఁబదిమంది తల్లులకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారము లాచరించి సుమిత్రం జేరి నిలిచిన, నామెదుఃఖ సంతప్తమానసయై ఊరడవలికికొని లక్ష్మణున కిట్లనియె:

క. రాముని దశరథునిగఁ గను;
భూమిజ ననుఁ గాఁగ గనుము; భూరివిపినముల్
శ్రీమదయోధ్యగఁ గనుమా!
సౌమిత్రీ పోయిరమ్ము సౌఖ్యము గదురన్.

వ. అని పలికి శ్రీరామునిం గని,

సు- గీ. నీకు సోదరుండు, నీకు నమ్మినబంటు;
నీకు సేవకుండు; నీకు హితుఁడు;

నీకు మేలుగోరి నీ వెంటఁబర తెంచు;
నడవులందుఁ గాఁచు నరసి ప్రోవు.

వ. అని యప్పగించిన, మంచి దని రాముఁడు సీతాలక్ష్మణులం గలసి పోవుచుండె. అప్పుడు.

తో: మను జేశుండు సుమంత్రుని గనుగొని మన యరదముఁ దెమ్మనగా జని యాతఁడు దెచ్చినఁ, బిత్రాజ్ఞను జనకజ నెక్కించెనుగా॥ రా ॥
గ్రక్కున దండ్రికి మ్రొక్కి రామ లక్ష్మణులు ధనుశ్శరములతో, నక్కజముగ రథ మెక్కియుఁ బోనిమ్మనిరి సుమంత్రుని ధృతితో॥ రా॥

వ. ఇట్లతి వేగమున రథము విపినమార్గంబు వట్టిపోవఁ బౌరు లందఱొక్కుమ్మడి రథంబుఁ జుట్టుకొని నడచు చుండిరి. అంత దశరథుండు దుఃఖాతిశయంబున నడవనోపక బహిర్ద్వారంబున నిలిచి చెయ్యెత్తి పిలుచుచు,

తేవారము:- నిలుపు నిలు పో సుమంత్ర, నీకు ద్వరయేల నింత! అలసితిని నింక నవల నడుగుబెట్టఁగ నోపఁ! చెలిమితో నాకుమారు చెలువమింకొక్కమాఱు బలుప్రియంబునను గాంచిపంపుదును సమ్మతించి.

గీ. రథను నిల్పు మటంచును రాజు వలుక,
రథముఁ బోనిమ్మటంచును రాముఁ డనఁగ,
కొంచ కాతండు రథముఁ సాగించుచుండె;
నంత బలికె వసిష్ఠు డయ్యవనిపతికి.

తోహార: శోకించుచు నీసుతుని పంపఁగా నీకు దగదు వినవయ్యా! ఏకాలమునకు నేదిప్రాప్త మో యెవరి కెఱుక కనుమయ్యా॥ రా॥
తోహార: పదపద మని భూపతిని గాంతలను సదనంబులకును జేర్చెన్, సదయతనల కౌసల్యాదులఁ దా విదితుఁడగుచు నూరార్చెన్॥

వ. అంత నయోధ్యకుఁ గ్రోశమాత్రంబుననున్న తమసానదీతీరంబు నకు నా రాత్రి శ్రీరాముఁడు సేరి, యక్కడ విశ్రమించి తనతో వచ్చిన పురజనులఁ గని యిట్లనియె:

తోహర: భరతునిఁ గొల్వఁడు! పురిని జేరఁడు! బహుదూరము వచ్చితిరి! బరువడి బొం డని, పలికిన, రాముని బాయమి వారిట్లనిరి॥ రా

రూపక తాళము: (తాపమొందగ) వలె.

మిమ్ము బాయగజాలము మేము వత్తుము రామ ! నెమ్మదిలో వెంబడిరా నిమ్ము వేగము రామ॥ మిమ్ము॥ మీరు విహరించినచోటే యూరగు మాకు రామ ! మీరు లేనట్టిచోటే కారడవి మాకు రామ ॥మిమ్ము॥ భరతునితోఁ బని మా కేల ! బట్టణమేలా రామ ! తరుణీ సుత భ్రాతృ ధన ధాన్యము లేల! రామ!॥ మిమ్ము॥ కూడ రావద్దన్న, మోతుగుండనాయకా, రామ! నేడు మా ప్రాణములు మేన నిలుచు పోక రామ! ॥మిమ్ము॥

వ. అనిన, వారల నిశ్చయం బెఱింగి వారి నేమఱించి పోదలంచి యాకేటుకు సుమంత్రునికిఁ దెలిపి యందఱిని శయనింపుఁడని చెప్పి చొక్కజల్లిన ట్లందఱు నిద్రించుచుండ.

తోహర: అద్దమ రేయిని ననుజాదులతో నరదము నారోహించి, తద్దయు సాకేతమునకుఁ బోయెడు దారిఁ బట్టుకొని నడచి॥ రామ॥

ఇం కొకదారిని నేగిరి యడవికి నెవరి కెఱుక పడకుండ, శంక లేక దమసానది దాటిరి సరయువు దాటిరి యచట॥ రామ॥

వ. ప్రాతఃకాలంబున—

ఉ. పౌరులు మేలు కాంచి రఘువర్యుని గానక చింతనొంది తా
మారథ నేమిమార్గమును నారసి చూడ, నయోధ్యదిక్కుగా
బారినయట్లుతోఁచిన, శుభం బని యూరికిఁ బోయి, రాముఁడున్
జేరమికై వగంబొగిలి చెచ్చెఱ నిండ్లకుఁ జేరిరందఱున్.

తో: అంతట నాసాయంత్రికి గంగాప్రాంతములకు వారుజనుడు, సంతసమున నచ్చట నున్నట్టి నిషాద నాయకుడు గుహుడు ॥రామ॥

క. ఫలములుఁ బుష్పములుఁ దేనెలు
నెలమిని గానుకల గొనుచు నెదురుగఁ జని సా

గిలిపడి దండము లిడి కే
వలభయభక్తులొదవ రఘువర్యున కనియెన్.

ఉ. నేను నిషాదవర్యుఁడను; నిక్కము దెల్పెద: శృంగిబేరసం
స్థానము నేలుచుందును సజ్జనవంద్య! గుహాభిధానుఁడన్;
గానల కేగ మీరటకు గ్రక్కున వచ్చుటెఱింగియుంటి గా
నా నిలయంబునన్ నిలిచి నన్నుఁ గృతార్థునిఁ జేయుదేవరా!

అటతాళము: (ఒకదివ్య) వలె.

స్వామి! నాజన్మము సార్థకమాయె! భూమిపై నాపాపములు గూలిపో యె॥స్వామి॥ ఈనిషాదరాజ్య మేలుము దేవా! నేను సల్పుచు నుందు నీపాదసేవ ॥స్వామి॥ కందమూలాదులు గలవు మాయింట విందుగా గొనుము సేవింతు నీబంట స్వామి! మోక్షగుండధామ!ముని నుతనామ! సాక్షాన్నారాయణ రక్షశ్రీరామా! ॥స్వామి॥

వ. అనిపలికిన గుహుని వినయవాక్కుల కలరి రాఘవుం డిట్లనియె:

ఉత్సాహవృత్తము.

దండకాటవులకు నేగి, తాపసులను గూడి నీ
వుండు మనుచు దండ్రి వనుపనొప్పి వచ్చినాడ నే
నుండఁ దగదు గృహములందు, నూళ్ళయందు గావునన్,
ఖండితముగ నేటిరాత్రి గంగదరిని నుండెదన్.

వ. ఇట్లు తెలిపి సీతాసహితంబుగా జలప్రాశనంబుఁ జేసి గుహుని చే నిర్మింపఁబడిన కుశపర్ణాస్తరణంబున శయనించి నిద్రించుచుండ లక్ష్మణుండు ధనుర్బాణధరుఁడయి శ్రీసీతారామచంద్రగురువు నారాధించుచుఁ బదునాల్గేండ్లవఱకు నిద్రాహారములు వర్జించియుండ నిశ్చయించి, నిద్రాదేవిని స్వాధీనము చేసికొని, తానుమఱల నయోధ్యకుఁ జేరు నంతకు నూర్మిళయందు రెట్టింపుగా నుండు మని యాజ్ఞాపించి రామునికి వచ్చినయిడుముల గుఱించి గుహునితో నిట్లనుచున్నాఁడు.

కాంభోజి: ఆదితాళము.

ఎంత దెల్పుదురా సఖా! వీరలకష్ట మెంతని కాంతును నిక ఇంతకు మూలముకైక; వంతలపాల్ సేసె గదరా॥ యెంత॥ కాంచన పర్యంకమున సుఖముగ శయనించు వీరి కింతలోన నెంచగ నీ నేలబవ ళించగవలసెనయ్యో! ॥ యెంత॥ పట్టుపీతాంబరములు శృంగారముగఁ గట్టుచుండెడి వీరలు, నెట్టఁ నారచీరలు గట్టవలసె నయయో! ॥యెం॥ ఎండగన్నెఱుగరుగా! శ్రీకరమోక్షగుండవాసుని సాక్షిగ దాడిగ గాలు డవుల నుండవలసె నయ్యో॥ యెంత॥

వ. అనులక్ష్మణుని దీనాలాపంబులు విని గుహు డిట్లనుచు న్నాఁడు:

తోహర: పూర్వజన్మకృతపుణ్యపాపమునఁబొందలును సుఖదుఃఖ ములు; సర్వము గుడువగఁ జనుజీవులకును స్పష్టమివి యుస్వకృతములు.

అనుభవింపకయ యజునకునైనను నాముక్కంటికినైన, ననువుగ నారాయణమూర్తికి నైనను దప్పనె భువిలోన॥ రా॥

క. పగ లరుగ రాత్రి, నిశివో
వఁగఁ బగలును వచ్చునట్లు, వరసౌఖ్యము వో
వఁగ దుఃఖము, దుఃఖము వో
వఁగ సుఖమును జీవతతికి వచ్చుచునుండున్.

క. జలమును బంకము నొకటిగఁ
కలిసి యభిన్నముగ నున్నగతి సుఖ దుఃఖం
బులు రెండు గూడి యుండియుఁ
బొలుపుగ నే దయిన నొకటి పొందును దేహీ.

ఆ-తోహర. కావున సుఖదుఃఖములను సమముగ భావింతురు ధీవరులు; భావములోపల నీవు వీరికొఱకై వగవకు మిక జాలు॥ రామ॥

అని వా రిరువురు ననుకొనుచుండగ నంత దెల్లవాఱగను, జనక తనూజాసహితముగను రామచంద్రుడు మేల్కని తగను॥ రామ॥

ఉ. రాముడు మఱ్ఱిపాలు గొని రమ్మని యాగుహు నంప, నాతఁడున్
ధీమతిఁ దెచ్చి యీయఁగను, దీవ్రముతో జడలున్ ధరించి, మ
మ్మోనుహానీయగంగఁ దరియింపఁగఁ జేయు మటన్న, నావఁ దే
గా ముగు రెక్కి; రాదరికి గ్రక్కునఁ జేర్చె నిషాదభర్తయున్.

వ. ఇట్లద్దరి జేరినపిదప నడవికి మీాతో గూడివత్తు మనికోరిన, సుమంత్ర గుహుల నూరార్చి, సుమంత్రు నయోధ్యకుఁ బొమ్మని సెలవిచ్చి, మే మీాసారి వచ్చు నంతకు మారాకఁగోరుచు శృంగిబేరంబున నుండు మని గుహునివీడ్కొలిపి గంగాభవానికి నమస్కరించి శ్రీసీతా రామ లక్ష్మణులు గంగను బొగడి యనంతరంబ-

గీ. అచ్చటికి యోజనత్రయ మైన యట్టి
యాభరద్వాజముని ముఖ్యు నాశ్రమంబుఁ
జేరి రాఘవుఁ డనుజుండు సీతబలసి
యరుగుదేరఁగ నాటి సాయంత్రమునకు.

తోహర: రాముని రాక భరద్వాజుఁడు గని ప్రేమను నెదురుగ నేగెన్; శ్రీమహీశాపతిగా మది దెలిసియు వేమఱుబొగడఁగ సాగెన్॥ రా॥

దర్బారు: రూపకము.

శ్రీరామా! శ్రితకామ! శివశంకరిజపనామ! క్షీరాంబుధివరతల్పక! ఘోరాహితధారాధర మారుతసమ! శ్రీ॥ నీభక్తుల రక్షింపగ, భూభారము బరిమార్పగ, నీభువిలో నుదయించిన నీభోగము వేభంగుల నేబొగడెద ॥శ్రీ॥ నారాణకవిపాలిత శౌరి మోక్షగుండేశ్వర! నీరాకయు మేలాయెను, ధీరాత్మక కోరిక లీడేరెనుగద॥ శ్రీ॥

క. అనివేడి పర్ణశాలకుఁ గొని
దెచ్చియుఁ బూజసేసి గురుతరభక్తిన్
వినమితుఁడయి కొలువఁగ, నా
దిన మచ్చట నిలిచి బయలు దేఱెను బిదపన్.

వ. అంత రాముండు భరద్వాజుని వీడ్కొని యమునానది దాటి చిత్రకూటాద్రికిఁ జేరి యందుఁ దపంబు సేయుచున్న, —

తో: వాల్మీకుం డను వరమునిచంద్రుండు వారల గనుగొనె నంత; చెల్మిని లక్ష్మణసీతా రాములు సెలగి మ్రొక్కి యని రంత ॥ రామ॥ తండ్రియాజ్ఞచేఁ దఱలి వచ్చితిమి దండకావనికి నరుగ; దండిగ గొన్నాళ్ళుండగ సుఖ మగు తావు దెలుపు డన సరిగ॥ రామ॥

వాల్మీకి - ఆదితాళము (నీవను) వలె.

నీ వుండనితావు లేవీ! యేవీ! నీవెఱుంగనితావు లేవీ!యేవీ ॥ నీ॥ స్థావరజంగమస్థలములలోపల వేవేగంబున వెతకిన గానీ॥ నీవుం॥ అంతర్బాహ్యములందు నాదిమధ్యాంతరహితమై యలరుచుండీ॥ నీవుండీ॥ నానామానివితానహృదయ సంస్థానంబున విజ్ఞానరూపమై॥ నీవుం॥ మోక్షగుండపురరక్షణ ప్రకృతి విలక్షణ, యంతర్లక్ష్యవశ్యమై॥ నీవుం॥

క. ఏనామస్మరణంబున,
నే నమలుఁడ నైతినో! గణింపఁగ నదియే
నీనామసత్ప్రభావము
దానిని దెలియంగ నెవరి తరము మహాత్మా!

వ. తొల్లి నేను జాతిమాత్రంబున విప్రుండనయ్యుఁ గిరాత వృత్తిచే గిరాతకులం గలసి జీవహింస చోరకర్మాది వృత్తులచే ప్రవర్తించుచు బ్రహ్మర్షుల యనుగ్రహమువల్ల నీనామమును సంపాదించి నిష్ఠతోఁ జపించుచున్న నాపయిన పుట్టలు పెరిగెఁ; బిమ్మట నీయనుగ్రహమును బొంది వల్మీకమును భేదించుకొనిబయటవచ్చుటచే వాల్మీకి యనునామమువచ్చినది. అంత బ్రహ్మర్షినయియిక్కడ నిలిచి తమనామ స్మరణ మఱవక చేయుచున్న కారణంబున—

తోహర: నీయనుగ్రహము నేటికి గలిగియు నీదేవీసహితముగ, బాయగ నాకును బ్రత్యక్షంబయి తీరెడ నిష్టము లిడగ॥ రామ॥

ఇంకను నాతప మీడేరెను నే నెలమి గృతార్థుడ నైతి; పంకజాక్ష! యీపర్వతాగ్రమునఁ బరగగ నుండుము ప్రీతి॥ రా॥

వ. అని రామునోడంబఱచి,—.

క. గిరిమధ్య నీటిదాపున
సరసియు నొకపర్ణశాల సత్యగ్న్యుత సుం
దరముగ శిష్యులచేతను
విరచింపఁగ జేసె మౌనివీరుఁడు గడిమిన్.

వ. అంత సంతోషించి శ్రీరాముండు కాంతానుజ సహితంబుగ నాపర్ణశాలయందు వసించియుండె.

క. అంత నొకనాఁడు సీతా
కాంతాంకతలంబు దిండుగాఁ దల నిడియ
త్యంతసుఖాప్తిని రఘుకుల
కాంతుఁడు పవళించియున్న కాలమునందున్.

తోహర: కాకి యొకటి వేగంబున జనకసుత కాలివ్రేలు ముక్కునను, బీకి రక్తమును బీల్చు దోలినను బోక వచ్చు గ్రమ్మఱను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మఱింపి వచ్చి బాధించుచుండినఁ గొంతవడికి రాముండు నిద్రలేచి వ్రేలియందు రక్తస్రావమగుటఁ దిలకించి యిట్లనియె:

సీతారామసంవాదము.—పాట:అడి.

రా॥సరోరుహాక్షి, రక్త మట్లు గారగన్ గారణంబదేమొ తిన్నగా వచింపుమా! కూర్చిరు లేరు లేరు సుమ్మిట॥ సరో॥

సీ॥సుధీర, మీరు నిద్రయందు దేరగన్, జేరియొక్క కాకిముక్కుచేత నిటువలెన్ గీరన్ గీరన్ గారె రుధిరము॥ సుధీ॥

రా॥సహోదరుండు లేఁడె దాని మోదగన్ బాద మిట్టు జీరినట్టి పాపికాకము ఏదీ యేదీ లేదు చూడఁగన్॥

సీ॥ ఫలాది సంగ్రహంబు జేయఁగా దగన్ నాడుమఱది మోక్షగుండనాథ! పోయెను; బోదు మీదఘోంద వచ్చును॥ సుధీ॥

వ. అని వారు చెప్పికొనుచుండు నంతలో—

తోహార: క్రమ్మఱి నక్కాకము సీతాంగన కాలు చీరుటకు రాగ, నెమ్మది గని కోపమ్మున నొక్క తృణమ్మును వైచెను వేగ॥రా॥

వ. ఇట్లు రామకరనిర్ముక్తతృణంబు బ్రహ్మాస్త్రంబై వాయసంబుపైకి ఘోరంబుగా గవిసిన, నది కావు కావు మని వాపోవుచు,—

యదుకులకాంభోజి: అటతాళము.

దేవేంద్ర! యోశచీదేవీమనోనాథ! వేవేగఁ గావు! కావు! ఓవిష్ణునందన! యోవాణీవల్లభ! వేవేగఁ గావు! కావు! ॥దేవేం॥ అక్షయ బ్రహ్మాస్త్ర మావరించె దిశాధ్యక్షులారా! కావరే! మోక్షగుండేశ్వర ముక్తీశ! నే నిక మ్రొక్కెదఁ గావు! కావు ॥దేవేం॥

వ. అని యిట్లు వాపోవుచు వేడుకొనుచున్న కాకి కేకవాక్యంబుగా వా రంద ఱిట్లనిరి:

తోహార: రాముడు వైచిన బ్రహ్మాస్త్రంబును మేము నిలుపఁగా గలమా! ఆనుమానీయుని నాశ్రయించినను నత డుడుపును నిఁకఁ గనుమా! ॥ రామ॥

వ. అని వారిచేత నియమింపఁబడి త్రిలోకంబులు దిరిగియు నెందును శరణంబు లేక కాకంబు గ్రమ్మఱవచ్చి శ్రీరామమూర్తి మఱుఁగుఁ జొచ్చి భయభక్తుల ని ట్లని వినుతించె:

కమాచ్—ఏకతాళము.

సీతాధిపా, శ్రీరామా, త్రిభువననుత! ॥సీతా॥ గౌతముని నాతి నపుడు పునీతను జేయవె ॥సీతా॥ కావు కావు కలుషాపహార ॥సీతా॥ కుజనహరణ, సుజనహృదయ, గురుజలజాతనిలయ ॥సీతా॥ నను గన్న జనకుఁడ వన్న కనుగొన్న నిను నమ్మియున్న నను బ్రోవుమన్న ॥సీతా॥ నీ కన్న వేఱు లోకాధ్యక్షులేరు! కాకుత్స్థ లేరు కాపాడువారు! చేకొని పాపము జిందరవందర జేసి శుభము లిడు ॥సీతా॥ రామ రామ నారాయణకవినుత నామ మోక్షపురధామా! రాజలలామా! పాపవిరామా! సజ్జనకామ! రూపజితకామ! నీరదశ్యామ! శరణు॥ సీతా॥

వ. అని ఇట్లు పరిదేవనము సేయుచున్న కాకిని గరుణించి శ్రీరామదేవుండు పలుకుచున్నాఁడు:

క. నా యస్త్రము వృథవోవదు;
నీయంగం బొక్కటియిమ్మా! నేఁడవు, విని యా
వాయస మొక కన్నిడి తాఁ
బోయెను శ్రీరాముఁ డాజ్ఞఁ బూని యథేచ్ఛన్.

వ. అది మొదలు కాకులకు నొంటికంటి చూపేర్పడె. ఆ పిమ్మట సీతా-రామ-లక్ష్మణులు ఫలాహారంబులు సేసి వాల్మీక్యాది మహర్షుల సాంగత్యంబుచే బ్రహ్మానందంబు నొందుచుండె నిక్కడ,—

తో: సుమంతుఁడు మరలియు సుమంత్రుఁడు రథమును మరల నయోధ్యకుఁ జేర్చి; నగరిచేరి తలవంచుకొని జని భూకాంతుని కెదురుగ నిలిచె॥ రామా॥

వ. ఇట్లు నిలిచినఁగాంచి దశరథుండు సగము మూర్ఛనొంది నన్నత్తిమూర్చి,..

కాంహారి: ఇనకులుఁడు రఘుకులుఁడు కోమలులు కోడలు నెచ్చట నున్నారోయి? యడవుల నున్నారని చిత్తమునకు నాడితో చెప్ప గదోయి॥రామ॥ అని యెలుఁగెత్తి యయ్యో! యని యేడ్చుచు నడిగిన, నా దశరథుని, గనుగొని చింతాక్రాంతుండగుచును సచివు మంత్రి నెమ్మదిని ॥రామ॥

ద్వి. రాజేంద్ర, శృంగిబేరము జేర్చినాను;
తేజములు ధరించి నెపలి, జాహ్నవిని
దాటి, కాల్నడకతోఁ దద్దయు జిత్ర
కూటశైలమ్మునకును జేరినారు;
'తల్లిదండ్రులకు దండముల్ సెప్పు
మల్లన వగవ వద్దను' మనినారు,

సాకేతమునకన్న, సకల సౌఖ్యంబు
లాకానలం దెక్కువని యనినారు;
సీత యత్తలకును, జెప్పె దండములు
భూతలాధిప యిదేపోవార్త లనిన—

మ. విని కౌసల్య విలాప మొందుచు విభుఁ వీక్షించి 'హానాథ! నీ యనుకూలంబుఫలించెఁ! గైకకొడుకుఁ హర్షంబుతో నింపు ర మ్మని పిల్పించి ప్రభుత్వ మిమ్ము! వల దీయాలస్య మింకేల ? నా తనయుల్ నాకులఁ గూరలై బ్రతుకరా దైన్యంబునన్ గానలన్!'

వ. అను నుడువు లాడలిపైఁ యుడుకు జల్లి నట్లయిన వాపోవుచు.

సురటః ఆదితాళము.

ఎందుకుఁ బల్కదవే సుందరి॥ ఎందు॥ నందను నెడఁబాసి డెంద ము గుందగ ముందే నే దుఃఖింప నిందటిలో, నందుకు దోడుగ నగ్ని జిలికిన రీతి॥ ఎందు॥ నే నింక బ్రాణాలు నిలుపఁగ జాలను! గానఁగ శాపము గలదు నాకు! మానిని, యింతలో మర్యాదబోనాడి ॥ఎందు॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశుని సాక్షిగ గామిని, నాశాపకారణము వేమరు నే నీకు వినుపింతు నింతలో॥ నెందు॥

గీ. వేట తగులమ్మునం బిన్ననాట వనికి
నరిగి సరయూతటమ్మునఁ దరువుపొంతఁ
బొంచి యుంటిని; యట కొకముని సుతుండు
వచ్చి గుండిగ ముంచెఁ బ్రవాహమందు.

తోహ: బుడబుడ మని చప్పుడు గలిగిన నప్పుడు గజ మని నేఁ దలఁచి, జడిగొని పైచితి శబ్దవేది యను శరమును దరిపై నిలిచి ॥రాను 'హాతాతా! హామాతా! మిము నను నావిధి వాపెనె' యనుచు భూతలివ్రాలిన ముని సుతుదరిసితి నాతురతంబడుదు॥ రా॥

వ. ఇటుల చెంతకుఁజేరి యిట్లంటి:

హిం. కాఫీః ఆదితాళము.

నీ వెవరో తెల్పుము నాకు ॥నీవె॥ నే వనకుంజర మని, భావించి వేసితిని శరము॥ నీవె॥ వేటకు వచ్చితిని; యీ యేటిదరిని నుంటిని; ధాటిగ నయోధ్యనాది; దశరథావనీశుఁడను॥ నీవె॥ కానక చేసితిని; తప్పు గావుము మ్రొక్కితిని పూని నన్ను బ్రహ్మహత్య పొందెనేమి చేయువాఁడ॥ నీవె॥ ఏకుల మేస్థలము రా నేల నీవీయెడకు। ప్రాకటముగ మోక్షగుండపాఁబ దయ లేక పోమె॥ నీవె॥

వ. అనిన, నతండు —

క. నాపేరు యజ్ఞదత్తుఁడు;
భూపాలక, వైశ్యుఁడను; దపోమహితులు మా
తాపితరులు గల రంధకు:
లీపొంతను,నిదిగో కాంచు మీదయ వెలయన్.

గీ. వారిదప్పిఁ దీర్ప వారికై వచ్చితి
నా పురాకృతంబు నన్నుఁబంప;
బ్రహ్మహత్య యనెడు భయము నీ కిఁక లేదు;
మిగిలినట్టి పనికి వగవ నేల !

ధన్యాసిః ఆదితాళము.

ఇఁకబామ్మా ధరణీవల్లభా॥ ఇ॥ అమ్మయు నబ్బయు నతిదాహముచే నల్లాడుచు నున్నారచటికి ॥నికబా॥ ఆకులపడుదు రాచీకులు నాకై! యీ కలశంబును గైకొని నీ ॥నిక బామ్మ॥ నాపోబడిఁ గానక నే డయ్యో! వాపోవుదు రీవార్త దెలుప ॥నిక బా॥ దక్షతతో వారి దాహము దీర్పగ మోక్షగుండపతి సాక్షిగ నీ ॥నిక బా॥

తోహా: శాపం బిత్తురు చను మిక దడయకు; శరవేదన బడజాల! బ్రాపు జేరి యీ బాణముల్లాగుము ప్రాణము విడుతు నీవేళ॥రా॥

వ. అని పలికిన, జింతాక్రాంతుండ నగుచు దగ్గఱి యతని యొడల నాటియున్న శరంబు పెఱికిన యజ్ఞదత్తుండు దేహంబు బాసి దివంబున కరిగె. అంత నేను విధిని దూఱుచు నక్కలశంబును నెత్తిన మోచికొని మెల్లన నడుగు లిడుచు యజ్ఞదత్తుండు సెప్పిన గుఱుతు ప్రకారము ముదుసళ్ళున్న చోటికిం బోయిన, గాళ్ళచప్పుడు విని, ఆముదుసళ్లు-

తేవారము:- కొడుక, నీ వింతసేపు దడవుగా నేలఁజెప్పుఁ! బడుగులము దప్పిచేత బడలి యున్నాము; ధాత యిడుములొందఁగఁ జేసె నిటుల దలమీఁద వ్రాసె! గడియయును నిన్ను మేము కానకయు నిలువ లేము.

వ. అనిన భయభ్రాంతచిత్తుండయి దశరథుఁడు నీటికడవ నచ్చట దించి వారిపాదంబులపై వ్రాలి,---

తేవారము: నేను మీసుతుఁడ గాను, నిక్కమునేఁ దాపలేను; భానువంశోద్భవుండ బాహుజుండ దశరథుండ; నే నిచట వేటలాడ బూనిజనుదెంచినాఁడ గాన కపకార మొకటి గరువముమై జేసినాఁడ.

వ. అని సవిషాదంబుగా-

చ. 'సరయువుఁ జేరి మీకొడుకు చప్పుడుఁ జేయుచు నీరుముంచఁగాఁ,
గరి యని శబ్దవేది యను కాండము వైచితిఁ! గూలె బిడ్డ ను
ష్కరముగ గిల్బిషమ్ము నొడిఁ గట్టితిఁ గట్టిఁడి' నంచు మ్రొక్కినం
దురితిని: వారి దప్పికకుఁ దోయము లిచ్చి సమాశ్వసించితిన్.

తో: నేపాపాత్ముఁడ,నీచవర్తనుఁడ మీపుత్రుని జంపితిని! నాపయి మిక్కిలి గోపము సేయక, నను బాలింపుడు ధృతిని॥ రామ॥

మేకొని యుదకము మీకు దెచ్చితిని చేకొని త్రాగుడు నడిగ; నా కృత్యము మానసమున నుంపక నను గృప గనుగొను డనగ॥ రామా॥

వ. అంత వారు మూర్ఛపోయి కొంతవడికిఁ దెలిసి కొడుకుం గూర్చి-

జోగిరాగము: ఆదితాళము.

మా పుత్రరత్నమా, నీవు మమ్ము బాసిపోతివా ! ॥ మా॥ నీవు మాపైనగలభక్తి మఱచిపోయితివా! భూపతి నెపమున భువి నింగట్టింగో బాపురేవిధియెడ బాపెను మసలను॥ మా॥ మాకెవ్వరింక దిక్కు- మర్యాద చేయుగా ! గాకులకొల్ల చేసి కదలి పోతివిగా ! యీ కానలలో నెటుల మెలగుదువు! చీకుల ! మెవ్వరు వెట్టబట్టుదురు? ॥ మా॥ భూమీశు చేత నేడు పొలియగ నాయెగా ! శ్రీమోతు గుండ శౌరి ప్రేమ లేదాయెగా ! శ్రీమీఅతి చిరంజీవివి గమ్మని మే మను మాటలు మిథ్య లాయెనుగా॥ మాపుత్ర॥

వ. ఇట్లు దుఃఖించి యెట్టకేలకు ధైర్యము బూని,-

తో: క్షితిపాలక నీవు జన్మింప దీర్చియు జనిచేన్పుము త్వరలో॥ నతులితగుణ మాసుతు డరిగిన యీగతికి జోనామె మనిస.

గీ. అటులఁ జూచెఁ బేర్చి (తోనెగిని); సంత నార
లగ్నిలోఁ జొచ్చి 'మునిగా మాయటుల నీవుఁ
బుత్రశోకాగ్ని చేతనే పొలియుగల' న
టంచు శపించు వి యెడలు ద్యజించి చనిరి.

తో: కాన్నున నా బాపకాలముననె చ్చనుఁ గాదది వ్యర్థము నిజము; వేవేగంబున బోన్నుడు ప్రాణము వెలదిగొ, నిల్వ నవశము ॥ రామ ॥

వ. అని కౌసల్యకుఁ జెప్పి తత్క్షణంబున—

శా. 'హా రామా ! సుగుణాకరా ! ప్రియసుతా ! హా సీత ! హా లక్ష్మణా !
మీరల్ న న్నెడఁబాసి పోవుట తెలిసల్ మేనుఱ విసర్జింపఁ జే
రూరెల్ శైకను దూఱఁగాను; విధి బల్ గ్రూరత్వముం బూనెనా
చారాటమ్మున మైదొలంగి చనె స్వర్గాంగుల్ ప్రబతోపింపఁగా.

ఆ॥ తోహార: అంతట గౌసల్యాది మానినులు హాహాకారము తోడ, నెంతయు వగచుచు, నెదలు మోదుకొని వంతమునిఁగి గోడాడ॥ రా॥

కౌసల్య - జోగి: ఆదితాళము.

సుగుణాకరా! రణభీకరా! నృపలోకశేఖరా! యిహలోక భోగము సరిపోక వేగము నిరాకరించి పొందితే! పరలోకసౌఖ్యము॥సుగు॥ నిను దూలనాడితి! గడుజాలిబెట్టితి! సుశీలుడవని నీమది గనఁజాల కన్నితి॥ సుగు॥ అల కైకకృత్యము బహు శోకమూలము । అనేక మైనకష్టము లెపె లేక దోచెను॥ సుగు॥ ధర మోతుగుండనాథుడు, కక్షగట్టినా సురక్షితంబుగల్గునా! తల వ్రాత దొలగునా!॥ సుగు॥

వ. ఇట్లు రాజకాంతలు దుఃఖించుచుండ.—

తోహా: తెల్లవాఱగను దెలిసియు బురజను లెల్లరు గుములుఁలు వచ్చి, గొల్లున నందఱుగూడి యేడువగ గొల్లురేగె; నది చూచి॥రామ॥

చ. గురుఁడు వసిష్ఠమౌని చని గొబ్బున నందఱ నూఱడించి, భూ
వరతిలకమ్ము దైలమునఁ బక్వముఁ జేయఁగ బంచి దూతనొ
క్కరుని గిరివ్రజమ్మునకుఁ గైక సుతుంగొని తేఱఁబంచె; వాఁ
డరిగి వసిష్ఠునాజ్ఞ భరతాగులకుం దెలిపెఁ వినీతుఁడై.

తోహా: విని భరతుం డతి వికలచిత్తుడయి తనవారలు వీడ్కొలుప, గనుల నశ్రువులు గార్చుచుఁగాళులు గడగడలాడుచుఁ గలఁప ॥రామ॥

శంకరాభరణము—ఆదితాళము.

ఓహోబంధులార, నే నయోధ్య కేగుచుంగదా :! యాహా ! నన్ను బిలువ భటుని నంపిరి యోజించెదా॥ ఓ॥ రాము డెందు బోయి నాడో ! రాజుమాటదెలియదు ! ఏమికారణమో ! నా కేమి దోపగా లేదు॥ ఓ॥ దక్షుఁడగుచు వసిష్ఠుఁడు దాను బంపెనేమో ! హా! మోతు గుండశౌరి కెఱుక మోస మేమో వచ్చె హా!॥ ఓహో॥

వ. అప్పుడు శత్రుఘ్న సహితంబుగా భరతుండు శీఘ్రయానం బున సాకేతనగరంబుఁ జేరి కళాహీనముగానున్న యా నగరంబును గని ఖిన్నుండయి రథంబు దిగి మాతృగృహంబున కరిగి యొంటిగా నున్న తల్లికినమస్కరించిన లేవనెత్తి దీవించి యిట్లనియె:

తో॥ హర: మాతులు డత్తయు మాతామహియును దాతయు జుట్టంబులును; బ్రీతిగ గుశలం బేకద! యన విని మాతకు దా నిట్లనెను॥ రా॥

మధ్యమావతి: ఆదితాళము.

ఎందుబోయె నాతండ్రి నేడు॥ యెం॥ ఎందు బోయె! నది యందు దోపలేదు; ముందు నీదుగృహమందు నిలిచి తనడెందమునను నానంద మొంద నిపు డిందు లేడాయె తండ్రి॥ ఎం॥ దుందుభిరవములు సందడు లలరగ వందిమాగధులు బృందములై తనముందర గొలువగ సుందర ముగ జెలువొందు భూమీంద్రు డిపు॥ డెం॥ ఈక్షితి నారాయణకవి నేలెడు మోక్షగుండపురదక్షుకు దయతో నీక్షణమున ప్రతిపక్ష గణం బుల శిక్ష జేసెడిదక్షు॥ డెందు॥

వ. ఇట్లడిగి కించిన్మాత్రంబు దుఃఖితుండయిన, కైకయిట్లనియె-

తో: వగవ నేల సుత వాడిమేధముఖవర యాజకు లేగతికి దగ జనుదురో యాస్థానమునకు మీతండ్రి సేరె సద్గతికి॥ రామ॥

తో: అనగా నామాట వినగా మూర్ఛిలి, యవనిపైనిబడి పొరలి, గొనకొని శత్రుఘ్ను నిసహితంబుగ గొంతవడికి దెప్పిరిలి॥ రామ॥

క. నాయన స్వర్గమునకుఁ దాఁ
బోయెడు సమయంబునందుఁ బొలుపుగ మాకుఁ
ఏయేబుద్ధులు గఱపెను?
నాయెడదయయుంచి తెలుపు నను గన్నమ్మా!

వ. అనినఁ దల్లి యిట్లనియె:

తో: శ్రీరాముని నాసీతను లక్ష్మణు సాకెకు దలపోయుచును, ఘోరపుదుఃఖముతోఁ బాగులుచు గడతేరె ననగ విని యనెను॥ రామ॥

వా రెచటికి నావలెనే పోయిరో వారక దెలుపఁ గదమ్మా చేరువ కోకరును జేరనిహేతువు జెప్పు మనగ నాకొమ్మా॥ రామ॥

జంఝూటి—ఆదితాళము.

విను తనయా! తెలిపెద॥విను॥ నిను గురించి చేసిన నాకృషి ॥విను॥ నట్టడవికి రఘునాథు నంపగా, పట్టము నీకును గట్టగను గట్టిగ గోరితి గాంతునితో ॥విను॥ రెండువరము లిడి యుండె గాన మీతండ్రి యవియు లే దనలేక, దండిమనసుతో దయచేసెను విను ॥తన॥ దీక్షగ సీతా దేవి లక్ష్మణు లాక్షణమున రా నడవులకు, మోక్షగుండపతి సాక్షిగ జనె॥విను తన॥

గీ. వారి నంపి పిదప వారిపైఁ బ్రియమునఁ
బాగిలి పొగిలి చచ్చె పుడమిఱేడు!
కొదువ యేమి యింకఁ! కుతలంబు నేలుము
తనయ, యనిన, నతఁడు గనలి పలికె.

కీర్తన: ఆదితాళము.

పో పో గదే పో గదే పాపాత్మురాల! ॥పో॥ నీపట్టినై ధరనే బుట్టుటే రోత॥ పో॥ మాత వనుచు నిక బ్రీతిగ గన వచ్చునే తండ్రి జంపిన ఘాతుకురాలవు॥ పో॥ అన్నను వనముల కంపి యీరాజ్యమున న్నేలు మనెదవు నాలుకెటు లాడె॥ బోపో॥ శ్రీమోక్షగుండపురీశుని సాక్షిగ వేమాఱు నీమోము వీక్షింపఁగానొల్ల ॥పో॥

వ. అని యిట్లు కఠోరంబుగాఁ బలుకుచున్న యెడఁ జూడ వచ్చిన వారిలోఁ గొంద ఱీ మంథరవల్లనే యింతతొందర గలిగె నన, విని శత్రుఘ్నుండు క్షాత్రవంతంబున లేచి,—

ూనిముండ నికఁ గూల్చివేతునని పూనికతో
హత్యకు మదిసంశయపడి మాని కొంత సైరించి
జంపగ దలచిన నిది మాతృద్రోహం బనుచు
పద కౌసల్యావరగృహముస కన వినుచు॥ రామ॥
ఇరువురుఁ గౌసల్యనగరంబునకుఁ జని భర్తృవి
పించు నామెపదంబులకో బడి యేడ్చిన, నా

తండ్రి, సర్వము దల్లిచే నెమ్మది విని యుండుదువు;
నేలుము నీ విక నిష్ఠురంబులు నొదవు॥ రా॥ రామ
జయును నారలచీరెలు ధరియించి, ధీమతి నడవుఁను
నేవుడె ది కన గాంచి॥ రామ॥
రతుం డిట్లనియె,

హిం. తోడి-ఆదితాళము.

దామె తల్లీ! ఇక నేమిసేతునే! కుటిలాత్మురాలు
చు॥ యె॥
ల్ల నిను కెఱఁగి యుందునేని బాలికట బ్రహ్మ
ందును॥ ఈ॥ గురుని వసిష్ఠుని తరుణితో గూడను
ు బొందుదు॥ ఈ॥ నాతల్లి మోక్షగుండ నాథుని
జేసి యెఱుగను మన్నించు॥ మెబుదోప॥
తుండు ప్రమాణపూర్వకముగాఁ బలికె. కౌసల్య
ు లేవ నెత్తి 'నాయనా! నీమనోభావంబుఁ గన
వించుచు నొకరి నొకరిగాఁగిలించుకొని యెలుఁగెత్తి
శిష్ఠుండు వచ్చి భరతునితో నిట్లనియె:
ర్వమును భావ్యము! చచ్చినవారు వత్తురే!
జ్ఞనుల సన్నుతిఁగాంచు కుమారులం గనే;

తగిలె సమస్త భోగములఁ; దద్జ్ఞత నొప్పి దివంబుఁ జేరె; నా
యగణిత ధర్మశీలునకు నైపలవించుట పామరత్వమా!

సీ. దేహ మెల్లప్పుడు దిరముగా నుండదు
మృత్యువు వెన్నంటి మెలఁగుచుండు;
సర్వసంపదలు నశాశ్వతంబులుకర్మ
ఫలితంబు గుదునక వాసి చనదు;
దారపుత్రాదులు దారు సూ వెన్వెంట
మాయాకృతంబు లీమమతలెల్ల;
బాల్యకౌమార యౌవన జరావస్థలు
సమత నెల్లపుఁడొక్క క్రమతఁ గనునె?

గీ. ఇట్టితనువుల నెన్నిటి నెత్తినాఁడొ!
పుట్టివచ్చుట సహజంబుభూతతతికి
నశ్వరం బగుదీనిని నమ్మరార్య;
లింక దుఃఖించినను ఫల మేమి భరత!

క. చినిగినగుడ్డలు విడిచియు
మనుజులు క్రొత్తవి ధరించుమాడ్కిని తనువుల్
వెనుకటివి విడిచి నూతన
తనువుల్ గాలక్రమానఁ దాల్తురు జీవుల్.

క. కావున విజ్ఞతఁ గైకొని
చావులు బుట్టువులు రెండు సమ మని మదిలో
భావించియు, సంస్కారము
గావింపుము తండ్రి కిపుడుఁ గడుభక్తి మెయిన్.

వ. అని బోధించిన వసిష్ఠునివాక్యంబులవలనఁ దెలివినొంది తైలద్రోణంబుననున్న తండ్రి కళేబరంబు దీయించి విధ్యుక్తముగా నగ్నిసంస్కారంబుచేసి దశరాత్రంబులు కర్మ మాచరించి, వేదవిదులగు

విప్రులకు షోడశమహాదానంబు లిచ్చి, సభాస్థానంబునఁ బరిజనమంత్రి సహితంబుగాఁ గొలువు దీరియున్న భరతునకు వసిష్ఠముని యిట్లనియె:

క. మీతండ్రికి మాటుగ నీ
వీతఱి భూభరణము వహింపుము; కౌస
ల్యాతనయుఁడు పిమ్మటఁ బృ
థ్వీతలము భరించుచుండు విబుధహితముగా.

ఝంఝూటి: రూపకము.

రాముని సేవింప బోదు- రాజ్య మేటికి? ఓమునీంద్ర, ఇహ సుఖము లెల్లను నే నుల్లంబున ॥రా॥ కాఱడవుల రాము డుండ నూరం నుందునా! మాఱుమాట లేదు రేపు మనమందఱ మరుదెంతము ॥ రా॥ కైకదప్ప స్త్రీపురుషులు గడమువారలు ప్రాకటముగ మోక్షగుండ పతికృపతో రావచ్చును॥ రాము॥

తోహ: రాముని దోడ్కొ-ని-రయమున వచ్చియు రాజ్యము వే గట్టెదను; ఆమహానీయుఁడు రానియెడల నే నందే గడపెదను. ॥రా ॥

వ. అని నిశ్చయించి యేగిన తరువాత వసిష్ఠాదిమునులును సుమంత్రాదులును దల్లులును జతురంగబలంబులును బౌరులును గూడి రా భరత శత్రుఘ్నులు గదలి గంగాతీరంబునకుఁ జనిన, గుహుండు సూచి,—

గీ 'కాననంబుల దిరిగి రాఘవుఁడు మరల
వచ్చునో! యంచుదండెత్తి వచ్చుచున్న
యటులఁ దోచును నీరాక! యైన నేమి
నన్ను గెలిచియుఁ బొమ్ము నీ' వన్న ననియె:

గీ 'రాముఁ బ్రార్థించి తోడ్తెచ్చి రాజ్యమియ్యఁ
బోవుచున్నాఁడ' నన్న, నుప్పొంగి యతఁడు-

ఫండ్లు పాలును దేనియల్ బడవలందు
నుంచి యందఱు నదిని దాఁటించె నపుడు.

వ. భరతశత్రుఘ్నులు రామలక్ష్మణులవలెనే జటావల్కలములు ధరించి యానాఁడు భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరిన, నతండు-

తో॰హర: పురి నీ కిచ్చియు బోయిన రాముని౯ బోనియ్యంగా లేవా ! భరతా! యిటువెంబడి౯ బడి వారలదఱుమగ జను చున్నావా ! ॥రామ॥

తో॰హర: అనిన, భయపడి 'మునివర ! రాముని౯ గొని దెచ్చి ప్రభుని౯ జేయగ, జనుచున్నా' నన, సంతసించి యాయనయాతిథ్యం బీయగ ॥రామ॥

వ. అంనుండి మఱునాఁడు బయలుదేఱి చిత్రకూటాద్రి౯ జేర వచ్చిన౯ గాంచి లక్ష్మణుండు మునిజనపరివృతుండయిన యగ్రజు౯ గాంచి,—

కీర్తన: ఆదితాళము.

వారెవరో! చూడుము॥ వా॥ వివిధసేనలతో వెడలివచ్చు ॥వారె॥ సమరథు లున్నారుగా! అతిరథు లున్నారుగా ! రథ హయ భట వారణ ములుగల॥ వారె॥ ఇనకులులచిన్నియ నెనయఁగలిగి మన దెస కలరి నచ్చు॥ వారె॥ ప్రతిపక్షవీరులో! ప్రతిమోతుగుండపుర రక్షక యల॥ వారె॥

వ. అనిన, రాఘవుండు—

తో॰: భరతుడు మనలను బురికిఁ బిలువఁగా, వచ్చువాఁడు కాఁబోలు! సరగున సీమది సంశయముడుగుము సౌమిత్రీ యిక జాలు॥ రామ॥

తో॰: అనుకొనుచుండగ నంతలోన వారరుదెంచిన ముదమంది, జననుల కంజలి సంఘటించి దీవనలఁ గ్రమంబున నంది॥ రామ॥

క. కులగురునకు దండము లిడి
యలరుచు 'ధన్యుండ నైతి, నయ్యా, మాత
ల్లెలఁ దమ్ములు నచ్చిరి యిట
నలవడి మాయయ్య యేడి? యగపడ' డనఁగన్,

వ. అనిన వసిష్ఠుం డిట్లనియె.

వ-ద్వి. మిమ్ము గానలఁ గంపి మేదినీవిభుఁడు
మిమ్ము దలంచుచు మృతుఁ డయ్యెనంత
భరతుని బిలిపించి, పరలోకవిధులు
బరువడిఁ జేయించి ప్రభుని గమ్మన్న
నొల్లక మిముఁ జూడ నొయ్యన వచ్చె
తల్లులతోఁ గూడ దశరథరామ!
అనుచు పల్కి లాలించి, యా రామవిభుని
జనకజా లక్ష్మణసహితంబుగాఁగ
గనునడి మూర్ఛిల్లి గ్రక్కునఁ దెలిసి
సుడియుచు నిట్లని శోకింప దొడఁగె.

హిం. తోడి: రూపకము.

తండ్రి! పోతివా! కన్న ॥తం॥ తీండ్రమయిన శైశవోగ్ర-దీక్ష బోతివా ॥తం॥ కొడుకులకోడలను వెనుకడిచియుఁ గడకు బడలి చెంత నెవరు లేక పోయితివా॥ తం॥ చాలకాలము నీచాటున మేము లీల మెలగు ప్రాప్తి మాకు లేకపోయెను॥ తండ్రి॥ ఎంతదలచితో! మమ్మెంత బిలచితో! సంతతంబు మా కొడుకుండవ్వాడు కెఱుకగు॥ తండ్రి॥

వ. అప్పుడు వచ్చిన వారందఱు కన్నీరు మున్నీరుగాఁ బాఱ నేడ్వ, వసిష్ఠుండు శాంతవచనంబులఁ బా రందఱ నూరార్చి రాముని దగ్గఱ,—

క. లోకంబులు గల్పింపను,
బ్రాకటముగఁ జంపఁ బెంపఁ బతినయ్యు నిటుల్

బ్రాకృతిని రీతి నీకున్
శోకింపఁగనేల సకల సురగణపాలా!

వ. నీయంతవాని కిది తగునే! దుఃఖించినఁ జచ్చినవారు వత్తురే! తె న్నన, గురువాక్యంబువలన రాముండు దేటి తమ్మునితోఁ గూడ గంగానదియందు స్నాతుండయి తండ్రికి వాసోదక పిండోదకములనిచ్చి యాదిన ముపవసించి, మఱుదినంబున స్నానంబుఁజేసి యథాస్థానంబు నకు వచ్చి మునిజనపరివృతుండై యు న్న య న్న కు భరతుండు సాష్టాంగనమస్కారము లర్పించిన, రాముం డిట్లనియె:

క. పితృవాక్యపాలనకు నే
ధృతితోఁగానలకుఁ నేగుదెంచితి; నీవున్
క్షితిభారముఁ దాల్పక యీ
గతి నడవికి రాఁగ నేమి కారణ మనుజా!

వ. అనినఁ భరతుండు దీనాననుం డగుచు నిట్లనియె:

ద్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

రామచంద్ర, రమ్మిక! రాజ్యమును గొ మ్మిక! స్వామి, నిన్ను వీడి చనను నేను బురికిఁక! భూమిబాలింపగ బోల నేను; శీఘ్రమిూట విూపంపు జేసెదను॥ రామ॥ కపటచిత్తురా లగు కైకమాట దలపకు; తపనకులజ, నామెడ దప్పులేగు చొప్పడ; విపులాటవుల కేగు టిక మానుము; కృప యుంచు నామీద గేవలము॥ రామ॥ మోక్షగుండ దేవునిసాక్షిగ నీవు రా నని పక్షపాత ముంచిన బాదములు విడుతునా! లక్ష్మణ-సీతలు లలితాంగులు అక్షయ కష్టము లంద లేరు॥ రామ॥

వ. అనిన శ్రీరామచంద్రుం డిట్లనియె:

క. జనకునియాజ్ఞను దాటఁగఁ
జనునా! రాజ్యంబు నీ కొసంగియు నను఼ గా
ననములకు నరుగ మనియెను;
బనివడి నెఱవేర్చకున్నఁ బాపము గాదా?

వ. అనిన భరతుండు శోకవ్యాకులచిత్తుండై యొక్కదర్భాసనంబునఁ గూర్చుండి యిట్లనియె:

తో: ప్రాణాయామము బట్టియు నేనును ప్రాణంబులు బో విడుతు; గాన మీరు రాక యయోధ్యకు నే బోను సత్య మని యనెను॥ రా॥

వ. అంత భరతుని మనోనిశ్చయంబునకు నేమి చెప్పుటకు దోఁపక శ్రీరాముండు గన్ను గీటిన, వసిష్ఠుండు భరతున కభిముఖుం డయి యిట్లనియె:

ఆటతాళము (నాయనా) వరు.

అగ్రిజుశాసన మాలింపరాదా! వ్యగ్రతగా నీవు వర్తింపవలెనా! ॥అ॥ కారణ-కార్యము లారయవలదా ! తీరు మిక్కిళులు దెలియగవలదా॥అ॥ రావణు గూల్చి సురావళి నెల్లను బోవగ బుట్టిన దేవుడు గాడా॥ అ॥ ఆపనిదీర్పగ నది కడుమే లగు; పాపాత్ము లెల్లరు బలిసిరి భూమిని॥ అ॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షునివల్లనే రాక్షసకులములు శిక్షింప బడ నగు॥ అ॥

తో: తిరిగి రాముడరుదెంచిన నాపని దీర్చువార లిక నేరీ! చేరి యొక కార్యము జేయుదు జనులకు క్షేమం బగు నని సూరి॥ రామ॥

సం-వ. ఇట్లు భరతునకుఁ దెలిపి రామునింగాంచి,

వసి-తోహార: పదియు నాలుగబ్దంబులు నిండినపిదప నయోధ్య కరండి ! సదమలముగ సజ్జను లౌ ననగా బృథివి నెల్ల నేలండి॥ రామ॥

వ. అని తెలిపిన,

క. ఇందుకు రాముఁ డొడంబడె
నందుకు భరతుండు నొప్పి నటుపిమ్మటఁ దా
వందన మొనరిచి సభవా
రందఱువిన భరతుఁడనియె నగ్రజుతోడన్.

గీ. అయ్యతర్వాత ప్రభుతనీదగునుగాని,
నాకు దగదయ్య! సింహాసనంబు నెక్కఁ
బాదుకల నిమ్మువాని కే భక్తితోడఁ
జేసికొనియెద రాజ్యాభిషేక మింక.

గీ. పాదుకల నిమ్ము; నెమ్మి నీవచ్చుదాఁక
గొలిచి యేర్పడి నెట్టులో సలుపుచుందు
గడవులో రాక తడసిన గరముఁదీని
చత్తునీపాద మాన నిజమ్ము నమ్ము.

వ. అనిన రాముండిట్లనియె

తోహర: 'తమ్ముడ! నీయిష్టమ్మురీతిగా, దప్పక నే జేసెదను; బోమ్మిక బాదుకలిమ్మంటివి కైకొమ్మని యిచ్చెను దయురు॥ రామ॥

వ. అంత భరతుం డానందమొంది పాదుకల శిరసావహించి రామునకుఁ బునఃపునః ప్రణామంబు లాచరించిన, దీవించి యిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము.

ప్రజలను బాలింపుమీ తమ్ముడ! ॥ప్ర॥ సుజనుల గాంచి సారిది బూజించి వృజినపథంబుల నెఱిఁగి తొలంచుచు॥ ప్ర॥ నీతి మానక ఖ్యాతిఁ బోనీకఁ దాతతండ్రులబోలి ధర్మసుగుణముగా॥ ప్ర॥ పేదసాదలను ప్రీతితోఁగనుచు నాదరమున మితమయిన పన్నుగొనుచు॥ ప్ర॥ రాక్షసనాశ మోక్షగుండేశు నక్షయఫలదుని నర్చనజేయుచు॥ ప్ర॥

వ. అని బోధించి శత్రుఘ్నుని భరతునికి సహాయంబుగా నుండుమని నియమించి తల్లులకుఁ మగుడ నమస్కరించిన, కైక రామున కిట్లనియె:

తో: నీవు దేవుడవు; నిర్వికారుడవు; కేవలపరిపూర్ణుడవు; పావనజునకు నంబున దెలియ దరమవునే! పరమాత్ముఁడవు॥ రామ॥

కపటినిపాపిని కష్టచిత్తను నృపహంతను గావుసను, నపరాధము నీకాచరించితినిఁ నపనయుంచి కావు నను॥ రామ॥

వ. అనిన రాముండిట్లనియె:

తో: దైవకృతంబిది సర్వంబని మది భావింపుము నాతల్లీ! ఘనవన వాసము గడిపి సుఖముగా నేవత్తును నీ మ్రోల్ల ॥రా॥ అసురజీవన మవల ద్రోచి పరమాత్మధ్యానము బూను; సుస్థిరపదవికిఁ జూపు మార్గమది; శోకమేటికింక మాను॥ రా॥

వ. అని కైకసుతు విజ్ఞానంబుఁ గఱపి యంపఁ దా నక్కజంబున, కదలి వచ్చిన మార్గంబున శీఘ్రయానంబున సచివభటసహితుండుగా నయోధ్యంజేరి యుండియుండి పాదుకా సింహాసనంబుననిలిపి తా నందుండ నొల్లక భరతుండు —

క. నందిగ్రామము జేరియు
నందున సింహాసనమున నాపాదుకలం
బొందుగ నిలిపియు నిరతముఁ
జందనకుసుమములఁ బూజ సల్పుచు నుండెన్ —

తో. ఫలభోజనమును వసుధాశయనము బ్రహ్మచర్యమును గాఁగ, సలలితసద్గుణములు సలుపుచు దమ్ముఁడు సహితముగ నేగెను వేగ ॥ రా॥ పాదుకాజ్ఞచేఁ బాలన జేయుచు బహునాళ్ళను వర్షములు గాదని కాలము గణనము జేయుచు గడుపుచు నుండె దినములు ॥ రాము॥

గీ. అక్కడ రాముఁడు మదిలో
నిక్కముగాఁ దలచె నిచట నిలిచిన జాగుల
నిక్కడికి వచ్చుచుందురు
చక్కఁగ నక్కడికి బోయి జనదగు ననుచున్.

తో: అని తలపోసి నారాయణుఁడు రామావతారుఁడు సారు కథను - ఘనముగఁ జెప్పెను గురుని సయోధ్యాకాండము వినకను సుధను॥ రాము॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును ముదమున దుదకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రా॥ రామ! రామా! యనవే! శ్రీరామాయణకథ వినవే! గౌరీ!॥ రా॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని
జూచి రచించితిని. దీని; సుజనులు నెఱసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నా చిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

అయోధ్యాకాండము-హరికథ.

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

ఆరణ్యకాండము.

క. శ్రీరామగుణ కథామృత
సారము జవులూరఁ జెవుల సక్తతఁ గ్రోలం
గోరెడు భాగవతాళికి
నారక కామ్యములు కొంగుబంగార మగుఁ.

వ. అంత శ్రీమద్రామమూర్తికిఁ జిత్రకూటాద్రియందున్న ఋషి కాంతలు మంగళహారతులుపాడి రెట్లనిన—

సురట: ఆటతాళము.

మా రఘుకులజాత! మహీజాసమేత! జయమంగళం-శుభమంగళం
మారకోటి సుకుమారశరీరా! జయమంగళం శుభమంగళం॥
మానిహృద్గోచర! మహితతేజ నీకు మంగళం శుభమంగళం॥
మానితకామక్రోధాదిఖండన జయమంగళం శుభమంగళం॥
మండలోజ్జ్వల మోక్షగుండరాఘవ! జయమంగళం, శుభమంగళం॥
మహినారాయణకవి మానసాధిన! జయమంగళం శుభమంగళం॥

వ. అనంతరము శ్రీరామలక్ష్మణులచటి మునుల వీడ్కొ— కదలి యత్రిమహాముని యాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించిరి. అమ్మహర్షి యెదుర్కొని తోడితెచ్చి పూజించె. సంతసించి రాముండిట్లనియె:

తో: వనయాత్రకు రావలసిన నెపముననినుగనగలిగె మునీంద్రా!
అనయము నేను కృతార్థుడ నయితిని; నను బ్రోవు కృపాసాంద్రా! రా॥

వ. అనిన, నత్రిమహాముని యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

కరివరద కామితఫలదా! ప్రోవవే కరివరదా!॥

ధరను నీమాయలలో దగులక మెలగగ దరమే యజహరసురల కైన॥ కరివర॥ ననుబావనుని జేయగవచ్చిన నీ ననుమాటలు నా కద్భుతములు॥ కరివర॥ నారాయణకవినందిత! సంసారతారక! నే నికధన్యుడనో ॥కరివర॥ వసుధమొాతృగుండవాస, దయానిధే, యసురుల బాధలు హరియింపుము॥ కరివర॥

వ. అంత ననసూయాదేవి సీతాదేవిని గని, —

తో: అన్నివిషయముల ననుసరింప దగు నధిపతిని బతివ్రతలు, గ్రన్నన నీ వటు గావించుటకయి కదలి వచ్చితివి మేలు॥రామ॥ చేడియ నీగతిః జెలగుచు చాం గొని యూడియు సమ్మానించెన్; వాడని పూలును, మాయని చీరెలు వరభూషలు నర్పించెన్॥రా॥

వ. పిమ్మట రాముండు దండకావనమునకు మార్గముఁ జూప శిష్యులఁ బంపుమన నత్రియిట్లనియె:

క. లోకులకుఁ ద్రోవఁ జూపెడు
నీ కెవ్వరు త్రోవ జూప నేర్తురు వేడ్కన్
లోకానుసరణిచే నీ
వీకరణిం గోరితివి పరేశ! యనంతా!

వ. అటులనే బంపెద నని తనశిష్యులలోఁ గొందఱిని బంపె. వారి వెంబడి గదిలి,

రగడనుబోలిన కీర్తన.

దండకాటవికిని వారు దగజొచ్చిరి ధృతిని,
బెబ్బులు లెలుగులుఁ బొబ్బ మెకంబులు,
గస్తురిమృగములు ఖడ్గశరభములు,
గండకఖగమ్ములు గొండఏనుగులు

సారంగంబులు గారెనుబోతులు,
సడివిహంగాలును, సాయసంఘంబులును,
నక్కలరణ్యపు నక్కలు సర్పాలు,
జెన్నులబోతులును జెలగుబోతులును,
కోతులగుమ్ములును గొండముచ్చులును,
దాసరిపాములు నూసరవెల్లులు,
పెనుసింగులును బెనుగుబిల్లులును
నుడుములు కణుజులు నుడుతలు ముసుతలు
ఘూకాదిచయంబులు గాకులమూకలుం
నుండెలగుమృగములు పులుగులగుంపులు,
భూతగణంబులు బేతాళంబులు,
బ్రహ్మరాక్షసులు హై హై నార్చుచు,
విరుగుచు జనులను విరుగొందించెడు॥ దండకా॥

వ. ఇట్లు దండకారణ్యంబుం జొచ్చి మునిశిష్యుల వెనుకకుం బంపియొంటిగా నరణ్యంబునం బోవుచుండ,

తే: తూలను భుజమున, సొంపుగ దాల్చి కరాళశక్తిమును దెఱచి, వాలాయముగ వచ్చె విరాధుఁడు వడి నార్చుచుం జేజఱచి ॥రా॥

వ. ధనువులవలె సీతాసమేతులతోఁ గూడ గాఢాడవిలో దూరాతిదూరాటి వచ్చెడు మీ రెవరు ? చరాచరంబులుగూడి వచ్చెనను దూరంబున హరింపగల విరాధుండను. బ్రతుకం దలచిన సీతను విడిచి మీ రిం రవుల కరుగుండు. అనిన రామభద్రుండు విరాధుని గనుంగొని,

చ. దశరథరాజసూనుఁడను, దానవ ! నాది యయోధ్య; తండ్రిచే
విశదముగాఁగఁ బంపఁబడి వేగము వచ్చితిఁ గాననున్; భవా
దృశముగ రాక్షసాళి వధియించుటయే పని నాకు; పత్ని యీం
శశిముఖి సీత; యీతఁ డనుజాతుఁడు లక్ష్మణుఁ; డేను రాముఁడన్.

వ. అనిన నతండు బెబ్బులింబోలు నాబొబ్బకు మునులుబ్బు చెడి తబ్బిబ్బయి బాఱుదురు. మీ రన నెంత పంతంబుమీఱి యింతిం దలుగా మీఁగొంతులు గోఱికి రుధిరంబు గ్రోలుదురా ! నరాధమా!

కమాచ్: ఆదితాళము.

నిలునిలు మోభూవరా ॥నిలు॥ బలిమిని నిను నే బట్టి వధింతును ॥నిలు॥బలము గలిగినన్ దలగక నీవునిలు॥నిలు॥ముప్పూరి నొకపరి గ్రొవ్వు సెడగ నే నవ్వుచు గైకొని నమలుదు నిక॥ నిలు॥ రాక్షసులకు నరభ క్షణ మగు విధి; మోక్షగుండవిభుసాక్షిగ గదలక॥ నిలుమో॥

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడుచు శూలంబుచే వైచి సీత నెత్తుకొని యాకాశంబున కెగిరిన,

తో: సరగున రాముఁడు శరములు వైచిన, సరకుగొనక పై కెగయ, బరువడి నొకఘనశరమున శూలము విఱుగగ రాముఁడు వేయ॥ రాము॥ అంతట సీతను నవని ద్రోయగను నాక్రందనమునరాగ, గాంతుకు రాముడు గరుడాస్త్రంబున గ్రక్కున దించెను బాగ॥ రా॥

వ. అప్పుడు,

గీ. ధరణిజంగొని, యర్ధచంద్ర ప్రయుక్తి
రాఘవుఁడుగూల్చె దైత్యు విరాధు వాని
ప్రాణ తేజము దివ్యవిమాన మెక్కి-
చనుచు నిటు లనె రెండుహస్తములుమోడ్చి.

తో: విను రఘువర! నే విద్యాధరుడను! దూర్వాసుడు నన్ను గనలిశపించిన దనుజాకృతమై గడపితి నీక్రియ నేను॥ రామ॥ నీచే జచ్చితి; నిన్ను నెఱింగితి; నీవు పరాత్పరు డగుదు; నీచకృత్యములు నేటికిబోయెను, నేను ముక్తి కిక జనుదు॥ రామ॥

వ. తదనంతరంబ శ్రీరామ-లక్ష్మణులు శరభంగముని యాశ్రమంబున కరిగిన నాతఁడెదు రేగి నమస్కరించి,—

కేదారగౌళ: అటతాళము.

స్వామి శ్రీరామ! రామచంద్ర నమో॥స్వామి శ్రీరామ॥రామ॥ నీసహితముగ నీమూర్తిని హృత్సమంగాంచఁ దపమాచరింతును ॥ స్వా॥ నే ధన్యుఁడ నయితి; నగడ తేరితి; నేటికి గోరికలు తీరె॥ స్వామి॥ మోక్షగుండ పురాఘ్యత్ఞ, నారాయణరక్ష, నీపదములు నమ్మితి॥ స్వామి శ్రీరామచం॥

వ. అని కొనియాడి గంధ కుసుమాక్షతలుఁ గొని తెచ్చి పూజనం బొనరిచి, గందమూలఫలముల నొయ్యన నిచ్చిన నారగించి; రా వెనుకన దత్సమీప మునిబృందము లెల్లను రామచంద్రుఁగాం చను శరభంగమౌనియుటజమ్మునను దాసెంగుతూసాలమున్నను.

తో. రాముఁడు సీతా లక్ష్మణయుతముగ నామునులకు మొక్క గను, నామోదంబున నందఱు రాముని నర్చించిరి భక్తిగను॥ రామ॥

వ. అప్పుడు.

పిం. కాఫి. ఆదితాళము.

తావకదాసులము రామ రామ! భావములను గొల్తుము! నీవు వైకుంఠపతివు శ్రీదేవియె సీత యగు రామ॥ తావక॥

వరశంఖచక్రములు రామరామ! భరతశత్రుఘ్నులు; ధర లక్ష్మణుఁడే శేషుఁడు నగుచును లెసరిఁ బుట్టినవారు రామరామ॥ తావ॥

రాక్షసులనుగూల్పను రామ, రక్షింప సాధులను, నీక్షితి గలిగితివి రామ, మోక్షగుండజేసుదత్తి! రామ॥ తావ॥

వ. ఇట్లు పొగడి,

తో॥ తిమతిముని నాశ్రమములు సూడఁగ దనను రమ్మనుచు బిలువ, ప్రమదంబున జని కరికించను వారు పరమభక్తితో గొలువ॥ అచ్చ టచ్చటను నస్థులు శిరములు నగపడె రాముం డనను; 'నిచ్చ బెలుపు డివి మొక్కుడి' వనగా - నెలమిని వారి ట్లనిరి॥ రామ॥

గీ. రక్కసులు రావణునియాజ్ఞ నుక్కు మిగిలి
పరహితార్థుల నిరపాయకరుల మునుల
పలలముగ మెక్కి పాఱవైవంగ బడిన
ప్రోవు లియ్యవి: పుర్రె లెమ్ములు మహాత్మ!
తాపసులరక్ష నీకు వ్రతమ్ముగాదె!
వ. అని వేడిన,

తో. సాధువులను గడుబాధ చేయు నసురాధములను బోకుండ నీధర గూల్తును నిక వారలభయ మేమి మీకు లేకుండ॥ రామ॥

వ. అని శపథంబుగా రాముడు పలికిన, మునులందఱు డెందంబుల నానందంబు నొందుచు,

ఆర్యావృత్తము.

జయజయ తులసీదామా! జయజయ రవికులసుధాంబునిధి సోమా! జయజయ తారకనామా! జయజయ త్రిజగద్విభో! పరంధామా!

వ. ఇట్లు వారు వొగడుచుండ క్రమంబున వారి యాశ్రమంబులన్నియు జూచుచు సుతీక్ష్ణాశ్రమంబుఁ జేరె. అందు.

తో: రామదివ్య మంత్రంబు జపించెడు నా మునివర్యుడు లేచి రామున కెదురుగ రయమున జని తా నేమముతోఁ దోడ్తెచ్చి॥ రా॥

అదితాః (గురుమహారాజ) వలె.

దశరథరామా! దశరథరామా! దైవలలామా!॥ దశరథరామా॥ సరగున నీమంత్రజపమును సలుపగ దరమె! గౌరీతరుణికి నక్కగ॥ దశ॥ నీపదసేవయు నీసుదర్శనము నాపాప్తంబున నాకు లభించెను॥ దశ॥ అక్షయ సృష్టివిలక్షణ చిన్మయ! మోతుగుండపురరక్ష పరాత్పర॥ దశ॥

వ. ఇటుల నుతించిన రామచంద్రుండు —

పంచచామరము.

సుతీక్ష్ణ నామమంత్రముం బవిశుద్ధితో జపించి హృ
ద్గతుండవైన నన్ను భక్తిఁ గాంచి గొల్చుచుండువా!
నతిప్రమోద మయ్యె నాకు సద్గతి[1] మోహాంతు మిచ్చితిన్;
క్షితిన్ జనింప వింకమీఁద సిద్ధమో మునీశ్వరా!

వ. అని పలికి మఱియు,

తో: అరయఁగ మాగురు డగు నగస్త్యమునివరుని జూడ బోవ లెను; బిఱబిఱ మా వెనువెంబడి ర మ్మని పిలిచికొనుచటు వెడలెను ||రామ||

వ. ఇట్లు పోవుచు,

క. సీతారాము లగస్త్య
భ్రాతృగృహాంగణము జేరి భక్తిని నాతం
డాతిథ్య మీయఁగొని సం
ప్రీతునిగాఁ జేసి చనిరి ప్రియమున నవలన్.

వ. ఇట్లు యగస్త్యాశ్రమంబు సమీపించి సుతీక్ష్ణమునిం గాంచి-

తో: మాగురునకు మాయాగమ వార్త సమీహితముగ నెఱిగింపన్, వేగము పొ మ్మన విడలి సుతీక్ష్ణుఁడు దా గదిలెను రాముం డంపన్||

తో: ఆమహాశ్రమమందు గురుఁడు శిష్యాళితన్నుఁ గూడన్ సామమునన్ శ్రీరామునమహిమమును శ్రావ్యముగాఁ బాడన్.

గీ. 'అనుఁగుఁదమ్ముఁడు నర్ధాంగి యనుగమింప
వచ్చె మిముఁ జూడనిదె రఘూద్వహుఁడుస్వామి'
యన్న నుపాంగి శిష్యసంపన్నుఁడగుచు
స్వాగత మిచ్చె నర్ఘ్యపాద్యముల గురుఁడు.

వ. ఇట్లు చని జానకీలక్ష్మణ యుతంబుగా రాముండు మ్రొక్కిన లేవ నెత్తి యాలింగనంబుఁ జేసికొని పర్ణశాలకు గొనివచ్చి పీఠం బిడి పూజించి ఫలహారంబులు వెట్టి అగస్త్యుడిట్లనియె:

బిలహరి: ఆదితాళము.

అత్యంతసంతోషము భవదాగమనంబు మా॥ కత్యంత॥ శ్రుత్యంతముల చేత శోధించిచూచిన నిత్యానందమైననీదివ్యదర్శన॥ మత్యం॥ నీనామమంత్రానుష్ఠానతత్పరులకు మానుగ గోచర మౌ నీదుదర్శన। మత్యంత॥ మోతుగుండమందు మోహానరూపుతో సాక్షివై నిలిచిన సర్వజ్ఞ మీ రాక॥ యత్యంత॥

క. రాజస సాత్త్విక తామస
రాజితగుణములను గలిసి బ్రహ్మ హరి శివుల్
గాఁ జనియించియు జగముల
నోజను బుట్టించి పెంచి యుడుపుదు వనఘా.

తో: క్షీరాంభోనిధి జారంబున సురు జేరి యజాదులు వేడఁగ, ఘోర రాక్షసులఁ గూల్ప దలచి యవతార మొందితివి నూడన్॥ రాము॥

క. అప్పటినుండియు దర్శన
మెప్పటి కగునో యటంచు నెదురారయుచుం
దప్పక యీ స్థలమున నే
నొప్పుగఁ దప మాచరించుచుందు ననంతా!

వ. నేటికిఁ బ్రత్యక్షుం బైతివి నా మనోభీష్టంబు దీరె నేను కృతార్థుండ నైతి,

ఉత్సాహ వృత్తము.

గౌతమీతటంబునందుఁ గలుగు పంచవటికి నీ
సీతతోడ జేరు; మది వసింప మంచిదౌ నచుం
బ్రీతితో మునీంద్రు లందు పెక్కురుండ్రు రుచ్యవి
ఖ్యాతమౌ ఫలాదు లచట నలరెడుం సమృద్ధిగన్.

వ. అని చెప్పి యక్షయతూణీరబాణంబులును ఖడ్గంబులును మహేంద్రచాపంబును నిచ్చి వీడ్కొలిపిన నగస్త్యునకుఁ బునర్వందనంబులు సమర్పించి పంచవటికిఁ బోవుచున్న, నప్పుడు.—

తో: దారిని పురు కొండను బోలిన యాకారముతో గనబడిన। శూరుజటాయువుఁ జూచి। నమ్మదిని సందియమంది చెప్పెను॥ రా॥ తమ్ముఁడ! లక్ష్మణా! నెమ్మి ధనుర్బాణమ్ములు గ్రహించెద వీని తెమ్ము, నవు డాలించి గృధ్రపతి, యమ్మాయిఁబలికెను బూని॥ రామ॥

కాఫీ: ఏకతాళము.

రామనృప, జటాయు వనెడు నామము గలవాఁడ; నే భూమిపతికి దశరథునకుఁ బాలుపుగ సఖుడ॥ రామ॥ ఈ వనంబునంత నేను నిపుడు మెలగెద నో దేవ మీకు హితము నేను దెలుపఁ దొడగెద॥ రామ॥ పంచవటికి బోవుచున్నవారు మీరలు! మించి దనుజులప్పుడ పునులగు చుందురు॥ రామ॥ మోతగుండ దేవ, నిన్ను మోసపోదును! యీతమా కుమారి సరసి మేలుముండును॥ రామ॥

వ. కావున, నేను సహాయుఁడ నగాను, మీ హితంబుఁ గోరువాఁడ ననుడు, మన్నించి యనంతరంబున—

మధురగతిరగడ – పల్లవి సహితము.

పంచవటికిఁ జనిరి వారు పంచవటికి జనిరి, కుంద కురంటక కోవిదారములు, జూదన తిలక సాలవృక్షములు, మందారంబులు మామిడి పొన్నలుఁ, బొంగారుగఁ జెలఁగెడు పోగడలుఁ బొన్నలు, మాలూరంబులు మాకందంబులు, దాళంబులు హింతాల చయంబులు, దాడింబులును గదంబవృక్షములు, నాడెములగు ఘననారికేళములు, కరక లుసిరికలుఁ గంటకఫలములు, గురువకములు న్యగ్రోధవృక్షములు, శ్రీగంధంబులుఁ జిరుబిల్వంబులు, బాగుగ జాతిఫలభూరుహములు, నౌదుంబరములు నశ్వత్థంబులు, మోదుగ లనఁటులు మొదలగు తరు

వులు, ఫల కిసలయ సుమ భరితము లగుచును, వెలయుచు నుండఁగ, వేగమె కనుచును, శుక పికరవములు సొంపుగ వినుచును, ప్రకటిత సీతా రామలక్ష్మణులు బంచవటికిఁ జనిరి॥

గీ. ఇటుల బంచవటికి నేగి, నిర్మలమైన
తావుఁ జూచి యచట దాశరథులు
పర్ణశాలఁ గట్టి బాగుగఁ బూజించి
యొసర నందుఁ జేరి రుత్సవమున.

వ. ఇట్లు పర్ణశాలయందు నివసించి మునుల సద్గోష్ఠితోఁ గాల క్షేపము చేయుచున్నంత—

సీ. అంతట లక్ష్మణుం డన్నకు వదినెకు
నుపచరించుచు నుండి, యొక్కనాఁడు
ఫలములుఁ దేఁ బోయి వనమున దిరుఁగుచో,
నురురుచుల్ దేలెడు నొక్కఖడ్గ
మభిముఖమైరాఁగ నదిగొని యచ్చటి
వెదురుజొంపంబును జిదురుపలుగ
నఱకె; నాచోటఁ దన్మయుఁడగు ముని చచ్చె;
సౌమిత్రి యాముని చావుఁ జూచి

గీ. వెఱచి, మూర్ఛిల్లి తెప్పిరి వెతఁగుదుచుచు
నన్నకడకేగి నే బ్రహ్మహత్యఁజేసి
నాఁడ! గతి యేమి యని చరణముల వ్రాలి
వగవ నూరార్చి శ్రీరఘువర్యు డనియె :

తో : అచటి మునులఁ గని, యయ్యా ! యిది యెట్లని రాముఁడు ప్రశ్నింప । బ్రిమురంబుగ వారలు స్వామీ ! భయపడకు డంచు వారింప॥ రామ॥

వ. శూర్పణఖమగని విద్యుజ్జిహ్వుఁడను వాని లంకకుఁ గాపుంచి రావణుఁడు దిగ్విజయార్థంబుగాఁ జనినవాఁడు—

గీ. అల్లలంకఁ దాన యపహరింపఁ దలఁచి
మాయ నేర్వ నెటకో పోయె నతఁడు!
రావణుఁడు వచ్చి భావమటుఁది మోస
మెఱిఁగి కనలి వెనుకఁ దఱలె వడిగ.

వ. పాతాళంబున నున్న యతనిఁ జేరి యవక్రవిక్రముఁడై—

తో: తప్పక యీవనితల దునుమాడియు దనపురి జేరెను మఱల; జుప్పనాకతోఁ జెప్పి నీ యిష్టముచొప్పున బొమ్మని యవల ॥ రాము॥

వ. శూర్పణఖ తనయుండగు జంబుఁ డను వాఁడు దండ్రిపగదీర్చుటకయి సూర్యునిగూర్చి బహుకాలంబుఁ దపంబుఁ జేయుచున్న,—

గీ. తపమునకు మెచ్చి ఖడ్గమున్ దపనుఁడంపె;
తాను రాకయ నిమ్ఁబంపెఁగాన నొల్ల
నంచుఁ గోపించి పొదదూఱి దనుజుఁ డుండె;
నదియ సౌమిత్రిచేఁ బడినట్టి క త్తి.

వ. ఇట్లలవడిన ఖడ్గముఁ బూని మీాతమ్ముఁడు—

తో. వెదురుజొంపమును జిదుముగ జంబునిము, విగతవదనుఁడై యొఱగె; నది గని ముని యని యదరుచు వచ్చెను ఇది మంచిది వెఱతిరిగె ॥రాము॥

తోహార: ఈవిధిగానే రావణానుల జయించి బ్రోవు మన్నరిరి; తావకచిత్తము దయ యుంచుం డని తాపసు లెల్లరు జనిరి॥ రాము॥

క. అంతట సీతారాముల
నెంతయుఁ బూజించి ఫలము లిచ్చు యథేచ్ఛన్;
సంతుష్టులఁ గావించుచు
సంతతమును గొల్చుచుండె సౌమిత్రితగన్.

వ. అప్పుడు చుప్పనాక యథాప్రకారము సుతునకు భోనపుటికి గొనివచ్చి ఖండితతనుండయియున్న కొడుకుంగాంచి దుఃఖించి

యగ్నిసంస్కారంబుఁ జేసి సమీపస్థులయియున్న మునులను గాంచి క్రోధతామ్రాక్షియయి.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

ఓహోహో పాపాత్ములారా! యిందు ద్రోహో మంచి ద్రోహో॥ సాహసమున నింత ద్రోహము చేసినారయో॥ మారులేకయే నా కుమారు జంపినయట్టి వీరు డెవ్వఁడో వాని పేరు దెల్పుఁడు నాతో॥ నో॥ మోక్షగుండశౌరి యీక్షణమున వారిపక్షమైనను గాని శిక్ష జేయక మాన॥ నోహో॥

వ. అని కరాళించి పలుకి లభించిన శూర్పణఖదెబ్బకుఁ దబ్బిబ్బు నొంది జడదారులు వడవడ వడంకుచు,

ద్విపద. అనబోకు మమ్ముల నతివరో యొక్క
మునికుమారుఁడు వచ్చి ముదమున వెదురు
జొంపంబు నఱకెడుచో నీసుతుండు
జంపంగ బడియె నాజడదారి పిదప
నాపర్ణశాలకు నరిగెను; నీవు
పోపొమ్ము వానిజంపుట కని పంపె
దీనికృతంబున దెగును రావణుఁడు
మానక గలుగును మనకు సౌఖ్యంబు
లని యిబ్బుచుండిరి యచటితాపసులు;
జనుదెంచె నాపర్ణశాలదగ్గఱకుఁ
జయ్యన నడుగులజాడవెంబడినిన
నయ్యసురాంగన నప్పుడుగాంచి,

క. నవ్వుచు రాముం డనియెను:
నివ్వనమున కేలవచ్చి? తెందుండువు నీ ?
వెవ్వరిదానవు? తెలుపుము
నివ్వెఱగగు మాకు నేఁడు నినుఁ గన్నంతన్.

వ. అనినఁ జూప్పనాగి.—

త్రోసాం: రాక్షసరాజను లంకను నేలెను రావణు చెలియలి నగుదు; నీక్షితి నాపేరు వినుము శూర్పణఖ; యెఱిగింపుము మీ రెవరు? రా॥

వ. అనియడిగిన రాముండు,—

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

ఆకర్ణింపుము భామినీ॥ నినా॥ రాజకుమారుడను రాముడను నాపేరు సాకేత నగరము మాది॥ మాక॥ సీతయీయమ నాయకులాంగన; సీతడు తమ్ముడు నాదు॥ నాక॥ ఈక్షితి దశరథను డేలమి దండ్రి యగు మోక్షగుణవిభుసాక్షి ॥ ఆ॥

గీ. తండ్రియాజ్ఞ జేసి దండకవనములఁ
దిరుగ వచ్చినాము తెలియ సుమము;
నిపు మాగడగును నేను వచ్చుట కేమి
కతము దెలుపవమ్మ గలికమున్న!

వ. అని అడుగుటయు,

ఉ. రావణు నాజ్ఞఁ జేసియు నరణ్యమునకా జరియింతు; మానులకా
నీ వనమందుఁ దాపసుల నేరసిఁజూచిన మోహితాత్మనై
నావలనంతె నుంటును; మది నచ్చిన వాసిని నిచ్చదీలఁగా
భావజు కేళిలో బలిమిఁ బట్టి రమింతును; నే ప్పునున్న నే
వావిరి బట్టి బ్రుంగుదు ఘనంబుగ; నా కెదురుండ రెవ్వరుకా.

కాంభోజి—అటతాళము.

మాగుకేళి దేలింపుమా మాంరశేఖరా నను ॥మాను॥ మారు బారి ద్రోయకుము కరి నను మోహింపని ॥మాను॥ వేడుకగ నీకు నాకు నిపు జోడుగనుందము; నేడు మోక్షగుణహారిణో డను నిను బాయ జాల॥ మాను॥

వ. అనిన శ్రీరాముం డిట్లనియె,—

తో: పరసతిఁ దల్లిగ భావింతును దుర్భరములు నీదుర్భావల్ సరకున నాయనుజున్మని లక్ష్మణు సరస కేఁగి గనుమాశల్! ॥రాను॥

అనవిని యా దనుజాంగన సౌమిత్రినిఁగని వలపుల దెలిపెన్ మనమున శ్రీరాముని భావమ్మునుగని యాతండిటు లనియెన్ ॥రామ॥

మత్తకోకిల- నేను వీరికి సేవకుండను నేఁడు నన్ను వరించినన్
జాన నీవును దాసి వౌదువు! చాల సిగ్గులుగల్గెదుర్
గాన రాముఁడె నిన్ను నేలును గ్రక్కునన్ జను మన్న నా
దానవాంగన రాముఁ జేరి ముదమంబునన్ రతిగోరినన్.

క. ఇద్దఱితోఁ బడఁజాలను;
ముద్దియ లేనట్టివాఁడు ముదితరో యతఁడే
వ ద్దన్న నేమి! యాతని
యొద్దకె చను మన్నఁ గనలి యుగ్రరవమునన్.

తో: అచ్చటి కిచ్చటి కలయ ద్రిప్పుచును హాస్యము లాడెద రార చెచ్చెఱ నే నీ సీతను మ్రింగియు జెలగి నిన్ను దమితీఱ ॥రాను॥

తో: కూడుదు నను చును గూయుచు గదిసిన కూళరక్కసిని జూచి పోడిమిచెడి యాభూమిజ వడకగ బొసగ లక్ష్మణుడు లేచి॥ రామ॥

ఫరజు—ఆదితాళము.

కోరికను దీర్చెద - రారా వే చెలి॥ కో॥ నీరూపరేఖ నే గని నంత సారెకు మోహము మీఱె నే నీకు॥ కో॥ మది నే గందామని యంటిని గామిని విభవగ గల నటవే నీకు॥ కో॥ మోతుకుండహరి సాక్షిగ నీపని దీక్షగ నిప్పుడె తీర్చెదనే చెలి॥ కో॥

వ. అనిన విని కోపంబు విడిచి యానందంబున సౌమిత్రిని డగ్గఱిన రామునానతిఁ గయికొని లక్ష్మణుండు—

తో: కరమున ఖడ్గము బిఱబిఱ దాలిచి కదియ జేరి కడు నలుకన్, కఱకఱ నాసా కర్ణంబులుదెగ్గనఱికెనుర క్తమొల్కలుకన్ ॥రా॥

వ. ఇట్లు ముక్కు—చెవులుఁ దుదముట్ట గోసిన, రక్తంబేఱులై పాఱ, సిగ్గును దుఃఖంబును దనను ముంప శూర్పణఖ శీఘ్రయానంబున ఖరాసురుని యాస్థానంబునకుం జనిన, నవ్వికృతాకారంబుఁజూచి, ఖరాసురుఁడు——

క. నీ కీయవస్థ వచ్చుట
కేకారణ మమ్మ నాకు నెఱిఁగింపఁ దగున్;
శోకింపకు నే నిప్పుడె
లోకేశుల నైన క్షణములోన జయింతున్.

వ. అనిన, శూర్పణఖ యన్నను గాంచి——

శ్లో: రాముం డను నొక రాజకుమారుఁడు భీమబలుఁడు తమ్ము నితోఁ భామామణితో వచ్చి గౌతమీసామీప్యంబున ధృతితో ॥రా॥ నెమ్మది నుండగ నే జని వచ్చిన సమ్మతి జూపక నేను తమ్మునిచే కర్ణమ్ములు ముక్కు—ను దఱిగించెను నన్ను మామ॥ రామ।

వ. అనిన, ఖరాసురుం డదరిపడి లేచి దూషణ త్రిశిరులు వెంట రాఁ జతుర్దశ సహస్రపరిమిత రాక్షసబలంబులఁ గూడుకొని కదలె. ఆ చప్పుడుప్పరంబు నిండి మెండుకొని దిగంతంబులు ప్రతిధ్వను లియ్యనది విని రాఘవుం డనుజుని జూచి,——

ఉ. రాక్షసకాంత పంపున దురంతకదానవు లొక్క—పెట్టునన్
లక్షకొలంది వత్తురదె లక్ష్మణ, చూచితె! నేను వారలన్
శిక్ష యొనర్తు నంతకును సీతను నొక్క— గుహాంతరాళముం
దీక్షణ ముంచి పోవిపు మిఁక నేగు మటంచును బంపి పిమ్మటన్.

వ. కోదండరాముం డఖండ ప్రచండ మార్తాండ సదృశకాండంబులు తండోపతండంబులుగాఁ గోదండంబున నంకించి యెదురు చూచుచున్నంతఁ దక్షిణంబున రాక్షసదళంబులు చుట్టుముట్టె,——

తో: కొట్టుడు తిట్టుడు పట్టుడు ముట్టుడు కోయుడు త్రోయుం డనుచు, నట్టహాసమున నసురులు తరు-శిల లంబులు వైచిరి తఱచు ॥రామ॥

వ. అప్పుడు,

తో. బాణపరంపర, బఱపి రాఘవుఁడు పటుతర సేనల నెల్ల, ప్రాణంబుల కెడబాపి నిముసమునఁ బరమమునులు రంజిల్ల ॥ రా॥

వ. అంత ఖరాసురుని యానతిఁ జిత్తంబునఁ గొని దూషణుండు భీషణంబుగాఁ జని,

కమాసు: ఆదితాళము.

నీ వన నెంతరా! నరాధమా నాకు॥ నీ వన॥ కావరమా తీవ రమా చేవ చెడ జేవ్రులు హో్రులుగా విదళించెద॥ నీ వన॥ మాన వులా దానవుల బూని రణక్షోణిఁ జయింపగ మానుము మానుము ॥ నీవన॥ కండలును గుండెలును జెండెదను దండిగ। శ్రీమోతుగుండ విభుని యాన॥ నీ వన।

వ. అని ప్రగల్భంబు లాడి కొన్ని శరంబుల ముంచి మహాట్ట హాసంబుఁ జేసిన నవ్వి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

తో: నీవారలగతి నీ వెఱిఁగియు నిటు నీ వేటికి జేరెదవు। చావు మూడి యిచ్చటికి వచ్చితివి గావున నిటు గూసెదవు॥ రామ॥

తో: మంచి దుండు మని మహానీయాస్త్రము మించి యు రంబును గాడ, నంచితముగ వేయంగ నవనిఁ బడి, యతఁడు నీల్గె నపు డాడ॥ రామ॥

క. పిమ్మటఁ ద్రిశిరుం డతి కో
పమ్మునఁ జనుదెంచి యోరి బలవంతుఁడ వే!
రమ్మా నాయెదుటికి బీ
ర మ్మెల్లను గాంతు నని శరమ్ములు వైచెన్.

వ. నిర్వక్రపరాక్రమంబుగల శక్రద్వేషులు పెక్కండ్రు లెక్కకు మిక్కుటంబుగాఁ బిక్కటిల్లుచు నాచక్కికి వచ్చిన నొక్కొక్కరిని ముక్కలు ముక్కలుగా జెక్కి చిక్కు వాపినాఁడ. ఎక్కడనో డాగియుండి యిప్పు డొకగూడ నిక్కడికి గ్రక్కున వచ్చితివి. తక్కక నీడొక్కఁజీల్చెద. నీకు ది క్కెవ్వఁడుంచురా దానవా! ఇదివఱకు నా ప్రతాపముఁ గానవా!

తో: అని యొకఘనశరమును సంధించియు నతిభీకరమున వేయుమనుకొని యాతనిమూఁపుశిరంబులు, దునిసి పడియె నాచాయ॥ రామ॥

వ. అంత ఖరాసురుఁడు కోపోద్దీపితుండై యెదిరించి వచ్చినఁ గాంచి, రాముఁడు——

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము.

ఓరి దానవా, ఘోరక రాసువా! చేర వచ్చినావా! యూరక జనవా! ॥ఓ॥ మున్ను పోరి, యున్నగారి మృతులై యున్నవారి గన్న బాటిపోకయేపన్నిదీరి దన్నుమీఁటి యునికిని నన్ను జేరినన్ను జేరితివి॥ ఘోరి॥ దండి మీఁటుగుండెరక్షకుండనై మండు కక్షు జండరాక్షసుల నిలచెండు దీక్ష నొందుదీక్ష నెడఁబాపు; నుండు రూక్ష నిండ శిక్షయగు॥ఓరిదాన॥

వ. అనిన ఖరాసురుం డిట్లనియె: దిట్టతనంబున లోకాధికుండగు రావణు తోఁబుట్టువు మీఁకట్టుకుటకై వచ్చిన నట్టహాసంబున నట్టియపకారం బప్పట్టున గట్టిగ నొనర్చితివి! కట్టా యిట్టిచెట్టవాని నెట్లుసహింపఁ దగు. తెలుపగల మగవాఁడ వయిన బిగువుతప్పక జగడంబునకుఁ దగులు పడుము. నే మగువను గాను. నిన్నుఁ గిగురఁ జేసెదఁ దులువా! నాయెదుట నిలువగలవా! అని పలికి కఱకుటమ్ములు పెక్కులు వైచిన, సొలయక రాముండు——

పంచచామరము.

వృథాభిమానమైనఁ బల్కు విఱ్ఱవీఁగి పల్కఁగన్
బథంబుగాదు; నీవు మేటి బంటవైన నిల్వరా
మథింతు నీదుగర్వమున్ గనుంబునన్ రణోర్వినో
వధింతు నీశిరంబు నేడు వ్రయ్యువ్రయ్యలై పడన్!

వ. ఇట్లు పలికి యొక్క యమోఘాస్త్రంబు ధనువున సంధించి,

తో: ఆకర్ణాంతము లాఁగి విడువగను నది చని యాతని శిరము, బ్రాకిటముగ నిలపైన గూల్చె సురవరులు మే లనగఁ గరను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు ఖరాసురాది రాక్షసుల నిశ్శేషముగ వధించినపిమ్మట సీతాలక్ష్మణులు గుహాలోనుండి వచ్చి; నిహతులయిన రాక్షసుల గని యాశ్చర్యంబునొంది, రాముని కుపచరించి యిష్టగోష్ఠిగా నుండిరి.

తో: అంతశూర్పణఖ యాక్రందించుచు నపుడు లంకకును నటిగె; సంతోషంబున సభకు జేరి రాక్షసపతిపదముల కెఱఁగె॥ రామ॥

వ. అప్పుడు రావణుండు దాని వికృతాకారంబుఁ జూచి,

బేహాగ్ : ఆదితాళము

అపకార మెవ్వరు చేసిరమ్మ! వారిపేరు జెప్పుము విందు కొమ్మ! ఈతీరున దుఃఖపడకమ్మ! నారి వారిఁ బోరి చంపుదు॥ నప కార॥ ఆఖండలాదులు వచ్చినారా! మోతుగుండ హరి పంపినట్టి వారా! పౌలసుదింపు వేరడ్డపడరైరా! తుండెములుగ జెండిశేసెద॥ నపకార॥

వ. అనవుడు, చుప్పనాతి యిట్లనియె:

క. మునివేషధారి రాముం
డను రాజకుమారుఁ డొక్కఁ డటవియు దమ్ముం
డనుచరుడై తనుఁగొలువఁగ
జనుదెంచెను బంచవటికి సరభసలీలన్.

క. ఆతని యిల్లాలగు నా
సీతాసతి చక్కదనముఁ జెప్పం దరమే!

భూతలమున నాకంబునఁ
భాతాళమునందునైనఁ బ్రతి లేరసుమీ!

బేహాగ్: ఆదితాళము.

ఆ సుందరి యందమే యందమందు! జగమందు నెందుఁగాన నా పసందు॥ ఆ సుందరి॥ మాటలచే మరుని ఘోటి నేలు! నెఱసీటు గల్గు వాల్చూపులు మీఱులు! జిగితేటలయిన చెక్కుటద్దములు। దాని తోటి పోందే చేయు వేనవేలు। మరుని ఘోటి నేలు; వాల్ చూపులు మీఱు-, ఆచెక్కుటద్దములు పోందే చేయు వేనవేలు॥ ఆసుందరి॥ కొండ లాసిబ్బెపుజనులతీరు। వేదండము తిన్ననినడకపోరు ! మోహుగుండ శ్రీనాథుని సతినిమీఱు। బ్రహ్మాండములో దానికి సరి లేరు! సిబ్బెపుజనులతీరు; తిన్ననినడకపోరు; శ్రీనాథుని సతి మీఱు నలదానికి సరిలేరు॥ ఆ॥

తో: దాని నీకుఁ దేఁ బూని నేను జనఁగానే, తమ్మునిచేత నా నాసాకర్ణములఁ గోయించెను। నే నెటు లుందును భ్రాతా॥రా॥

వ అంతఁ జింతాక్రాంతురాలనయి చని ఖరాసురుని యుద్ధం బునకుఁ బంపిన ఖరదూషణ త్రిశిరాది చతుర్దశ సహస్ర రాక్షసదళం బుల నొక్కండ విదళించె. వీర ననేల? జతుర్దశభువనము లెత్తివచ్చిన నమ్మహానీయునకు లక్ష్యమా ! రావణా! లోకవిద్రావణా!

కేదారిగౌళ: ఆదితాళము.

నిశాటకులవర్యా ! విను మిక॥ నిశాట॥ విశేషముగ నే వివరించెద వినుః॥ నిశాట॥ సీత లోకవిఖ్యాత రూపవతి; భూతలమున నీకే తగును, బ్రీతిగ నది యబ్బిన జాలును విను॥ నిశా॥ మోహగుండ హరి పక్ష మేము కాని, రాక్షసవరులను శిక్షించె నీ క్షణమున నీ విద్ధి ధ్యేయుంగుము॥ నిశాట॥

వ. అనిన మంచిదని చెల్లెలి నూరార్చి యింటిలోని కనిపి రావణుం డారాత్రి కాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి శయనించి కంటఁ గూరుకు రామిఁ దన మనంబున.—

తో: రాము డెవ్వరో రాగ గారణం బేమి గాత మీాదరికి ? ఆ మానవు డీయసురుల జంపుట కేమికార్యమాతనికి॥ రామ॥ మానవులకు నీ మహిం గలుగ సామాన్యమె యోజింపగను దానవకుల విధ్వంసము హరి యవతార మెత్తె నేమోను॥ రామ॥

క. కావున నాతని చేతను
జావిఁక సిద్ధంబు నాకు: సరి యటు లయినన్
ఆ వైకుంఠుం బలవడు;
నే వెరవుననైన దీని నెరుగంగఁదగున్.

వ. అని నిశ్చయించి ప్రభాతంబున రథారోహణంబు సేసి మారీచుని గృహంబున కరిగె. అప్పు డతండు మునిఁబోలి సమాధినిష్ఠుండయి పరాత్పరుని హృత్కమలంబునఁ గాంచుచు,

కీర్తన—రూపక తాళము.

పరమాత్మా ! పరమేశా ! పరమానందస్వరూపా॥ గురుతర సహస్రారస్థిత గురుసురయసురుచిరదీపా॥ పర॥ నీలాంతర్లీలా మునిజాల సుహృత్ఖేలాసురలోలా శ్రీమోక్షగుండపాలా రివిఘాలావర ॥ పర॥

వ. ఇట్లు నిశ్చలత్వంబున నీశ్వరారాధనంబుఁ జేయుచు మారీచుండు గన్నులు దెఱచి రావణుంజూచి సత్కరించి యిట్లనియె:

తోహర: ఏమిపనికి నీ విచటికి వచ్చితి వెఱిగింపుము దనుజేంద్రా! శ్రీమీాఱగ నేఁ జేయ గల్గినను జేయుదు గరుణాసాంద్రా॥

సీ. అనవుఁడు రావణుం డనియె: 'నో మారీచ !
తరణివంశజుఁ డయోధ్యావిభుండు
నగు దశరథునకు నాత్మజుం డగు రాముఁ
డనుజుండు భార్యయు ననుసరించి

చనుదేరఁ: దండ్రియాజ్ఞను వచ్చి యాపంచ
వటియందు నిలిచి తీవ్రింబుగాఁగ
ఖరముఖ్యులను జంపి కడువడి మనశూర్ప
ణఖ ముక్కు సెవులును నఱకివైచెఁ;
గీ. గాన నాతనిసతిని దేఁ బూనినాఁడ;
నీవు మాయామృగంబవై నేఁడు పోయి
రాముఁ గొనిపొమ్ము మిగులదూరమున కంత
సీతఁ గొనివచ్చి లంకకుఁ జేర్తు నేను.
వ. అనిన నప్పుడు మారీచుండు ద్రుళ్ళిపడి,—

శంకరాభరణము—ఆదితాళము.

అబ్బబ్బా! రాముని చేత దెబ్బ తిన్న వాడను! నిబ్బరము చాలదు మాయబ్బతోడు చాలును॥ అబ్బ॥ పిన్ననాడే వార్ధిబడ వ్రేసె బాణమునను! నన్నిప్పుడు బ్రతుకనిచ్చునా నామది మఱవను॥ అబ్బ॥ మోఁకుగుండశౌరి యతడు మునిజన సమ్మతుడు! నీక్షితి నెగ్గాచరించి యెవరు బ్రతుక నేర్తురు॥ అబ్బ॥

తో: తర్వాతను నేదండకవనమున దగ నాతం డుండగను, బూర్వవైరమున బులిరూపంబునఁ బోయి తగిలితిని నేను॥ రా॥ తీవరమున నొకదివ్యశరంబును వైవ దప్పిపోగాను, జావు దప్పి నే సరగవచ్చి యిచ్చట మునినై యున్నాను॥ రా॥

క. రాముం డన, రత్నం బన,
రామామణి యన్నరవము రా జని యన్నన్,
రా మొదలను గలిగిన యా
నామంబులు విన్నఁ గ్రన్ననఁ భయపడుదున్.
వ. అని యనుమంగాక యొక్కవిశేషంబు వివరించెద.
క. రాక్షసకులంబు నెల్లను
శిక్షింపఁగఁ బూని యతఁడు చెలఁగు నయోధ్యా

సుక్షేత్రంబునఁ బొడమిన
సాక్షాన్నారాయణుండు సర్వజ్ఞుఁ డగున్.

తో: కావున నాతనితో వైరంబుఁ జూ వోదవును మనకెల్ల ! దేవదేవు డని తెలిసి భక్తితో సేవించుట కడుమేల్ల॥ రా॥

వ. అని పలికిన మారీచుని యాధైర్యవచనంబులు విని రావణాసురుం డిట్లనియె:

బేగడరాగము:ఆదితాళము.

భయపడ నిదేటికి వేఱుర॥ భయ॥ నమ్ముమీ నీవేళ నామాట మీఱకు॥ భయ॥ రాము డాపదంధానుఁడు చానైన నేమి వానిచే జచ్చితే ముక్తిగల్గును॥ భయ॥ నేను జయించితే వానియిల్లాలితో నానాసుఖములు మానుగ బొందుదును॥ భయ॥ మోక్షగుండఘనుమూర్తి నేను రించి యీక్షణమున నేను నిలసూతఁ దెత్తును॥ భయపడ॥

తో: పొమ్ము శీఘ్రమున బో నని యంటే పోరిగొందును నిన్ననగ, నెమ్మది హరిచే నీల్గుట మే లని సమ్మతించె దాఁ జనగ ॥ రామ॥

వ. ఈపర్యాయము రామునిచేత నిశ్చయంబుగా మరణంబు గలుగునని తలంచి మారీచుండు రావణునిరథం బెక్కి యిరువురును మహావేగంబున బంచవటికి నరిగి రాముని పర్ణశాలను సమీపించిన నంత——

క. కాంచనవర్ణము, రజతిస
మంచితమగు పొడలు, నీల మగునేత్రంబులఁ,
మించుగ రత్నపుఁగొమ్ములు,
గాంచనమణి ఖురము లమరఁగా మృగ మయ్యెన్.

వ. ఇట్లు మారీచుండు విచిత్రమైన యొకమాయలేడి యాకారంబు ధరించి పర్ణశాలచేరువను రాఁగా గాంచి రాముండు సీ కిట్లనియె:

గీ. క్రతువయతిసుఁడై దశకంఠుఁ డిటకు
వచ్చునిదె! నీకు నైజరూపమ్ము వహ్నిఁ
దాచి, కృత్రిమసీతనై తనరు మొక్క-
వత్సరము; వాఁడు సమయుఁ దానవ్వు నీకు.

వ. అని బోధించిన నట్లె యని యామప్రకారం బొనర్చినసమీపమున జరిగెడు మాయామృగంబును జూచి మాయాసీత శ్రీరామున కిట్లనియె:

హిం॥ కాఫీ: ఆటతాళము.

రామ, యీ మృగమ్ము రమణమున బట్టితెమ్ము॥ శ్రీరామ॥ హేమాభముఁ, దెల్లబొట్లతో మిసిమిగానున్నది॥ శ్రీరామ॥ ఈశ దీని తోడఁగూడి యాడుకొన నేనుకొంటి; నీవు పట్టితెచ్చి దయతోడ నాకు నియ్యదగు వనవాసము దీఱినంత, మన యయోధ్యఁ జేరినపుడు దాని పురవాసులకుఁ గనుపట్టించి యానందింతును; ఎన్నడిట్టి మృగముఁ గన్నామె యీవనమందున! కన్నులకు బండువుగ నున్నది నా- గుండ॥ శ్రీరామ॥

సం. ద్వి. అనుసీతవాక్యంబు లాలించి రాముఁ । డనుజాని జూచి యిట్లనియెఁ: 'దమ్ముఁడ, । దాని నే దెచ్చునంతకును నీ విచట । జానకి గాపాడు జాగ్రత్తగాను: । దానవమాయలఁ దగులకు' మనిన। 'మానుగా మృగమయి మారీచుఁ డలుక । తో వచ్చినటువలె దోఁచుచున్నయది । పోవల' దన్న నప్పుడు రాముఁ డనియె । 'మారీచుఁడైన, లక్ష్మణ, వానిమాయ।దీని గాంచియుండి, తెత్తు నేఁ జూడు। సీతకోరికను దీర్చెదనిప్పుడనుచుఁ । డా విల్లుంబును జేబూని । పోయె మాయామృ-కమును బొందిపట్టఁగ। బోయిన నది యదృశ్యమగు నప్పుడు—

తో: చిక్కినట్టుగా జిక్కనట్టుగాఁ జేరువకును దాఁ జేరు। మక్కువఁ బట్టఁగ వాఁడు పోయినఁ దూరముఁ బట్టుచుఁ బాఱు॥ రా॥

వ. ఇవ్విధంబున మోసంబు జేయుచుఁ జాలదూరంబు త్రిప్పిన నది రాక్షసమాయగా నిశ్చయించి రాముండు కోపోద్దీపితుండై—

తో: చాలగ బ్రహ్మాస్త్రంబున మాయలు దూలవేయ నసురుండు, 'హాలక్ష్మణ!' యను నార్తారవమునఁ గూలె నవనిపై నతడు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మారీచుండు గూలిన నతని తేజంబు పరాత్పరుండయిన రాముని యందుఁ గలిసె. అంత నాధ్వని విని సీతాదేవి భయాకులిత చిత్తయై లక్ష్మణునిఁ జూచి,

హిం—తోడి: రూపకము.

పొమ్మూ లక్ష్మణా! లే లెమ్మూ లక్ష్మణా! నెమ్మది రాముండు పిలిచె విన్నులక్ష్మణా!॥ పొమ్మూ॥ ఏల పిలిచెనో! చిక్కు లేమి గలిగెనో! జాల మేల జేసెదవు చాలు లక్ష్మణా!॥ పొమ్మూ॥ రాక్షసాళుల చేత రాపుకలిగెనో! మోతుగుండ శౌరి కయిన మొక్కు లక్ష్మణా॥ పొమ్మూ॥

వ. అను దీనాలాపంబులు విని లక్ష్మణుండు—

క. మారీచుఁడు మాయామృగ
ధారుండై వచ్చె నతని దఱుముచుఁ జని యా
శ్రీరాముఁడు చంపుటచేఁ
బేరెలుఁగున రాము నట్లు పిలిచెను సన్నున్.

తో: వాడు గాడు త్రిభువనములు పైఁబడి వచ్చిన భయమేమమ్మ! కూడమ్మట్టియును గూల్చెడె గడియలో। కొంగువ లుండునే యమ్మ॥ నన్నిచ్చట నుండ మనిచెప్పెఁ జనినను నాపయి గోపించు; నన్న యాజ్ఞ లేదు రాడ జాల నత డతివేగమె యేతెంచు॥ రామ॥

వ. అటువెనుక సీతాదేవి యత్యంతసంతాప కోపంబులు వ్యాపింప మఱఁదిని గాంచి,

స్రగ్వి. రాముఁ డాలీలఁ జీరంగ నాలింపకే
తామసంబేల ఖేదంబునుం జెందవా!
రాముఁ డిచ్చోటికిన్ రాకయున్నంత నన్
క్షేమముం జీవ్రు దక్షించుకోఁ జూతువా!

వ. దండకారణ్యంబుననుండఁగోదండరాముని బొమ్మని భూమండలంబుఁ దా నొక్కండ నేల భరతుండు గాంక్షించె. రాముని క్షేమంబుఁ గామింపక నామీఁది ప్రేమాతిశయంబుచేత ఈమూఢ్కి యుపేక్షించి నీ వున్నవాఁడవు. అన్నమేలు గన్నులఁ గనలేని మీయిద్దఱి సుద్ది బుద్ధికిఁ దద్దయుం దోఁచె; నీకేల యింతదుర్బుద్ధి! నాప్రతిజ్ఞ వినుము!

తో: గోదావరిలోఁ గూలి ప్రాణములు గోల్పోవుదుగా నికను; నేదక్కునునే నీకు! భరతునకు నే దని యేడువగాను॥ రామ॥ చేతులతోదన చెవులుమూసికొని, చింతాక్రాంతుం డగుచు; 'నోతల్లీ! నేఁ బోయెద రాముం గుండెడి చోటికి ననుచు॥ రామ॥

క. వనదేవతలారా! యీ
జనకజఁ గాపాడరయ్య! చనియెద నింకన్
నను దూలనాడె నీమెయుఁ!
గన నామెడఁ దప్పులేదు కంటిరిగాదే!

వ. అని యొప్పగించి దుఃఖించు మెల్లమెల్లగా నడచుచు రామసహాయార్థంబుగాఁ జనియె: అంత నది తరుణంబుగా నెంచి యాంపాప్రాంతముల దాగియుండిన రావణుండు దండకమండలువులం ధరించి భిక్షుకవేషంబునఁ బర్ణశాలడగ్గరన నిలిచి యాంఘార్థమునిగా భావించి సీతాసలి పర్ణశాలదాఁటి వచ్చి మహావినయంబునఁ బూజించి,

తో: కందమూలఫలములు ఘనముగనిడి భక్షణజేయుడు మునివర్యా! అందముగా నాయధిపుడు వచ్చెడు నంతకుండు డోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన, భిక్షుకవేష ధారియిట్లనియె:

తో: ఎవ్వరు నీపతి యెఱిగింపుము సతి యిదిరాక్షస సంవృతము; ఇవ్వనవాసం బేటికి గలిగెను నెవరు పంపి రన వినుము॥ రా॥

కాఫీ: అటతాళము.

జానకి నాపేరు; జనకునికూతుర; మానుగ నయోధ్య మాది; శ్రీరాముడు నానాథుఁ డగు విను; నామరది లక్ష్మణు డౌను; దశరథుడే యగును మామామ॥ జానకి॥ తండ్రి పంపగ నన్ను దమ్ముని తోడ్కొని దండకమునకు నాథవుఁ డరుదెంచెను దండిగ నొకపని యుండి పోయిరివార; లుండు డందాక మోతుకుండేశు దలంచుచు॥ జా

వ. అనిన నతండు,

రావ-తోహర: లంకాధిపు డను, రావణుడను పౌలస్త్యసుతుడ; శూరుడను; బొంకముగా గొని పోదు నిన్ను మాపురికి వలచి యున్నాను॥ రా॥

క. మునివేషధారియగు రా
ముని నీక విడనాడి నన్ను మోహింపుము; నీ
కనుకూలమైన సుఖములఁ
దనిపెద; వనవాసబాధ తలగును లలనా!

వ. అనువాక్యంబులు గర్ణశూలంబులయిన సీతయుల్లంబున భీతిల్లుచు.

కీర్తన: అటతాళము.

రణరంగశూరుడు రఘురాజకుల శేఖరుడు బ్రిణతార్తిభంజనుడగు రాము నెఱుగవు నీవు॥ రణ॥ న న్ననరాని మాట లన్న నిక ఫలమేమి! నిన్ను నొక్కబాణమున నేడు ధరగూల్చు జూడు॥ రణ॥ ఉండు మిసుమంత మోతుకుండవిభు డేతెంచు వేదండమశకము లనఁ దగును నిన్ను నతని॥ రణ॥

వ. అంతట—

తో॥హర: రాక్షసాధిపుఁ డక్షయము రూపాంతరముల
ంచె; నాక్షణమున నా భూమినముగల నిజాకారమును గనఁబఱచెను॥ రా॥
ములు పదితల, శిరములు పదియును, గాలమేఘసదృశంబు। గిరి
లిన యాకృతితోడ భయంకరముగ బరఁగ గరంబు॥ రామ॥

వ. ఇట్లు తన నిజరూపంబు గనఁబఱచి,

క. జనకజ మిట్టుగ భయమున
దనసఖులను ద్రిప్పలాడి చేగిడు బ
ల్కిన్ని నన్నిం దల్చుచు పిఁడి
వినుతించిన బాలిక నప్పుడు నగములతోడన్ .

వ. అంత సీతాదేవి భయభ్రాంతస్వాంతయై చింతించుచు ను
మగిలి,

కాంభోజిరాగము: ఆదితాళము.

రామా రామా! జగదభిరామా! శ్రీరఘురామా! నగధీరామా!
మా! ॥ రా॥ రామా! నీ సన్నిధానమునందు నా మొర విని సన్నా
ముగ కరుణించు॥ రా॥

పాపాత్ముఁడు రావణుఁడు నన్ను పట్టి తెచ్చె వనమున దారుణము
ను ॥రా॥ రాక్షసుడు భీకర రూపమున దాల్చెను; రక్షింపుము తగ
రాక్షసుని దండింపుము ॥రా॥

వ. ఇట్లు సీత దుఃఖించుచుండగా—

గీ. అంతలో గృధ్రరాజంబు లాలించి
పక్షిరాజు జటాయువు పరుగులిడి
సత్వరముగ వచ్చి యో దానవాధమా! భ
యంబు లేదని నెట్టుంబు పలికెఁ.

తో॥: లోకమాతయగు సీతను లంకకుఁ గొనిపోవఁగఁదగునా!
ప్రాకటముగఁ దశ్రుతి యుండిన సీతాపహరణము దారుణ విధమా! ॥రా॥

వ. ఐన నమ్మహానీయుని సేవకుండగు నే నుండ, నీపుండరీకాక్షి కేమిభయము! మదీయతుండాగ్రమున నీకండలు తుండెములు జేసి యెండ వేయుదు! గుండెగల దండిమ్మగండ వైన నుండుమురా! రండా నిలువగ లవా! పాదండ నని రాక్షసుని నాక్షేపించి తత్క్షణంబునఁ దనపక్ష యుగ్మంబు విసరి పైకెగసి తుండంబునం బొడిచి,

తో: రథము డుల్చి, గుఱ్ఱములగూల్చి, చూర్ణము గావించెను ధనువు, పృథురోషంబున బిట్టుదాకి నొప్పించెను రావణుతనువు॥ రా॥

వ ఇట్లు విరథుండయి రావణుండు రోషానలంబు జాజ్వల్యమానంబుగా మండుచుండ,

తో: ఒక్కఖడ్గమున నొనర జటాయువు ఱెక్కలు గాళ్లను విఱుగ, గ్రుక్కినగ్రక్కున బక్కిఱేడు దా స్రుక్కిధరణిపైనొఱగ॥ రా॥

క. మఱియొక రథమున సీతను
నురవడి నెక్కించుకొని మహోద్ధతి మింటం
బఱచుచు నుండగ మదిలోఁ
బురపురఁ బొక్కుచును వగచెఁ బొలఁతుక యంతన్.

సీత: హిందూస్థాని-రూపక తాళము.

ప్రాణనాథు డున్న పీడీపాటు పడునా! ప్రాణములతో వీని నవల బాఱ విడ్చునా!॥ ప్రాణ॥ జనకునిపుత్రినై దశరథుని కోడలనై యనయము కష్టము లొంద నాయెఁ బుడమిపై॥ ప్రాణ॥ పతిని బాసి దనుజునకును పట్టుపడగను, బ్రతిలేక విధాత నుదుటవ్రాసెగా పోలును ॥ప్రాణ॥ శ్రీమోక్షగుండేశుడైన శ్రీరామునకు నామాట నెఱిగించెడి పుణ్యాత్ము లెవ్వరో! ॥ప్రాణనాథు॥

వ. శ్రీరామున కీపాటుబడి సూచించుపఱకు నీజటాయువు జీవితుండయి యుండుగాక యని మనోవీథి నుద్దేశించి, మఱియు;

సుమిత్రాకుమారా! హా మహాశూరధీరా!
లలోకములలోనా దోస మన కట్టిమాటల
కొసులో జూడకన్న! నికను మన్నింపుమన్న॥
లపించుచుండ రామలక్ష్మణులు వెంబడించి
చేత లంకాధిపుడు వాయువేగంబున వియ
ంచుచుం బోవునపుడు జానకి యఋష్యమూకమునందలి

ము గిరిప్రదేశమ్మునం
గురు కపీంద్రుల;
యందు సొమ్ములు మూటం
టు వైచె.

వార్త శ్రీరాముని కెఱింగింపరా! యని సీతా
రి యెదుటం బడవైచె; నంత—
టి రయంబున లంకకు దనుజేంద్రుండు చను
గడిమి నశోకవనంబులోపలను నుంచెను॥ రా॥
జట లోనగు రాక్షసాంగనలం బెక్కండ్రం

సీతకు
చి యెట్టుల నైనను నన్నున్
సటు న
నుదు మాటిమాటికిం దెలిపెన్.

మన నాజ్ఞాపించి రాక్షసుండు యథార్థరీతిగా
టుం జేయుచుండె. ఇక్కడ శ్రీరాముండు—
దును మారీచు పర్ణశాలం జేర వచ్చుచుండగను,
చురపడం దమ్ముని గని యిట్లనెను॥ రామ॥

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

సుందరి నొంటిగ నచుంచి యిచటికి నెందుకు వచ్చితి నెఱిగింపు లక్ష్మణ॥ సుం॥ మనమీాద గన దూసి దనుజులు నదుడెంచి వనితను నేమేమి వంత నొందింతురో॥ సుంద॥ నీమోము వాడినదేమీా చింతించెదవు శ్రీమోక్షగుండేశుఁ డేమికావించునో! ॥సుంద॥

వ. అనిన లక్ష్మణుండు విన్నఁబోయిన మొగంబుతో నన్నకు నమస్కరించి,

శా. మారీచుం డిలఁ గూలుకాలమున రామా నీవలెఁ నన్ను దా
జీరెఁ, నీవని యెంచి తోడుపడఁగా సీతమ్మపొమ్మన్న నో
నారీ! రాక్షసమాయలంచుఁ దెలుపఁ నా మాట లాలింపకే
దూరెఁ మిక్కిలి; నెమ్మది న్విసుగునన్ దుఃఖించుచుఁ వచ్చితిఁ.

వ. అని తెలిపి యన్న పదంబులపయి వ్రాలి,

క. 'నా వలన దప్పులే దిఁక
నా వనదేవతలె సాక్షి; యన్న య్యా! నీ
సేవకుఁడఁ నన్ను దయతోఁ
గావు' మనుచు దుఃఖపడఁగఁ గరుణాన్వితుఁడై.

వ. లక్ష్మణు నూరార్చి లేవనెత్తి దేహంబు నిమిరి,

తో: తరుణిమాటలకుఁ దందర నొందుచుఁ దమ్ముడ నీవు రానేల! సరగున బోదము చాన చెంత నెవ్వరు లేరొక్కతే బాల ॥రామ॥

వ అని యోజించుచుఁ దమ్ముని దోడ్కొని శీఘ్రయానమ్మున వచ్చిపర్ణశాలఁ జేరి యరసిన నందు సీత లేకుండినఁ దల్లడించుచుమూర్ఛపోయి కొంతవడికిఁ దెలిసి దిక్కులు పాఱఁ జూచి శోకావేశంబున—

తోడి: ఆదితాళము.

ఇక నేమి చేయుదు! నిక నెందు జూతును! అకట విధి నాదు ప్రియునను బాపెను॥ నిక॥ ఎవరు వచ్చినారో! యెవరు గొంపోయిరో!

వివరించునట్టివార లెవరును గనరారు!॥ ఇక॥ భువి మోక్షగుండధవు డనై యున్నను, నవిరళసుఖదుఃఖ మనుభవింపగ బోనా! ॥ఇక నేమి॥

సీ. నినుఁ గూడి విహరింప వనవాస మాయాస
ముగ, దోఁపదాయెనే! ముద్దుగుమ్మ!
నినుఁ గూడి భుజియింప నవిఁ గందమూలముల్
షడ్రసోపేతమే సారసాక్షి!
నినుఁగూడి శయనింపఁ గను గుశాస్తరణంబు
హంసతూలిక పాన్పు యబ్జపాణి!
నినుఁగూడి వసియింప దినములు గడియలై
వడిఁ బరువులిడియెనే భవ్యవాణి!

గీ. కంటగింపుచు మాయామృగంబు రీతి
వచ్చి మారీచుఁ డెడఁబాపె వనిత మనల!
నాదుతలవ్రాత యెంతహీనతరముఁ దెచ్చె!
నింక నొంటిగ నెటు చరియింతు నిచట!

వ. ఇట్లు దుఃఖించుచు సౌమిత్రిని గౌఁగిలించుకొని;

తేవారము: నమ్మి నావెంట వచ్చి నట్టడవిలోనఁ జొచ్చి దమ్ముఁడా! యెచట లేను తరుణి గానంగ రాదు! సౌమ్యసతిలేమ నేను చాల శోకమార్పంగఁ జాలా! నెమ్మదిని దెలియనైతి నెలతుకను గోలుబడితి!

వ. రాముఁ డిటుల శోకించుచుండ లక్ష్మణుండును గొంతవడికిఁ జింతించి పిమ్మట ధైర్యం బవలంబించి యిట్లనియె:

క. జగములు నీలో నుండును;
జగములలో నుందు వీవు; సర్వజ్ఞ! హరీ!
యగుణుండవయ్యుఁ బ్రకృతిని
దగులుటచే నొదవె శోకదైన్యాదు లొగిన్.

ల- తో: అజ్ఞానులవలె నడల నేల! మాయామానవుఁడవు గావు యాజ్ఞోల్లంఘన మాచరించి యెవరాడు పారిలను లేదు॥ రాము॥

వ. ఇట్లు కొనియాడి యతండు పురంబునకుఁ జనియె. ఇక్కడ వీరు సీతాన్వేషణంబుఁ జేయుచు దక్షిణాభిముఖులయి పోవుచు,

రాముడు-యదుకులకాంభోజి: అటతాళము.

శ్రీకంఠువిల్లు నే నీకొఱకై విఱిచి చేకొంటిగదె! జానకీ॥ జా॥
ననుఁబాయజాలక నావెంట వచ్చిన నిను గోల్పోయితి జానకీ!॥ జాన॥
గొప్పయింట బుట్టి గొప్పయింటఁజొచ్చి తిప్ప లొందవైనె ! జానకీ ॥జా॥ ఆపద లనితోపవాయెఁగూడ నీ వున్నంచు చేతను జానకీ॥ జాన॥
శ్రీమోక్షగుండశౌరిని నే నైయుండి ని న్నేమఱితిని జానకీ॥ జాన॥

వ. ఇట్లు మాటిమాటికిఁ దలఁచుకొని దుఃఖించుచు ధైర్యంబు నొందుచుఁ బోవునెడ నొక్కచో వికృతాకారంబున వచ్చి తననుఁ గూడుమని లక్ష్మణుని వేఁడిన, నయోముఖికి నసిధారచేతఁ జుప్పనాతి కంటె గొప్పసౌఖ్యంబు లిచ్చి చనుచున్న, నొక్కచోట—

సీ. ఉదరంబు నోరును నొకటిగా నొప్పియుఁ
బాదము ల్ శిరము జూపడఁగ లేక,
యోజనాయత మగు నురుబాహువులు గల్గి
యేది చిక్కి నను బోనీక దినుచు
నున్నకబంధుని యురుభుజమ్ముల మధ్య
రామలక్ష్మణులు దిరముగఁజిక్క,
'యన్న, నే వీనికి నాహార మయ్యెద;
నీవు సీతను జూడఁ నేఁగు 'మనుచుఁ,
గీ. దమ్ముఁ డన, రాఘవుఁడు విచారమ్మునొంది,
ఖడ్గమున వానిదక్షిణఘనభుజంబు
దెగ్రించె; వామభుజంబు ఖండించె ననుజుఁ;
డంత నాతండు మీ రెవ్వ రనుచు నడుగ.

వ. రాముని యాజ్ఞచే లక్ష్మణుడు దమ వృత్తాంతముఁ జెప్పి నీ వెవ్వ రని యడిగిన,

కబం-తో: నే గంధర్వుడ; సకలము నీంద్రుల - నెఱిగర్వంబున
క,! యోగియొకడు శపియించె నన్నునిటు నుగ్రకోపమున దనుక
॥ అసురుడ నైతె నే నమరవిభునిపయి నరిగిన నాతడు వడిగ, వేస
వజ్రము వ్రేసె నాశిరము విపులోదరమున నడగ॥ రామ॥

వ. అప్పటినుండి శిరఃపాదవిహీనుండనై దీర్ఘబాహుమధ్యంబున
చరించుజంతువుల బిగఁబట్టి మ్రింగుచుఁ గబంధుం డన నిక్కడ
న్నాడ. మీావలన శాపముక్తి యగునని మున్ను మును లనుగ్రహిం
. నావికారశరీరంబు దహించి ననుఁ గడతేర్పుఁ డని వేడిన, వా
ంలజేసిరి. వాఁడు నిజప్రకృతిఁ బడసి గంధర్వుడయి పియన్మార్గంబున
చి యంజలి బద్ధుండయి,

తంగం మెట్టు: ఆదితాళము.

రాము ! రఘురాము! రవికులాంబుధిసోము! సీతహితను దెలి
నే నెంతవాడను!॥ రామా॥ పంచభూతములకుఁ - బంచకోశములకు
చవర్ణములకుఁ బరుఁడవు గురుడవు॥ రామా॥ విశదముగను జతు
భువనము లసదృశముగ నీదివ్యదేహమునందు నిలిచె॥ రామా॥
.మోక్షగుండవాస ! శ్రీధర చిద్విలాస ! భూమి నారాయణదాస,
ప ! శ్రీ శ్రీనివాస ! ॥ రామా॥

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతోషించి శ్రీరాముం డిట్లనియె:

గీ. వినుము గంధర్వ, నీస్తోత్రమునకు నేను
సంతసించితి నీకలుషంబు దలఁగె;
దివ్యయోగంబు నొంది మదీయ దివ్య
ధామమును బొందు మిఁక శాశ్వతంబుగాను.

వ. అని యాజ్ఞాపించిన నానందించి రాముననకు రావణుని
త్తాంతం బాద్యంతంబుఁజెప్పి, శబరి యాశ్రమంబునకుఁ బోవ మ్మని
్రివ సూపి యతండుఁ బరమపదంబున కరిగె; ననంతరంబ——

తో: శబరియాశ్రమస్థలమునకును రామ సౌమిత్రులు వోవగను, ప్రబలమోదమునఁ బరికించియు వారిరాక కుబ్బి యెదురుగను॥ రామ॥

క. చనుదెంచి వారిపాదము
లను భక్తిని గడిగి తజ్జలంబు శిరమునం
దనువుగ నిడుకొని, యాశ్రమ
మునకుం దోడ్తెచ్చి పీఠముల నిచ్చి తగన్.

వ. మధురపక్వఫలంబులు సమర్పించిన భుజించిరి. పిమ్మట శబరికరంబులు ముకుళించి,

శబరి భు॥ ప్ర॥ పరంధామ మీదివ్యపాదాబ్జసేవా
పరత్వంబునన్ నిన్నుఁ బ్రార్థింప గంటిన్;
నిరాలంబ మీరూపు నేఁ డిందుఁ గంటిన్;
దురంతంబులౌ నాదుదోషంబు లారెన్.

వ. శ్రీమన్నారాయణుండు సాకేతంబున రాముండై పుట్టి దశకంఠ కంఠలుంఠనంబుఁ జేయ బోవుచో నీయాశ్రమంబున కనుజయుక్తంబుగ వచ్చి నిన్నుఁ గృతార్థునఁ జేయఁగలఁడని మద్గురువరుండగు మతంగ మహామునీంద్రుండు చెప్పియున్నందున,

శ్లో: ఇక్కడఁ దపమొనరించుచు మీరాక కెదురుఁజూచుచున్నాను; గ్రక్కునఁ జనె బహుకల్పంబులు నేటికి కక్కజముగఁ గన్నాను॥ రా॥ నాసంకల్పము సిద్ధిబొందినది; నా కిమ్మిక సద్గతిని, దాసకోటులకు దాసురాలనే దక్కువ జాతిని సతిని॥ రామ॥

వ. నిన్నుఁ గొనియాడు సమర్థత నాకుఁ గలదా, రామా! యని పలికిన విని దయారసం బొలుక రామచంద్రుం డిట్లనియె:

జంఝూటి: ఆదితాళము.

నాభక్తి యొక్కటి చాలు శబరి॥ నాభ॥ విభోగంబులు నీడుగా నేరని ప్రాభవమున్నదను సులభంబుగఁ జేరఁగ॥ నాభ॥ జాతి నాక్షా

శ్రీమలింగాదుల రీతు లడుగ వలవ దేరికి నైనను సరి॥ నాభ॥ మోక్ష గుండమున ముదమున వెలిగే యక్షయతేజమును వెలయంగను గల యగ! ॥ నాభ॥

గీ. యజ్ఞ దానముఖంబులౌనట్టికర్మ
లెన్ని చేసిన నాయందు తిన్ననయిన
భక్తిగుదురక శాశ్వతబ్రహ్మపదము
గడఁగి సుఖయింప శక్యంబుగాదు శబరి.

గీ. 'నీ వనాదినుండి నెలఁత నాపయి భక్తి
గలిగియుంటి గానఁ గలుగుముక్తి
సీతజాడ నాకుఁ జెప్పుము తెలిసిన
శబరి' యనుఁడు నామె సరఁగఁ బలికె.

ద్వి. నావల్ల వినఁ గోరినారంతె కాని। దేవ మీరెఱుగనిస్థితియేది గలదు?। రావణాసురుఁడు మీరమణి గొంపోయి। లావుచేఁ జేర్చెను లంకాపురంబు। భూవర, యిటకు దాపునను బంపాస।రోవరంబున్నది రూఢిగా, దానికడ ఋశ్యమూకాద్రిగలదు తద్గిరిని। గడిమిని వాలితో గలహించి వచ్చి। యున్నాఁడు సుగ్రీవు డానర మీ రటకు। జన్న మీతోడను సఖ్యంబు జేయు,। నతనిచేఁ గార్యంబు లన్నియు దీరు,। వెదకు లాఁడగ నేల? వెడలు డచ్చటికి;। చనుదును నేహుతాశనులోన జొచ్చి। ఘనకాయమును బాసి కాంతు మీపదవి। నని పల్కి వహ్నిని నటు రవుల్ గొలిపి। తనమది రామమంత్రమును జపించి॥

కమాచ్: ఆదితాళము.

మానసమా! మఱువకె! ॥మాన॥ అసదృశపరమానందమ యుని॥ మానసమా॥ నిత్యనిరంజన నిర్వికార సత్ప్రత్యగభిన్నబ్రహ్మం బుడు॥ మా॥ పిండాండబ్రహ్మాండంబులలో నిండి వెలుగు మోక్షగుండ

హరిని॥ మా॥ ధారుణిఁ దాళ్భ్యారి నారాయణకవి చారుమనోబ్జ విహా రుని నిఁక॥ మాన॥

వ. అని పరంధాముని దారకనాముని షడ్వర్గవిరాముని శ్రీరాముని దనమానసంబున నిలిపికొని శబరి యగ్నిం బడి యవిద్యాకల్పిత స్థూలకాయంబును దహింపఁజేసి—

క. శ్రీరాముని కృపచేతను
జారువిమానంబు నెక్కి శబరి మహాత్మల్
నేరుపునఁ బొందుపదమును
నారూఢిని బొందె నిర్మలాంతఃకరణన్.

తో. అనితాళ్భ్యారి నారాయణకవి రామాయణమును హరి కథను, అనుపమరీతి నరణ్యకాండమున్ వినిచె నొల్క—గాఁసుధను॥రామ॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును; ముద ముసఁ దుదకును ముక్తి లభించును మోతుకుండ హరికృపను ॥రామ॥ రామా యనవే శ్రీరామాయణకథ వినవే గౌరి॥ రామ॥

క. నాచేతనైన కొలఁదిని
జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెఱసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినాఁడ వినీతిన్.

శ్రీమోతుకుండ రామాయణమునందలి అరణ్యకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

కిష్కింధాకాండము.

క. శ్రీరాముఁ డనుజయుతి వే
సారక పంపాసరస్సు సరగునఁ గనఁగాఁ
గోరి యనుగుదెంచి దాని యు
దారమనోహరతఁ గాంచి తమ్మునిఁ గనియెన్:

బేహాగ్: ఆదితాళము.

పంపాసరోవరము గణియింప నెవరితరము! సొంపుగ దీని వీక్షింపఁగ, నింపుగఁ గ్రీడింపఁ గోరరె నిలింప సుభాంగనలు॥ పం॥ ఇంపైన గాలిచే గుంపులై యుంసిటి తుంపురులెల్లఁ బరంపరలుగ లేచెఁ॥ పం॥ తమ్ములు గలువ మొత్తమ్ములు జక్రవాకమ్ములు గోయష్టికమ్ములు నలరారు॥ పం॥ అంచితకుక్కుట హంస కారండవ క్రౌంచనాదముల మించి రహించు నీ॥ పం॥ మోక్షగుండపురాధ్యక్షుఁడ నా నాథు నక్షి పర్వముగ వీక్షింపఁ గల్గెను॥ పం॥

తో: మానససరసును గంగానదియును మఱి దీనికిసరి రావను; మానితముగఁ గ్రోత్రమాత్రాపి స్మృతంబై నెగడెను గనుగొనుము॥

మత్తకోకిల. ఈసరోవర తీరవృక్షము లెంతయో! యందమ్మై తగెన్;
ఆసతోఁ జిగురాకు మెక్కిన యంచు కాకములెల్లఁ బ్రియంబుగాఁ
గూసెడున్; మధుమాసముల్ సమకూడ దేఁటులు ఝంకృతుల్
భాసురంబుగఁ జేయ నెమ్మది పంపమైఁ గనఁ బట్టెడున్.

వ. మనోహరంబయిన యీ సరోవరప్రాంతంబుల నిట్టి వసంత సమయంబున విహరింపుచు సీతాసతితోఁగూడి క్రీడించు భాగ్యంబు నా కెన్నటికి లభించును ? లక్ష్మణా ! అంతఃకరణాలంకృతరక్షణా !

కాంభోజి: ఆదితాళము.

తరుణి నెన్నఁడు జూతురా ! మరుబారికోర్వదరముగాదేమి చేతురా! విరహము మీఱె; మేను బరవశ మొందెను; గనుల॥ దరు॥ ఒంటిగ నుండగ లేనురా ! లక్ష్మణనాకుఁ గంటఁ గూరుకు రానురా! తుంటవిల్తుఁడు దూపు లంట వేయఁగఁ బూనె॥ దరు॥ పాతకు డింత చేసెను! నానుదుటను విధాత యిటుల వ్రాసెను! ఖ్యాతిగ మోతు గుండనేత కెఱుక యగును ॥దరు॥

గీ. జానకిని బాసియొకక్షణమైన నింక
నేను బ్రాణంబులను నిల్ప లేను; నీవు
మరలియు నయోధ్యకేగు లక్ష్మణ కుటంముఁ
బలుకు నన్నకు ననుజుండు తెలిపెనిట్లు.

తో: ఇంతిని గొనిపోయిన వానిని వధియించి యాతనిసాధించి, యంతట సుఖముల నందవలెనుగాక యదియెల్లను విడిపించి॥ రా॥

వ. అవార్యశౌర్య ధుర్యులగు మీయంతవారికి సధైర్యంబు నొందగాదు. ముందు జరుగవలయుదానిని యోజింతము. మీకు దెలుపునంత వాఁడనా!యన్నా! యనిన, నలరి రాముండు తెలివొంది,

చ. పదపడి రామలక్ష్మణులు బాణధనుర్ధృత పాణులై వియ
త్పదము స్పృశించు ఋశ్యగిరిపార్శ్వమునన్ ఘనశాంతి దాంతి సం
పదనలరారుయోగితతిభాతిఁ జరింపఁగ వేగఁ గాంచి నె
మ్మదిఁ గడుభీతినొంది హనుమంతునితో రవిసూనుఁ డిట్లనున్.

బేహాగ్: ఆదితాళము.

హనుమంత వారిసి బరికించు॥ హను॥ ఎంతవింత, యంతరంగమున॥ హ॥ ధీరులువహానికుమారులవలెనే వీరు జటాధారకులై తిరుగు

న్నారు॥ హనుమంతా॥ నన్ను జయింప మాయన్న వీరలను బన్ను
గ బంపినటు లున్నదారార ॥హను॥ మోక్షగుండవిభు సాక్షిగ
జుల లక్షణము లీయుభయఘనుల నొప్పారు గలిగియున్నారు॥ హ॥

వ. తా నిశ్శంకుండై నెక్కుటకు వీలులేక ననుఁ గూలఁజేయు
ని వాలిఁ బంపఁగా వచ్చిన కపటవేషధారులుగా నున్నవారు; కా
న్నఁ దాపసులకు ధనుర్బాణములు ధరింపనేల! నీవు వటురూపంబునఁ
) వారియాయూలోఁ గంబు విచారించిరమ్మి. అని సుగ్రీవుండు
)కిన మంచి దని తానేగెను—

తో. నటురూపంబున వాయుతనూజుఁడు వచ్చెను రాముని కడకు;
బవుగ వినయముపి ధేయు ... చు ముచ్చటలాడుచు ననె నపుడు॥ రా॥

క. మీ రెవ్వరు మీ యూరును
బేరును దెలుపంగవలయుఁ బ్రియమున మీ యా
కారంబుల నగు మొగములఁ
గారుణ్యరసంబుఁ జిన్నఁ గడు వెలుగయ్యెన్.

తో. మీ రెవరుఁ దిరుగఁగఁ గారణ మేమో! మిముఁగన
రాదము హెచ్చెఁ । ధీరత సిభూభార మడఁప నవతార మెత్తినటుఁ
చెన్ ॥ రాము॥

వ. అనిన శ్రీరాముఁడు హనుమంతున కిట్లనియె:

౯౦. తో. అటతాళము.

అనఘ, మా దగతంబు దెలిపెద ననధరింపుము ప్రియమున: క
లాధీశులము దశరథు తనయులము దలియు మనఘ॥ నన॥ అ
మ్మలమాతఁ లక్ష్మణుఁ డర ను నేరాఘుపుఁడను; గన్నతండ్రియను
దండకకానలను నతేనను॥ నన॥ కత్తుగని నాయింతి సీతను రాక్షసుఁడు
గొనిపోయెను! మోక్షగుం వేసునకు నెఱుకగు మోసపుచ్చి పోయెను॥అ॥

వ. అట్టి వానిని వెదకుచు నీప్రాంతములకు వచ్చినారము. నీసు శబ్దాన్వితవాగ్వైఖరి విన్న నీవువ్యాకరణ వేత్త వని తోఁచుచున్నది. నీవృత్తాంతముఁ గొంత మాచ్చటింపుము సచ్చరిత్రా! అనివలుకఁగా నాంజనేయుండు—

గీ. వాలి సుగ్రీవులనుపేరి వనచరేంద్రు
లన్నదమ్ములు గలహించి; రందు వాలి
దఱుము సుగ్రీవునకునిల్వ నిరవులేక
నలుగురాప్తులతోడ నీనగముఁ జేరె.

తో: అతనికి సఖుఁడను హనుమంతుఁడను ననిలనందనుఁడనేను క్షితివర, మాసుగ్రీవుఁ డంప మీస్థితిఁ దెలియ వచ్చినాను॥ రా॥ అదటికి మీ రిపు డరుదెంచిన మీ కనుకూలముఁ జేసెదను; సుచరిత మీసతిచొప్పు దెలియుటకు, శోధించియు, నెఱిగెదను॥ రామ॥

క. అనివేడిన శ్రీరాఘవుఁ
డనుకూలము నొంది యటుల నౌఁగాక యనన్,
దనరూపముఁ జూపియు మా
పున వారిని మోచికొనుచుఁ బోయెను గిరికిన్.

వ. ఇట్లు వారిని నెత్తికొని కొండపయిఁజేర్చి యొకవృక్షంబు నీడను గూర్చుండఁబెట్టి సుగ్రీవుని జేరఁబోయి,

ఖ్యాండుస్వరము- ఆదితాళము.

మిత్రకులపవిత్రులు; ధాత్రికెల్ల మిత్రులు; మిత్రజ, రామ సౌమిత్రులు పుణ్యచరిత్రులు దశరథపుత్రులు నగుదురు॥ మి॥ మీరు వారు కలసిన మేలుకలుగు దెలిసిన; వారికార్యములుమీరుమ మీపని వారును సమకూర్ప వచ్చును సత్యము॥ మి॥ దండకావనంబునఁ దరుణి బాసి రయమునఁ గొండలు వనములు గుహలును వెదకుచునుండి వచ్చిరి: మోతుగుండేశు లనవచ్చు॥ మిత్ర॥

వ. వారిచేతన నొక్క భూరుహచ్ఛాయ నున్నవారు. వారికిఁ బోదము. సిగ్గుపడకు రమ్ము. అని తోడి దెచ్చి హనుమంతుం డొక్క కొమ్మ విఱిచి దాని సుగ్రీవునకు పీఠంబుగా వైచి కూర్చుండఁ జేసిన,

తో. అన్న యాజ్ఞఁ గొని యాల లక్ష్మణుఁ డాద్యంతమునుఁ దమ గతిని విన్నవించ సుగ్రీవుఁడు వెన్నని వికలంబొందెను గతిని॥ రామ॥

గీ. రక్కసుం డొక్కఁడుం దంత గాత్ర సీత
రమణి నొక్కెడఁ గొనిచనుచుండఁ గనినాము
మూటఁ దబ్బులుఁ బడ బుష్యమూక శిఖర
విరివమిగిలిన నగలంగా విడుమఁ దోఁచె.

ముఖారి: అటతాళము.

రాముఁడు: ---

అనుజా! యేమనందు! సీసొమ్ములు గనలఁ నెటుఁగందు ॥అ॥

వనిత నన్నుఁ బాయుఁజాలక వచ్చినదానను గొలుచుచుంటి! వదనే గత్తింమని గోలే నైతి నిందలఁ బొందితినో॥ యను॥ ఆమాయా మృగము చంపను మూలమూఁ నుగద నిజము! భూమిజా శ్రీమాతుఁడ స్వామి నైనబు రాజ్యమంబున కేమిసేయుదు! భామ ననుఁ దానేమి రాదెనో! యెంతెవనో దనో!॥ యను॥

వ. అని యిట్లనంతంబుగాఁ జింతనొందు సీతాకాంతునకు గార్మిళాకాంతుం డిట్లనియె:

గీ. ఇతని తోడ సఖ్యమొనరించి, యింతఁ దన మనమునఁ
గలిసి పగవాని సాధింప వలెను గాక
యీవిధంబున శోకింప నేమి ఫలము!
మానవేశ్వర! ధైర్యంబుఁ బూను మింక.

వ. అనుచుండ సుగ్రీవుండు రామచంద్రున కిట్లనెను:

తో: శ్రీరామా నాచెలిమి జేసితే సీతను జెఱగొన్నట్టి యా రావణువధకై సహాయునిగ నరుదెంతుచు జలపట్టి॥ రా॥

వ. అనిపలికిన నంగుకు రాముండు నియ్యకొనియె; నంత—

తో: హనుమంతుం డగ్నిని జ్వలింపఁ జేసిన, రాఘవు డీనఁ జుండు ననలుసాక్షి మైత్రిని మెలగుద మని యనుకొని రచ్చట మొండు॥ రా॥

వ ఇట్లన్యోన్యంబు సఖులయియుండునటుల బాస చేసికొని యనంతరంబు సుఖోపవిష్టులయియున్నంతః సుగ్రీవుండు దమ యుదంతంబు రామునకుఁ దెలుప నారంభించి,

క. మాయావి యనెడి దనుజుఁడు
మాయన్నను యుద్ధమునకు మారొ్కని మ్మనుచున్
గూయుచు వచ్చినఁ, గదనముఁ
జేయఁగ ననుఁ గూడిపోయి చెలఁగుచుఁ దాకెన్.

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉండు దానవా! పోకుండు దానవా! ॥ఉం॥ ఉండుము పోక! యోరి పరాకా! గుండెలుదాకాఁ గ్రుద్దెద గాక॥ ఉం॥ వ్రేటుదగులును! నీ వీపు పగులును! సాటిగ బోరఁజాలుదు వేర! కాటికిఁ జేరఁగాఁ జేతు రార! ॥ఉం॥ ఉబ్బుమానవు! నా దెబ్బగానవు! మబ్బెల్లవీడు! మాయావి నేడు! గొబ్బున గోడు గుడిపింతు జూఁడు॥ ఉం॥ భీమబలుఁ డసి విన వేమొ సుమ్మి నీవేమఱుగండ విదళింతునిండ శ్రీమోతుకుగుండ ధాముఁడు సూడ॥ ఉండు॥

వ. ఇట్లు బెదరించి యొకగ్రుద్దుగ్రుద్దిన నతఁడు బాఱిబోయి తన నివాసంబగు గుహఁజొచ్చె. అంత నాతని వెంటనంటి మాయన్నయు గుహాలోఁ బ్రవేశించుచు మఱియొకరిని రాకుండఁ జేయునట్లు నన్ను గుహవాకిటఁ గావలియుంచి చనియె; ఆవెనుక.

చ. నెలయగునంత కేనచట నిల్చితి; బిమ్మట రక్తధార లే
ఱ లగతిఁ బాఱ నంతట విరోధుల నార్పులు బిక్కటిల్లఁగా
నెలమిని వాలి యీల్గె నని యెంచి ధరాధర మొక్కటిన్ మహా
బలిమినిదెచ్చి యాగుహకు బైటను నడ్డము ద్రోచి వచ్చితిన్.

వ. ఇట్లు వచ్చి కిష్కింధఁజేరి,

గీ. వాలి చచ్చె ననెడు వార్తనేఁ దెలిపిన
బంధు లెల్లఁ జింత నొంది, పిదప
నన్ను రాజుఁజేయఁ గ్రిన్ననఁ గిష్కింధ
నేలుచుంటి నాటి గోలె నేను.

తో: అక్కడ వాలియు నామాయావిని నడిచియు గుహవాకి
టికి। దక్కకచేరియు దగ్గిరి నవ్వలఁ దన్నివచ్చె వెలుపటికి॥ రా॥

వ. ఇట్లు గుహవెడలివచ్చి న న్నెంత పిలిచినఁ బలుకకున్న
మహాగ్రహంబున గిష్కింధకుఁ వచ్చి రాజ్యపాలనంబుఁ జేయుచున్న
నన్ను రోషతామ్రాక్షుండయి కాంచి,

తో: ఓరిదురాత్మక యోరీనీమఁడా కూరుఁడవైతివి: నీవు!
కూరిమి నిచ్చట గూర్చున్నావా! కూడీవచ్చెనీచావు॥ రామ॥ తమ్ముఁడ
వని నిను నమ్మి దానవునిఁ దఱుముచు గుహఁ జొరగా నే, నిమ్మరక
టరాజ్య మేల వచ్చితివి! యిటులఁ జేయ మేలౌ నే॥రామ॥

వ. అని పలికి పిడికిట నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన సహింపలేక నేఁ
బాఱిన వెంటనంటి యెల్లలోకంబులుదిప్పె. అంతనేను మరల వచ్చి యి
కొండ నెక్కితి; ఇందు——

తో: వాలికి శాపము వచ్చియున్నదీశైల మెక్కరాకుండ
బోలఁగ నందున బోయె మరల వాఁ బురికిదిరిగి రాకుండ॥ రామ॥

క. ఈ గతిని నగరుఁ జేరియు
బాగుగ నాసతిని దమను బలిమిని గొని తా

భోగించుచు ధర నేలుచు
బాగుగ నున్నాడుఁ సుమ్ము బరవసముఁ రఘుజా.

వ. ఇది మదీయ వృత్తాంతం బన, విని రాఘవుండు—

దర్బారు: అటతాళము.

వాలిని గూలిచి - వానరరాజ్యము మేలుగ నీచేత నేలింతుఁ జూడుము॥వా॥ వెనువెంట ముట్టి నిను వెళ్ళగొట్టి వనితను బట్టి వలది యున్నట్టి॥ వా॥ మోతుకుండపురాధ్యక్షుఁడ నానేను ప్రత్యక్షుఁడ గూడిన-ఈక్షణమందున॥ వాలి॥

వ. ఇది నిశ్చయంబోయి సుగ్రీవా యనవుడు, వానరేంద్రుం డిట్లనియె:

తో: వాలిబలము దుర్వారము దేవావళికిని శక్యము గాదు। లీలగాను గెల్చెద మని యనెదరు; చాల నమ్మకము లేదు॥ రా॥

వ. అతనియొక్క బలవిస్తారమును దెలిపెద వినుండు:

క. మును దోకపరి మహిషాకృతి
దుందుభి యను రక్కసుఁడు దోర్బలమున సం
క్రందనజునిఁ జంపఁగ గి
ష్కింధకు జని పిలువ వాలి కినిసి వెలువడెన్.

వ. ఇట్లు చని కోపోద్దీపితుండయి వాలి వాని బిట్టుదాకిన నొం డొరులు—

తో: పదతాడనముల బాహుయుద్ధముల బలుపిడికిటిపోటులను। వదలక శతసంవత్సరములదాక వారు పోరి రావలను॥ రామ॥

గీ. అంత వాలి వాని నవలీలఁ బైకొని
క్రిందఁద్రోచి చంపి కేక లిడుచు
నతని శిరముఁ దన్న నది యూడి రక్తంబుఁ
జిలుక యోజనంబు చేరి వడియె.

తో: అది మతంగమునియాశ్రమ మగుటను, నారక్తము పైఁబడఁగ, నెటలోఁ గనలుచు, నిది వేసినవాఁ డెవఁడో వాఁడిఁకవడిగ॥ రా॥ ఈ గిరిమీఁదికి నెక్కిన నీల్గును నిది నిశ్చయ మని యనుచు, వేగమె శాపము వెట్టెను గావున నిందర్జనులకుఁ దెలియును సూ॥ రా॥

వ అది కారణంబున వాలి యిమ్మహానగం బెక్కఁడు గావున నే నిం దుండి కాలంబుఁ గడపుచున్నాఁడ.

క. దుందుభితలఁ జూపుడుఁ దా
నిందున్న దు రేనిమీఁదు నిక్కముగా వా
లిం దునుమఁ గలరటంచును
సందేహము మానియుందు సారసనేత్రా!

వ. అనుచు రామునిఁ దోడ్కొని చని దుందుభికళేబరంబుఁ జూపించిన,

క. గిరిఁబోలిన శిరమును దన
చరణాంగుష్ఠమున రామచంద్రుఁడు చిమ్మన్
వెఱగున సుగ్రీవుఁడు గనఁ
బఱువడి నదివోయి వడిమెఁ బదియోజనముల్.

వ. అది పరికించి సుగ్రీవుండు రామచంద్రున కిట్లనియె.

హంసధ్వని- ఆదితాళము.

దినాధీశవంశోదయా! ఖరహరణ దయామయ! ॥దినా॥ మీ ధైర్యమును బలము నెలమిని గనుగొంటిని॥ దినా॥ వాలిదన్నిన పుడోలి రక్తమాంసాళిమిళిత మగుచు బరువై యున్నది సుమి॥ దినా॥ పొలసటి శల్యావశిష్టముగా నిపు డలతల యెండినది కడు జలకన యగు గద॥ దినా॥ ఇలలో మోక్షపురీశ్వర తగ నీ బల మెక్కువ యనుచు నెటునలె మదిఁ దలతు! ॥దినా॥

వ. ఐన నింకొక్క పరీక్షయున్నది చూపించెదనని,

తో: ఏడుతాళ్ళపై తెగసి యెక్కి మఱి యేకావ త్తిగ వాలి|
కూడి యాకులను గోయుచు నుండును జూడుఁడు నాభూజ ాళి|| రా||

క. ఇది యొక్క-శరంబున మీా
రవలీలను దూ్రించివైచి నటులైనను నె
క్కువబలశాలి వటంచును
దవిలి మనమునందుఁ దలతు దశరథ రామా!

వ. అన విని రాముండు చిరునవ్వొలయ నొక్క యమోఘా
స్త్రంబు ధనువున సంధించి దృఢముష్టిని బిగించి గుఱిగా విడిచిన నబ్బా
ణంబుదాఁకి దశయోజనపర్యంతమున్న తాళంబులు చక్రాకృతిగా
నలరినఁ గాంచి,

క. తన పాదాంగుష్టముచే
ననుజుని పాదములపైన నప్పుడు రుద్దం
గను తాళద్రుమములు పె
ల్లున విఱిగెను భానుజుడు విలోకింపంగన్.

వ. అని తెలిపిన విని తత్కారణంబే మని పార్వతీదేవి యడిగిన
సర్వేశ్వరుం డిట్లనియె:

సురటః ఆదితాళము.

బాలికాతిలక! వివరించెద నీ వాలకింపుమా! నీ|| వాల|| చాలతాళఫల
సప్తకమును-వాలిరాచె నోలి నొకగుహ! ||ఓబాలికా|| ఉరగ మొకటి
యవి హరియింపఁగ గని సరగ గనలి తరువులుగ నుండు మని బరువడి
నొక శాపము దానిడె సురవరునితనయుడు సుర|| నోబా|| అక్షయమున
నాయహిపతి బలికెను మోక్షగుండరక్షకుని సాక్షి యావృక్షహంత
యగు, వీరునిచే నీకు శిక్షయగు నని నీకు శిక్ష|| యోబా||

వ. కావున, నాశాపకారణంబునఁ దాళఫలంబు లేదును సర్పంబు
పంఱునఁ దరువు లయియుండె నది గుఱుతెఱింగి,

౩. ఆదిశేషునంశ నవనిఁ బుట్టుటఁ జేసి
లక్ష్మణుని చరణతలంబుసోకఁ
దలఁగెనాగరాజు తాళద్రుమంబులు
నొఱగ నొక్కపెట్ట నుర్విమీఁద.

సుగ్రీవుఁడు: హిందు- కాఫీ; రూపకము.

విను, మనుకులాబ్ధిచంద్ర! యొక్కమనవి చేసెదా!॥ విను॥
ందపంబుచేయ మెచ్చుకొనుచు నప్పుడు కశ్యపునకు నొక్కమాల
ఁగెఁ బురవిదారుఁడు॥ విను॥ అది పురందరునకు నిచ్చె నామహా
డు; ముద మొదవ వాలికంఠమందునుంచె నాతఁడు॥ విను॥ వాలిని
వంగ నెంతవారివశ మగు గళమాలయున్న మోక్షగుండపాల
ంగు॥ విను॥

వ. అని సుగ్రీవుండు నుడివిన రాముం డద్భుతమొంది సర్ప
ఁ గని,

సీ. వాలిశాపంబునఁ దాళభూరుహముల
నిటుమోచుచుంటివి యిన్నినాళ్ళు;
తాళద్రుమంబుల ధరఁ గూల్చ నాచేత
శాపమోచన మయ్యె; సర్పరాజ,
ప్రత్యుపకారంబుఁ బరువడిఁ జేయుము
వాలిదాల్చినకంఠమాలఁ దెమ్మ
నా న్మన, శేషుండు వోయి యానిశియందు
వాలిని ద్రుంచెడుకాలమందు

గీ. బాన్పుపైనున్న మాలిక పరగఁదెచ్చి
యినజునకు నిచ్చి రాముని కెఱుకపఱిచి
ఫణిపతి యథేచ్ఛముగఁ జనె; భానుజుండు
సంతసంబున రాముని సంస్తుతించె.

కళ్యాణి: ఆదితాళము.

మామ్ పాలయ భువనాధీశ్వరా॥ మామ్ పా॥

ఈలోకంబుల నేలుచునుండే। నీలీలలుఁ గన, నేర్తునా!॥ మామ్॥ సుతహితదారాన్వితసంసృతిలో నతికింతువు జీవాళిని॥ మామ్॥ మాయా బద్ధుని జేయకు నను నారాయణకవిహృన్మందిరా! ॥మామ్॥ సాక్షి రూప! వర మోక్షగుండపురరక్షక సత్కరుణాకరా! ॥మామ్॥

గీ. మధురవాక్కులచేత రామా యటంచు
నిమిషమేనియుఁ దుదకు ధ్యానించువారు
బ్రహ్మహత్యాదిసర్వపాపములనుండి
ముక్తు లగుదురు రామ సంపూజ్యనామ !

వ. కాఁబట్టి ఇది మొదలు నన్ను నీపాదసేవకునిగాఁ జేర్చుకొని ధన్యునిఁ జేయవలయును మహాప్రభో ! ఆపద్బాంధవా ! యని బహుభంగులఁ బొగడిన మెచ్చి రామమూర్తి యిట్లనియె:

తో: కొట్టెద వాలిని! బట్టము నీ కికఁ గట్టెద వానరవర్యా ! యట్టహాసమున నరిగిన యుద్ధమున కతని బిలువు పటుశౌర్యా !॥ రా॥

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుండు శీఘ్రంబున రామ-లక్ష్మణయుతంబుగాఁ గిష్కింధనగరోపవనంబునకు వచ్చి వారి నొక్కవృక్షంబు చాటున నిలిపి, తానుబురద్వారంబుఁ జేరఁబోయి యాకసంబు బ్రద్దలగునటుల నుద్దండంబుగఁ బెద్దకేక పెట్టినఁ దద్దయు నాలించి తమ్ముని యెలుంగని తెలిసి, సింహనాదమ్ముఁ జేయుచు వెడలివచ్చె.

క. ఆక్షణమున సుగ్రీవుఁడు
వక్షస్థలమగులఁ బొడువ, వాలి యపుడు రూ
క్షేక్షణములఁ దనతమ్ముని
వీక్షించుచుఁ బొడిచె మరల వీరాంకుండై.

వ. ఇట్లన్యోన్యంబు సరాసరి బోరునెడ వృక్షంబు చాటున
ఉండి రాముండు—

తో: ఒకటేవిధముగ నున్నారిద్దఱు నకటా ! నాబాణంబు ।
్క నెవ్వని వధియించునో యని వెఱియక యుండెను దనయంబు॥ రా॥

వ. అంత సుగ్రీవుండు నిరాశుండయి యెటులనో తప్పించుకొని
ీరమాద్యంతంబు గంపంబు నొంద మెల్లమెల్లఁగా నడచుచు తిరిగి
ిరిగి చూచుచు రామభద్రునిఁ జేరఁ వచ్చి యిట్లనియె:

జంఝూటి: అటతాళము.

ఎంతవాఁడవు రఘురామా! యింతమోసము జేయనేటికిరామా!
ంతమా సద్గుణధామా! వంత నొందించు మీ వంటివారికిఁ దగునా !
ంత వాలిని వధియింపవైతివి॥ యెంత॥ రక్షింతు నని పంపి ఇటుల
ూక్షగుండేశ యుపేక్షింప మేల? శిక్షింపఁ దలచితివేల?యక్షయముగ
ాలి కప్పగించుటకంటె సాక్షాత్తుగా నీవే చంపగ రాదా ! ॥ యెంత॥

వ. అనిన సుగ్రీవుని నిష్ఠురోక్తులు విని గాఢాలింగనము చేసి
న్నుల నీరునించి యాదరంబున నిట్లనియె:

సగీవ్రణి. ఆతఁడున్ నీవు నేకాకృతిం బోల్తు రా
రీతి భావించి గుర్తింపగా లేమిఁగం
జాతమిత్రాత్మజా సంశయగ్రస్తతన్
భీతిచే బాణమున్ వ్రేయఁగా మానితిన్.

వ. అంతియేకాని వేరుగాదు, భానునందనా,

తో: సుమమాలిక గంఠమున ధరించియు సమయ మెఱిఁగి నీ
ితని! సమరంబున కీసారిబిలిచి పోరుము చూతువు నాధృతిని॥ రా॥

వ. ఇట్లు స్వామి యాజ్ఞాపించిన నొక పూమాల గళంబునఁ
ిహ్నంబుగా ధరించి సుగ్రీవుండు కిష్కింధ సమీపించి మహాట్టహా
ంబుఁ జేసిన, వాలియు—

తో॥ మఱల వచ్చె నీ తటి నీతని నే మాఱ్కొని తెలుసుకొను చనుచుఁ । బరుగునబోయెదు వాలి కడ్డువడి పలికె తారవద్దనుచు॥ రా॥

హిందు. కాఫీరాగము: ఆదితాళము.

పోవద్దు ప్రాణేశ్వరా! యనికి॥ పోవద్దు॥ ఈవఱకు నీతోనోడి, యితఁడు మరలి వచ్చినాఁడు॥ పోవద్దు॥ బలవంతు లెవ్వారలో దోడు పడియుండు రేధీరులో! యిలను మోక్షగుండనగరేశునిసాక్షిగ నీవు॥ పోవద్దు॥

వ. అప్పు డింద్రనందనుం డిట్లనుచున్నాడు:

క. పగతుం డాజికిఁ బిలువఁగ
మగువా పోవద్దనంగ మది కొప్పునె! విం
తగ నతనికి బాసటయే
జగతిని నన్నెదురు ధైర్యశాలియెవండో!

వ. అనినఁ దార యిట్లనియె:

తో. అంగదుండు తెలుపంగ వింటినా సంగతి వివరించెదను। రంగుగ రఘుకులపుంగవులకుశ్రీరామలక్ష్మణులుదగను॥ రామ॥ తరుణి తోడ నీదండకాటవికి నరుదెంచిన రావణుఁడు। చెఱగొనిబిఱబిఱ సీతను లంకకుఁ జేర్చఁగ నారాఘవుఁడు॥ రామ॥

ఉ. తమ్మునితోడఁగూడి వనితన్ బరికించుచు వచ్చిఋశ్యమూ
కమ్మున భానుజున్ గలిసి గ్రక్కునఁ బాసలుసేసె నిన్ను యు
ద్ధమ్మున గూల్చి రాజ్యము హితమ్ముగ నాతని కిచ్చునట్లుగా:
నెమ్మది వింటి: దీని నెద నిక్కడగాఁ దలపోయు మిమ్మెయిన్.

వ. ఇది యసత్యం బయిన నీచేతఁ దఱుమబడిన వాని కింత శౌర్యంబు తనంతట గల్గునా! యోజింపుము వాలీ! బలవద్విద్విషా రణ్యకీలీ! యనంతధైర్యశాలీ!

గీ. యౌవరాజ్యంబు నినజున కీవయిచ్చి
సఖ్యమొనరించి రామలక్ష్మణులఁ గొలువు!
శుభము గలుగును; గులమును; సుతుని, నన్నుఁ
బ్రోవు మని పాదముల వ్రాలి లేవ కున్న.

వ. తిన్నగాఁ గరంబులఁ బట్టి లేవఁదీసి యాలింగనంబుఁ జేసి కొని తార నూరార్చుచు వాలి యిట్లనియె:

క. తెలియుదు రాముండై రవి
కులమున హరి బుట్టె నజుఁడు గోరిన కతనన్,
బలవంతుఁడైన రావణు
బొలియింప, నయోధ్యయందుఁ బొలతిరొ నిజమే.

వ ఐననేమి! అమ్మహనీయుండు నిరపరాధిని నన్నేల దండించు తారా! నఖనిర్జితతారా!

సురట — అటతాళము.

రాము డనగ బరంధాముడు లోకాభిరాముడు భక్తకాముడు॥ రా॥ తప్పులేకయ నన్ను దండనజేయునె! చెప్పకు మిక రొప్పకు॥ రా॥ నావారు బెఱవార లనుభేద మతనికున్నాదటే! యిది వాదటే! ॥రా॥ మోక్షు గుండ హరికి మ్రొక్కుచు సుగ్రీవు ముట్టెద జావ గొట్టెద॥ రా॥

వ. ఇంతియే! కాని యెంతమాత్రము సుగ్రీవుని మన్నింపను,

తో హర. అని తారను నోదార్చి వాలి యొయ్యన యుద్ధమునకు నడచి। కనుగవ గెంపులు; గదురగ సుగ్రీవునివీక్షించుచు గదిసి॥ రా॥

శహాణ — ఆదితాళము.

పోకురా పోకురా! సుగ్రీవా! యిక॥ పోకురా॥ భీకరముగని న్నుజంపి పీడ వదిలించెదను॥ పోకురా॥ లగ్గకెక్కినట్లు నిన్న డగ్గరి నీ వోడిపోయి సిగ్గులేక నేడువచ్చి తగ్గక నెదిరించెదవు! మొగ్గులేక నిన్నుబట్టి మోక్షుగుండ శౌరిచూడ నుగ్గునూచ జేతునీదు! పెగ్గెపెట్టఁ కులఁ జేర॥ పోకురా॥

తోహర. అంతట నినజుం డతిరోషమ్మున నార్భటించుచును బోడువ! బంతను తో నావాలిముష్టిచే బలిమిని నెదపై నడవ॥ రామ॥

వ. ఇట్లిరువురు సమబలులయి నఖానఖి ముఖాముఖి బాహాబాహి బెనఁగునెడ శ్రీరామచంద్రుండు—

తో. ఐంద్రచాపమున నస్త్రము దొడగియు నాకర్ణాంతము దిగిచి, చంద్రయశుడు రామచంద్రుడు విడువగ సరగున వాలిని గదిసి॥ రా॥

క. ఉరమున గాఁడిన నాతఁడు
నురువడి నిలఁగూలి మూర్ఛ నొంది పిదపఁ దె
ప్పిరిలి రవితనయ లక్ష్మణ
పరివృతుఁడయి యున్న రామభద్రుని కనియెన్.

రూపకము-భైరవి.

ఇదిమేరా! నానేర మే మున్నది రఘువీరా! ॥యిది॥ యెదుటికి రాగను డాగియు నెద నాటఁగ గదుపౌక్రటి యిదే వ్రేయగ॥ నిది॥ భానుజుడు బంధువుడు నే నీకును బగవాడనె! వానరమాంసము గోరుటయేనీతియెయరా నా నిక భూనాథుల॥ కిది॥ నాదాపును మోక్షగుండ నాథ, చేరి వివరించిన, నాదనుజుని బాదమ్ములతోఁ దన్నియు నీదే విని నేదేనా! ॥యిది॥

ద్విపద-అని వాలి యీరీతి నాడువాక్యములు। విని రాఘవుఁడు నవ్వి వేగనిట్లనియె:। బ్రీతిగా వానరవీర యాలింపు। కూఁతురు మఱఁదలుఁ గోడలు భగిని। సరి యని యందురు శాస్త్రజ్ఞులదియు। గురిగాఁగ నీవు గైకొనక కామమునఁ। దమ్ముని భార్యను దగగూడి నావు; తమ్మునిఁ బురివెళ్ళఁ, దఱిమితివి? । ఇన్నియధర్మము లెనసి నీయందు। నున్నవిగాన నే నుర్విఁ గూల్చితిని; । నీ యధర్మమె నిన్ను నీరుగావించె;। భూయక మంచి సెబ్బరలు పాటించి। శిక్షింపుమనని గాదె క్షితితలేశులకు!

పక్షపాతముల నేల బంధితునాకు! చాలింపు మని రామచంద్రుఁడు పలుక వాలి విజ్ఞానియై వైరంబు వదలి——

తోహార: ఆపన్నత నే నాడిసమాటకుఁ గోపింపకు మోరామ! నీపగయుగ్మము నెఱనమ్మితి మన్నించి ప్రోవు గుణధామా॥ రామ॥

జంఝూటి - అటతాళము.

(శ్రీ) రామా, నీ వాదినారాయణుడవు॥ (శ్రీ) రామామణి మెయీ - సీతాదేవి యవు॥ (శ్రీ) రామ॥ అవతరించితి రావణాసురుఁ జంప। దివిజుల మునుల మోదించి రక్షింప॥ (శ్రీ)॥ అవసానమందు నిన్నరయఁగ గలిగె! నవిసె నాదుష్కృతములు; ప్రకృతి తలఁగె॥ (శ్రీ)॥ మోక్షకుండవాస మునిజనోల్లాస అక్షయనారాయణకవితోష॥ (శ్రీ)॥

క. అంగదుఁడు బాలుఁ డగుగా
నం, గరుణింపంగవలయు; నాయన యుఁక నా
యంగము స్పృశించి నిర్మలు
నిం గా నొనరించి ముక్తి నేఁ డొసఁగు హరీ!

క. శరవేదనఁ బడఁజాలను
సరగున నది యూడఁదీయు సర్వజ్ఞ యనన్
గరమున హృదయము నంటుచు
శర మూడఁగఁబెఱికె రామచంద్రుఁడు కరుణన్.

తో: రాముఁకరస్పర్శమున బునీతుండై మహానీయులు గోరే। ధామమునకు గపితనువు విడిచి యాతారాపతి దాఁ జేరె॥ రామ॥

ఉ. అంతట వానరుల్ చని రయంబునఁ దారను గాంచి 'యమ్మ! నీ
కాంతునిఁ జంపె రాఘవుఁడు గావున, నంగదు రాజుఁ జేయ నా
వింతగ, నాల్గువాకిళుల ప్రేయగఁ బంపుము! సూర్యనందనుం
డింతకు రాకనుండె యని యేర్పడఁ బల్కిన నామె చింతతోన్.

వ. మూర్ఛిల్లి భూమిపైఁబడి కొంతవడికి లేచి హస్తంబులచే శిరోవక్షంబులు మోదుకొనుచు వనచరులం గనుంగొని.

27

తో: నానాథుఁడు లేనప్పుడు రాజ్యము నందనుండు నాకేల? మానక యిపుడే మగఁడువడిన కడఁ కేరు బోదు నీవేళా॥ రాను॥

వ. అని తత్క్షణంబున లేచి రోదనంబు చేయుచు వాలిపడియున్న చోటికిఁ జేరి పదంబుల పయిఁబడి,—

తోడి: ఆదితాళము.

నాప్రాణనాథా! యిక నాకేది దిక్కు కటా! పాపిష్టివిధి మనల బాపె నేమందు నిల॥ నాపా॥ నే నెంతఁ జెప్పినను నీ యది కెక్కదాయె! హీనపునోము నోచినా నేమొ పూర్వమున ॥నాపా॥ శతమఖసుతుఁడ వయి ప్రతిలేనిశూరుఁడవై క్షితి మానవునిచేత జెడ నాయెఁ గడపట॥ నాపా॥ శ్రీమోక్షగుండపురధాముఁడేఁ రాముఁడని నే ముందుఁ జెప్ప లేదా! నామాట వినవైతి ॥ నాప్రాణ॥

వ. ఇట్లు విలపించుచుఁ దలయెత్తిన ధనుర్ధరుండయిన రామునకు దృష్టిగోచరుండయిన సిగ్గురంబుగా ననుచున్నది:

క. వాలినిఁ గూల్చిన కోలను
గూలిచి సురపురికి నతనిఁగూడఁగ నన్నుం
దోలుము: సుఖాతు; వాలికి
నేలేని సుఖంబు సుఖమె నిక్కము రామా!

వ. పత్నీ వియోగదుఃఖంబున వేగించుచున్న నీ విట్టి మేలు చేసి తివి. తత్ఫలంబు శీఘ్రంబ పొందఁగలవు. నన్నును నొక్క బాణంబునఁ గూలిచి వాలిచెంతకుఁ జేర్పుము రామా! అని సుగ్రీవునిఁ జూచి,

తో: శ్రీరామునితోఁ జెప్పుము; నన్నును - శిక్షింపుపుము; వెనుక। నాయుమతో సౌఖ్యము లొందుము; నాపోరు లేకుండును గనుక॥ రామ॥

వ. అని యిట్లు దిక్కుందోపక విలపింప తారకు వివేకంబుఁ గలుగఁజేయఁ బూని శ్రీరాముఁడు—

క. నావిభుఁ డని విలపించెదు!
జీవుఁడో! దేహంబో! తెలుపు చెలి విభుఁ డనఁగా!
భావింప భూతధాతుమ
యావిర్భవమును జడమ్ము నగు దేహ మిలన్.

తో: జీవుఁ డాత్మమయుఁడై వినువిధమున నీవిశ్వము నంట కను।దా వెలయును శుద్ధంబుగ; దేనికి నీవు వగచెదవు తగను॥ రామ॥

వ. దేహంబు సప్తధాతుమయము; పంచభూతాత్మకము; జడస్వభావము; దుఃఖరూపము:-నశించుచున్నది. జీవుఁ డన్ననో! నిరామయుఁడు; నాత్మరూపుఁడు; లింగవిహీనుఁడు; నంతఃప్రకాశకుండు,- దేనిని నంటువాఁడు కాఁడు. ఈదేహజీవుల రెంటిలో నీభర్తయెవఁడు! నీవు చింతించుట దేనిని గూర్చి తెలుపుము కాంతా! నిర్మలస్వాంతా! యనిన తార కొంత యెఱుక గలిగి,

క. జీవుఁడు చిన్మయుఁ డాయెను;
దేవర, జడసంవృతంబు దేహం బాయెన్;
గావున సుఖదుఃఖంబులు
గేవలముగ దేని బొందుఁ గృపఁ దెలుపఁ గదే!

గీ. నన్నుఁ దెలుపు మనుచు, నాతండ్రి యడిగితి;
నేనుఁ దెలుపునంత దాననే! క
టాక్ష ముంచి నిశ్చయంబు నిరూపించి
నా కనుగ్రహించి నన్ను బ్రోవు.

వ. అనిన, దయార్ద్రచిత్తుండై రాముండు తారను వీక్షించి,

ఆరభి: ఆదితాళము.

తరుణి! దెలిపెదను వినుమా! నీప్రశ్నకు నే॥ తరుణీ॥ ధరణి జీవుఁ డేవఱకు నహంకృతిఁ బొరయునో! యంతకుఁ దఱుఁగదు సంసృతి॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము: జీవుండెంతపర్యంతంబు నభిమానముతోఁ గూడి యుండునో యంతపర్యంతమును సంసారము తఱిగిపోదు తారా.

కీర్తన. విషయాసక్తిని విడువ జాలకయ మృష యగు సంసృతి మెలఁగును జీవుఁడు॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము: జీవుండనాదిసంబంధముచేత విషయంబుల యందాసక్తి విడువలేక యసారమగు సంసారమందు నిశ్చయత్వబుద్ధితో మెలఁగుచుండును.

కీర్తన: అఖిలేంద్రియములను నభిమానించుచు సుఖ-దుఃఖంబులఁ జొక్కుచు నుండును ॥దరుణీ! తెలి॥

తాత్పర్యము: చతుర్ద (14) శేంద్రియములలోఁగలవని పరమార్థముగా భోగించుచు నావ్యాపారముచేత రాఁబడిన సుఖదుఃఖములచేఁ దాను బాధ్యుఁడయి జీవుండు సంతోష-సంతాపము లనుభవించుచుండును.

కీర్తన: మానుగ జగదభిమానము వదలిన, దానె మోక్ష గుండధవుఁడయి వెలయును॥ తరుణి॥

తాత్పర్యము: ఈ ప్రకారమున సంసారవ్యామోహితుండయి యుండు జీవుండో కానొక కాలమునకు నీప్రపంచసుఖము లస్థిరములని సద్గురుకటాక్షమువలన దెలిసి, దేహేంద్రియములు దాఁ గాక మోక్షగుండ మను సుషుమ్నానాడి శిఖామధ్యమందుఁ గోటిసూర్యప్రభాభాసితుఁడయి ప్రకాశించు ముఖ్యబింబమైన పరమాత్మయం దైక్యంబు నొంది తానే పరమాత్ముఁడై ముక్తుఁ డగును.

సీ. తార! నాదెలిపినతత్త్వవిచారంబు
శుద్ధమనంబుతోఁ జూచికొనుము
దుఃఖంబులెల్లను దొలగును; సంసార
కర్మబంధము లెల్లఁ గ్రాగిపోవు;
నీపూర్వభవమున నిర్మలభక్తి నా
యందు నుంచితివి; నీ కందువలన
దర్శన మిచ్చి యథార్థంబుఁ గఱపితి;
నాస్వరూపంబు మానసమునందు

గీ. ధ్యాన మొనరింపుమా సంతతము మదుక్త
మానితజ్ఞాన బోధంబు మఱవకుండు!
బహుళభవబాధభయమును బాయఁజేసి
శాశ్వతబ్రహ్మపదవి నొసంగువాఁడ.

వ. అని రామునకు బోధించిన తార శోకంబుమాని మహానంద భరితురాలయి శ్రీరాముని జగన్నాథునిఁగా భావించి కరంబులుమోడ్చి నుతింపఁ దొడంగె.

కమాచ్: రూపకము.

అంతు దెలియ నెంతదానను భువనాధిప నీ॥ యంతు॥ అంతర్బాహ్యములందున నంతంబుగ నలరెదు॥ నీ॥ యంతు॥హరసురాదు లరయ జాలరు; సనకాదిమౌని వరులునైన నెఱుఁగనేరరు; తరుణిని విద్యారహితను గుఱుతెరుగను గుణహీనను॥ అంతు॥ మానితనారాయణార్చిత శ్రీమోక్షగుండశ్రీనివాస లోకవందితా! మానవుఁ డని మది నెంచితిఁ గాని నిజము గననైతిని॥ యంతు॥

వ. అని ఇట్లు స్తుతించిన సంతోషించి యాదరంబునఁ జూచె. అప్పుడు రామబోధితమయిన జ్ఞానవాక్యములను సుగ్రీవుండు విని నిర్మలాంతఃకరణుండయి రాముని సమీపించినం గాంచి,

తో: అంగదుచే మీయన్నకు సంస్కారములు విధివంతముగ సాంగం బగునటు సలిపింపుము వెలయంగ నీవు శీఘ్రముగ॥ రాము॥

వ. అని యిట్లు రాముం డాజ్ఞ యిచ్చిన మంచిదని సుగ్రీవుండు వాలి కళేబరంబు నలంకరించి విమానంబుపై నుంచుకొని వానరులచేత మోయించుకొని యంగద తారాసహితంబుగఁ జని యగ్నిసంస్కారాది కర్మంబులు సాంగముగా నెరవేర్చి స్నానంబుజేసి మరల రాముసన్నిధానంబునకు వచ్చి నమస్కరించి,

తో: పాదసేవకుఁడ భటుడను నే మీ. సోదరుబోలినవాడన్ । ఏదిచేయు మనియెదరో చేయుద నెఱిగింపుము దయతోడన్॥రా।

రాముడు:—

హంసధ్వనిరాగము: ఆదితాళము.

పోవోయీ యనుజా! తీవిగ గిష్కింధను నేలఁగ॥ పోవోయీ॥ నీవిరోధుని జావ నేసితి నేవి లేవు। విఘ్నము లదరక॥ బోవో॥ వాలి సుతునకు మేలు గలుగఁగఁ జాల యువరాజ్యంబును గట్టుము॥ పో॥ ఘన లడగిన వానరులతో జానకిని గనఁగా నరు దెమ్మీక॥ బో॥ ఈ మహాద్రిని ప్రేమ నుందుము; రాము మేము గ్రీష్మంబులకు॥ బో॥ వృక్షవర, సౌమిత్రి వచ్చును మోక్షగుండ రక్షకుఁ దలఁచుచు॥ బో॥

వ. అని పలికి సౌమిత్రిని గూడఁ బంపిన వారిని గిష్కింధకుఁ జేర్చి యొక్కశుభలగ్నంబున సుగ్రీవునకు వానరరాజ్యాభిషేకం బొనర్చి, యంగదునకు యువరాజ్యంబుగట్టి వారిచే విశేషసత్కారంబులు వడసి లక్ష్మణుండు మరలి యన్నను జేరి నమస్కరించిన, రాముం డిట్లను చున్నాఁడు:

శహానరాగము: ఆదితాళము.

వానకాలము మునుకొనెను లక్ష్మణా, ఈనగమందు గుహాళిని రవుగ నుందామా॥ వాన॥ ఎల్లెడలను వాన జల్లులు బిక్కటిల్లె మెల్లన గొండలపై మేఘము లావరించె॥ వాన॥ పగవారిపైనఁబోవు పని గా దీరెండు నెలలు; దగనిందు మోక్షగుండధవు గనుచుందుదాము॥ వాన॥

వ. ఇట్లిరువురు నాలోచించి మంచి యుదకములు మంచిఫలము లుగల యొక్కచో గుహయొక్కటియుండ వర్షబాధా నివృత్తికొఱకు నాగుహను శుభ్రముఁ జేసికొని మునులబోలి యందు నివసించి తత్వ విచారంబుఁ జేయుచుండిరి. అక్కడ సుగ్రీవుండు రుమాకాంతా తారలఁతో గలసి కామోపభోగంబుల మైమఱచియుండె నదిగని యాంజనేయుండు—

క. రామునకుఁ జెప్పి వచ్చిన
దేమీ! యదిమఱచియుండు టేమీ! యిటునీ
వేమఱచియుండిన మనపని
నామహనీయునకు రాదె యాగ్రహ మినజా!

వ. వారికిఁ గోపంబువచ్చిన భరింపనా రెవ్వరో! చూడు మని పవనజుండు పలుకఁ దెలివొంది సుగ్రీవుండు —

తో: సకలదిశలకును జనుదెంచిన తరుచరులను బిల్వఁగఁబంపు; యిక రాముని పని కేగుద మన్నియు నేర్పాటులు గావింపు॥ రా॥

వ. అని యుత్తరు విచ్చిన హనుమంతుండు సమాచార మంపి డెబ్బదిరెండు వేల వానరసైన్యమును బోగుచేయుచుండె. ఇక్కడ రాముండు —

నాటకురంజి: రూపకము.

సీతజాడ ప్రీతితోడ నాతో జెప్పవా రే రిల! పాతకుని చేత నెంత! బాధనొంది బడలినదోర! ॥సీత॥ నాతిని రక్షించుకొనఁగ జేతగాక పోయెనుర! యేతెఱంగునను వలపు ద్రోతు నెటుల సైతునుర ॥సీత॥ మోక్షగుండాధ్యక్షుతనయుఁ డిక్షుధనువు నెత్తెనుర! యక్షయకుసు, మాస్త్రములు వక్షమందు నాట నేసెనుర॥సీత॥

వ. నాయంగనను దొంగిలించిన దనుజపుంగవుని మీదికి మనము మాతంగంబుపయికిసింగంబు జెంగున లంఘించు భంగిఁ గదిసి పొంగడంగఁ జేయంగవలెనని క్రోధం బంతరంగంబున నుప్పొంగుచున్నది. రంగు మీఱ నాజాడ నెఱుంగఁజేయుసంగడికాఁడు లేఁ డాయెఁ గదా! తమ్ముఁడా! సౌమిత్రి! కనుగొంటివిగదా! శతపత్రమిత్రపుత్రునిమైత్రి.

పంచచామరము.

స్వకార్యమైన మీఁద సూర్యసంభవుం డహంకృతిన్:
ఒకంత యైనఁ దొంగి చూడకున్న వాఁడు గంటివా!

యుఁకన్ సహింపరాదు వానియేపు రూపుమాపి వా!
లికిం బ్రియం బొనర్తు నేఁడు లీలతోడ లక్ష్మణా!

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు —

పంచచామరము.

భటుండనైన నేను వెంటఁ బాయకుండ నుండ మ
ర్కటాధమున్ జయింప మీరు రాగ నేల? పంపినం
తటన్ దటాన నేను బోయి తాఁకి వానిఁ గూల్చి మి
క్కుటంబుగాఁ బురంబు నెల్లఁ గొల్లఁబెట్టి వచ్చెదన్.

వ. అనిన రాముం డలరి లక్ష్మణునిఁ గాంచి,

కేదార: రూపకము.

సోదర! పోగదరా! మోదముతో నాపని మర్యాదగ నీ వాదరముగ నాతని గను॥సో॥ సునుసూదుగ నతనిన్ జనకసుతా మనమేలును మఱచినగతి గనబడినను దనుమానము॥సోద॥ అభయ మిడితి గానన్, ఉభయులకున్ శుభములుగలుగ మోక్షపురప్రభువు కరుణ బడయఁగవలె॥సోద॥

తో: పోలఁగ సుగ్రీవుని రమ్మనియెను! చాల నతఁడు రాకున్నన్ వాలినిఁ గూల్చిన బాణము గల దని వచియించియు రమ్మనినన్ ॥సా॥

క. కాలాగ్నిరుద్రుఁడో యనఁ
గేల ధనుశ్శరము లూని గిష్కింధకు న
వ్వేళఁ జని పురము వెలుపటఁ
జాల నిలిచి చేసె నపుడు జ్యానినదంబున్.

వ. అమ్మహాధ్వనికి విభ్రాంతులై కపిసైన్యంబులు కిచ కిచ ధ్వనులతోఁ జని చూచి లక్ష్మణునిగా నెఱింగి పోయి యంగదున కెఱింగించిన, నతండు సత్వరంబుగాఁ జని పాదంబులకు నమస్కరించి సౌమిత్రి ఇట్లనియె:

తో: నీపినతండ్రికిఁ గోపఘూర్ణితుఁడ - నేను వచ్చుటను పలికి!
ప్రాపుమీఱ నాపజ్జకుఁ దోడ్కొనిరమ్మన, నంగదుఁ డులికి॥ రామ॥

వ. వేగంబునఁజని సుగ్రీవునిం గని యత్యంతరోషతామ్రాక్షుండై
లక్ష్మణస్వామి వచ్చి తన సమక్షంబున క్షణంబున నిన్నుఁ బిలుచుకొని
రమ్మన్నాఁడు. వృక్షచరాధ్యక్షా! విపక్షకుంజరహర్యక్షా! యను
పలుకులకు నులికిపడి సుగ్రీవుండు హనుమంతునిఁ గని.

తో: అంగదుండు నీవు గడువడి రఘుపుంగవుతమ్మునిఁజేరి!
పొంగుచు మ్రొక్కియుఁ బురములోనికిఁ జేర్పంగవలయుమదిఁగోరి॥ రా॥

వ. అని పంపిన వారు చని లక్ష్మణుఁ గని నమస్కరించి దేవా!
రాజభవనంబునకు దయసేయవలయు రాజకాంతలు తమదర్శనము
కొఱకు వేచియున్నారు. సుగ్రీవుని యిష్టం బిది' యనుచు, వల్లె యని
వచ్చునప్పుడు మధ్యకక్ష్యాంతరంబునఁ దార యెదుర్కొని మ్రొక్కి.

శ్రీరాగము : రూపకము.

రామానుజ! రక్షింపుము! మామిత్రుని మిత్రిసుతుని ॥ రామ॥
మీమదిఁ గనిపించి యతఁడు క్షేమం బని చేయును గద! ॥ రామా॥ వా
చరులకు వార్త బంపె; వత్తురు రేపో! మాపో! పనులన్నియు మోక
గుండ ఘనునాజ్ఞను సమకూరును॥ రామా॥

వ. ఇట్లు పొగడిన హర్షించుచు సుగ్రీవుని భవనద్వారము సమీ
పించె. అప్పటికి రుమాకాంత చెంతనుండి లేచి రాకున్నఁ గోపిం
లక్ష్మణుండు.—

తో: చాలఁగ నినజుఁడు స్వామిద్రోహుఁడు, సంపన్నసుదాం
ధుండు, వాలిని గూల్చిన పరశర మెక్కడ బోలేదున్నది జుండు॥ రా॥

వ. అను లక్ష్మణుని ఘర్షణవాక్యంబులు విని కంపంబునొం
దుచు నర్ఘ్యపాద్యంబులుగొని సుగ్రీవుండు సౌమిత్రి కెదురేగి పూజించి
నమస్కరించి తోడ్కొని పోయి సింహాసనాసీనుం జేసి కరంబులు
ముకుళించి —

క. వనచరసేనల నెల్లను
నోసఁగూర్చుచు నున్నవాఁడ; నోగి రా నున్నా
రనఘా ! రాముని దర్శన
మున కేగుద మింక మనము మోదముతోడన్.

వ. అని లక్ష్మణున కనురాగంబుగాఁబలికి యంగద హనుమంత సుషేణ నల నీల జాంబవంతాదులు వెంటరా సుగ్రీవుఁడు లక్ష్మణ సహితంబుగా రామదర్శనార్థమై మాల్యవంతంబున కరిగి రాముని పదంబులకు మ్రొక్కి.

కళ్యాణి—ఆదితాళము.

దండము రవికులచంద్రమా నీకు॥ దండ॥ కొండల వనముల నుండిన కోతులపిండును గూర్చుచు నుంటి॥ దండము॥ వానలు వెలిసిన వత్తుననుచును నే నుంటిని గరుణించు॥ దండము॥ తడసితి నని కోప పడకు మోక్షపురియొడఁ యడదాసుఁడ నోదు॥ దండము॥

వ. అను వినయోక్తులకు నలరి లేవ నెత్తి గాఢాలింగనంబుఁ జేసి గొని రాఘవుం డిట్లనియె:

గీ. నాకు దాసుఁడవును నాకార్యపరుఁడవు
ననుచు గాదె నిన్ను నెనసినాఁడ !
నిప్పటికిఁ బ్రయత్న మేమిచేసితివయ్య !
తెలియఁ జెప్పు మనగఁ బలికె నతఁడు:

మధురగతిరగడ.

పల్లవి॥ వచ్చిరి మీసేవకొఱకై । వనచరు లోదేవ ! పవన సమీరుఁడు బనసుఁ డంగదుఁడుగవయుఁడునీలుఁడు,గంధమాదనుఁడు। సుముఖుఁడు గేసరిజ్యోతిర్ముఖుఁడును విముఖుఁడు దారుఁడు వినతుఁడు గజుఁడును నలఘుఁడు ద్వివిదుఁడు నాగవాక్షుఁడును । నలుఁడును పావక నయనుఁడు హరుఁడును। నంబురాశిసుతుఁ డంబరసు షేణుఁడు।

జాంబవంతుఁడును శతబలి శరభుఁడు। మైందుఁడు, మొదలగు మర్కట వీరులు। సుందరవంతులు శూరులు యోధులు। తమతమ హితులును దమ్ములుఁ దనయులుఁ। దమబంధువులును దమతమ మనుమలుఁ। దగ వెంబడిరా ధరణి నిండఁగను। నగణిత సంఖ్యల నార్భటించుచును॥ వచ్చిరి॥

తో. వీర లేమి గావింపఁగవలెనో వివరింపుము రఘువర్యా! సారెకు మీ యాజ్ఞానుసారముగ నలిపెద మందరధైర్యా! ॥ రామ॥

వ. అనిన, రాఘవుండు—

క. సీతను వెదుకఁగ వీరిని
బ్రీతిగఁ బంపించు మోకపి ప్రవర! యనఁ
జేతంబున ముద మొందుచు
ఖ్యాతిగ నాతండు పంపెఁ గపిసైన్యములన్.

క. ప్రాచిఁ బ్రతీచి నుదీచిని
జూచుటకై వినతు నబ్ధిసుతుని సుషేణున్
ధీచతురిని శతబలి నటు
వేచనుఁ డని లక్షలక్ష వీరులతోడన్.

తో. గజుని గవాక్షుని గంధమాదనుని గవయు నంగదునిఁ దారు। విజయుని భల్లూకవిభుని మైందు నలు ద్వివిదుని బవనకుమారు॥ రా॥ కని మీరలు దక్షిణమున కేగుఁడు జనకజపోఁబడిఁజూడ, బనివడి నెలలో పలను జూచి రావలయును తప్పిన నీడ॥ రా॥

వ. మిమ్ము మన్నించుట లేదు. రాముని సమక్షంబున శిక్షిఁతును బొం డని సెలవిచ్చిన, సుగ్రీవుని శాసనంబుల వనచరులు ప్రయాణంబులయి రామునకు నమస్కరించి,

ఖ్యాండు—ఆదితాళము.

పోదుమా మేము! పోదుమా మేము! మీదేవిని జూడనో రామ! ద్వీపములెల్లను దిరిగి చూచెదము! దేశములన్ని ద్రిమ్మరి కాంతు ముశ్రీప మోక్షగుండపురీశ, భూపుత్రి జూడ నెప్పుడు నూరక రాము॥ పో॥

వ. అని ప్రయాణోన్ముఖు లగుచుండ నందఱిలో హనుమం తుని స్వకార్య నిర్వాహక ప్రసిద్ధుఁగా బుద్ధినెంచి యొద్దకుఁ బిలిచి ముద్దుటుంగర మిచ్చి రాముం డి ట్లనుచున్నాఁడు;

క. ఈయుంగరమును గొని చని,
వాయుజ, జనకజకు నిచ్చి, వచ్చును రాముం
డీయెడకు; యుద్ధయత్నము
జేయుచు నున్నాఁ డటంచుఁ జెప్పుము శుభముల్.

వ. నీకు మేలు గలుగుఁగాక! శీఘ్రంబున నడవుమన వాంజ నేయుం డంజలిచేసి గంతులువైచుచు నంగుళ్యంబు శిరసావహించి యంగదాదులతోఁ గలసి దక్షిణదిశకుఁ బోవ నుద్యోగించి,

శ్లో. భానుజునాజ్ఞను బటుతరవింధ్య ప్రాంతంబుల వెతకుచును వానరులుండఁగ వారి యెదుట నొకదానవుఁ డగపడి యనెను॥ రామా॥

వ. మారీచుని కుమారుండ బాహుపశాలిని. మీ రెవ్వరో కాని నావనంబున కేల దూఱివచ్చెదరు? మిమ్ము మ్రింగుదు నన, నంగదుం డాగ్రహించి పిడికిట నడిచిన నొక్కగుద్దునకే పెద్దనిద్దుర జెందె. అంతవారు వనంబునఁ దిరిగితిరిగి డస్సి దాహంబుఁగొని యెక్కడ నీరుగానక—

ఖిలురాగము. ఆదితాళము.

దాహ మాయె! సయ్యో! తాళగలమే యిఁక! దేహములు డస్సె! వైదేహి నెట్లుగాంచనగు॥ దాహ॥ నీరుఁ జూపు పుణ్యులేరు లేరుగా నిట! దారిదోపదాయెను! నోరు లెండిపో యెఁగటా!॥ దాహ॥ భూమి మోతు గుండ స్వామికార్యమునకుఁ బ్రేచు వచ్చినారము; విఘ్నములు గలుగ నేల॥ దాహ॥

వ. అని నీరువట్టుచేత మేనులు సుడివడ వచ్చుచు జని వింధ్య పర్వత తీరమం దొక బిలముం గని జలపక్షులు తిరుగుచున్నందున

నని యెంచి యంధకారమ్మగ నుండు నాగుహాలోనికి
బోయిరి. అందు నాచీకటి విరిసి ప్రకాశమైన యొక
బడిన, సంతసం జొచ్చి చిత్రంబుగాఁ గనుచు;
ాయం దీనగరం
రచియింపబడెనో! యిది యెవ్వరిదో!
తీనగరంబో !
గ నున్నయది దీనిపసితన మహాహా!
ని వర్ణించుచు నాపురంబులోఁ దిరుగుచుండ నొక్కచో
యుం బయిన సౌధంబు గనఁబడిన నచ్చెరువంది—

కమాచ్: రూపకము.

మైన యీమేడ నిందుఁ గట్టిపట్టి ఘను లెవరో! యొంగుఁ
తనమును! ముందెవరుఁ బొందుగ నన వినము బలే!
ా కాంతివేసలు, గందనంపుగోడలకు నిలిపిన సుందరంపు
పసంబు గనఁ విం దగు జూపులకు బలే!॥ యం॥
ఎఱుర దివ్యమైనమూడువుల కీడగు మోతకుండ రక్ష
నీకృతి నిం కెవ్వరి కెఱుగనగును బలే! ॥యంద॥
ట్లాశ్చర్యపడుచు నామేడలోఁ బ్రవేశించియందు దపంబు
యొక్కకన్నియం గని మ్రొక్కి వారిలో హనుమంతుం

ఎవరమ్మా! నీ విచ్చట నొంటిగ నేల దపముఁ జేసెదవు?
యీభవనమెవ్వరిది? వివరింపుము సొంపొదవు॥ రామ॥

ఎన, నాతపస్విని యిట్లనియె.
మయుఁడను వాఁడీమందిరమును నిర్మాణము జేసియు
హేమమున మాంభిఖ్యతరుణితో వెలయజేసికొనువిందు ॥ రా॥

వ. ఇట్లుండ దేవేంద్రుండు వచ్చి వానిం జంపి హేమను గొని పోయె యామె తండ్రియగు విశ్వకర్మకు నిచ్చె; వినుము—

క. హేమకుఁ జెలికత్తెను; నే
నేమంబున దప మొనర్తు నిరతం బిచటన్;
భూమండలిని స్వయంప్రభ
నామముగలదాన నిదియె నా తెఱఁ గరయన్.

వ. మీ రెవ్వ రిం దేల వచ్చితిరి? నావల్ల గాఁ దగిన ప్రయోజ నం బే మనిన, హనుమంతుం డామె కిట్లనియె:

క. దశరథతనయులుఁ బాండుర
యశులును నగు రామలక్ష్మ ణాఖ్యు లడవికిన్
విశదంబుగ వచ్చినచో
దశకంఠుఁడు రాముతరుణిఁ దా గొనిపోవన్.

వ. సుగ్రీవుం డను వానరరాజుతో సఖ్యంబుఁ జేసిన, నతండుఁ దనబంటుల మగు మమ్ము సీతను వెదకుటకయి పంపె. దాహంబు గొని నీరు గానక యీబిలంబులో నయిన నుదకంబు దొరకునేమో యని వచ్చినాము. మాదాహంబు దీర్చి వెలుపటికిఁ బోవు త్రోవఁ జూపుము తల్లీ !

గీ. అనిన ఫలము నిచ్చి యాకలిదప్పులుఁ
బాయఁ జేసి, కనులు మూయఁజేసి
బిలము బయటఁజేర్చి ప్రియమున రాముని
జూడఁ బోయె నామె వేడు కలర.

వ. ఇట్లు చని రాముని సందర్శించి నమస్కరించి యి ట్లని ప్రార్థించుచున్నది:

కీర్తన: ఆదితాళము.

రామ భూమిజామనఃకామా ! సామజనుతనామ ! రా॥ రామ॥ జగదభిరామ ! దనుజవిరామ ! నుతసుత్రామ ! నిరతము ! నామనోజ్ఞ

సీమ నీదు తారకనామ మేమూరక తపము వేసురుఁజేసితి ॥రామ॥ హృన్నభంబున నిన్నుఁ జిన్మయు నెన్నఁగఁ గనుగొనకున్న సద్గతి సున్న యనుచు నెన్నుశ్రుతు లని బుధు లన్నవిన్నఁ, గన్నతండ్రి, నన్నిఁకఁ బ్రోవవే॥ రామ॥ మోక్షగుండాధ్యక్ష సజ్జనపక్ష సురమునిరక్షణను నకు రాక్షసులను శిక్ష జేయుటకును నీ వీక్షితి మానుష దేహ మెత్తితి వోజయ॥ రామ॥

వ. అనిన,

క. మానిని, నీభక్తికి నే
మానసమున మెచ్చినాఁడ; మఱియేవరముల్
మానుగఁ గోరెదవో యను
మానము లేకుండ నడుగుమా! యని యుత్తుఁ.

వ. అనిన, నామె యి ట్లనుచున్నది:

తోహర: దాసురాలిపై దయఁగలిగి కృతార్థత జేయఁగ మది నెంచి, నీసుదర్శనము నేటి కిచ్చితివి నిశ్చల తపము ఫలించె॥ రాము॥

కమాచ్ రాగము: ఆదితాళము.

ఏవరంబు లేలనో దేవ రాఘవ యీవరంబు జాలు! మోక్ష మీవె రాఘవా! కేవలాత్మమయుఁడ వైన నీవు నీతమ్మునితో దేవితో నశ్రాంతమును భావమందుఁ దోపవే ॥ఏవరంబు॥ ఈక్షితి నీమీఁద జన్మ మెత్తఁజాలవు గావునన్ మోక్షగుండమందు నీసమక్షమునఁ జేర్పవే! ॥ఏ॥

గీ. అనుచుఁ బ్రార్థింప సంతోషమంది రాముఁ
డనియె: 'యోగిని, బదరికావనమునందుఁ
జేరి నానామజపమును జేయుచుండు;
మాంత్య మం దైక్య మగుదు నా యందు నిజము.'

వ. అని కటాక్షించి నంతఁ దత్క్షణంబున నామె బదరికావనం బున కరిగి యచట రామనామస్మరణంబు జేయుచుఁ గొంతకాలంబుండి

ప్రారబ్ధవిమోచనసమయంబున శరీరంబు దొఱఁగి స్వయంప్రభస్వయం ప్రభయం దైక్యం బయ్యె. ఇక్కడ నంగదుఁడు దక్కిన మర్కటులతో ననుచున్నాఁడు:

వసంతరాగము: అటతాళము.

ఎందుఁ బోవుదను సీతను గన॥ నెందు॥ ఎందుఁ బోయిన గార్య మేమిలేదు; మన మందఱ మిచట మృతిబొందిన మేలగు॥ నెందు॥ అటుఁగాక యూరక నటుఁబోవగాను మర్కటరాజు దండింపఁ గటగటా! యిఁకమీఁద॥ నెందు॥ గురుతరముగ మోకుగుండనివాసుని కరుణలేక గష్టకాలము వచ్చెను॥ ఎందు॥

వ. అనినఁ గొందఱు వానరు లిట్లనిరి:

క. సీత కనుపించలే దని
ప్రీతియె సతఁడు చంపుఁ; బోవఁగ నేలా!
యాతరుణి యున్న బిలమున
ఖ్యాతిగ నివసింతి మదియు నతిగోప్య మగున్.

వ. స్వయంప్రభ యుండిన యీబిలంబుఁ బ్రవేశింప హరిహ రాదుల కైన నగోచరంబు గాన, నందు దాఁగియుందము. రం డని యత్నించుచున్న వనచరుల కాంజనేయుం డిట్లనియె:

తో: రాముం డనఁగా సామాన్యుండని మీ మనముల నెంచితి రో! కామజనకుఁ డగు; కమలజ జానకి; భూమిన యోధ్యాపురిలో॥ రా॥ అవతరించినా రమరులఁ బ్రోవను, నసురుల ద్రుంపను మనము భువి ద దాజ్ఞచేఁ బుట్టితి మమరుల పూర్ణాంశంబుల నిజము॥ రామ॥

వ. ఆయనకుఁ దోడుపడఁ బుట్టిన మన మిట్లు దాగవచ్చునా! అన్నుమానీయుని ప్రభావం బెఱుఁగరా! మనకు వాలి మరణంబే సాక్షి.

కీర్తన—ఆదితాళము.

రామునివీరపరాక్రమ మెఱుక యీమాడ్కిని బలుకుట మేలా! యామేటికి భూమండలి నేమాత్ర మాటంక మేమున్నది॥ రాముని॥

కొండబిలములోన నుండుటకాదు; బ్రహ్మాండములో నెం దుండినను దండిగ నాతండు గన కుండునా! శ్రీమోక్షగుండేశుఁడా॥ రాముని॥

వ. ఆ మహనీయుని కార్యంబు నెఱవేర్పకున్న మనకు నరకంబు దప్పదు. స్వామికార్యంబునందు మెలంగుచు దుర్ఘటమైనచో మరణించిన వైకుంఠ పదవి కలదు. ప్రాణములేల! దాపవలె రండని ధైర్యవచనంబు లాడిన, నందఱు లేచి క్రమముగా సీతపోబడి విచారించుకొనుచుఁ గొన్ని దినంబులకు దక్షిణసముద్రతీరంబున నున్న మహేంద్రాద్రికిఁ జేరి సముద్రంబును దిలకించి,

హిందూస్థానిభైరవి - అటతాళము.

ఇది దాటుటకు నిం దెవ్వరితర మగు నేమి తోపకయున్నది యంతులేదు॥ ముదమున మన మీ యుదధి దాటిగాదా చేరుదుము లంకను గనుడీ! యంతులేదు॥ ఇది॥ ఏమో సులభముగ నెంచి భానుజుఁడంప నే తెంచితి మిచటికి! శ్రీమోక్షగుండేశు భామిని సాధింప లేము! సాగర మరసిన నంతులేదు॥ యిది॥

వ. ఇట్లాలోచించి యధైర్యంబు నొంది నిర్విణ్ణులయియున్న వనచరులకు హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. నెలదాఁటిన సుగ్రీవుఁడు
నెలకొని దండించు; మనము నెలలోపలనే
జలజాక్షి దొరకలే దని
మలయుచుఁ జని చెప్ప నతఁడు మన్నించుఁజుఁడీ !

వ. అనిన, నంగదుం డిట్లనియె:

గీ. తగినవారల నెల్లను దక్షిణమున
కంపియున్నాఁడు చేతగాదనుచు మనము
పలికి నంత నతడుగొట్టఁబంపు మనల
గాని మన్నింపఁ బోఁడు నిక్కంబు వినుఁడు.

వ. రాముని కార్యంబు నెఱవేర్తు నని పలికియున్నాఁడు. కాన మనమీఁదఁ గనికరము కలుగదు. వానిమనోధర్మంబుఁ జెప్పెదవినుఁడు.

తో. తనయన్నను జంపిన రామునకును దా సహాయపడునటుల| నని చని రాజ్యమదాంధత్వంబున నవియు మఱవడే యవల॥ రా॥

వ. లక్ష్మణుండు యుద్ధంబునకు వచ్చినప్పుడు గదా లేచి వచ్చి నాడు ! ఎంత కృతఘ్నుఁడో ! చూడుము మారుతీ !

తో: వాలిని జంపియు వాని రాజ్యమును వనితను గూడను కొనియు| నేలుచు నున్నాడిట్టి దురాత్మున కేమికరుణమది వెలయు॥ రా॥

వ. కాబట్టి నానిశ్చయము మీ రఁగదఱు వినుఁడు.

బేహాగ్ - ఆదితాళము.

నేరాను నేరాను పోం డిఁక మీరు॥ నేరాను॥ నారీమణి జాడ గననేరక యూరక నటకు॥ నేరాను॥ పోయి వానిచేత శిక్షఁబొందు దానికంటె నిచటఁ బ్రాయోపవేశముచేతఁ బ్రాణము బాసినమేలు ! శ్రీయుతముగ మోతుగుండనాయకుని పాద మాన॥ నేరాను॥

వ. అప్పుడు యువరాజు మనోనిశ్చయంబున కందఱు మంచిదని యొక్కచో దర్భశయనంబు లేర్పఱుచుకొని వాని యందుఁ జేరి ప్రాయోపవిష్టులు గాఁదలంచి యున్నంత మహేంద్రగిరిగుహనుండి ఱెక్కలు లేని యొక్కగ్రద్ధ వికృతాకారంబుగా వెడలి వచ్చి వారినిఁ జూచి,

సంపా: తో: నా కిర దొరకె యీనాఁటికి నిక గొన్నాళ్ళకు భీతిమెలేదు | చేకొని నే భక్షించెద ననియది పైకిరాఁగనామీఁద॥ రా॥

వ. వానరులు భీతచిత్తులగుచు,

వా: ద్వి. అక్కటా! దీనికి నాహారముగను

జిక్కుడటంచువ్రాసెనో బ్రహ్మనకు!

నిట్టి బలిష్ఠపుగ్రద్ద
రూండైన నెఱిఁగియున్నామె!
ఋ గోరెడు మనకోర్కెఁ దీర్ప
ుబైెమిత్తి వచ్చెఁగానోపు!
బలవంతు లను పేరుఁగాంచి
లోఁబడఁ గా నామోఁ దుదకుఁ
ృకులమును గడపట మనలఁ
ం బిట్లు కాఁ బ్రచున్నయది;
యిట్లు వగచెడు నావానరులకు
ధైర్యము నొంది యంగదుం డపుడు.

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

పు జెందఁగవలదు కపులార! యిఁక॥ వగ॥ తగజాలఁగఁ
ల దని యాభగవంతుఁడె దీనిఁ బంపె మేలాయెనిక
ాకార్యార్థమై రావణుతోఁ బోరి; భూమి జటాయువు
యుక॥ వగపు॥ వినుఁడు మోక్షగుండ విభునికార్యములో
న మంచిదికాదే! యిక॥ వగ॥

ు ప్రస్తావముగా జటాయువును బ్రశంసించిన నాలించి
వనచరులఁ డగ్గరి యిట్లనియె:

యువు తమ్ముఁ డగునాకు; నాతని
నెట్లెరుంగుదురు? మీ రెవ్వరయ్య?
ాలమునకు మద్భ్రాతృవార్తను వింటి;
ఘనసుదినంబు నిక్కంబు నేఁడు;
ార, తన్మృతిహేతువుఁ జెప్పు డ
నంగఁ, జెప్పఁ దొడంగె నంగదుండు
ుద్ర దశరథవిభునిసూనులు రామ
లక్ష్మణు లనువారు లలనతోడ

గీ. దండకాటవులకు రాఁగ దశముఖుండు
వారి వంచించి కొనిపోయె వనిత నంత
దారిలోన జటాయువు దాకి పోరి
డస్సి రావణుచేత నడంగె నతఁడు.

వ. తర్వాత నవ్వార్తయెఱింగి రాముండు వచ్చి యతనిదహనంబుఁ జేసిన, నతఁడు కృతార్థుండయ్యె. పిమ్మట రాముండు సుగ్రీవునితో సఖ్యంబుఁజేసి వాలిని జంపి కపిరాజ్యంబు సుగ్రీవున కిచ్చిన నతండు రాముని భార్యయగు సీతాదేవిజాడఁ దీయుటకు వానరుల మయిన మమ్ముఁ బంపిన వచ్చితిమి.

తో. ఎక్కడఁజూచిన నింతిజాడమా కెఱుకపడదు గావునను, జక్కఁగఁ లంకకుఁ జనవలె ననిమే మిక్కడఁ జేరి యుండగను॥ రా॥

వ. లంకయెక్కడ నున్నదియు నెఱుంగక, సముద్రంబు దాఁటు నుపాయంబు దొరకక, మరలిపోయి యధిపతిచే దండింపఁబడుట కంటె నిక్కడనే ప్రాయోపవిష్టులమై కాఁబోవు చున్నాము దయానిధీ మీరెఱిగియుండిన సీత పొలకువ సెలవియ్యవలయు నన, జటాయువు మరణవార్తవిని సంపాతి నెమ్మనంబున—

హిం॥ కాఫీ: ఆదితాళము.

సోదర! ని న్నికమీద ఁజూడరా యకటా ॥సోదరా॥ సోదుగా బ్రహ్మావాత! పూర్వమందు మన మేకోదరులము కూడియుండి బాసితిమి హా!॥ సోదర॥ అక్కట స్వయంకృతమైన కర్మముచేత ఱెక్కలు గమిలి నే నిక్కడఁ జిక్కితి హా!॥ సోద॥ ఆహారహామును నిన్ననుకొనుచుంటి నీ మహానీయులచే మరణవార్త వింటి॥ సోద॥ రాక్షసవిభునిచే రణమునఁ దెగితివి మోక్షగుండపతి ముఖ్యపదము గలిగె॥ సోదర॥

వ. ఇట్లు కొంతవడికు దుఃఖించి పిమ్మట ధైర్యంబు దెచ్చుకొని వానరులతో నిట్లనియె:

తో: అన్నదమ్ములము అరుణనందనుల మాజటాయువును నేను; నన్ను నీటిచెంతకు గొనిపోయిన స్నానము గావించెదను॥ రాము॥

వ. అనంతరము మీకోరిన సంగతులకుఁ బ్రత్యుత్తరముఁ జెప్పెద ననవుఁడు మంచిదని వారందఱు అతని మోసికొనిపోయి సముద్రములోనికిఁ జేర్చిరి. సంపాతిస్నానంబు జేసి జటాయువునకు జలంబు విడిచి తీరం బుఁజేరి,—

గీ. నూరు యోజనములదూరంబు వార్ధిలోఁ
బోవ లంక గలదు; రావణుండు
జనకసుత నశోక వనమందు నుంచి యు
న్నాఁడు; దూరదృష్టి నాకుఁ గలదు.

తో. కాన, నంతయును గనఁబడుచున్నది నేను బోవఁగా గలను। మానుగ రావణు మర్దించియు నే మానిని గొనిరా గలను॥ రా॥

వ. నాకు ఱెక్కలు లేనందునఁ గొంచెము చిక్కినాఁడ. మీ రీ యుదధి దాఁటి సీతను వీక్షించి వచ్చుటకు సమర్థులరే కాని వ్యర్థులరు గారు. పోయి రండు. రామునిచే రావణుండు దునియఁగలడు— అనిన, నంగదుం డిట్లనియె:

క. చక్కఁగఁ బక్షులకెల్లను
ఱెక్కలె యుండంగవలయు; ఱెక్కలు లేమిన్
జిక్కువడినట్టి కారణ
మక్కజముగఁ దెలుపవలయు నని యడుగుటయున్.

సంపాతి— కళ్యాణి-అటతాళము.

నాపూర్వవృత్తాంత మీపట్లఁదెలిపెద: నాపేరు సంపాతి నగచర వర్యా! యేపుచే నాతమ్ముఁడును నేను బౌరుషముచేఁ బైకెగసి, వినువీధికిని బారఁగను బోనుబోను రవిదాపుగలుగుటచేత ఱెక్కలు దగ్ధమై వింధ్యాద్రిఁ బడితి॥ నాపూర్వ॥ మోక్షగుండేశుని సాక్షిగ నేమూర్ఛ

మునింగి తెలివొందితి మూఁడునాళ్ళకును; బక్షములు లేనందువలనను నెగురంగఁజాలక నీక్షితిని దొర్లాడుకొనుచును బోయి వోయి కడుదీక్ష తోఁ జంద్రముఁడునా ముని దివ్యమగు నాశ్రమముఁ జేరితి॥ నాపూర్వ॥

వ. అప్పుడమ్ముని వల్లభుండు నన్నుఁజూచి యిట్లనియె:

తో. ఎందుకు నీ కీవికృతాకారం బేర్పడెనో ! సంపాతి! క్రిందట ని న్నెఱిఁగిన కతమున నడిగితిఁ దెలుప నరుణసూతి॥ రామ॥

వ. అని యడిగిన నమ్మునికి నాస్వయంకృతాపరాధం బంతయుఁ దెలిపి దుఃఖించుచు నిట్లంటి:

తో. అనఘా ! యీవికృతాకారముతో మనియుండఁగ నేఁజాల॥ మునివర, యిక నీతనువును గాలిచి నను గడతేర్పు మీవేళ॥ రామ॥

వ. అనిశోకింప దయామయుండైన యమ్మునివరుం డిట్లనియె:

బేహాగ్: రూపకము.

ఏల జాలి నొందెదవు కాలగతికి! మానుము: చాల దుఃఖమునకు మేను మూల మగును దాళుము॥ యేల॥ కర్మము దేహంబునకుఁ గారణమని యెఱుగుము ! కర్మ కహంకార మగును గారణను దెలియుము॥ ఏల॥ ఆయహంకారం బవిద్య; యందు వేగ గలిగెను బాయ కందుమోతుకుండప్రభువు చాయ నిలిచెను॥ యేల॥

గీ. ఇట్లు తోఁచినట్టి యీశ్వరచ్ఛాయను
జీవుఁ డనుచు బుధులు సెప్పుచుంద్రు;
దినదినం బతండు దేహాత్మబుద్ధిచే
సకలకర్మములను సలుపుచుండు.

వ. తనమూలంబు గుఱ్ఱైఱుంగక విషయాసక్తుండై పుణ్యాపాప కర్మంబు లనంతంబుగా నాచరించి, యూర్ధ్వాధోలోకంబులకు నెడ తెగక దిరుగుచు, నందుఁ బ్రాప్తించు సుఖదుఃఖంబులకు బద్ధుండయి యనుభవించుచుండు; నెట్లనిన—

క. క్రతువులు మొదలగు సత్క్రియ
లతిభక్తిని నాచరించి యంతంబున స
ద్గతి కరిగి యచట సౌఖ్యము
లతులితముగఁ బొంది పుణ్యుఁడఁగిన మీఁదన్.

తో. ఇందుమండలమునందు జేరి హిమబిందువుతో జతగలిసి। క్రిందనుబడి యీక్షితిపి్రహ్యాదులయందుఁ జొచ్చికడు వెలసి॥ రామ॥

కీర్తన :ఆదితాళము.

అరుణసుతా తరువాతన్ అది యన్నముగా మారున్; బురుషుని గర్భము జేరున్; వర రేతంబై యలరున్; సతులున్ బతులున్ సురతంబునందుఁ గూడగా జారున్॥ అరు॥ బుతురక్తముతో గలియన్ హితవుగ నొక దినమునకున్ క్షితి గలలగువలెఁ బొలుచున్, ధృతి బంచాహ్నంబులకున్ దిరుగన్ సరగన్ మితమయిన బుద్బుదాకృతిని నిలుచున్॥అరుణ॥ పదునైదవ దినమునకున్ మృదుమాంసపుఁబిండము గన్ ముదమునఁ బొదలుచు నిది యలరారున్; మోక్షపురీశునికరుణన్ దలఁపన్ బిదపన్ బదినాళ్ళ కంకురంబు బ్రభవించున్॥ అరుణ॥

సీ. మెడయును దలయును మెడవంపులును వెన్ను
నుదరంబుఁ గలుగును నొక్కనెలకు;
బాణిపాదంబులు పార్శ్వముల్ కటి జాను
వులు మాసయుగమున కెలమిఁ బొడము;
మూఁడవనెలయందు మొలచును దనుసంధు;
దలరు నాల్గవనెలయందు వేళ్ళు;
ముక్కు వీనులు నేత్రములు గల్గునైదవ
నెలను; జీవుం డంను నిలిచియుండు;

గీ. దంతపఙ్క్తి నఖంబులుఁ దగ జనించు;
నాభి గుదగుహ్యములకు రంధ్రంబు లాఱు

నెలల కేర్పడుఁ; దలవెండ్రుకలును రోమ
ములును నేడవనెలయందు మొలచు నవల.

వ. ఎనిమిదవమాసంబునకు సర్వావయవంబులు సంపూర్ణమగును. పిమ్మట మాతృభుక్తాన్నసారంబు నాభిసూత్రాల్పరంధ్రంబునఁ బరిగ్రహించి యభివృద్ధినొందుచు గర్భస్థజీవుండు జఠరానలతప్తుండయి స్వకృతకర్మంబును గుఱించి యిట్లని చింతించుచుండు:

కమాచ్: ఆదితాళము.

కడ తేరే దెన్నడో! దరిఁజేరే దెన్నడో!॥ కడ॥ ఘోరమయిన యీకూపములో పలఁ జేరితి! వెడలఁగ దారి దొరకి॥ కడతేరే॥ స్వకృత కర్మమున సకలయోనులం దకటా! పుట్టుచు నడఁగుచుంటి;॥ గడతేరే॥ న్యాయముదప్పి ధనంబు గూర్చి నిజజాయాసుతుల కొసంగుచుంటి; ॥గడ తేరే॥ అస్థిరమగుదేహాదిప్రపంచము సుస్థిరముగ గని చొక్కుచుంటి॥ గడతేరే॥ మోక్షగుండపతిముఖ్యచింత నాపేక్ష వదలి నే ప్రేలుచుంటి॥ గడతేరే॥

తో: కావున, నే నీగర్భనరకమున గడువడిఁ బడియున్నాను, దోవ దొరకి యిందుండి వెడలితే నా వెనుక మఱవకయే॥ రామ॥

సర్వేశునిసంస్మరణఁజేయుచును సంసారాంబుధిఁ బడక, నిర్వాణంబున కుర్వడి జని నే నిలిచియుందు నికఁ జెడక॥ రామ॥

వ. అని చింతించుచుండునంతలో నవమాసంబులు నిండి ప్రసవ సమయంబు ప్రాప్తించిన—

గీ. భూరిదుర్గంధయుతమైన పుంటికుంజి
క్రింద సరగునఁ బసుపట్టి క్రిమివిధమున
యోనియంత్రప్రపీడితుఁడైన దేహి
మావితోఁ గూడ గ్రక్కున మహిని బడును.

వ. ఇట్లుజనించి మాయ గప్పుటచేఁ బూర్వజ్ఞానంబు మఱచి బాల్యాదిదుఃఖంబుల సర్వంబు గుడుచుచు, దేహమే నే నను భ్రమచే

జిక్కి వ్యర్థంబుగాఁ గాలంబుఁ బుచ్చుచుఁ, బలుమాఱుఁ బుట్టిచచ్చుచు గర్భనరకాద్యవస్థలు సారెసారెకు ననుభవించుచు నుంను. ఇట్టి దుఃఖ భాజనం బగు దేహంబు రాకుండఁ జేసికొనవలయునది. ఎట్లులనిన :—

కీర్తన : ఆదితాళము. (పురము నలం) వలె.

పుట్టుక లేనట్టివిధం బిట్టిది యెఱుఁగ దగను; నే నీ పట్టునఁ దెలిపెద॥ పు॥ ఇట్టి దట్టిదం తిం తని యన రానట్టివాని బూర్ణముగను గాంచుటె॥ పు॥ శ్రీగురుని వేగ గని సాగిలి మ్రొక్కులిడి, యాగమ తత్వరహస్యార్థము విని, యాగయోగభోగాదులయందు విరాగచిత్తుఁడై యాత్మను దెలిసిన॥ బు॥ క్షీరంబున్ క్షీరమునన్, నీరము నీరమునన్, జేరుచ, నొకటిగ జెలఁగిన విధమున వేరుగాక శ్రీమోక్షగుండ రఘువీరునితో దావెలయుఁ గలయుటే !॥ పుట్టుక॥

వ. ఈవిషయం బిట్లుండనిమ్ము. జరుగబోవు కార్యంబు వివరించెద.

క. వగవ బనిలేదు త్రేతా
యుగమున హరి రాముఁడై యయోధ్యను బుట్టున్
దగ నతఁ డడవులకును రాఁ
బగఁ గొని రావణుఁడు వానిపత్నిని గొనిపోన్.

గీ. అంత సుగ్రీవుతోఁ జేరి యతనిభటులఁ
గపులఁ బంపించు వెదుక నోఖగవరేణ్య!
తెరువువారికిఁ జూపించి తేని నీకుఁ
బక్షములు వచ్చు; నిజ మని పల్కుటయును.

వ. అమ్మహానుభావునికి మ్రొక్కి మెల్లఁగా నిమ్మహేంద్రగిరి గహ్వరంబుఁ జేరి బహుకాలముండి వాసముఁ జేయుచు సంప్రాప్త భోజనుండనై మీరాక గోరుచున్నాఁడ. ఇందులకు దృష్టాంతముగ—

తో. ఇవిగో నాకును నెఱకలు వచ్చెను నిక నే నెగిరెదన నుచు॥ దివికిని నెగిరియు దివ్యవాక్యములు దెలిపెను వారినిగనుచు॥ రా॥

కీర్తన – ఆదితాళము.

విను డిక వానరవిభులారా! వినిపించెద నోఘనులారా! ఘనముగ వారిధి గడచి లంకకును జని రా లేమని సంశయపడకుఁడు॥ విను॥ శ్రీమహి ళాపతి నామము నిరతము భామరులైనను బఠియింప క్షేమంబుగ సం సృతిసాగరమును దాము దరించి కృతార్థులగుదురిల॥ విను॥ మోత్కుగుండ పతిముఖ్యభక్తులై యీక్షితిలో జరియించెదు మీ కతమయబలులకు సంబుధి దాటుట లక్ష్యమె యవలీలగ దాటెదరు॥ విను॥

వ. అని తెలిపి సంపాతి యథేచ్ఛం జనియె. అంతవానరు లధైర్యంబు వదలి శతయోజనవిస్తీర్ణమయిన సముద్రంబు దాఁటి లంకకుఁ బోవ నిశ్చయించి యున్నంత నంగదుండు వానరులతో నిట్లనియె:

తో. ఎంతదూరమెవరెట్లు పఱతురో! యెఱిగింపుఁడు నాతో డ! వింతగ మీజవపథమును వినిన సంతోషింతునుజూడ॥ రాము॥

వ. అనవిని గజ గవాక్ష గవయ శరభ గంధమాదన మైంద ద్వివిధ తారులు క్రమంబుగఁ బది యిరువది ముప్పది నలువది యేబది యఱువది డెబ్బది యెనుబదియామడల దూరముఁబోఁ గలమనితమగమన నవంబు కొలఁదులఁ బలికిరి. అంత జాంబవంతుండు.

హిం. కాఫి– రూపకము.

అంగద వినుమా! పొంగుచు నాబలము గనుమా!॥ యంగ॥ చెంగున సప్తాంబుధు లెగురంగల బూర్వంబున నే॥ నంగ॥ తిరిగితి నిట్టు త్రివిక్రము దేవునిచుట్టుదిరిగితి॥ఇరువదియొకమాఱు గిరులు విరిగి నొచ్చె జరణంబులు॥ అంగ॥ అది మొదలుగను సలసితి ముదుసలిని నేను నదియయినను నిప్పటికి చోంబ। దామడ దాటంగ గలను॥ నంగద॥ ధారుణిలోన నారాయణకవినుపసున॥ ధారుణి॥ గూరిమి విహ రించు మోత్కుగుండవిభుని పాదమాన॥ యంగ॥

వ. అంత నలుండు తొంబదియోడామడదాట జవంబు దనకుగల దని పలికె. అప్పు డంగదుండు—

క. శతయోజన మెగురుసమ
ర్థత నాకును గలదు; మరల రాలే నేమో
యతిసంశయంబు గలిగెడు
గతియే మని పలుక భల్లుకప్రభు వనియె.

క. నీవు యువరాజ వగుదువు
కావున, సుగ్రీవసమముగా దే మాకున్
సేవకులము మే ముండఁగ
నీ వేగఁగవలెనె! వలదు నిలువుము వత్సా!

వ. అని యిట్లువారు మథనచేయ నేమియుఁ జెప్పక యూరక గూరుచుండె. ఆంజనేయుని డగ్గరి జాంబవంతుం డిట్లనియె:

బేహాగ్: ఆదితాళము.

పవమాననందనుడవు నీవు; అసమానబలుడ వనఁ దగినావు: అనుమాన మేటికి లేచి రావు? మౌన మూన నౌనా! లేలెమ్ము! చిన నాఁడే ఫల మని భ్రమఁజెంది కమలబాంధవు మ్రింగఁబోయి కందినిల నోడి యిలపైన బడి కుంది చూడఁ జూడ వాడి జెడవు॥ పవ॥ నీవం త్రిమోక్షగుండకాంతు కార్య మంత దీర్పగ నని వచింతు హనుమం నీ చెంత మాకుప్పిగంతు లెంత! వింత! సంతసమున॥ బవమాన॥

వ అనిన నుప్పొంగి బలివిధ్వంసనకాలంబున వామనమూ వలెఁ బర్వతాకారుండయి మహాట్టహాసంబున బ్రహ్మాండంబు భేదిల్ల సింహనాదంబుఁ జేసి హనుమంతుండు శ్రీరామకార్య ధురంధరుఁడయి యిట్లనియె:

పంచచామరము.

హాళాహాళి ధరాత్మజాత నట్టె చూచి; రావణున్
గళత్రపుత్రబాంధవాదిగా వధింతుఁ! గానిచో

గళంబులందుఁ ద్రాడుగట్టి గట్టిగాను నీడ్చుచుఁ
జెలంగి లంకతోడ వానిఁ జేర్తు రాము ముందటన్.

తో: ఈలవణాంబుధి గాలువఁబోలియు- నే లంఘించెదఁ జూడు!
ఆలంకాపురి నాద్యంతంబును గాలిచి వేసెద నేఁడు॥ రామ॥

పంచ. సురాది దైత్యవీరు లొక్క చోవ్వునన్ శకించినన్
మహారాజముఖ్యులెల్ల వచ్చి యాజ్ఞచేయఁబూనినన్
జరాచరప్రపంచ మొక్క సారివచ్చి తాఁకినన్
ధరాత్మజాత జాడఁబట్టెదన్ శుభంబు విన్చెదన్.

వ. అనిన, మ సంధంబున జాంబవంతుం డనియె:

క. నీ వంతచేయువాఁడవు
గావా! నీ కడ్డమేది గలదు ధరిత్రిన్!
వేవేగమె భూపుత్రిని
భావించియుఁ గాంచిరమ్ము పవనతనూజా!

వ. అనంతరము శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువే సమస్త కార్యంబులు దీర్పఁగలఁడు. నీకు శుభంబగుఁగాక. పోయిరమ్మని జాంబవంతాదులు దీవింపఁ గైకొని లంకాపురప్రయాణోన్ముఖుఁడై—

క. అంతట, హనుమంతుఁడుఁ గడు
సంతోషముతో మహేంద్రశైలాగ్రముపైఁ
బంతమున నెక్కి యుదియొక
గంతున దాఁటం గడంగెఁ గలశాంభోధిన్.

ఆశ్వాసాంత—తోహర.

అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను,
ఘనముగఁ జెప్పెను గద! గిష్కింధా కాండము జిలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవలేక చేకురును; మదమున నుడకును ముక్తి లభించును మోక్షగుండ హరికృపను॥ రామ॥

క. నాచేతనైన కొలందిని
జూచి రచించితిని దీని సుజనులు నెరసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దుదు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా ననయంబున్.

మోక్షగుండరామాయణమునందలి కిష్కింధాకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః.

అవిఘ్నమస్తు.

శ్రీమోక్షగుండరామాయణము

హ రి క థ.

సుందరకాండము.

క. శ్రీరాముని కార్యార్థము
మారుతి చనునపుడు తనకు మంగళ మగు న
ట్లారూఢిఁ దలఁచి మంగళ
హారతులను వాఁడె వేడ్క నారామునకున్.

కమాచ్: రూపకము.

స్వామి! సీతారామ మంగళం! నిటలాక్షవినుతనామ! దివ్యధామ! మంగళం! నేమంబున నీనామము గామించితి నామనమున॥స్వా॥ భూతకోశాతీత! మంగళం! శ్రీమోక్షగుండ నేత! భక్తోపేత! మంగళం! ఖ్యాతిగ నారాయణకవిచేతోయుత! జ్యోతిర్మయ! ॥స్వామి॥

వ. ఇట్లు మంగళంబులుపాడి తనతండ్రికి నమస్కరించి, రాముని చరణారవిందంబులు హృదయారవిందంబున నిలిపికొని వానరులం గని యిట్లనియె:

ఉ. వానరులార, రాఘవుని బాణపరంపర సూటినేగు న
ట్లేను వియత్పథంబున యథేచ్ఛ సముద్రము దాఁటి పోయి, యా
జానకిఁ గాంచి మ్రొక్కి వడిస్వామిని జేరఁగవత్తు మీరలున్
బూనికతోడఁ జూడు డిఁకఁ బోయెద నేను కృతార్థుఁడన్ జుడీ!

గీ. ఏమహాత్ముని స్మరణసంస్మృతి మహాబ్ధి
దాఁటి భక్తులు పరమపదమ్ముఁ గాంతు,

రామహోత్మని యాజ్ఞ నీయబ్ధిఁ బిల్ల
కాల్వవలెఁదాఁటి తత్కటాక్షమ్మఁ గాంతు.

వ. అని పలికి తత్క్షణంబున హనుమంతుండు—

చ. అడుగులు నద్రిపై నిలిపి, యంగము గ్రుంగఁగఁజేసి, కన్బొమల్
గడువడి నెత్తి నిక్కనటు గర్ణయుగంబును లేపి, వార్ధినె
ల్లెడఁ గలయంగఁ జూచి. మెడఁ యెత్తియు, దోకఁ గదల్చి,
నెమ్మదిన్
వడి చెడ నీక మారుతి జవంబున దాఁటె సముద్రమత్తఱిన్.

వ. ఇట్లు వియన్మార్గంబున వాయువేగంబున సముద్రంబు మీఁదుగఁ జనుచుండ దేవత లందఱు—

గీ. ఆంజనేయుని ధైర్యంబు నరయవేడ్క
నురగులం గన్నతల్లియా సురసఁ గాంచి
పవనజున కడ్డపడి వానిబలముఁదెలిసి
రమ్మనీ వన్న, వికృత దేహమ్మతోడ.

తో: అడ్డముగాఁ జని, యహాహా! నే నిపు డాకలిగొని యున్నాను। గ్రుడ్డిరీతిగా గుటుకున మ్రింగుదుఁ గోరి నిను నే నను॥ రా॥

హనుమంతుఁడు—

హిం. తో: రూపకము.

అమ్మ! నేను రామునికార్యమ్మునకును, బోవుచుంటి। గ్రమ్మర సీతమ్మ నరసి సమ్మకముగను నే తెంతు॥ నమ్మ॥ ధారుణి శ్రీరామా ఖండధామున కీవార్త దెలిపి చేరవచ్చి నీకు నే నాహార మగుదుఁ దరలాక్షి॥ య॥

వ. అని వేడికొనిన సురస వినక—

కమాచ్: ఆదితాళము.

నీ మాట విననుఁ; మో మోట మేలను మాటికి నీవీ బూటకములు నాతోటి పలికెదవు! పాటిగాదు॥ నీమాట॥ సామాన్యుల వలె జౌకగ జూచితి వేమో! చిక్కితి వికను విడువ॥ నీమాట॥ ఆకలిగొంటిని నారగించెదను గాక, వచ్చుసందాక నిలువ॥ నీమాట॥ పోతుగుండపతిసాక్షిగ విను నిన్ని క్షణముననే భక్షించెద॥ నీమాట॥

వ. అని ఖండితంబుగఁ బలికిన,

సీ. వనితరో, నేను బోవలె వేగ నీనోరు
దెఱవుము తెఱవును పఱతుదాఁటి
అని శరీరం బొక్కయోజన డపెంచిన,
నైదామడలు విప్పె నదియు నోరు;
పదియామడలు పెంచెఁ బవనుజుఁ డంగంబు;
నిరువదియామడల్ దెఱచె నదియు;
ముప్పదిరెట్లుగా మొనయ నాతఁడు పెంచె;
నేబదియామడ లింతి దెఱచె;

గీ. నంత నంగుష్ఠమాత్రుఁడై యందు దూఱి
వెలుపలికి వచ్చి నిలిచిన వెలఁది మెచ్చి,
వినుఁ బరీక్షింప దేవత లనుప వచ్చి
నాను నాపేరు సురస; మంగళము నీకు.

తో. రాముని దేవిని రయమున గనుఁగొని రాఁగల విశదద్వర గాను। ఓమారుతి! నేఁ బోయెద నని యాభామిని వేగమె చనెను॥ రామ॥

వ. అంత హనుమంతుం డరుగుచున్నఁగని సముద్రుండు మైనాకునితో నిట్లనియె:

జంఝూటి-ఆదితాళము.

మారుతి లంకాపురమునకు జేరఁబోవుచు నుండెనురా; సారెకు నీవేగి కడువిశ్రాంతిఁ జేయుము లెమ్మికరా॥ మారుతి॥ సాగరముచే వృద్ధినొందిరి సగరులెల్లను గ్రిందటరా; బాగుగ దక్కఁలజుఁ డగు రఘువరుని కార్యముఁ జేయఁగరా॥ మారుతి॥ మోక్షగుండపురీశుకరుణా వీక్షణంబున జేకుఁకు; ఈ క్షణంబున నీవు జేయుము దీక్షతో సత్కారము॥ మారుతి॥

వ. అని యిట్లు సముద్రుండు చెప్పిన మైనాకుండు నరాకృతితో బయికిఁ బెరిగి యాంజనేయునిం గని,

తో. వారధిపనుపున వచ్చినాఁడ నాపే రిదె మైనాకుండు। మారుతి, కొంచెము మార్గాయాసము దీర్చిపంతునిటనుండు ॥ రాను॥

వ. నను స్తవస్తువులు ఫలములును దెచ్చినాఁడ. ఇవి గ్రహించి కొంచెము విశ్రమించి పోవలయు నని కోరిన, నతండు —

క. వారధి మధ్యను నిలువక
బారెద నని శపథమూని వచ్చితినట మా
వారలతో; నటుగావునఁ
గూరిమితో విశ్రమింపఁ గూడునె నాకున్?

వ. నీయిష్టప్రకారము వచ్చి నా హస్తమునుమాత్రము శిఖరంబున నుంచెద. హస్తస్పర్శముచేత సంతోషింపుము అని యట్లుచేసి యవతలఁబోవ దశయోజనంబుల వెడల్పు సహస్రయోజనముల నిడుపు గల సింహిక యను ఛాయాగ్రహంబు వచ్చి యాంజనేయుని మ్రింగుచుండె.

క. జంతువులు పైనఁ బోవఁగ
బంతంబున ఛాయ పట్టి భక్షించియు దా
నంతట వారిని మ్రింగున
దంతయు దా నెఱిఁగి మారుతాత్మజు డలుకన్.

తో: అకటా! యిదియొక టడ్డము వచ్చెను నాశ్చర్యంబుగ ననుచు, బ్రకటితముగఁ గ్రిందికి జని దానిని బదమున దన్నెనుగనుచు.

చ. ఇటువలె దానిదన్ని మడిఁయుంచి వియత్పథగామియై సను
త్కటబలుఁడౌచు దక్షిణపుదట్టుగ మళ్ళియు బోయి పోయి యం
తటను త్రికూటపర్వతము, దానిపయిన్ వెలుఁగొందు లంకయున్
దటుకునఁ గాంచె మారుతి ముదంబున జెందను పొంగుచుండగన్.

వ. ఇట్లు గాంచి పగటిపూట లంకాపురప్రవేశము జేయ గూడదని సువేలాద్రిపై నివసించి, రాత్రికాలంబున నుత్తరద్వారంబున సూక్ష్మరూపుండై ప్రవేశింపఁబోయిన లంకిణి యడ్డము వచ్చి—

పూరికల్యాణి: ఆదితాళము.

నీ వెవ్వడవురా! నీపేర దేరా! వేవేగఁ జేర నీవేళ రానుపోర! ॥నీవె॥ ననుగెల్చి లంకఁగన బొమ్మ్మ బింకము నడంతు నింకఁబొలియింతు గింక కుంక ॥నీవే॥ లంకిణి నేను; లంకగాచేను, బొంకముగా నిను బోసిను మానుమాను॥ నీవె॥ ధరమోతుగుండపురహరియండ జొరబో నీకుండ గొరుకుదు గండకండ॥నీవె॥

వ. అనిపలికి కాలితోఁ దన్ని పోనీక యాపినఁ బోడగునఁ బెటిగి గ్రుడ్లెఱ్ఱజేసి యాంజనేయుఁడు—

తో: వెడదవక్షమున నెడమపిడికిటను బొడిచిన రక్తము గ్రక్కు-పుడమిమీదఁ బడి పొరలి లేచి యాపడతి పలికె దామొక్కు-॥ రా॥

వ. ఓమహానుభావా! జగదేకవీరా! నీకుజయ మగుగాక! నీవు లంకలోనికిఁ బోవలసినది. పూర్వ మొకపరి బ్రహ్మ నాకు జెప్పినదియే మనఁగా; నింక నిరువది యెనిమిదవపర్యాయము త్రేతాయుగము వచ్చి నప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుండు రాముఁ డన రఘుకులంబున బుట్ట గలఁడు. అతనిభార్యయగు సీతను రావణుండు దెచ్చి లంకలో నుంచు నప్పుడు రామునిప్రేరణమున వెదకుచు నొక్క-వనచరుండు రాత్రికాలం

బునవచ్చి నీచేత నాపఁబడి నిన్ను దండింపగలండు. నీ వెప్పుడు పరి భవము బొందునాటితో లంకయు, నందున్న రక్కసులును జిక్కువడి నశింతు రనియె. అదినిజం బయ్యె, వినుము—

తో: రావణు డుండెడు రమ్యసౌధనమున కావల గల దొక వనము; నావనమున ఘనమైన శింశుపం బనుచె ట్టున్నది కనుము ॥రా॥ అందు ఘోరదనుజాంగన లలజడి నొందింపగ దైన్యమున గుందుచు నాతరుకూలంబున సీత వందురు గనువేగమున॥రా॥

చ. జనకజవార్త రామునకుఁ జయ్యనఁ జెప్పి, పురం బొనర్ప నా
ఘను నిటుఁ దోడితెచ్చి దశకంఠుని గూలిచి లోకజాలముల్
మనుపుమటంచుఁ దెల్పు జనమాన్యనకుల్ రఘురామమూర్తికిన్
దనుజులు గ్రుంగి రంచుఁ గ్రమతల్ దలపోయుము వాయునందనా!

వ అని పలికి యతని వీడ్కొని రామధ్యానంబు సేయుచు లంకిణి యభేచ్ఛం జనియె. అంత హనుమంతుండు సూక్ష్మతనుండయి లంకఁ బ్రవేశించి

కేదార: రూపకము.

దీనిసొంపు గానగను అనిలింపులైన భ్రమపడరే! మానసంబు లోన ముదమొదవెను! శ్రీనిధియై చెలగుచు చున్నదియపురా॥ దీని॥ మూడు లోకములయందు జూడ దీనిజోడు పురి కలదే! నాడెమైన మానువులు జిత్రము! వేడుకతో వెలయుచు నున్నది యపురా॥ దీని ॥మోక్షగుండా ధ్యక్షునితోఁ గక్షగట్టె గాన, నీనగరము రాక్షసుండు దీక్షగను నేలుచు నీక్షితిపై నిక సుఖపడగాఁ జాలఁడు॥దీని॥

వ. ఇటువలె బురం బభివర్ణించుచు గూఢచారుండయిచని,

మధ్యమగతిరగడ.

వెదకెఁ బవనసుతుఁడు! లంకను క్షితికుమారి నపుడు। వరరథ శాలలువైద్యశాలలును, హారికరిశాలలునస్త్రశాలలును,।వీరభటులుగ

విపులగేహములు । శూరులు నిలిచిన సుందరగృహములు । వీథులు దిన్నెలు విపణిమార్గములు। సౌధంబులు రచ్చలు గోపురములు । దేవాలయములు చెలియనిగొందులు, సావడులును సుస్థిరమగు సందులు ॥ వె॥ వందిమాగధుల వాసస్థలములు। నందము లగుగాయకుల గృహంబులు । వారకామినుల వరమందిరములు। బౌరాణికశుంభన్మందిరములు। మంత్రివరుల నిర్మలతరవసతులు । తంత్రజ్ఞుల సుందర సద్మంబులు। గడిసి సుమాలాకారులయిండ్లును । వదలక చని దైవజ్ఞులయిండ్లను॥ వె॥ కుంభశ్రవణుని సొంపగు నెలవును । కుంభనికుంభుల గురువాసములును। అతికాయుని దివ్యంబగు సౌధమును । బ్రతిలేని యకంపనుని సౌధమును గంపనునగరును ఖరసుతుభవనము । దెంపునఁ జని యాత్రిశిరునిభవనము నక్షయు నలువగు హర్మ్యతలమ్మును । నక్షయ మగుధూమ్రాక్షు మందిరము । దూరి యింద్రజిత్తుని గేహంబును । దారుచు దేవాంతకు గేహంబును । నామహోదరుని యతులమందిరము । నామహాంగు డున్నట్టిమందిరము । సొరిది మహాపార్శ్వనివాసంబు నవరుసను పార్శ్వని వరనిలయంబును । గడమ పెక్కురాక్షసులసదనములు । అడరు లేక దివ్యాంతఃపురములు॥ వెదకె బవనసుతుఁడు॥

వ. ఇట్లు వెదకి యొక్కెడను గానక గ్రమంబున రావణుని దివ్య సౌధంబుఁ జేరి, యందలి వనితనంబునకు నచ్చెరువొందుచుఁ గావలి యున్న వారల బరిశీలించుచుఁ దిన్నని నడకలతో నంతఃపురంబుఁ జేరి యచ్చట;

తో. చెలగి రావణుఁడు చేఱ దెచ్చిన యాస్త్రీలు వానితో గలసి। పలువిధసుఖముల వడసియు నిద్రాపరవశు లగుచును॥ సొలసి॥

వ. కోకముడులు బిగించుకొనకయు, గంచుకంబులు మరల ధరింపకయు, విమానంబుమీఁదనే యొరిగి నిద్రించుచున్న వారలఁ గని యాశ్చర్యకలిత చిత్తుండయి హనుమంతుఁడు—

క. ఇట్టి నెఱజాణలుండియుఁ
గట్టా ! దశకంధరుడు కాకుత్థ్సునతిన్
నెట్టన జెఱవట్టెనుఁ తన
చెట్టతనంబునన తాన చెడిపోవుట కై.

వ. అని కొంత చింతించి,

తో. స్వామికార్యమును, సలుప వచ్చిజనవ్వనులవిలాసముగంటి రామునింతి వీరలలో వెదుగక రాదు కలుషమును గొంటి॥ రామ॥

వ. ఇా దుండఁ దగదని యెంచి యవతలఁబోయియొక్క-రత్న వేదికపై బువ్వుపానుపునఁ బవ్వళించి నిద్రపోవుచున్న రావణునిఁ గనుంగొని యతని యుభయపార్శ్వంబుల—

తో. ఆడియు బాడియు నడపనుఁ గట్టియు నాలవట్టములు వట్టి। వేడుకతోడుత వింజామరములు వీచుచు నిద్రలుముట్టి॥ రామ॥

వ. దేవ గంధర్వ దైత్య కాంతలు వాఁడు నిండ్రించిన పిమ్మటఁ దమచేతి సాధనంబులు గౌఁగిలించుకొని మయిమఱచి నిండ్రింపుచుండఁ జూచి రావణుని విభవంబున కచ్చెరుపడి తలయూచి యింతలో—

తో. అతనిగౌఁగిటను నలరి రతులఁ బెల్లలసి సొలసి నిదురించు రతిఁ బోలిన మందోదరిఁ గనుఁగొని కుతుకమునంది పరికించు॥ రా॥

వ. సీతను గంటి నని యానందించి గంతులువైచి నాలాగ్రంబు జుంబించి కంబంబుల కెగబ్రాకి జాతివికారంబులం గొన్నింటి నగ పఱచి యనంతరంబ,—

జంఝూటిః త్రిశ్రజాతి.

నే నెంతో మోసపోతి! నే నెంత వెఱ్ఱి నయితి! యీసీమ తరుణినిఁ జూచిఁ జానకి యని తోచి భ్రమసికానక తలచితిని యీ పతివ్రతాతిలక మన్య గవయ గోరునే! మది తప్పఁదలచెను॥ నే నె॥
కడుమోహము గుండవిభుని విడనాడి యీరావణుని కొడబడి యీరీతిని

బుడసిజ మధు వాని చెను నా! తడబడి యెంచితిని, పరమమూఢుఁడ బాపకర్మ మొడిఁగట్టితి! నేరమ్ము జేసితి॥ నేనెంత॥

వ. అనియిట్లు చింతించి యనంతరము మధుమాంసయుక్తఁ బగు పానీయశాల లరయుచుండె నవి చెప్పిన విని శాంకరీదేవి శంకరుఁ కిట్లనియె:

క. జానకి పతివ్రతగఁ దనమానసమున
నెఱిఁగి యుండి మందోదరినా
వానరుడు గాంచినప్పుడు దా
నేల భ్రమించె మదిని ధరణిజ యనుచున్.

వ. ఆకారణంబేమో వివరంబుగ నాకు సెలవిమ్మని ప్రార్థించిన, శర్వాణి కీశ్వరుం డిట్లనియె:

తో. సిరిరూపమువలె హరిచే సుందోదరిని నిర్మింపఁగబడియెన్। సిరియంశంబున, సీత యవతరించినది కాన సరిపడియెన్॥ రామ॥

వ. అది యెటు లనిన రమాంశ సంభూత సీతగదా! మంతోదరి జన్మకథ వినుము.

గీ. ఘనగుణోపేత మాల్యవద్గర్భజాత,
ప్రణుతకాంతాసమేత రావణునిమాత
వీతపాతక దుఃఖంబు చేత జిత్త
మందుఁ బొగులుచుఁ దనయున కనియె నిట్లు:

కైకసి—

ధన్యాసి: ఆదితాళము.

ఓతనయా! విను మొకదుఃఖము నా కొనగూడెను నేడు! ఆతెఱఁగే నని యడిగెద వేమో! యాతరి నేవచించెద సర్వము॥నో॥ శేషోచ్ఛ్వాసముచే నాలింగము చేరె రసాతలము, । శేషభూషణు భజించుచు నుందును నేసతతం బదె నిలిచి పోయె నిక॥ నో॥ ఇమ్ముహి

నుక; యిట నుండను నే గనుక; నటుపయి నాగ్రహపడక; రమ్మ పొమ్మ త్రుటిలోన మోక్షగుండపతికృపను॥ కమునడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సమ్మతించి లింగంబు విప్రునిచేతి కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణుం డావలఁ జని,

క. మూత్రము విసుసుట మఱియక
రాత్రించరుఁ డనిః రీతి రాఁకుండిన నా
ధాత్రీసురుండు లింగము
ధాత్రి నిడెఁ బశ్చిమాబ్ధితటమున నపుడున్.

వ. ఇట్లుంచి నారాయణుండు స్వీయలోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యథావిధి మూత్రవి
సర్జన జేసి యచ్చటికి వచ్చి
విప్రుండు లేకున్న వెనకి లింగంబును
గదలింప నేమియు గదల కాన్పు
చెవిబోలుగ ర్తంబు శిరమున నేర్పడ
గోకర్ణ మనుపేరు ప్రాకటముగ
గలిగె నాస్థలమున; కలఁతఁబూన్న మనసుకాఁ
డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేఱి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట
నియగృహంబున నున్నట్టి మగువఁ గాంచి
డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది
యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

ముఖారి- ఆది (వల దపటికి) దరు.

మమ! తనయ నిసుమమా దనుజాసుమయ! ॥ మయ ॥ నయమైన సదన్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యాతియుతుఁడ॥ మయ॥ నాకు నీడగు వేలి నాక-మర్త్య-వరలోకములలో లేక

వ. కపటవిప్రుఁడు నవ్వుచు నిట్లు పలుకుచున్నాఁడు:

కీర్తన: రూపకతాళము. (ఎందుబోతివయ్యా)వలె.

మంచిచెడ్డ లెంచు నీవు గాంచవైతివి! రావణ॥ మంచి॥ వంచన గావించె నీను డెంచవైతివి యేమాత్రము॥ మంచిచెడ్డ॥ శైలసుతను దాచెను: రసాతలమునను మయునింటను; బోలఁగ గపటంపు సతిని హేల నొసఁగెను నిను గొను మని॥ మంచి॥ దేవమర్త్యలోకములు నీ వెఱుంగుట గాంచెద వని తావడి పాతాళమందు దాచె మిఱుగుగ వంచనముగ॥ మంచి॥ ఈక్షణమున మయునింటి కేగిజూడుము కనవచ్చు సతి! మోక్షగుండ దేవుసాక్షి మోసపోకుము॥ దశకంధర॥

వ. అనిన నామాట నమ్మి రావణుడు దిరిగి కైలాసంబునకు వచ్చి,—

క. శంకరకపటంబున నీ
పంకజముఖినాకునిచ్చి పాతాళమునన్
శాంకరిని దాచితివి నే
గొంకకనటకేగి తెచ్చికొనెదను గనుమా!

వ. ఈకృత్రిమకాంతను నీవే కొను మని పార్వతీ! నిన్ను నా కర్పించి లింగముం గొని చనుచు ముందు వచ్చియున్న విప్రునితోఁ గలసి,

తో! అల్పశంక కే నరిగి వచ్చెదను నంతవఱకు లింగమును। నిల్పుము నీకరనీరజమున నవనీసుర యని పలుకగను॥ రా॥

వ. బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె:

కీర్తన. ఆదితాళము (వగపేటికి) వలె.

కడువడిగను రావలెను; గ్రక్కున నే జనవలెరుఁ దడ వయిన లింగమును ధరమీఁదను వైచెదను! వినుము చనుము; చెడిపోవుగాదె కార్య మావలను॥కడు॥ ఘటికాద్వయ మగుచుక గనిపింతును నావె

నుక్; యిట నుండను నే గనుక; నటువయి నాగ్రహపడక; రమ్మ పొమ్ము త్రుటిలోన మోక్షగుండపతికృపను॥ కమవడిగను॥

వ. అని స్పష్టముగాఁ బలికిన సమ్మతించి లింగంబు విప్రుని చేతి కిచ్చి మూత్రనివృత్తికొఱకు రావణుం డావలఁ జని,

క. మూత్రము విడుచుట ముగియక
రాత్రించరుఁ డనిరీతి రాకుండిన నా
ధాత్రీసురుండు లింగము
ధాత్రి నిడెఁ బశ్చిమాబ్ధితటమున నపుడున్.

వ. ఇట్లుంచి నారాయణుండు స్వీయలోకంబునకుఁ జనియె.

సీ. రావణుఁ డంత యథావిధి మూత్రవి
సర్జనఁ జేసి యచ్చటికి వచ్చి
విప్రుండు లేకున్న వెదకి లింగంబును
గదలింప నేమియు గదల కావు
చెవిబోలుగ త్రంబు శిరమున నేర్పడ
గోకర్ణ మను పేరు ప్రాకటముగ
గలిగె నాస్థలమున; కలఁతఁ ఖిన్నమనస్కుఁ
డయి దశాననుఁడు నెయ్యమున బయలు

గీ. దేఱి పాతాళలోకంబుఁ జేరి, యచట
మయగృహంబున నున్నట్టి మగువఁ గాంచి
డెందమందున మెచ్చి యానంద మొంది
యతనితో నిట్లు పల్కె స్నేహంబు గదుర.

ముఖారి. ఆది (వలదచటికి) వలె.

మమ! తనయ నిమనుమా దయజూడుమయా! ॥ మయ ॥ నయమైన సదన్వయజుఁడ రావణాహ్వయుఁడ లంకాధీశుఁడ, ప్రఖ్యాతియుతుడ॥ మమ॥ నాకు నీడగు చెలి నాక-మర్త్య-వరలోకములో లేక

యె నిటువచ్చినాను॥ మయ॥ లక్షణమైన దీలగ్నమునందే మోత్కు గుండేశుకృపను ముదిత నీఁ డగును॥ మయ॥

వ. అని ప్రార్థించిన హరివాణి సర్వము ముందే యెఱింగియున్న వాఁడు కావున, మయుండు మంచి దని కన్య నిచ్చి పెండ్లి చేసి,

తో. అరిభయంకరం బగు నొకశక్తిని నరణంబుగ నర్పించి। తరుణిని దశకంధరునివెంట దానరుగఁ బంపె మోదించి॥ రా॥

క. మందోదరమున నొప్పుట
మందోదరి యనుచు జనసమాజమునఁగ నా
సుందరి యొప్పెను రావణుఁ
డందంబుగఁ జేరె లంక కతిపయ దానుక్.

గీ. ఇట్లు లంకఁ జేరి యింటఁ బ్రవేశించి,
తల్లికడకుఁ బోయి, దండ మొసఁగి,
యెల్లసంగతులను దెల్లంబుగాఁ దెల్ప,
నాలకించి యామె యాగ్రహించి.

వ. అంగజ విభంగునడిగి లింగంబుఁ దె మ్మని యెఱుంగ జెప్పి పంప నాసంగతి భంగపఱచి దొంగజాడలఁ జని యీ యంగనను దెచ్చి ప్రసంగంబుఁ జేయ వచ్చితివి! బంగారువంటివంగడమునవెంగలివి పుట్టితివి. చేలా! నీ కీ యధైర్యంబేలా! అని తృణీకరించిన రావణుండు లజ్జించి,

తో: గోకర్ణమ్మునకు నరిగి పద్మజు గూర్చి తపము జేయగను। ఆకమలజు డత్యంతప్రేమఁ బ్రత్యక్షమైన మొ్రక్కుచును॥ రాము॥

పూరికళ్యాణి: అటతాళము.

కంజోద్భవా! కావవే ! ॥ కం ॥ అంజలి జేసి భక్తి రంజిల్లగఁ బ్రమొక్కెదను ॥కంజో॥ నాకుఁ ద్రిలోకవశీకరణైక బలాకృతిఁ గైకొనక లోకేశ్వర చేకూర్పుము ॥కంజో॥ పోలఁగ నేఁ జిరకాలము లంకను నేలగ నాకపురపాలసుత! వర మీయుము ॥కంజో॥

వ. అని వేఁడి వరంబులు వడసి వచ్చి దిగ్విజయంబు సేసి సర్వ సుఖంబు లనుభవించుచుండె; నదికారణంబున—

క. వైదేహి యనుచు నామం
దోదరిఁ గని భ్రమసె దైవ మొనరిచె నిది; యా
మీాద హనుమంతు శోకపని
మోదంబున జేసి చనియె మోసవిధముగన్.

వ. అది యేమి యనిన మయునకు బంధువుఁ డగు గయుఁ డను రాక్షసుండు బ్రహ్మను దపంబున మెప్పించి వరంబువడసి పరాక్రమ వంతుఁ డయి వచ్చి.

క. రావణుననుమతమున లం
కావరనగరంబునందుఁ గాపుర ముండెన్;
గావున నాతనివస్త్రము
పావని రావణునిశయ్యపైఁ బడవైచెన్.

తోహార: దశవదనుని వస్త్రము విభీషణుని తల్పముపైఁ దానుంచెన్। విశదంబుగ గపివీరుం డిది యొకవింతచేసి యరుదెంచెన్.

క. రావణునగళ్ళు మొదలుగ
దేవాలయంబులున్ గలయఁ దిరిగిన సీతా
దేవి కనఁబడమి నెనుకుచుఁ
బావని చని యశోకవనమున కపుడున్.

వ. లంకాగా నంతటఁ దిరిగి యొందును గానక లంకిణి చెప్పిన గుర్తుప్రకార మశోకవనంబున కరిగి,

శా. నానాపక్షిమృగాకులంబు నవరత్నస్థాపితారామాల్యసో
పానభ్రాజితవాపి యుక్త ఘనులప్రాసాదరమ్యంబు నా
నానూనద్రుమశోభితంబసురదైత్యస్త్రీసమాకర్ణము
ద్యానంబందున వాయుజుం డవెదకెన్ హర్షంబునన్ జానకిన్,

వ. ఇట్లు ప్రతివృక్షమూలంబున వెతకుచుం బోయి మణిమయ శత స్తంభసంభరితం బయిన భవ్యహర్మ్యంబును గని యాశ్చర్యంబు నొంది యచ్చటను సీతను గానక నెమ్మదిని సథైర్యంబు దోచి,

హిం. తోడి: చాపు తాళము.

సీతజాడ నాకు నెందుఁ జిక్కదాయెను! భూతలేంద్రుకు చెంత కెట్లు పోవువాడను॥ సీత॥ దానవేంద్రుమందిరంబులోన జూచితి; వాని పుత్రులున్నయిండ్లు పూని చూచితి॥ సీత॥ సందుగొందులందు బోయి చాల జూచితి; బొందుగ వనంబునందుఁ బొంది చూచితి॥ సీత॥ చక్కగ శ్రీమోక్షగుండస్వామిదేవిని ఎక్కడ గన్పింప దన్నియెడల గంటిని॥ సీత॥

తో: వనచరావళిని వదలి నన్ను శూరునిగా రాముఁడు మెచ్చి! జనకజపోబడి గన జాలుదు వీవనుచు నానవాలిచ్చె॥ రామ॥ కాన వచ్చితిని కార్యము దీర్చెడు వానిరీతి నే డిచట మానినిపోబడి గాన రాదు వేమఱు వెదకితి నేఁ డకటా! ॥రామ॥

వ. లంకిణి చెప్పినవిధంబున నీయశోకవనంబున నెంత వెదకినను సీత యుండుతావు దొరక దయ్యె దైవమా!

ఫీల్ రాగము: అటతాళము.

ఇఁక నేమిచేయుదు నెక్కడలేదు! ఇక నెందు వెదకుదు నింతికన రాదు॥ ఇ॥ విసివిప్రాణములు విడిచెనో కాక, యసురునిచే దప్పి యబ్ధి నిబడెనో॥ ఇ॥ తనమాట వినకున్న, దానవవిభుఁ డు మనిమెనో! దను జులు దినినారో కాక॥ ఇ॥ ఒరులకుఁ గాన రాకుండ రావణుఁడు బరదేశ ములనుంపఁబంపెనో వీడు॥ ఇ॥ భూమిజ జూడక శ్రీమోక్షగుండ ధాముని కడ కెట్లు దగఁ జేరువాఁడ॥ ఇ॥

వ. నేను వృథాగ జని సీత దొరకలే దనిన భార్యావియోగ దుఃఖంబుచేఁ బొగిలి తత్క్షణంబున——

తో: చప్పరు రాముఁడు; జప్పు లక్ష్మణుఁడు—సరగున నది విన్నంత జప్పును భరతుఁడు శత్రుఘ్నుండును; జత్తురుబంధువు లంత॥ రాము॥ ఇనకులమ్ము మడఁగును; నిటువలె నది గని యినజుఁడు జప్పును పిదప; వనచరు లందఱు వరుసగ జత్తురు వనితలే దనుచుఁ దెలుప॥ రా॥

వ. ఉభయకులంబులు వ్యర్థంబుగ నీరు జేయుటకయి నే నచటికిఁ బోవుట కన్నను,

క. వానప్రస్థుని విధమునఁ
గానలకుం జేరి తపముఁ గావింతును; గా
దేని జలనిధిని దుముకుదుఁ
గాని యెటన్ వహ్నిఁజొచ్చి కడువడిఁ జత్తున్.

వ. అంతేకాని ప్రాణంబుల పయి యాసవడి తిరిగి పోయి అంత మందిని జెరుపఁ దగ దని కొంతవడికిఁ జింతించి పిమ్మటఁ దనంతటఁ దాను ధైర్యంబు దెచ్చుకొని,

కమాచ్: రూపకము.

నే మానుదును నా కనక నేమానుదు నా॥ రాముని కరుణాసార ము నామీఁదను బ్రసరింపఁగ, నీముల్లోకంబులలో నెందుండినఁ బరికింపక॥ నే॥ స్పష్టంబుగ భూజాతను దృష్టికి జూపింపుడనుము నష్టదిశాపతులను నే నల్లాడించెద నుగాక॥ నేమా॥ నుమ్మరిసారె విధంబున, నిమ్మహిం కుల గిరియుతముగ దిమ్మదిరుగ గిరగిర మని ద్రిప్పియు దిప్పలు పెట్టక॥ నేమా॥ నాలాపును మోక్షగుండ నాథుఁడు విని చన్న్యాసగను నీలంకా పురిసురులతో లవణాంబుధి ముంపక ॥నేమా॥

వ. ఏదో యొకవిధంబుగ సీతను గాంచి మఱిపోదును గాని యుల తింబోలె నూరక పోదు నా! యని నిశ్చయించి యతిలాఘవంబున నా మేడపై కెగిరి యవతల నిదానంబుగా నుపలక్షించిన నచ్చట.

తో॥ ఎండజొచ్చుటకు నెడము లేక గడుమొందుగ నాకులు బలిసి దండిగ గుబురై యుండిన శింశుపతరుమూలంబున సొలసి॥ రా॥

క. దానవతరుణుల మధ్యను
దానును మలినాంబరంబు ధరియించి మదిన్
దీనత్వంబునరాము
ధ్యానము నొనరించుభూసుతన్ గనుఁగొనియెన్.

వ. ఇట్లు కనుఁగొని యావృక్షంబుపైకి నెగిరి యాకులనడుమ స్వల్పరూపంబునఁ గూర్చుండి చూచుచు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

ఆనందం హృదయానందం! పరమానందం నిత్యానందం! జానకి గంటిని జయము చేకొంటిని నేనుగృతార్థుఁడ నిశ్చయముగను॥ఆనం॥సీత కుశలము ను శ్రీరామునితోఁ జేత మలరఁగను జెప్పుటకు ఖ్యాతిగనాభాగ్యంబున గలిగెను! నాతప మెల్ల నీ నాడే ఫలించెను॥ ఆనం॥ వృక్ష చరులు వే వేలుండఁగ వారి వీక్షింపకయ కటాక్షమున మోక్షకుండ పతిముద్రిక నాకును దక్షత నిచ్చెను ధన్యుఁడ నైతిని॥ ఆనందం॥

వ. ఇట్లానందంబు నొంది జనకతనయతో భాషించుటకుఁ దరుణంబు వేచియున్నంత; రాముని యాజ్ఞచేత నొక్కవనచరుండు వచ్చి సూక్ష్మరూపంబున వృక్షాగ్రంబున నుండఁ జూచినట్లు రావణుఁడు కలఁ గని తత్క్షణంబున లేచి,

తో: కొన్ని కలలు నిక్కువ మగుచుండును; కొన్ని యబద్ధంబగును; విన్నిటికిని నిది యెటు లగునో కనియెద నని తీవ్రంబునను ॥రా॥ రాక్షసాంగనలు రయమున గొలువఁగ రావణుఁడవనిజఁ గనను, దక్షుఁ డగుచు రా దశవదనంబులు దగ నిరువది భుజములును॥ రా॥

క. కాటుకకొండను బోలు ని
శాటుని గని వాయుతనయుఁ డాశ్చర్యమునన్
జా టగునటు లాకులగుమి
నాటునఁగనుచుండె నసుర మాయాచేష్టల్.

వ. అంత రావణుండు సీతను డగ్గరి భయంకరవాక్యంబులతో బెదరించుచు,

ఫరజు: ఆదితాళము.

నామాటను మీరకు నలినాక్షి యిఁక ॥నామా॥ వేసటను గానసీమల దిరిగె । రాముఁడు లంకకు రాఁగలఁడా ! యిక॥ నామా॥ మూఁడు లోకముల నోడక నాకెదు రెవ్వరు లేరు చూడ నీవు ॥నా॥ దానవకులనేతను బలవంతుఁడ నైన నన్నుఁబో నాడకుము యిఁక ॥నామా॥ రమణి, మోక్షగుండరమణునిపై నిరశభ్రమునొందిన దానఫల మేమి ? యిక॥ నామా॥

వ. నిరంతరము నితాంతానంతశ్రీమంతుఁడనై దిగంతంబుల వంతనొందించి సాధించిన బలవంతుని నన్ను నావంతయైన మంతనంబునఁ జింతింపక; యెంతయుఁ డస్సిన యొక్కబక్కమానవుని పంపు నింత భ్రాంతి నొందెదవు పంతమా ? ఇంతట సయిన నాయుదంతంబు విని కంతుకేళియందు నాయంతరంగంబును సంతసింపఁ జేయుము ! నీకేల యింతచింత !

తో: బాళిమీఱ దిక్పాలుర నెల్లను బంటులజేసెద నీకు; దాలిమితోఁ దత్కాంతలు బానిస తన మొనర్చెదరు నీకు॥ రామ॥ ఈ రాక్షసరాజ్య మిచ్చి నీకు నీయిష్టముచొప్పున నుంతు; దిరుగ బట్టపు దేవిగని న్నిడి మేరవిడుచు నేలింతు॥ రామ॥

వ. అని యానిర్భాగ్యుండు గర్భనిర్భేదనకరములగు దుర్భాషలాడిన దుర్భరం బనక నిర్భయంబున రత్నగర్భాగర్భకతృణంబు చేఁబూని వానిఁ దృణప్రాయంబుగ నెంచుచు నధోముఖియై ప్రత్యుత్తరం బిచ్చుచున్నది:

కళ్యాణి: అటతాళము.

ఓరిరావణ! యోషువారిముందర నిట్టిపౌరుషములు పలుక ఫల మేమి చూడు ! శూరుఁడవు నీ వయిన రాముసితో నెదిరించి నన్ను

జేరితివా ! నీవు ధీరతతో ఘనము వినుము రఘువీరుఁ దేమఱచియున్న దొంగిలి పాఱివచ్చుట బాటుతనమా॥ యోరి॥ సాగరశయనుని సాగి రాకుండ నీసాగర మేమాత్ర మాగును వినుమా! వేగశర వహ్నులను సంకించు; లేకున్న నడ్డముగాఁగ సేతువు బెరయఁ గట్టించు; వచ్చుఁజొచ్చు నీభోగములు నీపురము నిన్నును బుత్రమిత్రులతోడఁ గూలుచు॥ నోరి॥ ధారుణిఁ దాళ్ళూరి నారాయణాత్మ విహారుఁ డౌ మోక్షగుండాధీశ్వరుఁడు గోరితమ్మునితోడ నిను గదిసి దల లన్ని యిలపైఁ గూల జేయునాడుగా తెలిసి । మొగ్గు తగ్గు గనువారికే నొఱుకొను నిరువుర తారతమ్యము చెప్పనలెనా! యోరి—

గీ. అనిన జానకి పరుషవాక్యముల కలిగి
కనుల నిప్పుకలొలుక రాకాసిఱేఁడు
ఉఱిమిచూచుచు నామెపై కురవడించె
వాలుజళిపించి తనసతి వలదనంగ.

వ. మఱియు మందోదరి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఇదేమిరా పరాక్రమము ! నిదానించి యోజింపుము॥ ఇదే॥ అదేమి యాఁడుదానిపైకి దూరిపోయె దౌ బళా! ఇదేమంచిదా నెన్న దిన్ దెల్పెదన్॥ ఇదేమి॥ సురాంగనాది రామలన్ వరించి పొందరాద యీనరేందీవరాక్షిన్ జెరన్ బెట్టగా॥ నిదేమిరా॥ కరంబు మోక్షగుండ సత్పురేశ్వరుండు రాముడౌ పరాకా చిరాకా పరం బెంచవా॥ ఇదేమిరా॥

తో: అల్పభోగమునకై చెడ నేటికి నతివలు నీ కిక లేరా ! తెల్పుము మఱి యొకతెతో నీకోరిక తీరదే మొ! యిదిమేరా!॥ రామా॥

వ. నీయందు బ్రియంబులేక విముఖురా లయియున్న యీపతివ్రతను బలాత్కారము చేయుట మర్యాద కాదు. పరాంగనాసంగమును పాపంబుగ నీ వెఱుంగవా! నిన్నుఁ గామించియున్న మావల్ల నెల్ల

సౌఖ్యంబులు వెల్లంబుగఁ బొందరాదా? చాలదా? ప్రాణనాయకా, మానుము. స్త్రీహత్య చేయక ఇంటికి రమ్ము; నామాటఁ ద్రోయక.

వ. అనిన మందోదరి వాక్యంబు విని సీతను జంపుటుడిగి యుదవది కన్నులనగ్నికణంబు లురుల నుఱిమి చూచి అయోముఖ హేమాస్యహరిజట త్రిజట మహాకాదర్యాది రాక్షసాంగనలఁ దక్షణంబున బిలిచి,

బేహాగ్: ఆదితాళము.

మీరు గంటిరా! వింటిరా! చెలులారా! కలకంఠి మాట యెంత కఠిన మౌరా! వెంటనంటి భయ నయములు మీఱ వాలుగంటిని దోడ్తెంచు నన్నుఁజేర॥ మీరు॥ ఇక రెండు నెలలు జెప్పినదుగాని విన కుండెనేని పిమ్మట దీనిఁ గోసి కండలు దినుడు పంచుకొని, మోక్షగుండహారి యడ్డుపడిన గాని॥ మీ॥

క. రావణుఁ డసురాంగనలకు
నీవిధమున నాజ్ఞయిచ్చి యింటికి జనఁగా
నావెలఁదులు భీకరముగ
భూవరసుతఁ జేరి తెలుపఁ బూనిరి బుద్ధుల్.

పంచ:—అరణ్యమందు నిన్ను రావణాసురుండు దెచ్చెచో
దిరంబుగా నెఱుంగకున్న దీనమానవుండు నీ
వరుండు వానిమీఁద నింక వాంఛ మాని, రాక్షసే
శ్వరుణ్ వరింపు మెల్లభోగ శాలి వౌదు వంగనా!

వ. తమ్ముండును రాజ్యం బపహారింప ననదవై తెనీయుగండు వనంబులఁ గృశించుచున్నాఁడు. మా రావణుని ప్రతాపంబు వినుము.

హిం. శాకి: అటతాళము.

జగదేకవీరుఁడు పద్మజాతకులసంభవుఁడు నగజాపతి సేవకుఁడు; నవమన్మథసుందరుఁడు॥ జగదేక॥ మించి దిగ్విజయము గాంచి యన్ని

టిని సాధించి యీలంకను బాలించి కీర్తిఁ గాంచినట్టి॥ జగదేక॥ ఎందు॥ చావులే కుండగ ముందె బ్రహ్మచేత వరమందినాఁడు, వీనిఁగూడు సుందరిదె వైభోగము॥ జగదేక॥ భూమిలోనమోక్షగుండధాముఁడగు రాము పయిఁ బ్రేమమాని రావణునిఁ గామింపుము కాంతామణి॥ జగ॥

తో: మామాటలు వింటే మంచిది నీకు మేము సేవచేసెదము। కోపులి వినకుంటే మతినిలువునఁ గోయుచు భక్షించెదము॥ రా

వ. అని యిట్లు చుట్టుకొని బాధించుచున్న రాక్షసాంగనల నిర్లక్ష్యముగ వీక్షించి సీతాంగన దీనత్వంబున,—

హిం. కాఫీ; ఆదితాళము.

ఇంతపంత మేలనమ్మ యింతులార మానరమ్మ! చింత ద్రోయ మేలటమ్మ! చెలగి కరుణజూడరమ్మ॥ యింత॥ బలము లేని మనుజుఁడైన బధిరుఁడైన నంధుఁడైన; తెలివి మాలినట్టివాఁడయిన జెలువుని విడనాడనౌన ॥యింత॥ భూమిలోన మోక్షగుండధాముఁడయిన శ్రీకోదండరాముఁడే! విభుడనుచు నుండ; నాపుది వేరౌనె పొండ ॥యింత॥

వ. అని వేడుకొనిన దీనాలాపంబు లాలింపక భీకరంబుగ గేకలు వేయుచు,—

తో: చెప్పిన విన దీచేడెను నఱికియు నిప్పుడె రక్తము బీల్చి। చప్పరింతమా! సరగున గండలు చవిచూచెదమా! నిల్చి॥ రా॥

ఇక గొన్నాళ్ళూరక బోధించుచు నిటులనె బెదరింతామా! యొకట రెంట గని యోర్పు గలిగి మన మొప్పునటుల జేయుదమా॥ రామా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున మనఃక్షోభంబు జేయుచుండఁ ద్రిజట మాత్రము మది సహింపక వేఱొకచో శయనించి నిదురించి కల గని లేచి రాక్షసస్త్రీలను బిలిచి యనుచున్నది:

నవరోజు: ఆదితాళము.

కల గంటి నే నొక్క కలఁ గంటిని; కలలో ననేకములు గనుఁ
టిని॥ కల॥ రాముఁ డేనుగ నెక్కి రాఁ గంటిని; సౌమిత్రి వచ్చిన
జాడఁ గంటిని॥ కల॥ లంకఁ జొచ్చి రావణుఁ గూల్పఁగ గంటిని;
ఘ విభీషణుఁ డేలఁగఁ గంటిని॥ కల॥ రావణునిపుత్రు లెల్లఁ జావఁ
ని; వేవేగ దక్షిణదిశకు నేగఁ గంటిని॥ కల॥ భూమిజ నయోధ్యకు
పోవఁ గంటిని; శ్రీమోక్షగుండేశ్వరునిఁ జెలఁగఁ గంటిని॥ కల॥

వ. అని తనస్వప్నవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన నాలించి భీతచిత్తలై
స్సను వదలి యొక్కచో నందఱుఁ బడి నిదురించుచుండిరి. సీతా
విలాపంబున—

వ. ఏ రిట్లు క్రౌర్యంబు జూపుచున్నారు! దైవమా! దిక్కు
వాన నైతిని! ఈకష్టం బెటులభరింప నగును!

జంఝూటి: రూపకము.

అంత వానిభార్య నయ్యు నడలవలసెను! జంతతోడ వీరిచేతఁ
-వలసెను నే॥ నంత. తెల్లవారగ నన్నుబట్టి తిందు రందఱుఁ బిల్లి
ఁక చందమాయె! భీతి నొంతురు॥ అంత॥ మోక్షగుండరాఘవుఁ
ేక్షజేసెను! రాక్షసుల బోనులోన రాటుపెట్టెను॥ అంత॥

క. అని శోకావేశంబున
గనుగవలను నీరువరద గాఁ గాఱఁగ నా
వనజాక్షి శింశుపాతరు
ఘనశాఖను జేతనూతగాఁ గొని లేచెఁ.

వ. ఇట్లు లేచి నిలుచంబడి దిక్కులు పరికించి చూచుచు,

వసంత - అటతాళము.

వీరిసేతలకు బడజాలనే! వీరిబాధలకు క్రూరరాక్షసులచేఁ
ఁటులకన్నను, వీరవనితనై భువి ఏమటమే లగు॥ వీరి॥ వేవేగ

మెడకు నా వేణియురి నెట్టి యీ వేళ నిచ్చట జీవము విడిచెద॥ పీరి॥ భూమి మోతుకుండధాముననుగాని యీ మేను నిలిచిన నేమి పోయిన నేమి॥ పీరి॥

వ. అని మరణంబునొంద నిశ్చయించి తనజడను గంఠంబునకు నురివెట్టుకొన నిశ్చయించి యుండిన, జానకి విపత్తును దీర్చుట కిదియ కదా తరుణం బని యోంచి మరున్నందనుండు సీత వినునట్లు సూక్ష్మ స్వరంబుతో ని ట్లనుచున్నాఁడు;

ద్వి॥ అవనీతిలక మయోధ్యాపురి నున్న। రవికులుం డగు దశ రథరాజమణికి। వరరామలక్ష్మణ-భరత శత్రుఘ్న। సురుచిర నాములు సుతు లుదయించి;। రందు జ్యేష్ఠుండు రామాఖ్యుడు తమ్ము।డుందరుణి యునుదోడుగ రాగఁ దండ్రి।పనుపున దండకావని కరుదేర । దనుజాధ ముం డగు దశవదనుండు । చని, రాము డట లేని సమయంబునందె। జనకజఁ గొనిపోవ జాడదీయుచును । అంజటాయువు సెప్ప నను పు లెటింగి । కలఁతల బుశ్యమూకమ్మున విడిసి । వాలి సుగ్రీవులు వడి గలహింప । వాలిని జంపి తీవ్రమున సుగ్రీవుఁ । గపిరాజ్యమున కధికారిగాఁ జేయఁ । గపిపతియాజ్ఞచేఁ గదలి మర్కటులు । దిక్కు-దిక్కు లకు వైదేహిని జూడ । గ్రక్కునఁ బోయి రిక్క-డికి నే నొకఁడ । శత యోజనమ్ములు సంద్రమ్ము దాఁటి। ప్రతిలేని లంకాపురంబును జొచ్చి। పురమెల్ల వెదకి గొబ్బున వనమంను। బరువడి నొకశింశుపామూలమున ను । నురుదుఃఖకలితయై యున్న సీతమ్మ। నరసితి ధన్యుఁడనైతి నే ననిన.

వ. అవ్వాక్యంబులు శ్రవణానందంబులైనఁ దన యుద్యమంబు మాని చెట్టున కెగఁజూచి, యెవరుఁ గనబడనందున నెమ్మనంబున—

జంఝూటిః అటతాళము.

ఔరౌర యిదియెంతో వింత! కారణ మెఱుగను గానిసుమంత! లేరెవ్వ రితరు లీచెంత; వారక నాకాశవాణిపలికెను! లేక ఘోరరాక్ష

పలే! యిట్లూరక యనిరో! నే॥ డా॥ కలయేమో! చిత్తవిక లమో! కల యొక్కడిది! నిద్రగాన నిశ్చయమో! తెలివిలో భ్రమ రాదిదేమో! యిల నారాయణకవి నేలు మోక్షగుండ నిలయుని కెటుకగు నిశ్చయ మెఱుగ నే॥ డా॥

వ. అని యిట్లు డోలాయమాన మానసయై యిట్లనియె.

క. శ్రవణానందముగా రా
ఘవుకథ వాక్రుచ్చినట్టి ఘను లెవ్వారో!
ప్రవిమలముగ దర్శన మిడి
వివరింపఁగ రాదె యెల్లవృత్తాంతంబుల్.

వ. అని మనోభావంబు వెల్లడిచేసిన నానందించి జిట్టెడు పొడుగుగల వానరాకృతితో హనుమంతుండు చెట్టు దిగి వచ్చి సీతా దేవియెదుట నంజలి బద్ధుండయి నిలిచిన జానకి భీతినొంది.

తో: వనచరరూపంబున దానవుఁ డెవ్వఁడో! రావణు డనుపఁ జనుదెంచెను రాక్షసమాయ లటం చున దలచియు గనుగొనక॥ రా॥

వ. అధోముఖియై యూరకుండిన నాంజనేయుం డి ట్లనియె:

కాఫి: అటతాళము.

వాయుతనూజుడ; వానరజన్ముఁడ; మాయాలుగా విని; మానుము శంక॥ వా॥ ఖ్యాతిగ సుగ్రీవుదూతను సచివుడ; మాతరో! నే హనుమంతా భిఖ్యుడ॥ వా॥ దండిగ శ్రీమోక్ష గుండేశుడై కోదండ రామునకును దాసుడ నమ్ముము॥ వా॥

వ. అనిన. సీతాదేవి యనుచున్నది:

తో: మీరు వానరులు; వారు మానవులు; మీకును వారికి నెటుల । చేరువదొరకెనో! స్నేహముగలిగెనో! చెప్పుము తెలిసెడు నటుల॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

సీ. నిను఼ బాసి వెదకుచు నీభర్త ఋశ్యమూ
కాద్రిచెంతకు రా఼గ నర్కసుతు఼డు
సుగ్రీవు఼ డనువా఼డు చూచి యచ్చెరువంది
చేరువకరుదెంచి చెలిమిచేయ,
వానిభార్యను గొన్నవాలిని వధియించి
కిష్కింధ నిచ్చె సుగ్రీవునకును;
నత఼డు ప్రత్యుపకృతి నాచరింప఼గ఼ బూని
నినుజూడ బంపించె వనచరులను;

గీ. వారిలో నన్ను఼ బిలిచి నీవల్లభుండు
గుఱుతుగానిచ్చె ముద్దుటుంగరము఼ దీని;
నీయునికి నారయుచు జడనిధిదరించి,
వచ్చి ని న్నిందు఼ గంటి మద్భాగ్యవశత.

వ. అని చెప్పి మఱియు,

కీర్తన. ఆదితాళము.

రాముముద్రిక గొనుము ! రామముద్రిక రామనామాక్షరము లున్న రమ్యముద్రిక॥ రాము॥ నిన్నొసంగెదునాడు నీదుజనకుడు పన్నగ నల్లునకు నిచ్చిన భద్రముద్రిక॥ రాము॥ భానుతనయుడు మము బంపు నప్పుడు నానవాలు రాము డిచ్చినట్టిముద్రిక॥ రా॥ అక్షయంబుగ గడు నవర్ఘమైతగ మోక్షగుండదేవు వేల్రల మురియు ముద్రిక॥ రాము ముద్రిక॥

వ. అని యర్పించిన, నయ్యంగుళీయకమును గైకొని కన్నుల నద్దికొని యానందబాష్పములు రాల ని ట్లనుచున్నది:

తో. ప్రాణదాన మొనరించితి వన్నాపవన నందనా! నాక దీననైన నే నేయుపకారము఼ బూనిసేతు నీకు?॥ రా॥

తో: బుద్ధిమంతుడవు, పుణ్యపురుషుడవు, శుద్ధమనస్కుడ వనఘా! యుద్ధచరిత! నాయిడుమ లెల్ల నీ విపుడు గంటిగద సరగ॥ రా॥

హిం. తోడి: ఆదితాళము.

మారుతీ! శ్రీరామునకు నామారుగా వచియింపుమా! చేరిదను జులు బాధచేయ గృశించె నని వచియింపుమా॥ మా॥ రెండు నెల లగు నంతకును మని యుండు నని యెఱిగింపుమా! మోడిరక్కసి మూకచే దినగండ మని వచియింపుమా! ॥మా॥ జాగువలదని పలుకుమా! వేవేగ రమ్మని తెలుపుమా! బాగుగా నీరావణుని వైభోగ మును వినిపింపుమా॥ మా॥ రాక్షసేంద్రుని తలలు ధరఁ బడ రాల్చు మని వ్రాక్రుచ్చుమా! మోక్షగుండపురీశ నీకుచు మ్రొక్కె నని ప్రకటింపుమా॥ మారుతీ॥

గీ. నేర్చి నేరమి నెగ్గులునిన్ను బలికి
యనుభవించితి తత్ఫలం; బదియు మఱచి
యన్నతోఁ గూడి వచ్చిననన్నాదరింపు
మనుచు నాముద్దుమఱదితో ననుమువత్స!

వ అని కడువినయంబున నుడివిన బుడమికుమారి నుడువుల కలరి యాంజనేయుండు——

బేగడ: చాపు.

సంశయింపకు స్వాంతములో నీవు॥సంశ॥ వింశతిబాహుని విక్రమ మదియెంత॥ సంశ॥ ని న్నగ్గలాడుటఁ విన్నా నే నప్పుడె; తన్నఁబూని వెనుతగ్గితి; సైచితి॥ సంశ॥ ముల్లోకములకుఁ దల్లి వౌ నిన్ దెచ్చు టెల్లప్పు డీలంక యేలంగనుట కేన ॥సంశ॥ శ్రీమోక్షగుండ శ్రీరాముని లక్ష్మణు వామాక్షి, తోడ్తెచ్చి వానిఁ జంపించెద॥ సం॥

తో: పుత్రపౌత్రహితముఖ్యులతో దెగుమొఱకుడు రావణుఁడు। ధాత్రి నయోధ్యకు ధవుఁడును నీవును ద్వరగా జేరుదు రనుడు ॥రా॥

సీత- తో: మంచిది రాముడు మఱి లక్ష్మణుడునుమర్కటసైన్య ములెల్ల। నెంచక వారధి నెటులదాటగల రెఱిగింపుము విలసిల్ల॥ రా॥

వ. అనిన,

హ-క. రామునిసైన్యయుతంబుగ
నామూపున మోసికొని ఘనంబుగ నదధిన్
భామిని, యవలీల గ నే
ధీమతి దాటింపఁ గలను దివిజులు మెచ్చన్.

వ. ఇంకను గార్యంబులెల్లను స్వల్పకాలంబున నెఱవేర్పఁ బడును. ముద్దుటుంగర మిచ్చితిఁగదా! మరల రాముని కొసంగుట కొక్కయానవాలిమ్ము తల్లీ! భక్తజన కల్పవల్లీ!

క. అని పలికిన ముదమందుచుఁ
దనజడలో నిమిడియున్న తలమానికముణ్
హనుమంతుని యంజలినిడి
జనకజ వెండియును బలికె శంకాన్వితయై.

వ. అనంతబలసంపన్నులగు రాక్షసుల నింత స్వల్పశరీరంబుగల మీ రెట్లు జయింతురు? అదియొకగొప్ప సంశయం బనిన, జనక నందనతోఁ బవమానసందనుం డిట్లనియె:

తో. పూర్వరూపమున బాడగల్గైదనో! పౌలతీ, కనుగొనుమ నుచు। బర్వతాకృతిగఁ బావని పెరిగిన బరికించి భయంపడుచు॥ రామ॥

వ. జానకమ్మ కనులుమూసికొనిన నతం డెప్పటివలె సూక్ష్మ రూపంబున నుండె. అప్పుడు కనులు దెఱచి.

కళ్యాణి: రూపకము.

పవనతనయ, రాముజేర బయనమగుమికవివరంబుగనావార్తను వినిపింపుము దయతోడను॥ పవన॥ నీజవంబు వింటి; నేడు నీబలంబు గంటి; ఆజికి జాలిన మేటివి యవురా సరి యతివేగము॥ పవన॥ మోక

గుండపతికి నీవు ముఖ్యభటుఁడవైతి; వీక్షణమున మాణిక్యము హృదయేశున కర్పింపుము॥ బవన॥

వ. ఇదిగాక యింకొక సమాచారంబు చెప్పెదవినుము.

సీ. శ్రీరాముఁడును నేను జిత్రకూటాద్రియం
దుండఁగ వంచించి యొక్కకాకి
నన్నంట, నలిగి తృణం బొండు వైచిన,
బ్రహ్మాస్త్రమై వెంటఁ బడి జగత్ర
యంబు ద్రిప్పిన, శరణం బెందుఁ గానక
కావుకావు మటంచుఁ గాకియురల
వచ్చియుఁ దనపాదిపుఁ జొచ్చిన, దయగల్గి
యొకకన్ను నస్త్రంబునకు నొసంగు

గీ. మనుచు రక్షించె; నట్టి దయాంబురాశి
రావణుం డిట్టి క్రూరకార్యం బొనర్ప !
నూరకుండుట కిపుడు నానేర మేమొ!
చాలవినిపింపవయ్య వాతూలతనయ!

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

క. అమ్మా యిఁక ద్వరలోఁ గా
ర్యమ్ములు సకలంబు దీర్తు నాకలిఁ గొంటిన్
నెమ్మది నీవనమందు ఫ
లమ్ములు దిని పోవఁగా సెలవు నా కిడుమా.

వ. అనిన మంచి దటులఁజేసి త్వరగఁ బొమ్మన వల్లె యని జానకికి వందనా బొనర్చి కదలి తాను వచ్చి పోవుట రావణున కెఱుక పఱుచువాఁడై —

తో: ఆయశోకవనమందు సీతయున్నట్టి చెట్టు దక్కఁగను। బాయక యన్నిఁయు వాయుతనూజుఁడు. పడఁద్రోసెను చక్కఁగను॥ రామ॥

వ. ఇట్లు చుట్టుముట్టి వనం బంతయుఁ బెకలించి యార్చి పేర్చి యెదిరించిన వనపాలకుల నెనిమిదివేల మందిని యొక్కపెట్టునఁ గూల్చిన, రాక్షసస్త్రీలు నివ్వెరగంది సీతను గనుంగొని,

కమాచ్: ఆదితాళము.

అతఁ డెవరో ! జానకీ ! ॥యత॥ వివిధవృక్షముల, విఱచి వేయు॥ నత॥ వనచరునిరూపము ! గేసరిప్రతాపము ! ఉరుబలవీరుల నుక్కడంచె॥ నత॥ నినుఁ గాంచి పలికెను; ఇటనుండిపోయెను। యెంచ మోతుగుండేశుని చెలి॥యతఁడెవరో॥

వ. అనిన నామె యిట్లనియె:

తో. శోకముచేతను స్రుక్కుచుంటి నిట నా కేటు తెలియును నదియు। బాగ్రికటముగ మీరాక్షసమాయలు మీకే తెలియగ వలయు॥ రా॥

వ. అని పలికిన వారు భయంబును బొందుచుఁ ద్వరగాఁ జని రావణుఁ గని మ్రొక్కి యిట్లనుచున్నారు:

కీర్తన : ఆదితాళము.

మీరు గృహము జేరిన మీద నచట జరిగిన కారుబారు లిప్పుడు గరుణఁ జిత్తగింపుడు॥ మీరు॥ కోతి-యొకటి వచ్చెను; సీతతో భాషించెను; భీతి మేను బెంచెను; బిట్టువనము దున్రించెను॥ మీరు॥ రాక్షసులను గూల్చెను; రమ్యహర్మ్య మెక్కెను; మోతుగుండహరి కిని ముఖ్యుఁడంచుఁ దోఁచెను॥ మీరు॥

వ. అని పలికిన రావణుండు మహాశ్చర్యకోపంబులు పెనఁగొన, నెనుబదివేల రాక్షసదళంబులబలవంతులఁ బంపె. వారు చనిరి. అంతలో సూర్యోదయం బగుటయు,

సీ. పంక్తికంఠుఁడు దనపర్యంకమున నున్న
కటిబంధనము గని, గయునిదిగను

గుర్తించి, తనపత్నిఁ గూడినాఁ డని యెంచి
ఖడ్గంబు గొని చంపఁ గవిసినంత
స్త్రీహత్యవల దనిచెలులు నివారింప
నుడిగి యాగయునింటి కురువడించి
దీనిచే మృతి విధి వానికి లిఖియించెఁ
గాన నిద్రితుని ఖడ్గమునఁ దునిమె;

గీ. నంతఁ దన పాన్పుపైనున్న యంబరంబుఁ
గని విభీషణుఁ డన్నదిగాఁ నెఱింగి
సరమను వధింపఁ జంద్రహాసంబుబూనె;
వలదు స్త్రీహత్య యని స్త్రీలు దెలుప మానె.

వ అది మొదలు రావణుని సాంగత్యంబువదలి యెట కేనియుఁ బోవ సంకల్పించుచుండె. ఇక్కడ రావణప్రేరితరాక్షసదళంబులు చను దెంచి.

తో: తోరణకంబము తుది గూర్చుండిన మారుతిపై బాణ ములు। సారెకు బఱపిన, సరకుగొనకదా సరగ జేసె శకలములు॥రా॥

వ. ఇట్లు శకలంబులు జేసి వారిపయికి గప్పించి దుమికి క్షణ మాత్రములో నాదఱను ముష్టిఘట్టనలచే మ్రందించిన, హతశేషులచే నవ్వార్త తెలిసి యచ్చెరువొంది రావణుఁడు వక్రనాసుఁడు బింగళా క్షుఁడు దీర్ఘజిహ్వుఁడు నశ్మవక్షుఁడు, శార్దూలముఖుఁడు ననుపేరులు గల యైదుగురు సేనాధిపతులఁ బంపిన; వారు చని.

తో: కేకలువేయుచు మూకలుగట్టి శరాళిఁ దీవ్రగతి వేయ। భీకరముగ గపివీరుఁడు బెదరక, తోకతోడఁ బొడిసేయ ॥రామ॥

వ. వారును బోక చుట్టుకొనినఁ దోరణస్తంభముచేత నొక్కొ క్కని మోది చక్కడిన, నది తెలిసి దశకంఠుఁడు రక్తరోమ శత జిహ్వ రుధిరలోచన స్తనితహస్త శూలదంష్ట్ర దుర్ముఖ వ్యాఘ్రముకబళు లను నేడుగురు బలశాలురఁ బంపె. వారుం జని—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఎక్కడికోతివి-యెక్కి గింపు నీకొక్క చింపెదము నై
మిక్కిలి నీమెఱ-మెచ్చులుసూపక॥ యెక్కడి॥ తొక్కిన త్రొ
ముక్కున నోటఁగ్రక్కున నెత్తురు-గ్రక్కెదవు॥ యె॥ కండలు
గుండెలు చీలిచి వండి తిందుము, వచ్చిడిగ॥ యె॥ మొత్తుగ
రక్షించినను రాక్షసులను జేరఁగ దరమా॥ యెక్కడి॥

వ. ఇట్లు ప్రగల్భంబు లాడుచు బాణపరంపరల ముంచి
మంతుం డట్టహాసంబున.

తో: ఉరగంబులపై కురికెడు గరుడునికరణిని బైఁబడ ద
రథహయముల నురుముచేసియము పురి జేరఁగ వారి నూకి॥ రా

వ. భుజాస్ఫాలనంబు జేసి నిలిచిన, నదివిని ప్రహస్తు
డనంత ప్రతాపనిర్జితాంశుమాలి యగు జంబుమాలి రావణ
వెడలి వచ్చి "వేదండతుండనిభం బగు నుద్దండభుజాదండంబున
డంబుననుండిన కొండలనైనఁ బిండిపిండిగఁ జేయఁజాలిన దండి
నగు నాదండకుఁ బుండరీకాక్షుండైన రా నోపఁడు. నీకండ లొ
కొయిన జాలవే! మంచి దుండుము! భండనంబున నీగుండెలు
దండధరుని యొండకు బంపెద నుండీ! నా మాట బహుళ
యనిన, విని యాంజనేయుండు- "ఖండేందుమౌళి కోదండంబుఁ
చేసిన కోదండపాణిభటుండ! చండాంశు సుతునిసచివుండ!
నేయుండ! భండనభీముండ! గుండెగల శూరుండ వయిన నిండు వే
రారా రండా! ఇప్పుడే! మొయింతు నీమండ! చేసెద మరల వ
కుండ!" యనిన,

తో: జంబుమాలి రోషంబున బటుబాణంబుల పైఁబ
కంబు జెడక సాలంబుచేత ఖండంబు జేసికడుజేవ॥ రామ॥

వ. పయి బడఁదుమికి రథరథ్యంబులఁ జూర్ణంబు జేసిన,

తో: అడిదముఁ బలకయు నతఁడుఁ బూని పైనడరిన నంతటి లోన । బిడికిటఁ బొడిచిన బీరము చెడి నడిఁ బడిమె నాతఁ డిలపైన॥ రా॥

వ. ఇట్లు జంబుమాలి యీలిగిన, నావార్త విని చింతించి రావణుండు విరూపాక్షు భాసకర్ణ దీర్ఘజిహ్వ ప్రఘునాదయులను పంచసేనాగ్ర నాయకుల ననికిఁ బంపిన, వారు ప్రతాపం బిరుమడింపఁ జని,

ఖ్యాండు: ఏకతాళము.

మావనంబు బీకవైవ నీ వెవండవు? పోవా! లేవా! యీవిధిఁ జావఁగ దేవుఁడు నుదుటఁ దిరముగ వ్రాసెఁ గావునఁ దెగువఁ॥మా॥ లేరారారా! చేరగఁ బోరఁగఁ శూరుఁడ వైనఁ। ఘోరశరములుఁ పారెకు విడలెఁ॥ మావనంబు॥ చుట్టుముట్టు పట్టఁగఁ గట్టిగన్ నెట్టిలాగఁగఁ, జుట్టము లెవరు తట్టున బాపఁ॥ మావనంబు॥ మోక్షగుండాధ్యక్షుని పక్షమె రాక్షసులపంబ దక్షుడ వగుచుఁ దండు వెడలితో ॥ మావనంబు॥

వ. అనిన నాంజనేయుండు తగ్గుమొగ్గు తెలియక నెగ్గులాడుచు నాదగ్గరఁజేరిన రక్కసులు నుగ్గునూచముఖురి. మీరు సిగ్గులేక పెగ్గెలు దీయుచు నగ్గలంబుగఁ జుట్టుముట్టితిరి. ఇప్పట్టున మీపొట్టలు పగులఁ గొట్టి తట్టునఁ బొర్ది పట్టి పట్టణంబునకు నెట్టకున్న నేజెట్టినా! వట్టిదిగా ద ట్టెట్టుఁబోక దిట్టంబుగ నిలువుడు రాక్షసాధములారా! అని పలికి,

తో: వారిపైన గదువడిఁ బడ దుమికియు వారిబాణములు గొనక। దోరణకంబునుతో నొక్కొక్కనిఁ దునమగడఁగె నటు వెనుక॥ రామ॥

వ. ఇంతయువిని రావణుం డక్షకుమారునింజూచి,

తో: వనచర మొక్కటి వచ్చి చొచ్చియున వనమెల్లను బెకలించి। దనుజుల జంపెను! దగఁ జని గూల్పుము తడవు సేయకు కెదిరించి॥ రామ॥

వ. అనిన మంచి దని యక్షకుమారుఁడు బహుసైన్యయుతుం బుగ రథారూఢుండయి నడచి తోరణ స్తంభంబుపయి ప్రళయార్కుని పగిదినున్న హనుమంతునిఁ గని,

పంచచా॥ దురంబునందు నెంతవానితోఁడ్నైన బోరి బల్ । పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి పంక్తికంఠు పుత్రుఁడన్ ! బరాకుమాని యుండు నిల్వు పాఱిపోకు! వచ్చె నా । శరంబు లక్ష్యంబుగా! వశంబు గాదు చూడుమా !

వ. అని పెక్కమ్ము లొక్కుమ్మడివైచిన,

హ. పంచచామరము.

పరేశుఁడైన రాముదేవిఁ బట్టితెచ్చినట్టియా । దురాత్మునట్టె త్రుంచు తెంపు తోఁడవచ్చినాడ నీ। శిరంబు ద్రుంచి నేడు విందు సేతు భూతపాళికిన్ । దరంబుగాదు నన్నువీఁక దాఁకి మళ్ళి పోవఁగన్.

వ. అని పలికి పైకి లంఘించి యతండు వైచిన బాణంబులు చూర్ణంబుజేసి,

తో. హుంకరించి వానియురమున రాముని కింకరుండు పొడు వగను । బింకము చెడి విలవిల దన్నుకొనుచు విడిచెను దనప్రాణ మును॥ రా॥

వ పిమ్మటఁ గాలఁ జేత మట్టి యతనిసైన్యమును బిలుకు మార్చిన నక్కుమారుని మరణవార్త హతశేషులవలన విని రావణుండు నిర్విణ్ణుండయి.

పున్నాగవరాళి: ఆదితాళము.

నను(బాసి పోయితే ! నిను గోలుపోయితిన్! అక్షతనయ! ॥నను॥ వనచరు డెవ్వఁడో! చనుదెంచెమృత్యువై । యక్షతనయ ! ॥నను॥ బలశాలి వనుచును, బరికించి చూతును అక్షతనయ ! ॥నను॥ శ్రీ మోతుగుండ శ్రీరాముఁడు పంపెనో యక్షతనయ ! ॥నను॥

వ. ఇట్లు విలపించు తండ్రికి నింద్రజిత్తు మ్రొక్కి యిట్లనియె:

క. సీతనయునిచావునకై
యీతీరున దుఃఖపడిన నిది మే లగునా!
నాతండ్రీ సెల విచ్చిన
నాతని నేఁబట్టి తెత్తు నరనిముసమునన్.

వ. అనిన ధైర్యంబునొంది,

తో: సురపతిఁ గెలిచిన-జోదువు నీ వతి శూరుఁడ వగుదువు కాన। సరగున నావనచరుని బట్టి నాసన్నిధి కిఁక దెమ్మనిన॥ రాము॥

వ. ప్రళయకాలాభీలజాజ్వల్యమానమహానలంబు చందంబున మండిపడుచు దండిభటు లనేకులు గొలువ రథారూఢుఁడై చని తోరణ స్తంభాగ్రంబున నుండిన మారుతిఁ గని కోపాటోపంబున—

కీర్తన: ఆదితాళము.

ఉం డుండు ముండుము రా! కోతివాఁడ! ॥యుండు॥ ఉం డుండు బహురణపాండిత్య మున్నట్లు మెండుగ దిరిగేవు! తుండెములుగఁ జేతు॥ నుం॥ శ్రీమోక్షగుండేశుని సతతము సేవించువాడ వని నామదికిని దోఁచె! న న్నెదిరించుము! నే మేఘనాథుడ! నీజిడ్డు వదలింతు॥ నుం డుండు॥

వ. అని పలికిన హనుమంతుండు—

తో. రామునిదూతను; రాక్షస వినరా-భూమిజ పొడగన వచ్చి! వేమఱు నిచ్చట విహరించితి నావిక్రమంబు గనఁబఱచి॥ రా॥

వ. ఇదివఱకు వచ్చిన మీవారలలో నినుఁ గలిపెద రా రమ్మనుడు, మేఘనాథుం డతని శరీరంబుపై బాణవర్షంబు గురిపించిన, లక్ష్యపెట్టక దక్షణంబునఁ గ్రిందికి వచ్చి తనలావు మెఱయ—

తో: అతనిరథంబును నవనిఁగూల్చి మఱి యశ్వములను మడియించి। ధృతితో భటుల వధించిన మఱియొక తేరు నెక్కి యెదిరించి॥

బ్రహ్మాస్త్రంబును బరువడివై చియు బవనతనయు బంధించి। బ్రహ్మాదులు విభ్రమపడ రావణబ్రహ్మచెంగటికి మించి॥ రా॥

వ. అనేక విధంబులఁ గొట్టుచుఁ దిట్టుచు బాధించుచు దోడ్కొని వచ్చి రావణుని యెదుట నిలిపిరి. బ్రహ్మచే మున్ను వరముఁ గొనియున్న హనుమంతుని బ్రహ్మాస్త్ర మేమియు బాధింప దయ్యె. అప్పుడు రావణుని యాజ్ఞచేఁ బ్రహస్తుం డిట్లనియె:

దర్బారు: అటతాళము.

ఎవ్వరివాడవుర! యెఱిగింపు రాజుతోడ! నివ్విటికెందు కొఱకే తెంచినావుర॥ యెవ్వరి॥ వన మెల్ల జెరుకగ దనుజుల దునుమఁగ బనియేమి నిక్కముగ బలుకు నీవే రేమిర॥ యెవ్వరి॥ వెఱవక ఈ లంక పురినిఁ జొచ్చుటకును హరిహరులకు నైన నలవిగా దంచెఱుఁగవ। యెవ్వరి॥ ధారుణి మోతుగుండధాముడో! శంకరుడో! సారసగర్భుడేనో! సరగున బంపినది॥ యెవ్వరివాఁడవుర॥

వ. అని యడిగిన నాంజనేయుండు రావణుని దిక్కు నభిముఖుఁడయి యిట్లనియె:

క. ఓరీరావణ! వినరా!
యీరేడు జగంబులెల్ల నేలెడు శ్రీమ
న్నారాయణాంశభవుఁ డగు
శ్రీరఘురామునకు నేను భృత్యుఁడ సుమ్మా.

గీ. జనకనందన నెమకుచు వనుల వెంట
నలజడుల రామలక్ష్మణు లరుగు దెంచి
ఋశ్యమూకాద్రిఁ జేరి సుగ్రీవు జెలిమి
గనిరి; నన్నంపిరటకు జానకిని గాంచ.

తో: దశదిక్కులను ధరణీనందనుఁడు దళిమొనుగపి సైన్యముల విశదంబుగ నేవెడలి జానకిని వెదకుచు సత్వము మిగుల॥ రామ॥

వ. సముద్రంబునొక్క కాలునంబోలె దాఁటి నీనగరంబుఁ బ్రవేశించి వెదకుచు నశోకవనంబుఁజొచ్చి, శింశుపావృక్షంబుక్రిందఁ గూర్చుండిన—

తో: సీతను గని రాము క్షేమము జెప్పితిఁ బ్రీతిగ నుంగరమిచ్చి; । భీతినేఁగక య-నా తెఱఁగంతయు వివరింపఁగలోఁదలచి॥ రామ॥

గీ. వనము గ్రుంచి, వేగ వనపాలకులఁ జంపి
నీదు సేననెల్ల నీరు చేసి
పరగనింద్రజిత్తు బ్రహ్మాస్త్రమునకును
జిక్కి నీదుకడకుఁ జేరినాఁడ.

తో: చావను బ్రహ్మాస్త్రంబుచేత నటుగావున జిక్కితినేను;। భావింతువో నను బాధపెట్టఁగా రావణ, వాయుసుతుండ॥ రామ॥

కాఫీరాగము: అటతాళము.

దానవ, రామప్రతాపము నీమదిగానవు నీ వటుగావున ద్రుళ్ళెదు! నే నెఱిగించెద! నిన్నుజయించిన। వానిని వాలిని వధియించె జూడుము॥ దానవ॥ ఖండేందుధరుని కోదండము విఱచెను; దండిగ భృగురాముదర్ప మడంచెను; ఖండించెఁగఱకఱ ఖరముఖులను మోక్షగుండ విభుని పయిఁ గ్రూరము మానవు॥ దానవ॥

ఉ. ఉత్తమ భూసురుండవయి యుత్తరదిక్పతి సోదరుండవై
చిత్తజవైరిబంటవయి, చిత్తము సత్యము సత్వసద్గుణా
యత్తముఁ జేయలేక యనయంబునఁ దామసివై చరింతు వు
ద్వృత్తిని మించి; యింతయవివేక పరత్వమె పంక్తికంధరా!

కీర్తన: ఏకతాళము.

మాయాసన్నిర్మిత మగును గాయము నపాయంబగు ధాతుమయముహేయము॥ నిజ॥ వనితలున్ దనయులున్, దనువులున్, ధనములున్ దనవి యనుచు గనును జీవుఁడు॥ నిజ॥ జలమందుఁ గలుగు

బుగ్గలరీతిన్ బ్రీతిన్ దోచి యడగును॥ నిజ॥ ఎన్నెన్నితనువులు న్నెత్తి యుంటిమో! యిక నెన్నితనువు లిల నెన్నగ దిన్నగ బన నెత్తుదుమో!॥ నిజ॥ లేకుండు నుండు లేకుండు। బ్రాకటకాము దిన గను॥ నిజ॥ కలలో ననేకదేహచయము గానుపించుచున్, ఆగోన్నె బోనోయదృశ్యము లౌనటుగా నెంచుచు॥ నిజ॥ ధరమోక్షగుండవ రాధ్యక్షుం డీతనువులున్ సాక్షియైదీక్షతోడగ రుగొనున్॥ నిజమా క

తో: ఆకాశమువలె నంతట నిండిన యచలుండు పరమాత్మ బాకృతతనువుల బటుజీవుం డనం బరగి సూక్ష్మముగ నుండు॥ రామ

గీ. అట్టిజీవాత్ముండీ శరీరాభిమాన
మునను, దేహంబె! యాత్మగా బుద్ధి నెంచి
తనర సంసారవార్ధిలో మునిగియాత్మ
కర్మఫల భోక్తయై యైహికమునం గడపు.

వ. ఇట్లుండి కాలాంతరంబున—.

తో: తను విం కొక్కటి దాను ధరించును దృణజలూకవ బోలి। కనుంగొన నెన్నంటికిని నాద్యంతము గనంబడకుండును బాళి॥

వ. కాంబట్టి వివేకవంతుండు నిత్యానిత్యవస్తువుల విచార యనిత్యంబులయం దాసరోసి, నిత్యుండయిన యాత్మ నెఱింగి యా యందుం గలిసినగదా జన్మరాహిత్యంబు! రావణా! యట్టి యా స్వరూపుం డీరాముండని కనరాదా!

కీర్తన: ఆదితాళము.

పురాణపురుషుం డవ్యయుండు రాముండు,మానిమానసాబ్జసంస్థ ధాముండు, తానే తానై తనరునాతండు ॥పురా॥ అనంతనానారూప లు, నీయంతయై సంతతంబు జేసి తాను నంతర్యామియై, శాంతి దా వంతుం డయి తగు॥ పురా॥ అజాండకోట్లయందు దా నఖండ చండకిరణురీతి మోక్షగుండనిలయుండై, దండి నిండి యుండు నచలు పురాణపురు॥

వ. అట్టిపురాణపురుషుఁడు దుష్టనిగ్రహ శిష్టపరిపాలన కొఱకుఁ బ్రతియుగంబున నేదేనొక రూపంబున నవతరించుఁ గాన, నట్టియవ తారమూర్తి యీరాముం డని తెలియుము!

గీ. ఇంతటను నయిన యమ్మాల్యవంతమందు
రామలక్ష్మణు లున్నారు; రాక్షసేంద్ర,
సీతఁ గొనిపోయి యిచ్చి తత్సేవఁజేసి
కులము నెల్లను రక్షించుకొని తరింపు.

వ. అటు లొనర్పక గర్వించితేని వినుము—

హిం. కాఫీ: అటతాళము.

భండనభీముం డగుకోదండపాణి యేతెంచును! నిండుధైర్య ముతోడ నీనుపురి ముట్టడించు॥ భండన॥ ధాటిగ నాకన్నను మేటు యగుకపిసేన కోటానకోటులు దను గొల్చుచు వెంటరాఁగ॥ భండన॥ ఖాండి తముగను మోక్షగుండపతి సీతలలఁ జెం॥ లాడుగాదా నీకుఁ జెచ్చెఱను దెలిసెడిని॥ భండన॥

వ అని ఖండితంబుగఁ బలికిన వానరేంద్రుని వాక్యంబులు విని కోపోద్దీపిత మానసుండయి కన్నులయందు నిప్పు లుప్పతిల్ల బ్రహస్తాది మంత్రులఁ దిక్కు జూచి,

తో: వింటిరె మీరలు నీనిప్రతాపము నీనిప్రగల్భము లెల్ల॥ నొంటిగ నుండియు నోడక నాకెదు రొడ్డి కూసెడిని చెల్ల! । దిక్కుల గెలిచితి; దిక్పాలురునను, దేఱిచూడ వెఱచెదరు; చక్కగ మనుజుని శరణుఁజొచ్చు మని సరిగా నీఁ డిటు వదరు ॥ రామ॥

వ కావట్టి నీనిని గట్టిగాఁ బట్టి పొట్టకొవ్వుఁ గరగించి దిట్టత నంబున గొట్టివేసియుఁడు. మంత్రులారా! సమస్తకార్య స్వతంత్రు లారా! అనిన వా రందునకు సన్నద్ధు లగుచుండ బుద్ధిశాలియగు విభీ షణుం డన్నసన్నిధికి వచ్చి నమస్కరించి యిట్లనియె:

నవరోజు: ఆదితాళము.

సరిగా దీపని రావణా॥ నీకు సరిగా దీపని॥ సరగున దు
దరుణుల బాలుర ధరణీసురలను జంప॥ సరి॥ దూతలు దమ
నేతల యనుమతిఁదొరకరి చేయుదురు గాదే॥ సరి॥ ఊరక విడు
కొప్పకున్న నొక తీరుగ దండనఁ జేయు॥సరి॥ గుండెగలుగు శూ
వైన మోతుగుండ విభునిపై కేగు॥ సరి॥

వ. ఇట్లు బోధించిన విభీషణుని వాక్యముల కామోదించి మంత్రునిజంపుమని చెప్పిన తలంపును వదలి మంత్రులకు మరలనిట్లు

తో: వానరులకు లాంగూలమె మూలము గాన వీనితోఁక
నూనెగుడ్డలను మానుగ జుట్టియుఁ బూని కాల్చి విడు డనెను ॥ వా

వ. ఇట్లు కఠినంబుగ నాజ్ఞ యిచ్చె. రావణుని శాసనంబున సులు చెలరేగి యాంజనేయుని పాశబద్ధునిజేసి యింటింటఁగల గుడ్డ యుం దెచ్చి నూనెతోఁ దడిపి తోఁకను జుట్టి నిప్పంటించి వాద లతోఁగూడఁ నపహాస్యంబుఁ జేయుచు,

తో: దనుజులనదంటెఁ దాటిమియు గలిచిన వనచరకీటక మి
మనచే దొరకెను మర్దింపుం డని మట్టుచుఁ గొట్టుచుఁబగతో॥

వ. పురవీధులెల్లఁ గలయఁ ద్రిప్పి పశ్చిమ ద్వారంబున జేర్చి, నింతలోఁ గొందఱు రాక్షసాంగన లావార్త యెఱింగి సీతవగచుచు,

హిం. తోడి: అటతాళము.

ఎంతకష్టము వచ్చెను! నేమిచేయఁగ వచ్చును! ఎంత యని
పింతును! జంత యెటువలె దోసితును॥ ఎం॥ మాయవాది దైవ
మాకునీవు సహాయము జేయ నోరువ డాయెను! జిక్కులే కలిగిం
॥ఎంత॥ సాక్షియైన నారాయణ శర్మను రక్షించిన మోతుగు
దేవుని ముఖ్యభక్తుఁడ వయిన నీ! కెంతకష్టము॥

వ. అని కొంత చింతించి యనంతరంబు ధైర్యంబున నగ్నిని గూర్చి నమస్కరించి,

క. అనిశము నిజనాథుని పద
వనజమ్ముల నాత్మఁ బూజ బఱుపుదునేనిన్
అనలుఁడు శీతలతం బా
వని నంటక కనికరించి భద్రమొసఁగుతన్.

వ. అని నియతిమై యగ్నిని బ్రార్థింప, నమ్మహాపతివ్రత వాక్కుల కలరి జాతవేదసుండు శీతలభావముననాంజనేయుని బాధింపకుండె. ఇక్కడ హనుమంతుండు—

తో: ఔరా న న్నీయగ్నిదహింపమి కారయఁ గారణమేమో। శ్రీరఘునాథ్వహుఁడు నాయెడ జిలికెను కారుణ్యామృతరసమో! ॥ రా॥

వ. పతివ్రతాశిరోమణి యగు సీతాదేవి యమోఘాశీస్సుగా నుండవచ్చు. సీతారాములకునమస్కరించి బ్రహ్మమంత్రంబుపఠించి చిన మాత్రంబున బ్రహ్మాస్త్రంబు వదలిపోయె. ఇంతలో నినుండ స్తమించుటయు,

గీ పర్వతాకారముగవాయు పట్టి పెరిగి
చుట్టుముట్టిన దనుజుల సుర్కకఁ జేసి
క్షణములోపల నాకాశమునకు నెగిరి
పక్షిరాజుని మేడపైఁ బరగ దుమికె.

తో: అతనినగళ్ళకు జతికిలద్రోయుచు, హనుమఅనలమంటించెఁ। హుతవహుండు పురినెల్ల కడలఁ దనయుగ్రాకృతిఁ బఱపించె॥ రాము॥

వ. ఇట్లంజనాపుత్రుండు విజృంభించి వాలంబుపెంచి లంకానగరంబు, విభీషణగృహంబుదక్కఁ, నలుమూలలఁ గాల్చె. పలాయనమగుటకు శక్తి చాలని స్త్రీ బాల వృద్ధాదులు దేహంబులు గాలుచుండ నొకరి నొకరు కౌఁగిలించుకొని,

శంకరాభరణము: ఆదితాళము.

అయ్యయో! చూడరే! యెంతయన్యాయము గూడెనో! చయ్యన రావణునకు జావే మైన మూడెనో! ॥అయ్య॥ పరకాంతను బతివ్రతను జెఱఁబట్టి తా దెచ్చెను! బురముగాలె! దత్ఫలముఁ బొందు వేళవచ్చెను॥ అయ్య॥ సుతు లన్నదమ్ములు హితులు బతులు సతులు ననుచును వెతకికొనఁగ వ్యవధి లేదు! బ్రతుకు దూర మాయెను ॥అయ్య॥ మోతుగుండ రాఘవునిపైఁ గక్షకట్టకుండిన, రాక్షసవరుల కాపురములకు జేటొదవునా! ॥ అయ్య॥

వ. ఇట్లు పురజనులనెల్లఁ జీకాకుపడఁజేసి సముద్రంబునందు వాలంబుఁ జల్లార్చుకొని హేమవర్ణంబుగ నలరారు లంకానగరభూమిని గని హనుమంతుం డాశ్చర్యంబు నొందె నని చెప్పిన శివునకు భవాని యిట్లనియె:

తో: హేమవర్ణముగ నేటికి లంకాభూమి యలరె విన నెనరు। స్వామి, తెలుపుమన హైమవతికి శశిశేఖరుఁ డనె నిటు లోలయ.

క. ఉరగుల కమృతముఁ దెచ్చుట
కరుగుచు గరుడుండుఁ గడు క్షుధాతురుఁడై శ్రీ
హరిని గని మ్రొక్కి యాఁకలి
దొరఁగు తెఱం గడుగ నాయధోక్షజుఁ డనియెన్.

శహాన: ఆదితాళము. (వనమునుజూడంగ) వలె.

విను వినతాపుత్ర! నీకు విస్తరించి తెల్పెదన్: మునుకరి మకరము లెనసి పోరఁగరి నను వేడగ మకరిని నేదునిమితి॥ విను॥ కరీంద్రుడపు డాశరీరమును వేదొరంగి శాపము దీరగన్ దిరంబుగాఁ జనె; ధరిత్రి నవి యొక సరోవరముకడ జాల నున్నయవి॥ విను॥ ఘనంబుగను దత్కళేబరంబులు దినంగ నాకలి దీఱును; చనంగ నగు మోతుగుండపతియాజ్ఞ నచ్చటికి నీక్షణంబులో నిక॥ విను॥

వ. ఇట్లు తెలిపిన హరి యనుమతి వడసి తార్క్ష్యుండు తత్క్షణం బున నాపుణ్య సరోవరంబుకడకుఁ జేరిన.

క. గజ- నక్రకళేబరముల
భుజియింపఁగ వచ్చియున్న భూరిభంగుని ద
ద్గజనక్రంబులఁ గైకొని
భుజగారివియత్ప్రధానఁ బోయె యథేచ్ఛన్.

వ. భూరిభంగనామగృధ్రపతి గరిమకరములను రెంటుపాదములఁ దగిలించుకొని భక్షించుటకు విశాలస్థలం బరయుచుఁ జని క్షీరసముద్రతీరంబున నున్న సహస్రయోజన పరిమితిగల జంబూవృక్ష శాఖమీఁదఁ గూర్చుండిన,

తో: గరుడుని భారము కడుదుస్సహమై తరుశాఖ తునుంగగను।
ధరఁ బడకుండఁగ దానిముక్కునను దగఁ గొని నెమ్మనమునను॥ రామ॥

హిం. తోడి. అటతాళము.

ఏమితోఁప దెందుఁబోయెద! నిది యెచ్చోఁ బారవైచెద॥ నేమి॥
దీని భూమిపై నుంచిన భూతకోటులకు వేమరుఁ గీ డౌదవు॥ యేమి॥
అందు మునీంద్రులు మెందఱో గలరు॥యేమి॥ బొందఁగ వారి తపోభంగ
మైన నేమందురో! శపియింతురో! ॥యేమి॥ ఆకలినిల్ప లేక హరి దెల్ప
వీనిఁ జేకొనిపోయి భుజింపఁగ బోయిన నీకొమ్మ విఱిగె నయ్యో!
॥యేమి॥ శ్రీమారుతిగుండస్వామి నాయందు లే దేమొకో! యాపద
లేతెంచె! బాపఁగ నెవ్వరగపడరు॥ యేమి॥

వ. అని యిట్లు ఖేదపడుచుఁ బోయి యొక్కచోఁ దపంబు చేయుచున్న కశ్యపమహర్షినిఁ గని వినయంబున నిట్లనియె:

మ. జనకా! యీతరుశాఖ యెం దిడుదు? నీజంతుత్రయం బెచ్చటన్
దిని నేఁ బోదు ననంగ సర్వముఁ దపోదృష్టి న్విలోకించి యా
యన 'వత్సా! విను, నూఱుయోజనము లీయంభోధి లంఘించి నన్
గను పట్టు న్విజన ప్రదేశ మగు లంకాద్వీప మం దొప్పఁగన్.

వ. వీనిని భక్షించి యీకొమ్మయం దుంచి పొమ్మని దీ
పంపిన వేగంబున నచ్చటికే తెంచి.

ద్విపద॥ ఆజంతువుల దిని యస్థి చయంబు। రాజితముగ మూ
రాసులు చేసి । యామీఁదఁ దరుశాఖ నమరంగ నిలిపి । ధీమ
వైనతేయుండు చనియె,। నది త్రికూటాచల మున నలరారె; । బ
యందుఁ దపం బొనరించు, । వాలఖిల్యాను లర్వదివేలబుష
పోలంగ దపములు పూర్ణమై ముక్తి । పొందిరి యంత జాబూఫల
మందు ఘనీభవమై పాచిపట్టి । యుండె నాపై బురంబొందు నిర్మి
యుండిరి రాక్షసు లొగి గాపురముగ; । హనుమంతుఁ డది కాల
రాళ్ళు కఱగి । కనఁబడె నాభూమి కనకమయముగ.

వ. అంతట హనుమంతుండు మరల సీతమ్మ సన్నిధి
యిట్లనియె:

తో: తల్లి నేను వనమెల్లను బెఱికితి; దగుల బెట్టితిని పురి
అల్లాడించితి నసురుల; నెల విమ్మరిగెద నే నిత్తఱిని॥ రాము॥

వ. నీభర్తను సుగ్రీవాది వనచరయుతంబుగాఁ దోడి
నీమనమనలు నివారింపఁజేసెదను. ధైర్యంబున నుండు మని చె
సీత యిట్లనియె:

తో: రాముని వార్త కర్ణామృతముగ నీచే మాయతి! నే వింటి
మీదను । నే నిక్కడ వగపున నెటుల గడపుదును నొంటి॥ రాము

వ. అనిన హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో. నిను నాభుజమున నెక్కజేసికొని వనధిన్ దాటి శీఘ్రమ
దినకరాన్వయుని రాముఁజేర్తు రమ్మనుచు పలికె నెయ్యమున॥ ర

బ్యాండుస్వరము : ఆదితాళము.

మారుతీ ! యీరీతి ధీరతఁ జేయక శూరుఁడ వగుదువు సు
గ్రవు! నీరావణు శ్రీరాముడు జేరి వధించు నిక నెన్నడు॥ మా॥ శ్రీమ

గుండ పురీశుని కీర్తి యీభూమిని స్థిరముగ బాదలగవలదా ఆమా న్యుని సౌమిత్రిని శ్రీమీాఱ దోడ్తెమ్ము శీఘ్రముగ॥ మారు॥

వ. రాముఁ డవతరించి రావణవధ చేసినాఁ డను యశస్సుభూమి యందు స్థిరముగ నుండవలయును గాన, నీవు దర్వరగాఁ జని వారధి ధాఁటి రామలక్ష్మణు లిటకువచ్చు సన్నాహంబులు జేయుము.

తో: ఈముద్రిక శ్రీరామచంద్రునకుఁ బ్రేమ మలర నిమ్మనుచు భూమిజ యిడి యిక బొమ్మన మారుత పుత్రు డామె వీడ్కొనుచు॥ రామ॥

వ. వేగంబున వెడలి సువేలాద్రిపంబు కెక్కి యావలిదరికి నెగు రఁబోవు నంత,

క. హనుమంతుఁడు లంకాపుర
మున జరిపిననటన సర్వమునువ్రాసిముదం
బున రామున కిమ్మని పా
వనిచేతికి నిచ్చె బ్రహ్మ పరమప్రీతిన్.

వ. ఆకమ్మగైకొని యానందించి బ్రహ్మసెలవుఁ బొంది మారుతి కుప్పించి యెగసి యుదధి మీాఁద వచ్చుచుండ ముప్పదియామడల దూ రంబుననుండి వినంబడెడు ధ్వని విని యీగట్టున నున్న యంగదాదు లు ప్పొంగుచు,

తో: కృతకార్యుండై కేసరిపుత్రుడు క్షేమంబుగ వచ్చెడిని॥ ధృతితో నటుగా దేని యింతధ్వని దేనివలన గలిగెడిని॥ రామ॥

వ. అని నిశ్చయించు చుండిరి. అంతలో నాంజనేయుండు స్వకృత కార్యనిర్వాహకప్రభావంబున భావంబునఁ గించిద్గర్వసమావేశుండై వారిని లక్షింపక వేగంబునఁ గొంతదూర ముత్తరదిశకుఁ జని,యందుఁ దపంబొనర్చు మునివరేణ్యుని పురోభాగంబున ధరాతలంబదర దుమికి నమస్కరించి యనుచున్నాఁడు;

కేదార: రూపకతాళము.

మునివరేణ్య వినుమా, ననుఁ గృపార్ద్రదృష్టిని గనుమా॥ వ
జన కాత్మజయిక్కవజాడను నే గని చనుదెంచితి॥ ముని॥ ఆహా దా
బాపగ జాలను॥ ముని॥ నీరంబుల్ గ్రోలంగల్ జారుజలాశయ
చేరువునుండిన జూపుము॥ ము॥ ఆలస్యము వలదు! చాలాశ్రమపడ
బాలింపగ దగుదు! నేలాగున జనుదు! యేలవే దయాలవాల॥
శ్రీమీరల్ మోక్షపురస్వామిని గన నే జనవలె॥ మునివరేణ్యా॥

వ. అని వేడిన నమ్మౌని మౌన మూనినవాని వలె సర
మున్న దిక్కుతర్జనితోఁజూపిన నెఱింగి, యుంగరమును గమ్మయు
మణియు నచ్చటనుంచి దాహంబుదీర్చుకొని వచ్చులోపల—

గీ. ఒక్కకపివచ్చి రాముని యుంగరంబు
మునికమండలువందుంచి చనియె నంత
నాంజనేయుండు గ్రమ్మఱ నరుగుదెంచి
యంగుళీయక మెందున్న దనుచునడుగ.

వ. మునీందుఁడిందు భ్రూసంజ్ఞచేఁ గమండలువుఁ జూపె.

తో: అందు గన్నరా మాంగుళీయకము అగణితముగగనబ
నిందలి ముద్రిక లెవరివి నాయది యం దున్నది యిమ్మనిన॥ రా॥

వ. మునీంద్రుడు చిఱునగవు గదుర నిట్లనియె:

బిలహరి:రూపకము. (ఘోరపా)పలె.

వినుము దెల్పెదను వనచరోత్తమ! సర్వంబును॥వినుము॥ ఇం
మును పెంతమందియో! వింతగ హనుమంతులు సీత నెంతయుఁ
యేతెంచుచు నా చెంత జేరుదురు॥ వినుము॥ అచ్చట సీత యిః
ముద్ర యిచ్చట నుంప, నిం కొకకపి మచ్చిక నీకమండలువున వే
తా వైచెను॥ వినుము॥ దీక్షతో నీవు దెచ్చియుంచిన మోక్షగుం
ముద్రిక యేదో వీక్షించి దాని వేగ గైకొను వృక్షచరాగ్రణి॥ ॥విను

వ. అని తెలిపిన నాశ్చర్యంబుతో నాంజనేయుండు—

చ. 'మునివర, సీతనాకిడిన ముద్రికయిక్కడఁ బారవైచి రా
మునికడ కెట్లు బోనగును మోదముతో? వివరింపు' మన్న, నో
వనచర, యీకమండలు వవశ్యము శోధనజేసి నీవు దె
చ్చిన మొహరుంగరమ్ముఁ దగఁ జేకొని రాముని జేరఁ బోవుమా!

వ. అనిన మంచి దని హనుమంతుం డంజలితోఁ గమండలువు నందున్న యుంగరంబు వెలుపలికి తీయుట కారంభించిన నంతము లేకుండ వచ్చుచుండె; నప్పుడు—

తో; అన్నిటె నరసిన నందు రామనామాక్షరసహితము లగుచు| నున్న గనుంగొని యన్ని యందులో నుంచి యిట్లనుచు దలచు|| రామ||

కానడః చాపుతాళము.

ఎందఱొ రాకొ! ముందు నావంటివా|| రెంద|| సందియమువీరె డెందమునకు|| మున్నెందఱొ|| ఎందఱో హనుమంతు లేతెంచి యుండగ నిందులో నా దేటిగణన యగు|| నెంద|| నేనిదేదురభిమానముతో నుంటిఁ గాని స్వతంత్రాధికారము లే దార|| యెం|| మోక్షగుండేశుని ముద్రిక లెన్నగ నక్షయ మగుటయె సాక్షియగా నీవర|| కెంద||

వ. అనియాలోచించి గర్వంబు సర్వంబు విడిచి మునికి నమస్కరించి వీడ్కొని శిరోరత్న లేఖనముల మాత్రము గొని.

గీ. తత్క్షణంబున నచటికి దక్షిణమునఁ
గలమహేంద్రగిరి ప్రాంతముల వసించి
ఆతురతఁవన రాకకు నరయుచున్న
యంగదాదుల కడకు నెయ్యమునఁ జనియె.

వ అట్లరుదెంచిన యాంజనేయున కెదురుగఁ జని యంగదాదులు గాఢాలింగనంబుఁ జేసికొని సుఖాసీనుం జేసి,

జంఝూటి: ఆదితాళము.

వాయుజా పోయినకార్యము కాయో! పండో! కడు దెల్పుము॥ వా॥ చేయుగ నీచేతగాని దీ యవని నేదికలదు! సాయక వంతుఁడవు॥ వా॥ ధారుణీతనయను గనుగొని జేరి మిగుల భాషితివా? నీవు॥ వా॥ శూరతను జూపితివా? కోరికతో మోక్షగుండ శ్రీ ముని జేరరమ్ము॥ వాయు॥

వ. అని యడుగుడు,

తో: కాంచితి సీతను; ద్రుంచితి వనము; భాషించితి రావణుతో మించితి లంక దహించితి నిట కరు దెంచితి రామునిఁ జూడ॥ రా॥

వ. అని యాదటుఁ గలసి రామదర్శనార్థముఁ జనువాఁ యుత్సాహంబుతోఁ గదిలిపోయి కొండొక దూరంబుననున్న సుగ్రీ మధువనంబునకుఁ జేరిన నప్పుడు,

తో: ఆఁకలిదప్పులు నఁడగ ఫలంబులు నారగించి తేనియ జేకొని పానము జేతుము సెల విచ్చి నని యువ్వనచరుఁలు॥ రా॥

క. అంగద హనుమంతుల నడు
గంగావారియ్యకొనుచుఁ గానిమ్మనుడుణ్
బొంగుచు వనమున వానర
పుంగవు లటుచొచ్చి కొల్లపుచ్చిరి కడిమిణ్.

వ. ఇట్లు ఫలంబులు తిని తేనెలు దాగి కొమ్మలువిఱిచి కులమునింగి యిచ్ఛావిహారంబుగ వానరులు వర్తింప వనపాలుఁడగు ముఖుండు కోపోద్దీపితుండయి,

తో. ఎవ్వరియాజ్ఞను నివ్వనవాటిక-నిపుడు జొచ్చితిరి మీ కొవ్వసెడఁగ నేఁ గొట్టెద నడ్డం బెవ్వ రనుచు బలుమారు॥ రా

వ. వారిని మర్దించిన, వారు పోయి మనవిచేయ, హనుమ దాడులు దధిముఖుని గుండె లవియునట్లు నులిమిన, భయపడి వ వాపోవుచు సుగ్రీవునిఁ జేరి నమస్కరించి,

ఫీల్ రాగము: ఆదితాళము.

కపికులనాథా! కపికులనాథా! కృప జూడుము నను గపికుల నాథా॥ కపి॥ అంగదుండును హనుమంతుండును పొంగుచు గొల్ల పుచ్చిరివనము॥ కపి॥ వద్దని నేను వారిని నాగ, గ్రుద్దిరినన్ను గ్రుద్దెల్ల గాను॥ కపి॥ శ్రీమోక్షగుండ ధాముని యాన నే మీకు దెలుప నే తెంచినాను॥ కపి॥

వ. అనిన, నతండు మహానందభరితుండయి శ్రీరామునిడగ్గఱి,

స్రగ్విణి: జానకిన్ గాంచియున్ సంతసం బందుచున్। వాన రుల్ గ్రమ్మఱన్ వచ్చునట్లున్నదా!। కానిచో నేళికాకాననం బందునే।తేని వర్తింతురే ధీరులై దేవరా!

వ. సీతజాడ దొరకకుండిన దీనులై వత్తురు గాని ధీరులై వత్తురా! మధువనం బంతయు నిర్మూలంబు చేయుదురా! దాశరథీ! సత్కృపాశరధీ! యనిన రాముండ ట్లైన వారినిఁ ద్వరగాఁ బిలుపింపు మనుడు, దధిముఖునిఁగాంచి సుగ్రీవుం డిట్లనియె:

తో. రాముని కార్యధురంధరులై చని శ్రమపడి వచ్చిరి కాన!। నే మన గూడదు. ఇక జని వారల నిటకు దోడి తెమ్మనిన॥ రామ॥

వ. అతివేగంబునం దధిముఖుం డరిగి హనుమదాదులకు మ్రొక్కి సుగ్రీవునాజ్ఞ దెలుప నందఱుఁ గదలి మహానందంబునఁ బోయి సుగ్రీవ లక్ష్మణయుతంబుగ నున్న శ్రీరామప్రభువునకు సాష్టాంగ నమస్కారము చేసి వారి యనుమతంబున నందఱు నాసీనులైరి. అప్పుడు రాఘవుండు వారలం గని,

క. మీ రేగినకార్యము నెఱ
వేరినదా! యనుచు రామవిభు డడుగుటయున్
ఊరకయుండిరి యందఱు;
మారుతి యిట్లనుచుఁ బలికె మన మలరంగన్:

కేదార: ఏకతాళము.

కాంచి వచ్చితిఁ గనులారా॥ గాంచి॥ మించి సంపాతి గించి పాప వార్ధి లంఘించి, లంకశోధించివివరించి భావించి సేసి కాంచి॥ భూరిమలినాంబరధారన్ మోటుగుండవిహారున్ బొగడెటి శరీరన్ సువిచారన్ గతధీరన్ శ్రీమీారున్॥ గాంచి।

వ. అని విన్నవించిన శ్రీరామమూర్తి యాదరంబునఁ 7 యిట్లనియె:

తో: ఎటువలె బోయితి! నెటుల గంటివి! యెటువలె భాసి తివి!। కుటిలాలక నీకెటెఁగించిన ముచ్చటలు దెల్పు హితమతివి॥ ఎ

వ. అని యడిగిన నాంజనేయమూర్తి యిట్లనియె:

గీ. స్వామి, మీయాజ్ఞ దలఁదాల్చి జనినమేము
ఘనుఁడు సంపాతి తెలుప మార్గంబుదెలిసి
వరుస నా రామడలుగల వార్ధి నీదు
దయను వనచరు లరయఁగ దాఁటినాఁడ.

వ. ఇటుల దాఁటి రాత్రికాలంబున లంకఁ బ్రవేశించి ర కుంభ కర్ణాదియోధుల గృహంబులెల్ల నరసి మీాదేవిని గానక ం కారామంబులోనికిఁ జని పరిశీలించిన నొకశింశుపావృక్షంబు క్రింద-

తో: దీనాననయై దివ్యముగా రామ! ధ్యానం బొనరించు దానవకాంతలు దనజుట్టును జలమూని నిలువ నొప్పుచు ను॥ రామ

వ. ఉండఁగాఁ గాంచి సీతగా నెఱింగి తదీయవృక్షం సూక్ష్మరూపంబున నిలిచి తఱివేచి,

తో: తమకథ యాద్యంతము నుడివిన విని, ప్రమదంబున జేరి। క్రమమున నాతియు గర్జానందముగా వచింపు మన జేరి॥ ర

వ. మీకును మాకును గలిగిన సాంగత్యవివరంబును మీావ బంపఁబడి నేఁ జనుటయు లోఁయగా సర్వంబుఁ దెలిపి తమ ముద్దు గర యిచ్చిన,

క. కనులను బలుమఱు నద్దుచుఁ
దనతలమానికము నిచ్చి తగఁ బొమ్మనుచున్
నను బంపించెను మీతో
ననుమనె నొకకొన్నిమాట లాశ్రితవరదా !

జంఝూటి: అటతాళము.

పదినెల లాయెను బతిబాసి యనెను; మదిలోన నిక దనను మఱన వద్దనెను॥ పది॥ రెండు నెలలకు రాకుండిన నికను ఖండించు సీదశగళు డని యనెను॥ పది॥ కూ్రరులపాల్ చేసి యూరకుండినను వీరధర్మముగాదు వినిపింపు మనెను॥ పది॥ రాక్షసులను జంపి రక్షింపు మనెను; మోక్షగుండేశ్వర, మ్రొక్కితిననెను॥ పది॥

తో: కడువడితో నను గాకము జీరినఁ గర మలిగెనుగద మునుపు। ఎడబాపెను నను నీరక్కసుపై నేల గినియ వని తెలుపు ॥రా॥ ఆలక్ష్మణుతో నను మనియెను బర్ణ శాలచెంతఁ దా ననిన। బాలవాక్యములు భావింపక దనుఁ బాలింపగ వేగమున॥ రామ॥

వ. అన్నతోఁ గలిసి వచ్చి పుత్రమిత్రాదులతోఁ గూడ దశకంఠుని నులిమి తనచెఱబాపు మన్నది. సుగ్రీవునితో దన కష్టంబు దెలిపి చాల యడిగితి నని చెప్పుమన్నది. యంత నామెచే దీవన లంది సెలవుఁ బొంది,

క. నే వచ్చి పోవుసంగతి
రావణునకుఁ దెలుపఁ గోరి రయమున వనమున్
వేవేగమె పెకలించియు
దేవారుల గొందఱను వధించితి నలుకన్.

వ. అంత రావణుం డింద్రజిత్తుచేత నన్నుఁబట్టి తెప్పించి యడిగిన నాసంగతి యంతయు స్పష్టముగఁ జెప్పిన విని యలిగి నావాలంబునకు నూనెగుడ్డలు జుట్టించి కాలిపించిన వాలంబుఁబెంచి లంకాపుర మంతయుఁ గాల్చివేసి సముద్రములో ముంచి తోక చల్లార్చుకొని,

తో: వారిధి దాఁటియు వానరులను గూడివచ్చితి మీసన్నిధికి। వారక యిదియే వార్త యనుచు నానవాలిచ్చిన గొని యులికి॥ రామ॥

వ. సుగ్రీవునిఁ గని రామచంద్రుం డిట్లనియె:

కాంభోజి: అటతాళము.

ఈమానికమ్మునే నెటులను వీక్షింతు? నేమిచేయుదు భానుజా! కామించి మాపెండ్లి కాలంబునందు మామామకూతున కిచ్చె మంగళప్రదముగ॥ నీమానికము॥ అప్పటినుండి తనకొప్పులో ధరియించె; నిప్పటి కిటుబంపెను! యెప్పుడో మోతుగుండేశుడ నా నే నాయొప్పుల కుప్పను దప్పకగాంతునో!॥ ఈమానికమ్ము॥

వ. అని వగచుచుండ,

క. వగవ బనిలేదు రాఘవ
మిగిలినకార్యమున కింక మేకొనియనిలోఁ
బగతురను జంపి చెఱవా
పగ దను మీదేవికదియ ప్రకృతంబగుటన్.

వ. అని సుగ్రీవుండు దెలిపిన దుఃఖంబు విడిచి ధైర్యంబుఁ బూని యాంజనేయుని గాఢాలింగనంబు జేసికొని,

తో: శతయోజనవిస్తారం బగునాసాగర మెటు దాటితివి?। అతి ధైర్యంబున నాలంకాపుర మరసి యెటుల వచ్చితివి॥ రా॥

వ. అనిన హనుమంతుండు—

గీ. శాఖపైనుండి మఱియొక శాఖపయికి
నెగురుశాఖామృగంబుల కెంతశక్తి!
తలప నిరుమారు లాసముద్రంబుదాఁటి
వచ్చుటెల్లను నీపరిభావంబగాదె!

వ. అనిన రాముండు—

తో: అంతమంది యోధానుయోధు లా యసురులు గనుగొన హెచ్చు। చింతింపక గాల్చితివి లంక యిది యెంతధైర్య మనవచ్చు॥ రా॥

వ. అనిన దానికి నాంజనేయుండు—

తో: జానకి నిశ్వాసంబున నీకోపానలమున నాలంక । కానగ ముందే కాలిపోయె; నే గాల్ప గలనె యకలంక॥ రామ॥

వ. అను వాక్యంబులకు శ్రీరాముండు పరమానంద భరితాంతఃకరణుండై,

గీ. ఎంత కార్యంబు జేసితి విద్ధచరిత!
పరమబంధుఁడ వగుదువు పరఁగ మాకు!
నరయ మత్ప్రద మిచ్చెద! నంతకంటె
నన్య మేమున్నదయ్య నీ కనుచుఁ బలికె.

వ. అంత హనుమంతుండు నయ వినయ భయంబులుఁ దోఁపఁ శ్రీరామచంద్రునకు సాష్టాంగనమస్కారంబు లొనరించి యంజలిబద్ధుండై యనుచున్నాఁడు—

శహాన: ఆదితాళము.

రామా భానువంశజలనిధిసోమ! శుభామలకామా ॥ రా॥ హైమవతీజపితదివ్యనామ! నుతామరక్షేమదా! ॥ రా॥ నేమది దెలియగ నేరక దనుజవిరామ, యొక్క యపరాధ మొనర్చితి॥ రామా॥ జనకజ నీ కిమ్మని యిచ్చిన పావనముద్రిక యొకమునితా గైకొనె॥ రా॥ అమ్మని యెవ్వరో! క్రిమ్మటియియ్యక పొమ్మని బంపెను బోసగ మోక్షపుర॥ రా॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులు విని రాఘవుండు నవ్వుచునిట్లనియె,

తో: నే నేముని నై నిలిచితి నక్కడ నీగర్వం బుడుపఁగను వానరవర, యెవ్వరిపనిగా దది; మానుము సంశయ మికను॥ రా॥ ఇదిగో జానకి, యిచ్చిన యుంగర మిపుడు వ్రేల దాల్చితిని, ముదమున గనుమన ముద్రిక గనుగొని మదిలో గర్వము మాని॥ రామ॥

వ. శ్రీరాముండు సాక్షాన్నారాయణుం డని యాత్మ నెంచి హనుమంతుం డిట్లని పొగడుచున్నాడు:

కీరవాణి : రూపకము.

తపనకులజ! దాశరథీ యపరాధిని గాపాడు॥ తపన॥ అపరిమితానుపమచరోనిపుణ దీనపాలక॥ తపన॥ నిగమజాలమైనను నీ నిజము దెలియదనుచు విబుధు లగుణుని గా దలపోసి యఖిలమునను గాంతురు నే నగచకుండ మూఢుఁడ దెలియగ నేర్తు నె! మోతుగుండనగరనిలయ నారాయణనామశర్మవినుత రామ॥ తపన కులజ॥

వ. అని యనేక విధంబులఁ బొగడిన శ్రీరామచంద్రమహాప్రభు డానందవార్ధి నోలలాడి హనుమంతునియందు పరిపూర్ణ వాత్సల్యమునుంచె.

ఆశ్వాసాంతము: తోహాగ.

అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరికథను। ఘనముగఁ జెప్పెను గద యిది సుందరకాండము చిలుకును సుధను॥ రా॥ ఇది వినువారల కిహసౌఖ్యంబులు గొదవ లేక చేకురును। ముదమున దుదకును ముక్తి లభించును మోతుగుండహరికృపను॥ రామా॥ రామా॥

క. నాచేతనైనకొలఁదిని
జూచి రచింతిని దీని సుజనులు నెఱసుల్
దోఁచినయెడ దిద్దు రని
నాచిత్తములోన నమ్మినా నన ఘంబుల్.

మోతుగుండరామాయణహరికథ యందు సుందరకాండము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర గురు పరబ్రహ్మణేనమః

అవిఘ్నమస్తు.

మోక్షగుండరామాయణము

హరికథ.

యుద్ధకాండము.

రామమూర్తియటుల న
ర కృపారసము చిలుకఁ బలికినపలుకుల్
యండై వాయుకుఁ
మారుఁడు వాఁగడంగఁ దొడఁగె మన మలరంగన్.

తోడి: రూపకము.

రి కోరి భజియింతు సారసాక్ష! సేవింతు! మారకోటిమంగళ
ర! తారహార! మేరుధీర! ॥శౌరి కోరి॥ మోక్షగుండఖేల! పృథు
చేల! ప్రతిపక్షమదవిఘాల! నిటలాక్షవినుతశీల! గుణజాలా!
! బుధరక్షక! నారాయణాకవిపక్ష! వరకటాక్ష! సమదరాక్షస
క్షశిక్షదీక్ష మోక్షదక్ష ॥శౌరి॥

ని కొనియాడిన రాముఁడు
మున నలరారి యపుడుమారుతి వినఁగా
జూని గనుఁగొని పలికెను
నఘూయిఁకఁ జేయవలయునది యెటు లోకో—!
వారిధి మన మెటువలెను దాటుదుము! క్రూరరాక్ష
రి నెటుల జంపుదుమో! మన మెటు భూసుత గం
॥ శ్రీరా॥

తో: తారకలను సికతంబును వర్షపుధారలనైన గణింపఁ
గాని కపివీరులసేనల దీఱగమా లెక్కింపు॥ రామ॥

క. పదులును నూర్లును వేలును
బదివేలును లక్ష కోటి పదికోటులు న
ర్బుదములు న్యర్బుదములుగా
గోదువలు లేకుండ వెడలెఁ గోతుల గుంపుల్.

తో: చెట్టులనుండియు గుట్టలనుండియుగట్టులనుండియుఁ
పుట్టుబగలి నట్టట్టహాసమునఁ బొదలుచుఁ జేరెను బ్రబలి॥ రాము

వ. ఇట్లు వానరసేనలు నేల నింగియు దిశలను బట్ట
నసంఖ్యాకంబుగాఁ గిచకిచధ్వనులచే దిగంతరాళంబు భేదిల్లఁజే
వచ్చిన, సంతసించి యుద్ధయాత్రకు సాగఁ దోలు మని నీలున
పించి, రాముండు హనుమంతుని, లక్ష్మణుం డంగదుని నెక్కి
పుండు దోడరాఁ, బ్రవాహంబుపొంగి పాఱినట్లు గిరివయ
ణంబుల వచ్చి సముద్రతీరంబున నుహేంద్రాద్రికిఁ జేరి రాముఁ
చున్నాఁడు:

కళ్యాణి:రూపకతాళము.

వనధి దాటి లంకఁ జేర నశేము మనకును! హనుమంతుం
బోయెనో! మనమున కాశ్చర్యం బగు॥ వనధి॥ నింగి ముట్టె
తరంగంబులు నుడులు రంగుగ వెంబడి వెంబడిఁ బొంగుచు నేతె
॥పీవనధి॥ భీకర మకరములు, ఒలు తి కగుమీనములు ప్రాకటముగ
డపుడు పైకిని బొడగట్టె మునుగు॥ వనధి॥ ఎంతదూర మరయ
కంతు లేదు తెలియ! సంతతము మోతుగుండకాంతుఁడ
యుండిన॥ వనధి॥

వ. అని శ్రీరాముండు డోలాయమానమానసుం డగు
లక్ష్మణుండు—

క. శ్రీరామ, నీకు సేవా
పారీణులె దాటుచుండ్రు భవసాగరమున్;
ఊరక బలికెదుగా కీ
వారధి యన నెంత నీకు వశమగు టరుదే!

వ. అని పలుకుచుండ నింతలో సూర్యాస్తమయమైన సైన్యంబులెల్ల నియామకస్థలంబుల విడిసిరి. రామ లక్ష్మణ సుగ్రీవులు గాలోచిత కృత్యంబులు దీర్చి యొక్కచో శయనించి జానకిని దలంచుకొని, రాముఁడు—

తోడిరాగము: అటతాళము.

ఎన్నఁడు గాంతునో ని న్నిఁక జానకి! కన్నులకు బొడగట్టుచు వక్కట!॥ యె॥ ఒంటిగ నుండఁగ నోపనినీ కిటువంటి విపద్దశ వచ్చెనె భామిని॥! యె॥ బాపురె! మనలను బాపినక్రూరుని నాపగ దీఱగ రూపడగింపనె!॥ నె॥ మోక్షగుండపు రాధ్యక్షుఁడనయ్యును రాక్షసమాయకు భ్రమపడిపోయితి॥ నెన్నడు॥

వ. ఇటుల విలపించుచున్న రామచంద్రున కుపచరించుచు లక్ష్మణ సుగ్రీవు లిటు లనుచున్నారు.

శా. నిత్యానందమయుండ వై తనరు నీనేర్పుల్ విమర్శింపఁగా
సత్యాధీశునకైన దీఱ దనుచో, సర్వేశ, మే మెంత! నీ
వత్యంతంబును దుఃఖ మొందెదవు జాయాభ్రాంతి లీలార్థమె?
శ్రుత్యంతంబున వెల్గు నీచెయువులున్ జోద్యంబు లౌ నీశ్వరా!

వ. లోకవిడంబనార్థము అవతరించినాఁడవు గాన, లోకానుగుణముగ నటించుచున్నాఁడవు. నిదురింపు మన్నా అని పలికి యందఱు నిదురించిరి. అంతనుదయంబయిన నిక్కడ లంకలో రావణాసురుండు గొలువుకూటంబు జేరి మంత్రుల నందఱ రావించి యి ట్లనుచున్నాఁడు.

గీ. మంత్రులార, వినుఁడు మర్కటం బొక్కటి
లంకిణిని జయించి, లంకఁ జొచ్చి,

వనము బెఱికి వైచి, వైదేహి బొడగాంచి,
పురముఁ గాల్చి దనుజవరులఁ ద్రుంచె;

తో: మన చే జిక్కియు మఱి వంచకుడై వనధి దాటి వేగము
జనియె: రామలక్ష్మణులఁ గపుల జయ్యనఁ దేఱఁగ మోదమున ॥౮

వ చనుదెంచి సముద్రతీరంబున విడిసినట్లు చారులవలన వింటి నెటులనైన రాముండు వారధి దాటి రాకమానఁడు. దీని కేదె సమపాయంబు యోజించి తెలుపుఁ డని పలికిన మంత్రు లుద్దండంబు బొబ్బ లిడుచు నిటు లనుచున్నారు.

కేదార: ఆదితాళము.

ఏల యిట్టులడలుచుండెదవు రాక్షసరాజ! ॥ యేల॥ చాల దిక్పాలుర నవలీల గెలిచి నట్టిబలశాలివి శాత్రవగర్వాపహారివి నీవు! జే రీతిబలుక కింకఁజాలు మనుష్యు బంపిన నీ వేళబోయి పగతుర గీలాభి మొనరింతుము॥ యేల॥ ఖండితముగను మోతుకుగుండ శ్రీకోదండపా దండఁజేరి దండికోతిపిండుతో గూడఁ జెండి పంచుకొని మేమువం కడుపునిండ దిని, నిండు వేడ్కతోడ నత్తు మింతను నీ డెందమున నేల॥

వ. అని మంత్రులు పలుకు నంతలో నింద్రజిత్తు ప్రహస్త శ మాయ మహాకాయ అతికాయ మకరాక్ష యూపాక్ష విరూపాక్ష ధ మ్రాక్ష శోణితాక్ష ఖడ్గరోమ వృశ్చికరోమ సర్పరోమ కంపన అకంప కుంభ నికుంభ మహోదర అగ్ని కోపన దుర్ముఖ దేవాంతక విద్యు జ్జిహ్వాదిరాక్షసవీరు లత్యయబలశౌర్యధైర్యంబు లపార్యంబు లగుచుం సింహనాదభుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు రావణబ్రహ్మ కనుచున్నారు

బేహాగ్ । ఆదితాళము.

ఇక మానుము మానుము నీ పిచ్చింత! యీ మానవులు వానర లన నెంత! మనము చూచి చూడకుండ విడువ నాఁడు వాఁడు లేచి

తప్పించుక పోయినాడు! మే మేచి వెంబడిం బడినేడు వారిపీచ మడం చివచ్చెదము చూడు॥ మిక॥ పటుశౌర్యవిక్రమధారు లనుచు,నని వార్య శస్త్రాస్త్రనిపుణు లనుచు, గన కాహార్యసమధైర్యపరు లనుచు, నసుర వర్య, మా ప్రతాపములు గనుచు॥ నింక॥ పెద్దకొండలు బిండిచేయు దుము! ఆఖండలాదుల దోలెదము! కపితండముల నుగ్గుజేయుదుము! మోక్షగుండహారిని బట్టి కూల్చెదము॥ ఇకమా॥

వ. ఇంతలోం గుంభకర్ణుం డాదినంబున నిద్ర లేచియుండి యన్న దర్శనంబునకు విభీషణయుతంబుగా వచ్చిన. గారవించి వారికి దగిన పీఠంబుల నివసింప ననుజ్ఞయిచ్చి, రావణుండు కుంభకర్ణున కిట్లనియె:

క. తమ్ముండ, నీ వెఱుగవు; చి
త్ర మ్మగు నొకవార్త గలదు; రాము డనంగా
నిమ్మహిం గల డొకభూపతి
సమ్మదమున వానిభార్య జానకి యనం గన్.

వ. దండకావనంబున వా రిద్దఱుండంగా నతని నేమఱంజేసి యా సీతను దెచ్చి, కూడ యత్నించుచున్న నొప్పనందున రాక్షస స్త్రీలం గావలిపెట్టి,

తో: మనయశోకవనమున నుంచిన,రాముని పేరణమున మొన్న। వనచరుం డొక్కడు వచ్చి చూచి పురమును దహించి తాజన్న॥ రా॥

వ. వాండు జాడం జూపింపగా ననేకవానరులం గూడి రామ లక్ష్మణులు వచ్చి సముద్రంబున కవ్వల విడిసి యున్నారు. దీని కేది యోజన యున, నవ్వి కుంభకర్ణుండు——

జంఝూటి: అటతాళము.

రఘురాముని సామాన్యనరు డని రావణా యనకు ఓ రావణా యనకు! నిర్లక్ష్యముగ గనకు॥ రఘురాముని॥ గోపింపకుండేయు తడా యె; లక్ష్మిసుందరియే సీతా శ్రీసుందరి యే సీతా వరసుగుణవిఖ్యాతా॥ రఘు

రాముని॥ ఆఘునునిసతి జెఱబట్టుటే రాక్షసులు చెడి రనుకో! రాక్ష
సులు చెడి రనుకో! ధరమునుటలే దనుకో॥ రఘు॥ శ్రీమోతుగుండక్ష
రీశ్వరునితోఁ గక్ష యేటికి! బ్రతికక్ష యేటికి! సరిగాదు మాటికి॥ రఘు
రాముని॥

వ. అని కుంభకర్ణుం డనునంతలో మహాపార్శ్వుం డను రాక్షసుండు రావణునితో నిటు లనుచున్నాఁడు:

క. సీతను గూడుటకై నీ
వీతీరున భీతినొంద నేలా! బలిమిన్
బ్రీతిగఁ బట్టి రమించిన
నాతెఱవ మ తేమిచేయు నయ్యా! యనఁగన్.

వ. అమ్మాటకు మనంబున నానందంబునొంది మహాపార్శ్వుఁ జూచి యిసుమంత దీనత్వంబుదోఁత రావణుఁ డిట్లనుచున్నాఁడు.

జంగ్గూటి: అటతాళము.

వినరా మహాపార్శ్వ, విశదముగాను! మును బ్రహ్మసభ కేను బోవు చుండగను॥ వి॥ పుంజికస్థల యను పువ్వుబోణిని రంజింప బలిమిమై రమి యించితిని॥ వినర॥ అది విని మోతుగుండాధీశసుతుడు నెదలో గినిసి శపియించె నాయజుఁడు॥ విన॥

వ. ఇది మొదలగు మది నొప్పని మదవతుల గదిమి మదనకదనంబునఁ బొదలించితి వేని నీ పదితలలు పదిపదులతునియలై పుడమిం బడుగాక యని వనజభవుండు శపించె గాన, మునుపటివలె విచ్చలవిడి మచ్చకంటుల జోలికి బోజాలరా! యనునంతలో సుగుణభూషణుండగు విభీషణుండు మృదుభాషణంబుల నన్నకు సభిముఖుండై యిట్లనుచున్నాఁడు.

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

అన్న ! నే నొనరించు విన్నప మాదరింపుము రావణా! తిన్నఁగా
నీమంత్రివర్యులుఁ దెలుప నేరరు రావణా!॥ అన్న॥ సీతను దెచ్చుట

నాశనహేతు వనుకో రావణా! నీతిమాలి జరించుచేటే కడుపాతకంబగు రావణా!॥ అన్న॥ రాక్షసులను నమ్మి మది గర్వంబు నొందకు రావణా! మోక్షగుండాధీశు నెదిరి వెహాహరింతురె! రావణా!॥ యన్న॥

వ. అని నుడువు విభీషణుని దూషణ వాక్యంబులకు రోషించి భీషణంబుగా నవలోకించి యశనిపాతసదృశంబు లగు పరుషవాక్యులతో నింద్రజిత్తు గద్దించి కొలువుకూటంబు దద్దరిల్లునట్టుగా నిట్లనియె:

అఠాణ: ఆదితాళము.

నన్నుఁ బేలగ గంటివా! నన్ను - గన్నతండ్రిని యంటివా! నీవు ॥నన్ను॥ పిన్నబ్బ యని యూరకున్నను గాని లేకున్ననోరుతునే నీ వన్న మాటలకు॥ న॥ గిరి జగడము జేయఁ గోరి యే తెంచి సభవారిముందర యేమో దూరి తెలిపేవు నీవు॥ నన్ను॥ భీమబలమున సుత్రామాదులను గెలిచి యీమహి నింద్రజిత్తు నామము దాల్చినట్టి॥ నన్ను॥ మోక్షగుండేశ్వరుని పక్షముగాను నిలిచి రాక్షసవీరుల నుపేక్షగా నాడెదవు॥ నన్ను॥

తో: వంచుదు నాదిక్పాలకులను! దొర్లించుదునా కులగిరుల! దంచుదునా దిగ్దంతుల బట్టి కలంచుదునా యంబుధుల ॥రా॥ కొట్టుదునా యుడుకోటులురాలఁగ! మట్టుదునా యురగులను! బట్టుదునా శశిభాను బింబముల ! నెట్టుదునా ప్రమథులను॥ రా॥

వ. ఏ రందఱు వినఁగ నాముందర రఘునందనుని వందిబృందంబులచదంబున నభినందించెదవుఁ : తొందరపడకు. కపి సందోహంబులఁ జిందరవందరఁ జేసి యమ్మనుజుల ద్రుంచి మాతండ్రి డెందంబు నానందంబు నొందింపకున్న నే నింద్రజిత్తునా ! విభీషణా ! అపృచ్ఛసంభాషణా ! యనిన పలుకులు ములుకులవలెఁ జెవిసోకిన నులికిపడి కనుఁగొలకులు గెంపులొలుక నలుకతో విభీషణుండు—

కళ్యాణి: అటతాళము.

రణభీషణుడైనరాముని విక్రమ మణుమాత్రమును నెఱుఁగ కాడెద విటుల; ననిమిషేంద్రు జయించునటుగాదు దహనాంతికాసుర వనప పవనుల గెల్చినటుగాదు! ధనదేశులను బైకొని సదా బెదరించినటుగాదు! నీకెఱుక లేదు! దనుజులను బొలియింపఁగా నావనజనాభుడు రఘుకులంబున జననమొందెను రాముఁ డనఁగా; మనుజమాత్రునిగా దలంతువా!॥ రణ॥ పుడమి నా రావణుకడుపు జెడ బుట్టితివి! కొడుకవు గా వీవు! కులనాశకుడవు! చెడుగుపనులకుఁ జెడ్డవయినావు! నీకూతలను లోబడెను దశకంధరుఁడు జెడిపోవు! శ్రీ మోక్షగుండ యొడయఁ డెక్కువ యనుకొనగలేవు! మీకిక జావు తడవుజరుగదు! గపులఁగూడియు వెడలి రాముఁడు లంక జొచ్చియు గడియలోపల మృత్యువాతను బడగజేయక యూరకుండడు॥ రణ॥

వ. ఇట్లు పలుకుచున్నంత రావణుండు నితాంత కుపితస్వాంతుండయి దిగంతంబులు ఘూర్ణిల్ల నిట్లనియె:

క. మానవులను వానరులను
బూనికతోఁ బెద్దజేసి పొగడెద విచటన్!
మానవభోజను లగుసీ
దానవులను పరకుగొనవు తగునా నీకున్!

ఉ. రాముఁడు దైవ మంచును దిరంబుగఁ బల్కెదు! దైవమైన దా
భూమిజఁ గూడి కానలకుఁ బోక్కు నువచ్చునె! నేను వేగమే
ధీమతి నేగి సీతగొనితే నెదిరించి జయింప కుండునే!
నీమదిఁ గానలేక మము నిందగొనర్తువుగా విభీషణా!

తో: దాక్షిణ్యంబున దమ్ముడవని యీతప్పును గాచితిగాని, కక్షగట్టి పరపక్షము లాడిన శిక్షింతును దయ నూని ॥రావ॥

వ. అనిన విభీషణుండు —

తో: ఈరాక్షసకుల మెందుకు జెఱుతువు ? ఏలనీవు జెడియెదవు ? శ్రీరామునకును సీత నిచ్చి రక్షింపు మనుము బ్రతికెదవు॥ రా॥

ఫరజు రాగము: ఆదితాళము.

రామారమణి ని మ్మిల రామునకు నిక॥ రామా॥ నా మాటలు వినిన బ్రతికెదవు ! నీ మతమును మానిన మేలు సుమీ॥ రామా॥ రాముడు నీదు శిరంబులు వడిగా భూమిని గూల్చక ముందుగను నీవు ॥ రామా॥ తరుచరు లంబుధి దాటి వచ్చి యీపురముచు జెఱుపక ముందుగను నీవు॥ రామా॥ పుడమి మోక్షగుండ, యొడయునితమ్ముని కడుకోపాగ్నులు వెడలక ముందే ॥రామా॥

వ. ఇట్లు నొక్కి చెప్పిన రాక్షసరాజు కోపోద్దీపితుండై దిక్తటంబు లటునిటుఁ జలింపఁ, బెటబెటఁ బండ్లుదీటుచుఁ గుంభినీ తలంబద్రువఁ, గుంభోద్భవుండు మ్రిగ్గ నంభోనిధు లింకఁ, గుంభినీధరంబులు సెదర విజృంభించి యిది యొకవిలయకాలంబో ! యని సభాసదులు భయభ్రాంతస్వాంతు లగుచుండ దిగ్గన గద్దియడిగ్గ నుఱికి వేగంబ కరవాలంబు జళిపించుచు భీషణంబుగా విభీషణువ్రేయఁ బోయి, మాని, వక్షస్థలంబు పయి నొక్క తన్ను దన్నిన వజ్రనిహతం బగు గిరింబోలె నేలంబడి లేచిన తమ్మునిఁ జూచి.

ఫీల్: ఆదితాళము.

పోరా! పోరా! యిక లేచి పోరా! చాలును పోరా! ఛీ యటు ॥పోరా॥ పోరా! యిక మాపురిలో నుండక, పోరుమాని కాపురము లేచి ॥పో॥ పట్టుగ రాముడు జుట్టమైన నీపట్టున జని మొఱవెట్టుకొనగ లేచి ॥పో॥ తమ్ముడ వని నిను నమ్మ దగదు చిత్తమ్మున దెలిసితి! దాయాదివి లేచి॥ పోరా॥ మోక్షగుండకమలాక్షుని నిన్నును శిక్షింపక నేనీక్షితి విడువను॥ పోరా॥

వ. అని ఖండితముగాఁ బలికినవిభీషణుండు రోషించియనలుం నలుఁడు, హరుఁడు, సంపాతి యనునలుగురు సచివులతోడఁ బ్రయాణంబయి కాకుత్స్థుని కొలువునకుఁ జనుఁ వాఁడయి,

తో: నీకు హితమ్మును నే నెఱిగించినఁ గైకొనవైతివి నేఁడు తాకి వచ్చినంతటనైనను జిత్తమున దలంతువునాడు॥ రాము॥ ఇదివర నిను విడువ దలచి నే నేమో నిలిచితి గాని। యిదిగో పోమె నినకులేశు సేవించుటకయి మది బూని॥ రామ॥

వ అని తత్క్షణంబు లేచి తను తల్లి మందిరంబునకుఁ జ నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

క. అమ్మా రామునితో స
ఖ్యమ్మున మను మనుచుఁ బఙ్క్తికంఠునితో నే
నెమ్మది బోధించినఁగో
పమ్మున నాయెడదఁ దన్ని పరిభవపఱిచెన్!

వ. ఈనురాత్మునిఁ గనుచు నే నిం దుండజాల కరుణాశరధి యగు దాశరథినుఖుగుఁ జేరెద. సెల విమ్ము మాతా! త్రైలోక్య విఖ్యాతా! యనిన గైకసి చింతాక్రాంతయయి కొంతవడికి వివేకంబు నొంది యిట్లనియె:

ఖ్యాండుస్వరము: ఆదితాళము.

పోయిరా విభీషణా! యిఁకఁ బొమ్ము సుగుణభూషణా! పాయక శ్రీరామభద్రుని కృపను దీర్ఘాయురారోగ్య మహైశ్వర్యములు గల్గు ॥పో॥ నిన్ను జేరదీయును; శర ణన్నవారి గాచును; మున్ను నీతండ్రిచే విన్నా: నయోధ్యలో వెన్నుడు రాముఁడై వెలయు నటంచును ॥ బోయిరా॥ మోతుగుండవాసుఁడై మునిముఖ్యహృదయ భాసుఁడై రాక్షసులను గూల్చి, రావణు వధియించి, యీక్షితి లంక నిన్నేలించు నిజముగ॥ బోయి॥

వ. ఇట్లు దీవించి పంపిన నామె సెలవుగైకొని, మంత్రులు దానును బ్రయాణంబయి,

తో: రావణదనుజుని ప్రాణపంచకం బీవిధి జను నన్నటుల। వేవేగంబున నెగిరి వియత్తలవీధిని బోయిరి యిటుల॥ రామ॥

క. అంబుధిని దాటి వారలు
నంబరపదమునను రాఁగ, నది గనిగపిసై
న్యంబులు భానుజునకు దెలు
పం బరికించియును రామభద్రున కనియెన్.

కమాచ్: ఆదితాళము.

వచ్చేవారెవ్వరో! పరికింపుము రామ!॥ వచ్చే॥ హెచ్చుగను జెచ్చెరను నిచ్చటికి విచ్చలవిడిగా ముచ్చట లాడుచు॥ వచ్చే॥ దనుజపతి యనుమతిచే మనపయికిఁ జనుదెంచు నరాశనవరులేనో!॥ వచ్చే॥ మోక్షగుండాధ్యక్ష, మము నీక్షణమే దీక్షతో బ్రోచిన శిక్షయొనర్తుము॥ వచ్చే॥

వ. ఇట్లు వీ రాలోచించుచుండ దివినుండి విభీషణుండు—

తో: రావణు ననుజుఁడ దావకభక్తుఁడ నేవిభీషణాఖ్యుఁడను। దేవరవారికి దేవి నియ్యుఁమని తెలిపిన వినమని దాను॥ రామ॥

గీ. నన్ను నుగ్రదృష్టి గ్రన్ననవారసి
తన్నుఁ గొలువులోన దానవేశు!
డంత నతని విడిచి యాప్తమంత్రులఁ గూడి
వచ్చినాఁడ నీదు ప్రాపుఁగోరి.

కేదార: రూపకతాళము.

దేవ దేవ! సేవకుండఁ గావు మింక నన్ను! గరుణాకర నీవు దప్పరక్షకులు లే రిక; భావములో భావింపకుమా వేఱుగ॥ దేవ॥ అక్షయనారాయణదా సాఖ్యమనః కంజవరసదనా! మోక్షగుండవాస! శశివదనా! రాక్షసు డని శిక్షింపకు రక్షింపుము॥ దేవ॥

వ. అని పలికిన వాక్యంబులకు రాముం డాలోచించుచు సుగ్రీవుండు గ్రమ్మఱ నిట్లనియె:

తో: అసురులమాయల కంతు లేదు మీ దెసను వ చున్నాఁడు। పసమీఱఁగఁ గాపాడఁ దగున చంపగ దగునా! ర సపుడు॥ రా॥

క. శరణన్న పగతునయినన్
ఖరకరకుల సంభవులకుఁ గాచుట యవ్రతం
బరియగు రావణు తమ్ముని
నరయుదు సౌమిత్రి బోలె ననుజ పేర్మిన్.

వ. అట్లయిన వీఁడు వంచించునని భయపడుచు వేమ సుగ్రీవా !

తో: క్షణమాత్రంబున జగము సృజింపఁగ బెనుప నడప నొ తనరు కర్తనగు నను జెనకఁగ నెటుదనుజుల కగు రేపి?॥ రా॥

సం. వ. అనుచుండ, నాంజనేయుం డిట్లనియె:

ముఖారి: ఆదితాళము-(వలదచ.) వలె.

తగదు వీనిపై నలుగు శ్రీరామచంద్ర॥ తగదు॥ పగవానిగఁ పగ వల; దీతఁడు సుగుణాఢ్యుఁడు ఘనుడు దగునీతిపరుడు॥ తగదు॥ తను జూపిన దోష మునుచు జ్యేష్ఠభ్రాతకు దెలిపె నాడు;విడిపించినా ॥తగదు॥ మనపక్షము నగుమాటలు బోధించు మనుజాశనపతితో వక ధృతితో॥ తగదు॥ మోక్షగుండేశ్వర, మోసము రా దిక దీక్ష నభయ మిడుము॥ తగదు॥

వ. అని తెలిపిన హనుమంతుని పలుకుల కలరి జలజా కులుఁడు జలజాప్తనందనున కిట్లనియె:

తో: అభయం బిచ్చెద నావిభీషణుని నరసితోడితె మ్మనఘా సభయుల నెల్లను సమ్మానించుట ప్రభువులపని పొ మ్మనగా॥ రా॥

వ. వల్లె యని సుగ్రీవుండు పయి కేగిరి విభీషణుని మంత్రి యుక్తంబుగా గొనివచ్చి రాముసిం జేర్చి నంతఁ దత్పాదారవిందంబుల శిరంబు మోపి సాగిలిపడి,

బిలహరి: ఆదితాళము.

శరణు దివాకరకులజా! చరణవినిర్జిత వరజలజ! ॥శరణు॥ ఇత రము నే నెఱుగనయ! గతి నీ వనుచును గనినాను॥ శరణు॥ అక్షర, నాకభయ మిడి మోక్షగుండాధిప, బ్రోవు వడి॥ శరణు॥ శ్రీయుత నారాయణదాసా యతహృదయ విహార సదా॥ శర॥

భుజంగప్రయాతము: నమోనంతరూపా! కనచ్చక్రదీపా! నమో వేదపాదాసు నాబానుమోదా! ।నమోలోకనాథా! ఘనజ్ఞానబోధా!। నమోభూతరక్షా! సనందాదిపక్షా!

కీర్తన: ఆదితాళము.

నీమయ మంతయు రామా! రామా! యేమిలేదు గద రామా! రామా!॥ నీ॥ సోమసూర్యులును, సురలు దిక్పతులు, భూమిముఖాఖిల భూతచయములు॥ నీ॥ మునులును బుధులు, దిగ్మూర్తులు గ్రహ ములు, దనుజ- మనుజ- మృగతరు విహగములు॥ నీ॥ నిగమాగమములు నిఖిల విద్యలును నగములు వార్ధులు నదులును నిధులు॥ నీ॥ మోక్ష గుండమున సాక్షిగ వెలసిన యక్షర, నారాయణకవివినుతా॥ నీ॥

వ. అని పొగడిన యానందించి శ్రీరామమూర్తి కృపారసం బొలుక యిట్లనియె:

తో॥: దానవ నీప్రార్థనను మెచ్చితి గాన, నీమదిలోను। దేని గోరి నను దాని నిచ్చెదను దెలుపు మనఁగ నతఁ డనెను॥ రా!

క. నీవరరూపము గంటిని
గావున నావంటి శుచియు ఘనుఁడు ను ధన్యుం
డీవిశ్వంబునఁ గలడే!
యీవే నీధ్యానమును వివేకము ముక్తిన్.

కాంభోజి: అటతాళము (నిన్ను నమ్మి.) వలె.

కోర నేర వేఱు కోరికలు మది; జేరి నీదుసేవ జేయుభ దప్ప॥ గోర॥ ఘోరదు, ర్వారని స్సారసంసారాబ్ధి దాటి మునింగా వారి సాంగత్యము॥ గోర॥ నారాయణశర్మాధారా, మోక్షగుండ గార, నీదుకొల్వకన్న నన్య మేమి॥ కోర॥

వ. అని వేఁడిన రాముండు సంతసించి,

ఉ. నన్ను భజించుభక్తుల మనంబులనే విహరింతు సీతతో,
నెన్నిక నీకు భక్తునకు నిచ్చితిఁ గొమ్మభయంబు నింక నీ
యన్నను బిల్కుమార్చి నినునాదృతి లంకకు రాజు జేయుదున్!
సన్నుతిఁగన్న భానుకులజన్ముల ఖ్యాతికి వన్నెవెట్టుదున్.

వ. అని తెలిపి హనుమంతునిచేత నిసుకతో లంకాపురిని నిర్మాణంబుఁజేసి యందు విభీషణుని గూర్చుండఁబెట్టి లక్ష్మణునివలన సముద్రోదకంబులు దెప్పించి యతని కభిషేకంబుఁ జేసి,

కీర్తన: త్రిశ్రజాతి. (సంతతంబున) వలె.

ఓవిభీషణా! యోవరభూషణా॥ యో॥ నీవు మనుము చిరంజీవగుచు నిక నావచనమ్మున॥ నో॥ ఎందాక రవితారకేందులు నుందురో యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో॥ ఎందాక నాకథ యియుర్వి నుండునో యందాక లంకారాజ్యం బేలుచుండుదు। వో॥ మోక్షగుండేశుని ముఖ్యభక్తుఁడవగు చక్షయలంకారాజ్యం బేలుచుండుదు॥ వో

వ. ఇట్లు విభీషణునకుఁ బట్టంబుఁగట్టి దీవన లిచ్చిన పిమ్మట సుగ్రీవుండు విభీషణునితో—

తో: రాముడు నీకును రాజ్యమొసగె గదా! రావణవధకును నీవు। ప్రావిమిపనికి బాసటయయి నిలువగ వలె ననగను సుగ్రీవు॥ రా॥

వ. కనుంగొని విభీషణుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

కీర్తన: రూపకము.

అందఱికిని దొడగునానందము యీనకు నింపొందగ దోడ్పడగ శక్తియున్నదె మనకు!॥ నందఱి॥ మీ సమానముగను నేను మెలగ నేర్తును రామదాసుడనై, యెపుడు సేవ దవిలి సేతును॥ అందఱికి॥ ప్రీతిగను మోక్షగుండవిభునిపనులలో నేను జేకనైన రీతి దిరిగి జేతు నవనిలో ॥ నంద॥

వ. అని యిట్లు చెప్పుకొనుచుండునంతలో రావణుని పనుపున శుకుండను చారుండు వచ్చి యాకాశవీథిని నిలిచి యందఱు వినుచుండ సుగ్రీవున కిట్లనియె:

లో: రావణు డెఱుకపఱుపు మను వాక్యము లీవిధముగు వినుమినజా ! వేవేగమె ! కపివీరుడవైనరు సేవింగ నేల యనుజా॥ రామ॥ నన్ను జేరుమా, యన్నివిధంబుల మన్నన జేసెద నేను; గ్రన్నన నీలంకకుఁ జనుదేఱుము కపిసైన్యంబులతోను॥ రామ॥

వ అని తనమాఱుగాఁ బలుకుచున్నాఁ డను నంతలో వన చరులు జుట్టుకొని యెక్కటితన్ను తన్నిన, దూతను పరాభవించుట నీతిగా దని రాముం డుడిపె. అంత వాఁడు మరల సుగ్రీవునితో రాఃణున కేమి చెప్పుదు ననవుడు,

కీర్తన: ఆదితాళము.

అన్న వాలి నాకు; నతడు మొన్న రాముచేఁ జచ్చె। నన్నఁ నే ననెడుమాట యధమ ! మానరా! ॥యన్న॥ లంకకు ర మ్మని య లంకముగఁ గోరినావు; లంక కేగుదెంచువిధము లలిని వినుమురా॥ మోక్షగుండవిభుని మోసపుచ్చినావు కాన నిన్ను శిక్ష జేయ రాఃగూడి చేర వత్తురా॥ యన్న॥

వ. అని చెప్పుము పోరా! రాక్షసాధమా ! యని పలికిన, వాఁడు చావుతప్పించుకొని లంక కేగులోపల శార్దూలుం డను రక్కసు

వలనఁ గపిసైన్యంబుల బలంబును రాముని ప్రతాపంబును విని కొలుఁ
జాలించి రావణుం డంతిపురి కరిగె. ఇక్కడ రాముండు సముద్రుని
గదిసి,—

పూరికల్యాణి:—రూపకము.

దారి యొసగరాదా! వారినాథ! నెనరులేద! ॥దారి॥ పో
జగత్కంటకుఁ డగు క్రూరుని దశకంఠుద్రుంచి ధారుణిభారంబు బా
గోరితి; లంకకు జేరగ॥ దారి॥ సకలపుణ్యవాహినులును ప్రకటంబు
నేలోపల నొకటిగ జేరగగైకొని యకలంకుఁడ వగుదు! నాకు॥ దా
వెలయఁగ నారాయణకవివినుతుఁ డయిన మోతుగుందనిలయునకుఁ
గాంతు నిచ్చి చెలగిన శాంతాత్మ నాకు॥ దా॥

వ. ఇటువలె రాముం డెంత ప్రార్థించినను సముద్రుండు మిః
కుండిన నాగ్రహించి,—

తో: విను, లక్ష్మణ, వీఁ డెంతదురాత్ముఁడో! విశ్వసింప డెః
యును! ఘనముగ నిప్పుడె గ్రాగించెద గనుగొను నాప్రతాపముః
॥రా॥

వ. అని పలికి తమ్మునిచేనున్న విల్లమ్ములు చేకొని బ్రహ
స్త్రంబు సంధించి,—

పంచచామరము.

అహో సముద్ర! కొంచె మైన నాదరంబు లేక నీ
వహంకరించి యున్నవాఁడ! వైననేమి! యుండు నా
మహోగ్రకాండవహ్నిచేత మారణంబు చేసెదన్!
సహింపు మంతె చాలు ధైర్యశాలి వైన నిచ్చటన్.

వ. అని యస్త్రంబు విడువ నుద్యోగించిన, నతనికోపాగ్ని
జగంబులు గడగడ వడంకె. హద్దుదాఁటి సాగరోదకంబులు మోః
మాత్రంబింకె. తిమితిమింగిలములు జంకె. అయ్యవసరంబున,—

క. రత్నాకరుండు రవికుల
రత్నమునకు బహుమతులుగ రమణీయములౌ
రత్నంబులు గైకొనుచు బ్ర
యత్నంబున వచ్చె దివ్యమగు నాకృతితోన్.

వ. ఇట్లరుదెంచి యాశరధి దాశరథికి నమస్కరించి యుపాయనంబులు సమర్పించి,

హంసధ్వని: ఆదితాళము.

కళ్యాణగుణగణమ్ నమామి॥ కళ్యా। కమలదళాంచితఘనమృదుచరణమ్ కల్మషహరమ్ కరుణాభరణమ్॥ కళ్యా॥ కటితటరంజితకాంచనచేలమ్। కుటిలమదాసురకోటి విఫాలమ్॥ కళ్యా॥ మోక్షగుండసత్పురవిభు మఖిలాధ్యక్షమ్ నారాయణకవిరక్షమ్॥ కళ్యా॥

వ. ఈపగిది బ్రార్థించిన శాంతుండయి సీతాకాంతుండు సరిత్కాంతున కిట్లనియె:

తో: నే దొడిగిన యీనిశితసాయకం బేదిక్కునకు వైచెదను। పోదు వృథా పాథోధినాథ! తెల్పుము నా, నత డిట్లనెను॥ రామ॥ ఉత్తరదిక్కున నున్నకిరాతుల నుక్కడంచు రఘువీరా। పొత్తుగలిగి యెప్పుడు నను బాధింపుచు నుందురు రణశూరా!॥ రామ॥

వ. అన, మంచి దని, సముద్రుని బాధింపుచున్న యాభీరమండలంబుపయి నమ్మహనీయాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించిన, నది వారిని దునిమి పోదిఁ జేరె. పిమ్మట సముద్రుండు——

జంఝూటి: ఆదితాళము.

వారధిఁ గట్టగ నీకపివీరుల బంపవె యోరఘుకులవర ॥వారధి॥ ఓరుపుతో నేరుపుతో భూరుహభూధరములు జేరుతు రపారముగ ॥వారధి॥ దీనికి విశ్వకర్మవరసూను డయిన నలు డౌను సమర్థు దీనికి భూనుతమై మానితమై కానవచ్చు, మోక్షగుండశ్రీన వానితోఁ గలిసి॥

వ. ఈనలుండు చేతముట్టి వైచిన నెంతభారమగు వస్తువైన నీటిమీఁదఁ దేలును. చిన్ననాఁడు గణ్వమహాముని వలన నితఁడ వరంబువడసినాఁడు కాఁబట్టి యతని సేతువు గట్టుపనికి నియమింపుఁ తక్కిన కపు లందఱుఁ బర్వతాదులు దెచ్చియిత్తురు.

క. ఈతెఱఁగున వినిపించిన
సీతాపతి యలరి నలుని చే నీటిపయిన్
సేతువు గట్టింపఁగఁ దాఁ
జేతంబునఁ దలఁచి యిటులఁ జెప్పె నతనికిన్.

వ. ఇట్లు నియమించి నవపాషాణంబులన్ నవగ్రహములఁ బ జించి యచ్చటఁ దనపేర లింగస్థాపనంబుఁ జేయఁదలంచి హనుమంతె కిట్లనియె:

కానడ:ఆదితాళము. (నజరబిర) వలె.

పవనతనయ! యిక లెమ్మా! జవమున గాశికి జని రమా పవన॥ లింగద్వయమును దెమ్మా! శివలింగము మంగళకరముగ వ కిమ్మా నీవు॥ పవన॥ తడవులేదు లగ్నమ్ము! ఇక దడ వడిగా రావ సుమ్మా నీవు॥ పవన॥ చాలభక్తితోడ నుండు నీవు జాల నిన్నేలుమో గుండేశుండు నీవు॥ పవన॥

వ. అనిదెలిపిన రామాజ్ఞ శిరసావహించి వాతూలసుతుం ప్రయాణంబయి,

క. ఆకాశమార్గమునఁ దీ
వ్రాకారతఁబరువు వాఱె వారాణసికిన్;
శ్రీకంఠుని విశ్వేశునిఁ
బ్రాకటముగనభినుతించెఁ బ్రవిమలభక్తిన్.

వ. ఇట్లు పొగడిన సంతసించి యాంజనేయునికిఁ బ్రత్యక్షంబఁ యతని యభిమతం బెఱింగి రెండులింగంబు లిచ్చి నే నిట్లంటి:

క. మును కుంభసంభవున కి
చ్చిన నావాక్యమును దీర్ప శ్రీరాముని ద
ర్శనమున కిదె దక్షిణదిశ
కనిలసుతా, వత్తుఁ బదప్రియంబున నింకన్.

వ. అనిన, హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో॥ మును పిచ్చితివే మని వాగ్దానము మునివర్యున కని యడుగన్, హనుమంతుని కిట్లని యాకథయాద్యంతము దెలిపెతి వడిగన్ ॥రా॥

కీర్తన: ఆదితాళము. (వగ పేటికి) వరె.

విను, కడచిన వృత్తాంతమును దెలిపెద హనుమంత! మును, వింధ్యనగము చెంతకును నారదు డత్యంతవీణా గానమున ముక్కుడై యా మ జేరఁగానంత॥ విను॥ అమ్మునిచంద్రుని గాంచి, యద్రీశుఁడు మోహించి, సమ్మతి సమ్మానించి, సాష్టాంగము లర్పించి! యెంచి మించి నెమ్మో మునందు బాణి జోడించి ॥విను॥ మోక్షపురీశునికరుణన్, మునివర, నీవరుదేరన్ ఈక్షితి బావము లారెన్; ఇదె శుభములు జేకూరెన్ మీ రీ దారి లక్షించి వచ్చు టేల నను జేరన్? ॥విను॥

వ. అని వింధ్యాద్రి ప్రశంసించిన,

క. నిట్టూర్పు విడిచె నారదుఁ;
డట్టియెడన్ గారణం బహో యే మొకో?
గట్టులయెకిమీ దనఁ జూ
పట్టితి నే నవనియందుఁ బరికింపంగన్.

వింధ్యుండు

శహనః: ఏకతాళము. (కామిని సామిని వలె.)

ఏ ధరణీధర మీఁ డగు నా కీధారుణి॥ నేధర॥ సాధువరా మీపద సాక్షిగ నే నాడెద॥ నేధర॥ అల్లశర్వాణీశతన యాత్మజయగుట శివుఁ డల్లుడై రంజిల్లుటను శీతాద్రి కొంచెము బేర్కొనంబడె॥ నేధర॥ మేరు

గిరి స్వర్ణమయమై రంజిలు నని దేవాగార మని ప్రఖ్యాతి నొందెను; గాని నాతో సాటి యగునే॥ ఏధర॥ కొండ లెన్నియొ లెక్కకుండె; నవి యేల! మోతుగుండపతి కృప నిండ, నే నొక్కండ దండిమగండఁ జూడవే॥ యేధర॥

సీ. ఉదయధరాధర ముదయాశ్రితంబు; మం
దేహాద్రి దేహసందోహ మరయ;
నిషధాద్రి నోషధీ నిచయంబులే వయ్యె;
నస్తమితప్రభ లస్తగిరిని;
నీలకాంతులఁ బొల్చు నీలమహీధ్రంబు;
మందాకినసహితంబు మంధరంబు;
మలయాచలంబున వెలయుఁ బాములగుంపు;
రైవతకాద్రి నిర్ధనము గాదె!
గీ. మాటమాత్రంబు లగుచు త్రికూట హేమ
కూటములు భారమును మోయ నోటువడును
సహ్య కిష్కింధ; క్రౌంచాది శైలపతుల
కన్న నేబొల్తు మేటినై యార్యవినుత.

వ. ఇట్లు దుర్వారగర్వంబున నప్పర్వతంబు పలికిన నహింపమి నారదుండు మనంబున—

తో. శిఖరదర్శనముచే మోక్షంబిడు శ్రీశైలాఖ్యము వెలయ, । నఖిలగిరుల నితఁ డవమానించుట యాశ్చర్యం బగు దలియ॥ రా॥

వ. అని యెంచి యతని గర్వంబు బాపువాఁడై—

కానడ: రూపకము.

ఏది నీసాటిశైల మీజగంబున! నేఁగాన॥ నేది॥ ఆదిత్య ముఖ గ్రహము లాశ్రయింత్రు దను నటంచు మోదంబుం జెందగను ముఖ్యంబుగ నిక్కు గాన॥ యేది॥ వింధ్య నిదే నముఁ బోలను వింధ్య

శైల మని యెప్పుడు! ని న్నవమానించుచుండ నిట్టూ ర్పుందుకె విడి చితి॥ నేడి॥ మావంటివారి కేల మదియందున నుండనిమ్ము! పోవలె శ్రీమోతుగుండ దేవుని సేవింపగాను॥ నేడిసీ॥

వ. అని యిట్లుపలికి కలహాశనుండు యథేచ్ఛం జనియె. అంత వింధ్యధరాధరంబు—

శా. ఔరా! మేరుధరాధరంబు గడు గర్వాయత్తచిత్తంబుతో
నీరీతిన్ ననుఁ దూలనాడె నట! కాని మ్మెంతదో తప్పితా
పారూఢింగని సంతసింతు నెద! సూర్యాదిగ్రహాళుల్ తనన్
జేరన్ వచ్చుట దెట్టు లొక్క-యనుచున్ జిత్రింబుగా నత్తఱిన్.

వ. అని నిశ్చయించి తనశరీరంబు రెండువేల యిన్నూట రెండు యోజనంబుల పొడవుఁ బెంచి సూర్యసంచార మార్గంబు నిరోధించిన నది యొక విలయకాలంబై,

తో. పూర్వోత్తరములఁ బొల్చువారి కెప్పుడుసంతాపముగలిగె। పర్వసనిద్రలఁ బండగ దక్షిణ- పశ్చిమస్థులకు గలిగె॥ రామ॥

వ. ఇట్లొప్పిన సమస్తయజ్ఞాది క్రియలభావం బయిన దేవేం ద్రాది దేవతలు బ్రహ్మసహితంబుగా వారాణసికి వచ్చి నన్నిట్లు ప్రార్థించిరి.

ఫీల్ రాగము: ఆదితాళము (కాముజని)వలె.

దేవదేవ రావె! నీవదిక్కు-కావవె! కేవలాంధకారమైయీవిధంబు దోచె నిదె॥ దేవ॥ కాల మెఱుంగలేని కారణంబుతో జనపాళి సర్వ కర్మలు నోలి మానియుండి రిల॥ దే॥ హవ్యములు లేక మే మకట! యెట్లు నిల్తుమో యవ్యయ! శ్రీమోతుగుండాధినాథ మమ్మేలవే! ॥ దేవదేవ॥

వ. అని బహుభంగుల ప్రార్థించిన దయామయహృదయుండనై వింధ్యాద్రికి గురువగు నగస్త్యమహామునిని వీక్షించి యిట్లంటి.

క. లోకోపకారమునకై
యోకుంభజ! దక్షిణాశ కరుగవడి జని నీ
వాకుధరేంద్రుని గర్వముఁ
బోకార్పుము కాశి నుండఁ బోలదు నీకున్.

వ. అనిన వాక్యంబులు విని దుఃఖాక్రాంతుఁడగుచు నగస్త్యుం డిట్లనియె.

హిందు. కాఫీ: ఆదితాళము. (ఈ విపరీత)వలె.

కాశిని బాసి విశ్వేశా! పోవ్వనగునా!॥ కాశిని॥ ఓశివా! నీదుకడ నుండక నాదక్షిణాశకు బోవ గార్యాను నె నా కికఁ॥ గాశిని॥ ఇమ్మహాస్థలమున నెమ్మెయు బాసిన గ్రమ్మఱ జన్మము గలుగ దాయుగదా!॥ కాశిని॥ ఖండితంబుగ బలుకఁ గారణ మేమిరా! మోతుగుండ నాయక చెంత నుండ దగనే శివా!॥ కాశిని॥।

వ. అని వగచుచుండిన నగస్త్యునకు నే నిట్లంటి:

క. ఈవారాణసి, నీగం
గావాహినితటము, ఢుంఢిగణపతిపదముల్
దేవివిశాలాక్షిని నను
బోవిడువం జాలకిటులఁ బొగులుదు వనఘా!

గీ. పొమ్ముపొమ్మల్ల వింధ్యాద్రిపాడ వడంచి
దక్షిణధ్రువమున సేతుతటమునందు
నిలుము! శ్రీరాము పూజమన్నింప వత్తు;
దర్శనమ్మిత్తు నీ కగస్త్య! మునీంద్ర.

వ. అని యొడంబఱిచిన, మంచి దని యగస్త్యముని లోపాముద్రాయుతంబుగాఁ గాశిం బాసి దక్షిణాభిముఖుండై వింధ్యగిరి సమీపించి వచ్చిన,

క. ఇనమండలపర్యంతం
బును బెరిఁగిన వింధ్యశిఖరి మునివర్యుని రా

కనిరీక్షించి యెఱఁగొ్ఁనె
మానసమున భయభక్తులొదవ నుతిఖర్వుండై.

వ. ఇట్లు క్రుంగినరూపంబుతో నమస్కరించి వింధ్యుం డిట్లనియె,

కల్యాణి:అద్రితాళము. (మనవినిచే) వలె.

శరణు కృపాజలధీ! గురువర! ॥శరణు॥ ధరణిని తమసందర్శనమున నే ధన్యుడనైనాను! గురువర ॥ శర॥ మావంశము జన్మము గేహంబును బావన మాయె నహా! గురు॥ శర॥ యేమికోరి మీ రేతెంచితిరో స్వామీ! వచియింపు! గురువర ! ॥శర॥ మోక్షగుండరాముని పదాబ్జముల సాక్షిగ నవరింతు ! గురువర ! ॥శర॥

వ. అనిన వింధ్యగిరికి మునివర్యుం డిట్లనియె:

క. ఈనాసతితో దక్షిణ
కోణమునకుఁ బయనమయితి; గురుతరభక్తిన్
మానితుఁడ వగుట, నుండుమ
ఆసతి మామరలివచ్చునంతకు వింధ్యా!

వ. అదిమొదలు గర్వంబు లేక వింధ్యుండు గుజురూపంబుననుండి పంౘడెం డేండ్ల కొకపర్యాయము మునిరాకఁ గోరి నిక్కి చూచుచు, రాకుండిన యథాస్థితినుండుచుఁ, గాలంబు జరుపుచుండె,

తో: అప్పటినుండి నిరాటంకంబుగ నర్కుడు విహరింపగను। ఎప్పటివలె నైమిత్తికముల జనులెలమి కెఆలి వర్తింపగను॥రాము॥

వ. అట్లు లోకోపద్రవంబుఁ బాపి కుంభసంభవుండు దండకావనంబున నిలిచి నారాక నిరీక్షించుచుఁ దపంబుఁ జేయుచుండె గావున,

హుసేని:ఆదితాళము (ఈరాజా) వలె.

నే నేతేరెదను, నీ వరిగిన వెనువెంబడిగను॥ నేనే॥ మావర్యుని మాటదీర్పగ జానకీశు మానకజూడగ॥ నేనే॥ లింగములు ౘ

పుంగవునకు జెలంగ మంగళంబుగనొసఁగుము॥ నే నే॥ మోతుకుండాధ్యక్షు నకు బ్రత్యక్షమై నిరీక్షింపగ నిక ! నేనే।

వ. అని చెప్పి పీడ్కొలిపిన, నాంజనేయుండు లింగంబులు గొని వాయువేగంబునఁ గించిద్గర్వ సమావృతుండయి వచ్చుచుండె. అది యెఱిఁగి రాఘవుండు సుగ్రీవునిఁ జూచి,

తో॰: వాయుసుతుడు రాడాయె ముహూర్తము వోయెను నటుల గావునను। ఈయెడ దడయక నిసుకలింగమును నెలమిబ్రతిష్ఠించెదను.

వ. అని సర్వవానరులుఁ గనుచుండ మునులసమక్షంబున సైకత మయలింగంబును బ్రతిష్ఠఁజేసి,

తో॰: తనకౌస్తుభమును దలచి వచ్చెను దపనకోటిభావమున; మనుకులుండు గని మన మలరగ నమ్మణిని దాల్చె గ్రీవమున॥ రామ॥

వ. ఇట్లు మణిని ధరించి తన్మహిమచేఁ గల్పింపఁబడిన ధేనుధన వస్త్రాభరణాన్నదానంబులచే సభ్యులఁ దృప్తులం జేసి పంపిన, వారు స్వాశ్రమంబులకుఁ బోవునెడ మార్గమధ్యంబున—

తో॰: మారుతి యెదురై వారిని గని యెవ్వారివలనబూజితులై। వారలు మీరన నపుడ తెలిపిరా పాఱులు ముదమున మేదినీసురులు నతులై। ॥రామ॥

క. రామేశ్వరమ్మువినఁ రఘు
రాముఁడు లింగప్రతిష్ఠ రహిఁ జేయుచు ము
మ్మామూడిక సత్కృతులచే
ధీనుతి పీడ్కొలుప వచ్చితిమి కపివర్యా!

వ. అనిన విని కోపావిష్టుండయి రాముని యెదుట భూమిపయి బదద్వయచిహ్నంబులేర్పడ దుమికి యాంజనేయుం డిట్లనుచున్నాఁడు.

కమాచ్: రూపకము. (చేటూడకు)వలె.

నన్నెఱుగ వహో! రామ! ॥నన్ను॥ మొన్న లంకకేగి దనుజ ముఖ్యుల నే సరకుగొనక యెన్నగ సీతావార్త సమున్నతమతి నెఱి

గించిన ॥న॥ వ్యర్థంబుగఁ గాశి కేగి వచ్చితి లింగము గైకొని సార్థక మే మయ్యె వృథా శ్రమబడితిసిరఘునందన॥ న॥ ఒక్కటినీకై తెచ్చితి, నొక్కటి నాకొఱకు దెచ్చి; తెక్కడఁబడ వైతు జెప్పు మివి మోక్షపురాధీశ్వర॥ న న్నేలుగ॥

గీ. ఇంత త్వరపడువాడఁవి ట్లేల నన్ను
దిప్పితివి కష్టతమదూర దేశమునకుఁ!
జెలగి యీరీతిహాస్యంబుఁ జేయుటకునొ!
దొరల మాటల కెవురు లేదో తలంప!

వ. అని నిష్ఠురంబుగా మాట్లాడిన పవనతనయునకు రవికులభవుం డిట్లనియె:

మత్తకోకిల.

నీవు పల్కినపల్కులెల్లను నిశ్చయంబగుఁ గావునన్
బావనీ! యిదిమత్ప్రతిష్ఠితభవ్యలింగము; దీని నీ
లావుమై దలఁగించి నీవు చెలంగి తెచ్చిన లింగమున్
ధీవరుల్ మదిలోనమెచ్చఁ బ్రతిష్ఠచేయుము క్రమ్మఱన్.

వ. అని నయంబున వాకు్రిచ్చిన సమ్మతించి యమ్మేటి లేచి పోయి,

తో: లింగంబును గదలింపగ బోయిన లేశము గదలక యున్నది । లాంగూలము మెల్లగను జుట్టి తనలావున లాగుచు నున్నన్ ॥రా॥ వాలము మూలముపఱకు దునిగి సరివారుగనగ నాలోన । నేల బోరగిలఁదూలి మూర్ఛితుండై లేవక పడియున్న॥ రాము॥

వ. వానరులు హాహాకారంబులు చేయుచు మూఁగి సేదదీర్చి లేపిన, గొంతవడికి లేచి దురభిమానంబు వదలి శ్రీరామభద్రునిఁ బరబ్రహ్మంబుగా భావించి, సాష్టాంగనమస్కారంబు లనేకంబు లర్పించి కొనియాడు చున్నాడు:

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!॥ మై॥ సాధుజనాధార ! సత్యవాక్యసార!॥ మైథిలి॥ మందిప్రోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాఁడ। నెంతోడకను నను గొంచెకా డటంచు నీఁడ కిక గరుణించిజూడ మించ జూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చొప్పడచి నాయున్నత ప్పెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్య నెప్పటికి నేనన్న సెప్ప నన్నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షుకుండ; వతిరుండ వరుదను దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదండములు॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలితహృదయుండై రాముండు——

గీ. 'వినుము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచిసంతసమందిరి రాఘవుఁడు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బవనాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటి యేర్పాటులు॥ చె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక,నాలింగము నింను బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు వచ్చినట్టిలింగ మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావింతుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥ చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్ఛగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి జెడక యుండ నిమ్ము జనులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోఁకయు గుప్తపాదంబులు గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు నిలిపినఁ గాంచి,

పూరికల్యాణి: ఏకతాళము. (జానకీపతి)వలె.

మైథిలీవరా! మన్నింపుదేవర!॥ మై॥ సాధుజనాధార ! సత్యవాక్యసార!॥ మైథిలి॥ మంది ప్రోడ వంచు వేడలేక భ్రమించినాఁడ। నెంతోడకను నను గొంచెకాఁడటంచు నీఁడ కిక గరుణించిజూడ మించ జూడఁ దగు॥ మైథిలీ॥ పిన్నగొప్ప లన్న చోప్పడచి నాయున్నత ఫ్ దెన్న జెప్పఁ బోలదు! నిన్నుదప్ప నన్య నెప్పటికి నేనన్న సెప్ప నన్నొప్పఁదగు॥ మైథిలీ॥ మోక్షగుండరక్షకుండ; వఖిలాధ్యక్షుకుండ; వతిరుండ వనుమను దీక్షమెండపేక్షయుండ, నిడితి బరీక్షనిండ! లక్షదంముడు॥ మైథిలీవరా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించిన, నానందించి దయాకలిత హృదయుండై రాముండు——

గీ. 'వినుము నీ వేగి తెచ్చిన విశ్వనాథ
లింగమును నిల్పు రామేశ లింగమునకు
నుత్తరంబున' నన్న, నట్లొప్ప నిలుపఁ
గాంచిసంతసమునఁగి రాఘవుఁడు వలికె.

హిందూ కాఫీ: ఆదితాళము. (వందనం చతు) వలె.

చెప్పెదన్ బవనాత్మజా! యిప్పటినుండియు జరుగు నిచ్చటి యేర్పాటులు॥ చె॥ ముందు నీలింగమునకు పూజింపక,నాలింగము నింను బూజించినపూజలెల్ల నిష్ఫలంబులు॥ చెప్పెదన్॥ నాకు వచ్చినట్టిలింగ మీకోవెల యందుండును గాక! కాలాంతరమున గావింతుఁ దత్ప్రతిష్ఠ॥ చెప్పెదన్॥ ఛిన్నపుచ్ఛగుప్తపాదచిహ్నమున నీవిగ్రహ మెన్నటికి జెడక యుండ నిమ్ము జనులు సూడగ॥ చెప్పెదన్॥

వ. అని యానతిచ్చిన నటులనే తెగినతోఁకయు గుప్తపాదంబులు గలిగిన హనుమద్విగ్రహమును నిజాంశచే నిర్మించి హనుమంతుం డందు నిలిపినఁ గాంచి,

క. లోకభయంకరముగ నిపు
డేకాకృతి లింగ మొకటి యేర్పడె నీనిన్
బోకార్చి శుభము జేయుము
శ్రీకంఠా యనఁగఁ గరుణఁజే నే నంతన్.

వ. త్రిశూలంబులచే నామహాలింగమును పండ్రెండుభాగములుగా ఖండించిననవి జ్యోతిర్మయంబులై ఓంకారేశ సోమనాథ త్ర్యంబక మల్లికార్జున నాగేశ వైద్యనాథ విశ్వనాథ కేదారేశ మహాకాళేశ భీమేశ ఘుసృణేశ గంధమాదన- నామంబుల లింగంబులైయొప్పె నంత-

కమాచ్: ఆదితాళము. (ఇటురమ్మా) వలె.

రఘువర్యా! వినుము తెల్పెద ఆర్యాప్రియు డని యంతట నమ్మునివర్యులు నాసిజవార్తఁ దెలిసి ॥రఘువర్యా॥ క్రమ్మఱలింగము గలుగు ననుచు శాపమ్మురు ద్రిప్పిరి భక్తిచేత॥ రఘువర్యా॥ అప్పుడు మోతుపురాధిపలింగము నెప్పటివలెనే యేర్పడెనో॥ రఘువర్యా॥

సీ. గంధమాదన మను కడపటిలింగంబు
కనకాద్రికీశాన్యమున రహించి
ప్రళయానిలముచేతఁబడి ప్రవాహమువెంట
దక్షిణాంబుధిఁ జేరి దరిని నిలిచె;
రామ, నీగూర్చిన రామేశ్వరస్వామి
నీశాన్యమున గల దిడిగొచూడు
మింతపర్యంతంబు నెవ్వ రెఱుంగరు;
దీనియుం దలరు; మత్తేజ మింక

గీ. రామలింగేశు నంచుగరంబుజేర్చి
యుందువసియుంచు జనులు రామేశ్వరము నె
పూజసేయుదు రిది మొదల్ పూజ్యమనుచుఁ;
బదియురెండవ లింగమై పరఁగు నిదియె.

తో: కలశజునకు వాగ్దత్తము జేసితిఁ గావున, గాశిని విడిచి। యెలమిని వచ్చితి నిందు వసించెద నీలింగంబున వెలసి॥ రామ॥

వ. ఈస్థల మునకు వచ్చి సుస్నాయుం బగు నీ తేజో లింగంబు నర్చించు వాఁడు బ్రహ్మహత్యాది మహాపాప విముక్తుండు కాఁగలఁడు. రామా, నీవును నిన్మహాస్థలమునకు వరంబు లియ్యవలసిన దని శివుండు దెలిపిన శ్రీరాముం డిట్లను చున్నాఁడు.

కీర్తన: రూపకము. (మంగళ మగు) వరె.

విను శంకర, విను శంకర, వినరించెద నెంచి! మనుజులు చయ్యన నిచ్చట మజ్జన మొనరించి ॥విను॥ సంకల్పము సలిపి యిచటి సైకతమును గొనియు బొంకంబుగ బుద్ధిసిండఁ బూరించుక జనియు॥ వి॥ శ్రీయుత కాశీస్థలమును సేవించి ముందు నాయనుకఁ బ్రయాగనుంచి యకరంఢమునను॥విను॥ గంగాంబువు గైకొని యీలింగముకడ జేరి, యంగంబున నభిషేకము నటుచేసియు వారి॥ విను॥ భారంబును వారి ధిలోఁ బడవిడిచిన నంత వా రుందురు మోక్షగుండవర వాసుని చెంత ॥విను॥

వ. ఇదియునుంగాక.

క. ఆయనువున సంకల్పము
జేయక రామేశ్వరంబుఁ జేరదుగంగా
తోయం బది యొకకతమునఁ
బాయక చేరినను బూర్వభవకృతము చుగుణ.

వ. ఇది నిశ్చయం బనుచు రామచంద్రుండు వలికె. అచటి కగస్త్యముని యేతెంచి శివరాఘులకుఁ బ్రణామంబులాచరించి.

తో: కటాక్షమున నీ కాశీశుని నేఁడు గంటి రఘురామా!। నా కొఱంత లీనాంటికిఁ దీఱెను. నాకేశ్వరనుత నామా! ॥ రామ॥

వ. అని పొగడి శ్రీరామ-శంకరులచే ననుజ్ఞాతుండై యగస్త్యేశ్వర మనుపేర నొకలింగంబును రామేశ్వరలింగంబున కాగ్నేయదిక్కున

స్థాపించి యందుఁ బురాతనముగ నున్న గంధమాదనలింగంబు దర్శించి సేవించి వారినీడ్కొని యగస్త్యుండు నిజాశ్రమంబున కరిగె; అంత —

క. నలుఁడును రామాజ్ఞను దన
దలమోచియు వార్థిగట్టఁ దలపడి కపు లి;
చ్చలు దెచ్చెడు కొండలు వి
చ్చలవిడి చే నంది గర్వసక్తుండగుచున్.

వ. కట్టుచున్న వైఖరిఁజూచి శ్రీరామచంద్రుండు మనమునందున.

తో. తన కొక్కని కీపని నియమించితి నని గర్వంబున నీను। వనచరావళుల నిర్లక్ష్యముగాఁగని మెలంగుచున్నాఁడు॥ రామ॥

వ. కావున దానినుడుపఁ దగు నని యెంచి,

చ. ఒకశిల నీట నిల్పి, మఱియొక్కటి దెచ్చునంతఁ గాన నీ
చిక లటుఁద్రోవఁగాఁ దొలగు జేతికి జిక్కక; యవ్యవస్థచేఁ
గకవికలొంది యానలుఁడు గర్వము సర్వము దక్కి, రాముచెం
తకుఁ జని తత్పదంబులకు దండముపెట్టి వినీతి నిట్లనున్ ;

బిలహరి: రూపకము. (ఏమిసేతును) వలె.

ఏమికారణమో! కామించి కట్టఁ బ్రేమతోఁ గట్ట, స్వామి, నియమించితి॥ రే॥ శిల లిందు వేయ నలల త్రాకు నటునిటు బోవ నలవియే కట్టుట॥ కేమి॥ వార్థి మోసమున వ్యర్థపుచ్చగ నర్థి నెంచెనో! నిర్ధారణ దోపద॥ దేమి॥ తామసింపకయ శ్రీమోటుగుండరామ! యుపాయ మేమైన సెల వొసగుమి॥ దేమికారణమో॥

వ. అని ప్రార్థించిన సంతసించి జానకీపతి యిట్లనియె:

తో. రామనామమును రాతిరాతికిని వ్రాయుచు నతికించినను। క్షేమంబుగ నవి, చెదరకుండునటు చేయు మనుచు చెప్పగను॥ రా॥

వ. నలుండు రామధ్యాననిష్ఠాగరిష్ఠుండయి తదాజ్ఞాప్రకార ముండె. అంగద హనుమంత నీల సుషేణ మైంద ద్వివిధ శరభ శతబలి

తార గజగవయ గవాక్ష గంధమాదన దధిముఖ జాంబవంతాదులు లగ్గల కెక్కినట్లు చెలఁగేగి,

రగడ.

వారిధి గట్టుగను బూనిరి వానరు లందఱును
వింధ్యపర్వతము వేదాచలమును,
గంధమాదనము గరుడాచలమును,
గాంచనశైలము గైలాసంబును
క్రౌంచాచలమును, రైవతకంబును,
శ్రీగిరివరమును సింహాచలమును,
నాగోవర్ధన మస్తాచలమును,
వరుణపర్వతము నాహిమవంతము,
మరగశైలమును నుదయపర్వతము,
మలయపర్వతము మాల్యవంతమును,
నలరుచున్నద్రోణాద్రి యంజనము,
హేమకూటము మహేంద్రశైలమును,
సామజశైలము సహ్యాభూధరము,
మందరశైలము మాల్యశైలమును,
సుందరమగునా శోభన నగమును,
చిత్రకూటమును క్షీరశైలమును,
చిత్రపునీలక్షితిధరవరమును,
మొదలగు పర్వతముల కేతెంచియు,
వెదకిశిఖరములు వేఁ బెకలించియు,
గొని వచ్చిరి కపికోటులు కొందఱుఁ;
గొని వచ్చిరిద్రుమాకులు మఱి కొందఱు;
గొందఱు మూపులఁ గొందఱు శిరములఁ,
గొందఱు భుజములఁ గొందఱు కరముల

నెత్తుక నెగురుచు నెలమిని దెచ్చిరి;
మొత్తము లగుచును మ్రోయుచు వచ్చిరి
చేరువ దిరిగియు, జెచ్చెర దెచ్చిరి,
దూరమునకు జని తొలగక దెచ్చిరి
వంతులు లేకయు వడిగా దెచ్చిరి;
గంతులు వైచుచు గ్రక్కున దెచ్చిరి;
యిటువలె తెచ్చిన యిన్ని కొండలును,
నిటువలె దెచ్చిన యిన్ని మ్రాకులును,
జేరి నలుండను జేతులనందుక,
శ్రీరామునినుతిఁజేయుచు దడయక,
బారావారముపైని పసందుగఁ,
గూరిచి కట్టఁగఁ గూర్మిని బొందుగ,
నాపనితనమ్మును నారసి మెల్లగఁ,
జూపరు లిదె మెచ్చుచు రంజిల్లఁగ
వారిధిగట్టగను బూనిరి వానరు లందఱును.

సీ. మొదటిదినంబునఁ బదునాలుగామడ,
    లిరువదియామడ మఱుదినంబు;
నిరువదియొక్కటి యెసఁగమూఁడవనాఁడు,
    పిదపదినం బిరువదియు రెండు,
పంచాహ్నమున నిరువదిమూఁడు,-నిటువలె
    శతయోజనంబులు చాపునందు,
దశమాంశము వెడల్పుఁ దగియుండ సేతువు
    గట్టె నలుండు లాఘవము మెఱయ;

గీ. నంత రాఘవుఁ డూర్మిళాకాంత రావ
ణాను జార్కజ వాయుసుతాంగదాదు
లనుసరింపుచు రాగహర్షాబ్ధిఁ దేలి
గట్టుపై సంచరించెడు కాలమందు.

తో: ఉడుత యొకటి చిన్నన నేతెంచి మహోదధిలోపల మునిగి తడియారకమును బొడిఁయిసుకను దాఁబడిపొర్లాడియు జెలగి॥ రా॥ కట్ట పయికి జనిగ్రక్కున రాల్చియుఁ గ్రమ్మఱ నటులనె సలుప। నట్టికాంచి సీతాపతి యారవిపట్టిలోఁడ నదిదెలుప॥ రామ॥

క. ఇంత బలవంతులకు నిది
యెంతయు దుస్తరము కార్య మిట్లుండగనీ
జంతువు స్వల్పం బయ్యును
జింతింపగ భక్తిచేతఁ జేయుచు నుండెన్.

వ. అంతియేకాని యీమహాకార్యంబున నిది చేయుసహాయం బెంత! దేవరవారియం దింతభక్తి దీనికిఁ గలుగుట జన్మాంతర సుకృతంబుగాదా! శ్రీరామభద్రా! అనంతదయాసముద్రా! యని కొని యాడిన రాముఁడలరి, సుగ్రీవా! దాని నింకుఁ గొని రమ్మనుఁడు,

గీ. భానునందనుఁ డరుదెంచి దానిఁదెచ్చి
రామసన్నిధినుంప హర్షమున నతఁడు
మూఁడువ్రేళుల దానివీఁపునను నిమిరె;
రమ్యముగను త్రిలేఖ లేర్పడియె నంత.

వ. చందన మందార పనసామ్రాదిదివ్యతరుశోభితం బగు నొకవనమధ్యంబున విడిపించు నట్లాజ్ఞయిచ్చి పిమ్మట శ్రీరాముండు—

క. మునివేషమ్ముల నమర
మ్మునకరుగుట యొప్పదని సముద్రుఁడు, మణిహా
రనికర మంబరములు నిడ
ఘనముగ నవి దాల్చి వెడలెఁ గదనంబునకున్.

కాంభోజి: రూపకము. (భూమిపాలనము) వలె.

దండు వెడలె లంకపయి కోదండ రాముఁడు సానుజుడై॥దండు॥
నిండుడెబ్బది రెండువెల్లువల దండికపులు దండముతై తనుగొల్వగ

॥దండు॥ భటులచటులార్భటులకు దిక్తటము లదరగ దశవదనుని పుట భేదనమున ననేక కుటిలభయోత్కటవిపరీతములు గలుగ॥ దండు॥ శరణు మోతుగుండనిలయ శరణురాఘవా! జయజయయని సురకిన్నర వరు లంబర చరులై సుసుభగీతంబుగ వర్షింప॥ దండు॥

వ. ఇట్లు సేతువుమీఁదుగాఁ నడిచి మనుకులుండు సువేలాద్రికిఁ జేరి సైన్యంబుల నక్కడ విడియించె.

తో: అంతట కపుల మహారావములు దిగంతంబులు భేదించెన్; బంతితలలదొర బాగుగ విని తన మంత్రులతో యోజించెన్॥ రామ॥ కట్టా! రాముడు కపికోటులతో ముట్టడించె మనపురము! । నెట్టుల జేయుద మిక ననుచుండగ నింతలోన వేగిరము॥ రామ॥

వ. రావణునితల్లి కైకసి తనతండ్రియగు మాల్యవంతునితోఁ గూడి రావణుని కొలువుకూటంబునకు వచ్చి వానిచే సత్కరింపబడి యుచితాసనంబునఁ గూర్చుండి యిటు లనుచున్నది.

జంఝూటి: త్రిశజాతి.

నామాట మీఱవద్దు । నాపట్టియనుచు బుద్ధు లీమాడ్కి దెలుపగాను నిదె వచ్చియున్నాను మాను! నీమేలు గోరెదను ॥నామాట॥ రామునిదేవిఁ దెచ్చి కామించి చెఱలోనుంచి, సామాన్యు లనుచు నెంచి. సాధింపగను దలచినావు నెమ్మదియోజించి॥ నామాట॥ రాముడు మోతుగుండ శ్రీమాధవుడు గాడా! భూమిజ కమలగాదా! ఏమియు నెఱుకలేదా! వాదా! భామను విడరాదా!॥ నామాట॥

క. సీదాడికోర్వఁ జాలక
యాదేవత లాశ్రయింప, నభయకరం బా
శ్రీదయితుఁ డొసఁగి, నరుఁడై
మేదిని జన్మించె నిన్ను మృతినొందింపన్.

వ. జగదీశుని యానతిచే దేవతాంశంబులఁ గపిసైన్యంబులు గలిగెఁగాక యింత బలపరాక్రమంబులు గల కోఁతుల నెన్నఁడయినఁ గంటివా! కుమారా!

తో: మనుజుఁ డనుచు నీమది నిర్లక్ష్యముగను భావింపకు వినుము। నిను గెల్చిన వాలినిజంపిన శూరునిగా నెఱఁగనుఁ గొనుము॥ రా॥

వ. ఆమేటి సామర్థ్యంబునకన్న నీమగంటిమే యెక్కుడయిన నామనుజుని భామినినిఁ దెచ్చుటకు నెదిరించి పోఁగూడదా! యేమఱించి తెచ్చుట భయపడి కాదా! పుత్రా! దేవతాశత్రా! రాక్షసకుల పవిత్రా!

తో: ఏటికి జెడిపోద విక నయినను నామాటను ద్రోయకు నేడు। తాటకహరునకుఁ దరుణి నొసంగుము దనుజుని బ్రోచును జూడు.

వ. ఆదయానిధి శరణాగతులఁ గాపాడు బిరుదు గలవాఁడు కాన నీయం దసూయనొందక జేరఁదీయు. అతని సేవకన్న శుభావహంబు లొండు లేవు: పొమ్మనుడు, నవ్వి యతం డిట్లనియె:

కమాచ్: రూపకము.

మాటాడకుమా నాతో॥ మాటా॥ హాటకచేలుఁడు రాముం డయ్యెను సేవింపు మనుచు మాటికి బోధించెను నీమాత్రము నే నెఱుఁగ నేమో!॥ మాటా॥ హేయం బగు నీతనువున నాయన నర్చింపజాల; బాయకయని జేసి యొడలువాసి పరమునందు గొలుతు ॥మాట॥ ధారుణిలో మోక్షగుండ శ్రీరాముని నీపిన్నకుమారునితో జేరి కొలిచి మని యుండుము చిరకాలము॥ మాటాడ॥

వ. దిగ్విజయుండనయి బహుకాలం బిహలోకసౌఖ్యంబు లనుభవించితి. ఒకరికి వెఱచి శరణుజొచ్చి యెఱుఁగఁ దురంబున నతని బొరిగొన లేకున్న నాశరీరంబు దొఱఁగి పరంబు గాంచెద. స్థిరంబుగ ధరాతలంబు విభీషణుని చేత నేలింపుము. తల్లీ! మఱల నాతో తెలుపకు.

తో: అనవుడు, విధికృత మనుభవింపు మని చనైగైకశితన యిచ్చెన్, మనుమని గని యమ్మాల్యవంతు డిట్లని బోధింపగ జొచ్చెన్.
రా॥ సామాన్యునిగా రాముని గని తద్భామిని జేరబట్టితివి! నేమముగల రజనీచరకులమును ఏరుచేయ బూనితివి॥ రామ॥

క. నారాయణుండే రాముండగు;
శ్రీరమణియె సీతయగు; ధరిత్రినివారల్
కారణజన్ములు; నిర్జర
వైరులంచు నుముటయ వారి వ్రతమునుమారా!

కీర్తన: ఏకతాళము.

నిర్నిమిత్తవైర మేల నీకు రావణా! దుర్నిమిత్తములు జాల దోచె రావణా! ॥ నిర్ని॥ సామజాళిసత్వములు సడలె రావణా! హరోసుధూమములు గ్రుంగె నేమొ రావణా! ॥నిర్ని॥ గుంపులైవరళ్ళుగవిసి కూసె రావణా! సొంపుపెంపు లడగె రాక్షసులకు రావణా! ॥నిర్నిమి॥ నేడిమి నెత్తురులు గురిసె వేగ రావణా! జూడ నుల్కలెల్ల రాలం జొచ్చె రావణా ॥నిర్ని॥ మోతుకుండ శౌరిమీద ముట్టిరావణా! రాక్షసులు జెడుదురు దిరంబు రావణా ॥నిర్ని॥

గీ. 'సీత నర్పించి రాముని సేవజేసి
లంకం బాలింపు మెల్లకాలంబుం జెలంగి,'
యనిన నమ్మాల్యవంతున కాగ్రహించి
కటుభయంకర మూర్తియై పలికెనిట్లు:

కీర్తన: ఆదితాళము.

మాతామహు డని నిన్ను మర్యాదగ జూచుచుండ నీతిమాలి మాటలాడేవు॥ ఓమాల్యవంత॥ భీతి దెల్పి బెదరించేవు! హీనమానవుని సేవకేను పోవుదునె కులస్థానపౌరుషముల నెంచవు॥ ఓమాల్యవంత॥ కానిపోని వెల్ల నెంచేవు! నన్ను జంప మోతుకుండనాథుం డవతరించి

శరణన్న నెటులఁ జంపకుండును॥ ఓమాల్యవంత॥ ఉన్న కర్మ మెటుల మానును॥

వ. కాఁబోవునది కాక మానదు. క్షణభంగురదేహమును శాశ్వతముగా నమ్మి కానిపోనిపనులకు నే నేల చొత్తు! పలు పలుకులుడుగు తాతా! దానవకుల ప్రదాతా! అనుచుండ.

క. దానవపతి యానతిచే
భానుజుకడ కేగి శుకుఁడు పరువడి మగుడన్
దా నరుగుదెంచి మ్రొక్కి-ద
శాననుతో నిటుల; బలికె నతిమోదమునన్.

తో: విను రావణ నేఁ జనిన విభీషణుఁ డనువుగ దెలుపుటచేత। నను జంపగ వానరులు జతనపడ మనుకులుడు దయచేత॥ రామ॥ దూతను జంపినదోష మంచు న న్నాతఁడె విడిపింపఁగను భీతిలేక నే నేతెంచితి గడు నీతితోడ నిను గనను॥రామ॥

వ. అనంతసత్త్వసంపన్నులగు కపిసైన్యంబులచే వారిధి గట్టించి దాని మీఁదుగా వచ్చి సువేలాద్రిమీఁద రాముండు సేనాపరివృతుండై యున్నవాఁ డనిన, నాశ్చర్యపడి రావణుండు——

క. శుకుఁడును సచివులు గొలువగ
నొకప్రాసాదాగ్ర మెక్కి యురువడిఁ గని యో!
శుక! నీవెఱుగుదువు గదా!
ప్రకటంబుగఁ దెలుపుశత్రుబలములవరుసన్.

రావణ-శుకసంవాదము : కీర్తన.

॥రా॥ మేలైనచూపుల మిఱుమిట్లుగొలుపు నాసీలాంగు డెవరుశుకా!
॥శు॥ ఆలలితాంగుఁడే యసురేంద్ర! రామభూపాలు డగును దేవరా!
॥రా॥ పొందుగా నాతని ముందర నిలిచిన ముగ్గు రెవ్వరోయి శుకా!
॥శు॥ విందుగ విను రవినందన లక్ష్మణ విభీషణులు దేవరా!

॥రా॥ మోతుకుండేశుని మొనలను పేరొక్కని మునమున జూపు శుకా!
॥శు॥ అక్షయమైనట్టి యవి యెన్నదరమె బ్రహ్మాదులకును దేవరా!

వ. అయిన నే నెఱింగినమట్టుకుఁ బ్రధానకపుల వివరించెద రావణా!

గీ. లక్ష మర్కటు లెపుడుఁ జెలంగి గొలువ
ఘనపుళిందానదీతీరమున వసించి
యుండు మేటిబలుండు నీలుం డతండె
సవితృసుతుదళవాయి నిర్జరవిరోధి.

తో: వేయికోట్లకపివీరులు గొలువగ వేగనంతు డనువాడు। పాయకయుద్ధము చేయయత్నపరుఁడై యున్నాఁ డదే చూడు ॥రా॥

క. గురుతరవింధ్య సుదర్శన
గిరులకు నాథుండు ఘనుఁడు గిరీశసఖుం
డురురణకౌతుకవిపులో
గ్రరణసమారంభుఁడతఁడు రంభుఁడు గనుమా!॥

హిం. కాఫి: ఆదితాళము. (రామ నంపిన) వరు.

వాఁడే కను మంగదుడు । వాలినందను డల్లవాఁడే॥ సీడు వాలి కన్న మొనగాడు! పనివాడు గద॥ వాఁడే॥ ఏకాదశశతపద్మప్రోకట మర్కటు లతిభీకరముగను గొల్వఁ దోక గదలించుచున్న॥ వాఁడే॥ తానొక్కడే మోతుకుండధాముకార్యము దీర్పవానివలె నుత్సాహము బూనియుప్పొంగుచున్న॥ వాఁడే॥

చ. ఘనముగఁ జందనాద్రికిని గాంతుఁ డనం దగి వేయికోట్లపై
నెనుబదిలక్షసంఖ్యగల యెల్లకపుల్ దను నాశ్రయింపఁగాఁ
దనరి, ఖరారియానతిని దా దఁగ గట్టను నిన్న సేతున్బుఁ:
కనుగొను మాతఁడే నలు! డ ఖండబలుండు! సురారిశేఖరా!

తో. నలువదిలక్షల నాల్గువేల వానరులు గొల్వగాఁ దలపు। బలమును జూపుచు బరగెను శరభుం డలవాఁడే పరికింపు॥ రామ॥

క. కుముదుని శాత్రవమానస
కుముదుని దశకోటి ప్లవగ గురుసరసపరః
కుముదుని రాఘవకార్య
ప్రముదుని సంకోచనాద్రి పతినిం గనుమా!

తో: కోరి యెపుడు బదికోట్లమర్కటులు గొలుచుచుండగా
సెగడు! । పారియాత్రగిరిభర్త యగును నాపనసుని గను మల్లతఁడు॥ రా॥

గీ. కోటిభల్లూకవర్యులుఁ గొలుచుచుండ
దమ్ముఁ డగుధూమ్రుఁ డత్యంత ధైర్యశాలి
తనకుఁ దోడ్పడ మనదిక్కు గనుచునుండు
జాంబవంతుని జూడు రాక్షసవరేణ్య!

క. డెబ్బది డెబ్బది లక్షల
నిబ్బరపుంగపులుగొలువ నేర్పరులై తా
ముబ్బెడు కోట్రిధనగనయుల
నబ్బా కనుఁగొంటె! రాక్షసాధిప వారిన్!

వ. మఱియు నింద్రజాల గజ గంధమాదన గవాక్ష శతబలి మైంద ద్వివిద సుషేణ దధిముఖ సుముఖ వినుఖులు లోనుగాఁగ పీంద్రు లనంతబలసమన్వితులగు మర్కటబలంబు లసంఖ్యాకంబుగాఁ గొలువ యుద్ధసన్నద్ధులయి కాలు ద్రివ్వుచున్నారు. చూడుము నిశాచరేంద్ర!

కేదారః ఆదితాళము. (కోరియుం) దరు.

చూడు! మారుతని । దనుజేశా! చూడుమారుతని । నాడు లంక జొచ్చినాడు నగరము గాల్చినాడు! యెాడక దిరిగనాడు! చనినాడు మొనగాడుగద నేడు॥ చూడు॥ మేరుభూధరసమధీరుఁ మారుతవర కుమారుఁ సారపిశంగాకారుఁ రణశూరుఁ మణిహారుఁ గపివీరుఁ ॥జూడు॥ మోక్షగుండ పురాధ్యక్షుఁ దీక్షతో గొలుచుదక్షుఁ యక్షగజహార్యక్షుఁ బృథువక్షుఁ రిపుశిక్షుఁ ఫలభక్షుఁ॥ జూడు॥

సీ. వేయుకోట్లొకసంఖ్య వెలయఁగనవిలక్ష
కోట్లు మహాసంఖ్య కొమరుమిగుల
నవిలక్షయగుబృంద; మవిలక్షయగు పద్మ
మవిమహాపద్మాఖ్య యగును లక్ష
యవి లక్షయగు ఖర్వ; మవిలక్షయగు మహా
ఖర్వ; మవియు లక్ష కడుసముద్ర
మవిలక్షయయిన మహాసముద్రం బగు
నవిలక్షయగు మహౌఘాఖ్యయవియు

గీ. నూఱులక్షలు గలవు భానుజునిముఖ్య
సేనకడమవి చెప్పఁగాఁ జేతగాదు;
ఇట్టిసేనలఁ గూడుచు నినకులుండు
లంకపయి దండు వెడలె నిశ్శంకతోడ.

వ. ఇంకొక విధంబు వినుము.

సీ. పదివేలకోట్ల ప్లవంగము లొకగంతు;
గంతులు సాహస్రగణనము గమి;
యాగమికోటి కోట్లగు నొకమొత్తంబు;
శతకోట్ల మొత్తంబు జగతి పీడు;
వెలయ లక్షక్షోణి పీడులైనను సాదు;
సాదుద్విసప్తాకసంఖ్య మూక;
శతకోటిమూకలు సంగడినాఁజెల్లు;
నవియును నూరుకోట్లగును దట్టు;

గీ. దట్టు లొకయేఁబు గూడినఁ దగును వెల్వ
నిండివెల్వలు డెబ్బదిరెండు గొల్వ
రామచంద్రుండు సీతోడ రణ మొనర్ప
నరుగుదెంచి సువేలాద్రి యందు విడిసె.

తో॥ కాపురుష నాతనిఁ గదిసి ఘోర శక్యముగా దో యసు రేంద్రా! నాపనెనుముద్దు సమ్మతి సేసి ఘనంబుగ మనెదు జితేంద్రా! ॥ రా॥

క. జగములకుఁ దల్లిదండ్రుల
సగఁ సిరిసీతారాములు నలుగ న్యాయం బగునా!
జగతీశునకు నీ సగియుఁ
దగ రాముని శరణుఁ జొరుము దయ నన్నించున్.

జంఝూటీ: అటతాళము.

దేహాభిమానము సమ్మబోకు! మనమున నింక నేమఱి యుండబోకు॥ దే॥ మలమూత్రములకొంప, మలినయుతంబు, మజ్జాస్థి శోణితమాంసపూరంబు॥ దే॥ మఱి యిట్టి దేహాభిమాన మేమిటికి! మఱచి నీవు దెలుఁగగనే మున్నె విప్పటికి॥ దే॥ ధర మోక్షగుండేని దలఁచి శ్రీసీతారామ పదములను భజించి భవమును దీర్పును॥ దే॥

వ. అని సురసేనాధిపుండు బోధించినఁ గుపితస్వాంతుండయి చుఱ చుఱఁ జూచుచు,

తో. సురసేనాపతిగా, చారుఁడు నని నిన్నుఁ గోరి నేను పంపగను। వారికి శాత్రవ పక్షమూని యుద్ధగోలలు బలికెద వగును॥ రామ॥ నిన్నిప్పుడు మన్నించగ జూడగ నేనుమదిని దలఁచియును। గ్రన్నన నీ పూర్వస్థితి దెలియునట్లు గాన సెలవిచ్చిన నేను॥ రామ॥

వ. అని యట్లు సైన్యాధిపుని సెలవంది చనియె. పూర్వంబున శుకుండను మహర్షి సురాసురులు పృథ్విమీఁదఁ బూర్వగీర్వాణుల గర్వంబు నణంచుటకు సంకల్పించి యజ్ఞక్రతువులఁ జేయుచున్నంత—

తో॥ వచ్చె రాక్షసుఁడు వజ్రదంష్ట్రుఁ డనువాఁడు మోసగింపగను। విచ్చలవిడిగా విసిరి మము దఱి నేఁడియుండు మదమునను॥ రామ॥

వ. కుంభసంభవుండు సనుదెంచి యన్నం బడిగి స్నానంబున కరిగిన రాక్షసుండు నగస్త్యుని రూపంబున వచ్చి,

మ త్రకోకిల-'మేకమాంసము బెట్టు నాకును మేదినీసుర' యన్న, నా
గాక నా శుకభార్యరూపము గ్రక్కునన్ ధరియించియున్
బాక మొప్పుగఁ జేసి యమ్మని వచ్చినంతనె పెట్టి దా
జోకతో నరమాంస మన్నముసూపశాకపదార్థముల్.

వ. భుజించి శుకునిపైఁ గనలి యుయోగ్యం బగు నరమాంసంబు నాకుఁ బెట్టించితివి! నీవు రాక్షసుండవు కమ్మని శపించిన, నతండు నేను నిరపరాధి నని వేఁడె. దివ్యదృష్టిచేత నది రాక్షసకృత్యం బని తెలిసి,

సురటః ఆదితాళము.

సరే సరే నిను శపించితిని నిరపరాధి వనుకోక, మదిలోఁ బరం బెఱుగ లేక॥ మదీయవాక్యము వృథాపోదు; నెమ్మదిన్ దెలిసి కొమ్మి! ఇదితప్పు దంచు ననుకొమ్మి॥

సురారిరూపము ధరించి దశకంధరున్ గొలుచుచుండుము; మిఁక ముందరన్ మేలు గూడు। ధరన్ మోతుకుగుండరాఘవుని సోదరాన్వి తంబుగను గాంచిన హరించు శాపమును॥

ఉ. వానరసేనఁ గూడిరఘువర్యుఁడు తమ్మునితోడ లంకపై
దా నరుదెంచినప్పు సముదారత వారినిఁ జూచి వచ్చి యా
దానవ భర్తకున్ దెలిపి తత్త్వవిచారము బోధచేసినన్
మానెదు శాపమంచుఁ గరుణన్ గలశోద్భవుఁ డానతిచ్చినన్.

వ. ఆప్రకార మాచరించి శుకుండు శాపవిముక్తుండై చనియెఁ బార్వతీ! యంత రావణుం డెప్పటిచోటఁ గొలువు దీరియుండె. అక్కడ రాముండు లంక చతుర్ద్వారంబులఁ గపులు ముట్టడించునట్లు చేసి యుద్ధమునకు ముందొక్క బుద్ధిమంతుని సంధికిం బంపినట్లు గాఁ గని యెంచి నీతి కుశలుండగు నంగదుని గని యందఱు విన నిట్లనియె:

క. అంగద, రయమున రావణు
చెంగటికిం బోయి భీతిచెందక నీవు

పొంగుచును గొన్నికొన్ని ప్ర
సంగంబులు జేసి రమ్ము సత్వరయుక్తిన్.

హిం. కాఫీ: అటతాళము.

ఇనకులుం డగు రాము డిదె దం డెత్తినా డను మంగదా! నిను సుతామాత్యాళితోడను దునుమ గల డను మంగదా! ॥ ఇనకు॥

ధాతచేఁ గొన్నట్టివరములు దప్పె నను మోయంగదా! సీత నిచ్చియు శరణుజొచ్చిన జెలుపు రాదను మంగదా!॥ ఇనకు॥

పోరి తఱుమఁగ దేవమానులు గారటం చను మంగదా! గార వించి విభీషణునకుఁ-గట్టె లంకను మంగదా!॥ ఇనకు॥

మోక్షగుండపురీశుతోఁ బ్రతికక్ష వద్దనుమంగదా! దీక్షతోఁ గార్యాంతమున జింతింప వద్దను మంగదా॥ ఇనకు॥

అంగదుని రాయబారము.

వ. ఇట్లు తెల్పిన నంగదుఁ డత్యానందభరితుండయి శ్రీరామునకు నమస్కరించి సుగ్రీవాదుల యనుమతంబు వడసి పర్వతాకారుండై లంకఁ బ్రవేశించి పురశృంగారంబు దిలకించుచుఁ బోయిపోయి రావ ణుని గొలువుకూటంబుఁ జేరినఁ గాంచి.

క. ఎవ్వరివాడవు వానర?
యెవ్వరు పంపంగ వచ్చి తివ్వానుసీ? విం
దెవ్వరితోఁ బనియున్నది?
యెవ్వరు నీతల్లిదండ్రులెఱిఁగింపుడు తగన్.

వ. అనిన, నంత డిట్లనియె:

కళ్యాణి: రూపకము.

వినర రావణా! రఘువీరుఁ డంపినట్టి భటుడను నే॥ వినర॥ నినుఁ జలంబుమీఱ వాలమున నను గట్టి వార్ధులందు ఘనత ముంచినట్టి వాలి కిని సుతుండ నౌదు; । నంగదుడను॥ వినర॥ గట్టిగా నినున్ జయించి

నట్టికార్త వీర్యుజంపినట్టి పరశురాము గెల్చినట్టి మేటిశూరు డగు రఘుపతి॥ వినర॥ మోక్షగుండ దేవునాజ్ఞ దీక్షనీతో మాటలాడ రాక్షసుండ వచ్చినాడ రాజసంబుతోడ దెలుపుదు నిక ॥వినర॥

వ. అని పలికిన విని రావణుఁడు దురాగ్రహుండై యిట్లనియె:

చ. మును పౌక కోఁతిఁ వచ్చి తనముచ్చట లెల్లను జూపి తానున
మ్మనుజులదూత నంచు హనుమంతుఁడ నంచు వచించి మేనుదం
డన మొనరింప సిగ్గుపడి నాటికి బోయెను; నేఁడు నీవు రా
మునకును దూతనంచు ఘనముగ్ దలపోయుచు వచ్చితో బళీ!

క. ఆకోఁతికి శుభమే! గద!
నీకథ లేవియొ వచింపు నేర్పుగ నిచటన్
మేకొని దూతలఁ జంపఁగ
రాకునికిన్ ప్రేలెదరు పరాకున మీరల్.

వ. అనిన నవ్వి యంగదుం డిట్లనియె:

తో: రావణునకు నోడి రయమున వచ్చితి వీ వని కపులందఱును। నావనచరు నపహాస్యము జేయఁగ నతఁడు చనిరోఁదంద రను॥ రా॥ వానిని నన్నును భానువంశజుని సేనలలో నినజుండు। హీన బలుల మని యెంచి యిట్టిపను లైనఁ జేయుడనుచుండు॥

వ. కాఁబట్టి వచ్చుచున్నాను. తక్కిన విషయము నీ కేల! వచ్చిన ముచ్చట యుచ్చరించెదఁ జెచ్చెర వినరా! రావణా!

తోడి: ఆదితాళము.

ఓరి రావణ! చూడుమురా! ప్రియమున నాలింపర॥ యోరి॥ లోకంబులకును దల్లి జనకసుత నీకు దల్లిగా దటర దురాత్మక! ప్రాకటముగ నీకులము జెఱచుటకు చేకొని వచ్చియు జెఱఁబెట్టితివట ॥ఓరి॥ నీదు పుత్రమిత్రాది బలంబులు నీల్గకముందే యెఱుకగలిగి యమ్మోదినిసుతనిడి మోక్షగుండపతి పాదపద్మముల ప్రాపున జేరుము!॥ ఓరి॥

తో. బలవద్వైరము బాగుగాదు చలపాదితనంబును మాను। అలవిభీషణునివలెనే రాముని నాశ్రయింపు మే లౌను॥ రామ॥ విను నాబుద్ధిని; వినకుండిన నీవు మనుట యబద్ధము ధరను। అనుఁగు జెలులఁ జుట్టాలఁ జూచికొను ఋణము బాయునుందరను॥

వ. శ్రీరాముని కోపాగ్నికి నెదురులేదు. నిర్భయంబున నుండకు రా దౌర్భాగ్యా! కార్యాంతమునఁ జింతించి ప్రయోజనము లేదు. అని నుడివిన, నంగదునిపయి నలిగి రావణుం డిట్లనియె:

కీర్తన: అటతాళము. (కలియుగ) వరె.

త్రిజగద్భయంకరు డని, తెలియ వేమిర నన్ను॥ త్రిజగ॥
నిజముగ నిర్భయముగ నిలిచి మాట్లాడెదవు॥ త్రిజగ॥
కైలాస మగలించితి! దిక్పాలకుల జయించితి!
పాలించితి బహుకాల మెను రేమి లేక॥ త్రిజగ॥
వేధోదత్తవరమున సాధించితి లోకములు!
బాధించితి మునుల; నరాధము లెంతటివారు॥ త్రిజగ॥
జౌను సీతం బ్రిపగ నైన దలంపక నీవు
వానిఁ గూడినావు! నిను నే నటుల జేయుదునె!॥ త్రిజగ॥
అంగదా, నాముందర బొంగి మోక్షగుండరఘు
పుంగవుని భట్టువలెఁ బొగడెదవు సిగ్గుమాలి॥ త్రిజగ।

క. పగవాఁడు దండువెడలిన
జగడమునకు దీడుకొనుట చదురగు; నిటులన్
జగతీశులెల్ల నవ్వఁగ
మగఁటిమిచెడ సంధిసేత మగతనమగునే.

తో: నగుబాటని మెన్నక నాతమ్ముఁడు నాపైనలిగి యటు బోయి। బెగడున రాముని శరణుజొచ్చెఁ నీతగవుచాలుఁబోపోయి!॥ రా॥

అంగద-రావణసంవాదము.

సురటః అటతాళము.

అం- రామప్రతాపము రాక్షస యిసుమంత నీమది దెలియ వేమది॥
రా- రాముసామర్థ్యము నాముందు వర్ణింపరాకుము పలుక బోకుము॥
అం- వేడుకతో చిన్ననాఁడె తాటకఁ జంపినాఁడురా! వినవ బోడురా॥
రా- అడుదానిని జంపినట్టిశూరత్వము బాడకు యిచట నేడకు॥
అం- నీ వెత్తలేనట్టి నిటలాక్షువిల్లుఁద్రుంచె నేర్పుగ కడునోర్పుగ॥
రా- ఆవిల్లు మోపెట్టు టదియెంత! ప్రాతది యౌఁనుగా విరిగిపోవుగా॥
అం- పరశురాముని బాహుబల మడగించిన బంటురా! యేల కంటురా॥
రా- ధరణీసురుని ద్రుంచుదర్పము జెప్పకు! తాళురా యికఁ జాలురా॥
అం. మోక్షగుండేశుఁడే ముదమున నిను జంపఁ బుట్టెను బడగొట్టును!॥
రా- ఈక్షితి నెటులైన మోక్షము దప్పదిం కేటికి దెలుప మాటికి॥

క. బలవంతుడైన వాలికిఁ
గలిగిన నీయంతవాఁడు కడునీచముగా
బలహీను లయిన నరులను
గొలువఁగ ఫల మేదిరోరి కులనాపకుఁడా!

తో: వైరి దప్పనెవ్వారు దొరలు భువి లేరా! కొలుఁవొనరింప। నేరవు రాముని నేను విడిచి యిఁక రారా నను సేవింప ॥రామ॥ వచ్చిన నీకును వానరరాజ్యం బిచ్చెద వారినిఁ గెలిచి; ఇచ్చుగ సుఖ మ్మొగ నిరువుర ముందము; ఎఱిఁగించితి దయఁదలఁచి॥ రామ॥

వ. అనిన, నంగదుండు——

కీర్తనః అటతాళము, (రామకృ) వలె.

చాలురచాలుర చాలుర రావణ! మేలుగ నీ యనుకూలము నాకిక ॥జా॥ కాలము దీఱెను గావున నీ విటు ప్రేలెద విన్నవి, వి నుకొనక; ॥జాలుర॥ తల్లియుఁ దండ్రియు దాతయు దైవము నెల్లరు

శ్రీరఘువల్లభుఁడే యగు॥ జా॥ మోక్షగుండేశునిచే క్షణమందున రాక్షస చెడెదవురా ముమ్మాటికి! ॥జాలుర॥

వ. అనిన రావణుండు క్రోధోద్దీపితమానసుండయి రాక్షసులం గని యీపరపక్షపాతి నీక్షణంబున బట్టి కట్టుండని యాన తిచ్చినవారు జెలరేగి మూఁగిన దనలావు గనఁబఱచుటకయి యంగదుండు జిక్కి పిమ్మట—

తో॥ ఆకాశంబున కప్పుడె యెగసియు నటు నిటు విద లింపగను, వేఁగూలిరి పదివేలరాక్షసులు విగతాసువులై ధరను॥ రా॥

గీ. రావణుని కొల్వుచవిక వేరమునఁగూలఁ
దన్న నది శిథిలంబయి ధరణిఁగూలె;
నలిగి దశకంఠుఁ డంపగా నసురవరులు
నరి మురిణ వాని ముట్టి మట్టాడఁ దొడఁగ.

వ. వారి నందఱిని గ్రమ్మఱుగ జమునుందిరమునకుఁ జేర్చి వేగంబున రామచంద్రునిం జేరి నమస్కరించి యిట్లనియె:

బేహాగ్ రాగము: ఆదితాళము.

రఘువంశశేఖరా! రణరంగభీకరా! యఘుదూర! శ్రీకరా! యమితకృపాకరా!॥ ర॥ మీయాజ్ఞనెఱవేర్పఁ బోయితి; నాతడు వేయేల సంధి కీయకొననసెను॥ర॥ చావఁగఁ దెంపుగావించి సొంపు జేసయు జెడడు; చెప్పినవినఁడు॥ ర॥ శ్రీమోక్షగుండధామ కోదండరామాయతండు రాజికి రాడు॥ రాము॥

వ. అంత సువేలవిభుదలలందు యుద్ధసన్నాహంబు చుఱుకుగ సాగుచుండె. అక్కడ రాక్షసభటులు రావణుని జూచి,

ఉ. దేవ ! పరాకు! వానరుఁడు తేఁకువ దానవసేనఁ దూఁటె తాఁ
బోవఁగ మిన్నకుండితివి; పొమ్మని మాకు ననుజ్ఞ యిచ్చినన్
లావు జవంబు మీఱఁగపులన్ మనువంశ్యులఁ గూల్చి వత్తుమో
రావణ! పంపు మంచు వివరంబుగఁ బల్కిన నాతఁ డంతటన్—

వ. తన వైభవంబు రామునకు, గనంబఱుపఁదలఁచి దివ్యవస్త్రా భరణంబులు ధరించి సమస్తపరిచారకు లుపచరింప రాక్షస గణపరి వృతుండై చని యుత్తరగోపురంబందుఁ గొలువుదీరినఁ గాంచి విభీషణుని వల్లన రావణుఁగా నెఱిఁగి రాముండు వాని గర్వం బడంచువాఁడై.

తో: అనుజునిచే విల్లందిదానియందర్ధచంద్రబాణమ్ము । ఘనముగ దొడిగియు గడఁగి విడువ నది చని కిరీటదశకమ్ము॥ రా॥ క్షితిఁగూల్చియు బోదిఁ జేర, రావణుఁడు, సిగ్గుబొంది కడుసోలి। యతివేగంబున నాత్మభవనమున కప్పుడె చనె ధృతిదూలి॥ రామ॥

వ. ఇట్లంటికిఁ బోయి రావణుండు మరలఁ గొలువుఁదీరి రాక్ష సులంగని రాముని బలంబులు నాల్గుద్వారంబులఁ గవిసి పురంబుఁ బ్రవేశించుచున్నవి కాఁబట్టి, యీక్షణంబున—

పూరికళ్యాణి : ఏకతాళము - (అమితోగ)వలె.

అసురేంద్రులారా ! యాజికి మీర లతి శౌర్య మొప్ప నరుగు డింపారఁ జేర॥ నసు॥ అరులను ముట్టి, యురికినబట్టి, ధరఁ బడగొట్టి, నుఱుముడు మట్టి మట్టి॥ యసు॥ పగవారిమీఁక భయమేమిలేక దగ వచ్చెఁగాక తఱుమనొ గాక పీక॥యసు॥ ధర మోక్షగుండ వరునికోదండ హరుని రాకుండ నాగుడు కెండ పోండ॥ యసు॥

వ. అని పురిగొలిపిన నవక్రపరాక్రమంబులు మీఱు వీరావేశం బునఁ గ్రూరరాక్షసులు లెక్కకు మిక్కుటంబుగా సమరసన్నాహ కుతూహలులయి భేరీభాంకారరవంబులుఁ, గరులఘీంకారంబులు, ధను ష్టాంకారంబులు దిగంతంబులు ప్రతిధ్వను లీయఁ గదలి భుజాస్ఫాలనం బులు చేయుచు,

—♦ యుద్ధారంభము. ♦—

తో: నాలుగువాకిండ్లను మూఁగిన యానగచరసేనల దగిలి, ఛాలుగ యుద్ధము, సలుపగ బూనిరి సమరశూరులై మిగిలి॥ రా॥

వ. మేఘనాథుఁ డంగదుని, ప్రజంఘుఁడు సంపాతిని, అతికాయుండు వినతరంభులను, మహోదరుఁడు సుషేణుని, మకరాక్షుండు జాంబవంతుని, విద్యుజ్జిహ్వుండు శతబలిని, విక్రమధనుండు గజుని, కుంభుండు ధూమ్రుని, దేవాంతకుండు గవాక్షుని, సారణుండు ఋషభుని, త్రిశిరుండు శరభుని, నరాంతకుండు పనసుని, అకంపనుండు కుముదుని, ధూమ్రాక్షుండు కేసరిని, మహాపార్శ్వుండు గంధమాదనుని, కంపనుండు నలుని, జంబుమాలి హనుమంతుని, మిత్రఘ్నుఁడు విభీషణుని, ప్రహస్తుండు సుగ్రీవుని, వజ్రముష్టి మైందుని, అశనిప్రభుండు ద్వివిదుని, నికుంభుండు నీలుని, విరూపాక్షుండు లక్ష్మణుని, సుప్తఘ్న-రశ్మికేతువులు, యజ్ఞ-కోపాగ్నికేతువులు నలుగురు శ్రీరాముని,మఱియు ననేక వానరయోధులతోఁ ననేక దానవదళంబులు దలపడి ప్రథమ యుద్ధంబున శరవర్షంబులు గురిపించుచుఁ, దరుశైలపాషాణాదులు వైచికొనుచుఁ ముష్టియుద్ధంబులకుఁ జొచ్చుచు, ముసల ముద్గర ప్రాస పరశు భిండివాల తోమరంబులచే నడిచికొనుచు సంకుల యుద్ధంబునకుఁ దగుల్పడిరి. ఘోర ఘోరం బయ్యె! నప్పుడు——

తో: రాముని భటుల పరాక్రమమున కల రావణాసైన్యము లాఁగి। యేమాత్రము సహింపఁగలేక భూమిని గూలిరిలోఁగి॥ రా॥ కొందఱుదగ్గిరి; కొందఱు జచ్చిరి; కొందఱు భయపడి చనిరి; కొందఱు సందుల గొందుల దూఱిరి; కొంద ఱెదురలే మనిరి॥ రా॥

వ. తన బలంబులు నశించి పరబలంబులకు జయము గలుగుటఁ గాంచి యింద్రజిత్తు యుద్ధంబు మాని నననశాల కరిగి హోమంబు జేసి యజ్ఞేశ్వరునివలన దివ్యరథ-రథ్యంబులును దివ్యాస్త్రకవచ-కిరీటాదులును గ్రహించి యుద్ధమునకు వెడలె. ఇక్కడ రాక్షసకాంతలు——

జంఝూటి : త్రిశ జాతి.

ఇఁక నేమిచేయుదమమ్మ ! యిఁక దేమికాలమమ్మ ! యీ ఘోరు మానరైరి! యిలమీఁద మనవారి బ్రతుకు లేమో నిజము లేదు !

ఎవరు దెలిపిన నెంతమాత్ర మెఱుగ నొల్లడే! యెంతమూర్ఖుఁడే!॥ఇ॥ చలపాదిదశకంఠుడు గెలువగ దలచినాఁడు! అలమోక్షగుండవిభుని బల విక్రమము గానఁడు! అకటా! కులనాశకుడు వీడు విలుపరైరిగా! జల జమిత్రుఁడ స్తమించిన గాని మానరు॥ ఇ॥

వ. ఇట్లు చింతించుచునంతలో న స్తమించి చీఁకట్లు గ్రమ్మిన నింద్ర జిత్తు మేఘంబుల చాటున నిలిచి మాయాయుద్ధంబుఁ జేయుచునొరుల కగపడకుండనున్న నతనిఁ గనుఁగొని యుద్ధంబుజేయ వానరులు సమ ర్థులుగారైరి.

గీ. వానరుల నెల్లఁ బటుబాణవర్షమునను
ముంచి నాగపాశముల బంధించె నపుడు
రాములక్ష్మణులను బరాక్రమము మెఱయ
నింద్రజిత్తు మహాగ్రహం బినుమడింప.

వ. శరీరంబు ధరించినపుడు హరిహరాదులకయినఁ బురాకృతం బనుభవింపక పోవునా! ముందు బలిని బంధించిన కారణంబునరాముండు నాగపాశబద్ధుండయ్యె. అంత నింద్రజిత్తు తన విజయంబుఁ దండ్రికెఱిం గించిన సంతసించి రావణుండు త్రిజటను బిలిపించి,

కీర్తన: త్రిశతాతి—(వనమును) వలె.

సమరము జూపు రమణీ! కమలాక్షీ! సీతకు నేఁడు ॥సమర॥ క్రమముగఁ గపులు రాక్షసానీకము జేయు ॥సమరము॥ ఒడబడదామె దరుణి గడువేడ్క నాతోడఁ గూడ! నొడబడ! వడినాగపాశబద్ధుడై శ్రీరాముఁడున్న ॥సమ॥ ధర మోక్షగుండవిభుడు దనుజుల గెల్వ లేడు! ధరనో విరిబోఁణీ యాసవిడు మంచు బోధింపుము ॥సమరము॥

వ. అంతట,

గీ. త్రిజట లోనగు రాక్షసస్త్రీలు సీత
నొక్క పుష్పక మెక్కించి యుక్కు మెఱసి

సంగరస్థలిఁ జేర్చి ప్లవంగవిభుల
రాములక్ష్మణులను జూప రమణి గాంచి.

వ. గాంచి జానకీదేవి ఇట్లు వగనుమిన్నది.

ముఖారి: ఆదితాళము.

నీకు బ్రహ్మ యిటుల వ్రాసెనేమో! శోకము నిలుపఁజాలను రాఘవ! ॥నీకు॥ ప్రాకటశల్పము - పాప మని యెంచుకుని నీకుబంధక మాయెను! రాఘవ! ॥నీకు బ్ర॥ వెలయగ గాన్మకవిద్య యేమాయె! దైత్యులకు లోబడవలసెను! రాఘవ! ॥నీకు॥ దనుజాలఁ బోరిగొని నను జెఱబాపెద ననియుంటి నది తప్పెను! రాఘవ! ॥నీకు॥ అంత మెవరు మోక్షగుండ నాయక! నే నకటా దురదృష్టురాలను! రాఘవ ॥నీకు బ్రహ్మ॥

వ. అని బహువిధంబుల విలపించు సీతను గాంచి త్రిజట యిట్లనియె:

చ. భయపడ నేల నీపతికిఁ బ్రాణభయం బిసుమంత లేదు; ని
శ్చయముగ రాక్షసాధములఁ జంపఁగఁ బుట్టినమేటి యెవ్వరెం
తయు, జెనకంగఁ జాల్వడరు! దానవమాయలుమాపి నిన్ను నీ
ప్రియుఁ డనురక్తిఁ గౌఁగిట భరించుచు; నెపుము తల్లి! మేలగున్.

వ. ప్రాణంబులు వాసిన వనచరు లింత చింతదక్కియుందురా! కర్మసంచిత మిట్టుండి కొంచెము చిక్కువడిరి! కాని వెఱవవలదు. అని సీత నశోకవనమునకుఁ జేర్చె. నిక్కడ రాముండును గొంతవడికి గన్నులు దెఱచి పాశబద్ధుఁ డయియున్న తమ్ముని విగతజీవునిగా నెంచి.

అసావేరి: అటతాళము.

కొమ్మను సాధించుకొన వచ్చె సుగ్రీవ! తమ్ముని గోల్పోవల సెఁగా! నేనిచట సమ్మతి నాసేవ సలుపుచు జనుదెంచె! సౌమిత్రి గుణ మెన్నఁజాలా యీవేళ॥కొమ్మను॥ తల్లి సుమిత్ర నాతనయు డేడని

యడుగ నల్లన నాను కేశవుండను ! నెలుఁగంచు ! నల్లనెంతగుణపల్లభు నాజ్ఞను నల్లమనుచుఁ ద్రోయుదాన ధర లేను॥ కొమ్మను॥

తో: లక్షణాయుతుఁడై లక్ష్మణు బాసి సురపుణ ముండగ జాల !! నీకుణమ్మునను ఏమ్మనినట్లునె ఇనాము హోలింగము మేల॥ రా॥

వ. అనంతరము రాముఁడు మిగుల బాధితుఁడు గాక, నాగద యుతంబుగా నీవు కిష్కింధకుఁ జనుము సుగ్రీవా ! యనుచుండెను—

తో: వనచరయూథము వగవ విభీషణుఁడు వచ్చి రామునుగ్నస కాంచి। అని మొన మార్గమున వెనుకనుఁ దగ్గురామును వీధిగ్రన్నటుచుండి॥ రా॥

వ. ఇది యుద్ధకాలంబు గాని శోకకాలంబు గాదు. ఈ యూహ జయంబులు దైవాధీనంబులు తెలుసు తెలుసు ! మేఘనాదుండను నేఁడే యుద్ధంబునకు వచ్చియున్నాఁడు. అనవుడును, హరిపుత్రుండు—

తో: ఔను మిత్రా! నీ వన్నమాట సత్యమ్ము రామలక్ష్మణుల। బూని యేమఱక బ్రోవుడు; నే జని పోరిలో మాతును రాక్షసుల॥ రా॥

వ. రాక్షసక్షయంబు నేసి యూష్మమాన్ప్రాసి ఔషధంబునఁ దెచ్చి రామునకు ఇచ్చెద. అటుగాదని ప్రాణంబులు దానవుల కరఁ జేసి లక్ష్మణుని వెంటఁ బోనెద ననుచుండె, సుషేణుండు—

క. వెఱవకుడు నాగపాశము
నురలఁగ ద్రోణాద్రియందు నున్నసి మందులే!
గరువలిసుతు నంపుము నే
గిరమున నవి దెచ్చు మనకుఁ గీడు తొలఁగుటకై.

వ. అనుమంత నింతలో విహంగవిభుఁ డరుదెంచి నారాయణధ్యానంబు జేయుచు నారదమౌని వచ్చె. ఎటులనిన—

హంసధ్వని: ఆదితాళము.

కోదండధృతకరమ్ భజేహమ్॥ కో॥ వేదవేద్యము విరాధహమ్ శ్రీకో॥ వాగీశహృత్పంకజసదనము వరశారదాంకసన్నిభమృదువదనమ్

యోగిపాలనమ్ భోగిశాయినమ్ నాగపోషణమ్ నతజనావనమ్॥ కో॥ ధారాధరశ్యామలగాత్రమ్ నారాయణకవివినుత చరిత్రమ్ సారస నేత్రమ్ సజ్జనమిత్రమ్ ధరాస్తోత్రమ్ దితిసుతజైత్రమ్॥ కోదండ॥ పక్షీంద్ర గమనమ్ సురపాలమ్। మోక్షగుండసత్ఫురవర ఖేలమ్ అక్షరశీలమ్ ఆశ్రితజాలమ్ అనుపమఫాలమ్ అబ్జాలోలమ్॥ కోదండ॥

ద్విపద: అని యిట్లు చనుదెంచి యానారదుండు
మనుకులపతికి నమస్కృతిఁ జేసి,
దేవరవారికి దెలియని దేది!
రావణు జంపు కారణమున ధరణి
నరుఁడవై పుట్టిన నారాయణుఁడవు
కర మర్థి నజ్ఞానికరణి బల్కెదవు!
లోకుల చిక్కులలోఁ జిక్కు బాపు
నీకు జిక్కులు గల్గునే యేటిమాట!
అదె చూడ నీయవయవములయందు
పదునాల్గు భువనముల్ ప్రబలియున్నయవి!
సర్వంబునీవె నిశ్చయ మగుసుమ్ము!
పూర్వపువాహనంబును స్మరియింపు
వైనతేయుఁడు దాను వచ్చినంతటనె
యీనాగపాశంబు లెల్లను వదలు
నటుచేయు మని చతురాస్య నందనుఁడు
పటుమతి దీవించి పాఱెను దివికిఁ
బిమ్మట రాముండు వెనుకటిమాపు
నెమ్మదిఁదలపోసి నిక్క మూహించి,—

తో: గరుడుని దలచిన క్షణమాత్రములో నరుదెంచియు వాఁ లను। స్థిరముగ బంధించిన యురగంబులఁ దటిమి పాఁటెమేరలను॥ రా

క. అంతట వానరు లెల్లను
సంతసమున మేను మఱచి చారులవలనన్
వింతగవిని దశకంఠుఁడు
పంతంబున ధూమ్రనయనుఁ బంపెఁ గలనికిన్.

వ. రాక్షసభటులు లక్షోపలక్షలు గొలువ ధూమ్రాక్షుండు తత్క్షణంబున రావణానుజ్ఞచే యుద్ధంబునకు వెడలి.

ధూమ్రాక్షయుద్ధము.

తో: పటపటార్భటులది క్కటములు బెటిలి పడగ నరదంబుఁ। దటుకునఁ బఱపుచు బటహాభేరితమ్మట మృదంగరావంబు। రా॥

వ. చెవులు బీటలువాఱ మ్రోయుచుండ రణభూమికిఁ జేరి వానరులఁజూచి,

కీర్తన: ఆదితాళము. (మాతావ) వరె.

మానవుల గూడి మీరు మమ్ము గెలువ వచ్చినారు! కానిలే చూతము రం డిక॥ ఓకోతులారా!॥ మానుగ నాపైకి లెం డికఁ, గొండలు నడవులు దిరిగి పండ్లుకాయలను దిని యుండినట్టి పనులు గా వివి। ఓకోతులారా॥ గుండెపగులు యుద్ధభూమిది॥ మోతకు గుండదేవుడైన ముట్టడింపఁగలడె మమ్ము! రాక్షసు లనుచు దెలియరో! ఓకోతు లారా! యీతిరుగులుట గానరో.

వ. అని పలికి శరపరంపరలు పఱపినఁ, దరుచరులు సరకు గొనక దరుగిరులచే వానిని విరిగింపుచు పీచు వారుఁ లూపచుండిరి. అంత హనుమంతుండు ధూమ్రాక్షుని గదిసి శంకరధనుష్టంకార మొనర్చినఁ, బంకజాప్తకులుని కింకరులగు మావంకకు నిశ్శంకుఁడ వయి వచ్చి పెంకెతనంపు ఱంకె లేల? బింకంబు మాని లంకకుఁ జేరుము. వంకరటింకరమాటలాడిన నీతల పెంకులు పెంకులు చేయుదును రా కుంక! యోకౌర! నీ కింతమంకా! అనియొక్క మొత్తు మొత్తినఁ దత్తరంబు నొందక—

తో: గదచే మోదిన జెదరక మారుతి కరమున నొకగిరి బూని। గదిసి వైవ రాక్షసుని మస్తకము పిగిలి కూలె ధరపైని॥ రా॥

వ. అంతకుముందే వానిభటులు వానరులచేతఁ జచ్చిరి. హతశేషులవల్లన నీవార్త విని రావణుఁ డకంపనుని బంపిన,

అకంపనయుద్ధము.

తో: విలయకాలుఁడో! యితఁ డని వానరవీరుఁలు గనుచుండగను। బలముల గూడుక పరతెంచె నకంపనుఁడు రణముచేయగను॥ రా॥
వచ్చినవాతని భటవర్గంబులు చచ్చి పడగ వానరులు। చెచ్చెర మోచుక వచ్చియు వైచిరి హెచ్చుగ దరువుఁలు గిరులు॥ రా॥

క. ఉప్పరవీథికి నెగియుచు
నప్పు డకంపనునిపయికి హనుమంతుఁడు దాఁ
గుప్పించి దుమికి పోడిగా
గుప్పున రథరథ్యములను గూలిచి పలికెన్.

వ. నిలింపులగుంపులు గుంపులుగాఁ దఱిమినట్టి తెంపుఁ జూపింప నంపులు చేయుచు వచ్చితివి. నీసొంపు వదలించి నిన్నుఁ జంపి దక్షిణంపు సామి కొంపఁ జేరఁ బంపనా! నీకుంప దోపనా! యోరి యకంపనా! యని యొక్క కొండతో మోదిన, గుండె పగిలి యాతండు గూలె. ఆ సంగతి యెఱింగి దశముఖుఁడు—

మహాకాయుని యుద్ధము.

క. తనతనయు మహాకాయుని
నని కేగు మటంచుఁ బంప, నాతఁడురోషా
ననుఁ డగుచు భటులు మంత్రులుఁ
దనవెంబడిఁ గొలిచి రా నుదగ్రత వెడలెన్.

వ. ఇట్లు వెడలి మహాకాయుని మంత్రులగు రుధిరాశన వజ్రనాభ కాలదంష్ట్ర కాలకల్ప పాపక శతమాయు ధూమ్ర దుర్ధరులను

వారు క్రమంబున బృథు పనస మేఘపుష్ప గవాక్ష ఋషభ గజ క్రోథన శతబలి తారులం బొదివి,—

తో: శరవర్షంబులు గురిపించుచు భీకరముగ సమరము జేయ। నరిమురి నవి లక్ష్యము జేయక తరుచరులు గిరులు గొని వేసి॥యు॥రా॥

వ. రాక్షస మంత్రులు బీరంబులు సెడి యిలం గూలిరి. తక్కిన భటులు వానరసేనల నెదిరించి హతులయిరి. అది గని మహాకాయుని తమ్ముఁడు మహానాథుం డట్టహాసంబుం జేసిన, వానిదెబ్బలకు వానరులు భీతిల్లిరి, అప్పుడు నంగదుం డెదిరించి,

కమాచ్: రూపకము. (పేటాడడు.)వలె.

వడి జూపకుమా నీదు వడి॥ వడిజూపకు మల్లదె మీవారలగతి జూచుచుండి మిడుతలు బావకునిమీద నడచినగతి నరుదెంచితి॥ వడి॥ శిక్షింపగనూ మీచేగా దికను; మోక్షగుండదేవు కృపావీక్షణమున సంతత రణదక్షుల మగుదుము; బోరగ రాక్షస, నీ వెంతర! నీ॥ వడి॥

వ. అని పలికి భీకరముగు నొకమాత్రకు చేకొని యొక్క దెబ్బ దీసినం గేకవేసి యతండు కూలె. అంత మహాకాయుండు దమ్ముని చావుం గని రోషానల జాజ్వల్యమాన మానసుండయి కపిసేనపయి రథమును బఱపె.

పంచచామరము.

అరణ్యభూములందుం గాయ లాకు లారగించుచుం
జరించువానరుల్ నరుల్ ప్రశస్తవీరు లట్ల దీ
వరంబుగా రణంబుం జేయ వచ్చినారు మేలునా
శరాళికోర్చి యుండు డంతె చాలు మెత్తు మిమ్ములన్.

వ. అనినం వానరులు—

ఉత్సాహ.

మిట్టిపడ్డ సోదరుండు మృత్యువాతం జిక్కడే!
వట్టిపొట్ట క్రొవ్వుమాట వాంగ వీరధర్మమా!

గట్టివాఁడ వయిన నిలువు కదన రంగమందు నీ
వట్టిసేతు మొక్కసారి మర్మముఁ గలంచుచున్.

వ. అనిన వాఁడు మహాగ్రహ సమగ్ర విగ్రహుండయి పెక్కస్త్రములు ప్రయోగించె. కొంచెమున్ సైరింపలేని వానరుల నిలువరించి యంగదుం డొక్కగ్రుద్దు గుద్ది,—

కీర్తన: ఆదితాళము - (నీ వను) వరి.

నిను మడియించెద నిలువుము! ఘనముగ నావడిఁ గనుము కనుము॥ నిను॥ దనుజుడ మీతండ్రినిమాజనకుడు మును వార్ధులలో ముంచెను గదరా॥ నిను॥ అటువలె నావాలాగ్రంబున ని న్నిటు బంధించెద నిలవయి మోది॥ నిను॥ మోక్షుగుండపతి ముఖ్యభటుల మని। లక్షింపక యేలర చెడిపోవ॥ నిను॥

వ. అనిన దానవుం డాగ్రహించి గదతోఁబొడిచిన గదాయుద్ధంబునఁ గొంతవడిఁదమలాఘవంబులు సూపి యాతటఁ బోక మల్లయుద్ధంబునకుఁ జొచ్చి పెనంగుచు దానవుం డెన్నిమాయలు సేసినను లోఁబడక వాలినందనుండు—

తో: కడుబెట్టుదముగఁ బిడికిటఁ బెడతల నడిచినమాత్రమె యపుడు।దడయక దల బద్దలుగా బగిలినఁ బడియెను నారక్కసుఁడు॥ రా॥

వ. అనంతరము వానరులు జయజయశబ్దంబుల నంగదు నగ్గించి రామునిఁ జేరి నమస్కరించిరి. రాముండు గౌగిలించుకొని దీవించె. అంత హతశేషులవల్ల విని కొడుకుల మరణమునకు రావణుండు గొంత చింతించి ధైర్యంబుబూనియేగినపిదపఁ బ్రహస్తుని బిలిపించి యిట్లనియె;

కీర్తన: అటతాళము.

రామునిసేనల రణమున నెదిరించి రాగ్రెరి మనవారలు! యేమి యోజించెద! నికమీద యుద్ధమున కేతెంచె దేవారులు॥ కలన నీవును నేనుఘట కర్ణుడును దక్క నిలిచేవా రెవరూ సఖా! నెలకొని తమ్ముడు

నిద్ర లేవడాయె! నీవు నేనున్నామిక॥ దీక్షతో నీ వేగుడెంచెదవో! నే నేతెంతునో! తెలుపు మిక మోతుగుండేశుని మొనలతో బోనీక శిక్షించి వత్తామిదె.!

—♦ ప్రహస్తునియుద్ధము.

వ. అనిన నతం డిట్లనియె:

శా. నే నేతెంచి విరోధియూధముల భంజింతుగా విచారింపఁగా;
దైనన్ నే నొకనీతిఁ దెల్పెదను నీ వాలింపు మే తాత! వి
చ్చో నాజానకి నిచ్చి తేని గణించుగా రాముఁ డ! ట్లొప్పదే
నా, నాతం డని కాహవో న్ముఖుఁ బ్రయాణంబై ప్రహస్తుండొగిన్.

వ. ప్రచండవేగంబున వేదండ తురంగ తండంబులతోఁ గదలి కోదండంబునఁ గాండంబు లఖండంబుగాఁ దాల్చి సముద్దండ దండధరుం డునుంబోలె భండనమండలంబుఁ జొచ్చి కపిదండుల బెండుపడఁజేయుచుండ నీదండిమగం డెవ్వం డని కోదండరాముం డడుగ విభీషణుం డిట్లనియె:

తో: రావణుమాతులుఁ డీవచ్చెడివాడు! రామ! ప్రహస్తుం డితడే!। వావిరి దద్భటవర్గమునకు దళవాయి యగును నీఘనుఁడే॥రా॥

వ. అని తెలుపుచుండ నతండు వానరసేనలను మారొత్తని తన మంత్రులు భటులు మృతినొందుటఁ గాంచి యలిగి యందఱపైని గ్రమంబున బాణంబులు పఱపి పేర్చియార్చుచు,

పంచచామరము.

ఆహా !రణంబులందు శాత్రవాళి దాకి పోరుచో
సహింపలేని పిన్నవారిఁ జంపి పెంపుఁ జూపుచున్
అహంకరించియున్నవార లట్లుగాదు శూరుఁడౌ
ప్రహస్తుఁ డీతఁ డడ్డగించి పాఱిపోక నిల్వుడీ.

వ. అనిన సత్యాగ్రహంబున నీలుం డెదిరించి యిట్లనియె:

పంచచామరము.

అరే ప్రహస్త! నిన్ను నీవె యాత్మ మెచ్చుకొంచు భీ
కరంబుగాఁ గరంబు నీప్రగల్భ జాల మాపు! నీ
తరంబుగాదు! రమ్ము నీప్రతాపమెల్ల నొంచి సు
స్థిరంబుగా యమాంతికంబుఁ జేర్తు నోర్తు నేఁ డిటన్.

వ. అనవుడు వాఁడు వాఁడిగల బాణంబులు బ్రయోగించె. వానిఁ
...చే కొని.

తో: నీలుడు రక్కసునెత్తిన బడ నొక శైల మెత్తి వేయగను।
...ను ధరపంబు గూతలు సేయుచు మే లని సురలెన్నగను॥ రామ॥ అది
రావణుఁడద్భుతపడి తనమదిలో వగచి యు దెలిసి। కదనమునకు నేఁ
మానవుల మద మడగించెదఁ గడిసి॥ రామ॥

వ. అని సర్వాభరణభూషితుండయి ప్రయాణం బగుచుండ
...దరి కొలువుకూటంబునకు వచ్చిభర్తకు నమస్కరించియిట్లని మె

ఝంఝూటిః త్రిశ్రజాతి. (ఎవ్వాడు కాని) వలె.

నీ కింతపంత మేల నో కాంత! రఘువరుఁ జాల శ్రీకాంతు
...కో వేల; యేకాంతమున మేల జానకీకాంత జెరబట్టుట! ఇటుల నా
...కులు ద్రెళ్ళి రక్కటా! భూమిపై నిను నిల్వ జాలగా ॥నీకింత॥
...ఠించి చనినవారు నొకరైన దిరిగి రారు! ఇక బోయి బ్రతుకువార
లెవ్వరును, లేరు! చెప్పుటకు భయపడుచుందును! మనసు వికల
నొందింపబోకుము; తిన్నగా యోజించి చూడుము॥ నీకింత॥ ధర
తా గుండవిభుడు నరు డెన్నటికి గాఁడు; పరమాత్ముడనుచు జూఁడు?
...జ నిడి వేడు నీవు శరణన్న రక్షించును. జెడినతరువాత బాగానె
...ను! ఇప్పుడే శోక మార్పుము॥ నీకింత॥

వ. అని బహుభంగులఁ బ్రార్థించిన వినక కోపించిరావణుండు.

గీ. కోఁతులను గూడి వచ్చిన రోఁతనరుని
గొలువఁగాఁబోమ్ము పొమ్మని పలుకుటెంత
పలుచదనమగు! నా నేర్పు దెలిసియు నిటు
పరుల నాముందు గణియించి పలికె దహహా!

చ. సురలను గెల్చినట్టి రణశూరుని నన్ బెదరింప నేల! నా
నరుల విభీషణున్ దరణినందను మర్కటులన్ జయించెదన్
వెఱవకు! గెల్వ లేని యెడ వీరరణంబునఁ బోరి చచ్చి యా
పరమపదంబుఁ జూఱఁగొని ధన్యయశంబు గడింతు భామినీ!

వ. అనిన, నతని నిశ్చయము బెఱింగి విధికృతం బని యెంచి, అంతఃపురమున కేఁగుచుఁ దోడిసఖులతో నిట్లనుచున్నది.

హిం. తోడి: అటతాళము.

ఏ మని పలుకుదు! నెవ్వరి వేడుదు! కామిని! చెడిపోవు కాలము వచ్చెను॥ నే॥ సామజగామిని, శైవలజాల తొలి బాముల నోచిన నోము ఫలంబున॥ కేను॥ తగ మోతుగుండధాముని తోడఁ బగ బూని నాడు బ్రతుకగ నౌనటే!

వ. అంత రావణుండు యుద్ధసన్నద్ధుండయి,-

రావణప్రథమయుద్ధము.

క. పదితలలఁ గిరీటంబులు
పొదలగ శస్త్రాస్త్రసమితి పొందుగఁ దనయి
ర్వదికరములందుఁ దాలిచి
యుదయార్క ప్రభల వెలుఁగు నొకరథ మెక్కెన్.

వ. ఇటుల నెక్కి చతురంగబలసమన్వితుండయి చనుసమయమున,

తో: కరిబృంహితములు తురగ ఘోషములు నరదంబుల రావములు। మురజపటహభీకర కాహళరవములు సద్భటరావములు॥ రా॥ కలిసి దిగంతంబులు భేదించి యుఁ గనులభవాండము వగిలె। చెలగ రణస్థలిఁ జేరి రావణుఁడు నిలిచెను ధైర్యము మిగిలి॥ రా॥

వ. అతని విభవంబుఁ గని యాశ్చర్యంబున నితఁడెవ్వఁ డని యడిగిన విభీషణుండు రామున కిట్లనియె:

హిం-కాఫీ: రూపకతాళము. (ఇంతిరో విన) వలె.

రావణుఁ డతఁడే! రాఘవ! మాయన్నయయిన॥ రావ॥ దేవతలను బాధించుచు దిగ్విజయము గావించిన॥ రావ॥ పాతకుఁ డతఁడు; నీతి యింతయెఱుఁగ లేఁడు; ఖ్యాతిగ మి మ్మేమరించి సీతను చెఱబెట్టినట్టి॥ రావ॥ ఈక్షితి నీని శిక్షించిన వెనుకను గాని మోక్షగుండవాస లోకములకు మేలుగలుగదయ్య॥ రావ॥

వ. అని తెలుపుచుండునంతలో రావణుండు వానరసైన్యంబుల పయిఁ దీక్ష్ణబాణంబులు నెడపక వేసి చిందరవందర చేయుచుండ, సుగ్రీవుండు రోషించి,

క. ఒకకొండయెత్తివైచినఁ
బ్రకటితముగ దాని నడుమ బాణంబులచేఁ
శకలములుచేసి మఱి వే
ఱొకశరమున నినజు మూర్ఛ నొందఁగ జేసెన్.

వ. అది గని హనుమంతుండు రోషతామ్రాక్షుండయి రథంబు పయికి లంఘించి,

పంచచామరము.

ధరాకుమారిఁ జూచి క్రూరదానవాళిఁ ద్రుంచినీ
పురంబుగాల్చి నిన్నుఁ జంపఁ బూని నాఁడుమానితిన్
శిరంబులెల్లడుల్ల నేఁడు చేతు బ్రహ్మదత్తమా
వరంబులెల్ల నీదినంబె వాఁగుపాలు గావలెన్.

వ. అని బెదరించి పటుతరముష్టిచే వక్షంబున నొక్కపెట్టునఁ బొడిచిన రథంబుపయి మూర్ఛిల్లి వెంటనే తెప్పిరిల్లి చుఱచుఱఁ జూచుచు,

తో: కడువడి మెచ్చితి గదరా బలవంతుఁడ వని దశముఖుం డడవఁ। బెడిదంబగు తన పిడికిటిపోటునఁ బడి యెను మూర్ఛిలి దిగువ॥ రా॥

వ. హనుమంతుండు మూర్ఛాగతుండయిన రావణుండు నీలునిమీఁదికి రథంబుఁ బో నిచ్చి,

పంచచామరము.

తటాన నన్ను దాకిపోర దర్పకారి వైన మ
ర్కటాధమా! తరంబుగాదు రమ్ము పాటవంబు నీ
పటుత్వమెల్ల గాంచి రామభద్రుఁ జేరఁ బోయి ది
క్కటంబు లార్వ నేఁడు మత్ప్రతాపఁ మెల్ల జూపెదన్.

వ. అనిన,

తో: నీలుఁడు కోపాన్వితుఁడై యొక గొప్ప శైలశృంగమును వేయఁ। బోలఁగ నాదశ ముఖుఁడు నడుమనె పొలియఁజేసె పటుఁడాయె.

వ. పిల్లార్చి నీలుండు రావణురథంబుపయి కెగిరి మకుటంబులు జెదరున ట్లాడి ఛత్రచామరంబులు చూర్ణంబుఁ జేసి హారంబులు దెగడిసి రథంబు విఱుఁగునట్లు గదలించి, యనేక విధంబుల భంగపఱుపఁగోపించి,

తో: అనలబాణమున నాతని వైచిన నదియెగిరిన మాత్రమున। మునుకొని నీలుఁడు మూర్ఛిల్లుటఁ గని కనలి లక్ష్మణుఁడు కలన॥ రా॥

లక్ష్మణ-రావణ సంవాదము పాట: రూపకము.

ల॥ నన్ను గెలిచి పోవరా! దానవకులాధమా! నన్నుఁగ నాబాహు బలము బరగఁజూడుమా॥ నన్ను॥

రావ॥ పిన్నవాఁడ వెదురలేవు బీర మేలరా! అన్న మఱుఁగు జేరుము నీ కంతె చాలుర॥ పిన్నవాఁడ॥

ల॥ వాడిగలుగు బాణములు వచ్చె నిలుపుమా! మోఁదిపోక నిబ్బరముగ నుండ శక్యమా॥ నన్ను గెలిచి॥

రావ॥ నేఁడు మోతుకుండవిభుఁడు చూడ జూపెదన్ మోఁదిచేసి బాణవహ్ని ముంచి వేసెదన్ ॥పిన్నవాఁడ"॥

వ. అనినఁ, గోపోద్దీపితుఁడయి లక్ష్మణుండు నిలువరింప నశక్యం బులగు బాణంబులు రావణుపయి వైచిన, నతడు వెఱఁగంది బ్రహ్మద త్తం బయిన యొక్క బాణం బెక్కు వెట్టె.

తో: ఉరము దాకునటు గురిగా వైచిన నరిగి తగుల లక్ష్మ ణుఁడు। సొరిగి లేచి బిరబిర రావణు విలు నఱికె భయదమై నెగడు॥ రా॥ మూడమ్ములు దశముఖుని వక్షమున గాడ నేయ మూర్ఛిల్లి। వాఁడు దెలిసి తీవ్రంబగు శక్తిని వైచెలక్ష్మణుని మళ్ళి ॥ రా॥

గీ. శక్తిదాకి మూర్ఛ సౌమిత్రి మునిఁగిన
నెత్తఁబూని దనుజుఁ డెత్తలేక
యద్భుతంబు నొంది యట నున్న హనుమంతుఁ
డంతమూర్ఛ దెలసి యాగ్రహించి.

తో: వచ్చి రావణుని వక్షము పగులగ వడిగాఁ గుద్దుటవల్ల। జెచ్చెఱ నటుమూర్ఛిల్లి పడియె సుర లచ్చెరు వందిరి మెల్ల॥ రా॥

వ. ఆంజనేయుండు రామభక్తుండు గాన జులుకనగా లక్ష్మణు నెత్తుకొని పోయి రామునిముందటఁ బెట్టె రాముని తేజః ప్రభావము నకుఁ బరాజితమై శక్తి దొలంగె. లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛదేఱె మఱియు;

క. రావణుఁడు మూర్ఛదెలిసియు
వేవేగము కపులపైకి వెడలఁగ, వారల్
చేవచెడి యురకఁ గని సీ
తావిభుఁ డవలించి పలికె దశముఖుతోడన్.

రామ- రావణుల ప్రథమయుద్ధము.

రామ- కీర్తన: ఆదితాళము. (భీకరగతి.) వలె.

ఓరోరి రారా కోరికదీర దీరుగ నినుబోర నేరుపుమీఱగ నే టికి సమకూరె। బోరున ముట్టి ధీరతబట్టి సారెకు గొట్టి చంపుదు జలప ట్టి॥ యో॥ భండననిపుణ కోదండాదిదీక్ష పండితుం డను, మోక్షగుండ

విభుండను, దండిగ నీతలల్ ఖండింతు; నసురుల దండింతు, గండలు జెండింతు; రణభూమి నిండింతు రక్తము॥ ఓరోరి॥

వ. అనుచున్న సమయంబున హనుమంతుండు గరంబులు ముకుళించి,

తో: రాఘవ! దనుజుడు రథము నెక్కియు రణ మొనరింపను రాగ। లాఘవమున గాల్నడ నుండుట పోలదు నన్నెక్కుము వేగ॥ రా॥

వ. అనిన హనుమంతునిపై నెక్కి రామ-రావణులు గోపాటోపంబునఁ బరస్పరబాణప్రయోగంబులఁ దమ నేర్పులు గనఁబఱుచు చున్నంత,

తో: ఒక్కబాణమున రక్కసువిల్లు బుటుక్కున విఱువగ నతడు ॥ దక్కక మఱియొకధనువున శరసంధానము జేసియునపుడు॥ రా॥ లేటుకున ననిలజు నిటలము దాకగ దద్దయు వైచిన గాంచి। చటులాగ్రహమున జానకీశు డొకశరమును నడి సంధించి॥ రా॥

వ. రావణు కోదండంబు ఖండించి రథంబు నుగ్గుసేసి రథ్యంబులఁ జంపి సారథిని గూల్చి,

తో. అనువుజూచి శరమను సంధింపగ నతనిమకుటములు విఱిగి। తునిఁగి కిరీట స్థగితమణులు ధరఁదొరగిన నాతఁడు గలఁగి॥ రా॥

వ. అప్పుడు రామచంద్రుం డనుచున్నాఁడు:

క. రావణ, నీ విక నింటికిఁ
బోవుము! వానరులతోడఁ బోరి బడలియు
న్నావటు గావునఁ, జంపక
వే విడిచితి నన్న, నతఁడు విన్నఁదనమునన్.

వ. పాదచారియై వానరులు నవ్వుచుండఁ దలలు వంచుకొని గరుడునిచే విడువఁబడిన యురగేంద్రుని పగిది లంకలోనికిఁజని కొలువుకూటంబుఁజేరి ఖేదమందుచు రాక్షసుల కిట్లనుచున్నాఁడు:

హిం. తోడి. రూపకము.

ఏమిచేయుదు నకటా! యెటులనోర్తును రాముని వశముగాదు! తలఁపగ॥ యేమి॥ వన్నెగాంచితి బాహుభవమున మించితి! నన్ను నెదురలేరు త్రిభువనములు వెదకిన॥ నేమి॥ నాదుశౌర్యము నేఁడు నాదుధైర్యము మేదిని బడిపోయె దెలుపరాదు నిక్కము॥ ఏమి॥ ఒక్క నరునిచే నయ్యో! చిక్కగవలసె! నెక్కడినరుడు మోక్షగుండాధీశుడు! దెలిసె!॥ నేమి॥

వ. బలవంతులయిన ప్రహస్తాదులు మడిసిరి! ఇంక నామానవుల నెదిరించువా రెవ్వరు? కుంభకర్ణుండు తొమ్మిది దినంబులనాఁడు లేచి నాతోఁ గొంత ప్రసంగించి మరల నిదురించినాఁడు. మీరతని లేపుకొని రండు! నాతమ్ముండుగాని వారల జయింపఁడు పొండుఅనవుడు,

తో: కుంభపుగూళ్ళను గుసుమగంధములు గొనిరాక్షసు లరుదెంచి। కుంభశ్రవణుఁడు గూరికియుండిన గుహలోన బ్రవేశించి॥ రా॥

వ. గంధపుష్పాక్షతలచే నతనిఁ బూజించి ధూపదీపంబు లిచ్చి, తాము గొనిపోయిన వరాహమహిషాది మాంసంబులును షడ్రసోపేతాన్నంబును రాసులుగాఁ బోసి, యింద్రాదుల నెల్లఁ బాలియించుచున్నట్టు గలకని కలవరించుచు మహత్తరమైన యుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసంబులతో భయంకరాకారుఁడై పడియున్న నతనిగాంచి, యక్కటా! యింతబలవంతున కిట్టి నిద్రావస్థచే మునుంగవలసినట్టు విధాత లిఖించెగదా! ఎంతయన్యాయ మని దూఱుచు జయజయశబ్దంబుల నగ్గించుచు నంద ఱొక్కపెట్టున జగంబులు దల్లడిల్లునంత ధ్వనులు గలుగ నఱచుచు,—

కీర్తన: ఆదితాళము—(ఓరామరామ) వలె.

లే లెమ్ముకుంభకర్ణ లెమ్ముదేవరా! నిద్ర॥ లేలె॥ ఆలమ్ములో నమరాళి దిక్కులఁ దోలి కలఁచియు। సోలించునంతటిమేటిశూరవరుడవు॥ లే॥ అన్న రావణుఁడు బిలువు మన్నవచ్చినాము; లేచి పన్నుగ

నాస్థానమునకు బదుముదేవరా! ॥లే॥మోక్షగుండస్వామి పురము ముట్ట
డించియున్న వాడు! దక్షుండవై పోయి వానిఁ దఱుము దేవరా!॥ లేలెమ్ము॥

వ. అని వేఁడిన మిన్నకుండి,

తో॥ సారమైన నిస్సాణపటహాములు భేరులు గడు వాయించి।
చారుతరం బగు శంఖంబులును దుత్తూర తెలమి బూరించి॥రా॥

వ. నిద్దుర లేవకుండినఁ బట్టిస భిండివాల గదా ముసల ముద్గ
రాదులు గొని యందఱు మూఁగి యొక్కపరి విసరి వేయుచుఁ, బది వేల
కుంతములచేతఁ బఱులకు బట్టించి పొడుచుచు, గొప్పకొండ లనేక
ములఁ దెచ్చి వైచుచు, మీఁది కెక్కి సత్వంబు మెఱయఁ గాళ్ళతోఁ
దొక్కుచు, వేధించియు మేలుకొలుపలేక, పిమ్మట—

తో॥ సింహనాదములు సేసి బిట్టుగాఁ జెవులు పగులగా నఱచి।
సింహగజాదులచేఁ ద్రొక్కించియు జిందఱవందఱ బఱచి॥రా॥

వ. కోలాహలంబు గావించిన నాధ్వనికి లంకగగ్గోలు పడినె.
వానరు లందఱు దివిని భయభ్రాంతచిత్తులై యుండిరి. అప్పటికిని
లేవకుండిన—

తో॥ కొందఱు గర్ణములందు దూఱి చని గూబలఁ బండ్లను
గఱచి । కొందఱు గరములఁ గురులు పట్టి లాగుచు గాల్ సేతులు
విఱచి॥రా॥

వ. అమితముగా బాధించిన నట్టకేలకు గొంచెము కదలి
యావులించిన మహాగ్నికణంబు లపరిమితంబుగా వాగ్ద్వారంబున వెడలె.
నది గని రక్కసు లొక్కరితో నొక్క రెక్కరణి సనుకొనిరి.

కమాచ్: ఆదితాళము.

చాలింపఁబోకుడు సారించి లేపుడు॥

మించి మనము బోర్లించి లేపి కదలించుటచే నావులించినాడు॥
చాలింప॥ క్రమ్మఱ నిద్దుర గ్రమ్మిన లేపఁ దరముగాదు కార్యమ్ము

చెడును॥ జాలింప॥ ఈతని లేపక యేగితేని మనయాతుధానపతి చేత మాట॥ చాలింప॥ కదనంబున నీఘనుఁడు మోహనపురసదను నెదురఁ గలఁ డిది నిక్కము॥ చాలింప॥

వ. అని చెప్పుకొనుచు నలసటలేక యిరుపమోకులు దెచ్చి కీళ్ళు కీళ్ళు విఱిచికట్టి,

క. నేయిఘటంబుల తైలముఁ
బోయక దొరలంగఁ గాచి పటుకారులచే
నాయతబలు రై పట్టుక
పోయియుఁ జెవిగూబలందుఁ బోసిరి సరగన్.

వ. ఇరుపగడ్డపారలు దెగఁ గాలిచి ముక్కురంధ్రంబులం జొప్పించిరి. ధణంధణధ్వనులతో ననేక భేరులు వాయించిరి. కల్లోలంబు గావించిరి. అతండు శేషాహిసమానోగ్రకరంబులు సాచి సిలిగి వికృతంబుగా నోరుదెఱచి యావులించి,

క. ఈనిద్ర యేల రాముని
నే నెదిరించినను దీర్ఘనిద్రాసుఖమున్
దా ననుభవింపఁ దలఁపే
మో నా, నవ్వేఁడు నిదుర మొదమున లేచెన్.

వ. ఇట్లు లేచి కూర్చొని ప్రళయకాలాగ్నితో సమముగా నేత్రంబులయందుఁ గెంపుగదుర నిట్టూర్పులు విడుచుచు దానవులఁ గాంచి,

కీర్తన: ఆదితాళము—(ఏదిరాహరి) వలె.

ఎవరు లేపిరి! న న్నెవరు లేపిరి! దివిభువి నగుల దిక్కులు వ్రోగల, జెవిగూబలగల రవములు మిగుల॥ నెవరు॥ మున్న నే లేచి యున్నాను జూచి, మన్నన వడసి మఱినిద్రమురిసి పన్నుగ వచ్చి యుండితి సొలసి॥ యెవరు॥ ఏమికార్యము మీకెంతధైర్యము! శ్రీమోహనపురస్వామితో వైరమేమో జీర నేటికి? వైర॥ ఎవరు॥

వ. ఇనిన రాక్షసు లకుంఠితరణోత్కంఠ రిపుగజ లుంఠనాద్భుత కంఠీరవుండగు దశకంఠుండు దోడుకొని రమ్మన లేపితిమి. కుంభకర్ణా! అనంత ధైర్యసంపూర్ణా! యనిన, మంచి దని యాహ్లాదకాంతితోఁ బాఱఁ జూచిన నాక్షణంబున—

క. ఎనమున్నూరజముల మఱి
యెనుబది మహిషములఁ నింక నిరువది యొకరన్
మనుజులను వేవరాహము
లను నాలుగువేల శశములను వేర్వేఱన్.

వ. ఖండించి పాకముఁజేసి తెచ్చి రాసులుగాఁ బోసిరి. అమాంసంబుఁ గడుపాఱం దిని రెండువేలకుండల మద్యంబుఁ బానంబు జేసి,

తో: పటపట దిక్కులు బగులునట్లుగా పండ్లుగీటి తీవ్రమున। దిటవుగ జుట్టున దీర్ఘశ్మశ్రులు, దిద్దివికృతరూపమున॥ రా॥

వ. వెడలివచ్చి రావణుని కొలువుకూటంబుఁ జేరె. రావణుఁడును సంతోషించి హేమపీఠంబునఁ గూర్చుండ నియమించి యిట్లనియె:

హిం. కాఫి: రూపకము. (శివశివ వినుమా) వలె.

సోదర, వినుమా మేదిని శ్రీరాముఁ డను రాజు గలఁడు॥ సోదర॥ సోదర మర్కటయుతముగ మోదంబున మననగరము ముట్టడి వేసె నతండును॥ సోదర॥ వారల నెదిరి, వారక మనవారలు బహుమంది చెడిరి! వారల॥ లేదు సోదర నీవు దక్క! శూరు లెవరు మోతుకుండ శ్రీరాముని నెదిరింపగ॥ సోదర॥

వ. కాఁబట్టి నిన్ను లేవఁ గొట్టించితి. యుద్ధయాత్రకు వెడలుము. అనుడు నవ్వి యతం డిట్లనియె:

ఉ. నారదమౌని తెల్ప విని నాఁడ రమాపతి రాముఁడై ధరా
భారముఁ బాప సూర్యకులపావనుఁడై యుదయించు నంచు నా
తీరునఁ బట్టియుండ నగు! దేవమయుం డతనిన్ భరించు నా
శేరి! జగత్త్రయంబున జయింపఁగ నాతర మౌనె యగ్రజా!

తో: మనచేఁ గాఁగల పనిగా దిది; నీవు మనవలె నని తలఁచి ననుl జనకజ నిచ్చియు శరణుజొచ్చు రాముని కన గనలుచు ననెను॥ రా॥

కానడ: రూపకము.

పోరా యీరోతకూత లేర చాలురా! విన నొల్లర!॥ పో॥ ఆరాముఁ డబ్జనాభుఁడైన నేమి! మర్కటులు సురారులైన నేమి! వారు శూరులే! సెబాసు మనకన్నను॥ పోరా। యుద్ధం బొనరింపఁగ సన్నద్ధుడవై పోక నాకు బుద్ధులు గఱపెద వెంతటి బుద్ధిశాలి వంచు నన వచ్చును॥ పో॥ ఈలాగునఁ బగరబొగడి బేలరీతి లోబడెదవు। నీలావు గణింపలేవు; నిద్రపోతు కేటి రణరంగము!॥ పో॥ రాము డిల మోక్ష గుండ ధాము డనుచు నే నెఱుగనె నీమాత్రము! వానిచే హతుండ నైన ముక్తి యలవడదే!॥ పోరా యీ॥

వ. అనిన విని యన్న మనోనిశ్చయంబు నెఱింగి యిదిగో చనుచుచున్నా నని ప్రళయకాలాభీలవిజృంభిత మహాంభోధరంబు చందంబున కుంభకర్ణుండు గర్జించుచు యుద్ధసన్నద్ధుండై,

కుంభకర్ణుని యుద్ధము.

క. శూలి త్రిశూలముకన్నను
మే లగుశూలంబుఁ గేల మెఱయగ గీలా
భీలముగా నార్చుచు రణకేళికిఁ
జా వెడలె నపుడు క్షితి యదరంగన్.

తో: లెక్కకు మీరిన రక్కసు లెల్లను నుక్కున నెక్కొని రాగా। జక్కగ బటునిస్సాణ పటహావిస్తారరవంబులు మోగ॥ రా॥ వెడలగ పిడుగులు బడె నుడుగణములు బుడమిని జలజల రాలెన్। కడువడి నిప్పులజడి గురిసెను దిక్కరులు భయంపడి పోలెన్॥ రాము॥

వ. ఇటువలెఁ ద్రిజగద్భయంకరాకారుండై యుద్ధభూమిఁ జొచ్చి వానర సైన్యంబుపైకి నడచు కుంభకర్ణుని వికృతాకృతికి నివ్వెఱఁగంది రాముఁడు విభీషణునితో —

క. దేవారి కేమిగావలె
నావచ్చెడి శూరుడెవ్వ? డాశ్చర్యకరం
బౌ వాని రూపుగాంచిన
వేవేగమె తెలుపు మన విభీషణుఁ డనియెన్.

జంఝూటి అటతాళము.

రణరంగశూరుఁడు కుంభకర్ణుఁడు, రామ, యాఘనుఁడు; రఘు రామ, యాఘనుఁడు; అల రావణానుజుఁడు॥ రణ॥ జనియించినప్పుడె దేవతలను జయించితోలెను జయించి మర్దింపబూనెను॥ రణరంగ॥ అది గాంచి నిద్రమునుంగునటు శపియించె పద్మజుఁడు; శపియించె పద్మజుఁడు; నిద్రించునితండు॥ రణ॥ శ్రీమోతుకుండపురీశ, యేమర కీక్షితిని వీని, నీ వీక్షితిని వీని, బాలించు దయామూలి॥ రణ॥

వ. రావణునికిగల బలంబులలో ముఖ్యుం డితం డొక్కండే! ఇతఁడు నశించిన వానిబలంబగ్రానాశంబు వేగి సత్యము. నిద్రావ్యాజంబు లేనిచో వీనిదాడికి లోకంబులు భరించునా! శ్రీగర్భసన్నాభా! మౌని హృదంతర్యామీ!

వ. అనుచుండ,

క. రాక్షససమూహకలు వడిగా
వృక్షచరుల ముట్టడించి భీకరవృత్తిన్
లక్షింపుచు శిక్షింపుచుఁ
భక్షింపుచు పెక్కుగతుల బాధించి రొగిన్.

వ. అప్పుడు వనచరులు తమ ప్రతాపంబులు వెల్లివిరియ భుజాస్ఫాలనంబులు చేయుచు.

తో: కొండలు దరువులు గొని తెచ్చియు నాకు గ్ర రాక్షసుల నొడిచి। పెండియుఁ బునుకలు పెంకులుగాఁ దమ పిడికిటిపోటుల బొడిచి ॥రాము॥

వ. మహోద్భుతంబుగాఁ బెనంగుచుండ నప్పటిసమరంబు దేవతలకుఁ గూడఁ జేరిచూడరాని దయ్యె. అప్పుడు—

తో: కూలెను నేతలు, సోలెడు కోతులు, వ్రాలెడు గజయూథములు। దూలెను వీరులు, దొరలెను శూరులు, దునిసెను రథరథ్యములు॥ రా॥

వ. ఈ రీతి రభసంబయినఁ దదీయశోణిత మేదో మాంస మజ్జంబులు తృప్తిగా నారగించి భూత ప్రేత పిశాచ కాక ఘూక చయంబులు విఱ్ఱవీగుచుండె. అంతఁ గుంభకర్ణుండు వానరులపంక్తిఁ గదిసి,

కీర్తన: ఆదితాళము.

నన్నోర్చి నన్నోర్చి నిలువుఁడి! మీరు నన్నోర్చి॥ నిన్న మొన్న రక్కసుల నిక్క త్రొక్కినట్లుగాదు॥ నన్నోర్చి॥ అంభోజసంభవదత్త శుంభద్వరబలముచే విజృంభించి జంభారిముఖులదంభము సంరంభము నుడిపి కుంభిని బేరొక్కన్నయట్టి కుంభకర్ణుడను నేను॥ నన్నోర్చి॥ అక్షీణ బలదర్పితరణదక్షులౌ రాక్షససన్య లక్షయముగఁ గొల్వ మిమ్ము శిక్షింపగ వచ్చినాఁడ! మోక్షగుండస్వామికి మీరీక్షితి సేవకులైన॥ నన్నోర్చి॥

వ. అనిన, నప్పుడు వానరులు రోషానలనయనులయి.

తో: పటుసత్త్వంబునఁ బాటివృక్షములు పర్వతములుగొని తెచ్చి కుటిలుండగు నలకుంభకర్ణుపయి దటుకున వైచిరి హెచ్చి। రా॥ శూలముచేతను సొలయక యాతఁడు జూర్ణముగా నొనరించి, । కేలన గదగొని కీశవర్యులను గీటడంప లంఘించి॥ రా॥

క. కోటానకోటి వానర
కోటుల గదచేత మోది కూలిచి పిదపన్
నోటఁ గబళించి కొందఱ
వాటంబుగ మ్రింగె దనుజవల్లభుఁ డలుకన్.

వ. ఇట్లు విజృంభించి మ్రింగుచుఁ బెల్లార్చుచుండె. వాని నాసా కర్ణరంధ్రంబులనుండియు నోటినుండియు మ్రింగఁబడిన వానరులు వెడలి వచ్చిరి. కూలిన వానరులును మూర్ఛదేఱి కవిసిరి. అప్పుడు హనుమంతుడు,

తో. ఒక మహాద్రిగొని యురువడి వచ్చి మహోగ్రంబుగ వేయగను। ప్రకటితముగ నది పైదాకిన నిలబడి తెప్పిరిలి సొంపుగను॥ రా॥

వ. కోలాహలంబుగా గాలానలానేక కీలాభీలంబు చేసి, తాళిమిని దానవపాళిని నవలీల దూలించి, వాలంబు వ్రేలాడించుచుఁ జేరి లెదవు చాలుచాలు! నీగాఱును నీలాఘవంబును గాలదండాభమగు నాశూలంబుచే నేల పాలు చేసెద రారా వానరవీరా! యని శూలంబున మోదిన నాతాఁకునకు హనుమంతుడు మూర్ఛిల్లె. పిమ్మట నీల ద్వివిద శరభ గజ గవాక్షాదిప్లవంగపుంగవుల శూలంబు వ్రేసి కసిమసంగుచున్న, సుగ్రీవుండు పైకొని,

ఖ్యాండుస్వరము: ఏకతాళము.

నిను వధింతు దానవా! యిక నిలువు నిలువు దానవా! యిన సుతుండ దానవా! నన్నెదుర లేవు దానవా! మును వాలి మీయన్న నొంచెగదా! నిను బట్టి నేనిపుడు విదలించెదర॥ నిను॥ శిక్షచేతు దానవా! నీ సిగ్గుదీతు దానవా! ఈక్షణమున దానవా! నీవింటి కేగు దానవా! మోతుగుండేశుని దయచేతను నీక్షితిభూతాళి కెర జేతును॥ నిను వధింతు దానవా!॥

వ. అనినఁ, గుంభకర్ణుండు,—

పంచచామరము.

పరాక్రమంబుఁ జూపునట్టి బల్లిదుల్ ప్రగల్భముల్
దురాత్మ, నీబలెన్ వచింత్రె! దుష్టచిత్త, వాగకే
పరారిగమ్ము! జీవనమ్ముపైఁ ప్రియమ్ము గల్గినన్!
పురారినో మురారినో మొగాననిల్వఁ గెల్చెదన్,

వ. అనిన నాగ్రహించి సుగ్రీవుండు—

గీ. పెద్దకొండ యొకటి పెకలించుకొని వచ్చి
యెత్తి వైచె దనుజు నెత్తిమీఁద
నదియు వానివక్షమటు దాఁకి చూర్ణమై
రాలె; నంత నలిగి రాక్షసుండు—

తో: శూలము గొని చుఱుచుఱఁ జూచుచు సుగ్రీవుని వేయ గను। జాల మంట లుజ్వలముగఁ గక్కుచుఁజను దేఱఁగఁగనితగను॥ రా॥

తో: హనుమంతుఁడు నడుమనె దానిని వ్రయ్యలుగా ద్రుంచిన గనలి। దనుజుఁడు మలయాద్రిని గొని సుగ్రీవునిపై వేసిన దవిలి॥ రా॥

వ. ఆదెబ్బకు సొమ్మసిల్లి సుగ్రీవుండు మూర్ఛ మునింగినఁ గని, కుంభకర్ణుండు రావణునకుఁ గనఁబఱుచుటకు లంకలోనికిం గొని పోవు చుండ విడిపించుటకు నోపక వానరులు హాహారవంబులు చేయుచుండిరి. అంత సుగ్రీవుండు మూర్ఛ దెలిసి వాని యకృత్యమునకుఁ గోపించి,

గీ. పైకి నెగఁబ్రాకి జీకాకు పఱచి ముక్కుఁ
జెవులు దెగఁ బీఁకి రక్తంబుఁ జిల్క నోడ్చి
వికృతరూపుని గావింప, వీఁక నాతఁ
డర్కజునిబట్టి నేలపై నట్టివైచె.

వ. అప్పుడు సుగ్రీవుండు క్రిందఁ బడక లాఘవంబున రామచంద్రుని కడకు నుఱికె. పిమ్మట గుంభకర్ణుండు—

ఫీల్ రాగము—అటతాళము.

అకటా! నేటికి నింత యాపద లొదవె। వికృతాకారముతోడ వెలయగ వలసె॥ న॥ చెలియలిగతి నాకు సిద్ధించె నౌరా! తలఁపఁ బురాకృతము తప్పిపో దౌరా॥ య॥ ఈరూపమున నన్నుఁ జేరగఁ జాల! బోరికి గ్రమ్మఱఁ బోదు నీవేళ॥ నక॥ వెలయ మోక్షగుండవిభునితోఁ బోరి తలఁగక దాఁ జెడఁ దలఁచెనా కారి॥

వ. ఇట్లు పరిభవపడి కుంభకర్ణుండు లంకలోనికిఁ బోనొల్లక యకాలమహాగ్ని చందంబున మండిపడుచు రణరంగంబునకు వచ్చి దెబ్బకుఁ దబ్బిబ్బు నొందుచున్న వనచరులఁ జుట్టుకొని,

తో: కొందఱ బట్టుక గుంభిని మోదెను! గొందఱ నదుఁ దోసెన్! గొందఱ నూకెను గుధరంబులపైఁ!-గొందఱ బైకెగవైచె

గొందఱ దిక్కులకును బడ మీటెను గొందఱ లంకను ; రేఁ!! తుందుడుకొప్పగఁ గొందఱ మ్రింగెను వింపుపొందు గాఁ గొసరెఁ

వ ఇట్లు భయంకరంబుగా శంక లేక పోరుచున్నంత.

క. కూతలు గూసెడుకపులును,
భీతిని బరతెంచు కపులు, భిన్నాంగులునై
రోతపడు కపులు దనుజుని
వాతను బడుకపులు నై విపద్దశఁ గలఁగెన్.

తో: తగ్గెను నినజుఁడు; దగ్గె నంగదుఁడు, దగ్గె గవాక్షుఁడు గజుడు, దగ్గెను నీలుడు దగ్గెను, శరభుడుదగ్గెను ధూమ్రుడు,నలుడు॥ ర

వ. తక్కిన జాంబవదాదులు భయపడి యుగుకుచుండ లక్ష ణుం డెదిరి,—

తో: కుంభకర్ణుపైఁ గొన్ని బాణములు గోపముతోడను బఱవ సంభృతధీరుఁడు సరకుగొనక దాఁ జనుచుండగఁ బురికొలుపఁ॥ రా॥

వ. వానరులు వాని పయికి నగణితంబుగా నెగఁబ్రాకి

తో: తోకల జుట్టియుఁ గేకల వెట్టియు, దోలువట్టి నఖములన బీకుచు సంధులు బిగియఁబట్టుచును బీడింపక జులుకగను॥ రా॥

వ. వారి నందఱను విదళించిన మేఘమండలమునుండి చుక్కల రాలినట్లు గ్రిందరాలిరి. ఇట్లు నలుపు కుంభకర్ణుని పరాక్రమమునకు నమృతం బంది,

క. రాముఁడు నిర్జితభార్గవ
రాముఁడు సద్గుణగుణాభిరాముఁడు నుత
సుత్రాముఁడుఁ దాటకగర్వ వి
రాముఁడు దా నెదిరె నపుడు రాక్షసుని వయిన్.

వ. ఇటువలెఁ గదిసి రాముండు ధనుష్టంకారంబు జేసిన, నాధ్వానికి జతుర్దశభువనంబులు గడగడ వడంకె. అప్పుడు విభీషణుండు రామునకు ముందుగా నడచి కుంభకర్ణుని ముందర గదాధరుండై నిలిచినఁ గాంచి నవ్వుచు,—

కాఫి: అటతాళము. (సాయనయీ) వలె.

ఓరి విభీషణ, యుక్తమె యాగదా! పో రొనరింపగఁ జేరినవాడవు॥ ఓ॥ అన్నదమ్ముల మని యెన్నగ బోలదు ని; న్నేలు వానికి న్నొప్పగ నుండును ॥ఓ॥ చాలగ నిన్నిటు జంపిన లంకను నేలువారెరావ రికనీవుగాక ॥యో॥ రాక్షసరాజ్యము రయమున నిచ్చును॥ ఓ॥

వ అనిన; విభీషణుండు గుంభకర్ణునకు మ్రొక్కి—;

తో: రామునితో వైరము వల దని నే రావణునకుఁ జెప్పినను
నామాటలను మనంబున నొప్పక నను దన్నియుఁ బొమ్మనెను॥ రా॥
కావున, రాముని కరుణకుబాత్రుఁడ నై వచ్చితి నే ననుచు,
సేవలముగ దుఃఖించుచుఁ దలగియునావల బోయెను గనుచు॥ రా॥

వ. అప్పుడు రాముండు లక్ష్మణ సహితంబుగాఁ గుంభకర్ణుని సమీపించి యిట్లనియె.

సురటః ఆదితాళము.

దురంబునను నను భరింపగను నీతరంబుగా దోరా! ఇక గుర్తెఱింగి యిటు బోరా! సరోజసంభవు వరంబులెల్లను దోలంగు గనుగోనరా! ఇదె నా శరాగ్నిగాల్చునురా॥ దురం॥ త్రిమూర్తులును నీకు మేలుగా నడ్డమైన విడిచెదనా! నీవిక్రమంబు గనుగోననా॥ దురం॥

జగంబునను మోక్షగుండపతి నెదురఁగ నెవరైన బ్రాణములఁగూడి పోనగునా !

ఉ. అంతట వాఁడు రౌద్రరస మావహించి బ్రిథిమానసాసకా
లాంతకుఁ బోలె మండిపడి యార్చుచుఁ బేర్చును బండ్లుగీటుచున్
గంతులు వైచి మర్కటుల గంపము నొందుచుఁ బాఱఁజేసితాఁ
బంతముమీఱ రామనరపాలునితో సరియెన్ జలంబునన్.

కీర్తన: అటతాళము (కేదారగౌళ) వరుస.

మాయలు పన్నిన మారుచుని చంపగ । మారీచు గాను సుమా! పాయక బాహులు భంజించి కూల్పఁగ బాహుడఁ గాను సుమా॥

పోలగ విల్లిచ్చి భువి భంగపడ భృగుపుత్రుఁడ గాను సుమా వాలాయముగ నొకకోలను గూల్పగ వాలిని గాను సుమా॥ రాక్ష సేశ్వరుడ! రావణానుజుఁడ! రణవిక్రముఁడను సుమా! మోక్షగుండే శ్వర, ముల్లోకముల యందు మొనగాడ నౌదు సుమా!

సీ. ఘనమైన కఱకు రక్కసుల పలుకులు గాని
సనకాదియోగి సంస్తవము గాదు,
పటహాతమ్మట భేరి భాంకారములు గాని,
నారదమౌని గానంబు గాదు;
అర్చుచుఁ జనుదెంచు నసుర యోధులు గాని;
యర్చింప వచ్చు భక్తాళి గాదు;
కఠినతరం బగు కదనరంగము గాని,
కరమొప్పు క్షీరసాగరము గాదు;

గీ అచట సుఖమును మేలు నీకిచటఁ గలదె!
యెందుకు జనించితివి భూమియందు నీవు?
వెట్టి బ్రహ్మాయు నిద్రించు వేడగా నె?
యయిన నను జాకి బ్రతికి పొమ్మంతె చాలు.

వ. అని పలికినఁ గోదండరాముండు గోపాన్వితుండయి యనేక సహస్రకాండంబు లఖండంబులుగాఁ గోదండంబున నెక్కుపెట్టి ప్రేసిన నవి తప్పించుకొని,

తో: గదఁ ద్రిప్పుచుఁ భీకరముగ రా గను గని వాయవ్యాస్త్రమున।
గదతోఁ గూడఁ గరమునుదునిమెను గాకుత్స్థుఁడు బీరమున॥ రా॥
కడమ చేత రాక్షసుఁడు వృక్షమును గైకొని మీఁదికి రాఁగా
దడయక నిందాస్త్రమ్మున రాముఁడు దానినిఁదుంచెను వేగ॥ రా॥

వ. రెండుహస్తంబులు దెగి క్రిందఁ బడిన, వానిక్రిందఁబడి కొందఱు వానరులు మడిసిరి. అనంతరంబ కుంభకర్ణుండు వికృతంబుగా నోరుఁ దెఱచుకొని,

కీర్తన: రూపకము. (మంగళమగు) వలె.

నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెద నిను మ్రింగెదఁ గనుమా! యినవంశజ యిఁక నిల్వక యెందైనను జనుమ॥ నిను॥ నాబాహుల నఱుకంగనె నేఁ బోదునె కనుమా నీబంటుల దాకియు నిను నేనోర్తును నిలుమా॥ నిను॥ నరభోజనులకు వానర నరు లడ్డమె కనుమా! ధరణిని శ్రీమోక్షకుండపురరాఘవ! నిలుమా॥ నిను॥

వ. ముక్కు సెవులును జేతులును దెగెనను సిగ్గులేక వికారంబుగా నోరుఁ దెఱచుకొని పయికిఁ గదిసిన రాముండలుక రెట్టింప,

తో: అగణితబలుఁడై యర్ధచంద్రశరయుగము వింట సంధించి। తగ బిగించి తత్పదయుగ్మంబును దెగ ఖండించెను మించి॥ రా॥

క. కరచరణంబులు దెగినను
ధరపై దొర్లాడుకొనుచు దైత్యుఁడు కవియన్
శరజాలంబులు నోటను
జొర నైచెను రాఘవుండు సురలు నుతింపన్.

వ. సింహనాదంబుఁ జేయుటకు వీలులేక వికారముగాఁ గేకలు వేయుచు వేడిచూపులఁ జూచుచున్న దానవునివక్షంబున గుఱిఁగాంచి,

తో: ఇంద్రాస్త్రము సంధించి వేయ నది యేగి యురము భేదించి। సాంద్రంబున భూస్థలిలో దూరెను సరగ రాముం డదలించి॥రా॥

అంతకశర మత్యంతవేగమున నపుడు వేయ బెల్లడరి। పంతము తోఁగుంభశ్రవణునిశిర మెంతయు ద్రుంచెను దొడరి॥రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీరామ కర నిర్ముక్తదివ్యాస్త్రంబుచేఁ గుంభకర్ణుని తలదెగి లంకలో సగంబును సముద్రములో సగంబును బడియె. గోపుర ప్రాకారాదులు చూర్ణంబులయ్యె. దానిక్రిందఁబడి పదికోట్ల వనచరులు మృతినొందిరి; జలచరంబులు మ్రగ్గె. కులగిరులు మ్రొగ్గె. దేవతలానందించి రాముని నభినందించుచు బుష్పవృష్టిఁ గురియించిరి. అనంతరంబు హతశేషులు కుంభకర్ణుని మరణవృత్తాంతంబుఁ జెప్పిన రావణాసురుండు మూర్ఛవోయి కొంతవడికి లేచి విలపింపఁ దొడంగె.

ఫిలురాగము: అటతాళము.

అకటా! కుంభకర్ణ యని ద్రెళ్ళినావా! యిక గెలు పేది! నాకేదిర త్రోవ॥యక॥ కులిశధారకునైనఁ గూలనిమేను యిల నరునేటున నిటుగూలెనౌనె!॥ య॥ మనవిభీషణునిమాట గైకొనక నినుగోలుపోయితి నీబుద్ధి వినక॥యక॥ నీబలమును నమ్మి నేఁడింతపనికి నేఁబూనితి నిక నేర్పేది యనికి॥ నక॥ మోతుగుండేశుని మదమున నెదుర నీక్షితి నాపని యింతే యాఁగదర॥యక॥

వ. కుంభకర్ణునిగూర్చి రావణుం డీలీల విలపించుచుండ, నతని కుమారులగు నతికాయ దేవాంతక నరాంతక త్రిశిరులును దమ్ములగు మహోదర మహాపార్శ్వలును, రావణునితో ననుచున్నారు.

క. మీ రేల చింత నొందఁగ!
నో రావణ, యుమ్మలింపు! మురువడిఁ గపులన్
శ్రీరామ-లక్ష్మణులఁ గని
దీటుఁగ వధియించి జయముఁదెత్తుము వీఁకన్.

వ. కాలము దీఱినప్పు డెంతవారయినఁ జావకుందురా! యుద్ధకాలంబున దుఃఖించుచుండిన జయము కలుగునా! లెమ్ము లెమ్ము మమ్ముఁ బ్రయాణమ్ము జేసి పంపు మనవుడు, రావణుండు ధైర్యంబు నొంది,

అతి కాయాదులయుద్ధము.

రావణుని వచనము:—

తో. హ: మిం కడ్డంబే లోకత్రయమున! భీకరశస్త్రాస్త్రములు! చేకొని యుద్ధముఁ జేయఁగఁ బొమ్మనఁ, జెలఁగి జోదు మొత్తములు॥ రామ॥

వ. అనంతంబులుగా నేల యీనినట్లు కదలిరాఁ గాంచనరథంబు లెక్కి ధనుర్బాణధరులయి భేరీభాంకారంబులు భూనభోంతరాళంబులు నిండ వెడలి యుద్ధభూమిఁ జేరి ముట్టడించిరి.

తో: కపులును డీకొని కరములఁ బొడుచుచుఁ గాళ్ళఁ గట్టిలన్ దన్నుచును! విపుల శైలములు వృక్షచయమ్ములు విఱిచి తెచ్చి వ్రేయుచును॥ తురగంబులచేఁ దురగంబుల రథకరులచేత రథకరుల,! స్థిరముగ నసురులచే నసురుల మోదిరి పోఁడిమై ధర నురుల॥ రా॥

వ. మర్కటులు మాఱులేక వైరులహతంబు సేయుచుండ రాక్షసదళంబులు బెండువడి యుఱుకుచుండ నిలువరించి నరాంతకుండు వనచరులపయి ననేక బాణంబులు వైచి తనలావుఁ జూపుచుఁ జని యంగదుని డాఁకి యిట్లనుచున్నాఁడు:

కమాచ్: రూపకము.

ఇంత గర్వ మేల నిల్వరా ప్లవగాధము! సీ॥ కింతగర్వ॥ అంతకని భుఁడను నేను; నరాంతకుఁడను, మంతనమున॥ నింత॥ దిక్కులు నేఁదిరి నానురా! మానవులఁ బట్టి చక్కడంచి మట్టినానురా! డొక్కఁదరఁగ దొక్కెద! నే, మొక్కెద నిఁకది క్కెవ్వరు!॥ ఇంత॥ శిక్ష జేతు నొక్క

వేఁటునఁ బరుగెత్తు మిపుడు మోతుగుండవిభుని చాటుకు! అక్షయరణ దక్షులఁ బగు రాక్షసులకు రా కెదురుగ॥ నింత॥

వ. అనిన, నంగదుండు జానకీజానియానతిచే నేను వచ్చి మీనాయనతో భాషించి నానిపుణత్వంబు మెఱయ ఖరసూనుఁడు లోనగు దానవుల వేన వేలం జంపి మేనుఁబోదల మానవేశుకడకుఁ బూనికతో వచ్చితి. ఆనాఁడు నీయానన మయినఁ గానరాదయ్యె! డక్కకనె నుంటివిగా! యీవేళ వచ్చితివా! నిన్ను జంపక విడుతునా!

వ. అనిన వాఁ డలిగి,

తో. గదఁ జేకొని యంగదుని వ్రేయగాఁ గదిసి యురమ్మును దాచి,। యది విరిగిన గని యసురుఁడు బిడికిట నడిచిన మూర్ఛిలి లేచి॥ రా॥ఒక్క గుద్దుతొ గ్రుద్దిన గక్కున నోరిగెను నాతనివాజి। ఒక్కగ నింకొకసారి గ్రుద్దగను రక్కసుఁ డీల్గెనుఁ నాజి॥ రాము॥

వ. అంత నరాంతకుని చావుగని కినిసి, మహోదర-దేవాంతక-త్రిశిరు లొక్కసారి యంగదునిపయికి నడచి యనేకశిఖిముఖంబుల నొప్పించుచుండిరి. అతండును వేనుదీయక పర్వతవృక్షాదులచే మోదుచుండె. ఇంతలో నీలుండును హనుమంతుఁడును నంగదునకు దోడుపడిరి. అప్పు డయ్యిరువెగలవారును గదిసి,

పంచచామరము.

అరే దురాత్ములార! మీర లాహవంబుఁ జేయఁగా
బిరాన వచ్చినారె! మీదుబింకముల్ గలంచిన
త్వరంబుగా శిరంబు లూడఁ దన్ని శ్రాద్ధదేవతా
పురంబుఁ జేర్తు నింకఁ బాఱిపోక యిందు నిల్వఁడీ!

వ. అనినఁ గోపించి దేవాంతకుండు హనుమంతుని దూఱుచు,

తో: పరిఘ ద్రిప్పుచును బైకిదుముకఁ గని పవనజుఁ డలిగియు హెచ్చి। శిరమ్మును బిడికిట జిత్తుక భాసువఁగా త్రిప్పెఁ గూలెను జచ్చి॥ రా॥

వ. అది గని మహోదరుఁ డొక్కమదగజము నెక్కి నీలుని జేరి యుద్ధములలో సమర్థుల మని యుద్ధరిత్రిని సిద్ధంబుగఁ బ్రసిద్ధిని గన్న మాపంక్తికి నాటోపంబుఁ జూప వచ్చెదను. నెబాసు కోపాగ్ని దీపింపగ నీప్రాణ నీరూపుమాపి మాపెద్దఋణంబుఁ బాపెద హోహో రా నీలా! నీముఖంబుఁ జూడఁ జాల! నిర్గుణజా..! యని యనేక బాణంబులు వైచిన సరకుగొనక నీలుండు—

తో: గిరి జేకొని యంబరమున కెగిరియు గుఱిగా వైచినఁ దగిలి కరియును రాక్షసవరుఁడు నొక్కపరి ధరఁ గూలిరి తల పగిలి॥ రా॥

వ. పిమ్మటఁ ద్రిశిరుండు హనుమంతుని పంక్తికి దుమికి,

త్రిశిర - హనుమత్సంవాదము.

కమాచ్: ఆదితాళము. (అతిడేవకి) దరు.

త్రి॥ తెలగకురా వానరా॥ త॥ ప్రకటితముగ నా బాణాగ్నికి॥ దల॥ హ॥ ప్రేలకురా దానవా! ప్రే॥ ఒక త్రొక్కుడు నీ యుక్కడంతు॥ ప్రేల॥ త్రి॥ మంచిదిరా వానరా! నం॥ నుదను నెదర మోదెద గదతో॥ దలఁగ॥ హ॥ గెల్చెదవా దానవా॥ గె॥ ఇదిగో మోతు పురీసునాన॥ ప్రేలకురా॥

క. అడిదముఁ గొని త్రిశిరుండు పై
కడరిన, హనుమంతుఁ డతని యడిదంబును తా
నొడిసి కొని దానిచేతనె
యడిచిన నసురుండు చచ్చె నవని బడి యొగిన్.

వ. అంతట మహాపార్శ్వుం డుగ్రుండై హనుమంతుని బైకొని

భుజంగప్రయాతము.

మహాపార్శ్వుఁడన్ నన్ను మార్కొన్న మారుల్
మహిన్ లేరు; నీవెంత! మర్దింతు రా రా!
ప్రహస్తాదులన్ బట్టి భంజించినట్లా!
దహింతున్ భవద్గర్వ దర్పంబు లెల్లన్.

వ. అని పలుకుచుండ, ఋషభుం డొక్క వృక్షంబు రాక్షసునిమీఁ
వైచె. వాఁడు దాని సరకు గొనక,

తో: తనగద చేతను దనుజుఁ డు వ్రేసిన, దప్పించుక ఋషభుండ
గినిసి తనదు పిడికిట బొడిచిన గిజగిజ దన్నుక దనుజుండు॥ రావ
చచ్చిన నాతనిచావు జూచి రోషంబున నతికాయుండు! వచ్చెను వాన
వర్యులఁ జంపెద వడిగా నని ధీరుండు॥ రామ॥

అతికాయయుద్ధము.

వ. సహస్రసూర్యప్రభాభాసమగు రథ మెక్కి మహాటోప
బున వచ్చు నతికాయునిం గని కుంభకర్ణుండు పునర్జీవితుఁడయి వచ
చున్నాఁడేమో ! యని వనచరులు భయభ్రాంతులయి యుండఁ గ
రాముండు వీఁడెవ్వ డని యడుగ విభీషణుండు—

గీ. ధాన్యమాలియందు దశకంధరుఁడు గన్న
సుతుఁడు వీఁడు; యుద్ధశూరుఁ డరయ;
నతిబలాఢ్యుఁ డయ్య! యతికాయు డనువాఁడు!
వీనిఁ జంప దగును వేగముననె.

వ. అని తెలుపుచుండె నప్పుడు—

క. హనుమంతుండు లోనగున
వ్వనచరు లవనీరుహములు వసుధాధరముల్
గొని మొదిరించిన నవ్వుచు
దనుజుండిటు బల్కె మిగుల దర్పోద్ధతుఁడై.

పీలు రాగము: ఆదితాళము. (తల్లిభ)వలె.

ఏడీ యేడి! రఘువరు డేడీ! కపులార యేడీ! కనబడ డేడీ! !
యేడీ! వాడిశరంబున వారిరాశి గర్వంబును బాపియు బంధించిన
డేడీ॥ సురరిపుతనయుఁడు జులుకఁగఁగట్టిన యురగపాశముల నూడ
కొన్నవాఁ డేడీ॥ ఘటకర్ణుని నొకగడియలోన దిక్తటములు చెదర

ఖండించినవాఁ॥ డేడీ॥ రావణు నిక జూర్ణంబుజేతు నని లావున లంకకుఁ
దా వచ్చినవా॥ డేడీ॥ మానుగ నాతని పైనగాని నామానితశరములు
మరి వేయగ రాముఁ॥ డేడీ॥ దక్షుఁడనై యాతని తమ్మునితో శిక్షజేతు
నలమోక్షగుండవిభుఁ॥ డేడీ॥

వ. అని గర్వంబునఁ బలికిన యతికాయునిపైఁ గోపించి,

తో. కపులుగిరులు వృక్షంబులుగొని యతికాయునిపైఁ
వేయగను। నపుడు వాఁడు దివ్యాంబకములచే నవియుద్రుంచి నేర్పు
గను॥రా॥ గురుతరాస్త్రములఁ గుమునుఁడు గొనఁగ కోతుల బిట్టుగ
వైచి। స్థిరముగమూర్ఛలఁ జేసి రాఘవునిఁ జేరి సర్వమును జూచి॥ రా॥

వ. ఇట్లనుచున్నాఁడు;

సీ. నీ వెంతవాఁడవో! నే నెన్నఁ దెలియఁగను
నింతవాఁడవని నిన్నెఱుఁగ రెవరు!
దిక్పాలకులలోనఁ దెలియఁ గానఁగ రావు
మానాభిమానముల్ మహిని లేవు!
జాతివర్ణాశ్రమాచారనీతులు లేవు;
గుణహీనుఁడవు నిల్వఁ గొంప లేదు;
భువిలోన నొంటిగాఁ బొదలుచుండెదు నీకు
గపికోటిసైన్యంబు గలిగె నిపుడు;

గీ. దిక్కులేనట్టి నీకును దిక్కుగాఁగ
నినజుఁ డేర్పడె నాతోడ నెదుర లేవు;
వనములందును గొండల మునులయాశ్ర
మముల వర్తింపు; కాదేని మఱియు వినుము.

మధ్యమావతి : ఆదితాళము.

విడిచేనా రఘురామ! నిన్ను॥ విడి॥ వేదదమానమై జడనిధి
జొచ్చిన, గడుఁ గమఠంబై గట్టుమోచినను, వడి సూకరమై పుడమి

దూటినను, వడిగ వెదకెదఁ గాని॥ విడిచేనా!॥ పందిరికంబమునందు బట్టి నను, విందుగ పటువై భిక్ష మెత్తినను బొందుగ రాజుల ముందఁజేసి నను నందే కనుగొందు గాని॥ విడిచే॥ రాక్షసవరుఁతోఁ గక్షకట్టుకొని ఈ క్షితిఁ బోరఁగ నే తెంచితి విటు మోక్షగుండపత్పురవల్లభ నిరు దీక్ష సాధింతుఁ గాని ॥ విడిచేనా॥

తో: అని జేయఁగ రమ్మని యతికాయుం డగ్రజు జీరఁగఁ గాంచి। విని లక్ష్మణుఁ డతివేగ గనని యిట్లని పలికెను నదలించి॥ రా॥

క. ఓరీ రాక్షస! రాముని
తో రణ మొనరించునంత దోర్బలుఁడవెనీ
శూరత్వంబును గాంచెద
రా రా నేనుండ రాము రమ్మనవలెనా!

వ. అని యుద్దండంబుగా నిలిచి గుణధ్వని చేసిన, వాఁడు దురాగ్రహవిగ్రహుండయి యొక్క కూర్మాస్త్రంబు వింట సంధించి లక్ష్మణుని దిక్కు నభిముఖుండయి,

కీర్తన: ఆదితాళము,-(తంగిరమెట్టు) వలె.

నీవు బాలుఁడవునిలువఁగ జాలవు పోవోయి పో రుషిగి లక్ష్మణా! నావాక్యములువిని మీ యన్న రాముఁడు, మేదిని హిమగిరి, యీయమ రాద్రి దక్క, యితరులు నాయంబులకు నోర్తురా! ॥నీవు॥ మోక్షగుండేశుని నీక్షణమున బట్టి, శిక్షింతు నీ కేలను లక్ష్మణా! వీక్షించుచును నిల్వుము॥ నీ॥

వ. అని తూలనాడిన సౌమిత్రి యిట్లనియె:

తో: దురహంకారముతో బలికిన లేదుర క్రియ! శూరుఁడ వయిననే । సుర లరయఁగ నీశరలాఘవమును జూపింపర నాపైనన్॥ రా॥

వ. అని పలికిన నతికాయుం డంతకాకారుం డయి యత్యంత వేగంబునఁ బ్రయోగించియున్న పటుసాయకంబు వైచిన లక్ష్మణుం డర్ధచంద్రబాణంబునఁ ద్రుంచి,

తో: ఆగ్నేయాస్త్రము నసురుని వేసిన, నాతఁడు సౌరాస్త్ర మున। భగ్నం బయి యిలఁ బడఁగా నేసియు, బదపడి లక్ష్మణుతోన॥ రా॥ ఐషీకబాణం బదిగో వచ్చెను! నాగెదవా, సౌమిత్రి! భాషింపక నిఁకఁ బాఱిపొమ్ము నినుఁ బడఁగూల్చును నీధాత్రి॥ రా॥

వ. దోషాచరులపయి ద్వేషించి మానుషవేషంబున దూషించుచు వచ్చితివి. నీరోషంబునకు నీవన్మాత్రంబు వెఱవ! ఐషీక బాణంబున నీభీషణంబు బాపెద! సౌమిత్రీ ఇది నిన్నుఁ గూల్చును! ధాత్రి నని వైచిన గోపించి,

తో: ఐంద్రబాణమున నది పొడిజేసెద! నార్భాటముఁ జాలించు! సాంద్రబలుఁడవై శౌర్యంబున నీశరవిద్యను జూపింపుము॥ రా॥

వ. ముష్కరమ్మగు నైంద్రాస్త్రమ్మున నీయమ్మ వమ్ము జేసెద! మమ్ము బెదరించు సామర్థ్యమ్ము నీకుఁ గలదా? రమ్ము నీతల దిమ్ము నీదినమ్మునఁ బాపెద నతికాయా! అని వాని బాణంబుద్రుంచిన నతండు మరల,—

తో: యామ్యాస్త్రంబును నదరకవైచితి నాఱ్చుము నిదుగో వచ్చె! సౌమ్యం బనుమనుసరగునఁ జూడకు! చంపును నీమెదఁ జొచ్చె॥ రా॥

వ. పాత్రతాపాత్రత నెఱుఁగక శాత్రవుల పయి క్షాత్రంబుఁ జూపెదు నీగాత్రంబు ధరిత్రి గూల్పఁజాలు యామ్యాస్త్రంబు వైచితి. సైరింపుము క్షత్రియాధమా! యసురయోధులతో వాదమా!

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు,—

తో: వచ్చెను జూడర వాయవ్యాస్త్రము; వడిగల యామ్యాస్త్రమును! జెచ్చెర నీక్షితి జీలిచివేయును జేయుము మఱి యుద్ధమును॥ రా॥

వ. వాయవ్యాస్త్రమున నీయామ్యసాయకముఁ బాయఁ జేసెద! నీకడనున్న యస్త్రంబుల నన్నిటిని వైవుము రా. మాయకాఁడా! నీ

యుత్తమాంగంబు వీడఁ జేసెదఁ జూడరా! అనియాబాణముఁ మఱికొన్ని దివ్యాస్త్రంబులు లక్ష్మణునిపై బ్రయోగించిన, నః కవచంబును భేదింపఁజాలకఁ జూర్ణంబులయిన, సౌమిత్రి యాం నొందుచున్న నామర్మంబు దెలుప గోరి వాయుదేవుండు వచ్చి:

గీ. వజ్రకవచంబుఁ గొన్నాఁడు బ్రహ్మవలన
శరములెవ్వియు భేదింపఁ జాలవయ్య!
కడఁగి, బ్రహ్మాస్త్ర మేసినఁ గాని తెగఁడు!
చేయుమ ట్లన మోదించి శీఘ్రముగను.

కీర్తన: రూపకము. (ప్రథమో గ్ర) వలె.

విపులాగ్రహోగ్రోదగ్రుఁడై బ్రహ్మాస్త్రము దొడిగి సః నిగ్రహమున వైచె నగ్రజునడిగి ॥విపు॥ దశదిక్కు లుకుం గ్రుక్కి మిక్కిలి సోలెనే! సుర లక్కజంబు నొందఁ జుక్క రాలెనే!॥విపు॥ కులపర్వతంబు లెల్లడుల్లె! వార్ధు నింకెనే! రిష నుర్వి వెల్లగిల్లె! నరుఁడు గ్రుంకెనే॥ విపు॥ బ్రహ్మాండ మెల్ల వడిమె నద్భుతముగను! మోక్షగుండ శ్రీకోదండపాణి కూర్మి గను॥ ॥విపు॥

వ. ఇట్లు బ్రయోగించిన బ్రహ్మాస్త్రంబును దప్పిం టకయు,

తో: పరిఘముయు శూలముఁ బటుశక్తియు గద నరగ గించినను, । నరకుగొనక యది చని కిరీటయుతశిరమును ద్రెఁ జనెను॥ రా॥

వ. ఈలీల బ్రహ్మాస్త్రం బతికాయుని వధించి పోవ దే తలు లక్ష్మణుని గొనియాడిరి. లక్ష్మణుం డన్నను జేరి నమస్క దీవించి కౌఁగిలించుకొనియె. అనంతరంబ.—

గు దశముఖునకు
డు లోనుగాఁగ నార్వురచావుల్
చుఁ జని తెలిపిన,
యు మూర్ఛనొంది తెప్పిరి వగచెన్.

కీర్తన: ఏకతాళము. (నలరాజ) వలె.

యేమిరా! గతి యేది చూపరా! బ్రతుక జాల॥గతి॥
ప్ర, చిరకాలమునుండుపు; నీ వను కొంటి॥ గతి॥ భయ
జయ మెట్లుగల్గును! దిక్కు-లేదు॥ అతి కా॥ కడు
ాపె మనలను! బలుక వేమి॥ అతి కా॥ అల మోక్షు
నితో వైర మింత చేసె॥ గతి॥

నయుఁ ద్రుంచిన
ఘ్నుని వధించు రణశూరుఁడు లేఁ
విధికృతంబున
గ వారు గెల్చుటెఁక సంశయమే!

ముని పటుశూరత్వమునకు మేర లేదు తలపోయఁ।
తురు వోయెడు వారిగాన ననిఁ జేయ॥ శా॥

బహువిధ చింతాకాంతుఁడయియున్న తండ్రిని జేరి
దిజిత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

జంఝూటి: త్రిపుటతాళము.—(నామాట) వలె.

శంకింపగ నీ కేల శోకింపగ! మానుగ నని సల్పగ!
జనక, పూనుము ధృతి బాగ॥ నే నుండ॥ వానరు
వు లనగ నెంత! నే నరు డెంచినంత। నిలుతురే యిసు
నెదు బహువింత॥ నే నుండ॥ నను దేరిచూడ లేదు!
లేదు! ఘనమోక్షగుండవిభుడు గావున జని నేడు
ప నీతోడు॥ నేను॥

వ. అని ధైర్యంబు దెలిపి యతని యనుమతి వడసి వేగంబున నింద్రజిత్తు ప్రయాణంబై,—

ఇంద్రజిత్తు రెండవ యుద్ధము.

క. చతురంగబలము లత్యా
ద్భుతవిక్రమ మొప్పఁ గొలిచి తోఁ నడుదేరన్
బ్రతిపక్ష భయావహమగు
నతులితరణభేరి మొఱయ ననిమొనఁ జొచ్చెన్.

వ. ఇట్లు చొచ్చి,

గీ. అగ్నిహోత్రుని బ్రార్థించి యతనివలనఁ
గాంచి బ్రహ్మాస్త్ర-రథ-ధనుః కవచములను,
నభమునం డాఁగి యతఁడు వానరుల నెల్ల
నడపగొని వాఱముంచెఁ బెల్లంపవాన.

గీ. అలబలముసేసి చెట్టుగట్టులు బెకల్చి
ఇంద్రజిత్తును మొత్తఁ బైకెగచి యెగచి,
వాఁ డదృశ్యుండుగాఁ జూచి వానరపతి
విసివి పుడమికిఁ దిగి వాని వెదక గడఁగె.

క. అన్నా! బ్రహ్మాస్త్రంబున
ని న్నీచుని ద్రుంచివైతు నిమ్మానతి నా
కన్నను, నొకఁ-నికొఱకయి
పన్నగ లోకములఁ జెఱుపఁ బాడియె యనుజా!

వ. బ్రహ్మాస్త్రంబు వాఁడు కనబడకుండిన లోకంబుల భస్మంబు జేయు నొకఁ-ని కొఱకయి లోకము నేల బాధింతువు? మాను మని యతని యుద్యోగంబు నివారించె; నంత,

గీ. ఇంద్రజిత్తు కపుల నినకులజాతుల
బ్రహ్మశరముచేతఁ బరఁగ మూర్ఛ

నొందజేసి లంక కొయ్యనఁ జేరెను;
నరుఁడ స్తుమించె; నంతమీాద.

వ. వనచరులకు రామలక్ష్మణులకుఁ గలిగిన విపత్తును గుఱించి విభీషణుండుఁ గొంతయోజించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: బ్రహ్మవరముచేఁ బ్రబలి దనుజు డిటు వాడిజూప రాఘవుడు బ్రహ్మాస్త్రంబును బహుమానించుట భవ్యమంచు నాఘుచుడు॥ రా॥

వ. ఊరకున్నాడు. కానిచో నీసీచునికి లోఁబడునా! యనిన హనుమంతుండు బ్రహ్మాస్త్రమునఁ జెడకుండ వరము గొనియున్నాఁడు. గాన మూర్ఛనొందకుండుటచే లేచి విభీషణునితోఁ గలసి కొఱవులు చేకొని రణమందుఁ గూలిన వారినిఁ గని వగచుచు,

వసంత - అటతాళము.

ఇంతవారికిని నీవెత గలిగె॥ నింత॥ పంతముతో జని పటుసత్వవంతులై యెంతెంతపనులైన జింతింపకను జేయు॥ నింత॥ శూరులైన నవతారములైనను బ్రారబ్ధకర్మానుభవము దప్పి చనునె॥ ఇంత మోక్షగుండమందు మోదమున వెలసిన సాక్షాన్నారాయణస్వామి యీారాముడు॥ ఇంతవారి॥

వ. వీరికి గలుగు నాపదదీర్చు నుపాయంబు మనకు దోపలేద జాంబవంతుం డున్న దెలుపఁగలఁడు; చూతము రమ్మని యొక్కచో నంపశయ్యమీాఁద జీవచ్ఛవముగాఁ బడియున్న యాతనిఁగాంచి,

తో. బ్రతికియుందువా భల్లుకోత్తమ, పలుకగలవె మాతోడ ధృతిమీాఱఁగ గుర్తించినావె మముఁ దెలుపుమనగ వగతోడ॥ ఎలుగుబట్టి ని న్నిప్పు డెఱింగితి నింతెకాని నాకనుల । నలుగు నాటుట నవశంబైయిటు నవనిఁ బడితినని మొనల!॥

వ. రామలక్ష్మణులు వానరులు నేటికిట్టులెరి. అయిన హనుమంతుఁడు జీవములతో నున్నాఁడే! యనవుఁడు, హనుమంతుఁడు నమస్కరించి.

తో: నే హనుమంతుడ నీదయచేతను నెమ్మది మనియున్నాడ। సాహసమున నే సలుపఁ దగినపని నూహదెల్పు ధృతితోడ॥ రా॥

వ. జాంబవంతుండు కౌఁగిలించుకొని యిట్లనుచున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఆదితాళము-(ఔనౌనుమీ) వలె.

హనుమంత, నీవుదక్క వనచరులకు దిక్కు గనుగొన నెవ్వారు గల రింక బ్రతికింప॥హను॥ పాలసముద్రము కూలము దాటిన మేలుగ నటు ద్రోణశైల మున్నది యందు॥ హను॥ సంజీవవిశల్యసంధానసౌవర్ణ మంజులకరణులు మనకుఁ బ్రాప్తించెడి॥ హను॥ అవి దెచ్చి యీవానరావళి కిచ్చిన భువి మోక్షగుండరాఘవు ప్రాల బ్రదుకుదురు॥ హను॥

వ. ఇట్లు చెప్పి ద్రోణాద్రికి మార్గంబు సెప్పిన నుప్పొంగి కుప్పించి సముద్రంబుఁ దాటి శీఘ్రయానంబున క్షీరాద్రి కవల నున్న ద్రోణాద్రిఁ జేరి అందు విమర్శించినఁ, గామరూపులయిన యా మోషధులు గానరావయ్యె. అంత నా పర్వతంబు బెటికి నెత్తిన బెట్టుకొని వాయు వేగంబున వచ్చుచుండిన,—

గీ. ఆమహౌషధీ సమాగత పరిమళ
కలన వానరాళి తెలివినొంది
చచ్చియున్న రాక్షసవ్రాతములఁ బట్టి
యబ్ధి బడఁగ వైచె నతిముదమున.

వ. అంతలో హనుమంతుండు మందులకొండఁ దెచ్చి వానరుల నడుమ నుంచె అప్పుడు సంధానకరణివల్ల విఱిగిన యవయవము లతుకుకొనియె. విశల్యకరణివల్ల శరీరమున నాఁటిన యస్త్రంబు లూడిపోయెను. సౌవర్ణకరణిచే శరీరములు సువర్ణకాంతి వంతములయ్యె. సంజీవకరణిచే శోషించిన ప్రాణములకు స్ఫుటంబు గలిగె. ఇట్లు వానరుల బ్రతికించి యాంజనేయుఁడు,

తో: సరగ రామలక్ష్మణులకు మ్రొక్కిన సంతసించి దీవించి ।
యురువడి గిరి నున్నన్నచోటనె యుంచి రమ్మనఁగ మించి॥ రా॥

వ. ద్రోణాద్రి యెప్పటిచోట నుంచి వచ్చె. అంత సూర్యోదయంబాయె. అప్పుడు సుగ్రీవుండు రాఘవునను మతింబునఁ గపులను గని,

కాఫిరాగము: ఏకతాళము. (ఈశరాసనంబ సా) వలె.

రావణుఁడు గడఁగిరాఁడు రణముసేయఁగా లావుమీద లగ్గలెక్కి లంక గాల్పుడు॥ రావ॥ అడ్డమైన దానవుల నపుడె ద్రుంపుఁడు; చెడ్డకార్యముఁచు నుతి జింత మానుడు॥ రావ॥ అటులచేయ కూరకున్న నాజ్ఞగొందును; నిటుల మోక్షగుండవిభుడె యుపుడు దెల్పెను॥ రావ॥

వ. అని ఖండితంబుగా సుగ్రీవుండు పలికిన వానరులు మంచిదని సాయంకాలమువఱకు వేచియుండి, రాత్రి గాఁగానే కొఱవులు సేకొని లంక కరిగి ప్రతిగృహంబును గాల్చి మసిచేసి,

తో: బాలుర వృద్ధుల బట్టి మంటలోపల బడగా వైచుచును ।
జాలగ నడ్డము జనుదెంచిన రాక్షసుల బట్టి త్రుంచుచును॥ రామ॥

వ. బహుఘోరకృత్యంబుల జేసి వచ్చి రణభూమి బ్రవేశించిరి. అంత రావణుండు కోపించి,

— కుంభ-నికుంభాదుల యుద్ధము —

తో: కుంభ-నికుంభుల ఘోరవిక్రములఁ గుంభకర్ణుకొడుకులను
గంభీరముగాఁ గదనమునకు దశకంఠుడు బొమ్మని యనెను॥ రామ॥

వ. మఱియు శోణితాక్ష యూపాక్ష కంపన ప్రజంఘులను గూడఁ బంపిన నీయోధులుఁ గదలి రణస్థలిఁ జేరి,

దానవ-వానరసంవాదము.

కీర్తన: ఆదితాళము. (మాళవ) వలె.

దా-ముదమున మాబలము మీదుమదికి దెలియకయున్నమ్మ ।
నెదురు వచ్చినారెరే! మంచిది! వానరులార! గుదిమి పట్టెదము నిల్వుడి॥

వా-వదరుచు మీవలె ముందు వచ్చిన వా రొక్కరయిన| సదనములకు మరలఁ జేరిరే! దానవులారా! సదనముసఁబోవకుండిరే!

దా-మీరివలె గాము; మేము జేసుగొన్న తపోబలము! లేరు మము గెలుచుధీరులు! వానరులార! దూరముగఁ బొండు మీరలు!

వా-ధారుణిని మోతుకుగుండశ్రీరాముఁడు నమ్మినమునుగడ మీపాపులు నీరుజేతుము! దానవులారా! మృత్యువాతఁ బడఁగఁజేతుము!

వ. అని సింహనాదంబుఁ జేసి యార్చి పేర్చి రాక్షసుల లక్ష్యపెట్టక విజృంభించి క్షణమాత్రంబున నంగదుండు కంపనుని, మైందుండు ప్రజంఘ-యూపాక్షులను,- ద్వివిదుండు శోణితాక్షుని, సుగ్రీవుండు కుంభుని, హనుమంతుండు నికుంభుని సంహరించిరి. అవ్వార్త విని రావణుండు మకరాక్షుని బొమ్మన వాఁ డుగ్రుండయి,

మకరాక్షయుద్ధము.

తో: ఒక్కరథమ్మును నెక్కి యుక్కగలగక్కను యుద్ధపిపాస, నక్కజముగ మకరాక్షుఁడు వెడలెను నాజికి నిటు ప్రేరేప॥ రా॥

వ. ఖరాసురుని కొడుకగు మకరాక్షుండు యుద్ధభూమిఁ జేరి మిన్ను మన్ను దగుల సింహనాద భుజాస్ఫాలనంబులు జేసి యదిరించిన, వానరుల నొప్పించుచు రామమూర్తి సమీపంబునకు నరిగి,

కీర్తన : త్రిశ్రజాతి - (వనమూను)వలె.

రణమును జేయు మిపుడు రఘురామ! నాతోడ గదిసి॥ రణ॥ క్షణములో నిన్ను సమయించి లంకకు బోదు॥ రణ॥ ఖరసూనుడను గనుము! వరమకరాక్షుడ వినుము॥ ఖర॥ పరగ మాతండ్రి పగదీర్ప నేటికి గలిగె ॥ రణ॥ కరవాలమున నయిన, గద నైన, విలుబాణముల నయిన॥ కర॥ వరమోతుకుగుండవాసుడ, యేలీల నయిన॥ రణమును॥

వ. అనిన, రాముండు కోపంబు దీపింప,——

తో: దబ్బరగాదుర దైత్యాధము నాదెబ్బ తగిలినంతటను।
నిబ్బర మెడలియు దబ్బిబ్బున మీయబ్బకడకు జనవలెను॥ రా॥

వ. అనిన,

క. మకరాక్షుఁ డరిగిపలు నా
యకములు మై గాడ నేయ, నవి నఱుకునె త
ప్పక దునిమి వాని రథ-ర
థ్య కేతు చాపములఁ ద్రుంచె దాశరథి తగన్.

వ. అప్పుడు,

క. విరథుండయి శూలము గొని
వెఱవక దనుజుండు వేయ, వేగమె దానిన్
విఱుగంగఁ జేయ, నాతఁడు
కఱకగు పిడికిటను బొడువఁగా నేతేఱన్.

తో. అనలాస్త్రంబున నతనియురమ్మున నారాముఁడు వేయ
గను,। నని మొన నమ్మకరాక్షుఁడు ద్రెళ్ళెను నమరులెల్లఁ జెలగగను॥ రా॥

వ. అంత, సూర్యోదయం బాయె. మకరాక్షుని మరణవార్త
రావణుండు విని దుఃఖరోషంబులు పెనఁగొని తన్నులయింప, నింద్ర
జిత్తుని బిలిచి యిట్లనియె.

కేదారగౌళ : ఆదితాళము.

కుమారకా! వినరా! అయ్యో! విమర్శగను నే వివరించెదనో॥
కు॥ అతికాయుడు మొదలైనవీరు లుద్ధతి గూలిరి యుద్ధములోన! గతి
నీవేయిఁక! గదనము జేయుఁగ॥ కుమా॥ సురలను దఱిమిన జోదువు
నీ కీనరుల గెలుచు టింతటిపనియా. దురమునందు నీతో సరిగలరా॥
కుమా॥ మోక్షగుండ రాముని లక్ష్మణుని లక్షింపుచు గె, ల్వగనీవు
ఈక్షణమునరథ, మెక్కి-కదలుము॥ కుమారకా॥

ఇంద్రజిత్తు మూడవసారి యుద్ధము.

వ. అని వీడ్కొలిపిన నత్యుగ్రమూర్తియై లేచి కాంచనరథారూఢుండయి,

క. అరదము లరువదికోట్లును,
గరులును బదుమూఁడుకోట్లు, కడునడిగల మేల్
దురగములు నూటికోట్లును
వరభటు లగణితముగాఁగ వచ్చుచు నుండన్.

వ. ఒక్కకోటి చతుర్దంతదంతావళములు, నాలుగుకోట్ల నిలుకవన్నెగల గుఱ్ఱములును గూడ బలిసి యేతేఱ, నిస్సాణాది బహువిధవాద్యంబులు - మ్రోయ నుత్తరద్వారంబున వెడలి యుద్ధభూమిఁ బ్రవేశించి,

గీ. రథము డిగ్గి చుట్టు రాక్షసదళములఁ
గాపువెట్టి కాటికాటినిచ్చు
దెచ్చి వేదియొకటి దీర్చించి యందుంచి
జ్వలను నింధనముల వెలుఁగఁజేసె.

వ. సమంత్రణ పూర్వకంబుగా హోమంబుఁ జేసి ఆ యగ్నినుండి.

అఠాణా : ఆదితాళము.

కృత్తి.యవతరించెను; పెద్దసత్తి యవతరించెను। కృత్తియ నెడు పెద్దసత్తి లోకములకు మిత్తి యనగ ఘోర మొత్తి యార్భటించుచు॥ కృ॥ చాలభయదమౌ కపాలపాత్రయు, నస్థమాలలు భీకరకరాల కేశము లలర॥ కృ॥ మోతుగుండేశునిపైఁ గత్తు గట్టినయట్టి రాక్షసవరునకు ప్రత్యక్షమై పనులు సేయ॥ కృ॥

వ. ఇట్లు ప్రసన్నయయిన కృత్తి యింద్రజిత్తుం గాంచి,

తో: పంపుమునన్నే పనికైనను నా తెంపు పెంపుజూడ పదను। సొంపు గనదుచును రంపులు చేయఁగ జూచి సంతసింపుదును.

వ ఆకృత్తినడిగి దివ్యశస్త్రాస్త్రరథరథ్యంబులు గయికొని కృత్తి సహితంబుగా నంబరంబున కెగిరి, కృత్తిమహత్తుచే నెవరికిఁ గానరాకుండ నదృశ్యుండయి,

తో: ఉగ్రబాణముల నురువడి వానరయోధుల పయిఁ బఱపుచును। నాగ్రహమునఁ బెల్లార్చుచు మెలఁగెనునంబరమండలమునను ॥ రా॥

వ. పిమ్మటవానిసైన్యంబులుదిరిగిలంకలోనికి జనియె. అక్కడ,

తో: గజుఁడు గవాక్షుఁడు గంధమాదనుడువిజయుఁడు లోనగు కపులు గజిబిజి నొందుచు గదియుచు వైచిరి కడగి గిరులు వృక్షములు ॥ రా॥

ముగటు: ఆదితాళము.

శిలీముఖంబులు వలీముఖులపయి చలంబు మెయినేసెన్! వారలఁ బలాయనుల జేసెన్॥ శిలీ॥ పటుత్వ మొప్పగఁ బదికోటుల మర్కటోత్తముల గూల్చెన్! బలుముక్కటంబుగాఁ బొల్చెన్॥ శిలీ॥ అనంతరము నెమ్మనంబులను భయమునన్ వడంకుచునణంగి చూచుచు నుండెన్॥ మొఱో యటంచును మోక్షుగుండపతి మఱుంగునకు జనిరి; మ మ్మూద్ధరింపు మని యనఁగా॥ శిలీ॥

వ. అప్పుడు లక్ష్మణుం డన్నకు నమస్కరించి,

ఉ. రామ, యిదేమి చూచెదవు! రావణి మర్కటసేన ద్రుంపఁగా!
నే మన కూరకున్న మన నిచ్చునె! కార్యము తప్పివచ్చెడున్!
భీమబలంబుతో నతని బిట్టుగఁ దాఁకి శరాగ్నిఁ గాల్చెదన్
వేమరు నాజ్ఞ యిమ్మనుచు వేడినఁ దమ్మునిఁ గాంచి యిట్లనెన్:

తో: వినుమిదె లక్ష్మణ! వీ డసాధ్యుడగు వనజభవుని వరము నను। ఘనముగఁ బ్రబలియుఁ గనబడకయ మగతనముఁ జూపు దురమునను॥

వ. కాఁబట్టి వీనిమీఁద బాణంబులు వైచిన నాయాయమ్ములు చెడి పోవును గాని నిలువవు. సైరింపుము. అనుచుండ నగ్నిహోత్రుండు వచ్చి,

తో: కనదాగ్నేయం బనుమంత్రంబును మనుకుల, జపియించు చును। ఘనబాణం బొక్కటి వేసిన దనుజుని బాయును కృత్తియును॥ రా॥

వ. అప్పుడు వాఁడగుపడు నని చెప్పి యగ్నిభట్టారకుం డదృశ్యుం డయిన, రాముండు శీఘ్రంబున,—

గీ. అగ్నిమంత్రంబు జపియించి యమ్ము వైవఁ
గృత్తి యెడవాసిపోవె పెంద త్తెఱ మునఁ
దిన్నఁగా మేఘనాథుండు దిగి పుడమికి
దశదిశలు వ్రయ్య సింహనాదమ్ము సేసె.

తో: వానరు లప్పుడు నెడిగా దరువులువసుధాధరములుగొనుచు। వానిపైన బడవైచి రొక్కపరి బంధురనైరము కొఱలి॥ రా॥ రాముఁడు నూఱుశరంబులు మఱి యూరాముని తమ్ముఁడు మూఁడు। భీమశరంబులు వేయగ; నన్నిటిఁ బిండిజేసి యనె వాఁడు॥ రా॥

పూరికళ్యాణి: ఏకతాళము.

ఎదిరింపలేరు! ఇంద్రజాలు పోరు! అదలింపరారు! అంతటివారు గారు॥ మెది॥ అనిమిషులను అనిఁ గెల్చినాను! నను గెల్వఁబూను నరు డెంతమాత్రుఁ డౌను॥ ఎ॥ బలవద్విరోధ మిల జేటుగాదా! తెలియఁగ లేదా! తలఁగఁగరాద వాద॥ యె॥ మురిసేరు కాండములు మోఘుగుండ వరు దూఱుచుండ బఱపెద నుండ కుండ॥ నె॥

వ. అని పలికి చండకాండంబు లెక్కుపెట్టి స్వాతీగతశుక్రుండు వర్షించిన చందంబునఁ గపిప్రవరులపై నెడములేక ప్రయోగించి నొప్పించి లక్ష్మణుని విల్లు విఱిచి రామున కభిముఖుండయి యను చున్నాఁడు:

క. నీకుఁ బ్రాయము వచ్చిన
యీకపులను గెల్చినాఁడ! నీకన్నెటులన్
దాఁకి జయింతువు! తొలఁగుము
నా కడ్డము గలదె త్రిభువనంబులలోనన్.

వ. అని పలికి మఱియు ననేక సాయకంబు లందఱపై వైచుచుఁ దాను గెలిచిన ట్లూహించి వేగంబున లంక కరిగి యావార్త దండ్రికిఁ దెల్పిన, సంతోషించి, రావణుండు,—

కీర్తన: శ్రీరాగజాతి-(ఇంతైన) వలె.

నీవంటికొడుకుండఁగ నీవారెపగ దీర్పగ నీవేళ కొనగూడె గా! ఇక వెండియు జను వడిగ॥ ననిలో నీవిక్రమము సరగ తీవిగుల్కఁగ; దేవపాళి బెదరి చూడఁగఁ జూపి రమ్మిక॥ నీవంటి॥ శ్రీమోక్షగుండ విభుని రాముని లక్ష్మణుని వానరకటులను దాఁకి యందున్న సోదరుని మొనసి మోమోటమిని మాని తామసంబునఁ దలలు త్రుంచివేసి రమ్మిక సీత యబ్బను ॥ నీ॥

వ. అనిన, దండ్రిని వీడ్కొని మహోత్సాహంబునఁ బురోహితయుతంబుగా రణభూమిఁ జేరి యొక్కహోమంబుఁ జేసి నగ్నిదేవుని సహాయంబువలన నాలుగుగుఱ్ఱములతో రథమును నమోఘాస్త్రంబులుఁ గైకొని.

ఇంద్రజిత్తునాల్గవయుద్ధము.

క. రథ మెక్కి యాతఁ డంబర
పథమునకును నెగిరి కానఁబడక యె కపులన్
వధియించుచు సాయకముల
వ్యథ నొందఁగఁ జేయుచున్ భయంకరుఁ డగుచున్.

వ. దక్షిణదిక్కునకువచ్చి యిట్లనుచున్నాఁడు:

కీర్తన: ఆదితాళము (నీ వనువా) వలె.

రణ మొనరింపుము రామా రామా! రయమున గూల్చెద రమ్మా! ॥రామా॥ అణుమాత్రంబుగ నసురులదు ్రించి సరణాగూరుండవుగా రామా రామా! ॥రణ మొ॥ కోతులబలగముం గూడివచ్చితివి యాతుధాన కుల మలరెను రామా! ॥రణ॥ పోతుకుండవరా! ముఖ్యంబుగ నీవీక్షితి నన్ను జయింపుము రామా! ॥రణ॥

వ. అని మఱియు,

తో: పడమటిదిక్కున పలికెను : మీరా లెక్కడ బోదురు ది క్కెవ్వరు! కడివలెం జిక్కితి రెడపక మిము జక్కడంతు! లేను నా కెదురు ॥రాను॥

వ. అని కొన్ని బాణంబులు వైచి యింతలో —

తో: ఉత్తరదిక్కున కుఱికి పలికె: మిమ్ము నొక్కడంచిమీ దటను, ఉత్తరదిని యనకుం డయోధ్యకుం జని మీ కున్న వారిం జంపెదను॥ రా॥

వ. అని కొన్ని శరంబులు పఱపి వారి నేచుటెంచి తూర్పు దిక్కున కరిగి,

తో: మదిని విభీషణుమాటలు నమ్మియు మఱియేటికిం జెడి మెదరు? పొదలుచు మీ రిప్పుడె యెటకయినను బోయిన మని యుండెదరు॥ రా॥

వ. ఈ ప్రకారంబుగం జతుర్దిక్కులయందుం దిరిగి ప్రగల్భంబు లాడుచు నదృశ్యంబుగా బహుబాణంబులు ప్రయోగించి వానరుల నశింపం జేయుచుండినం గాంచి, కోపించి లక్ష్మణుండు రామున కిట్లనియె.

కేదార: రూపకము.(పాట)వలె.

వీని పైనిం గోపము రాని హేతు వేమొ! రఘుకులవర॥ వీని వాన రాళి నెల్లం బొలియింపంగ దీనతతో నీనామము నె దలతురు॥ వీని॥ మేనులు దాంపక వీరు నీనిమిత్త మింత పని చేయంగ, దానవుని వాత

దగఁ ద్రోయఁగ నౌనె యిది మానవపతులకు ధర్మమె॥ పీః॥ దండిగ మధ్యాదినచండకిరణురీతి వడిఁ జూపుదు నుంపు॥పీని॥ మోక్షగుండాధిప, కండలుగాఁ జెండఁగ నాకు సెలవొసఁగుము॥ పీని॥

వ. అనిన శ్రీరాముం డిట్లనియె.

చ. కనఁ బడకుండ యుద్ధమును గక్కున నీఁ వొనరింప, నీనికై
కినిసిన లోకముల్ చెడవె! గీప్పతిరుద్రబిడౌజులైన నీ
తనిఁ జెనకంగఁ జాల! రటుఁ దాఁ గొనినాఁడు వరంబు బ్రహ్మచేఁ!
గనుక సహించినాఁడ; నిఁక గాతునె కాలము మూఁడి వచ్చెడిన్.

తో: నేన ల్గినయెడ నీనిప్రతాపము నీరుగఁ జేయుద వినుమా!
మానుగ హరబ్రహ్మములు గాచిన నైన విడుతునే కనుమా॥ రా॥

వ. అని పలికిన రామునకుఁ గలిగిన యనుగ్రహంబు వాఁ డెఱిఁగి యుద్ధంబుఁ జేయఁ జాలక లంకలోనికిఁ జని తండ్రి కిట్లనియె:

క. కట్టలుక తోడ నేఁ జని
మట్టితిఁ గపికోటి నెల్ల మనుజుల నరులన్
ధట్టించి మానములు గొని
నెట్టనఁ జనుదెంచినాఁడ నీ కెఱిగింపన్.

వ. అని యధికప్రసంగంబుఁ జేసిన యింద్రజిత్తుపై రావణుండు కోపించి, —

జంఝూటి: అటతాళము.

ఇది యేమిటిపోక! యిది యేమిరాక! యదరి యే తెంచి యి ట్లాడెదుగాక॥ యి॥ పగవారి నెదిరి చంపఁగఁ జేతగాక, మగఁటిమిని జెప్పెదవు! మఱిసిగ్గులేక॥ యి॥ దిక్కుల జయించి తిరిగియాదినము నక్కి నరులకు డాఁగుటే ఘనము॥ యిది॥ మోక్షగుండేశు దమ్ముని గోడ బట్టి శిక్షింప కిక నన్నుఁ జేరకు పట్టి॥ యి॥

వ. అనిన మంచిదని వాఁడు సీతవంటి యాకృతిగల నాతి నొక్క దానను దన మాయచేత నిర్మించి రథంబుపయిన నుంచుకొని పడమటి దెసను వచ్చుచుండెను; అప్పుడు—

ఇంద్రజిత్తు పంచమయుద్ధము.

క. ఏతట్టు వచ్చునో యని
నాతని దశదిక్కులందు నరయుచుఁ గపుల్
భీతాత్ములగుచు నుండఁగ
నాతని వామాలతనయుఁ డద్రిశిఖరముల్—

వ. నెత్తిన మోపుకొని పడమటిదిక్కుగాఁ జూచుచు.

తో: అరదముపై మాయాసీతను గని 'యకటా! పాపాత్ముండు! ధరణిజ దెచ్చెను దానేమి చేయునో! తగ విధికృత మనుకొనుము॥ రా॥

వ. 'దైవమా! యిట్టిదీనదశఁ జూడఁగలిగె! అయ్యో! నీవిపు డేమిచేయుదు! నెటుల నోర్తు'నని కపికోటులఁ గూర్చుకొని యట్టహాసంబునఁ బయికి దరె హనుమంతునితో నింద్రజిత్తు పలుకుచున్నాఁడు:

తో: ఏటికి వచ్చిర నీసేనలతో? నిదిగో! సీతను గనరా! ధాటిగ నీసతి తల దరిగెద ముమ్మాటికి నిజ మింక జనరా! ॥రా॥

వ. ఈసీతకొఱకే కదా మీరింత శ్రమించుట. మీశ్రమ నివారించితిఁ జూరా! వాయుకుమారా! అనిన, నాంజనేయుం డిట్లనియె:

తో: దనుజుఁడ వయినను ధరణి విశ్రవసు సునునుఁడ వగు నీకు దగునా! మునుకొని సీతను ముందలబట్టుక కొనకొన ఈడువ నగునా!॥ రామ॥

వ. అని పలుకుచుండ వాఁడత్యుగ్రకర్మమునకు లోఁబడి,

క. మాయాసీతను బట్టుక
కో యని యార్చినను విడక, కోపము గనుచున్
ఆయెడఁ గరవాలంబునఁ
బాయకఁ దలదఱిగి యాతఁడు పలికె గడిమిన్:

కీర్తన: రూపకము. (కేటాడు) వరి.

ఇంకేటికిరా రణము॥ ఇం॥ పంకజగంధిని సీతను బట్టుక గరవాలంబున శోకింపక దలఁదుంచితి! బింకంబులు బొంకంబులు॥ నింకే॥ ఈ జానకికొఱకే కద యాజికి మీా రేతెంచుట! మీాజాడలు నాముందఱ గాఁ జాలవు రాఁజాలవు॥ ఇంకే॥ ఈసంగతి మోక్షగుండవాసునితో నెఱిగించియు, నాస లుడిగి పొంగుడుండిన రోషంబున మోసం బగు ॥ నింకేటికి॥

ద్విపద: వాఁడిట్లు పలికిన వాయుసుతుఁడు
శోకించి చెడి దుఃఖపూరితుం డగుచు
'వనచరులార, దైవము దప్పదీసె!
మనయుద్యమం బేది మఱిసాగదయ్యె!
నేమఱియుండకుఁ డితని మీారు!
రామున కీవార్త రయమునఁ జెప్పి
యమ్మహనీయుని యాజ్ఞానుసరణి
నెమ్మదితో వత్తునే' డంచుఁ గదలి
పోను; నాశిదప నుప్పొంగుచు దనుజ
నాయకసుతుఁడు మనంబునఁ దలఁచె.

క. 'ఇక్కడ హనుమంతుఁడు లేఁ;
డొక్కండును జెఱుప లేఁడు హోమ మొనర్తున్
గ్రక్కున' ననుచు నికుంభిళ
దక్కన కరుదెంచి యతఁడు దృఢనిశ్చయుఁడై.

తో: కల్లు పాలు రక్తంబు దేనె టెంకాయలు గంధసుమములు
బల్లులు పిల్లులు పాములు మొదలగు బహుమృగాళిమాంసములు॥ రా॥

వ. అమితంబుగా దెప్పించి కాత్యాయనీదేవిని నిలిపి పైవస్తువులచే మంత్రపూర్వకంబుగా నగ్నియందు హోమంబుఁ జేసి తనువుచుండె. ఇక్కడ హనుమంతుండు శోకాతురుం డగుచు వచ్చి రాఘవునకు నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు.

ఫీల్ రాగము: ఆదితాళము. (గురుమహా)వలె.

మనుకులవర్యా మనుకులవర్యా! మన కార్యము జెడె॥ మనుకు॥ రామ! మీరామను రావణి దెచ్చియుఁ గోమలిశిరమును గోసినాడ కట! ॥మనుకు॥ ఒప్పుగ నందఱ ముండియు సీతను దప్పింపఁగ శక్తత లే దాయెను॥మ॥ తక్కక నీనినదాఁకఁగాపాడియు నక్కకిచ్చిన చందం బుగ నాయెను॥ మ॥ పోతుగుండాధిప, ముంగాగ మీకును నీక్షణ మున దెల్ప నేతెంచితిని॥ మనుకుల॥

వ. అనిన హనుమంతుని పలుకులు ములుకులై చెవిసోఁకిన నిశ్చేష్టితుండై రాముఁడు,—

క. జనకజను మదిని దలఁచుచుఁ
బెనుగాలిని నేలఁ గూలు వృక్షము రీతిన్
ఇనకులుఁడు మూర్ఛనొందినఁ
గని వగచిరి చుట్టునున్న కపిపుంగవులున్.

వ. అప్పుడు—

సా: కన్నీరేలుగఁ గారఁగ లక్ష్మణుఁ డన్నకడకుఁ దా నరిగి। పన్నుగ నూరులపయికిఁ జేర్చుకొని మున్నుగుడిచి మది గరగి॥ రా॥

ముఖారి: ఆదితాళము.

అకటా! రఘువీరా! జానకి కింత యెడలవలసె నౌరా॥ ప్రకట ముగ దశకంఠుఁ గూల్పఁగ రాజ్యమును విడనాడి వచ్చితి! యొకటి మన మెంచినను దైవం బొకటి నెంచెను! విధికృతంబగు॥ నకటా॥ రణశూరుఁ డగు నీవు గలిగియు ధరాకుమారికి జావు తప్పనుగాపలఁ వచ్చె నీశోక మున కెయ్యదిమేర! సుర రక్షణమునకు జనియించితిమి పోతుపుర నాథ యదెట్లు జేసెద॥ మకటా॥

తో: జానకిమరణము సైపజాల! నేశరవహ్నుల ముంచెదను। దానవులను! లంకానగరంబును దగ్ధము గావించెదను॥ రా॥

వ. అని లక్ష్మణుండు శోకించుచుఁ బలుకు పలుకులు విని విభీష ణుం డిట్లనియె:

శో: ఎక్కడిమాటలు ఇంద్రజిత్తు దానిక్కడ కపటముచేత గ్రక్కున సీతను కల్పించియు మఱి చక్కాడెను కసిచేత॥ రా॥

వ. ఇందులకు నగనవలదు నేరు రామునకు సీత నిమ్మని చెప్పిన వినని రావణుండు కోపమున సీతను జంపఁ బోయినఁ జంప నిచ్చునా! అమ్మహాపతివ్రత చచ్చిన లోకంబులు నిలిచి యుండునా! నేను నిజముం గాంచి వచ్చెద నని యింతలో రాముండు మూర్ఛఁ దేఱియున్న,—

గీ. రాము నాజ్ఞను గైకొని భ్రమర మగుచు
రావణోద్యానవనము, జేరంగఁబోయి
శింశుపము క్రింద నున్నట్టి సీతఁ గాంచి
మరలి యేతెంచి తెలిపె దాశరథులకును.

వ. ఇట్లు సీతాదేవి క్షేమవార్త రామలక్ష్మణులకుఁ దెలిపి విభీష ణుం డిట్లను చున్నాఁడు:

శో: రామ నికుంభిళ హోమము జేసి శరంబులు రథమును బడయ। దా మది మెచ్చియు దరుచరు లది యెంతయు జెఱతురో యని తెలియ॥ రా॥

వ. ఇంద్రజిత్తు కపటంబున నిది యొక సందడిచేసి యందఱు నిర్విణ్ణులయి యుండ, నెమ్మదిగా నికుంభిళకుఁ బోయి హోమంబుఁ జేయు చున్నాఁడు.

క. హోమము సాంగంబయినను
నా మేటిని గెలువలేరు హరిహయు లయినన్;
ధీమతితోఁ గపియుతముగ
సౌమిత్రిని బంపు మతనిఁ జంపుటకొఱకై.

వ. పదునాలుగు సంవత్సరములు నిద్రాహారములు వర్జించిన వానిచే జచ్చునట్లతనికి వర మున్నది. అట్టివ్రతము మన లక్ష్మణుం డాచరించియున్నవాఁడు గావున, వానిం జంపును. వాఁడు మడిసిన రావణుఁడును జచ్చినట్లుగాఁ దలఁపుఁడనిన, రాముం డాశ్చర్యచిత్తుఁడై లక్ష్మణునిఁజూచి॥

జంఝూటి: త్రిశజాతి (ఎవ్వాఁడు) వలె.

సౌమిత్రి, యికను లెమ్ము! సమరము జేయ బొమ్ము! ఆ మేఘనాథుగమ్ము! అమ్ముల బడ గ్రుమ్ము! గెలిచి క్షేమముగను జేరుము! వాని హోమము విఘ్నము జేయుము! ఆజిలో మోమోట ముడుగుము॥ సౌ॥ మదిమోటుగుండవిభుని మఱచక తలంచుకొని పదజయమయ్యెడిని! భల్లూకవల్లభుని వేగఁ బవమానవరపుత్రుని వెంటఁ బనిలముగా గొల్చి రమ్మని ప్రీతితో ధనురస్త్రములఁ బూని॥ సౌమిత్రి॥

వ. అని యిట్లు తెలిపి, సముద్రుం డిచ్చిన వజ్రకవచంబును ఖడ్గంబును ధనుర్బాణంబులును ఇచ్చి దీవించి పంపిన, సౌమిత్రి రామునకు నమస్కరించి జాంబవంతుంకు కోట్లకొలఁది భల్లూకంబులతోడ వెడలి విభీషణయుతంబుగా హనుమంతుని నారోహించి యిరుపంకల గపిసేనలు బలిసి యేతేరఁ గదిలి,

తో: ముప్పదియోజనములదూరంబున నొప్పు నికుంభిళ కేగి,। గొప్పబలంబులు గోట్లర్బుదములు గూడి చుట్టినను మూఁగి॥ రామ॥

వ. సందడిలేక నిస్తరంగసముద్రంబుఁబోలె నలరుచున్న మేఘనాథుని సేనలం గాంచి లక్ష్మణుఁ డాశ్చర్యంబు నొందె. అప్పుడు విభీషణుండు,—

గౌళబంగాళ: అటతాళము.

చూడుమా సేనల రామానుజ! చూడు॥ ఏడఁజూచిన గాని యెడము సందు లేదు॥ చూడు॥ సేనల ద్రుంచినఁ గాని లేవఁడు వాఁడు ॥చూ॥ హోమవిఘ్నము జేయ నురుబలముల బంపు॥ చూడు॥ బాణ

పరంపరఁ బఱపి చంపును వాని॥ జూడు॥ మోక్షగుండేశుని ముద్దుల తమ్ముఁడ॥ చూడు॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుండు రాక్షసదళంబుల రూక్షేక్షణంబుల వీక్షించి బ్రహ్మాండ మదరునట్లు జ్యానినదంబుఁ జేసి శరవర్షంబులు గురిపించుచుండె,

తో: రాక్షససేనలు నాక్షణమున నారామసోదరుని గదిసి॥ యక్షీణంబుగ నలజడి బెట్టిరి యంబులు బెక్కులువేసి॥ రామ॥

వ. అది గని మహోగ్రసాహసవ్యగ్రులై,

క. భల్లూకవరులు మర్కట
వల్లభులును గిరులు దరులు వడి వైచుచు రం
జిల్లఁగ రాక్షససేనల
నెల్లను భంజింపుచుండి రెంతయు దెగువన్.

వ. లక్ష్మణుండును బాణప్రయోగంబుల ననేకుల మడియింపుచుండ దదీయాటోపంబునకు సైరింపనోపక రక్కసు లుక్కుచెడి హాహాకారంబు చేయు నింద్రజిత్తు మఱుఁగునకు జని బహువిధంబుల మొఱపెట్టుకొనిరి. అప్పుడు—

ఇన్నూటపదియాహుతులు వేల్వవలసియుండె. అందు నూటతొమ్మిది మాత్రమే వేల్వఁబడియె. ఇంతలో—

క. దనుజులు హాహారవములఁ
దనమఱుఁగునఁ జేరుటయును, దరుచరులెల్లన్
వెనుకొని తఱుముటయుంగని
పనివడి సవనంబుమాని పటురోషమునన్.

గీ. కేలనుండిన యాహుతుల్ నేలవైచి
రథముపై నెక్కి చాపశరంబు లూని
దండధరుఁడునుబోలె నుద్దండు డగుచు
శరసహస్రమునించె వానరులమేన

వ. ఇట్లతండు వానరుల నొప్పించుచుండ, విభీషణుండు లక్ష్మణునిఁ జూచి యిట్లనియె:

కాంభోజి. అటతాళము (నిన్ను నమ్మి)వలె.

దానవుని చేత గాన వచ్చెగదా! వానరుల గెల్చి వచ్చును గ్రమ్మఱ॥దాన॥ మానుగ నాయుక్తి మాను క్రింద హోమ మానందముగ జేయ బూనును సత్యము.॥దా॥ హోమము సాంగమైన, నామేటి గెల్వ సుత్రామాదు లయినను దా మోహఁ జాలరు॥దా॥ దండిగ శ్రీ మోక్ష గుండేశు సోదర, చెండుము వాఁ డింకఁ జేరకమునుపే!॥ దాన॥

వ. అని యిట్లు ప్రేరేప లక్ష్మణుం డతివేగంబున వానరులఁ గనుచు సంగు నింద్రజిత్తునకు నభిముఖుండై చని యంభోధర సమాన గంభీర వాక్యంబుల నిట్లనియె:

తో: మాయలు చేసిన మఱి క్రియ లేమర మగవాఁడవు నీ వయినఁ। నా యెదుటికి దిన్నఁగ జేరియుఁ గదనము చేయుము రా(?) రాన॥ రా॥ ఆలములో వీరాదులఁ జూడఁగ, ననురాధను, నినుగూల్చి కాలుని ప్రోలికిఁ దోలి గొంగు జయశీలత నేఁ బోల్చి ॥రా॥

వ. అనిన వాఁ డదరిపడి యిట్లనుచున్నాఁడు;

కళ్యాణి: రూపకము.

అంతవాఁడవా! నాయంతవాని తోడ నని సలిపెదు! ॥నంత॥ అంతకాభుఁడంచు నన్నుఁ గాంతు రాశాకాంతు లిఁక వింతగా! నిసుంత లేవు పంతగించి వచ్చి బెదరించెదు॥నంత॥ మున్ను నాగపాశముల నిన్ను గట్టి వచ్చితిఁక! నన్ను నింతలోనే మఱచినావ మానవుండ ననుమా రోరన్ను ॥నంత॥ మోక్షగుండ వాసుని తమ్ముండ నయిన నేమి నిన్ని క్షణమ్మ శిక్ష జేతు రాక్షసాళిపైని నడిపించు॥ నంత॥

వ. అని రోషకషాయితాక్షుండై విభీషణుని గని యిట్లనియె:

తో: పిన్నతండ్రి వని నినుఁ జూడఁ దగ; దన్నిట రోసితి వీవు; మన్నుగ శత్రులపంచ గామకోసి తిన్నగఁ బడియున్నావు॥ రా॥

ధర్మహీన,మూపుర్మంబులు శాత్రవులకు బ్రమరించితివి! దుర్మతి స్వకుల ద్రోహము జేయగ గూర్మితోడఁ దలచితివి॥ రా॥

వ. ఎంత నీచుండయినను ఎంతమాట వచ్చినను బాంధువుల విడనాడి పగవారి శరణు జొచ్చువారు గలరా! నీసహాయంబుచేతనే రావణుండు దేవతల గెలిచెనా! ఇప్పుడు నీవు తలఁగిన మాకు లోపమా! యని తూలనాడినఁ గలుషించి విభీషణుం డనుచున్నాఁడు.

దర్బారు: (వీరనం) వతె.

మీమేలు చాల్ చాలు! నాకుందర బలుకకు నిలు॥ మీమేలు॥ నామాటలు వినరైతిరి! యీమాడ్కిని మీమూఖమె మిముఁజెఱచెను నో రున్న దనుచు జాల దూఱకు దుశ్చారిత్రులఁ గూరిమిబంధువులైనను సారజ్ఞులు దూరముగా దొలగం దగు॥మీ॥ నీతండ్రియును నీవునీతి లేని నీవారలు, ఘాతుక, విను మోతుగుండనేతచేత భూతలమునఁ బొలియఁ గలరు॥ మీమేలు॥

వ. అని విభీషణుండు పలికిన, నతండు ప్రళయకాల రుద్రుని భంగి రౌద్రాకారుండయి హనుమంతునిపయి నెక్కి-వచ్చుచున్న లక్ష్మణుని దిక్కు-ఁ దనరథంబు బో నిచ్చి పలుకుచున్నాఁడు:

పంచచామరము.

వనాంతరంబులందు నుండి వంటకంబుఁ గాన కే
యనాదృతిం గృశించినా వహో నరాధమా!
ఘనాంగులన్ మమున్ జయింపఁగాఁ దరంబెఁ యీపదీ
ఆ నాజిమాని లేచి పొమ్ము రాముఁ జేర నుర్వడిన్.

వ. అటుల పోక నెదిరించితివేని వినుము.

తో: పటువిశిఖంబుల పాలుజేసి నినుఁ బడఁగొట్టుదు భూస్థలిని। గటకటబడి రాఘవుఁడు బడిన నినుఁ గనునటు జేతును లలిని॥రా॥

వ. అనిన లక్ష్మణుం డిట్లనియె:

పంచచామరము.

అలంప నిర్జరాళిఁ దోలినట్లుఁ గాదు నిల్చిదో
ర్బలంబు జూపు నిన్ను నీవె ప్రస్తుతించు కొంటచే
ఫలంబులేదు! నాదుబాణపఙ్క్తి కోర్చి నిల్చినన్
బలాబలంబు లెల్లఁగానవచ్చుఁ జూచు వారికిన్.

వ. అనిన వాఁడు రోషించి,—

ఇంద్రజిత్తు-లక్ష్మణ సంవాదము.

ఇంద్రజిత్తు-జంఝూటి : రూపకము.

వచ్చెను నాబాణములవాఁడి జూడుమా! ॥వచ్చె॥ చచ్చెర నీఱొమ్మవియగఁ గ్రుచ్చును లోఁజొచ్చును నుఱుముచ్చలుగా విచ్చలుగను॥ వచ్చె॥

వ. అని పెక్కుసాయకమ్ములెక్కువెట్టి పుంఖానుపుంఖంబుగా లక్ష్మణుని ముంచి యార్చిన, నతండు లక్ష్యపెట్టక,—

లక్ష్మణ-జంఝూటి : రూపకము.

ముచ్చిలి యీవఱకు గాఁతి మూఁడుసారులు! వచ్చితి వీసారి! మిడుత జిచ్చునఁబడి చచ్చెడుగతిఁ జచ్చెద విపు డిచ్చట నే॥ ముచ్చి॥

వ. అని పలికి యాశరంబులు తననిశితసాయకమ్ములచే రూపుమాపిన, వాఁడు ఘోరనారాచంబులు దొడిగి,

ఇంద్రజిత్తు-జంఝూటి : రూపకము.

వక్షము లక్షించినాను వ్రయ్యలయ్యెడుఁగా! ఈక్షితి బ్రతుకంగ దరమె యక్షయరణదక్షునిగా! నీక్షణమున శిక్షింపుదు॥వచ్చెను॥

వ. లక్ష్మణుని యురంబు గుఱిజూచి వైచిన నది నుసిముద్దైచి సౌమిత్రి కోపోద్రేకంబున భయంకరమగు నొక్క బాణంబుఁ గార్ముకంబున నెక్కువెట్టి,—

జంఝూటి-రూపకము.

మోతుకుంద దేవునికటాక్ష మున్నను దీక్షతో నీబాణమునఁ బరీక్షగ నోరాక్షస! ప్రత్యక్షంబుగ శిక్షించెద॥ ముచ్చిలి యా॥

వ. అని యాకర్ణాంతముఁ దిగిచివైచిన, నాయేటునకు రాక్షసుండు మూర్ఛిల్లి మరలలేచి యెదిరించె. గా లూన నియ్యకుండ లక్ష్మణుండు బాణంబులు వేయుచుండె. అపుడు దానవుఁడు దనమనంబున—

తో: అబ్బా! దేవతలందఱిఁ గెల్చితి నాయాసము లే దాయె! । గొబ్బున నరుచే గూలుకాల మొనఁ గూడెనేమొ వడిబోయె ॥ రాము॥

వ. పరాక్రమవంతులగు దానవు లందఱు వీరిచేత నుడిసిరి. నేను బ్రదికి ప్రయోజనమేమి ? శరీరము దాఁపక యుద్ధంబుఁ జేయుద నని యెంచి భూకంపంబు గలుగఁగ సింహనాదంబుఁ జేసి,

తో: పిన్నతండ్రిపైఁ గొన్ని బాణములు, భీకరముగ లక్ష్మణుని । గొన్ని బాణములు, గురుతుగ వాయుజుఁ గొన్ని బాణములు విడిచి॥ రా॥

వ. నొప్పించిన, రోషించి విభీషణుండు——

తో: విల్లు గుణధ్వని వేగచేసి పటువిశిఖంబులు సంధించి । కొల్లగ నగ్రజుకొడుకుమేనిపైఁ గోపంబున దా ముంచి॥ రాము॥

వ. మఱియు ననేక మార్గణంబులు రాక్షసానీకంబుపై వైచి బాధింపుచు వానరసేనలం గాంచి విభీషణుం డిట్లనియె:

బేహాగ్-ఆదితాళము : (పోనియ్య) వలె.

మీరు తగ్గక తగ్గక గ్రమ్ముడు! ॥ మీరు దగ్గ॥ నిగ్గుగ బగవారి మూఁక మొగ్గ వచ్చె లగ్గలెక్క॥ త॥ దీక్ష లక్ష్మణునిచేత నీక్షణమె చంపించెద; । రాక్షసమూఁకల మీరు శిక్షింపుడు; పిమ్మటను మోక్షగుండవాసునిచే రక్షోవిభు డీల్గినట్టె॥ తగ్గక॥

వ. అని కవియించిన, మహారోషాయత్తచిత్తులై జాంబవంతాది వీరులు పర్వత వృక్షాదులచే మోదుచు,

అర్ధకందము: వ్రేటుకు వ్రేటుకు రాక్షస

కోటులఁ బెక్కండ్ర నవనిఁ గూల్చిరి కడిమిన్.

వ. ఇంతలో హనుమంతుండు లక్ష్మణుని దించి రాక్షసులపైఁబడి

అర్ధకందము: వాటుకు వాటుకు నొక్కొక

మా టసురుల బెక్కు-మంది మహిపయిఁ గూల్చెఁగా.

వ. ఇట్లుపోరు ఘోరం బయిన సహింపలేక ఇంద్రజిత్తు ప్రతాపం బిగురొత్త విభీషణుండు లోనగువీరులపయి దారుణాస్త్రంబులు వేయుచుండఁ గని లక్ష్మణుండు గోపించి యూఁగజనే యు నెక్కు-నయుక్కు- యర్ధచంద్ర బాణంబున—

తో: సారథిఁగూల్చిన సారథికము రాక్షసుఁడు దానసల్పుచును బోరొనరింపఁ గపులు గొందఱు వాని తేరు హయములఁ గూల్పగను ॥రా

వ. విరథుం డయ్యు వాఁడు నడిచెడక సింహనాదంబుసేసి,

తో: అడరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడిగి విభీషణ నేయ।నడుమవరుణబాణమున లక్ష్మణుఁడునటికి తుంపులుగఁ జేయఁ॥రా।

వ. రాక్షసుండు లక్ష్మణునకు నభిముఖుం డయ్యె. నప్పుడు—

భైరవి. అటతాళము (నమోలాంకిత) వరు.

వారు ప్రయోగసంహారములతో పోర, పోరు ఘోరం బాయెను శూరుఁడు రావణసుతుఁడు మోతుగుండేశుని ప్రియసోదరుఁడు చూడఁ జూడ॥ వా॥ ఘననాగశరము రావణి వేసియు, సౌమిత్రి గరుడాస్త్రమున ద్రుంచెను. ధనదాస్త్రము వాఁడు దద్ధతి వేయ. లక్ష్మణుఁడును యామ్యమున ద్రుంచెను. చూడ జూడ॥ వారు॥ అరసి వాయవ్యాస్త్ర మత డేయ, సౌమిత్రి యైంద్రాస్త్రమునఁ ద్రుంచెను. సురవైరి గంధర్వశర మేయ రామానుజుఁడు రౌద్రమున ద్రుంచెను. చూడఁ జూడ॥ వారు॥

వ. ఇట్లుఁ గొంతవడుఁకుఁ బోరిన పిమ్మట లక్ష్మణుఁ డింక వీనిఁ బరిమార్చుట కర్తవ్యం బని యెంచి దిశాభాగంబులు నగులఁ గార్ముక జ్యానినాదం బొనర్చి యుగ్రదృష్టిచేత నింద్రజిత్తును వీక్షించి,

ఇంద్రజిత్తు మరణము.

తో: ఇంద్రాస్త్రంబును వింట దొడిగి రామచంద్రుఁడు ధార్మికుఁడైన। నింద్రాదుల కిది హితమైనను నాయిలసుతు వతిహితమైన ॥ రా॥

ఈయస్త్రము జని యింద్రజిత్తుతల యిలఁ గూల్చును గా కనుచు। నా యెడ నాకర్ణాంతము దిగిచి రయంబున వేయ గనలుచు॥ రా॥ ప్రళయ కాలప్రైశ్వానరుగతి దాఁ బ్రబలుచు నదియే తెంచెన్। వలగొని మణి కుండలయుతముగ రావణిమస్తకమును ద్రుంచెన్॥ రా॥

వ. అప్పుడు——

క. తుంబురులు పాడి; రచ్చర
లంబరమున నిలిచి వేడ్కన్ నాడిరి; సుమవ
ర్షంబులు గురిపించిరి మో
దంబున లక్ష్మణునిపైనిఁ దగనిర్జరులున్.

వ. ఇంద్రజిత్తు మరణంబు గాంచి లక్ష్మణుండు శంఖంబుపూరించి సింహనాదంబుఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు లక్ష్మణుని గౌగిలించుకొని యగ్గించె. వానరులు జయజయశబ్దంబులఁ బొగడిరి. తరువాత రాముఁ డున్నయెడ కందఱుఁ జేరి మ్రొక్కిరి. ఇంద్రజిత్తుమరణవార్తకు రాముండు సంతోషించుచు,——

కీర్తన: ఆదితాళము.

భయమడంగెను మనకు జయమెసంగెను! రయమున నాయింద్ర జిత్తు రణమున దెగెను॥ భయ॥ కొడుకు లీల్గిరి; హితులు గూలిపోయిరి కడకు రావణుండు వచ్చుఁ గదనమునకును॥ భయ॥ దీక్ష; బూనెద వానిశిక్షఁ జేసెద! మోక్షుగుండమందు వెలసి మోద మందెద॥ భయ॥

వ. అని బహుభంగులఁ దమ్ముని శ్లాఘించె. అనంతరంబ——

ద్వి. ఇంద్రజిత్తిటువలె నిలఁగూలుటయును
దంద్ర నొందుచు లేచి దానవభటులు
దరుచరుల్ దమ్మునుదగ్రులై దఱుమ
బరువడి నఱుకుచు బలహీను లగుచుఁ
గొందఱుపాఱిరి కొండలపయికి;
గొందఱు దూఱిరి గుహలలోపలికి;

కొందఱు వసధిలోఁ గొబ్బునఁ బడిరి;
కొందఱు లంక గ్రక్కునఁ బ్రవేశించి
వదనంబులను దీనభావంబు దోఁప
బదముల గడుఁదొట్రుపాటు జనింప
రావణుకొలువు జేరఁగ వచ్చి మ్రొక్కి—
దేవఁ దరాకు! తా దిగ్విజయంబు
చేసిన మనయింద్రజిత్తు యుద్ధంబు
చేసి రామానుజు చేతను గూలె
నని తెల్ప; నాలించి యధికశోకమున
మునిఁగి కొండొకసేపు మూర్ఛిల్లి తెలిసి,—

—హిం—తోడి : అటతాళము—(దేహిక) వత.

హా కుమార! గుణాకరా! యోర! హా కదనపటుభీకరా! నాకది క్కెవరురా! యీశోక మాపఁగఁ జాలరా॥ హా॥ గరుడఖేచరకిన్నరాహుల సురగణంబుల గెలిచిన వరబలం బేమాయెనో! యొకనరునిచేఁ బడుటాయెనా॥ హా॥ మోటుగుండపురీశుని వెనుముట్టి చంపుద ననుకొని యాతుణంబున బంపితి నది యంత పోయెను జెడితిని॥హా॥

తేవారము. కొడుకులనందఱఁ బోసి కడకు నే నిన్నుఁ జూచి
మొదలఁ బ్రాణములు నిలిపియుంటి! నిపు డీవు బోలిసి!
తిడుములకు నేను లోఁగి! తికను బ్రతికేమి సాగి!
చెడెను నాకీర్తి యెల్ల! జిక్కితిని నరులవల్ల!

తో: నాకు నీవు పరలోకకృత్యములు నాయన, చేయఁగవలయు నీకాలంబున విపరీతంబుగ నీకుఁ జేయఁగావలయు ॥ రా॥

వ. ఇట్టి కాలవిపర్యాసమున కేమి చేయుదురా! కుమారా సుకుమారా! యని బహుభంగుల వగచి యెట్టకేలకు ధైర్యంబునొంది కోపాగ్ని మానసంబున అవులుకొని వృద్ధిపొంద,

తో॥ అటు నిటుఁ జూచుచు నగ్నికణంబులు బొటబొటఁ గన్నుల రాలఁ। బటపటఁబటపటపండ్లు గీటుచుఁ బలికె మంత్రులకుఁ జాల॥ రా॥ మున్ను బ్రహ్మవరమున నేఁ గొన్న మహోన్నతధనురస్త్రములఁ బన్నుగఁ దెండిక బవరమునకుఁ జని పరిమార్తును శత్రువుల॥ రా॥

వ. అని పలికి బ్రహ్మాండంబుఁ బగుల భుజాస్ఫాలనంబుచేసి,

తో॥ నాతమ్ముల బాంధవుల భటుల మఱి నాతనయుల రాముండు। సీతకొఱకుగద చీల్చెను, నేఁ జని సీతను జంపెద నుందు॥ రా॥

వ. అని కరవాలంబుఁ గొని కోలాహలంబుగా నార్చుచుఁ ద్రిపురంబులు గాల్పం బోవు ప్రళయకాలరుద్రునివలెఁ దీవ్రతమై నశోకవనంబుఁ జేరె; తన్నుఁ జంపఁ బైకొనివచ్చు రావణుని తెంపుఁ గని కంపంబు నొందుచు సీత విలపించుచున్నది.

హిందూస్థానిరాగము : ఆటతాళము—(ప్రాణనాథు నెటు) వలె.

వీని చేతఁ జావు నాకు విధి లిఖించె నేమొకో! పాణియందుఁ గత్తిఁ బూని పయికి వచ్చె నేలొకో॥ వీని॥ ఇంద్రజిత్తు చావువలసి యీసు చేతనూ, ఇంద్రవైరి నన్నుఁ జంప నిపుడు వచ్చె నేమొకో॥ వీని॥ మోక్షగుండేశుని జయించి మోద మందుచు నీక్షణంబు నన్నుఁ జంప నిటకు వచ్చె నేమొకో॥ వీని॥

వ. అని విలపించి రామమూర్తిని తనహృదయారవిందంబున నిలిపికొని మూర్ఛిల్లి ధరణిజ ధరణిపయి నొరగె. అప్పు డతని రౌద్రరసంబును గని సుపార్శ్వుం డనువాఁడు హితంబుఁ దెలుపఁగోరి,

క. నీపైకి నెత్తి వచ్చిన
యాపగతురఁ జంపు టర్హ మగు; నదిగాకీ
పాపమునకు నొడిగట్టకు!
క్షాపదఁతినిఁ జంపుటుచితమే దనుజేశా!

వ. బ్రహ్మవంశభవుండవయి నీతి విడిచి స్త్రీహత్య చేయ నతం బేనా! చేత నగుచున రామలక్ష్మణులఁ జంపు పొమ్మన, నియ్యకొ తిరిగివచ్చి యాస్థానంబుఁ జేగి కొలువు దీరి,

తో: తనయుని శౌర్యము తన్మృతివిధమును దనవారికిఁ జె చును। మనమున శోకసముగ్రుండై యాదనుజు డుండె నంతటను॥౭

వ. ఇంద్రజిత్తు మరణసమాచార మంతఃపురకాంతలు చి తోడఁ జెప్పుకొనుచుండ విని యతనిభార్య సులోచన లోచనంబ నీరుగార మూర్ఛనొంది చెలులు బోధింపఁ గొంతవడికిఁ దెలిసి నాథు గూర్చి—

ముఖారి : ఆదితాళము.

నాకు నీకు ఋణము తీఱెఁగ దా ప్రాకటముగ నేటితోఁ బ్రాణే నాకనివాసుల నాకుల మేపిన లోకభీకరుఁడ వయ్యయ్యో ప్రాణే ఎప్పటికి నాతోఁ జెప్పి పోవుదు! నేఁడు చెప్పక పోతి వయ్యయ్యో ॥ప్రాణేశ॥ కొడుకులఁ గాకుల కొల్ల జేసియు నీవు విడిచి పోతివయ్యయ్యో ॥ప్రాణేశ॥నాకు॥ ఈక్షితి మొల్లగుండేశుఁడు మాపై నిటు దయ తానయ్యయ్యో! ప్రాణేశ॥నాకు॥

క. ఉరగేశుఁడు మజ్జనకుఁడు
సరగున నన్నిచ్చి పెండ్లి సలిపెడివేళన్
వరరత్న మొకఁటి ప్రాణే
శ్వర నాకిడి యిట్టు పలికె వాత్సల్యమునన్.

తో: జయకాంక్షను నీప్రియుఁ డని కేగెడుసమయంబునఁ ద యుందు। నయముగ నీరత్నమును నివాళించియుఁ బంపుము జం మొందు॥ మఱువకు మనుచును మఱి నీతో ననె దూరమున కేగె వేళ। స్థిరముగ భార్యకుఁ జెప్పి పొమ్మనుచు జెప్పియుండె నావేళ॥౮

వ. మీమామమాటలు మఱచితివే! నాతోఁ జెప్పిపోయి నిట్టి మరణంబు సంభవించునా! మనోనాయకా! అని దుఃఖించి పిమ్మట దనతనయులఁ జూచి యిట్లనియె:

సులోచనాసహగమనము.

ముఖారి: అటతాళము.

ఏల యీలీల వగవఁ దనయులారా!॥ యేల॥ ఏల వగచి ఫలమేమి! కాలము గడవ । నెంతవారికి జాలును దనయులారా!॥ ఏల॥ భీతి నొందకుఁడు! విభీషణు డున్నాఁడు! ప్రీతితో మన్నించును దనయులారా॥ యేల॥ ఘనమోక్షగుండేశుకరుణచే నే సహగమనము జేయుదును తనయులారా॥ యేల॥

వ. అని యూరార్చి విన్నదనంబుతో దశకంఠుని యాస్థానంబు జేరి పతివియోగదుఃఖమునఁ గన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార వగచి మామతో నిట్లనియె:

తేవారము: పతివియోగంబు గలిగె! బ్రతికియుంకేమిఫలము!
బతిని వెన్నంటి చనుట పరమధర్మంబు గానఁ
బతిశరీరంబు మామా! పరగ దెప్పించి యిమ్మా!
సతులు మెచ్చంగ వేగ సహగమన మేనొనర్తు.

వ. అనిన, నతండు దుఃఖాక్రాంతుండై—

తో: ఆహావమునఁ బడినట్టి నీమగని యడిగినవా రిచ్చెదరా! ఆహా నాచే నది గా దనఁగా నామె వలికె మదిచెదర॥ రా॥

హిందూస్థాని తోడి: అటతాళము.

ఎక్కడికాలము గ్రక్కున వచ్చెను అక్కట! నామది కద్భుతమాయెనః॥ ఎ॥ గాలిని బట్టిన కీలినిముట్టిన కైలాస మెత్తిన నీలావ్రు దూలెనె॥ యె॥ సురపతి గెల్చిన శూరున కిప్పుడు నరులకు వానరవరులకు లోఁగుట॥ కె॥ మోక్షగుండేశుని మ్రోలకు నే నేగి దీక్షతో నావిభు దెచ్చుకొనెద నిక॥ నెక్క॥

వ. అని నిశ్చయించి మామకు నమస్కరించి యతనిసమ్మతంబున—

చ. అరదము నెక్కి తోడిచెలు లందఱు నమ్మతి నుంగుచుండఁగా
బరువడి దీనభావమున భండనభూమినిఁ జేరి నేరు తీ
వరమున డిగ్గి కాల్నడను వచ్చి వినమ్రముఖిం గోపనార్తి వా
నరు లరుదంది చూడ, రఘునందను జేరి నమస్కరించుచున్.

వ. సులోచన కరకమలంబులు ముకుళించి వినుతించుచున్నది.

శంకరాభరణము: రూపకము.

రామ! కదనభీమా! జయ॥ రామ॥ ప్రేమతో నామనంబు నందుఁ గొలుతు॥ రా॥ సామనుత, స్మరారిహిత, సుదారసహిత॥ రామ॥ కామనిభామలకాయా, సామజసన్నుత, భార్గవరామగర్వభంగ, పూర్ణ సోమదివ్యవదనా, తామసాదిగుణవర్జిత, భూమిజవర, మోతుకుగుండ ధామ, శుభద, నారాయణనామకవిస్తుత, సుందర॥ రామ॥

వ. అని నుతించిన, రాము నానతి సుగ్రీవుఁ డత్తరుణిం గాంచి,

తో: ఎవ్వరిదానవమా! యెవరు తండ్రి నీ కెందుకు వచ్చితి విపుడు? ఎవ్వఁడు నీపతి? యెఱిఁగింపుమమ్మా; కపివ్యథనున, ననె నప్పుడు ॥ రా॥ వెలయ సులోచన; నింద్రజిత్తు నావిభుఁ డగు; శేషుని సుతను; నలరఁగ రావణు ననుఁగుఁగోడలను నని రామునితో ననెను॥ రా॥

క. రామ, దయాకర పటురణ
భీముం డగు నాపెనిమిటిఁ బృథివిని గూల్పం
గా మంచి దగునె! యకటా!
ఈమెయి వైధవ్యమెటు సహింతును దేవా!

పున్నాగవరాళి: ఏకతాళము.

రఘురామచంద్రమా! యఘహారి! ప్రోవుమా!॥ మ్రొక్కెదను॥ పతిభిక్ష బెట్టుమా! వెతలెల్లఁ బాపుమా! పరమపురుష! ॥ ర॥ నీప్రాపు జొచ్చితి గాపాడ వేఁడితి దీనరాల॥ ర॥ విడనాడఁ బోకుము చెడఁజూడ బోకుము మోతుకుగుండ॥ రఘురామ॥

వ. అని ప్రార్థించిన రాముండు పరమదయాపరమూర్తిగాన, గరుణించి మేఘనాథుని బ్రతికింప నెంచె; అది యూహించి హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: ఏమి రామ నీవెఱుఁగని యున్నదె! హేమగర్భవరములను। నీమదిలో మానింప దగదె యన, నెలఁతకు రాముం డనెను॥ రా॥

క. భామిని, యిం కొక భవమున
నీమగఁడును, నీవుఁ గలిసి నిత్యసుఖంబుల్
ప్రేమాను భోగపరతం
గామించి మదీయపదముఁ గాంతురు పిదపన్.

వ. అని పలికిన నానందించి యామె యిట్లనియె:

తో: దీనదయాపర, దేవదేవ, యట్లైనను నాపతిమేను। బూనిక నిప్పింపుము నేఁ జేతును మానుగ సహగమనమును॥ రా॥

వ. అనునంతలో సుగ్రీవుండు నీవు పతివ్రతవేని నీపతితోఁ గొంత ముచ్చటింపు మనియె. ఆమె మంచి దని రణమధ్యమందుఁ బడియున్న పతి శరీరంబుఁజూచి దుఃఖించి,

తో: పతియె దైవ మని, ప్రతిదినమును నే వ్రతముగ సలుపుదు నేని। క్షితిపంబు నాపతిజీవసహితుఁడై చెలిమిఁబలికెడునుబూని ॥రా॥

వ. అనిన, ఇంద్రజిత్తు గనులు విచ్చి చూచి యందఱు విన సులోచన కిట్లనియె:

హిం. తోడి: ఆదితాళము. (కరిరాజ)వలె.

ననబోణిఁ వగపగను బని లేదు పోగదే! నను దాకి పోరువాఁడు నహి జగమునఁ జూడు॥ మన॥ ఆతండు శేషుఁ డగు నీతండ్రి యగును గాన నాతోడ గెల్చినాఁడు; నాతిరో, యిచట నేఁడు॥ ననబో॥ వడిగను మోక్షగుండవరపుత్రునానతి గడువగ శక్యమె! కాలము దీఱెను ॥ ననబోణి॥

వ. ఇట్లు పలికి యింద్రజిత్తు కనుఁగుమూసి పలుకకున్న దుఃఖించి లేచి వచ్చి రాముని కెఱిగిన సంతసించి రాముం డానతియ్య నంగదుం

డింద్రజిత్తు కళేబరంబు సులోచనకుఁ దెచ్చి యిచ్చె. దాని నామె మీఁద నుంచుకొని రాముని వీడ్కొని కదిలి,

తో: కాంచనాంగి లంకాపురికిని వేగంబున నపు డరుదెంచి యుంచఁ దగినతావున బతిదేహము నుంచి భటులఁ గాపుంచి॥ రా॥

ఉ. మామను జేరి మ్రొక్కి రణమధ్యముఁ జేరఁగ వేగఁ బోయి శ్రీ
రాముని నాశ్రయించి సుకరంబుగ భర్తృకళేబరంబు దా
ధీమతిఁ దెచ్చుకొన్న కథ తెల్లముగా వివరించి నేఁడు నే
నామగ డేగుత్రోవను జనన్ దయనాకు ననుజ్ఞ నిమ్మనన్.

వ. రావణుండు మిగులఁ జింతాక్రాంతుండై కోడలి ధర్మ సు ణంబులకు నద్భుతంబంది కొండొకకాలంబునకు నిట్లనియె:

క. భామిని నీ వెఱుఁగనిపని
యేమున్నది! దుఃఖవార్ధిని గను నాకున్
ఏమియును దోఁప దాయెను
నీమదిలో దోచునట్లు నెఱపుము సాధ్వీ!

వ. అనిన, నతనివీడ్కొని స్వగృహంబున కరిగి చింతనూరియుఁ తన తనయులం గుఱిచ్చి లేవ నెత్తి శిరంబు మూర్కొని యిట్లు చున్నది:

పీలు రాగము: అటతాళము.

నాముద్దుసుతులారా! నాయన్నలారా! భామిని నా గ బుట్టితి రౌర॥ నా॥ మీముద్దు జూడ నే నోముగ నైతి! నేనువిధిక మెఱుఁగకపోతి॥ నా॥ మహిమీఁద నుండ ధర్మముగాను; నేను న గమనముచేతు క్షణమాత్రమునను॥ నా॥ ఇందుండఁ దగఁదీర లిప్పు లెందు! ముందుగఁ బాతాళమునకుఁ జనుండు॥ నా॥ వాసి మోతుకుం వాసునిదయను శేషునియింటను జేరిన సుఖము॥ నా॥

వ. ఇట్లు కుమారులను శేషునియింటికిఁ బంపి సులోచన యి విషయములయందు విరక్తిఁ జెంది,

ఉ. తానును భర్తదేహ సహితంబుగ స్నాన మొనర్చి దివ్య భూ
షానికరంబుఁ దాల్చి నిజసంస్మృతి బంధమెడల్చి పుష్పవై
మానికరత్నమంచముఁ దన మన్మథునుంచి వధూవరాళికిం
దానములిచ్చు రాజని యుదగ్గిశయందున నిల్పియంతటన్.

తో: చితిపైఁ బ్రాణేశ్వరుఁ జేర్పించియుఁ జిఱునగవొలయఁగఁ
జేరి। పతితో సహగమనం బొనర్చి నచ్యుతపదంబు నెదఁగోరి॥ రామ॥

వ. అంత దానవు లనలంబు రవులు కొలిపి యుద్ధకుఁ జనిరి.
తదనంతరంబ—

తో: సతియుం బతియున్ సంతోషముతో సౌర విమానము
నెక్కి। యతులితముగ సద్గతికిఁ జేరి సౌఖ్యంబుగ నుండిరి చొక్కి॥ రామ॥

మూలబలయుద్ధము.

ద్విపద: అప్పుడు రావణుం డధికరోషమునఁ
గుప్పలై నిప్పుకల్ గురియ నేత్రముల
మూలబలంబుల మొనఁగట్టి యుతికి
యాలంబునకు నేగి యగచరాధముల
రాములక్ష్మణులను రయమునఁ జంపి
మీమీ పరితాపముల్ మేవడిఁజూపి
వేగంబ రండిక వెడలిపొం డనిన
త్యాగశీలత దెచ్చి దానవభటులు
పరిఘన కేళికిఁ బ్రాభవం బొప్పనుతికి
రథములు- దురగ వారణములు భటులు
లెక్కకుమీఱి బల్మిని కేక లిడుచు
దిక్కులు నగుల విద్విషకోటినొగుల
సింహనాదంబులు సేయుచు వెడలి
రంహాసంరంభులై రణమునఁ జొచ్చి,—

క. కేకలఁ గొట్టుచుఁ గోతుల
మూఁకలవాఁకట్టి మట్టి మొనసిపగతురన్
లోకంబులుఁ గంపింపఁగఁ
జీకాకుగ సంహరించె మించి రొగిన్.

తో: అప్పుడు వానరు లధికాగ్రహమున నగ్రములు మోఁకుచుఁ గొనుచు। గుప్పలుగా ధరఁగూలునట్లుగా గ్రుమ్మఁగ నసురులగనుచు

వ. ఇట్టిరువాఁగువారును పౌరుషంబుచే పెల్లురేఁగి వినువకపోర చుండిరి. అప్పుడు వానరబలంబులు రాక్షసబలంబుల లక్ష్యపెట్టక,

తో: కరులను దోలిన గరులచేతనే గరుల మోది చంపుచును దురగంబులపైఁదోల వానిచేఁ దురగంబుల మోదుచును॥ రామ పటుతర రథములు బఱప వానిచేఁ బటురథములు గూల్చుచును భటులుగదిసినను భటులచేతనే భటుల మోది చంపుచును॥ రామ కాలఁ గొందఱిని, కేలఁ గొందఱిని, వాలంబుల గొందఱిని గూలిచి పొదవిరి కో యని దనుజాలుగాలొ తిడఁగ నత్తఱిని॥ రా॥

వ. ఇట్టి భయంకరరణంబునఁ బెక్కండ్రు రక్కసులు నొచ్చి వానరులు పేర్చి యార్చుచుండిన నారభసంబు గని సహింపక,

రగడ. మూలబలము లడరె కోఁతులమూకపయినఁ బడిరి
వికృతగాత్రులును, వికృతనేత్రులును,
వికృతహాసులును, వికృతనాసులును,
వికృతవక్త్రులును, వికృతకర్ణులును,
వికృతపాదులును వికృతనాగులును,
వికృతపుంగరులును వికృతాధరులును,
॥మూ॥ కరపత్రింబులు, క్రకచముసలములు,
గరవాలంబులు, గదలు జక్రములు,
పరిఘలు శూలలు, ప్రాస పట్టిసలు,

పరశు-ముద్గరలు, బటుతోమరములు,
మొదలగు నాయుధములు గ్రుచ్చు బూనుచు,
వదరక బెదరక నని వెనుదీయక,
ము॥ కడువడి జగములు గడగడఁ వడకగ,
సుడివడి జలజలఁ జుక్కలు రాలఁగ,
జలనిధు లింకగఁ గులగిరు లదరఁగ,
గలవరమున దిగ్గజములు బెదరఁగ,
బలు వడి శేషుఁడు ఫణములు ముడువఁగ,
బలుమఱు గ్రహములుఁ బథములు దప్పగఁ,
మూలబలము లడరి కోతుఁల మూకపంయినబడిరి.

వ. ఇట్లు క్రమ్ముకొని నిలుపోపనీక వానరులఁ జెల్లాచెదరు చేసిన వారిదాడికి భయభ్రాంతులై వానరులుఁ దరులు గిరులుఁ గ్రిందవైచి తమలోఁ దా మి ట్లనుకొనిరి:

కీర్తన, చాపుతాళము: (సీతారామ) వలె.

రాముఁడేలా! యినజుఁడేలా! యుద్ధమేల! జాలును! ఆలమును మాని పోవు టదియె పోలును॥ రాము॥ కడుపు, నిండఁగాయపండ్లాకులు గొండవనముల దండిగ దినుచుండక దఱిలి రా నేల॥ రాము॥ పెంకెరాక్షసుల నీక్షణమె శిక్షసేయగ మోక్షగుండాధ్యక్షు డిది యేమో కనడాయెగా॥ రాము॥

వ. ఇప్పుడు వీరిచేత జావ నేల నూపిరి యుండిన ను ప్పమ్ముకొని బ్రదుకుదుము రం డని, సేతువుమీదుగాఁ బోవు కపుల నడ్డగించి నీల - హనుమంతాంగదులు మరలించిన వచ్చి; భయభ్రాంతచిత్తులై రాముని మఱుంగునకుఁ జనిరి. దయారసంబునఁ గని రాముండు,

తో॥ దానవు లడరఁగ వానరు లలరఁగ ధనువు గుణధ్వనిఁ జేసి। భానుదీప్తశరవర్షం బసురులపయి గురిపించెను డాసి॥ రా॥ దనుజులు

వోవఁగదారి గాన కనురణములోన దిరుగుచును। వెనుకొని రాముఁడు విశిఖంబులు పడి వేఁయ దాఁకి కూలుచును॥ రామ॥

వ. ఉండుట గని రాముండు మఱియు,

క. చరణంబులు వదనంబులు
గరములు శిరములును వ్రేళ్ళు గాత్రంబులు న
త్తురు లురులఁగఁ దెగనేసిన
ధరఁ ద్రెళ్ళిరి పెక్కుమంది దానవవీరుల్.

వ. అంత మిగిలిన రక్కసులు భయభ్రాంతులయి.

తో. అదిగోరాముం డదిగో వేసెను! యిదిగోరాముఁడు వేసె। నదిగో వేసెను నిదిగో వేసెను! యదెపాసెను నిదె డాసె॥ రా॥

వ. అని తిరిగి తిరిగి చూచుచుఁ బాఱుచుండగా రాముండలుక రెట్టింప,

తో: నెమ్మిఁ దొడిగి సమ్మోహనాస్త్రమును నేర్పుమెఱయ వడి విడువఁగను। దమ్ముఁ దా మెఱుఁగక దనుజులు భ్రమపడి తబ్బిబ్బుగఁ దిరుగఁగను॥రా॥ ఒక్కరాముఁడే పెక్కురాములయి యెక్కడఁ జూచినఁ దోఁచె; । అక్కజముగఁ గన, సంతోరామమయంబై వైరుల నేచె॥ రామ॥

వ. ఇ ట్లాజిమధ్యంబున ననంతరూపులుగా దోఁచి రాముండు గసిమసంగిన నెక్కడివా రక్కడనే సొలసిరి. చావఁగాఁ జిక్కినవారు తప్పించుకొని లంకలోని కరిగిరి.

క. పదివేలుగరులు, హాగు లిరు
పదివేలును, భటులు నొక్కపద్మము, రథముల్
బదివను లు గూలెనేనియుఁ
బదపడి యొకయట్ట లేచి పరువడి నాడున్.

ఉ. అట్టులు నూఱుకోట్లుగసియాడిన మస్తక మొండు నార్చుచున్
దట్టనలేచుఁ గోటి యవి తప్పక లేచిన రామువింటికిన్
గట్టినగంట మ్రోగుఁ బదునాలుగుగంటలు నర్ధయామమున్
గట్టిగ మ్రోఁగె నౌర దశకంఠుని మూలబలంబు గూలఁగన్.

వ. ఇట్లు కోదండ దీక్షాగురుండగు రాముండు దేవతల కభేద్యంబయిన రావణుమూలబలంబుల భేదించి సుగ్రీవ విభీషణుల దిక్కుఁజూచి యిట్లనియె:

కీర్తన: ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

ఇలలోఁ గలబాణముల కిది మేటిగా అలగాధినందనుఁడు చెలిమి నా కిచ్చినాడు; బలమైన కలహామునఁ బఱప మే లౌనుగా॥ యిల॥
రిపులను ద్రేయ, నుపశాంతి జేయఁ; ద్రిపురారి నేను దక్కఁ దెలియ రన్యులు నిక్క; మిపుఁ డెంత నిపుణత్వ మిది జూపెఁ గంటిరే॥ యిల॥
సమ్మోహన మను శర మిది యౌను; అమ్మోక్షగుండపతి నైన నా యనుమతి సమ్మోహితులఁ జేసె నిమ్మూలబలమును॥ యిల॥

వ. అనిన, వారు సంతోషించి శ్రీరాముని గీర్తించిరి. అపుడు విభీషణుండు——

తో: దేవతలను ద్రోలిదేవతలను భేదింపలేని సైన్యమును। దేవదేవ సాధించితి! వీక దెగు రావణుండు రణమునను॥ రా॥

వ. అని పొగడుచుండె. అనంతరము మూలబలంబు డుల్లిన వార్త విని రావణుండు,——

క. కోపాగ్నిజ్వాలలుగడు
దీపింపఁగ, గొలువు సెదర, దీక్ష బలంబుం
జూపుచు యుద్ధోన్మత్త వి
రూపాక్షాదులకు ననియె రోషముతోడన్:

బేహాగ్ : ఆదితాళము-(పోనియ్య) వలె.

పోదము పోదమురం డిక మనము బోదము॥ పోదమునఁ గపి నృపుల ముట్టడించి చంపఁగను। బోదము॥ అక్షయరణదక్షుల యూపాక్ష

శోణితాక్ష మకరాక్ష దన ధూమ్రాక్షముఖ రాక్షసయోధుల బట్టిశిక్ష జేసి వెలయుచున్న మోతుగుండ నిలయుపయికి॥ బోదము॥

రావణుని రెండవసారి యుద్ధము.

వ. అని వారిని గూడుకొని రథారోహనుండయి యుత్తరద్వారంబునఁజని, యుద్ధభూమికిఁ జేరినపిమ్మట ముందుగ విరూపాక్ష యుద్ధోన్మత్త సుపార్శ్వులు బహురాక్షసానీకంబులతో నార్భటించుచు వానరానీకంబులపయికిఁ దొడరి,—

తో: పరిఘ ఖడ్గ గద పరశు కుంత తోమర ముసలాదుల చేత। నతిముతిమోగుచు నార్భటింపఁగఁ దనుజు లతికోపము చేత॥ రా॥ క్షితిజాతంబులు క్షితిధరంబులును శిరముల పైఁగొని తెచ్చి। ధృతితో వైచుచు దేవారుల బాధింపఁ దొడఁగి రటు పెచ్చి॥ రామ॥

వ. ఇట్లు క్షణమాత్రంబున సుగ్రీవాది వానరయోధులు విరూపాక్షాద్యసురయోధులఁ బిలుకుమార్చిన, నది గని రావణుండు కోపోద్దీపితుండయి సారథికి నిట్లనియె:

కీర్తన : ఆదితాళము—(మాతాహ) వలె.

రామలక్ష్మణులపయికి రథమును బోనిమ్ము నేడు! భీమశరము వెడద గ్రుచ్చెద! సారథి; వినర పిలుకుమార్చి మరలి వచ్చెద॥ రా॥ వారు గాలినంత మీద వానరులు చెట్టపాలై పారిపోదు రింక దప్పదు। సారథీ; వినర! వీరితిప్పలిపుడె చెప్పెదు॥ రా॥ రాక్షసాధ్యక్షుల నెల్ల శిక్ష జేసి యుప్పొంగెను! మోతుగుండేసుల నుట్టును! సారథి, వినరా! యా క్షితిని బడగొట్టుదు॥ రా॥

వ. అని పలికి తేరుఁ బరపించి గుణధ్వని జేసి లీనపయి నెదిరించిన కపిపుంగవులం బరికించి,

తో: అవలీలగ సాయకవృష్టిని ఆప్లవగనల్లభుల ముంచి। దివిభువి యదరగ దినకరకులు పైఁ దేరు వేగఁ బరపించి॥ రా॥

వ. రావణుండుఁ దనయుద్దండంబు జూపుచుఁ గోదండపాణితో భండనం బొనర్ప నెదిరిన యడ్డంబుదాటి లక్ష్మణుండు—

క. కొన్నిశరంబులు వైచిన
నన్నియుఁ దనబాణనిహతి నడరించియుఁ దాఁ
గొన్నిశరంబుల నాతనిఁ
బన్నుగఁ జిక్కంగఁజేసి పక్కిగఖుండున్.

వ. రామునిపైకి నెదిరిన రాముండును నెదిరించి,

తో: రామలక్ష్మణులు రయమున నుభయులు రణరంగం బునదగిలి। భీమబలంబులఁ బెనఁగ జొచ్చి రుద్దామప్రజ్ఞలను మిగిలి॥ కరలాఘవమున శరలాఘవమున సరిసమానముగఁ బెనగ। సురలెల్లను నంబరమున నిలిచియుఁ జూచుచుండి రది సరగ॥ రా॥

కీర్తన: అటతాళము.(మేలైన) వలె.

రౌద్రబాణంబును రావణుఁడేయగ రయమున బైకిరాఁగ, రౌద్ర బాణముచేత రాముఁడు దానిఁ బరాస్తంబొనర్చె వేగ॥ రా॥ ఘనతమిస్ర బాణమున దశకంఠుఁడు గడుఁజీకటులు సేయగ గనుఁగొని రాముఁడు, గర ముగ్రమగు బాణగణములచేఁ బాపెగా॥ రా॥ అక్షయబలుఁడగు నసురవల్లభుఁడు నహిశరములు ప్రేయగా, మోక్షగుండేను డొప్పుగఁ బెక్కుశరముల దీక్షతోఁ ద్రుంచెఁదగ॥ రా॥

తో: అసురసాయక మసురుడు ప్రేయుగ నదియు నుస్త్ర శార్దూల। కేసరి కిటి కరి గృధ్రోరగసముభాసురముఖముల జాల॥ రా॥

వ. బహుసాయకంబులంబు కవిసిన రాముం డలుకరెట్టింపఁ దన విలువిద్యాప్రౌఢిమచేఁ బటాపంచలు చేసి,

తో: దహనాస్త్రము భూధవుఁ డేయ, రవి గ్రహ తటిమల్కల భాతి బహుబాణములంబు పయికిరాగ, వే భంజించె సురారాతి॥ రా॥

తో: మయదత్తంబగు మాయాశరమును మఱియును రావ ణుఁడు బఱప,। రయమున గాంధర్వం బను శరమున రాముఁడు దానిని జెఱుప॥ రా॥

వ. ఇట్లలతివోక యిమవురుఁ జోయు నవసరంబున లక్ష్మణుం డెదఁ జొచ్చి.

తో: ఏడమ్ముల దనుజేశుని పడగయు విల్లును సారథి నడచి వాడిగల్గుశర పంచక మాతని వక్షము నొవ్వఁగ విడిచి। రా॥

వ. సింహనాదంబు జేసిన నంతలో విభీషణుండు——

తో: తురగంబుల దుత్తునియలు సేసిన, విరథుండై రావణుఁడు॥ ధరణికి దుమికియుఁ దగశక్తిని గొని తమ్మునిపై చదురాగ్రహుండు॥ రా॥

గీ. నడుమ దాని లక్ష్మణస్వామి మూడమ్ము
లేసి తుంచెదానవేశుఁ డంత
మయుని చేతఁ గొన్న మహితశక్తి విభీష
ణాఖ్యుమీఁద వైవ నడగుటయును.

తో: రాము నితమ్ముఁడు రావణుతమ్ముని దయమున వెనుకకుఁ ద్రోసి। తా ముందఱ బంతమున నిలువ, నగి దశకంఠుడ దని డాసి॥ రా॥

కీర్తన: అటతాళము. (బాశాబం) వలె.

ఓర్చియుండు మిక వచ్చెను శక్తి॥ యో॥ కార్చిచ్చువలె మంట గ్రక్కుచు వచ్చెను॥ యో॥ విభీషణుని నీవు వెనుక నుంచుకొంటివి॥ నో॥ మయునిచే గొన్నట్టి మహానీయశక్తిది॥ యో॥ ఉరగేంద్రనిభమైన యుగ్రంపుశక్తిది॥ యో॥ మోటుగుండేశుఁడు ముదమున నిచ్చెను॥ నో॥

లక్ష్మణుని మూర్ఛ.

తో: ఘనముగ నది చిటుగంటలచప్పుడు గణగణ యని మొఱయగను। వనధులు గలగఁగ వడిగఁ గులాద్రులు వడఁకగ దిశ లార్వగను॥ రా॥ పిడుగులు రాలఁగఁ బుడమి జలింపగ నుడు పంక్తులు జెదరగనుఁ గడువడిఁ జని లక్ష్మణునివక్షమున గాడిన ధరపండఁబడెను॥ రాము॥

వ. కాలావసానసమయంబునఁ బెంపుదక్కిన కులు మహామేరువుచందంబున రావణప్రయుక్తశక్తిచే లక్ష్మణుం డిలఁ బడియుణ్నఁ గాంచి, శోకవ్యాకులితచిత్తుండయ్యెను,

క. సౌమిత్రియురము గాడియు
భూమికి దిగియున్న శక్తిఁ బుచ్చుఁగఁగపులుల్
దా మోపరైరి యొకరును;
రాముఁడును బెట్టి కెఁ గఁడుఁ బరాక్రమ మొదవన్.

వ. ఇట్లు పెకలించి సుగ్రీవ హనుమంతాది కపులను గాంచి రాముం డిట్లనియె:

కాపి: అటతాళము.

ఈదశరథుని సే గనుటకై గాదె జనించుట, కష్టము లొందుట, మేదినిపుత్రి వియోగము సైచుట, గాదిలితమ్మునిఁగడకుగో ల్పోవుట॥ ఈ॥ చాలపరాక్రమశాలిని వాలిని గూలిచి యాకపికోట్లను గూడుట, యాలవణాంబుధి నటువలె గట్టుట, పోలగ మోక్షగుండ పురపతి నగు నాకు॥ నీద॥

తో: శౌర్యముఁ జూపెను సమయముగా దిది కార్యము జెడ వగచు మను! ధైర్యము దూలెడు తటిగా దిక నా తమ్ముని గాపాడుచును॥ రా॥

వ. మీ రేనుజెక యుండు డింకఁ దెలిపెద.

కీర్తన: త్రిశజాతి. (వనమును)వలె.

ప్రతిన దప్పను వినుడు ప్రతిలేదు కపులార నేఁడు॥ ప్రతిన॥ క్షితి బత్కి కనుబ్రిసుకుతోఁ బో నీను నేను॥ ప్రతి॥ సురవైరి పోక నిల్చి బరిదెగి పోటసజాఁట॥ సుర॥ యిరువురి తెంపు నెఱుఁగుదురు చూడఁగల వారు॥ ప్రతి॥ ధరణి దూలిన విడువఁ దగ వార్ధిఁజొచ్చిన విడువ ॥ధర॥ సురలచాటునఁ జొఱఁబాఱి దాగిన విడువ ॥ప్రతిన॥ తరణివంశజుఁడనేని, దశరథతనయుఁడనేని, నరమోక్షగుండవాసుఁడనైతినేని ॥ప్రతిన॥

వ. అని ప్రతిజ్ఞగాఁ బలికి కినులఁ గెంపు లొలుక ధనుష్టంకారంబుఁజేసి రావణాదిక్కునకభిముఖుండై తండోపతండంబులుగాఁ గాండంబులు పఱపి

క. ప్రతిసాయకంబు లేయుచు
నతులితగతిఁ గొంతవడికి నసురేశ్వరుఁ డు
ద్ధతి బోరి రామబాణ
క్షతుఁడయి సమరంబుమాని చయ్యన బాసెన్.

వ. సింగంబును గని మాతంగంబు పరుఁగు పాఱుభంగి రామునిచే భంగపడి యసురపుంగవుండు సంగరరంగంబుమాని ప్లవంగవిభులుఁ దఱుమ లంకఁ జొచ్చి యంతఃపురికిఁ జేరి మందోదరితో నిట్లనియె:

హిం. తోడి: అటతాళము.

రాముని విక్రమము, రమణిరో నిర్వక్రము! ఏమి జెప్పుదు భామినీ! యెటుల గెలుతును గామినీ! ॥రాముని॥ నామదిని భావించిన రామరూపమే తోఁచును! లేమరో యెందు చున్నది రామమయముగ నున్నది॥ రా॥ మోతుగుండేశ్వరుని ముట్టడింపఁగఁ జాలను! త్ర్యక్షుని సేవింతును! దప్పక జయ మొందును ॥రాముని॥

వ. అని పలికిన తత్క్షణంబున,

క. మానుగ సాత్త్వికవృత్తిని
బూనిశివాలయముఁ జేరి పూజించి మదిన్
ధ్యానముఁ జేయుచునుండిన
దానవపతిజేరి పలికెఁ దన్సతి తెగువన్.

తో: ఇదివఱ కందఱ నెదిరి జయించితి వెన తేరెవ్వరు నీకు; దుద కిటు మగటిమి దూలి పలుకు టిది తోఁచిన యూనా యన బోకు ॥రామ॥

కల్యాణి ఆదితాళము.

నీకింత భయమునే లేటికి నీవు పంతము చెడి భయపడువాఁడవు? పరకాంత నపుడుదే నేటికి? తేనేటికి? తేనేటికి? ॥నీ కింత॥ తాతయు దమ్ములు దల్లియు నేనును నీతిదెలుప వినకూడదావిఁన ॥నీ కిం॥ పుత్రులు మిత్రులు బొలిసినపిమ్మట శత్రులకు ను లొంగవచ్చునా ॥లొం॥ ఈతీతి

శూరుఁడ వేని మోంతుగుండేశుని నెదురుము చాలును ॥అంతెచాలు॥సీ॥

వ. అని తూలనాడిన సిగ్గునఁ దలలు వంచుకొని కొంతవడికి భార్యదిక్కుఁ జూచి నిట్టూర్పుఁ బుచ్చుచు నిటు లనుచున్నాఁడు:

శ్లో: అలివేణిరో! నీ వన్నది నిజమే! యయిన రాముఁకు తెలియ! జెలగి హోమమును జేసి పోయి నేఁ గెలిచెదఁ బొమ్మిఁక తెలియ॥ రాను॥——

వ. అని యిట్లు ధైర్యంబుగఁ బలికి మండోదరిని బంపి తానును హోమంబుఁ జాలించి గృహంబున కరిగి శయనించె- నిక్కడ రాముండును,

క. నెత్తుటఁ దోఁగినతమ్ముని
నొత్తిగిలంబడిన తమ్ము నురువడి గని తా
జిత్తంబు గరఁగి కన్నుల
నత్తఱి బాష్పములు దొరగ హా యని యేడ్చెన్.

ఫీల్ రాగము: అట తాళము.

అయ్యో నాతమ్ముఁడ! యయ్యో! లక్ష్మణ! చయ్యన నను బాసి చనినావదివికి ॥న॥ అడవుల మాతోఁడ నియమములు గుడిచి కడకు దైత్యునిచేతఁ బడితివి యిచట ॥న॥ కావలె నన్నరాఁ గల దట్టిభార్య నీవంటితమ్ముని నేనెందుఁ దెత్తు నయ్యో ॥అ॥ పలుమాఱు నే నింత పలవించి పిలువ నెలుగెత్తి యో యన వేమిరా యనుజా! ॥అ॥ ఎల మిని మోంతుగుండేశుఁడ నానుచుఁ బలుకుచు సేవలు సలుపుదు నాకు ॥నయ్యో॥

తేవారము. నాకు యుద్ధంబి కేల! నాకు రాజ్యంబి కేల!
నాకు జయ మింక నేల! నాకు నీసీత యేల!
నాకు నీసౌఖ్యమేల! నాకు ప్రాణంబు లేల!
నాకు నీతోడిదైవంలోక మే యగును జాల.

తో: నాతోఁ గూడి వనంబులకును దిన్నగ వచ్చితి వీ వపుడు।
నీతోఁ గూడా నేను దినంబున కేతెంచెద మఱి యిపుడు॥రా॥ ఇంతె
కాని ని న్నెడ బాసియు నే నెంతయు నుండఁగఁ జాల। బంతంబున
నిఁకఁ బ్రత్యర్థులపైఁ బడి చంపుట నా కేల॥ రా॥

వ. అని యనేకవిధంబుల సౌమిత్రిసుగుణంబులు దలఁచుకొని శోకించుచున్న రామచంద్రునిఁ జేరఁబోయి సుషేణుండు ధైర్యవచనంబు లాడుచు నిట్లనియె:

కల్యాణి : రూపకము.

శోక మేలనయ్యా! వినుము, నీకు మేలుగాదు మాను; ప్రాకటముగ నీతనికిఁ బ్రాణభయము లే దికను॥శోక॥ మేనునఁ బ్రాణముఁ బాసిన నాననమున గళ లున్నె! మానుగ నిందీవరములమాడ్కి గనులు తెన్నొందునె॥ శోక॥ అందములై యరచేతులు గెందామరలటు లున్నె! తొందరేల! మోక్షగుండమందిర నీడెందంబున॥ శోక॥

వ. అని పలికి రాముని శోకం బాఁచి హనుమంతునిఁ జూచి సుషేణుం డిట్లనియె:

క. మును జాంబవంతు ముఖమున
వినియుంటివి మూలికలను వివరింపంగా,
హనుమంత, ద్రోణగిరి ద
క్షిణపుశిఖరంబునందుఁ గలవని తెలుపుదు మలరన్.

వ. అందు విశల్యకరణి, సావర్ణ్యకరణి, సంధానకరణి, సంజీవకరణి, యను నాలుగౌషధలతలు గలవు. వానిని వెదకి తీసికొని వత్తువేని యీలక్ష్మణుని ప్రాణంబులు మరలింపవచ్చును, లేకున్న నొండు సదుపాయంబు లేదు,

కేదారగౌళ: చాపుతాళము. (కోరియం) వలె.

పోయి రమ్మిక హనుమంత॥ పోయి॥ వాయునందన లేవవోయి
వేగమునఁబో వోయి మందులుగొనిరా వోయి తేవోయీ యీ

వోయీ కావోయీ॥ పో॥ మించి ద్రోణాద్రిని శోధించి గంధర్వుల జయించి, రాక్షసులను దుంచి సాధించి, లక్షించి, కుప్పించి॥ పో॥ చండకిరణుఁడు పొడువకుండ రావలె మోక్షగుంజరఘుపతి గనుచుండ పొద్దుండ నేదండ నిలకుండ॥పోయి॥

వ. ఇక్కడికి నాఱులక్షల యిరువదివేల యిన్నూట పదియోజనంబులదూర మున్నది. పొద్దువొడిచిన నౌషధములుఁ బనిజేయఁజాలవు. క్షీరాబ్ధిని దాఁటి జవంబునఁ జేరు మనిన, హనుమంతుండాడఁబడియె. అప్పుడు రాముండు—

క. ఈతమ్మునిఁ బ్రతికించియు
భూతలమున నీవు కీర్తిఁ బొందుము వత్సా!
నీతోఁ గూడఁగ నలువురు
నాతమ్ము లటంచు వాయునందన తలఁతున్.

వ. అనిన, విజృంభించి మహానందంబున నాంజనేయుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

శంకరాభరణము: ఏకతాళము. (అమ్మయ్య) వలె.

నావంటిబంటుండ, నీ వేల వెరగంద! వేవేగ మందులు వెతకి నే; దెచ్చెద॥ నా॥ ఆయేడుదీవుల కావల నుండిన, నాయద్రి నేగెదనంతలోనె దెత్తు॥ నా॥ ఆమిత్తి నదలించి యననిపై బొలియించి సౌమిత్రి ప్రాణపంచకమును మరలింతు॥ నా॥ ఈలోకమునగాదు యేలోకమున నున్న నాలక్ష్మణుని దెచ్చి యర్పింపనా నీకు!॥ నా॥ మోక్షగుంజేశ్వర, ముక్కెద దీవించి యాజ్ఞ నే పంపు మేతెంతుఁ దడయక॥ నా॥

వ. అని మ్రొక్కి దీవనలంది సుగ్రీవాంగద జాంబవంత విభీషణుల వీడ్కొని పర్వతాగ్రంబు నెక్కి లంకాపురగోపురంబుఁ గూలునట్లుఁ గుప్పించి యెగసి వియన్మార్గంబున నదీనద పర్వతారణ్య పురంబులఁ బరికించుచుఁ బోవుచుండె. ఇక్కడ—

క. వేఁగులవారలు తెలుపఁగ
వేగంబున రావణుండు విని విహ్వలుఁడై
భోగీంద్రుపగిదిఁ గసలుచు
నేగెను నా కాలనేమి యింటికి వేగన్.

వ. ఇట్లు వచ్చినరావణుని సత్కరించి కాలనేమి యిట్లను చున్నాఁడు.

తో: యేమిపనికి నాయింటికి వచ్చి రీనిశివేళనుననఁగా। వే మఱు దెలిపెద విను మొకపని, కాలనేమి, సేయవలయునుగా॥ రామ॥

క. అదియేమి యన్న, నుడివెద
ముదమున నచ్ఛక్తి మూర్ఛ మునిగినయనుజున్
బ్రతికింపఁగోనుట కనువౌ
నకుపాయం బెంచి రామచంద్రుం డార్తిన్—

క. సంజీవకరణి కొఱకై
యంజని పుత్రకునిఁ బంప నతఁడేఁగె నడిన్
భంజింపుము నీనడుము
గం జని యటు చేయఁ జేసగాకుండిన చోన్.

వ. మాయోపాయంబు చేసి వాని ప్రయాణంబు సాగకుండ నయినఁ జేయుము. ద్రోణగిరి సమీపంబున నొక్క సరోవరమున్నది. దానియం దొక్క మకరియున్నది.

తో: అది దేవాదులనైనను మ్రింగును సగపడుఁడనగాఁ నెంత! । వదలక యచటికి, వాయుజుఁ డేగకుపగిది జేయు మిది వింత॥ రా॥

వ. వేగంబునబో మ్మనిన, విని కాలనేమి యిట్లనుచున్నాఁడు:

కంఠరాభరణము: ఆదితాళము — (మేళైన) వరె.

మాయామృగాకృతి మారీచుఁ డేగియు మాయమైపోఁడె మును
గోయని మూర్ఛునుఁ! గుంభకర్ణాదులు గూలరె చూడుమునుః ! లంక

సీతమ్మఁ జేలగ గట్టి సీతమ్మనింక రామునకు నిడి। శంకరుఁగూర్చి నిశ్చయముగ దపమును సలుపు మేలు గలిగెడి! అదికానిచోఁ బోయి యలమోక్షగుండేశు నెదిరించి వడిఁ బోరుము కదనరంగమునందు! గడతేరి వైకుంఠ పదమునకును జేరుము॥ మా॥

వ. అంతేకాని యీ మాయలవల్లఁ బ్రయోజనం బేమనఁ, గోపించి దైత్యేశ్వరుఁడు చంద్రహాసంబునఁ గాలనేమి తలతెగ నేయఁ బోయిన, నది యెఱింగి.

తో: ఇదిగో పోయెద నేటికిఁ గనలెద, వింటికి జను మని పలికి। తుది యిది యనుకొని తూణఁబున వాతూలసుతునిపై నలిగి॥ రా॥

వ కపటమునివేషంబున ననేకశిష్యగణసహితుండయి మనోవేగంబున ద్రోణాద్రిసమీపమందున్న దివ్యవృక్షసహితంబయిన యొక్కవనంబుఁ జేరి యాశ్రమం బేర్పఱుచుకొని,

తో: మునివలెఁ గన్నులు మూయుచు గొణుగుచు బూసలు ద్రిప్పుచునుండ, । ననిలజుఁ డంబరమున బోవుచు నది గని యాశ్చర్యము నిండ॥ రా॥

స్రగ్విణి.

ముందు ద్రోణాద్రికిన్ బోవునా డీవనం
బిందులే దింతలో నెట్టులన్ వచ్చెనో!
దారి నే దప్పితిన్! తందరన్ వచ్చుచోనిన్!
విందుగా నీమునిన్ వేఁడి యోజించెదన్!

వ. అని యెంచి తత్క్షణంబునఁ గ్రిందికిఁ జనుదెంచి మునికి నమస్కరించి యిట్లనుచున్నాఁడు:

తో: రాముని కార్యార్థంబుగ జనియెద; నే మారుతతనయుఁడను;। ఓమునివర నాకొదవెను దాహము! ఉదకము జూపుము తగను॥ రా॥

వ. అనిన, నక్కపట మునీంద్రుం డిట్లనియె:

కం. మా వనమునఁగల ఫలములు
నీవలసినవి యారగింపు; నీర్వట్టపడఁగన్
ద్రావు కమండలు జలములు;
పావని, నీయుద్యమం బవశ్యము సాగున్.

వ. మా కాగతానాగతములు దెలియును; చెప్పెద వినుము.

కీర్తన : అటతాళము - (శంకరశరం)దలె.

వేమఱు దెలిపెద వినవోయీ! నామాటలు గుఱుతెఱుఁగుమోయీ!
రాముని భామిని రావణాసురుఁడు నేచుంటించుకొని యేగెను లంకకు॥ వే॥
అది గని రాముం- డలిగి కపులతోఁ గదలి వచ్చి లంకకుఁ జేరిఁ పోరు
లుచు రావణు పుత్రమిత్రులను జదిపిన, నాదశవదనుఁడు గినలుము॥ వే
మోతుపురవరాధ్యక్షుని యనుజుని దీక్షమీఱ శక్తినిసైచి, యీక్షితి
గూల్చిన, నిపుడు ద్రోణగిరి కతు యోషధులకై వచ్చితి విటు॥ వేమ॥

క. రాముఁడు లోకహితార్థము
గా మహిఁ జన్మించినాఁడు గాన, సహాయం
బేమును జేయుట ధర్మం;
బోమారుతి! మంత్రతతుల నుపదేశింతున్.

వ. అమ్మహామంత్రపునశ్చరణంబున సమస్తకార్యసిద్ధులౌదవు.
ఇదియునుంగాక—

తో: సంజీవనిముఖసకలౌషధములు సమృద్ధి మానసమున;
నాంజనేయ, నే నరుఁడు వోడించిన నవి తెచ్చిచ్చెద వినుము॥ రామ॥

వ. నామంత్రసామర్థ్యంబునఁ గనుఱెప్ప వేయునంతలో లంకకుఁ
జేరఁగలవు. లక్ష్మణునకు బాధ లేకుండు ననిన, హనుమంతుం డిట్లనియె.

తో. అక్కడ లక్ష్మణు డట్టులుండ నా కిక్కడఁ దడయుట
తగదు ;। అక్కఱలేదు ఫలాదులు ; జలమును, జిక్కిన దాఁగియు
జనుదు॥ రా॥

వ. మీా కమండలోదకమ్ములు నాదాహంబు దీఱునన్ని లేవు. కొలనుగాని, నదిగాని యుండినఁ దెలుపుఁడు. త్రావి పోయెద. అనినఁ గాలనేమి—

తో॥ ఉన్నది చేరువ నొకకొల; నచటికి జన్న నుదకములు గలవు; పన్నుగ శిష్యులఁ బంపెద వెంబడి బరుము చూపెదరు నెలవు॥ రా॥

వ. ఇట్లు పలికి తన శిష్యులఁగూడ నిచ్చి పంపిన, హనుమంతుండు జని, కలహంస కారండవ చక్రవాక బక పక్షితతులచే నొప్పి కమలకహ్లారసహితంబయి మీాన మకర కర్కట జలూక గ్రాహసమన్వితంబయి యలరారు సరోవరంబు మనోహరంబుగాఁ గనుపట్టె. అందు దిగి యుదకంబులు గ్రోలుచుండ, నప్పుడు—

తో॥ ఒక్క మకరి తనయుగ్రపుకోరల నొడిసి కాలు నమలగను। జక్కగ రౌద్రరసం బొలుకగ దిగఁద్రొక్కె పండ్లు తెమలగను॥ రా॥

వ. ఇట్లు పండ్లూడఁ దన్నిన, బోక యది మహారోషంబున నాంజనేయుని మ్రింగఁ దలపడిన, తన మనంబున—

కీర్తన : ఏకతాళము—(కాలికి) వరె.

అక్కటా! శ్రీరామకార్య మట్టె నిల్చెను! జిక్కినాడ నిచట మొసలి చిక్కబట్టెను॥ న॥ త్రాణలేదు! చత్తునేమొ దైవమా యిక! ద్రోణశైలమెట్లుఁ దెత్తు! ద్రోవతోఁపదు!॥ అ॥ నన్నునమ్మి మోతుగుండనాథు ఁపంపెను! బన్నుగా నక్రంబుమధ్యపట్టి జంపెను॥నక్కడా॥

వ. ఈవిధంబున డోలాయమాన మానసుండయియున్న హనుమంతుని మకరి మ్రింగినఁ, దిన్నఁగా గడుపులోఁ బ్రవేశించి,

తో॥ దానికడుపు బ్రద్దలు జేసియు బవమానసుతుడు వెలిరాగ మానుగ నది సురమానినియగుచు విమాన మెక్కి పయికేగ॥ రా॥

వ. ఆంజనేయు డాశ్చర్యకలితచిత్తుండయి వియత్తలంబున నున్న యమ్మత్తకాశిని గనుంగొని, ఇంతకుముం దనంతబలాక్రాంతనక్రంబవై

పంతంబున నన్ను వంత నొందించితివి! ఇంతలో దేవకాంతవలె యంత
రిక్షమున కెగిరితివి. వింతగానున్నది! నీకథ సవిస్తరం బెఱింగింపుము,
అనిన, నాపె యిట్లనియె;

కేదార : రూపకము—(సాటి) దరు.

నేను ధాన్యమాలి యనుదానను; గంధర్వశశివదనను॥ నే॥
గానమభవుచెంత జేయఁగ సమ్మానించి-తా నిచ్చె విమానంబును॥ నే॥
ఈవిమాన మెక్కి- నిత్య మీకొలనుకుఁ జేరి క్రీడించుచు బోవ నొక్క-
నాఁడు, శాండిల్యుఁడు భావమునఁ గేవలముగ దా నలచెను॥ నేను॥
కోరి మోతుగుండవిభుని కొలుకు కేళిఁ గూడు మని వేడిన, 'నే రజస్వల
నైతి; మూఁడహములు దీఱినను గూరిమితో గూడు' మంటి॥ నేను॥
ఉ. అంతట గంధమాదనమునందు మునీంద్రుని యింటనుండఁగా
నెంతయు రావణుండు విజయోన్నతుఁ గ్రుమ్మఱుచుండి నాటిసా
యంతనమందుఁ దా విడిచి యచ్చట బాడెను నన్నుఁ జేరి యా
కంతుని కేళి గూడు మనఁగా నను ముట్టఁగరాదు పొమ్మనన్.
తో. వినక నన్నుఁ బైకొని రమియించిన దనుజుం డతికాయుండు।
ఘనముగ గలిగినఁ, గైకొని లంకకుఁ జనియెను దశకంఠుండు॥ రామ॥
గీ. స్నాన మాడినంత జని మౌనితో నను
గూడు మన్న, నతఁడు గోపగించి
నాకు మాట యిచ్చి నాయింటిలోనుండి
యన్యుఁగూడినావె హరిణనయన
తో: కావున నిను నేఁ గలయ; మకరివై సీకొలకున నిలుము।
పోవును జెడి నినుఁ బొందినయాతఁడు పుత్రమిత్రులతో నిజము॥ రా॥
వ. అని శాపం బిచ్చిన, నేను భయపడి శాండిల్యమహాముని
పాదంబులకు నమస్కరించి శాపంబు బాపు మని బహుభంగులఁ
బ్రార్థించితి. ఆతఁడు గరుణించి,

తో. 'కొంతకాలమున కా రఘురామునిఁ గొలిచి వచ్చుఁ బవనజుఁడు। చింతిల కాతని చే శాపము చనుజెలి' యనె మునితల్లజుఁడు॥ రా॥

వ. అంత నాముని గంగాయాత్రకుఁ జనియె. నే నీకొలనిలో మకరినంబు పడియుండి బహుకాలంబయ్యె,

జంఝూటి: అటతాళము—(పాలింపరా) వలె.

నేఁటికి శాపము దీఱె! బోఁటినై యిచ్చగఁ బోవఁజేకూరె! మాటికిజిక్కులు బారె। బాటిగ దాపసి బలికినవిధమున నీటికివచ్చిన నిను బట్టగానే నే నిను॥ నేటికి॥ మోక్షగుండేశునిపనికి దీక్షతో నీ వరుదెంచితి విప్పటికి! రక్షించితివి నన్నింతటికి! వృక్షచరాధీశ, వెడలుము ద్రోణాద్రి! కక్షయమగు దారి యదియయగు వినుము దారియది ॥ నేటికి॥

తో: నిను గొలనుకు బొమ్మని పంచిన యాతని మునియని నమ్మకుము । నినుఁ జాప దశాననుఁ డంపగ వచ్చిన దానవుఁ డని కనుము॥ రా॥

వ. ఆకపటాత్ముని శీఘ్రంబున రూపుమాపి ద్రోణాద్రికి బోవు ని తెరువుఁ జూపి దీవించి హనుమంతుని వీడ్కొని ధాన్యమాలి దివి కరిగె. అంత, హనుమంతుండు గాలనేమి యున్నకడకు శీఘ్రంబున వచ్చి నిలిచిన,

క. కపటాత్ముఁ డతఁడు గదలక
జపతత్పరుఁ డయినవాని చందము దోపన్
దప మొనరించుచుఁ బిమ్మట
నిపుణతతోఁ గనులుదెఱచి నేర్పున బలికెన్.

గీ. ఎంతసేపాయె నీ వేగి! యింత తడవ
యేమి చేయుచు నుంటివి యెఱుఁగ బలుకు!
మఱియు నుపదేశ మొనరింతు మంత్రములను
దెలియ గురుపూజ సేమైనఁ గలదె తెమ్ము.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు కుపితుండయి,

తో: ఇదిగో! దక్షిణ యిచ్చెద గురువర ముదమున గైకొమ్మనుచు। వదలక బిడికిట నక్షము బొడిచిన, వాఁడు పక్షియై తఱచు॥ రా॥ కవిసిన నెఱకలు గదునడి విఱచిన గంభీరవక్షమై తగుల। దివిరి బట్టు తలఁ దెగఁ బొడిచిన నాదేహము మాఱియు మరల॥ రా॥

వ. సుగ్రీవుని రూపుధరించి ఎనుట నిలిచి యిట్లనుచున్నాఁడు:

పూరికళ్యాణి: చాపుతాళము.

ఇది యేమి నీవు యిచటనే యున్నావు! మది దెలియ లేవు! మరలియు నచటికి రావు॥ ఇది॥ మనలక్ష్మణుడు మూర్ఛ తేచినాడు! మన కేల జూడు మందులు గిందులు నేడు॥ ఇ॥ మందులకొండ మహోత్తుంగుండ మందిరముండ, నెందుకు నో వాతాత్మజ॥ ఇది॥

వ. అని పలికిన సుగ్రీవుఁ జూచి భ్రమచెందియు మరల గాఁ డని నిశ్చయించి కోపంబు నిగుడ విజృంభించి,

తో: బెట్టిదమగు తన పిడికిటిపోటుల భీమం బగుపదహతుల। పట్టి వాని క్షణమాత్రంబున యమునినికిఁ జేర్చె బహులగతుల॥ రామ॥

వ. ఇట్లు కాలనేమిని జంపి హనుమంతుండు వేగంబున ద్రోణగిరి కరిగి యెంతపరిశీలించినను మందులు దొరకకున్న నిట్లనియె:

తేవారము: రాము డౌషధములకును రయమునను బంపినాఁడు:

ఓ మహీధరము! నేను నేమమున వచ్చినాను;
ఆమహామహునిపనికి సరకోలులు సేయవలదు;
క్షేమముగ మందులిచ్చి శీఘ్రంబున బంపు మెచ్చి.

వ. అనిన, నతండు వినకున్నఁ గోపించి,

తో: రాలకు గదుదయ రమ్మన వచ్చునె! చాలును నీతోఁ జెలిమి! కేలఁ బట్టి యవలీలగ నే బెఱికెదను సుమ్మి నాబలిమి॥ రా॥

వ. అని కోపాగ్నులడర విజృంభించి, వాల మంకించి, దశయోజన విస్తీర్ణంబును బంచదశయోజనోన్నతంబును నగు పర్వతం బెల్లగించి, నెత్తినఁ బెట్టికొని పోవ నుద్యుక్తుం డయిన, నా యోషధుల గాపాడుచుండు చిత్రసేనాది గంధర్వులు బహుయూధపు కోట్లనుండి పైబడిపోనీయక యెదిరిరి.

తో: వాలపాశమున వారిని జుట్టియు వడిగా గిరగిర ద్రిప్పి వాలాయంబుగ వార్ధినిబడగా వైచె గొందఱిని గుప్పి॥ రా॥ కొందఱి నేలనుగూలిచె నలుకను గొందఱ నొవ్వగఁ జేసె; గొందఱు బిమ్మటఁ గోపముడిగి గిరిఁ గొనిపో మ్మనగా సైచె॥

వ. గంధర్వుల నిటుల జయించి ధరాధరంబు నెత్తినఁ బెట్టుకొని మారుతి వచ్చుచుండె. ఇక్కడ నందిగ్రామంబున నానిశీథమున భరతునకుఁ గొన్ని దుస్స్వప్నంబులుఁ దోఁచిన, లేచి మోము వెలవెల బాఱ దిక్కులు సూచుచు,

హిం. తోడి: రూపకము.

ఆహా దైవమా! మమ్మాదరింపుమా! దేహము గంపించె నేమో! దిగులు దోచెను॥ ఆహా॥ రామలక్ష్మణు లడవిలో మెలంగుచు నేమియైరో! భూమిజాత యెటుల నున్నదో॥ ఆహా॥ దుర్నిమిత్తము లిపుడు దోచె! సత్యము కర్ణగోచరంబుఁ జేయుఘనులు గలుగరు॥ఆహా॥ దీక్షతో వారిగడువు దీఱవచ్చెను! మోక్షగుండవిభుని జూచుపుణ్య మెప్పుడో॥ ఆహా॥

వ. అని విలపించుచు వేదపారగులగు బ్రాహ్మణులఁ బిలిపించి హోమాదిశాంతులు చేయించి దానంబు లిచ్చె. ఇంతలో—

తో: హనుమంతుఁడు బాలార్కుని విధమున నంబరవీధినివచ్చి! ఘనముగ నందిగ్రామమ్మున భరతుని గని తలఁచెను మెచ్చి॥ రా॥

క. రామునివలె నున్నాఁ డితఁ
డేమీ నిశిని నిటకు నేటికి వచ్చెన్!

సౌమిత్రి మృతుండై నను

భూమిజ నటు విడిచి రాఁగఁ బోలును సుమ్మా!

వ. అయినఁ బాతకు బోయి యడుగుకొనునా నలదా యని కొంతఁ జింతించి యంతలోఁ దనమనంబున నిట్లని తలంచు:

హిం-కాఫీ : అటతాళము.

రణనిపుణుండగు రాముఁడు నన్నునే! యేబుద్ధిచేత నిట్లను కొంటి నక్కట! ॥రణ॥ ప్రాణములతో రావణు విడిచి క్షోణిజ సుమిత్రాసూనుల విడిచి॥ రణ॥ మోతుగుండాధిపు ప్రముక్కటు లుండఁగ వీక్షించి బ్రమసితి వెఱ్ఱితనంబున॥ రణ॥

వ. తనబుద్ధిభ్రమణమునకుఁ దానే నిందించుకొనుచు వియన్మార్గంబున వచ్చుచుండఁ గని భరతుండు——

తో: నే నన్స్వప్నము నేఁడుగాంచి మదిఖేదమొందుచుండగను। ఈదుర్గ్రహ మిటు లేటికి వచ్చెనో! యిపుడే చంపఁగఁ దగును॥ రా॥

వ. అని కోపాటోపంబున శరచాపంబులు గేలఁ ధరించి లేచిన భరతునకు నాకాశవాణి యిట్లనెను:

తో: మీకార్యంబులు మేకొనిచేసెడి మీబంధుం డితఁడగును; ప్రాకటముగ గోపము విడుము ఘన, భరతుఁడ సుందరకుండగను॥ రా॥

వ. హనుమంతుఁ డంత శీఘ్రప్రయాణంబున దక్షిణాంభోనిధి సమీపంబునకు వచ్చిన, రావణుపనుపున మాల్యవంతుండను బదివేల కోట్లరాక్షసులతోఁగూడ దారి నడ్డగించి,

కీర్తన : అటతాళము - (రామకృప)వలె.

పోకుర పోకుర పోకుర వానర సీతను నాయుద్ర నేటితో దీఱును॥ పో॥ ఒక్కరిద్దఱిని నీవనుట గాదిది! పెక్కురచేతను జిక్కితి వెక్కడ॥ పో॥ నమ్మనరంగను మాటలే! యాయుధరమ్ములు వైచి యురమ్ము దురమ్మున॥ పో॥ మోతుగుండేశుని మహాపుత్రమ్మున కీక్షితి ప్రాణము లియ్యఁగఁ బోదువా॥ పోకుర॥

వ. అని భుజబలదర్పితులయి తాఁకి పరశు తోమర ప్రాసపరిఘాదులచే నడంచిన నరకుఁగొనక శైలంబు నెత్తిన దృఢముగా నిలుపుకొని,

తో: కొందఱ వ్రేసెను; గొందఱద్రోసెను; గొందఱఁ జఱచుచుఱ. జూచెన్! గొందఱఁ దోఁకను గ్రుమ్మి చంపె; మఱి గొందఱఁ గాళ్ళను దాచెన్॥

వ. ఇట్లు తనవారందఱు మడిసిన మాల్యవంతుండు గనిసి యాంజనేయుని కిట్లనియె:

క. వననిధిమధ్యంబున నను
వినతాత్మజు నెక్కి వచ్చి విష్ణుఁడు పూర్వం
బున దాఁకి యోడిపోయెను
నిను నోర్చుట యెంత నాకు! నిలువర యనిలోన్.

వ. అని ఖడ్గంబుచేత మోదిన హనుమంతుని వక్షంబుదాఁకి విఱిఁగె; అప్పుడు హనుమంతుండు నొచ్చి,

తో: 'ముదిమివాఁడ వని వదలిన మానక గవిసితి! మంచిది! యనుచు। జిదుమక వాలముచేఁ జుట్టియు వానిఁ జరజర ద్రిప్పుచు నగుచు॥ రా॥

వ. వనధిలోఁ బడవయిచిన వాఁడు తిన్నగా నా మార్గంబునఁ బాతాళవివరంబుఁ జొచ్చె. హతశేషులు దిక్కులకుం బాఱిరి. అంత హనుమంతుండు సముద్రంబుఁ దాఁటి వచ్చుచున్న నాదీప్తిగని ప్రభాతంబు గావచ్చె నని శంకించి యిక్కడరాముండు విలపింపఁ దొడంగె

ముఖారి : ఆదితాళము.

తోడునీడ వనుచు నుంటి నయో! నేడదియెల్ల దీఱెను సోదర! ॥తోడు॥ చూడగ మారుతి రాడు మందులుఁ గొని! వేడివెలుఁగు పొడిచెను! సోదర॥ తోడు॥ భామసుమిత్రకు భరతశత్రుఘ్నుల కేనుని

తెలుపువాఁడను॥ సో॥ అడవులలోపల నాలి గోల్పోయితినని నిను గోల్పోయితి! సోదర॥ తోడు॥ ఈక్షితి మోక్షగుండేశ్వర, నీసేవ యెపుడు జేసెద నంహుపు ॥సోదర॥

తో: దేనికి నే జింతింపను! మఱియొకదానికి జింతించెదను!| మానుగ నను మంగవానిగ నెంచెరు దానవానుజుం డెదను॥ రా॥ తనవారల నందఱిని విడిచి నాదాపు జేరినా డితఁడు!| నిను లంకకు రాజును జేసెద నని నే నంటిని గద యప్పుడు ॥రా॥

వ. సూర్యోదయంబు గావచ్చె! ఇంక నాతమ్ముఁడు జీవింపఁడు! పిమ్మట నాప్రాణంబులు నిలువవు. నే నితనితోఁ గూడ దినంబున కరగినచో విభీషణున కిచ్చిన యభయహస్తంబు దీర్చువా రెవ్వరు దైవమా!

తో: శరణార్థుల రక్షణ జేసెద నను బిరుదు పోయె నే డకట! తరణివంశజులు ధర్మచరితులను దారి దొలఁగ నేఁ డిచట॥ రా॥

వ. కాఁబట్టి యీవిభీషణుని యయోధ్యకుఁ గొనిపోయి భరతునకు నొప్పగించి యొక్కయుపకారంబుఁ గట్టుకొమ్ము సుగ్రీవా!

తో: నేఁ జెప్పితి నని నేఁడు భరతునికి నీవు చెప్పి యాతనికి| నోజను గట్టు మయోధ్యను దొలఁగకు నే జడియకు మీపనికి॥ రామ॥

వ. పిమ్మట నీవును గపిసైన్యంబులతోఁ గలిసి కిష్కింధఁ జేరుము. నాతమ్మునితోడ నేను బోయెద ననుజా! సుగ్రీవా! అని సైన్యంబున వగచుచుండిన రాముని గని వగపుఁ జెందుచు సుగ్రీవుం డిట్లనియె.

శుద్ధ కాంభోజి : ఆదితాళము.

వగవ వలదు దేవరా! యజ్ఞానిరీతి॥ వగవ॥ తెగువ కార్యములందు దిగులు జెందఁగ నగునా॥వగవ॥ ధైర్యమే సర్వసాధన మని తెలుపు చుందు రార్యులు; వైరిసూదన, సూర్యుఁడు వచ్చు వేళ చూడఁగ లేదీక్రీల॥ వగవ వలదు దేవరా॥ మూఁడవజాము మీఱఁగ శ్రీమోక్షగుండపేశ! మారుతి చేరఁగ వేడుకతోడవచ్చు విమలౌషధములుఁ దెచ్చు॥ వగవ॥

వ. అని ధైర్యవచనంబు లాడుచున్నను దేఱక రాముండు గ్రమ్మఱ ని ట్లనుచున్నాడు:

తేవారము. తమ్ముఁడా! తండ్రి నన్ను దండకాటవుల కంపెఁ
బో మ్మనెనె నిన్ను కూడ! బూర్ణమగుభ క్తితోడఁ
గ్రిమ్మ్మఱించినను విసకఁ గదలి వచ్చితివిగాక!
నెమ్మదిని మోసపోతి! నిన్ను నే గోలుపోతి!

తో. స న్ననా్న యని యెన్నడుబిలుతువో! యెన్నడు వింటునో చెవుల!! చెన్నుగ నాకును సేవలు జేయఁగ నెన్నడు గందునో గనుల॥

యదుకులకాంభోజి. అటతాళము :

సీతను కొఱఁగొన్న యాతుధానుల దుంచి వేతు నందువు తమ్ముడా!॥ నిద్రి గన్నులుఁగని నీకు నేటికి దీర్ఘనిద్రవచ్చెనె! తమ్ముడా! ॥సీత॥ కాఱడవుల నన్నుఁ గాపాడి విడిచితి: ఘోరాజిలోఁ దమ్ముడా! మోతుగుఁడేశ్వర, ముందుగ రిపుల దున్మెద నందువుర తమ్ముడా!॥సీ॥

వ. అని యిట్లు మితిమీఱినదుఃఖంబుచే వగచి రాముండు మూర్ఛిల్లిన వనచరులు దేర్చిరి. ఇంతలో హనుమంతుండు సమీపించె. అదిసూర్యోదయా లని కపులు తహతహపడిరి. రాముఁడు గన్నులుఁ దెఱచి చూచి,

తో: పగవారికి దోడ్పడుగద సూర్యుఁడు! తెగువతోడ బాడి చెడిని!! తగవా యిటెనికి దనకులజులపయి దయజూపక వచ్చెడిని॥రామ॥

వ. అయిననేమి! యీచండకిరణుని మతోఁ—దండచండకాండంబుల పాలుసేసెదఁ జూడుండని కనుకొలుకులఁ గోపాగ్ని కణంబులు పొటపొటరాల—

తో: బ్రహ్మాండంబులు బ్రద్దలు జేసెదు ప్రళయకాలశివుభంగి। బ్రహ్మాది దిశాపతులు వెఱచి గంపంబునొంద నుప్పొంగి॥ రామ॥ కోదండము చేకొనికౌదాస్త్రము గురుతుగ సంధింపగను! నా దాశరథికి సనిమె బుఖపతి యతివినయము దోఁపఁగను॥ రా॥

నవరోజు: ఆదితాళము.

పగఁ గొన నేటికి రాఘవా! నీకు ॥బగ॥ జగములు నీశరసంధానమునకుఁ దగ వడవడ వడకెను గాదె। ॥పగ॥ హనుమంతుఁడు ద్రోణాద్రిని దెచ్చెడు! గనుగొను మర్కటుఁడు గాఁడు! ॥పగ॥ ఓషధీదీధితు లొప్పఁగ నెమ్మదిఁ బూషుం డనుకోనేల ॥బగ॥ మోక్షగుండవర, యీక్షణమున గపిముఖ్యుల నెదురుగఁ బంపు॥ పగ॥

వ. అని యిట్లు చెప్పుచున్నంతలో—

క. హనుమంతుఁడు ద్రోణాద్రిని
గొని వచ్చియు మ్రోలనుంచి కూరిమితో దశ—
జననాథుఁ జేరి మ్రొక్కియు
వినయంబున నిట్లు పలికె విశదము గాఁగన్.

తో: పోవునప్పుడును పోయివచ్చునప్పుడు ద్రోవను బహువిఘ్నముల౯ దా వచ్చుటచేఁ దడసితి దప్పు గాచికొనుఁడు దాసుఁడను॥రా॥

వ. అని పలికిన రాముండానందంబున నిట్లనియె.

క. నీ కేటి తప్పు లున్నవి !
కాకుత్స్థకులాభివృద్ధి గలిగెను నీచే ;
నీకార్య మెవ రొనర్తురు !
నాకూరిమిహితుఁడ వీవు నగచరవర్యా !

వ. అని కొనియాడె. అంత సుగ్రీవుండు సుషేణునిఁ జూచి,

గీ. ఇంక జాగేల గపులు నీ విన్నగంబు
నెక్కి, దివ్యౌషధంబుల నెత్తి తెచ్చి
లక్ష్మణుని కిచ్చి ప్రాణము ల్వడయఁ జేయు
మనఁగ, నాతఁడు గపులతో నద్రి నెక్కి.

వ. కలయఁ దిరుగుచు నాయా స్థల విశేషంబు లగచరులకుఁ దెలుపుచు శీఘ్రంబున సుషేణుండు—

తో. స్వచ్ఛౌషధములు దెచ్చి లక్ష్మణున కిచ్చి ప్రయోగింప
గను। తచ్ఛక్తిని సత్తితిని బాణములు దసరన చ్చెం గ్రమ్మఱను॥ రామ॥
అప్పుడు పానగు లాదేలు నొలుచఁగ నాలక్ష్మణుఁ డలు లేచి। తప్పక
రాముని డగ్గరి మ్రొక్కెఁ దమ్ముని గరములు సాచి॥ రా॥

వ. లేవనెత్తి యాలింగనము చేసికొని కన్నుల నానంద బాష్పం
బులు దొరంగ చెంతనున్న హనుమంతునకు శ్రీరాముం డిట్లనియె:

కీర్తన : ఆదితాళము—(గౌళము) వలె.

పావనమూర్తివి పరమబంధుఁడవు, పావని తమ్ముని బ్రతికించి
కేవలసుకృతము గీర్తియు గంటివి ; నే వెలసితి ధర నీచెలిమి॥ పావన॥
పాయక నీవలెఁ బరహితకార్యము జేయగ నొరులకు జేతగాదు ; నీయు
పకృతికిని నే బ్రత్యుపకృతి జేయుట కేదియు క్షితి లేదు॥ పావ॥
మోక్షప్రదవరాధ్యక్షునికరుణా । పేక్షగా గలుగఁగఁ వెలసెదవు; ఈక్షితి
నాపద లేవియు లేక సురక్షితముగ నికఁ బ్రబలెదవు॥ పావ॥

వ అని శ్లాఘించి యుప్పర్వతం బెప్పటివోటఁ బెట్టి రమ్మని
చెప్ప మంచిదని పవమానసుందనుండు తత్క్షణంబునఁ గొనిపోవుచుండ
జలధిమధ్యంబున రాక్షసులుచూచి పోయి చెప్పిన, రావణుండు గోపించి
శంకుకర్ణ నాసికర్ణ స్థూలజంఘు మహానాద మహావక్త్ర చతుర్వక్త్ర
ముఖ రాక్షసులఁ బంపిన వారు గదా ముసలాది సాధనంబులతో నడ్డ
గించి యిట్లనుచున్నారు:

తో: ఎక్కడికి గదల పీకొండను గొని! యీవార్ధిని బడవేయు।
చిక్కితి నటువలెఁ జేయకున్న నినుఁ జీల్తుము యుద్ధము చేయు॥ రా॥

వ. అని బహువిధంబుల మునరి నొప్పించినఁ గోపించి యుగ్రా
కారుండై,—

తో: కాల దన్నుచును, కేల గ్రుద్దుచును, వాలముతో విసరు
చును। వేలసంఖ్యలగు వీరరాక్షసుల నేల గూల్చి నవ్వుచును॥ రా॥

వ. కొండ గొనిపోయి యెప్పటితావున నుంచి వచ్చి రామునకు నమస్కరించి పోయివచ్చిన తన సంగతియు రెండుసారులును దనకుఁ గలిగిన యాటంకములు విన్నవించె. పిమ్మట వానరు లందఱు లంకలోనికి జని సింహనాదంబులు చేసిరి. అంత సూర్యోదయంబాయె. అప్పుడు, రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె :

తో: అనుజ, నాదు భాగ్యంబున జేసియు నిను గ్రమ్మఱఁ బడసితిని । యనిలజుఁ డను ఘనమైన నావచే నాపదబ్ధి గడచితిని॥ రామ॥

వ. అనిన, లక్ష్మణుఁ డిట్లనియె :

హిం. భైరవి : అటతాళము, (నమిలాం) సతి.

ఇక నేటికి జాల మినకులతిలక ! మీరేల యోజింపగను॥ రామ॥ ఇ॥ సకలము దెలిసిన స్వామి, మీకుఁ జెప్పుటకును శక్తుఁడ నాదునే॥ రామ॥ ఇ॥ మనుజావతార మెత్తిన కారణంబును మది యోజింపఁదగును॥ మును దండకవనమునుల కిడిన యభయమును దీర్పఁగాఁ దగును॥ రామ॥ రామ॥ ఇ॥ అక్షీరాబ్ధికడ నమరులతోడ మీ రన్న మాట దీర్పుము ; మోతుకుండేశ్వర, దీక్షతో నీవేళ రాక్షసేశ్వరు దునింపుము॥ రామ॥ ఇ॥

మైరావణుని కథ.

వ. ఇట్లు పలికిన లక్ష్మణుని వాక్యంబులకు రాముఁడు సమ్మతించియుండె. ఇక్కడ రావణుఁ డాప్తులవల్ల నా వార్త విని నివ్వెఱగంది సభాసదుల కిట్లనియె :

క. మూలబలంబు నశించెను
మూలంబుగ నింద్రజిత్తు మొదలగు శూరుల్
గూలిరి ! చిక్కితి నొక్కఁడ !
నేలీల జయింప నగును నిసకులు నింకన్,

వ. మయదత్తంబగు మదీయామోఘశక్తిచేత లక్ష్మణుని బడ వైచిన సంజీవని సహాయముచే బునర్జీవితుని జేసికొనిరి. నాచేయు యత్నంబులు విఫలం బగుచున్నవి. మంత్రులారా!

తో: ఐరావణు డన, మైరావణు డన, నారసాతలమునందు! ధీరులు గలరు మదీయబంధువులు వారి బాసిటఁ గొందు॥ రా॥

వ. వారు సహాయపడిన రామలక్ష్మణుల నిరాటంకముగా జయింపవచ్చు నని యోజించి తగినదూత నేర్పఱచి,

కమాచ్: ఏకతాళము. (గంగా)వలె.

మైరావణా! మావార్త మఱి వినదగు ॥మైరావణా॥ ధాగుణిని రాముఁ డనఁగను దగునొక మనుజుడు ॥మైరావణా॥ పూనివాని చెలి దెచ్చితిని॥ మైరా॥ కపుల గలసి సాగరము దాటి లంకకు జేరిరి ॥మైరా॥ నాకన్న సుతుల, నాకున్నహితుల, జేకొన్నభృతుల, బోకార్చి యతుల భీకరగతులను బీరము లాడుచు బెదరక నిలిచిరి ॥మైరా॥ బెదరించి ఎదిరినిఁ, జించి, విదలించి, యెకురించుధీరు లిం దెవరు లేరు ॥మైరా॥ వైరుల గెలువగ వశముగాదు! ముదమార మోక్షపుర శ్రీరామునితోఁ బోరాడగదే శూరాగ్రేసర! చేరి తోడుపడి పోరఁ గెల్చికడ తేఱఁజేయు ॥మైరా॥

వ. అని సమాచారంబు వ్రాసి యాపత్రికనిచ్చి దూత నొకనిఁ బాతాళలంక కనిపిన వాఁడు జని మైరావణ యైరావణులం గని నమస్కరించి యుత్తరం బిచ్చె. వారు దానిం జదువుకొని యాశ్చర్యంబు నొంది ప్రత్యుత్తరం బిట్లని యిచ్చిరి:

క. శ్రీరామలక్ష్మణుల నే
నీ రాతిరిబట్టి తెచ్చి యిచ్చెద బలిదు
ర్వారంబుగఁ గామాక్షికి;
నోరావణ వెఱపుమాని యుండుము కడిమిన్.

వ. అని వార్త వ్రాసి పంపినఁ జూచుకొని యానందించి రావణుం డుండె. ఇక్కడ విభీషణాదులు.

క. సౌమిత్రి మూర్ఛ నొందెను
రామునిచేఁ గొట్టబడియు రావణుఁ డెగసెన్!
ఏమో క్రమ్మఱ రాత్రే
దేమాయకుఁ దెచ్చినాఁడొ దనుజకపటపతి!

వ. అయిన, నేటిరాత్రి జాగరూకులమై యుండవలె నని యెంచి,

తో: హనుమంతుఁడు దోఁకను నాకాశమునకు కోటగా గట్టి। ఇనకులవర్యుల వసతులను సంరక్షించి తాను గనుపెట్టి ॥రా॥

వ. జాగరూకుఁడై యుండు విభీషణుండును జుట్టు తిరుగుచుండె. అక్కడ నపరరాత్రియందు దుష్టరావణుండును దనపానుపు పయిఁ గూర్చుండి యోజించుచుండె. వాని భార్యయగు మాతంగి యిట్లను చున్నది.

కీర్తన: ఏకతాళము. (సతతం) పల్ల.

యేమి యోజనా! యెంచుచు దోఁచెనా! ॥యేమి॥ స్వామి! సురతములు సరససుఖములను వదిలితి రిది ॥యేమి॥ అర్ధరాత్రి నిద్దుర మాని మీరెద్దియొ యోజించు చుంటి రున్నారి ॥యేమి॥ ప్రాణపదంబైన భార్యకు నిరాకరించ రాని రహస్యము దాని యున్నదేమి ॥యేమి॥ మోతుకుండేశుని సాక్షిగ సంకల్ప మాడుదును చెల్లుఁ జేల సందేహ మి ॥యేమి॥

వ. అని వేడిన భార్యను దుష్టరావణుం డిట్లనియె:

సీ. రామచంద్రుం డను రాజభార్యయు దాను
దండకావనములం దుండె నొకట;
దశకంఠుఁ జేగి యాతని మానపుచ్చిన
దీయభార్యను వేగఁ దెచ్చి లంకఁ

జేర్చె; నంతటఁ గపిసేనతోఁ దమ్ముని
తోఁ గూడి రాముండు సాగరమును
గట్టి లంకకు ముట్టి ముట్టి తదామాత్య
పుత్రమిత్రుల నెల్లఁ బొలియఁ జేయు

గీ. నొక్కరుఁడు చిక్కి రావణుం డుక్కు దక్కి
నన్ను బానటగాఁ గోరెఁ దెన్ను లరసి
మాయ సంధించి రామ లక్ష్మణులఁ దెచ్చి
కాళికాంబకు బలియిత్తుఁ గంజనయన.

వ. అనిన, విని యమ్మానినీరత్నం బిట్లనియె:

కమాచ్: ఆదితాళము. (తేశ్యరే)వరె.

ఇది యేమిపయనము! హృదయేశా మానుము ॥ఇది॥ రాముం డను నాధుండు దద్భాగ సీత సిరి ధర బుట్టెను॥ఇదియే॥ దనుజ కులాంతకుఁ డసి తెలియక యూతని బైకొని చెడ దశకంధరుఁడిది ॥యే॥ తనను గట్టుటకు దారిదు దాని చేకొని వచ్చినరీతిని నున్నది: యిది ॥యే॥ముందుగ జని సేవ్రు మోదసుందరఘునందను మనపురి కిందే నేలని ॥దేవి॥

వ. అని ప్రార్థించిన పతిండు వినక భార్యకిట్లనియె.

క. బోటీ! శ్రీరాముల కే
నాటికి నేవెఱవ: నతఁడు నన్నెదిరించే
పాటి బలిష్ఠుఁడు గాఁ డిం
కేటికి వగచెదవు! పోయి యిపుడే తెత్తున్.

వ. అని పిరసాహసంబున లేచి తత్క్షణమే లంకాపురమున యుద్ధభూమిఁ జేరి విభీషణవేషంబున హానుమంతునితోఁ గొంత ముచ్చ టించి పిమ్మట హానుమద్వాలనిర్మితమగు కోటలోఁ జొచ్చి.

తో: అచ్చట నొకశిలయందుఁ బండి యున్నట్టి రామలక్ష్మణుల| ముచ్చిలి శిలతో మోసుక నిద్రల మునిఁగియున్న యాఘనుల॥ రా॥

వ. కైకొని బయటవచ్చి యాంజనేయునితో మాటలాడి యతి వేగంబున రసాతలంబున నున్న తనమందిరంబున నాశిల యుంచె. తద నంతరంబ,

తో: మరల విభీషణుఁ డరుగుదెంచి, 'హనుమంత, హెచ్చరిక!' యనఁగ । ద్వరలోఁ గ్రన్ననటు వచ్చితి వే మన దనుజుఁడు లోఁ జని కనఁగ॥ రా॥

వ. రామలక్ష్మణులు లేకున్న సుగ్రీవాదికపులను లేపి యాద ఱుగలసి వెలుపలికి వచ్చి హనుమంతునిఁ జూచి హాహాకారంబులు చేయుచు—

వసంత : అటతాళము – (మేఁ లేదు)వరె.

లేరు లే రకటా! మనసామలు॥ లేరు॥ లే రెవ్వరును బవ్వళిం చినచోటికి రా రనుకొంటిమి! రామలక్ష్మణులు॥ లేరు॥ మనము మేలుఁ కువగానె కనుపెట్టియుంటిమి, మనల మాయచేసి కొనిపోయె నెవ్వఁడో॥ లేరు॥ అడుగులజాడ వెంబడి నీవు జనిన నిప్పుడే దాపులో గనుపడగలరు! దొరలు॥ లేరు॥ రాక్షసేశ్వరుఁడు రావణాసురుఁడు మోతుకుండేశుని మోసముపుచ్చెనోపు!॥ లేరు॥

వ. కాబట్టి త్వరగా నీవు చని జయముఁ బొంది మనప్రభువుల గొనిరావలసినది యని హెచ్చరికచేసి సుగ్రీవ జాంబవంతాదులు ప్రేరేపఁ, దత్క్షణంబున—

క. హనుమంతుం డుత్సాహము
దనరఁగ నాజాడవెంట దక్షిణదిశకున్
జనియె; నికుంభిళకును జ
య్యన జేరియు నచట నిలిచి యారయు మంగడిన్.

వ. అంత నక్కడ గర్భిణిగానుండిన కపోతపక్షి పురుషపక్షి కిట్లనియె:

తో: నరమాంసము దిన నాకుఁ గోర్కెయున్నది; దెచ్చిమ్మని యడుగ। బురుషపక్షి యప్పుడు ముదమున దనపొలంతి కిట్లనియె వడిగ॥ రా॥

గీ. నగమురే శిబిరమ్ము మోసమునఁ జొచ్చి
గాఢసుప్తుల రామ-లక్ష్మణులఁ గాంచి
తత్క్షణము చేర్చె నిజ రసాతలగృహమ్ము;
దేవికిం బలివెట్టు మైరావణుండు
అతివ, నీ కబ్బు రేపు మాంసాశనమ్ము.

వ. అనిన కపోత వాక్యంబులు విని యలరి హనుమంతుండు రసాతలమునకుఁ బోవ యత్నించి యుదకమున దిగఁ బోవఁ దత్పాల కుండగు మకరధ్వజుం డిట్లనియె:

సంవాదము – కీర్తన : అటతాళము – (మేలయిన)వలె.

మ-ఏమిర పోయెద! వెక్కడ మీాయునికి! యెవ్వరివాఁడవురా?
హ-రామునిదూతను; లంకాపురమునుంచి రా నాయె నిటు బోదురా!
మ-ఇక్కడ నీకిపు డెవ్వరిశోఁబని యెఱిగింపుము నాతోడను.
హ-రక్కసితేనిని మైరావణుఁ గనుగొనఁ జక్కఁగఁ బోయెదను.
మ-వానితో నేపసి వచ్చెను వెనుకొన వానర తెలుపుముర.
హ-మానుగ మారాము మాయచేఁ గొనిపోయె గాన వెనుకబోదును,
మ-శ్రీమోక్షగుండేశు, సేవించుమాతండ్రి క్షేమమె వాయుజుండు?
హ-ఆమారుతికి భార్య యవనిలో లేదు; నీ వాత్మజుఁ డెట్లయితివి?

వ. అనిన మకరధ్వజుం డిట్లనుచున్నాఁడు:

ద్విపద: ధరణిజకై రఘూద్వహునాజ్ఞఁ బూని
కఱువలి కొడుకు లంకకుఁ బోయినపుడు
మొనసి యాలంక నిప్పుల పాలొర్చి
వననిధిలోఁ దనవాలమ్ముం దడిపి,

మున్నీటి జలములఁ బుక్కిలించుమియ,
నన్నీట నతని కఫాంశమ్ముఁ బడియెఁ;
బడినంత దాని సాహసి నొక్క మకరి;
కడుపడి పద్ద్రవేఁకటిదాల్చి తుదకుఁ
బ్రసవించెనను; మకరధ్వజాహ్వయుఁడ;
మైరావణుని బంట; మకరాలయంబు
ద్వారంబుఁగాతు నెవ్వరిఁ జొరనీక.

వ. అనిన సంతోషించి ఆంజనేయుం డిట్లనియె.

కళ్యాణి : ఆదితాళము – (మనవిని)వలె.

నేనే ననుకోరా హనుమంతుఁడ॥ నేనే॥ మానసమున ననుమాన ము వల దిఁక; మకరధ్వజ, కనరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ ఘనముగ నీ చెప్పిన చొప్పున నే మును పోసరించితిరా హనుమంతుఁడ॥ నే॥ నా కొమరుఁడవైనను మంచిది! యిఁక నాకు దెఱువుఁజూపు॥ హనుమం॥ నే॥ మోతుగుండరాముని గొనిపోయిన రాక్షసుఁగనఁగోను॥ హనుమం॥ నే॥

వ. అని తెలిపిన సంతసించి మకరధ్వజుండు దండ్రికి నమస్క రించి యిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: జనకా! మైరావణుఁడు రామలక్ష్మణుల నిటులఁ గొని పోయెఁ। దననగరంబునను జేర్చెను వారిని దేవికి బలివేయఁగ॥రామ॥

వ. సంకల్పించియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీమార్గంబున, సూక్ష్మ రూపంబున నీ వేగి కామాక్షీదేవాలయంబునఁ జేరుము సర్వంబును దెలియఁ గల దని తెరువుసూపిన,

క. త్రిసరేణుమాత్రుఁడై సం
తసమున నాదారి దూటి త్వరగాఁ జని వా
యుసుతుండు చేరెఁ గామా
క్షీసదన మసదృశవివేకశేముషి దనరన్.

వ. ఇట్లు కామాక్ష్యంబ దేవాలయంబునఁ గవాటంబు బిగించి ధైర్యంబుననుండె. ఇక్కడ మైరావణుండు దనసతితో నిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: భామా! వద్దని పలికితివిగదా! రామలక్ష్మణుల జూడు! కామాక్షికి బలిగావించెద నాసామర్థ్యము గను నేఁడు॥ రామ॥

వ. అనిపలికి కోపించిన నామె కటకటంబడుచు నడ్డముగావచ్చి యిట్లనుచున్నది.

కీర్తన – ఆదితాళము. (ఆహాబాల) వలె.

ఈయన్యాయము నిట్టులఁ జేయ నేల దోచెను! పాయక నాచేయు మనవిఁ గ్రోయ నేలను॥ ఈ॥ నీ క్షేమమున నపకారము నెగడఁజేసిరే! చేకొని దండింప నీచేఁ జిక్కువారలే!॥ ఈ॥ రావణునిరీతిగను నీవు జెడగ నీవగ వీరిని దెచ్చినావు వెనక॥ ఈ॥ జీవితేశ, మోక్షగుండ దేవుఁ డనుచు భావమున నెంచి వినుము! బ్రతుకు నిలుచు॥ ఈ॥

వ. అని మిక్కిలిగాఁ బ్రార్థించిన నామాట నిరాకరించి యనేకరాక్షసవర్గంబులు సాయుధంబులగు కొలువ, మైరావణునితోఁ గూడి శ్రీరామలక్ష్మణులున్న శిలమోసుకొని కామాక్షిగుడిసన్నిధికి వచ్చి నిలిచి,—

తో: రామలక్ష్మణుల దయమున బలియిడఁ గామాక్షి! జగదంబ! మేము దెచ్చితిమి; యీకొని వీరిని మ్రింగి కావు మమ్మంబ! ॥ రా॥

వ. అనువాక్యంబులు విని హనుమంతుండు దేవి పలికినట్లుగా నుల్లసిల్లనియె.

క. దేవాలయంబులోపల
రావణ దానవు లనియెడి రాక్షసులారా
యూపత్యూజా శిల్పము
నీవయుఁ గిటికిలగుండఁ జేయుఁడు భక్తిన్.

కీర్తన : ఏకతాళము. రామచంద్రమ)వలె.

రాక్షసేంద్రులారా మనోరంజనంబు జేయు డికను! అక్షయజలములు నన్నమాంసములు దీక్ష జేయుచు గవాక్షంబులనే॥ రా॥ రామ

లక్ష్మణులన్ సుమముల నేమయినను బూజించి ధనుర్ధరులై మెఱయంగ నయంబున వెం డిటు॥ రాక్షసే॥ ద్వారమున్ నగమున్ దెఱచియు, వారు మోక్షపురవరు లయినను నను జేరఁ ద్రోసి తుష్టిని జేయగ దగు॥ రా॥

వ. అనంతరము కవాటంబు మూసికొని మీరు దూరంబున నుండుఁడు. సమస్తకార్యంబులుఁ జక్కఁబడు నని చెప్పిన వారు హర్షించి తత్క్షణంబున—

క. పూజాద్రవ్యంబులు గొని
పూజించి చతుర్విధాన్నమ్ములు రాసులుగా
నోజ గవాక్షంబులనే
యాజగదీశ్వరికి నిడిరి యసురవరేణ్యుల్.

తో: అతులితపంచామృతకలశంబులు నర్పించిరి కొన్నికోటి॥ యతిశయమధురఫలాంచితపేటిక లర్పించిరి కొన్నికోటి॥ రా॥

వ. ఇట్లువెచిన నవియన్నియు నాంజనేయుండు క్షణమాత్రంబున భక్షించి తిరిగి యిట్లను చున్నాఁడు:

తో: ఏమి కొసంగుట ఈగ్రాసంబులు! యేమి తృప్తి యగు మాకు! । మామది యలరఁగ నుకిసలుపుట ధర్మము గాదే యిక మీకు!॥ రా॥

వ. అనిన నాశ్చర్యకలితచిత్తులై దానవపుంగవులు భటులం గాంచి,—

పూరికల్యాణి: ఆదితాళము. (అమితో గ9) దరు.

భటులార తెండి! బరువడి పొండి! దృటిలోన వండి దేవికి దిండి తెండి॥ భటు॥ ఆలస్యమైన నలుగు బిరాన నేలలనైన సినతె గానదానం ।భ॥ మనయిండ్ల యందు గని యున్న దంచు గొని రండి యిందు! దిన తృప్తిజెందు ముందు॥ భటు॥ పోలుపుగ మోక్షపుర రామలక్ష్మణుల విని రాక్షసుల బోల్చు నేకదీక్ష॥ భటు॥

వ. అని వేగంబునఁ దఱిమిన, రాక్షసదూతలు మహాట్టహాసంబునఁ జని రాజగృహము మొదలు ప్రతిగేహంబును బరిశోధించి,

తో: మిగిలిన వస్తువు లెగబెట్టిన యవి మెతుకుమిగులకుండ। దగిలి వెదకి తొందరగాఁ గొని చని దనుజేశునకు గనుమండ॥ రా॥

వ. కొండలపోడవు రాసులుగాఁ బోసిన భోజనపదార్థంబులు పోరణగండ్రగుండ దేవికి రాక్షసు లర్పింనుచుండిరి. హనుమంతుండు మెక్కుచుండెను. ఇక్కడ నగరంబునఁ బ్రతిగృహంబునఁ గలకల ధ్వనులు మెండయ్యె. అందుఁ గొందఱు నారీరత్నంబు లాగుమిగులై యిట్లనుకొనిరి:

హిం. కాఫీ అటతాళము. (ఏలాగుతా.) వలె.

ఈయాగడంబున కింత నని నగతుండె నేఁడీ॥ యాగ॥ నేయిపాల్ పెరుగులుఁ బోయమని బాధించిరి॥ నేఁడీ యాగ॥ తట్టు వతికసములు జట్టీలవిడిగను జేసి యుట్టిమీద దాచి పీరిపోట్టన బెట్టితిగదె॥ నేఁడీ యాగ॥ అన్నిసమర్థకు జేసి చిన్నిలియుండల నెల్ల దొమ్మిజేసి ఎత్తుకొని అమ్మ పరువెత్తినారు॥ నేఁడీ॥ తెల్లబాఱనేయ్చి చిన్నిపిల్ల కొక్క మెతుకైన గల్లగాను లేకుండఁగఁ గొల్లవెట్టి రిల్లు సొచ్చి॥ నేఁడీ॥ పెండ్లికని జేసినట్టి పిండ్లు మాపిల్లవాండ్ర కండ్ల బడకుండ దాచి వీండ్ల కర్పించిరి॥ నేఁడీ॥ ఈ పగిది మనగిములు దోఁపించిన పాపాత్ముల రూపుమాప మోక్షగుండ శ్రీపతిని వేడరమ్మ॥ నేఁడీ యాగ॥

వ. అని వివిధంబులుగా నాక్రందింపుచుండిరి. అంతట హనుమంతుఁడు రాక్షసదత్తపదార్థంబులఁ గడుపార భుజించి సంతుష్టుండై దనుజుల కిట్లనియె:

తో: భక్ష్యభోజ్యములు గుక్షినిండ నే భక్షించితి నిఁకఁ జాలు। భక్షించెద రామలక్ష్మణులను లోపలికి పంపు డిదిమేలు॥ రామ॥

వ. అనిన, వా రానందించి,

తో: శరచాపంబులు ధరియించిన రామచంద్ర-లక్ష్మణుల లేపి। సరగున సుమభూషణభూషితులుగఁ జలిపి లోపలికిఁ బంపి॥ రా॥

వ. తలుపు బిగించిరి. అంత హనుమంతుండు నమస్కరించిన, రామ-లక్ష్మణు లాలింగనంబు జేసికొనిరి. ఆమీఁద దలుపు దీసికొని వెలుపలికి వచ్చి గుణధ్వని చేసిన,

తో: దిక్కులదురఁ బ్రతిధ్వను లొసఁగెను దిగ్దంతులు భయపడెను। చుక్కలు రాలెను; కులగిరులుఁ బక్కన బగిలెను దగను॥ రా॥

వ. ఆధ్వని కదలి సేనలు భయభ్రాంతములయి యురుకుచుండ, మైరావణుండు వారల కిట్లనియె:

కన్నడరాగము: రూపకము. (సరిగమ) వలె.

సా॥ నేల సేనలార భయపడ॥ నే॥ అవలీలచాల ముట్టి రణకేళియందుఁ జోకార్పక॥ నే॥ సుమునిశోషలకు నుసనా నమశోషలనఁగ నెంత! రణశీలంబు జూపి యసురసేన మించి నేఁడాడక॥ నే॥ పరిపంథులను వధించి మనబంధునైనయట్టి దశకంధరునకుఁ బ్రీతి సుధ మొందఁ నేఁడు గావింపక॥ నే॥ ఘనమోహకుగుండపురమునఁ బటుశక్తి చేయలేని మనరాక్షసత్వ మేల దృఢదీక్షఁబట్టి పోరాడక॥ నే॥

వ. అని వారిని బురికొల్పిన నసురస్సైరిపయి నిసితసాయకమ్ములు గ్రుమ్మిన, నమ్మేటబయలు వెడదీయక.

క. ఒక్కొక్కశరము ధనువున
నెక్కిడి తెగ నిండ దిగిచి యుద వదలగఁ దా
గ్రక్కున నందఱ నైచుచు
నొక్కమ్మడి ద్రుంచె నసురయోధుల నెల్లన్.

వ. ఇట్లు క్షణంబులో వారిని మడియించినఁ గని, మైరావణుండు మేఘవల్లభ ఘటక సంచర్మిగ ఖరవదనుఖ సింహముఖ సర్పముఖ కర్కోటకముఖ మండముఖాది ప్రధానుల యుద్ధంబునకుఁ బురికొలుప, వారు సింహనాద భుజాస్ఫాలనంబులుఁ జేయుచు ననేక కోట్ల రాక్షసదళంబులతో వచ్చి తాఁకి,

కన్నడ: రూపకము (జనకనామ) వరె.

భళిరె మాతోడ కలిసి పోరాడ గలరె మాప్రోడ! గడువడి జూడ బలువైన బాణములు బఱపమీ ప్రాణములునిలువన్ గలవే కాయంబులలో! నిలలో శూరులె॥ భళిరె॥ ఆరావణాసురు డవనిజనే తెచ్చె; మైరావణుం డన్న నాటి మిమ్మె తెచ్చె; నీ రసాతలము జేరితి రిటనుండి మీ రేరీతిన్ మహికిన్ జేరన్ నేరుతురింకన్॥ భళిరె॥ మాయలు నేర్చిన మాతోడ డీకొన మీయబ్బతరమా నె మిమ్ము విడుతుమా! కో యని శ్రీమోక్షగుండేశ, రణములోఁ గూరుడు జేయుడు డాయుడు ద్రోయుడు బాయుడు దరమే॥ భళిరే॥

వ. అని ప్రసంగంబులు జేయుచున్న దానవమంత్రులను గద్దించి మరున్నందనుం డుద్దండంబుగా సడ్డంబుచచ్చి,

తో : శ్రీరామునితోఁ బోరు శక్తిగలవారా! దానవులారా మారాడక మీనోరులు మూసుక మురలిరండు ననుఁజేర॥ రా॥ ఒక్క ప్రొక్కుకే యుక్కుదక్క మీ దుర్వ్యని కూలఁగఁజేసి। యిక్కడనే దేవికిఁ బలి యిచ్చెద మక్కుమారుగాఁ గోసి॥ రా॥

వ. అనిన, వారింగోవారు నవ్వుకొనుచు నిట్లనుచున్నారు:

పీలురాగము: ఆదితాళము—(తల్లి) వరె.

అబ్బా యబ్బా కోతిగదబ్బా! పైబడు నబ్బా! తిను నిపుడబ్బా॥ దెబ్బలిపతెఁ బెడ బొబ్బలిడుచు నాదెబ్బఁజూడుమని గొబ్బున వచ్చెగ॥ దబ్బా॥ కోఁతితోడ మార్కొని పోరాడఁగ యాతుధానులకు జేతనౌనె పదా॥ దబ్బా॥ తీయనిఫలములు గాయలు బెట్టుదు! పాయక నిది మసపైకి రాను పదా॥ డ॥ ఘనమోక్షపురీశుని దన వెనుకను నునుచుక మసపై దురువడి వచ్చె గ॥ దబ్బా॥

వ. అని యుపహాస్యంబులాడుచు లెక్కపెట్టక ముసల ముద్గర ప్రాస త్రిశూల భిండివాలాది సాధనంబులు పైఁ బఱపి సింహనాదంబు జేసిన యాంజనేయుం డుప్పొంగి,

ఉ. కొందఱిఁ బాదఘట్టనలఁ, గొందఱి వాలముఁ జుట్టి మోదుటన్,
గొందఱి ముష్టిఘాతములఁ, గొందఱి జానులతోడఁ గుమ్మటన్,
గొందఱి దంతపాటనలఁ గో యని కూయుచు నుండువారలన్,
ద్రుంచఁగఁ జేసె నొక్క-క్షణ మాత్రమునన్ హనుమంతుఁడయ్యెడన్.

వ. ఇట్లు హనుమంతుని చేతం దన మంత్రులు సేనాధిపతులు సైన్యంబులు నశించిన నలిగి మైరావణుం డైరావణ సహితంబుగా సహస్రతురంగ విరాజిత దివ్యకనకస్యందనం బెక్కి వచ్చి నారి సారించి మారుతి కిట్లనియె :

కమాచ్ : ఏకతాళము—(రామాభూ) వతె.

రారా ! మాపయిన్ బోరఁగ నేరా కూఁమండ వయిన॥ రారా॥ వారు వీరనక మేరు పెంపులేక మారుతి మారితి వారీతి గాలింపఁగగు॥ రారా॥ తోఁక ద్రిప్పుచును, గేక వెట్టుచును, డీకొని చేకొని పైకొని పోకార్చితివి ॥ రా॥ మోతుగుండధవుముఖ్యభక్తుఁడవు ! వీక్షింతు శిక్షింతు భక్షింతు వృక్షాటవర॥ రా॥

వ. అని దట్టించి పలికి కొన్ని బాణంబులు వైచిన నవి రాముండు నడుమనే త్రుంచి యిట్లనియె :

క. నన్నుఁ గదా కొని తెచ్చితి !
విన్నగచరుపయిని శరము వేయఁగ నేలా !
నన్నే వ్రేయుము మార్కొ-ని !
వన్నెయు వాసియును దెలియు వచ్చును బిదపన్.

వ. అనిన వాఁడు రోషించి నిశితాస్త్రంబులు గణనాతీతంబుగా బ్రయోగించిన రాముం డవి తన శరంబులచే వారించి యొక్క-యమోఘాస్త్రంబు వింట సంధించి విడిచిన,

తో: అది చని యాతని రథరథ్యంబుల నవసఁబడఁగఁవడిఁద్రోసె! కలక మఱియొక కదుపును వ్రేయగ వారి ప్రాణములు దీసె॥ రా॥

వ. ఇట్లు ప్రాణంబులువాసి యవనింబడి యంతలోఁ బునర్జీవితులై కదిసి,

కీర్తన : ఆదితాళము—(ఏదిరా) వరు.

మమ్ము గెలుతురా! సమరమ్ముఁజేతురా॥ అమ్ముల ముంచి, రొమ్ముగలించి, మిమ్ముల ద్రుంచి, మ్రింగుదు మెంచి॥ మమ్ము॥ తుక్కదైత్యులఁ బడఁ గ్రుక్కినట్టుల మక్కువయుంచి, మమ్మెదిరించి, త్రొక్కదలంచి, సిక్కరు మించి॥ మమ్ము॥ మోక్షపురవర, యిక శిక్షయగు ధర రాక్షసులందు లక్ష్యము లేదు; యీక్షణమందు నిలగూల్తు మిందు॥ మమ్ము॥

వ. అని చెప్పుచుఁ గొన్ని మార్గణంబులు వైచిన రాముండు లక్ష్మణునితో.

క. మృతులై వీరు పునర్జీ
వితులయి మనమీఁది కిపుడు వెడలెద రిదియ
ద్భుతముగ నున్నది సోదర
బ్రతుకున కేదయిన మందుఁ బడయఁగ బోలున్.

వ. ఐనఁ జూత మని యెంచి,

తో: పటుసాయక మొక్కటి యెక్కిడి తప్పక లక్షించియు
వేయు।గుటిలరాక్షసులు గూలి లేచి యప్పటివలె దనుపయిడాయు॥రా॥

వ. రాముం డాశ్చర్యపడి మగుడ యుద్ధంబునఁ దగులువడియె. ఇట్లు నూఱుపర్యాయములు విసువులేక రాముండు హతంబు చేసినను పునర్జీవితులై వచ్చుచుండిరి. ఇదిగని యీ రహస్యం బెఱుఁగఁ గోరి,

తో: హనుమంతుండు పత్తనమునకై జని యందొక నాతినిగాంచి।
వినయంబున నామెను లాలింపుచు దనముచ్చట వివరించి॥రా॥

వ. ఇట్లని యడుగుచున్నాఁడు:

కమాచ్: ఆదితాళము-(ఇటురమ్మా) వలె.

ఏ మమ్మా కుటిలకుంతలా! అమ్మైరావణ మైరావణుల నమ్ములఁ గూల్చిన నపుడు లేతురే॥ మమ్మా॥ మృతులగువారు బ్రతుకుట గలదే! క్షితిలో మా కద్భుత మగు నిదియే॥ మమ్మా॥ వారు మగుడ లేవక యుండుటకుఁ గారణ మెఱిగినఁ జేరి తెలుపుమా॥ యమ్మా॥ మోక్షగుండరాముండు నీకోరిక యీక్షణమున నెఱవేర్పఁగల డదే॥ మ॥

వ. అని యడిగిన నామె సంతసించి యిట్లనుచున్నది:

సీ. నాగకన్యను నేను; నన్ను భోగించుట
కై రావణుఁడు దెచ్చె నయ్య యిటకు!
మైరావణుండును మారుకేళిని గూడ
వచ్చు నిత్యంబును వలపుగదుర;
వానితోఁ గూడిన వీనికి గోపంబు;
వీనితోఁ గూడిన వానికలుక;
ఇద్దఱితోఁ గూడి యేనుఁ గృశించితి
జవసత్వములు బోయెఁ జాలు! వీండ్రు
జచ్చిపోవుట నాకును సమ్మతంబె!
యైన శ్రీరామచంద్రుఁ డహర్నిశంబు
నన్నుఁ గూడుట కొప్పిన, నగచరేంద్ర,
వాండ్ర గుట్టు దెల్పుదును నవశ్యముగను.

వ. అనిన, నాంజనేయుండు,—

తో: రాముని కడ, భారంబు చేతఁదగ-నీమంచము విఱుఁగక యు।
భామిని యుండిన భ్రాంతిదీఱని యుఁ బరగఁ గూడు దప్పక యు॥ రా॥

వ. ఇందుకు సందియంబు లేకఁ దెలుపు మని యడిగిన నామె యిట్లనియె:

శహానరాగము : ఏకతాళము-(ఎంతని నే) వలె.

హనుమంతా, గుణవంతా, వినుపించెద నంత! మైరావణుమర్మంబును॥ హ॥ మునుపు దుమ్మెదల ముంటఁ గ్రుచ్చుచుండినఁ గని బాలకు

లను పీ రుడిపిరి॥ హను॥ భ్రమరంబుల్ తమచావుల్ బాపినవారిఁ గని సమరంబున మీకుఁ జా వొదవినతఱి॥ భ్రమ॥ అమృతంబును గాయములఁ దెచ్చి యిడె మిముఁ బ్రతికింతుము మే మని యనె నవి॥ హనుమంతా॥ అదిమొదలున్ మొదబొదలఁ యూపట్ప దములు వదలకయున్నవి వారిపడకలను; అది వెదకియు వానిని జదుప మోక్షపురసదనుని చేతను జచ్చెద రసురులు॥ హనుమంతా॥

వ. అని తెలిపిన నానందించి హనుమంతుండుఁ దత్క్షణంబున వారినిద్రాస్థానంబునకుఁ జని పానుపు నాశ్రయించియున్న తుమ్మెదలను గాంచి,

గీ. కోటికోటాను సంఖ్యలఁ గూడియున్న
తుమ్మెదల నెల్లఁ బట్టి వాతూలసుతుఁడు
పరగమర్దించుచుండిన భయమునొంది
యొక్క-తుమ్మెద యతనికి మ్రొక్కి- పలికె.

కీర్తన: ఆదితాళము-(కనలి) వలె.

శరణు తరుచరవర, నన్నుఁ బ్రోవవే! బరువడి మమ్ముఁ జంపు పనిమాని కరుణింపు వెఱచి నీమఱుఁగునఁ జొరితిని గావవే॥శరణు॥ అమృతమువల్ల నసురుల నెల్ల నమృతుల జేయుచుంటి; మది యిఁకఁ జేయమంటి; నమరారు లడగెరు; సుకుమార శుభము॥ శరణు॥ వర మోక్షగుండ వాసుఁడు నిశితశరములు వేయ వారుఁ జత్తురు; లేవఁబోరు; మఱిమీరు ధర జేరుదురు ధీరు లగుచు॥శరణు॥

వ. అని బహువిధంబులఁ బ్రార్థించిన నాభ్రమరంబును గటాక్షించి చంపు టుడిగి హనుమంతుం డిట్లనియె:

తో: భ్రమరమ ! నీయిష్టముచొప్పున నిను సమయింపక విడుతుఁ । గ్రమమునఁ బ్రత్యుపకార మొకటి చేయుము లేకున్నను నడతు॥ రా॥

వ. అది యేది యనిన వినుము.

క. ఐరావణభోగాంగన
యారూఢిని బవ్వళించు నామంచంబున్
జేరి యది తొలిచివేయును
వారణభక్షితకపిత్థఫలభంగి ననన్.

వ. అతుమ్మెద తమజాతి జంతువుల ననంతంబుగాఁ దోడితెచ్చి నాగకన్యయొక్క మంచమును క్షణమాత్రములోఁ దొలిచి తొఱ్ఱఁజేసి యథేచ్ఛాం జనియె. పిమ్మట హనుమంతుఁడు రాముని జేరె. అంతలో_

తో: రాముఁడు దివ్యశరం బొక్కటి బీరంబున నెక్కిడి వైవ| నామైరావణ-మైరావణు లటు హతులయి-పడి రా దిగువ॥ రా॥

వ. అంత జయజయ శబ్దంబుల దేవతలు రాముని నగ్గించిరి. పిదప హనుమంతునితో స్వామి యిట్లనియె:

తో: ఈరాజ్యంబును నెవరికిఁగట్టుద మెవ రయినను నున్నారా॥ మారుతి! యెఱిఁగిన మఱి రప్పింపుము వారి కిత్తు నింపారా॥ రా॥

వ. అనిన, హనుమంతుండు—

హంసధ్వని : ఆదితాళము - (సదాపే)వలె.

భజే రామచంద్రప్రభో, యవధారు జగద్విభో॥ భజే॥ శూరుఁడు భక్తుఁ డొకఁడు సుగుణుఁడు గల డిచ్చట॥భజే॥ వాఁ డెవఁడన్నను నాఁడు లంకకే నోడక జనినపుడు నొక చిత్రము జరిగెను॥ భజే॥ లంకఁ గాల్చి వాలముఁ జల్లార్పఁగఁ లవణాబ్ధికిఁ జేరి యం దుమిసితిఁ గళ్ళెను ॥భ॥ మకరము మ్రింగిన నది గర్భంబై మకరధ్వజుఁ డనఁగ నొకఁ డుద్భవ మయ్యెను॥ భ॥ మైరావణుకడఁ జేరె నాతఁ; డితఁ; డీరాజ్యమతనికిఁ వరమోక్షపురీశ్వర॥ భ॥

వ. అని వేడిన సమ్మతించి మకరధ్వజునిఁ బిలిపించి యతనికి రసాతల లంకారాజ్యం బిచ్చి యభిషేకంబు జేయించె: తర్వాత హనుమంతుం డనుచున్నాఁడు:

తో: ఐరావణుభోగాంగనగల దాయమతో నే నపు డడుగ। గిరికేఁగల యానన్మర్మంబులు వాకుర్చెను దావడిగా॥ రా॥ చెప్పె ప్పుడు మొప్పుగ దనతోఁ జెలఁగి నీవు గూడఁగను। దప్పక గోరినఁ దగ ందుకు నే నొప్పితి నోకపురతుగను॥ రా॥

వ. అదియేది యనిన, దేవర వారిభారంబుచే నామె నుంచంబు నుగక భరించినయెడలఁ గూడున ట్లొప్పించినాఁడ గాన, నాయొడం బడిక ప్రకార మామె నింటికి బోయి రావలె మహాప్రభో అని ప్రార్థించిన సమ్మతించి,

గీ. నాగకన్య గృహంబున కేఁగి యామె
చేత సత్కృతుఁడై తనచేతఁ దక్క
రంబు స్పృశియించి మెక్క మంచంబుపైకి
నదిపటుకున్న విలిగె మోయంగలేక.

వ. అప్పుడు రాముఁడు మద్భారంబునకు నీమంచం బోర్వలే దయ్యె; నింక నిన్నుఁ గలయుట లేదు. అని లేచిన, నాగకన్య రాముకు నమస్కరించి చేతులు జోడించి యిట్లనియె:

దో గి: ఏకతాళము—(పగమేశ్వరా) వలె.

రఘునాయకా! శుభదాయకా! నిను బాయలే నిఁక! నన్నుఁ ద్రోయ ధర్మమా! నేఁ జేయుకర్మమా! వృథాయెగా మదీప్సితం బహో తలంపుమా॥ రఘు॥ రతి కేళిగోరితి; బ్రతిమాలి జేరితి; మొరాలకింపవై తివి! విరాళి ద్రోచితి॥ రఘు॥ నీచాత్ము లంటిన పాపాత్మ గావున, మహాత్మ యంటఁ గూడ దంచు నాత్మ దోచెనా॥ రఘు॥ పరిశుద్ధ జేయుమా! నన్నుద్ధరింపుమా! జగద్ధితా! శ్రీమోతు గుండకాంత ప్రోవుమా!॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించినఁ గరుణాకలితహృదయుఁడయి రాముండు—

గీ. తొయ్యలీ, యేకపత్నీవ్రతుండ నగుట,
నంటనిను; నీవు భవాంతరమున
నవనిసురునింటఁబుట్టి, కన్యాకుమారి
పేరఁ బెరుగుచుఁదపముఁ గావింతువేని,
జాంబవంతుని బిడ్డవై జననముగుదు
ద్వాపరమ్మునఁ గృష్ణావతారమందు
పేర్మియసిగ నిన్నునే స్వీకరింతు!
నగుము! తపమ్ముసేసి కృతార్థవగుము.

వ. అని రాఘవుఁడు లేచి అమెను వీడ్కొని లంకాప్రయాణో
న్ముఖుండయి హనుమంతున కిట్లనియె:

తో: రావణాసురుని లంకాపురమార్గము దుర్గము నటుగాన।
నేవిధమున మన మేగవలయునో యెఱుఁగుదు వే నీ వనిన॥ రా॥

వ. ఆంజనేయుం డిట్లనియె:

కేదార: రూపకము. (ఆడుదమా) వలె.

శ్రీరఘుకులతిలకా మీ రపుడున్ దీఱని నిద్దుర నుండుట గార
ణముగ దారెఱుఁగరు॥శ్రీరఘు॥ నేనెఱుఁగుదు గానన్, యానమనైఁ
యానిమిషములో నచటికి మానుగ మిము మఱి సేర్తును॥ శ్రీ॥ మన
మకరధ్వజునిఁ ఘనముగ మాయనుజుఁ డెక్క, ననునీ వెక్కనిపుడే
కొనిపోదుము॥ శ్రీ॥ ఈక్షణమున నరిగి రాక్షసులఁ వీక్షింతువు శిక్షిం
తువు మోక్షపురాధ్యక్ష లెమ్ము॥ శ్రీరఘు॥

వ. అని పలికిన నానందించిరి. హనుమంతుఁడు రాముని, మకర
ధ్వజుండు లక్ష్మణుని, మూపుల నెక్కించుకొని వచ్చిన మార్గంబుననే
క్షణకాలంబులో లంకానగరంబుఁ జేర్చిరి. మకరధ్వజుండు స్వరాజ్యభార
నిర్వహణంబు కొఱకుఁ జనియె; నంత—

క. శ్రీరామలక్ష్మణులఁ గని
యారవినందన-విభీషణాదు లమందా

పారమహానందంబునఁ
దేజె విశేషముగ సన్నుతించిరి భక్తిన్.

వ. రాముండును వారిని మిగుల సమ్మానించి యిట్లనియె:

కమాచ్: ఆదితాళము. (కరుణాల)వలె.

వినినారే మీరు! వినినారెమీరే! ఘనులైనవారు ననుఁ జేరి నారు! కొనిపోయినారు॥ విని॥ మైరావణుండు మటుమాయకాఁడు! ఐరావణుండు నతివిక్రముండు ॥విని॥ మాతోడఁబోరి మనుఁజంపఁ గోరి యేతెంచి తమపురి కెత్తుకొని చనిరి ॥విని॥ ఘన మోక్షగుండమున నిల్చియుండ నొనగూడె నండ హనుమంతుఁడ ॥విని॥

వ. లేకున్న దుర్గమమైన పాతాళలంకనుండి యాదుర్మార్గుల నిగ్రహించి క్రమ్మఱ రాఁగలుగుదుమా! అని నాగకన్యావృత్తాంతము మొదలు యావద్వృత్తాంతములు వివరించె. వారందఱు రామునిఁగొని యాడి హనుమంతుని శ్లాఘించిరి: అప్పుడు హనుమంతుండు—

తో. అసురులఁ బ్రోవఁగ నసురుల ద్రుంపఁగ నవతరించితిరి స్వామి।తమ కెవ రడ్డము దాకిన విడుతురె! దాసుఁడు సేసినదేమి॥ రా॥

వ. ఆరావణద్వయమును సంహరించిన రీతిగానే యిఁక నీరావణాసురుని రూపుమాపి లోకంబులుద్ధరింపుము! మహాప్రభో!

క. మైరావణు నైరావణు
శ్రీరాముఁడు చంపి సురలఁ రేగెనని సమా
చారము చారులు దెలిపిన
నారావణుఁ డరిగె శుక్రునారాధింపన్.

వ. దీనాననుం డగుచు రావణుండు కులాచార్యుండగు శుక్రుని చెంతఁ జేరి నమస్కరించి యనుచున్నాఁడు:

తో: ఒకదుఃఖము నా కొదవెను మునివర ప్రకటంబుగ రఘువరుచే। సకలబాంధవులు సచివులుఁ బుత్రులసమసిరి బలహీనతచే॥ రా॥

క. కావున నాకు జయం బిం
కేవిధమునఁ గలుగుఁ జెప్పవే గురువర్యా!
నావుఁడు శుక్రాచార్యుఁడు
రావణు వీక్షించి కనికరంబునఁ బలికెన్.

జంఝూటి: ఆదితాళము.

హోమముఁ జేయఁగ నీ విపు డోమనుజాశన యురువడిఁ బూనుము నియమముతో క్షేమముతో నే మంత్రము లుపదేశింతు సామగ్రులన్నియుఁ గూర్చి ॥హో॥ దివ్యమహా రథరథ్యంబులు దివ్యచాపమును దృఢసాయకములు సవ్యముగా సాఁగినను; హవ్యవాహనుఁడు మెచ్చి భవ్యముగ నిచ్చు నీకు ॥హో॥ అంతట నిన్నెదిరించెడు నంతవారు జగమం దెవ రుండరు; పంతమున బవరమునఁ గ్రుంతువు శ్రీమోక్షగుండకాంతుని లక్ష్మణుఁ గపుల ॥హో॥

వ. అని తెలిపి హోమమంత్రంబు లుపదేశించి చేయవలయు విధులు తెలిపి శుక్రుండు వోవ్వ్మ(?) నరావణుఁడు దర్వరగా వచ్చి లంకాద్వారంబులు దిట్టంబుగా మూయించి,

తో: పాతాళంబును బరువడి బోలిన లోఁతుగల్గు మందిరము యాతుధానపతి యటు నిర్మించియు నందు జేరెఁ దాఁ గరము ॥రా॥

వ. ఇట్లు జేరి గుహాద్వారంబున కొక్కరాయి యడ్డంబు వేయించి లోపల నిష్ఠాగరిష్ఠుండైన వేదోక్తవిధిగా ననలుఁ బ్రతిష్ఠించి మధు మాంసాజ్యాది ద్రవ్యములు చేకొని వ్రేల్చుచుండె. నాధూమంబు దివినిండిన గని విభీషణుండు రాముని జూచి,

తో: స్వామి రావణుఁడు హోమముజేసెడు వ్యోమవీధి నాలీల। ధూమము లేచెను! దురమునవాని నెదుర్కొన తేరఁటపోల॥రా॥

వ. కాఁబట్టి యది సాంగంబుగాకముందే వానరులచేత హోమంబుఁ జెఱిపింపు మన రాముండు మంచి దని యాజ్ఞవెట్టిన,

క. పదికోట్ల వానరులు స
ముద్రమున నటులంకఁజేరి మూసిన తలుపుల్
బదములను బగులఁదన్నియు
వదలక లోపలికి నేగి వారనియలుకన్.

తో. తురగశాలలను దూఱి కూల్చి రౌతులను గుత్తములఁ బొడిచి। కరిశాలలకును నరిగి మావటులఁ గరులను క్షణమున పడఁచి ॥ రా॥

వ. ఇట్లు కపులు లంకాపురంబునఁ దిరిగి బహుభంగుల భంగ పఱుచుచు వెదకుచున్న రావణుని పోఁబడి దొరకకున్న విభీషణుని భార్య సరమ హస్తసంజ్ఞచేఁ జూపినఁ దత్ప్రదేశంబెఱిఁగి యంగదుండు,

తో: గుహాకడ్డముగాఁ గూడియున్న శిలఁ గూల దన్నెఁ జూర్ణ ముగ। బహువేగంబున వానరాళి లోపలఁ జొచ్చిరి మొత్తముగ ॥రా॥

వ. ఇట్లు గుహాలోఁ బ్రవేశించి కన్నులు మూసికొని హోమంబు వ్రేల్చుచున్న రావణుంగని యంగదుని యనుమతిని వానరులుఁ జెలఁ రేఁగిరి.

చేగడ: ఏకతాళము.

చెఱిచివేసిరి చెలఁగి హోమమును॥ జెఱిచి॥ తరుచరు లందఱు దానవేంద్రు మ్రొట్టి॥ చెఱిచి॥ రావణాసురుఁడు రయమున వేల్వఁగ నావేళఁ జేకొన్న యాహుతులను లాఁగి॥ చెఱిచి॥ హోమగుండమున నున్న యజ్ఞేశుని దానుసమున వేతే తలగించి చల్లార్చి॥ చెఱిచి॥ ధర మోతుగుండేసు దాసులు రావణుఁ గరముల గ్రుద్దుచుఁ గాళ్ళతోఁ దన్నుచు॥ జెఱిచి॥

వ. బహుప్రయత్నంబులు సేసినను వాఁడు జలింపక నిష్ఠాగరి ష్ఠుఁడైయున్న నంగదుం డప్పుడు,

తో: మందోదరి వరమందిరమునకుఁ బురందరుమనుమండేగి। తొందర నొందుచు సుంధరి వగవగ ముందలఁ బట్టుక లాఁగి॥ రా॥

వ. రాక్షసస్త్రీ లందఱుఁ బెల్లుగా నేడ్చుచు మొఱపెట్టుకొనినను శోనీక మహాట్టహాసంబున గుహాలోపలి కీడిచికొనిపోయి రావణుని ముందరఁ జేర్చి యిట్లనుచున్నాఁడు:

గీ. రామునతిఁ జెఱబట్టిన రౌతువుగద!
రావణా, తెచ్చితిని నీదు రాణివాస
మిదిగో! విడిపించుకొనుము నీయేపుఁజూపి!
మఱుఁగు దఱుగులఁ దాఁగుట మగతనంబె!

వ. అని తూలనాడి పలుకుచు మందోదరిని విడువక వేధించుచున్న నామె భర్తను నాలింగనంబుఁ జేసికొని,

తోడిరాగము: ఆదితాళము.

దనుజేంద్ర, దిక్కు లేనిదాన నే నైతిని! వనచరుఁ డీడువఁగ వాసె నానుదుట బ్రహ్మ॥ దను॥ నాకూర్మిసుతుఁ డుండిన నాకింత వెత గల్గునా! నాకేశవైరి, మనల లోకులు నవ్వ నాయె॥ దనుజేంద్ర॥ చిచ్చొడి గట్టుకొన్న చెన్నున సీత నిటు దెచ్చిన పాప మురకదీఱునె వేధింపక॥ దను॥ శ్రీమోక్షగుండదేవు చేతను నోడి నీవు హోమము జేసి గెల్వఁగా మించి వచ్చినావా॥ దనుజేంద్ర॥

తో: మాయలు మంత్రము లాయగ్రజుతోఁ బోవెను సాగవుచాలు!! నీయుపాయములు నిలిపి రణంబును జేయఁ బొమ్ము కడుమేలు॥ రా॥

క. ఈహోమ మేల యిఁకఁ జనిఁ
యాహవమున రాముసాయకాగ్నులకును బూ
ర్ణాహుతి వగు; మథవా నై
దేహి నొసఁగి శరణుఁజొరుము దినకరకులునిన్.

వ. అని కఠోరంబుగాఁ బలికిన విని దశాననుండు రోషదందహ్యమాన మానసుండయి దీర్ఘనిశ్వాసంబులు వెడలఁ గన్నులు దెఱచి

భార్య పడిన బరిభవంబు జూచి చేతియాహుతులుఁ గ్రిందివైచి ఖడ్గంబు బూని,

తో: అట్టహాసమున నంగదుహస్తము నదరంటఁగ వ్రేయఁగను। దట్టున మందోదరిని విడిచి యాతఁడు మూర్ఛిలి యిలఁబడెను॥ రా॥

వ. అంత హనుమంతుండు కోపాగ్నులొలుక లేచి,

తో: కులిశనిభం బగు బలుముష్టిని పదితలలు నొవ్వఁ బొడువఁ గను,। అలిగి వాఁడు బయి కడరు నంతలోఁ, నంగదుండు దెలిసియును॥ రావణు తలలదరఁగ బొడువఁగ బీరమున వాఁడు ఖడ్గమున। నావా యుజ మఱి యంగదు గదతో నపుడు మోఁదె రోషమున॥ రా॥

వ. నల నీల గజ శతబలి మైంద ద్వివిద గవాక్ష గంధమాద నాదుల బరిఘ ముస లాంకుశ శక్తి ముద్గర తోమర గదా కుంతాది సాధనంబులఁ బొడువ, వారును రోషతామ్రనేత్రులయి కాళ్లఁదన్ని, బిడికిళ్లఁ బొడిచి, పండ్లతోఁ గఱచి, గోళ్ళతో బఱికి వాలంబుతో విసరి వ్రేసి వానిని నొప్పించి వేగంబున రామునిఁ జేరి యీవార్త దెలిపిరి. అంత—

క. భార్యకు ననె దశకంఠుఁడు
శౌర్యంబున నేను బోయి సమరమునోనర్
సూర్యకులులఁ బ్లవగేంద్రులఁ
గా్రర్యము బుటమార్చివత్తుఁ గమలదళాక్షీ!

వ. అట్లుకాని నాఁడు—

తో: రామునిచే రణరంగహతుఁడనైన రమణి మోక్షముం గందు। బాములఁబడుట స్వభావము పాపికి వలదుమానుమీకుందు!॥ రామ॥

వ. సీతను బొరిగొని నీ వగ్నిప్రవేశంబు చేయు మనిన, మందోదరి యిట్లనియె:

జంఝూటి: త్రిశజాతి.

బల వద్విరోధ మేల? పయిఁబడి పోవ మేల? బాలిసిరి పుత్రులెల్లఁ! బాలిసిరి హితులెల్లఁ! గల్ల గెలుపొందు టేఁక జెల్ల॥ బలవద్వి॥ శ్రీమోక్షగుండవిభుఁడు శ్రీపతి యగును జూడు! మా మేటిదోడ నూడు వేమఱు గడుగీడు మూడు! నామాట వినునేఁడు॥ బల॥

వ. నిన్ను వధించునిమిత్తమై యిప్పుడు దశరథసుతుఁడయి యయోధ్యయందు శ్రీరాముం డన నవతరించె. ఇది నిశ్చయంబు; కాదేని త్రిలోకవాసుల నొక్కపెట్టున మార్కొనఁ జాలినయింద్రజిత్తు లోనగు శూరుల జయింపఁగలుగునా! నీకును జయింపరాదు. వినుము——

తోడిరాగము: ఆదితాళము-(ఫరజు)వలె.

శ్రీరామునితో సరివా రెవ్వరు ధర॥ శ్రీ॥ దోరెను దాటకి; దోర్లైవిరాధుఁడు; మారీచుండును మ్రగ్గిస్రగ్గెధర॥ శ్రీ॥ ఖరదూషణు లే గతిఁ బట్టిరో! సోదరిపరిభవమును బరికింపు ధర॥ శ్రీ॥ అతికాయుఁడు మొదలైనకుమారుల గతి యేమైనది! కనుపడదా! ధర॥ శ్రీ॥ ఎవరిని బెట్టుక యేగెద వని కిఁక నవని మోక్షగుండాధిపుపై ధర॥ శ్రీ॥

వ. ఈ సారిపోయిన నీకు మరణంబు దప్పదు జరామరణంబులు లేకుండ మాతండ్రి నాకు వరం బిచ్చెను గాన, నేను సహగమనంబుఁ జేయ ననువుగాదు. వ్యర్థముగాఁ బగఁ బూని చచ్చుటకంటె——

తో: మనవిభీషణుని మర్యాదగ రమ్మని నీరాజ్యము గట్టు॥ చనువున సీత నొసంగి రాఘవుని శరణు జొరుము; చేపట్టు॥ రా॥

వ. అనుమానీయుని కొలువుచేయుటకంటె పరం బేదిగలదు. నిరుపాధికశాశ్వతమై కుంతసామ్రాజ్యం బేల వచ్చునని బోధించిన, భామినికి రావణుఁ డిట్లనియె:

క. నాకొడుకు లెల్లఁ గూలిరి!
నా కిరాజ్యం బి కేల? నగరంబేలా?
రాకొమరు శరణుఁ జొచ్చిన
నాకస్థులు నన్నుఁ జూచి నవ్వరె చెలియా!

వ. కాఁబట్టి నేను సీత నిచ్చిశరణుఁ జొచ్చుటలేదు. యుద్ధంబుఁ జేసి గెలిచెద. గెలుపు లేకున్న రామునిచేఁ జచ్చిముక్తిని బడసెద. నీవు జింతింపకు! తలగు మని రావణుండు యుద్ధసన్నద్ధుఁడయి, —

రావణుని మూఁడవయుద్ధము.

తో: ఇరువది కన్నుల నురుకోపాగ్ను లనేకకణములై రాల। చరణ ఘట్టనను ధరణి యదుర దిక్కరులు బెదరి కడు సోల॥ రా॥

వ. ప్రస్థాన భేరి వేయించి సకలాభరణభూషితుండయి కోటిధ్వ యఘంటికాసంభరిత దివ్యస్యందనారూఢుండయి బరశు ముద్గర ప్రాస భిండివాల గదా పరిఘాది సాధనంబులు ధరియించి యసంఖ్యాత రాక్షస దళంబులు నేల యీనినట్లుభయపార్శ్వంబుల నడవఁగదలి రణ భూమిఁ బ్రవేశించె. అయ్యవసరంబున—

తో: భూమిధ్రంబులు భూమీరుహములు బూని వానరులు దెచ్చి। తామసమున నాదానవసేనల తలలు వగులఁగా వైచి॥ రా॥

వ. గద్దించి మిన్ను బ్రద్ద లగునట్లు కేకలు వేయుచున్న వానరుల పయికిఁ గదిసి, ఖడ్గరోమ సర్పరోమ వృశ్చికరోమాగ్నివర్ణులను రాక్ష సులు నలుగురు భీకరంబుగా నూరొత్తి,

కమాచ్ రాగము : రూపకము.

ఎందుఁ బోక నిందు నిల్వుడీ! ముందర రిపుసందోహములం దోలిన చందముగా॥ ఎందు॥ పొందుగ మాముందర మీపందెంబులు పనికిరావు! చిందర వందరఁ జేసి పురందరముఖులందఱుఁ గన, ద్రుందింతుము నిందింతుము॥ఎందు॥ మోక్షగుండపతితోడను రాక్షసులు గెల్చుటకై యీక్షణమున వచ్చినార! రూక్షాక్షుల వీక్షింతుము శిక్షింతుము భక్షింతుము॥ ఎందు॥

వ. అని పలికి కసిమసఁగి బాధించుచుండిన, నాంజనేయుండు ఖడ్గరోముని, నంగదుండు సర్పరోముని, నీలుండు వృశ్చికరోమునిం దాఁకి,

తో: కడుభయంకరముగా యుద్ధంబును గావించి యనంతరము। వడిఁ జెడఁ జేసి ధ్రువంబుగ దనుజుల మడియించిరి తీవరము॥ రా॥

వ. తదనంతరము ప్రచండమూర్తి లేకీభవించిన మార్తాండు భంగి మండిపడుచు నగ్నివర్ణుండు నిజశరీరజనితాగ్నికణంబులచే వానరాటవుల దహించి మట్టుమాపుచుండినఁ గోపించి రాముఁడు——

తో: వరుణబాణమును వడిసంధించిన వాడియుడిగి దానవుఁడు, ధరణినిఁ గూలెను; దానిఁ గనుంగొని తామసమున రావణుఁడు॥ రా॥ దశవదనస్థితదంతఘట్టనముఁ దగ సలిపినమాత్రమున। దశదిశలు బ్రతిధ్వను లిచ్చె వసుంధర గంపించె భయమున॥ రామ॥

వ. ఇట్లు తన ప్రతాపంబు జూపి సింహనాదంబుఁ జేయుచు, రాముని కభిముఖంబుగాఁ దనరథంబును బఱపించి రావణుం డిట్లను చున్నాఁడు.

సావ—కీర్తన : రూపకము—(వేటాడు) వలె.

నాసరి యెవరు పోర॥ నాసరి॥ నాసరివా రెవ్వరు వినుః నాకమర్త్య పాతాళము లీసున నే విహరించితి; వేసరకయ వీక్షించితి॥ నాసరి॥ గరుడోరగ విద్యాధర గంధర్వాప్సర చారణ సుర గుహ్యకయక్ష నిశాచర కిన్నరవరులందును॥ నాసరి॥ కైలాసాచలమెత్తితి! శూలిని నే మెప్పించితి! పాలించితి లంకను బహుకాలం బజవరబలమున। నాసరి॥ మానవమాత్రుఁడ వీ వసమానబలుని నన్నెదురఁగ బూనుదువే! మోక్షగుండపురవల్లభ! వివరించిన॥ నాసరి॥

వ. అనిన, వానియవలక్షణ ప్రసంగంబునకు రాముం డేవగించి నవ్వుచు నిట్లనియె:

క. నేవినియే! యుంటిని మును
నావాలినిఁ గార్తవీర్యు నాహవమందుబలు
నీ వెదిరినట్టివిధమును
రావణ, చెప్పంగ వలెనె! రమ్మిఁక ననికిన్.

వ. అనినమాటలకు రావణుండత్యంతరోషసంభరితస్వాంతుండయి,

తో॥ భానుపంయికి జను స్వర్భానునిగతి భానుకులుని పయి కడ రి। దానవనాథుఁ డుదగ్రబాణములు దలగఁక వైచెను దొడరి॥ రా॥ అందుకుఁ బ్రతిసాయకంబులు శ్రీరఘునందనుఁ డటు వేయఁగను। జిందర వందరఁ జేయుచు దనుజుఁడుఁ జెలఁగుచు బైకొనఁ దగును॥ రా॥

వ. అప్పుడు దేవసారథిని మాతలినిఁ జూచి ఇంద్రుఁ డిట్లనియె:

హిం-కాఫి-రూపకము-(శివశివవి) వలె.

మాతలి! గనుమా! సీతాపతి యాతుధానపతివోరుట॥ మాతలి॥ భూతలమున రాము డుండ, నాతఁడు రథమందుండుట, నీతిగాదు నిశ్చయముగ॥ మాతలి॥ వినుమా యదనుస మన మలరఁగ మనరథమును గొనిచనుమా! మనకులుఁడగు మోక్షగుండ ఘనుఁ డల్లదె మనకొఱకై దనుజేంద్రుని దాఁకి పోరె॥ మాతలి॥

వ. అని తెలిపిన, మంచి దని యతండు దివ్యరథం బాయత్తంబు చేసికొని వాయువేగంబున్మించు తురంగంబులఁ బూన్చి, శీఘ్రంబున భూస్థలికి వచ్చి రాముఁ జేరి రథంబు దిగ నమస్కరించి యిట్లనియె:

తో॥ దేవరథం బిది దేవర, మీకై దేవేంద్రుఁడు బంపఁగను। దీవరమున నేఁ దెచ్చితి నిప్పుడె దీని నెక్కుఁ డింపుగను॥ రా॥

వ. దానవాధముండు రథస్థుఁడై యుండ దేవరవారు దిగువ నుండ ధర్మంబుగాదు. నేసారథినయ్యెద. దయచేసి యీరథం బెక్కి యీ దుర్మార్గునిఁ దెగటార్చి లోకంబు లుద్ధరింపుము. దేవా! మహానుభావా! అని వేడిన, శ్రీరాముండు —

తో॥ అలవిభీషణుని నుమతిఁగైకొని వలఁగొని యారథ మెక్కె। జెలగుచు నుదయాచలమెక్కిన రవివలె నేకడుఁ బెంపెక్కెన్.

వ. ఇట్లు దేవేంద్ర ప్రేరిత రథంబుపై శ్రీరాముం డెక్కి యుద్ధారంభ కుతూహలచేతస్కుండయి వింటనారిసారించిన నారవంబు

నకు జగంబులు గంపంబునొందె. అంత రామ-రావణ సంగ్రామరంగంబు దిలకించు తలంపున దేవ గంధర్వ కిన్నరాప్సరఃపన్నగ చారణ విద్యాధర కింపురుషయక్షగణంబులు విమానారూఢులై విలోకించుచుండిరి. అయ్యవసరంబున-

క. కరియును గరియును, వరకే
సరియును గేసరియు, జలధి జలధియు, మఱియున్
గిరియును గిరియును, దాఁకిన
కరణి ననదుగాక పోరఁ గడఁగిరి బలిమిన్.

కీర్తన: రూపకము. (వినుడీభూప) వలె.

రామ- రావణుల రణము భీమమై వేమఱుజూపట్టె! విభ్రాంతి నట్టె తామసములను నిద్దఱు సమబలముల నేమఱి జయకాంక్షలతో నెసఁగెన్ నిలువకఁ బెనఁగెన్ ॥రా॥

రాక్షసాస్త్రము రావణుఁడు వేయ, రాముని నది రయమునఁ గదియ, నక్షయ మగువైష్ణవాస్త్రముచే దానిఁ దక్షణమునన్ ద్రుంచెన్; దశరథ తనయుఁడు మించెన్ ॥రాము॥ అంతవాఁ డురగాస్త్రము దొడిగి పంతమున నేయ, బహువడి గదియ, వింతగ శ్రీరఘువీరుఁడు గరుడాస్త్ర మెంతయు నెక్కుడి వేసి వధించెన్, బీరమడంచెన్ ॥రామరా॥ కరిముఖాస్త్ర మాసురుఁడు సంధించి కర మొప్ప వ్రేయఁగా నది గదియ, వరమోక్షగుండనివాసుఁడు రాముఁడు నరసింహాశరంబునుదాఁ బఱపెన్, దానిని జిదిపెన్ ॥రామరావణుల॥

వ. కల్పాంత సమయమహాగ్ని చందంబున మంటలు మండుచు భయంకరాకారంబుగాఁ దనరు శూలంబుఁ గేల ధరించి గిరగిరఁద్రిప్పి రాముని జూచి జూచిఁ జూచుచు,

తో: శూలము వైచితిఁ జూడుము వచ్చెను గాలాగ్నులు గ్రక్కుచును । యూలములో నీయనుజుని నిన్నును నేలను గూలుతు నికను ॥రా॥

వ. అని పలికి శూలంబు వేసి సింహనాదంబుసేసె. అంత నా శూలం బగ్నికీలలఁ జిమ్ముచుఁ బైకి వచ్చుటం గాంచి రాఘవుం డఖండ రణపాండిత్యంబు మెఱయ,

శ్లో: పాకశాసనుఁడు బఱపిన శక్తిని భీకరముగ వేయగను ప్రాకటముగఁ జని పటుశూలంబును బ్రద్దలు సేసెను దగను ॥రా॥

వ. అప్పుడు రావణుండు గనులయందు విస్ఫులింగంబులు రాల వింశతిభుజంబులుఁ జఱచుచు మహోగ్రసాయకంబులు పెక్కులు వైచి సారథిని హయంబుల నొప్పించి కేతనంబు ఖండించి మఱికొన్ని బాణంబులు రామునిపయి వైచిన వాని ధనుర్విద్యాసామర్థ్యంబునకు రాముం డచ్చెరు వొందుచుండ, నింతలో నగస్త్యమహాముని వచ్చె. ఎటులనిన,-

సురటురాగము: ఆదితాళము.

భజామి శ్రీరామమ్ మనసా భజామిరామ్ భణ్డన భీమమ్ ॥ భజామి ॥ నిజదాసమనోమ్బుజవరధామమ్ సుజనజపిత భాసురనామమ్ అజ రుద్రార్చిత మసురవిరామమ్ ॥భజా॥ అక్షయ మమలమనాద్యమ్ నారాయణకవిరక్షమ్ యతిపక్షమ్ మోక్షకృణ్డసత్సుర వరదక్షమ్॥భజామి॥

వ. ఇట్లరుదెంచి యగస్త్యుండు శ్రీరామునిఁ గాంచి యిట్లను చున్నాఁడు.

క. విజయార్థియైన మనుజుఁడు
నిజముగ నాదిత్యహృదయ నిర్మల మంత్రం
బు జపించి యుని యొనర్చిన
సుజనావన జయముఁగల్గుసూ ! నిక్కముగన్.

శ్లో: కావున నీ వటు గావించినయెడ, రావణుఁ డని మొనఁ దెగును; ఆవల కార్యము లన్నిదీఱు భువనావళికిని మే లగును ॥రామ

వ. అని పలికి శ్రీరామమూర్తికి సౌరమంత్రం బుపదేశించి తదనుష్ఠానవిధానంబులెల్ల బోధించికుంభజుండు యథేచ్ఛంజనియె. అంత

తో: ఆయగస్త్యముని యుపదేశంబున నరుఁ-మంత్రరాజమును ।
బాయక మదిని జపంబుఁజేసి రామభద్రుఁ డొందె దేజమును॥రా॥

వ. అంత రాముం డత్యంతపరితాపంబునఁ బ్రళయకాలాభీల జాజ్వల్యమానమహానలంబు చందంబున వేఁడి చూపుచుఁ బ్రచండ మార్తాండమండలమయూఖకాండోపమకాండమ్ము లఖండమ్ముగా బఱపినఁ, బ్రతివేయ నోపక నిర్విణ్ణుండయి యున్న రావణుఁ గాంచి రాముం డిట్లనియె:

బేహాగ్ : ఆదితాళము - (పోనియ్య)వలె.

చూపుము చూపుము నీవడి । యింకఁ జూపుము! ఓపికతో ఘోరరణనైపుణిగలవాఁడ వయినఁ॥ జూపు॥ బాపురె నీపురాకృత పాపము నాదృష్టిపథము దాపున జేరిచె నిన్నుఁ బాపము! వేవేగ మత్పరితాపము గోపము నీదురూపము మాపెదఁగాక॥ చూపు॥ బెంబడి చేష్టలుడిగి యుండనేల? గుండెగల మగండ వయిన, రమ్ము తీవ్రకాండములు పఱపి తలపండు దుల్చుకున్న మోతుగుండవాసుఁడను గాను॥ జూపుము॥

తో: వారిని వీరిని పడిగెల్చితి నని వదరుచునుంటివి గదరా !।
యూరక నిటు నిట్టూర్పులు బుచ్చుచు నుండ నేల బైకొనరా॥ రా॥

క. మము డాగురించి సీతను
బ్రమదంబునఁ దెచ్చినట్టి పందెంబులుని
త్యము బచరించిన ఫలమే!
సమయం బిది! చూపు నీదు శౌర్యము నాపై.

శంకరాభరణము : చాపుతాళము - (మేలైన)వలె.

ఉండు నీకండలుఁ జెండి భూతములకుఁ బండుగఁ జేసెదను ! నం డగఁ! దిరిమూర్తు లనడ్డమగుచునిలిచిన నైన విడువను నిను॥ ఉం॥ ఆయజు మెప్పించి యధికమా బలమును నాయువుఁ బడసినావు! మాయావిధం

బులు మఱినేర్చి దిక్కులు మూర్కొని గెలిచినావు॥ ఉ॥ రమ్ము మోక్ష గుండరనుండ నగు నేను రణమున నిను మర్దింతును! సమ్మతిగాకున్న జనకజ దెచ్చి శరణుజొరను కాతును॥ ఉ॥

వ. యుద్ధంబుఁ జేసి జయించుట యొండె, చచ్చుట యొండె కాక, యిట్లలతింబోలె నిర్విణ్ణుఁడ వయియుండుట రణధర్మంబా! ప్రాణంబుల పయి యాసయున్న త్వరగా సీతను దెచ్చి నా కిచ్చి శరణుజొచ్చును. రక్షింతు. అని పలికిన వాక్యము లగ్నిసమంబులై తనను గాల్చిన మహా గ్రహంబునొంది పదఘట్టనంబుఁ జేసి యాతఁడుఁ గఱచుచు రావణుఁ డిట్లనియె;

కీర్తన : ఆదితాళము - (మాతామహు)వలె.

బలహీనుల రాక్షసులఁ బట్టి కొండఱను ద్రుంచి గెలిచితి నను కో బోకుము! ఓరామచంద్ర, తెలిసి వచ్చి నన్నుఁ దాకుము॥ బల॥ లావున గంధర్వ యక్ష దేవతాదిక్పాలకుల చేత జెడఁగొట్టినాఁడను; ఓరామచంద్ర నీ వనఁగ నెంత నాకును॥ బల॥ మోక్షగుండవాన, సీత మ్మును నిన్నుఁ జంపిగాని దీక్షతో లంకకుఁ జేరను; ఓరామచంద్ర, యీ, [illegible]తిఁ గూల్పక మానను॥ బల॥

వ. అని పలికి దిగంతంబు లల్లాడునట్లు పెల్లున నార్చి పెక్కుసా యకమ్ముల రఘురాముని బొదివిన రాముండుఁ గోపించి,

పంచచామరము.

సురాదులన్ జయించినట్టి చొప్పుగాదు నిన్ను నీ
ధరిత్రిఁ గూల్పఁ బుట్టినాఁడ; ధాత యిచ్చినట్టి యా
వరంబులెల్ల నీ రొనర్తు వచ్చె నాదుబాణముల్!
భరించి నిల్వు పాఱిపోక, పత్త్రికంఠ, మెచ్చెదన్.

వ. అని పలికి, తాటకమథనకాలమందు విశ్వామిత్రుం డిచ్చిన సాయకంబులు దలంచి పుంఖానుపుంఖంబులుగా బ్రయోగించిన నిలువ రింపలేక రావణుండు మూర్ఛిల్లినఁ గని,

తో: వారక సుర లంబరమున నవ్వుచు సారెకు హేళన సేయన్।
సారథి రథమును సమరభూమికిని దూరముగాం గొనిపోయెన్॥ రామ॥

వ. అంత గొంతవడికి రావణుండు మూర్ఛదేఱి సారథిం గని యిట్లనియె:

తో: 'ఓరీ! రాముం డురువడి నవ్వంగ సారయశము కొఱవడంగా।
తేరుదూరముగం దెత్తురె!' యనవుండు, తెలిపె సారథి వినయముగా॥ రా॥

క. రథి సంకటంబుం గని సా
రథి రథము మరల్చు టెల్ల రణధర్మం; బా
విధ మనుసరించితిని; న
న్నధిపా, రిపు పక్షపాతి ననితలపకుమా!

వ. అనిన, వాని వివేకంబునకు మెచ్చి, మరల రథంబును రాముని పైం బఱపించి, త్రిలోకకంటకుండు విశేష భయంకరంబుగ—

అరభిరాగము : ఆదితాళము – (కొలువైయు)వలె.

విడిచెర బాణములు! శ్రీరామునిపయి॥విడిచెర॥కడుకోపాగ్నులు వెడలిజగంబుల కుడుకు బుట్టింపంగం జిడుముడిపాటుతో॥ విడిచెన్॥
ప్రధనరంగమున బలముకు గణియించి వివిధంబు లయినపృథుశరములు ధనువున సంధించి, యాకర్ణాంతం బధికబలంబున నల్లెబిగియించి పే రుగ్గడించి, రథ హయ సారథులను గుఱిగాంచి, రౌద్రము మించి॥విడి॥ శివిని దిశలం బ్రతిధ్వను లీన, నంతకుండో యనం, దావెలసియుం గోదండము ద్రెవ్వ, శ్రీమోతుకుండదేవుని దేహము గడువడి నొవ్వం, దనసారథియు 'రావణ సై' యని రయమున నువ్వం, బగవారు గ్రువ్వ విడిచెర!

వ. ఇట్లు విజృంభించి రావణుండు బాణవృష్టిని ముంచిన, రాముం డతిరోష కషాయితాత్ముండయి,

తో: ఇంద్రుని పంపినవింట సాయకములెక్కు-వెట్టి వ్రేయుచును।
నింద్రవైరియే పెల్ల నడంచె నాయినకులుండు డాయుచును॥ రా॥

వ. వీరరసావేశంబు వెల్లివిరియ రావణుం డిట్లనియె:

పంచచామరము.

పరాక్రమంబుఁ జూపునంత బంటువా! నిలింపులక్ష
దారంబులందుఁ దోలినట్టి దోర్బలుండ రావణా
సుపుండ సన్నిహుఁగ వేమొహూపి చెప్పినాఁడ నీ
తరంబుగాదు యుద్ధమందుఁ బోఁకలేవు మానవా!

వ. అని పలికి,

తో: కరవాలంబులు గదలు చక్రములుఁ బరిఘలు ప్రాసాదులును। వరశక్తులు రావణుఁడు వైచెఁగా వచ్చెజనపుమోత్రలును॥ రా॥

రామ-రావణసంవాదము.

జంఝూటి: రూపకము.

రామ-అర్ధచంద్రబాణ మిదో వ్యర్థముగాదు! సార్థకముగఁగాక నిన్నుఁ జంపకపోదు॥ అర్థ।

వ. అని ప్రయోగించిన యర్ధచంద్రబాణంబు జని రావణుని రథకేతు విలఁ గూలిచె. (అంత రావణుఁడు గనలి.)

రావ-పార్థివేశ, నాదుబాణపఙ్క్తి కోర్వవమా! స్పర్థమాని యెచటికేఁగిన సరగబోలుమా! ॥ పార్థి॥

వ. అని పలికి కొన్ని ఘోరనారాచంబుల రథరథ్యసారథులపై వైచిన, నవి ప్రయోజనంబులు గాకపోయె నప్పుడు.

రామ-రాక్షసేంద్ర! వట్టిమాటలురజ్జులేలరా! కక్షమాని శరణుజొరుము కాతుఁ గరుణతో! రాక్ష॥

రావ-మోక్షగుండ నగరవాస కక్షతోడను ఈక్షితిపై నిన్నుఁ గూల్చకేను విడను॥ మోక్షగుండ।

వ. అని పలికి రావణుం డుద్దండకాండంబు లఖండంబుగాఁ బఱపినఁ జూచువారికి నద్భుతంబుగాఁ దోఁచె. అంత రాముం డలుకరెట్టింపఁ బ్రళయకాలానల-నిభంగి పొంగి యానీచుని దెగటార్చువాఁడై.—

తో: నిశితసాయకము నేర్పున నటుసంధించి వేడ్క గురిగాంచి। దశకంఠంబులుఁ దద్వింశతిహస్తములు ద్రుంచె మోదించి॥ రా॥

క. శరచాపముసల ముద్గర
కరవాలచయంబు లమరఁగా నటు వింశ
త్కరములు గిరీటయుతముగ
శిరములు పది మొలిచె మగుడఁ జిత్రముగాఁగన్.

వ. అప్పుడు రాముం డద్భుత వీరరసంబులు బెల్లుబ్బ పాఱ శర సంధానంబుఁజేసి మరలఁ గర-శిరంబులు ద్రుంచె. అవిక్రమ్మఱ మొలిచె. అంతట రాముండు కోపించి నిలుపోపనీక,

తో: కరములు శిరములు గనుఁదీవ్రభయంకరముగ నగణితము గను। అతిముతె ద్రుంచిన నవి యెప్పటివలె మరల మొలుచుచుండ గను॥ రా॥

వ. రావణుని తెగిన కరశిరంబులు మెండుగా భూనభోమధ్య భాగంబు నిండె. అప్పుడు——

తో: రామబాణహతి రాలుతలలు బీరము విడనలయవు చెడవు। వేమరు వాఁడవు విన్నవోవు కడువిలపింపవు వెతపడవు॥ రా॥

వ. ఇట్లు శరపరంపరలు పఱపి రాముండు కరశిరంబులు దెగ ద్రేయుటయు, నవి క్రమ్మఱ మొలచుటయు, నేర్పరింపరాక చూపరుల చూపులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండ, రామ-రావణయుద్ధంబునకు రామరావణయుద్ధంబే సమంబుకాని యన్యంబు సరిపోల దని దేవతలు ఆనందించిరి. రాముండు రణంబు నిలిపి తనమనంబున——

గీ. ఏ డహోరాత్రములు వీనితోడఁ గదిసి
యుద్ధ మొనరించినాఁడఁ బ్రసిద్ధముగను
జావడేయుక్తి చేతను! జేవఁ జెడడు!
తలలు ద్రుంచినఁ గ్రమ్మఱ మొలచునకట!

కీర్తన : రూపకము—(కాలికి) వలె.

ఈతనిఖండించుమార్గ మేది తోఁపదు! యీతఁడెంతశూరుఁడో యిఁకేమి చేయుదు॥ నీతని॥ చేతులు ఖండంబులుగఁ, జేసి రోసితిఁ ! గోతగా శిరంబు లెల్లఁ గోసి రోసితి॥ నీతని॥ ఈసుతో మర్మంబులెల్ల నేసి రోసితి ! గాసినొంద బాణపజ్క్తి లేసి రోసితి॥ నీతని॥ మోక్షుగుండ నేత నయ్యె రాక్షసేంద్రుని కక్షగట్టి తుంప జేతఁగాకయుంటిని॥ ఈతని॥

వ. అనితలపోయుచుండినరాఘవేంద్రునిఁగనివిభీషణుండిట్లనియె:

తో : నలినగర్భువరబలమున నీతని నాభియందు నమృతంబు। గలదు కుండలా కారంబుగ నది పొలియకున్న నిక్కంబు॥ రా॥

క. రావణుఁడు బొలియకుండును
గావున, దన్నాభియందుఁ గలయమృతంబున్
బావకశరమున నేయుము
తీవరమున నతఁడు జిక్కి తెగుఁ దత్క్షణమున్.

శహాన : ఆదితాళము—(తలపైని) వలె.

మనుకులాంబుధిసోమ, రణరంగభీమ, పావనసురవినుతనామ, రామరామ, దనుజగర్వవిరామ, అనలాస్త్రమున నాభి। యమృతంబు నింకించి వెనుక నాతని కరములు। రామ రామ ! దునుము వాని శిరములు॥ మను॥ పదపడి నూటతొమ్మిదిమాఱు లారీతిఁ జిదిమి వేసిన మీఁదను రామరామ। యుదయింపకయమానును॥ పిదప మోక్షుగుండసదన, నీచే దశ। వదనుఁడు ధరగూలును రామరామ ! ఇది వాని మర్మమగును॥ మనుకులాంబుధి॥

వ. అని తెలిపిన రాముండు దేజి విభీషణుని వినయవిజ్ఞాన విశ్వాసభక్తిభావంబులకు నాత్మ మెచ్చి విల్లు సారించి,

తో : అడరుచు నాగ్నేయాస్త్రము వింటను దొడగి లాగి వికవగను। గడువడి నాభినిఁగలయమృతంబునుగాగ్రింగించెను వేగడవఁగను॥

తా॥ పిదప నూటతొమ్మిది సారులుగా జిదిమెను గర శిరము
తదనంతర మొకతలయు రెండు హస్తములుఁ దక్క నన్నియును

వ. మరల మొలవకుండ నిలిచి పోయె. తెగిన తల
కాలు రక్తంబుచేఁ దడిసి రక్త సిక్త శరీరుండయి రావణుం డు
అరుణుని యరుణచ్ఛాయచే నావరింపఁబడిన యస్తాద్రిపయిఁ
భానుబింబంబురీతి రావణదేహంబుమీఁద యొంటితలయొప్పె.
రావణుండు రోషభీషణుండయి విభీషణుని జూచి యిట్లనియె:

నాటకురంజి : రూపకము—(సీతజాడ) వలె.

ఓరి ద్రోహి! యోరి పాపి! యోరి నీచాత్మక! యేరా
క్రూరకర్మములఁ జేయ ధారుణి బుట్టితివిర॥ యో॥ కోరి పగ
మఱుఁగుఁజేరి కొల్చుచుంటి వధమ! యేరికెఱుక లేనికుర్మ
జేయ నిది ఘనము॥ యో॥ మంచిది శ్రీమోతుకుండ! మా
వెంట నిను దుంచివేతు రణములోన దోర్బలమునఁ గనుము
నోరీ॥

వ. అని నిష్ఠురంబులాడి భయంకరాకారంబగు శక్తిని విశ్వ
పయి వైచిన, నదియుఁ గాలాగ్ని చందంబున మంటలు గ్రి
వచ్చుచున్నఁ గని రాఘవుండు,—

తో: నడుమనె బహుబాణముల నేసి తానణఁకెను
రాముండు।గడువడి నదిగని కనలుననార్చుచు గదిసెను దశకంఠు

వ. అన్ని శరశిరంబులుగల లావెల్ల రెండుకరంబులు
శిరంబునందు నిండి తనరారఁ బ్రళయగాల విజృంభిత విలయకా
నుంబోలె మండిపడుచు రామునిపైఁ గవిసి,

క. శరములఁ బ్రాసంబుల ము
ద్గరముల ముసలములఁ గదల ఖడ్గంబులఁ దో
మరముల శక్తులఁ బరిఘుల
నఱుముచు వ్రేయుచును బొడుచు చొప్పుగ నడరెఁ

వ. ఇట్లడరి రామ - లక్ష్మణ - విభీషణులను దోఃకమూఃకలను బహువిధంబులఁ గాటించుచు ససాధ్యుండయియున్న రావణుని యాటోపంబునకు భయపడి మాతలి రామున కిట్లనియె :

కాఫి : ఏకతాళము—(ఈశరాసనం బసా) వలె.

ఇంతసేపు వీని నిల్ప నేల రాఘవా! పంతమునఁ జంపివేయ వలదె రాఘవా!॥ ఇంత॥ మొలచునేమొ మగుడ వీనితలలు రాఘవా! చలమున నీవింతలోనె చంపు రాఘవా॥ ఇంత॥ ఈకిరాతకుండు దెగిన నింక రాఘవా, లోకములకు మేలు గలుగు గాక రాఘవా॥ ఇంత॥ చెండుము బ్రహ్మాస్త్ర మేసి చెలగు రాఘవా! యుండఁదగడు వీడు మోతుగుండ రాఘవా!॥

వ. అని మాతలి పలికిన జగదభిరాముండగు రాముండు శస్త్రాస్త్ర విద్యావిశారదుండు కావునఁ బ్రహ్మాస్త్రంబు సంధించుట కిదియ సమయంబని తలఁచి గాధేయ సవనసంరక్షణకాలంబున నతం డిచ్చిన యక్షయ బ్రహ్మాస్త్రంబును దలంచి తదావాహనంబుఁ జేసికొని మంత్రపూర్వకంబుగా వింటను సంధించి ప్రత్యాలీఢ పాదుండయి నిలిచి నిండార దిగిచి విడచె. అది చని,

సురటరాగము: ఆదితాళము.

స్ఫుటంబుగను బెటపెటార్భటుల దిక్తటంబు లార్వగను దన యుత్కటంబు జూపుచను ॥స్ఫు॥ కులాచలంబులు జలింప జలధులు గలంగి కడు పోలఁగ దహనస్ఫులింగములు రాలఁగ ॥స్ఫు॥ మహోల్కలాదవఁగ గ్రహంబు లురులఁగ విహాయసము వగులన్ బెల్లుగ మహీతలం బగలన్ ॥స్ఫు॥ జగత్కంటకునిఁ దెగించు మని సురలగణ్యముగ వేడన్ (శ్రీ) మోతుగుండపతి సూడన్ ॥స్ఫు॥

తో: రావణ దనుజుని ప్రాణంబులు గొని రయమున భూమికిఁ జొచ్చి। శ్రీవెలయఁగ రంజిల్లి రాము పొదిఁ జేరెను గ్రమ్మఱ వచ్చి ॥ రా॥

వ. ఈ ప్రకారంబున శ్రీరామకర నిర్ముక్తామోఘ బ్రహ్మాస్త్రంబు ఇంద్ర యమ వరుణ కుబేరాదులకైన భేదింపరాని రావణుని మర్మంబులు భేదించి ప్రాణంబు లాహుతి వేసికొని నీకూతుఁ జెఱగొన్న వానిఁ జంపినా నని భూదేవికి చెప్పబోవుచున్నదో యనునట్లు భూమిం దూఱి మరలిరాముని తూణీరంబు జొచ్చె. ఇట్లు కులిశధారాహతిం గూలుకులశైలంబుం బోలె రావణుని దేహంబు భూమిపయిఁ బడిన మాత్రంబున,

తో: క్రుంగె దిక్కరులు గ్రుంగె గూర్మపతి గ్రుంగె భుజంగ విభుండు। గ్రుంగెఁ జరాచరకోట్లతోడ నీకుంభిని యెల్లను మెండు॥ రా॥

కీర్తన: ఏకతాళము (ముకుగు) వలె.

రావణుండు రణములో ధరాతలింబడ దేవతూర్యరవము లలరె దెసలఁ బనువడ బోరున ॥రా॥ అసదుగాక రాముమీఁద నాటరంబున గుసుమవర్షములు సురలు గురిసి రింపున ॥రావ॥ తెలివినొంది దిక్కులెల్లఁ జెలఁగుచుండెను! మలయవాయువీచెను బరిమళము నిండను ॥రా॥ దీక్షతోఁ ద్రైలోక్యవాసు లక్షయముగను మోక్షగుండవాసు నకును మ్రొక్కులిడఁగ॥రా॥

వ. అంత శ్రీరాముండు విల్లెక్కుడించి సౌమిత్రిచేతి కిచ్చి దేహ పరిశ్రాంతికొఱకు నొక్కచో విశ్రమించె. అప్పుడు రణభూమిని పడియున్న రావణుని కళేబరంబుఁ గని విభీషణుండు డగ్గరి చింతాక్రాంతు డగుచు,

తో: ఆహవముల దేవారులకును భయ మావహింపఁగాఁజేసి। బాహుశాలివగు నీవు ఘూకముల పాలైతివిగా రోసి ॥రా॥ కుసుమతల్పమునఁ గూర్మి బండునీ కోమల మగు దేహంబు। అసువు లెడలి యీ మసనపు టాలను నడలి బడితె నిక్కంబు ॥ రా॥

క. నవరత్న స్థగితంబై
రవికోటిసమప్రభా విరాజిత మగుచున్

శవణించు దశకిరీటము
లవనీతలమందు బడఁగ నాయె నయారే!

ముఖారి: ఆటతాళము (అయ్యా మీ) వలె.

అన్నా విన వైతి వన్నా! నాహితములు ॥అన్నా విన వైతివి॥ యెన్నో విధముల నే విన్న వించుచునుండిన నాహితములు ॥ అన్నా॥ సీతను దెచ్చుట చేటుతప్పదని సీతోను వివరించిన నాహితములు ॥అన్నా॥ వలదు రామునితోడ వైరమనుచు మును పలుమాఱు బోధించిన నా హితములు ॥అన్నా॥ నీమనోగర్వంబు నీకిట్టిగతిఁ దెచ్చె! నే మని శోకింతును! నాహితములు ॥అ॥ మోక్షగుండేసుఁడు సాక్షాద్విష్ణుం డగు వీక్షింపు మని తెల్పిన నా హితములు ॥అన్నా॥

వ. ఇట్లు విభీషణుండు శోకించుచుండ హతశేషరాక్షసులవలన నీవార్త దెలిసి మందోదరి మొదలగు దనుజకాంతలు శోకావేశంబు వెల్లివిరియ వేగంబునఁ బానుపుపయినుండి దుమికి,

తో: అడుగులుఁ దడబడ హారములూడఁగ నడుములు వడి నసియాడ! జడ లూడి శిరోజములు మూపుపయిఁ బడి యట్లు నిటు వ్రేలాడ ॥రా॥

వ. కరమ్ముల బొమ్ముమోదుకొనుచు నేడ్పుల రవంబులు నింగిముట్ట లంకాపురంబు వెడలి శకలంబులయిన రథంబులును, భిన్నంబులయిపడిన మదదంతావళంబులును, దెగిపడిన తురంగంబులును, జూర్ణంబులయిన గదా ముసల ముద్గర ప్రాసాద్యాయుధచయంబులును, తెగినచేతులును, నొగిలిన మూతులును, ఖండంబులయిన శిరంబులును, దునకలయిన పదంబులును, దుండెంబులయిన మాంసపిండంబులును, గలిగి తొలఁగఁ ద్రోయ రాకుండ భూత బేతాళ ప్రేత పిశాచ శాకినీ ఢాకినీ కాక ఘూక శ్వాన జంబుకాదులు, రక్త మాంస మేదో మజ్జాదుల నిండార యారగించి తృప్తిబొంది, రాము నగ్గించుచు నృత్యంబా

ర్పుచుండ భయావహంబై యున్న రణరంగంబుం జొచ్చి, క్రమంబున రావణుం డున్న దెసకుం జేరి, నిశ్చేష్టితుండై యిలంగూలిన జీవితేశ్వరుని పయిబడి, మందోదరి—

ఫీల్ : అటతాళము.

హా రాక్షసేశ్వర ! హా జీవితేశా ! హా రణాలంకార ! హా వీరవర్యా!॥హా॥ గడగడ నినుం జూచి వడకు దిశాపతు లుడువీధి నుబ్బుచు నున్నారు నేఁడు॥ హా॥ కట్టా! యుద్ధములకుం గాలుద్రవ్వేడు నీకిట్టిదుర్దశ వచ్చె నేమందు విధిని॥ హా॥ అతులితభోగము లందించి యిపుడు వెతల పాలుజేసి విడిచి పోయితివా॥ హా॥ పోతుగుండేశుని ముట్టడింపకుము; కక్ష వద్దని తెల్పఁగా లేదా నేను॥ హా॥

తో: నరుడు గాఁడు శ్రీధరుఁడు రాము డని, నయముగఁ దెల్పిన వినక। దురమున నాతనితోఁ బోరియు నీ ధరణి దుల్లితివిగాక॥ రా॥

వ. సురల కయిన దేఱిచూడరాని లంకకు హనుమంతుం డొక్కఁడు ప్రవేశించి, జనకజను గాంచి, వనంబు వెఱికి, లంకఁ గాలిచి చనుచున్న నేమిచేయ నేరక పోయితివే! యంతట నైనఁ దెలియవైతివి గదా! ప్రాణేశ్వరా !

క. ఖరదూషణాదిరాక్షస
వరులను ఖండించినట్టి వార్త దెలిసి నే
వెఱతు నది మొదలుగా మది
వెఱవక ధరఁ గూలి తీవు విక్రమధుర్యా !

వ. పతివ్రతాశిరోమణియగు సీతను చెఱఁ దెచ్చిన పాపంబు నిన్నింతచేసె. చేసినకర్మ మనుభవింపక నెంతవారి కయినఁ దప్పునా ! మనోహరా !

ముఖారి : ఆదితాళము—(నేమము) వలె.

దిక్కులేనిదాన నైతిని హా! యెక్కడఁ బోదు నింకను! రావణ!॥ అక్కడ పుత్రకు లందఱు దొర్లిరి! గ్రక్కున నీవు బడితివి! రావణ! ॥

మయుఁడును నాఁడనఁడు, నగడప్ప నీ వని నాది గర్వమొందుచుంటిని ! రావణా! ॥ మృత్యువునకు నీవు మృత్యువై యుండి, యిపుడు మృత్యువు వాతం బడితివి ! రావణా!॥ ధారుణి మోక్షగుండధాముని పైనఁ గొన్న వైర మీగతినఁ దెచ్చెను! రావణా! ॥

తో: అనినిపుడుం డగువిభీషణున కతులసౌఖ్యములు గలిగె !! వనితామాత్సర్యడ వైరసీకు నిట్లవని దౌర్బల్యంగాఁ గలిగె॥ రా॥

వ. "సీతామోహాంధకారంబు నీకన్నులం గప్పె ! నిన్ను గట్టుటకుఁ దాఁ ఘోష సేసి యమ్మకొన్నట్లు సీతను దెచ్చితివే ! కాని కుల దాక్షిణ్య మోహ గుణగణాభిమానంబుల సీత నాతో సరిబోలునా! ప్రాణ నాథా," యని బహువిధంబుల విలపించు మందోదరి పదంబులవారిలి కన్నీరు మున్నీరుగాఁ గార్చుచు విభీషణుండు —

కీం. తోడి : రూపకము.

రామునీమునీ, కాలకర్మమీ మని వేమరు దుఃఖింతు నింక వెలసె వైరమా॥ రా॥ ఎన్నిగతులను జెప్ప, నెఱుఁగ డాయెను! నన్ను గాఱు లాడి సభలోఁ దన్ని పంపెను॥ రామునీ॥ దండిపీరుఁడై రణోద్దండశూరుఁడై యుండియు నీ గతి మోక్షగుండ దీప్రచే॥ రామునీ॥

వ. అని బహువిధంబుల దుఃఖించుచున్న విభీషణునకు రాముం డిట్లనియె:

తో: వలదు విభీషణా, నీకుపుడు దుఃఖము! వనితలశోకము మాన్పు! విలపించుటచేఁ ఫల మేమున్నది తలఁపున ధైర్యము బూనుము॥ రా॥

వ. రావణుండు సామాన్యుండు గాఁడు. సురాసురుల కజేయుండై సకల సుఖంబులు బాహుకాలం బనుభవించె. కొదవ యేమి ! నిత్యశరీరంబు స్థిరంబుగా నుండునా! యతండు కృతార్థుండు! గాన ధైర్యం బవలంబించి యిటుల రమానులందఱు సహించిరి గాన నీవే యగ్నిసంస్కారాది విధులాచరింపుమన విభీషణుండదరిపడి యిట్లనుచున్నాఁడు.

తో: ఈ కష్టాత్మం డెక్కడి మగ్రజుఁ డెక్కడి శమ్ముఁడనేను! । ఈకలుషాత్ముని కేటి విధులు! వీనిఁ దాఁకిన దోషం బగును॥రా।

వ. మీ భార్యను జెఱదెచ్చిన దుర్మార్గునకు సంస్కారంబు గావలెనా! కంకగృధ్రాదులు బీఁకి భక్షించుటయే సంస్కార మనిన, రాముఁ డునవ్వి యిట్లనియె,

తో: పూర్వవైరములు బొలిసిన పిమ్మటఁ బూన దగదు; రణమందు। నుర్విని గూలుట నొప్పి ననఘుండై యొనరజేయు విధు లిందు॥

వ. అని యాజ్ఞాపించినఁ జిత్త మని లేచి విభీషణుండు వసితల నూరడించి, యగ్రజాదుల కగ్ని సంస్కారంబులు సేసి, స్నానం బాడి, తిలోదకంబులు విడిచి శుద్ధుండై వచ్చె. అంత రాముండు లక్ష్మణున కిట్లనియె:

కీర్తన: ఏకతాళము. (రామమంత్ర) వలె.

వినుము సోదరా! నీవుఁ జనుము సోదరా! మనవిభీషణునకు లంకఁగట్టు సోదరా! ॥ విను॥ అన్న తఱిమిన, నితఁడు నన్నుఁ జేరినఁ, బన్నుగ శరణంబొసంగియున్న విధమున॥ విను॥ సరసుఁ డగుటను మన శరణు జొరుటను, ధర మోక్షగుండదేవు కరుణ గలిగెను॥ వినుము॥

వ. అని రాముం డనుజ్ఞ యిచ్చిన మంచి దని లక్ష్మణుండు విభీషణునిఁ దోడ్కొని లంకకుఁజని వనచరులచేత సముద్రోదకంబు దెప్పించి శుభకాలంబున,

విభీషణు బట్టాభిషేకము.

తో: వారిమంత్రులును వారిబంధులును వారిపురోహితవరులు। జేరి చూడ నభిషేకము జేయించెను విభీషణున కపుడు॥ రా॥

వ. ఇట్లభిషేకము జేయించి, సింహాసనాసీనుం జేసిలక్ష్మణుండు,

క. శ్రీరఘురాముని చరితము
సారసహిత కైరవాప్తసమ్యగ్గతులీ

ధారుణి వఱలెడు నంతకు
వారక నేలుమువుగాతఁ బౌరహితముగా.

వ. అని దీవింప విభీషణుం డమందానందకందళితహృదయారవిందుండై లక్ష్మణునకు సభవారికి నమస్కరించి, దివ్యాంబరాభరణాదులు మంగళ ద్రవ్యపురస్సరంబుగాఁ గొని లక్ష్మణుని వెంటవచ్చి రాముని జేరి సమర్పించి నమస్కరించె—

తో: అవి మాతలి కిడి యటుపీడ్కొలిపిన, నారాముని యనుమతిచే। దివమున కేఁగెను- తేరిఁదోలుకొని యే తెంచెనతఁడుసమ్మతిచే॥ రా॥

వ. పిమ్మట రాముఁడు హనుమంతునిఁ గాంచి యిట్లనియె.

బేహాగ్ : అటతాళము (రాజ రంగేలి) వలె.

లంకకు నేఁ తెఁమునా కేసరిపుత్ర ! ॥లం॥ శంకలు దీఱె జానకి నెమ్మది; సంకటములు దీర్పఁగఁ గేసరిపుత్ర! ॥లం॥ మనవిజయంబు జనకతనూజకు వినిపించి ముదము జేయఁ గేసరి! ॥లంక॥ ఇప్పటిరాజగు విభీషణునకుఁ జెప్పి వాని యనుమతిఁ గేసరిపుత్ర! ॥లంక॥ శ్రీమోక్షగుండ స్వామి కార్యంబుఁ జేయుభక్తుఁడ వీ వగు గేసరిపుత్ర! ॥లంక॥

వ. అని పలికిన రాముని వీడ్కొని హనుమంతుండు వేగంబున నశోకవనంబున కరిగి జానకీదేవిని గని నమస్కరించి,

తో: తల్లి! నీమనోధవుఁడు రాఘవుండు దశకంఠుని దునుమాడె। నెల్లకష్టములు దుల్లె నేటితో నీప్సితములు జేకూరె॥ రా॥

వ. రాముని విజయప్రభావంబు నీకుఁ జెప్ప వచ్చితి. ఏమియాజ్ఞ? యనవుఁడు నామె యానందబాష్పంబులు రాల నిట్లనియె:

క. జగ దీశ్వరు డగు రాముఁడు
మగఁడై యుండంగ, సుగుణమాన్యులు మీరల్
దగినట్టిభక్తులై యుం
డఁగ లోపము గలదె పవననందన నాకున్!

వ. ఆపన్నివారక మగు నిట్టిమేలువార్త నా కెఱింగించినందు నకు నేనే వచ్చి నీ ఋణంబుఁ దీర్చుకొందు నాంజనేయా! రామకార్య సహాయా!

వ. అనిన, నతండిట్లనియె.

గీ. అమ్మ! మీకృపకలిమియ యంతె! చాలుఁ
గడమవస్తువు లిచ్చినఁ గార్యమేమి?
యనిన దీవించి పలికె నా యన్న! రాముఁ
జూతు నట్లుగఁ జేయుము శుభము లొదవ.

వ. అనిన, మంచి దని మహానందభరితుఁడయి పునఃపునరభివంద నంబు లాచరించి కదలి వచ్చి రామునకు సర్వంబు నెఱింగించిన రాముఁడు విభీషణు నవలోకించి,

బేహాగ్ : ఆదితాళము.

దనుజాధినాయక, తడవిఁకఁ జేయక జనకజఁ బాయక కొనిర మ్మెడపక॥ దను॥ వడి జలకమార్చి వలువలు దాల్చి కోడవులుదీర్చి తో డ్తెమ్ము దేర్చి॥ దను॥ తగ మోక్షగుండనగ రేశ్వరుండ నగునాదు దండ కతిభక్తినిండ॥ దను॥

వ. అని యనుజ్ఞ యిచ్చిన సంతసించి హనుమంతయుతంబుగా విభీషణుండు సని జనకజాతకు—

తో: సరమ మొదలు రాక్షసకాంతలచే జలకములార్పించి,। సురుచిరదివ్యాంబరభూషణములు సరగునఁ గైసేయించి॥ రా॥

క. బంగరు పల్లకిలో సీ
తాంగన నెక్కించుకొని మహోత్సవముగాఁ
గంగంచుకంబు గప్పి త
రంగించు ముదంబుగొలుప రామునికడకుఁ.

వ. ఇట్లు రామునకుఁ గొంతదూరమునఁ బల్లకియుండఁగానే వాన రు లత్యంతకుతూహలంబున సీతాన్వేషణంబు చేయుఁగోరి చుట్టుకొని

బెత్తముచే మోఁది యందఱిని తఱుముచుండిరి. అది గని రాముఁడు విభీషణున కిట్లనియె,

శంకరాభరణం : ఆదితాళం - (తాపసేం)వలె.

వలదు నిలువు విభీషణ, వానరులం దఱుముంగ ఫలమేమి? మనవారిమీఁద బంటుతనముఁజూపఁగ॥ వలదు॥ ధారుణీసుతనుజూడఁ గోరి చేరినారుగ! వారిలోప మేమున్నది నేరములు గానఁగ॥ వలదు॥ అల్లమోక్షగుండవిభుఁడ నైన నాయిల్లాలిని దల్లిగా భావించి చూడ దాపుఁ జేరి రోలిసి॥ వలదు॥

వ. వివాహమున, రణరంగమున, మహోత్సవమున, దుఃఖసమయమున రాణివాసం బక్కఱలేదు. ఇది రణరంగమై యుండి పతినైన నేను సమీపమం దున్నప్పుడు లోపంబు లేదు. కాన సీతను శిబికనుండి దించి యందఱుఁ జూచుచుండఁ గాలినడకతో నాసన్నిధికి వచ్చునట్లు చేయు మన, నతం[illegible]ని యామెకుఁ దెలిపిన సిబికలోనుండి దిగి,

తో: నలిననయన కాల్నడకఁతోడఁ దిన్నగఁ రాముని జేరఁగను। చెలి యగ్నిని దాఁచిన నిజరూపము చేకొను మని తెలుపఁగను॥ రా॥

వ. లక్ష్మణునిఁ గని రాముఁన కపవాదము లేకుండునట్లు వహ్ని యందు జొచ్చి వచ్చెద. చితిఁబేర్చి యగ్ని రవులుకొలుపు మనిన, లక్ష్మణుం డట్లఁ జేసె. అంత—

ఉ. రాముని నెమ్మదిన్ నిలిపి రాక్షసకాంతలు వానరుల్ సుర
స్తోమములెల్లఁ జోద్యముగఁ జూడ ధరామరదేవపాళికిన్
వేసరు మ్రొక్కి పావకుని వేఁడి హుతాశన, రామునిన్ సదా
నామదిఁ గొల్చుదాన నయునన్ ద్రిజగంబులవారు జూడ న
న్నీ మెయిఁ బ్రోతుగాక యని యేర్పడ జొచ్చెను నగ్నిగర్భమున్.

అ. ఇట్లగ్నిం బ్రవేశించిన, నందఱు నద్భుతం బందిరి. అంతఁ గమలాసన గౌరీశ్వర దిక్పాలకాదులు విమానారూఢులయి వచ్చిజయ

జయశబ్దంబుల రాముని గొనియాడిరి. రక్తమాల్యాంబరాభరణ భూషితయగు సీత స్వాంకతలంబున వెలయ నగ్నిహోత్రుండుం బ్రసన్నుండయి రామున కిట్లనియె,

కీర్తన : ఆదితాళము - (నీవను)వలె.

జయజయ రఘురామ! జయజయ రామ! జయజయ శాంకరీ జపవరనామ! ॥ జయ॥ నియతురాల మన్నింపఁగఁ దగునీ ప్రియురాలిని గొను రయమున రామ॥ జయ॥ మును నాలో దాచిననిజరూపముఁగొనివచ్చితి గైకొను మిదె రామ॥ జయ॥ దంభం బగు ప్రతిబింబ ముడఁగె నిజబింబం బిదిగో నిజంబుగ రామ॥ జయ॥ తవిలి చతుర్దశ భువనము లేలితివి వరమోక్షగుండాధిప రామ॥ జయ॥

వ. అని యప్పగించి సీతను రాముని యంకతలంబున వసింపఁ జేసె. అప్పుడు శంకరుండు రామున కిట్లనియె:

తో: శ్రీరామా! శ్రీమీఱ నయోధ్యకుఁ జేరిరాజ్యమును జేయు కోరినకార్యము కొనసాగెను నిఁక గొదవలేదు దయచేయు ॥రా॥

వ. అనునంతలో విమానారూఢుండయి స్వర్గంబునుండి దశరథుండు వచ్చినఁ, గాంచి సీతారామలక్ష్మణులు మ్రొక్కిరి. వారిని దీవించి యాలింగనంబు జేసికొని దశరథుం డిట్లనియె:

తో: నినునమ్మినవారిని సంసారాబ్ధిని దరింపఁ జేయుదువు। తనయ, యయోధ్యకుఁ జని రాజ్యముగొని తగఁ బాలింపుమునీవు॥రా॥

వ. వంశాభివృద్ధియగు నని దీవించి వీడ్కొనియె. అంత రాముం డిందుద్రినిఁ జూచి,—

తో! నాకృతముగఁ బడి-నా రగణితముగ నగచరు లో సురవీరా !। చేకొని వారి సజీవులఁ జేయుము చిలికి యమృతధారా॥రా॥

వ. అనిన, నతం డమృతంబుఁ దెప్పించి పోసి మృతులయిన వానరుల జీవింపఁ జేసె. అప్పుడు విభీషణుండు రామునకు నమస్కరించి యిట్లనియె ;

గీ. అంగనయు లక్ష్మణుండు మీరు సతినుదయున
మంగళస్నాన మొనరించి మాల్యగంధ
భూషణాంబరములుఁ దాల్చి పోవు టొప్పు
భక్తుఁడను దోఁయవలదు నా ప్రార్థనంబు.

వ. అనిన, రాముండు.—

కీర్తన: అటతాళము—(వినుఁ డిది) వలె.

వరసుకుమారులు సరసులు దమ్ములుఁ బోరి జటావల్కలములు
పరిణించి, సరగున నం దుండ మఱియు నే నిచ్చట సరియగు నా
మలంకరణముఁ జేయఁగ॥ వర॥ గన మోక్షగుండేశు కరుణ విభీషణా!
వనచరులకు నిదె సలుపు సత్కృతులు; మనమున సంతోషమగ్నుఁడ
గాదును; అనుమాన ముంపకు! మటుఁ జేయఁగాఁ దగు॥ వరసు॥

వ. అని రాముండు నియమించిన మంచిదని విభీషణుఁడు,—

తో: నవరత్నాభరణములు వస్త్రములు నవిరళముగఁ దెప్పించి।
విజాదుల కలరాక్షసవర్యుఁడు ప్రమద మెసఁగ నర్పించి॥ రాము॥

వ. అనంతరంబు విమానంబుఁ దెప్పించి నిలిపిన, రాముండు
సీతాలక్ష్మణయుతంబుగా నారోహించి యందరిని గాంచి యిట్లనియె,

జంఝూటి: అటతాళము—(ఒకదివ్య) వలె.

పోయి వచ్చెద మేము పుణ్యాత్ములారా! మాయయోధ్యకుఁ
జేర మర్యాదమీఱ!॥ కపులను దోడ్కొని కదలి సుగ్రీవా! యిపుడే
కిష్కింధకు నేగు మీతో ప్రీవా॥ బో॥ దేవతలను గూడి, దేవతావర్య!
యీవేళ దివమున కేగు గుణధుర్య!॥ పో॥ రాక్షసేశ్వర! లంకా
రాజ్యంబునేలు మోక్షగుండేశునకు మొక్కుచుఁ జాలు॥ పోయి॥

వ. అని పలికిన, రాముని గనుంగొని, విభీషణాద్యసురులును
సుగ్రీవాది వనచరులు నిట్లనుచున్నారు:

తో: మే మయోధ్యకును మీతోఁ గూఁడా మిత్రకులజ!
వచ్చెదము!। క్షేమంబుగ మీకుఁ జేసెడిపట్టాభిషేకోత్సవ మరసెదము॥ రా॥

వ. భరత శత్రుఘ్నులను, కౌసల్యాదిమాతలను, చూచి వత్తుము ; దయానిధీ ! నిరాకరింపవలదు. వచ్చుట కంగీకరింపవలయు నని వేఁడిన, సమ్మతించె. అందుమీఁద,—

తో : వానరు లందఱు దానవు లందఱు మానితపుష్పక మెక్కి। మానవనాథుని యానతిచేఁదము మనికి కరిగి రాచక్కి॥ రా॥

వ. ఇట్లు కదలి వియన్మార్గంబున పుష్పకంబుఁ బఱపి, దృష్టిగోచరంబులగు విషయంబులు రాముండు సీత కెఱిఁగించుచుఁ బోయి సేతువుఁ జేరవచ్చి,

మధ్యమావతి : రూపకము.

సేతుబంధనంబు జూడు ప్రీతితోడ, సీత, నేఁడు ! ఖ్యాతిగఁ గపి నిర్మిత మిది ! పాతకంబులెల్ల వీఁడు॥ సేతుబం॥ రామేశ్వరుఁడనులింగము నే మును స్థాపించి తిందు ! భామ, సేతుదర్శనంబుఁ గామించిన యా మనుజుం డీమహి జనియింపఁబోడు॥ సేతు॥ ఇందుఁ బితృతర్పణాంబు విడుచువారుఁ బితృయుతము గం దగ శ్రీమోక్షగుండ మందిరు కరుణను ముక్తినిఁ బొందుదు రానందంబుగ॥ సేతు॥

వ. ఇట్లు సేతుమహాత్మ్యంబు సీతకుఁ జెప్పి, యనంతరము, విమానంబు నడపించుచు శీఘ్రంబునఁ గిష్కింధా సమీపంబునకు వచ్చిరి. అంత, రాముని యాజ్ఞానుసారంబుగా,—

తో : తారాముఖకాంతలు వేగంబునఁ దరలివచ్చి జానకిని। సారెకుఁ గనుగొని సలిపిరి సకలోప చారమ్ములు నెమ్మదిని॥ రా॥

వ. పిమ్మట వారితోఁగూడ విమానం బెక్కించుకొని క్రమంబున బంచవటి దండకావనంబులు గడచి శరభంగాగస్త్య సుతీక్ష్ణాత్రి వాల్మీక్యాద్యాశ్రమంబులు గనుచు బదునాలుగు సంవత్సరములు పూర్తి యయిన పంచమీదివసంబున భరద్వాజాశ్రమంబుఁ జేరి యాతనిచే సత్కరింపఁబడి రాముం డిట్లనుచున్నాఁడు :

తో. భరతునకును గడపటిశత్రుఘ్నునకును భద్రంబే మునివర్యా!
ముగ రాజ్యముఁ జేయుచుఁ దల్లుల సేవింతురె యోయార్యా॥ రా॥

వ. అనిన మునివర్యుం డిట్లనియె:

తో: మీరాకను మదిఁ గోరుచు జడలును నారచీరెలు ధరించి।
రుణిభారము దనుపాదుకలం దారోపించి సహించి॥ రా॥

వ. నందిగ్రామంబున సుఖంబుగ నున్నారు. రావణాది రాక్షస
ననంబులు గాల్చి సుఖంబుగ మీవచ్చినవార్త యుష్మత్కటాక్షంబున
ిగిన దివ్యజ్ఞానంబున నెఱుంగుదు. రామా! త్రిలోకాభిరామా!

కీర్తన : ఆదితాళము - (ఓ రామ)వలె.

ఓదేవదేవ! నిన్ను యోగు లందఱు నాదిమధ్యాంతరహితుఁ
డుచుఁ గందురు! ఆదివిష్ణుఁడవు నీవె! శ్రీదేవి జానకిదేవి! యాదిశేషు
లక్ష్మణుఁ డగుచు సత్య॥ఓదేవ॥ నీమాయచేఁ ద్రిగుణములు నెగడి
సృష్టిస్థితిలయోద్దామక్రియలుఁ జేయుచుందు దగులవు నిన్ను॥ ఓదేవ॥
జ్ఞులకు వేరై యుందు! వరయ మోక్షకుండమందు విజ్ఞులకు దోచి
ల వెలుఁగుచుందువు ॥ ఓదేవ॥ నారాయణశర్మవినుత నాయింట
నాఁడు నిలిచి నన్ను ధన్యు జేయ గదవే! నతజనావన! ॥ఓదేవ॥

వ. అని వేఁడిన సమ్మతించి యందు వసించి హనుమంతుం
చి రాముం డిట్లనియె:

తో: గంగాతటమునఁ గల దొకనగరము శృంగిబేరమన; నందు।
ుగుగఁ జెంచులరాజు గుహుండను ప్రాజ్ఞభక్తుఁ డింపొందు॥ రామ॥

వ. అతనితో మదాగమనవార్త యెఱింగింపుము. పిమ్మట,
యోధ్యకుఁ గ్రోశమాత్రదూరంబున నందిగ్రామము గలదు. అందు—

క. భరతుం డున్నాఁ; డాతని
సరసకుఁ జని జనకజాత సౌమిత్రులతో
నరుదెంచె రాముఁ డని స
త్వరముగ మత్కుశలవార్త పలుకుము వేగన్.

వ. ఆతండు మునిఁబోలె జటావల్కలధారుండయి నావలెనే యున్నాఁడు. రయంబునఁ బోయి ర మ్మన, నుపాంగి మనుష్యాకారంబున బయలుదేరి హాయునందనుండు వాయువేగంబునఁ జని.

తో: గుహుని గనుంగొని కుశలంబుగ నినకులుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు। సహసీతాలక్ష్మణుఁడై; యెదురుగఁ జనికాంచుము నీవు నేఁడు॥

వ. అని పలికిన, నతం డానందభరితుండై కాచుకొని యుండె. అంత హనుమంతుండు నందిగ్రామంబుఁ జేరి,

గీ. పాదుకలయందుఁ దనరాజ్యభార మునిచి
జడలు ధరియించి శత్రుఘ్నసహితముగను
రాముఁ డేమాయెనో యింక రా డటంచు
నెంచుచున్నట్టి భరతునిఁ గాంచి పలికె:

కీర్తన : ఆదితాళము – (శంకరసం)వలె.

రామునిదూతను రాజవరా, స్వామి కార్యరత, సత్యధరా! క్షేమంబున శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణ-భూమిజయుతముగఁ బొలుపుగ వచ్చెను ॥రా॥ రావణుండు దనదేవినిఁ జెరగొనఁగా వానినిఁ దగ ఖండించి వే వైదేహిని విడిపించుక సుగ్రీవాదులతోఁ దా వచ్చెను వినుమ॥ రా॥ రాముం డిపుడు భరద్వాజాశ్రమభూమి నిల్చి నను బుత్తెంచె; భూమీవర, సొంపుగను మోక్షపురధాముని కెదురుగఁ ద్వరగా నేగుము॥ రా॥

వ. అను పలుకులు విని భరతుండు హర్షసముద్రంబున నోలలాడి మైమఱచి కొంతసేపుండి పిమ్మట లేచి, హనుమంతుని గాఁగిలించుకొని యానందాశ్రుకణంబులచే నభిషిక్తుఁ జేసి యిట్లనియె:

తో: ననుఁదేర్చితి విటు నాప్రియాగ్రజుని ఘనశుభవార్తను దెలిపి!! మనుజుడవో సురమాన్యుఁడవో నామది నెఱుఁగనుగుఱినిల్పి॥

క. వరలక్షధేనువులు, శత
పురములు సకలాభరణసుభూషిత లగు సుం
దరకన్యలఁ బదియార్వుర
గురుభక్తిని నిచ్చినాఁడఁ గొను నీకొఱకున్.

వ. అని ప్రశంసించి శత్రుఘ్నునితో నిట్లనియె:

హిం-కాఫీ : ఆదితాళము.

పోదాము ర మ్మనుజా మనము॥పో॥ మోదమున మోక్షగుండ కండపాణికి నెదురుగ॥ పో॥ పురిని గైసేయింపుము! రాజతరుణుల ంపుము! కరిరథహయములు రాగ వరతూర్యరవములు మ్రోగ॥ । వారకామినులాడఁగ, జటులవందిబృందము గూడఁగ, నారా ణశర్మ హృద్విహారున కెదురుగ మనము॥ పో॥

వ. అని చెప్పిన శత్రుఘ్నుం డాక్షణంబున నన్ని యేర్పాటులుఁ . అంత, సామంత పౌరజన వందిమాగధ వారకాంతాదులుఁ బరివే చికొలువ, బ్రాహ్మణు లాశీర్వదింప, భేరీమృదంగకాహళాదిముంగ రావంబు లలర, రాజకామినులు బల్లకులయందురా రాముపాదు ద్వయంబు శిరసావహించి తమ్మునితోఁ గూడఁ బాదచారియైకొంత రంబు జని యప్పుడు —

తో: కాంచెను భరతుఁడక్క-జముగ రవిసంకాశము విధికల్పితము। చితశశినిభ మతిసుందరమును నయిన దివ్యపుష్పకము॥ కా॥

వ. ఇట్లు గాంచి యానందభరితుండై యుండ, నాంజనేయుం ని యె:

హిం—కాఫి: ఆటతాళము. (మెర్రి క్వీన) వలె.

కనుఁగొను భూవర! కను లలరార! యొనర విమానము జను చుచున్నది ॥కను॥ అందు శ్రీరాముఁడు నవనిజ-సుమిత్రానందన- త్రివనగచరు లున్నారు॥ కను॥ వరమోక్షగుండనివాసునిఁ గొలు చు సరగ విభీషణుఁ డరుదెంచుచున్నాఁడు॥ కను॥

వ. అని పలుకునంతలో విమానంబు సమీపించె. రాజకాంతలు దలయినవారు శిబికాదులనుండి క్రింద దిగి నిలువంబడి చేతు లెత్తి ాపుచు,

తో: అదుగో! రాముం డదుగో! లక్ష్మణుం డదిగో! సీతాదేవి। కడువడి గన్నులకవు దీఱంగ గాంచుడు వారలకీవి॥ రా॥

వ. బహువిధంబుల యెలుగెత్తి పెద్దగాఁ జెప్పుకొనుచుండిరి.

వ. భరతుండును రాముని జూచి క్రిందనుండి చేతులు ముకుళించి మ్రొక్కినఁ, గాంచి రాముండు మహానందంబున విమానంబుఁ గ్రిందికిఁ బఱపించి,

తో: తమ్ములఁ బౌరులఁ దల్లుల దాదులఁ దక్కిన పరిజనములను। సమ్మదమునఁ బుష్పక మెక్కుడునటుసలిపి పఱపె గ్రమ్మరను॥

వ. అని బహుకాలంబునకుఁ జూచిన మక్కువచే రాముండు భరతుని దనయంకతలంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని కుశలం బడిగె. భరతుండును సీతాలక్ష్మణుల నాదరించి సుగ్రీవాంగద నల నీల జాంబవంత సుషేణ ప్రముఖవానరులఁ జిత్రంబుగా నవలోకించి క్షేమంబడిగి సుగ్రీవునిఁ గౌగిలించుకొని యిట్లనియె:

గీ. నీసహాయంబుచే రావణాసురాది
శత్రులను గెల్చేమాయన్న మిత్రతనయ!
నలువురము సుమ్మి యన్నదమ్ములము మేము!
ప్రీతి నీతోడ నేవుర మైతి మిపుడు.

వ. అని శ్లాఘించె. అప్పుడు శత్రుఘ్నుండు రామ లక్ష్మణ సీతాదేవులకు నమస్కరించిన, దీవించిరి. అంత రాముండు——

తో: తల్లులకును బ్రణమిల్లిన వారలు దనయుని లేవగ నెత్తి। యుల్లంబున వగనొందిన పిమ్మటను నుబ్బిరి యక్కున నొత్తి॥ రా॥

వ. అప్పుడు భరతుండు——

తో: తారయోధ్య కీ త్తటిఁ జేరఁగ, సందర్శన భాగ్యముగూడె। శ్రీరఘురామా॥ రా॥

జంఝూటి—అటతాళము. (ఆదిమారుని) వలె.

ఇఁక రాజ్యము నీవే యేలుము రామా! యొకనాఁటికి నాచేతఁ
పరంధామ! ॥ఇఁక॥ పదియవుఁగులు మునుపటికంటె ధనము
'యె ఖజానాకొట్టులో! వినుము॥ ఇఁక॥ పాదుకలను రాజ్యభార
తి; నీపాదుకలను నీ కర్పణజేసితిని॥ ఇఁక॥ నీపంపుఁజేయుచునిను
నను నేపట్ల మోక్షగుండేశ్వర నేను॥ ఇఁక॥

వ. అని యిట్లు పలికిన వనచరులు మోదించిరి. అంతలో విమా
నందిగ్రామంబు సమీపించె. అప్పుడు రామానుమతంబున నందఱు
నతునియాశ్రమంబుఁ జేరిరి. అప్పుడు—

తో: ధనదునిఁ జేరఁగ బనివినియెద నే నని పీఠోఁ—ని పైకెగిరి।
విమానము వినువీధిని వైశ్రవణునినగరము దారి॥ రా॥

వ. రాముండు కులగురువగు వసిష్ఠమహామునికి నమస్కరించి
ంది యామునయనుమతిచే సర్వాసనంబునఁ గూర్చుండె. అనంత
భరతుండు—

తో: తల్లి నాకు దత్తంబుసేసె; నే దత్తము చేసితి నీకు వల్లభ
మావదాజ్యమునకుఁ బాలింపుము దయ విడకు॥ రా॥

వ. అని పాదంబులకు సాగిలిపడి, వేఁడుకొనియె. ఇంతలోఁ గైక

తో: నాతప్పిదము మనంబున నుంపక నాయన్నా దయయుంచి।
డ నవనీతలమెల్లను నీ వేలుము సైరించి॥ రా॥

వ. అని యనేకవిధంబులఁ బ్రార్థించె. అప్పుడు వసిష్ఠుండు లేచి
భిమతప్రకారము సమ్మతింపు మని చెప్పిన రాముఁడు నియ్యా
ం. అంత రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులకు క్షురకర్మంబులు
చి సుగ్రీవ విభీషణాదులు గూడి తైలంబుఁ బూసి,

జడ లూడఁదీసి స్నానము
గడువడిఁ జేయించి వస్త్ర-గంధంబులు మేల్

దోడవులు నలంకరించిరి
పుడమీసుత కపుడు దారముఖిచెలు లెల్లన్.

వ. అభ్యంగనస్నానంబుఁ జేయించి సర్వమాల్యాభరణాదులచే నలంకరించిరి. అప్పుడు గౌసల్య కొడుకును జూచి యానందించె. శత్రుఘ్నునియనుమతిచే సుమంత్రుండు రథం బాయితంబు జేసిఁ తెచ్చిన, రాముం డారోహించి,

రగడ: సాకేతము జేరెఁ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్
సౌమిత్రియు మఱి శత్రుఘ్నుండును జామరలు వీవఁగ
భరతుండును శ్వేతచ్ఛత్రము జెలగబట్టగఁ గోతులమూఁకలు
గూడను ముట్టగ, భానుజయువరాట్ప్రముఖవానరులు
దానవపతియు రథద్విపార్శ్వముల రామునియానతి రయమున
నెక్కియు,
వేమలు రాగను, వెంబడిజొక్కియు, సాకేతము జేరెన్.
ఇంద్రుడు తనరథ మెక్కియు రాగను, జంద్రములు ధరజాతను
వేగను, కైకసుమిత్రా కౌసల్యాదులఁ బ్రాకటతారాప్రముఖ
భామినుల
శిబికారూఢులఁ జేసుక నడవఁగఁ బ్రబలివాద్యములు బరువడి
మ్రోయఁగ
సాకేతముచేరెన్ రామఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.
నందిబృందకై వారము లలరగఁ ముందాభటులుసమ్మోదమునఁ
గొలువఁగ
వారకామినులు వరుసగనాడగ వారకగాయకవర్యులు బాడఁగఁ
బౌరులు గుములై బరువడిఁ జూడఁగఁ గూరిమి నర్థులు గొబ్బున
వేడఁగఁ
బురిశృంగారముఁ బొసఁగఁగఁ గాంచుచు నరుదగు నాశ్చర్యం
బునఁ దేలుచు
సాకేతముఁజేరెన్ రాముఁడు సకుటుంబముగాఁగన్.

వ. ఇట్లయోధ్యం జేరిరి. అవ్వార్తవిని రామసందర్శనకుతూహల మానసలై పౌరకాంతలు భర్మహర్మ్యాగ్రంబుల పయికెక్కి సేసలు చల్లుచు శరీరంబులు పులకాంకురములు నొంద నిట్లనుచున్నారు.

కీర్తన : ఏకతాళము-(సైరంధ్రి) వలె.

పట్టాభిరాముం జూడరే! పట్టాభిరామునకు నిపుడు పట్టాభిషేక మగును! బట్టపుదేవి జనకపట్టియే యగు నౌర॥ పట్టా॥ నీలాబ్దగాత్రుం డగు నితండు, నీరజనేత్రుం డగు లీలావతారుడగు బాలించి మూడ నగు॥ పట్టాభి॥ శ్రీమోక్షగుండేశుని నేడు సీతాసమన్వితుని శ్రీమీరుం గాంచితిమి యేమి సుదిన మగు॥ పట్టాభి॥

వ. ఇాతసురూపవంతుండగు ననంత తేజోభిరాముని రామునిం గాంతాయుతంబుగం గాంతారమునకుం బంపి దురంతచింతాక్రాంతులం జేసెంగదా! కైక యత్యంత కఠినాత్మురాలుగాక,

తో: కైక ననఁగ నక్కరలే దెంతటి ఘనులైనను లోకమునం । బ్రాతకర్మము పగిదిని నడతురు గాక యన్య మొకటగునా! ॥రా॥

వ. కైకప్రేరణ లేకున్న లోకకంటకులగు కైకసి సుతప్రముఖానేక రాకాసిమూక లేకరణిని జెడుదురు! పాకారి ముఖ్యదివౌకసుల కే కరణిని మేలుచేకూరును. ఇది యవశ్యంబు గాదగినకార్యమే! సరి యనుకొనుచుండ నంతలో—

తో: నిజభవనము సన్నిధికిం జేరి మానితరథ మవరోహించి । నిజమాతలకు ననేక దండములు నేర్పుతోడ నర్పించి॥రా॥ కొలువు కూటమునకును జని రత్నోజ్జ్వలసింహాసనమునను । గొలువుదీరి తనుం గొలుచు మముందట నిలిచిన భరతున కనెను॥ రా॥

హంసధ్వని : ఆదితాళము-(సరోజాస) వలె.

మదాజ్ఞానుసారుండవై ప్రాజ్ఞతతో నడవుము॥ మదా॥ సంజ్ఞను నెల్లపనులుసరగున నెఱవేర్పుము॥ మదా॥ దానవభర్తకు వానరభర్తకు వేరువేరుగను విడుదులు జత పరుపుము॥ మదా॥ రాజకాంతలను

రయమున నంతిపురంబులకును బంపు! ఘనముగ సురవరుగను॥ మదా॥
అభిషేకార్థము యత్నము సలుపుము! శుభముగ మోక్షపురవిభుమదిఁ
దలఁచుచు వడి॥ మదా॥

వ. తదాజ్ఞను శిరసావహించి భరతుండు సర్వము నెఱవేర్చి
యన్నకు నిట్లనియె:

క. రవితనయ విభీషణ సుర
ధవయువరాజాదులకును దగ వేర్వేఱ౯
నివసింపఁగఁ దావులు మ
ద్భవనంబున నేర్పఱిచితిఁ బరమదయాళూ.

వ. అని విన్నవించి పిమ్మట సుగ్రీవుని చేరంబోయి యిట్లనియె:

తో॥ శ్రీరాముని కభిషేకము చేయగ సింధుజలము కావలెను;|
మారుతమునకు సమానంబుగ జను వారిని బంపఁగవలెను॥ రా॥

వ. అని తెలిపిన సుగ్రీవుండు మంచిదని గవాక్ష నీల నలాంజ
నేయుల చేరం బిలిచి క్రమంబున నిట్లనియె :

కీర్తన: త్రిశ్ర జాతి—(సంతతంబున) వలె.

పోయి రాఁ దగు వాయుజవముతోఁ॥ బోయిరా॥ తోయధుల
జలముఁ దూర్ణంబునఁగొని తెచ్చుటకు॥ బోయి॥ ఓగవాక్షనీవుఁ
బ్రాగబ్ధిజలమును వేగమెక్కికొని యేగెడులోపల॥ బోయి॥ నీల, దక్షి
ణాబ్ది నీరము ముహూర్త కాలమునకుఁ జేర్పఁగా వలెఁ గావునఁ॥
బో॥ ఓనలుఁడా! పశ్చి మోదధిజలము లానందముగఁ దెచ్చి
యర్పింపఁగా నీవు॥ బోయి॥ పావని, యుత్తర పాథోధిసలిలంబున్న |
పావనతీర్థము వేవేగఁ దేవడి॥ బో॥ శ్రీమోతుగుండ శ్రీరామాభి
షేకార్థమై మీరు మోదాబ్ధి యం దోలలాడుచు॥ బోయిరాఁదగు|

వ. మఱియు సమస్త పుణ్యనదీతీర్థంబులు తెచ్చుటకు సుషేణ-
జాంబవంతుల నియమించిన వారందఱును గనకకలశంబులు ధరించి
వారివారి నియామక స్థలములనుగూర్చి యరిగిరి. అనంతరంబు,

తో: భరతుని పంపున దేశమంతటను భటతండమ్ములు జాట।
పురజనులెల్ల రలంకరణమ్ములు మురువుగఁ దీర్చిరి వీఁట॥

శహానరాగము: ఏకతాళము—(ఎంతని నే) వలె.

పురము నలంకరణము జే సిరి పురుషులు జెలులుల్ ।శోభాకరముగ సొగసుగఁ॥ బురము॥ పరిమళఘనసారమృగమద। భరితచందనంబుఁ బరగఁ గూర్చి యలికిరి॥పురము॥ గోడలపై మేడలపైఁ జూడఁగఁ జిత్తరువుల్ వేడుకలర వ్రాసిరి నాడెముగను॥ గో॥ యీడులేని మాడువుల ధ్వజములను బైడికలశములు బాగుగ నెత్తిరి॥ పురము॥ ముంగిళులల్ ముత్యముల రంగవల్లు లలరన్, మంగళముగ భర్మ స్తంభమ్ముల ముంగి॥ రంగుమీఱఁ బచ్చలు గూర్చినతోరణములు శుభమారంగ నటు గట్టిరి॥ పురము॥ చల్లనిపందిళ్ళు దగన్ గొల్లఁగ నెల్లెడలన్ సల్లలితాగరు సౌరభధూమము జల్లని వెల్లివిరియ మోకుగుండ శ్రీరఘు! వల్లభుండు రంజిల్లి మెచ్చగను॥ బురము॥

వ. ఇటువలె నారాత్రి నాలుగుయామంబులు నిద్రాహారంబులు వర్జించి సమస్తజనంబులు పురము శృంగారించుట లోనగు కార్యములఁ బ్రవర్తించిరి. అంతఁ దెల్లవాఱిన వసిష్ఠుండు సనుదెంచి,

క. పట్టాభి రామమూర్తికిఁ
బట్టము గట్టంగ నేఁడు భవ్యదినం; బీ
పట్టున రామునకున్ ధర
పట్టికిఁ గైసేయవలయుఁ బదిలముగాఁగన్.

తో: అంత వసిష్ఠుని యానతిఁ దలకొని కాంతలు బురుషులు
గలిసి। వంతులు వేసి వసంతము లాడిరి వావివరుసలను దెలిసి॥ రా॥

వ. ఇట్లు శ్రీసీతారామసహితంబుగా సకల పురుషులు స్త్రీలును జేరి మంగళవాద్యంబులు మ్రోయుచుండఁ జెలరేగి,

కీర్తన: ఏకతాళము—(దారిజూ) వలె.

ఎంతో వైభవ మొదవఁ జెలఁగుచు, వసంతోత్సవము వేడ్కలుప దొడగిరి॥ యెంతో॥ తరుణులున్ బురుషులున్ మురువుగన్

వరుసలఁ సరగ దెలిసి చల్లుకొనుచును॥ జన మెంతో॥ ఇతరేతరంబు దఱుముచుఁ జేతః ప్రీతిఁ ఖ్యాతి నెన్నుచుఁ ॥ జన మెంతో॥ బీరమ్ము జేయుచుఁ, బేరమ్ము దీయుచుఁ వదనమ్ము లలర సరసమ్ముల నిమ్ముల నమ్మించి చిమ్మించి చల్లుము॥ నెంతో॥ రారాదా చల్లగా రాదా! యని చీకుచు మూరము బారుచుచు॥ జనమెం॥ మంచిపసుపు నీరు సున్నము నిం పెసఁగగఁ, గుసుగుస దర్పముతో బిసికి చల్లులాడుచు॥ జనమెం॥ వర మోక్షగుండ రాఘవుని కటాక్ష ముండుటఁ, బరీక్ష బట్టుచును దీక్షతో వంతులాడుచును॥ జన మెంతో॥

వ. ఇట్లు కొంతవడవు వంతంబులు మెఱయు వసంతంబు లాడి శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువును జాయాయుతంబుగఁ బీఠంబులపయిఁ గూర్చుండఁ జేసి సువాసినులు నివాళు లిచ్చిరి. ఎట్లనిన,

ఉశేనిరాగము: ఆదితాళము. (ఈరాజా) వలె.

సీతారామునకుఁ బ్రీతిగను హారతు లొసగరె ॥సీతా॥ యాతు ధానులఁ గోత గోయఁగ, భూతలంబునం దుదయించిన ॥సీతా॥ మేలుగ ధరాపాలు రరయఁగ నోలి శూలిచాపము విఱచిన ॥సీతా॥ దండిగను మోక్షగుండపురమున నిండు వేడ్కతో నివసించిన ॥సీతా॥ శ్రేయముగ నారాయణార్చితుఁడై యనంతముగ విలసిల్లెడు ॥సీతా॥

వ. ఇట్లు హారతు లిచ్చి యామీఁదఁ శోభనంబులు వాడిరి. ఎటులనిన:

కళ్యాణి: ఆదితాళము. (మనవి)వలె.

శోభన మనియనదే సుదతులార ॥శోభన॥ ప్రాభవమున సీతా భగవతితో శోభిలురామునకు సుదతులారా ॥శో॥ భూతావళులను బ్రోచుచునుండెడు సీతారామునకు సుదతు ॥శో॥ భానువంశసంభవు డయి వెలసిన జానకిరామునకు సుదతు ॥శో॥ దశకంఠుని శపథముగొని కూల్చిన దశరథరామునకు సుదతు॥శో॥ మోక్షగుండమున ముదమున

వెలసిన మోహనరామునకు సుదతు ॥శో॥ సరగ నారాయణశర్మను బ్రోచిన ధరణిజరామునకు సుదతు ॥శోభన॥

వ. ఇట్లు శోభనంబులు పాడుచు సంపెంగతైలంబునం దల లంటి యనంతరంబున నలుగుబెట్టు విధం బెట్లన్నను,

నలుగుపాట : రూపకము (దాసీణ) వలె.

రామల్ నలుగు లొసగిరి విరాజితకరులై యా ॥రామల్॥ రాముని కరిభీమునకు భూమిజాతనయకుం దగం గామితములు జెలువారగ అలరామల్॥ మోములు దరహాసములు బ్రేమం జిగురింపంగం గోమలతనువుల జిగి గలుగంగ నాం ॥రా॥ ఈదంపలను గొలువ నీనాటికి గలిగెను మోదం బరుచురు విశదముగా నా ॥ రా॥ మోక్షగుండమున వెలసిన మోక్షాంగనను గలసి సాక్షిగం జెలువొందిన రాముని కా॥రామల్ నలుగు లొసంగిరి॥

వ. అటుపిమ్మట,

గీ. మంగళస్నాన మాడించి సుధుపతులిత
చికురమును గూర్చి తడి దూర్చి చిక్కుదీసి
కీలుగంటులు ఘటియించి పూలు ముడిచి
పరగ సాంబ్రాణి నవ్యధూపములు వేసి.

తో. శ్రీరామునకును సీతాదేవికిం బ్రజీనాంబరములు గట్టి। హార మకుట కేయూర కంకణా ద్యాభరణంబులు వెట్టి ॥రా॥

వగలడేలు నగు మొగముల సొగసుగ మృగమదతిలకము దిద్ది। దగ బరిమళయుత మగుచందన మింపుగ నెమ్మేనుల నద్ది ॥రామ॥

వ. ఇట్లు శృంగారించి సకల జనులు స్నానంబు లొనరించి శుచిర్భూతులయి నవీనాంబరములు ధరించిరి. అంత—

బేహాగ్ : ఆదితాళము. (నిదురలేక)వలె.

సభామండపము జేరెను శ్రీరాముండు పట్టాభిరాముండు వేడ్క॥సభా॥ వాసవ నీలప్రభాసములంకృత భాసురనవ్య సోపానరంజిత

॥సభా॥ ధర్మమయస్తంభ భరితమై శశికాంతనిర్మలవేదికానిర్మాణ మగు॥ సభా॥ ఖ్యాతిగ దనయనుజాతులు వెనువెంట నేతేర సీతాసమేతుఁడై దివ్య ॥సభా॥ కరుణాకటాక్షవీక్షణమున బ్రజలను సరయుఁచు మోతు కుండాధిపుఁ డపుడు ॥సభామండపము॥

సీ. బిరుదరాజనులు వేవ్వేఱ నెన్నుచు బట్టు
లోలసి కైవారముల్ బలుకుచుండ
ససర్వరమ్ముగ యజుస్సామాదు లాశీఃపు
రస్కృతి భూసురాగ్రిణులు సెప్ప
శ్రుతిహితగాన సంగతి భావమెనయించి
నట్టువచెలు లభినయము సూప
ఇదువుల్ కర్పూర హారతుల్ గైసేసి
పాడుచు మోల్రిల నివాళియొసఁగ
గీ. జనకనందన వామాంకమున రహింప
భరత శత్రుఘ్ను లోలి వీవనలు వీవఁ
గోరి సౌమిత్రి వెలిపట్టుగొడుగు పట్ట,
ననిల తనయుఁడు చరణ పంకజము లొత్త
కొలు వమరె సింహపీఠి రఘూద్వహుండు.

వ. ఇట్లు కొలువుదీఱియున్న కాలంబున,

రగడ: వచ్చిరి సీతాపతి వైభవమును
ముచ్చటగాఁగని మోదమందుటకు
గౌతమ సంయమి గర్గుఁడు శల్యుఁడు
శతానందుఁడును శాండిల్యుండును
యాజ్ఞ వల్క్యుఁడును అగస్త్యపాదుఁడు
భరద్వాజుఁడును భర్గుఁడు హారితుఁడు
ఆపస్తంబుఁడు నత్రి శుకుండును

మౌద్గల్యుండును మాండవ్యుండును
రేణుకాత్మజుఁడు ఋశ్యశృంగముని
కౌండిన్యుండును గాలవ శౌనక
సాలంకాయన వాలఖిల్యులును
మైత్రావరుణ మరీచులు వ్యాసుఁడు
కణ్వ పరాశర కౌశిక నారద
వాల్మీక్యాది తపస్వులు పనివడి॥ వచ్చి॥
నరు లురగులు కిన్నరులు చారణులు
సురలు గరుడ యక్షులు గంధర్వులు
సాధ్య సిద్ధ ఖేచరవర్గంబులు
విద్యాధరులును విశ్వేదేవత
లష్టదిగీశులు అష్టవసువులు
అప్సరోంగనలు నలకింపురుషులు॥ వచ్చి॥

వ. ఇట్లువచ్చిన ఋష్యాదుల కెదురేఁగి తోడితెచ్చి సిద్ధాసనంబులఁ గూర్చుండఁ బెట్టి పూజించె. వారి యనుమతంబున సింహాసనాసీనుఁడైన రామునకు వా రిట్లనిరి:

సురట : ఆదితాళము – (మాధులమునకీ)వలె.

శ్రీరామపట్టాభిషేకలగ్నము సమకూరెను బ్రొద్దు మీరెను; ఈ రాజ్యభారము వారక నీవు భరింపుము పరిపాలింపుము॥ శ్రీ॥ నీయవతారముచే సాధువులకు మేలాయెను! వెతలు వోయెను! శ్రీయుత మోక్షపురీశ్వర యుందఱుఁ జేరిరి! చూడఁ గోరిరి!

వ. అని ప్రశంస చేయుచున్న సమయంబున—

తో: హనుమంతుఁడులో నగు ప్లవగులు జతురబ్ధుల జలములు గొనుచు । జనుదెంచియు రాముని ముందఱ నుంచిన వారినతఁడుదయ గనుచు॥ రా॥

వ. వారి నెల్ల సమ్మానించె. అంత వారు రామునకు నమస్క-రించి, యవ్వల నిలిచి చూచుచుండిరి. అప్పుడు వసిష్ఠ వామదేవాది ఋషులు పట్టాభిషేకం బొనర్చుటకు సంకల్పించిరి.

శ్రీ రా మ ప ట్టా భి షే క ము.

కళ్యాణి : అటతాళము.

శ్రీరామపట్టాభిషేకమహోత్సవ మారూఢిఁ గనఁగ నేత్రానంద కరము! చారుతులసీకుశవిరాజితమై వరకుసుమ కస్తురిసారమిళిత సుగంధపూరితమై ప్రియమై జయమై తనరారుసింధుజలంబులతో మనసార నభిషేకం బొనర్చిరీ॥ శ్రీరామ॥

భరతశత్రుఘ్ను లుభయపార్శ్వంబుల, సీత సరి యెడమదిక్కున లక్ష్మణుఁడు పడమటను, వరుస గరువలిపట్టి తూర్పునను, యువరాజ జాంబవంత రవిజ విభీషణులుఁ దగను గిలిమూల మొద లొరసి కోణములందు నిలిచి దృగుత్సవంబుగఁ గొలువ నలరెను॥ శ్రీరామ॥

నవరత్నమయభూషణములు హారంబులు దివిజవల్లభుఁడు దెచ్చి యియ్యఁగను, వివిధవాద్యమ్ములు మొఱయఁగను, ఖేచరులు గూడి యవిరళంబుగ కుసుమవర్షమును గురియ మెఱయఁ గోటిభాను కాంతులు గలకిరీటము రమ్యముగ ధరియింప నలరెను॥ శ్రీరామ॥

వారక వసిష్ఠ వాల్మీకి జాబాలి వామదేవాదులు వైభోగమునుఁ గ సారెకు నాశీర్వదింపఁగను, వారాంగనలు నొయ్యారముగ

మోదించి యాడఁగను, గరము ధరను దాభ్యారినారాయణమనోబ్జ విహారుఁడగు శ్రీమోక్షగుండ॥ శ్రీరాము॥

తో. వామభాగమున వైభోగంబుగ భూమీపుత్రిక మెలఁగ। క్షేమంబుగ మణిసింహాసనమున శ్రీరఘురాముఁడు వెలుగ॥రా॥

క. కనుఁగొని శంకర ఫణిపతు
లనిమిషపతి నిర్జరాఘ యక్షాదులు శో
భనముగఁ గరములు మోడిచి
కొనియాడిరి రాము నసురకోటివిరామున్.

శంకరుఁడు: కేదారరూపకము. (సాటి) వలె.

రామ! సీతారాము! పరంధామ! భక్తకామ! జయసుందర రామ॥ సోమ సూర్య వహ్నిమండలగత! నీమహిమల్ సామాన్యమె రూపింపఁగ ॥రా॥ భూతలాదిభూతకోశాతీత! మోక్షగుండపుర రాజిత! వీతరాగ! నారాయణకవివర చేతః కంజాతస్థిత! ధాతృస్తుత!॥ రామసీత॥

తేవారము. నీమహామహిమఁ దెలియనేర లోకాభిరామా!
భూమి భారంబు వాపి ప్రోచితివి రిపులజోపి!
క్షేమముగ దేవతాళి చిక్కులను బాసిహాయి
వేమరుఁజరింపఁ గలరు విశ్రమింపంగఁ గలరు.

శేషుఁడు: శంకరాభరణము—ఆదితాళము. (కరివరదా) వలె.

నినుఁ దెలిసి పొగడఁద రమా శ్రీరామా॥ నినుఁ దెలిసి॥ సులభముగాను సుషుమ్నా నాడియం దలరుచు వెలిగేఁడు నాత్మమయునినినుఁ దె॥ అణువులో నణువవై, ఘనములో ఘనమవై యణిమాదులకును నందరాని॥ నినుఁ దెలి॥ అక్షయముగ నారాయణవరకవి మోక్షగుండమున వీక్షించెదు॥ నినుఁ దెలి॥

తో: నిరతము ముమ్మూల నిలువ నీకఁ గడు వెలపించెదు రావణుని। బోరిగొంటివి మా పుణ్యంబున సుఖముగ నుండెద మిఁకభువిని॥

క. తనముందట సంగీతము
మన మలరఁగఁ బాడు మనుచు మమ్మేచెడు నా
దను జేంద్రునిఁ గ్రూరాత్ముని
నునిమితి వింక నిన్నుఁ బాడుదుము శ్రీరామా!

తో: వెనుకొని యాగహావిస్సులు దానే గొనుచుండును దాన వుఁడు। దునిసెను నీచే దురమునఁ గ్రమ్మఱ దొరకెను మా కవి యిప్పుడు॥ రా॥

క. కడువడి నరులు గయాదుల
నిడుపిండంబులను జెంద నియ్యఁడు మాకున్
వెడరక్కసుఁ డీల్గిన ని
ప్పుడు మా కవి దొరకె నీదు భూరికరుణచేఁ

వ. అనియిట్లు యక్ష కిన్నర కింపురుష విద్యాధరాదులు వేర్వేఱ బొగడి రామునిచే ననుజ్ఞాతులై స్వస్థానంబులకుం జనిరి. అంతరాముండు వేదపారగలగు బ్రాహ్మణులకు లక్షగోదానంబులు లక్షతురంగదానంబులు జేసి, పిమ్మట వస్త్రాభరణసువర్ణదానంబు లమితంబుగా నొనర్చె.

తో: పొంగుచు సుగ్రీవునకును దానవపుంగవునకు హారములు,। నంగదునకు మణియంగదములుఁ, గపు లందఱికిని బహుమతులు॥ రా॥ సమ్మోదమున నిడి సత్కరించి తన సన్నిధిఁ గొల్చుచు నున్న యమ్మారుతిఁ గనియనుగు వరముఁగోయన్నా! యిచ్చెదనన్న॥ రా॥ నామదిలో నీనామస్మరణ మనారతమును జేయుచును నేమారక నే నెసఁగుభక్తి నాకిమ్ము పూర్ణ మగుదయను॥ రా॥

గీ. ఎంతదాఁక భవన్నామ మెంతదాఁక
నీదుస్మరణము భూమిపై నిలువఁగలదొ
యంతదాఁకను నాదేహ మవనియందు
నిలిచియుండఁగ వర మిమ్ము కలుషహరణ.

వ. అనిన, రాముం డానందించి,

తో: చక్కఁగ నీయిష్టంబు లొసంగితిఁ జయ్యన నినుమెచ్చితిని।
తక్కఁగఁ గల్పాంతమున నిన్ను ధాతను జేసెద సన్మతిని॥ రామ॥

వ. అటుమీఁద మత్పదంబు నొందఁగలవు. అని రాముండు వరంబు లిచ్చిన విని సీతాదేవి తానిట్లనియె:

తో: ఇలమీఁదను నీ వెచటనున్న నందిష్టము యిన భోగములు।
గలిగి సుఖింతువుగాక! నీకు నిఁక గలుగవు మఱి శోపనులు॥ రా॥

వ. అని యాపురాణదంపతులు తత్త్వం బుపదేశించి మహాశీర్వాదపూర్వకంబుగా ననుగ్రహించిరి. వరంబులకు హనుమంతుండు బ్రహ్మానందంబు నొంది, పునః పునఃప్రణామంబు లాచరించి,

కళ్యాణి : ఆదితాళము – (సీతాధిపతీ)వలె.

జయ రమారమణ! గోవిందా! హరీ! జయ సుమాస్త్రశోభిత సముజ్వలాంగా! ఈనుకుమారినునోహరా! ॥జయ! అరుణసితాసిత వరకృష్ణస్ఫటికాంచితవర్ణవిలక్షణా! విల॥ జయ॥ అమలమోక్షగుండాధిప, నారాయణకవిహృదయ విరాజితా॥ జయ॥

వ. అని పొగడుచు యథేచ్ఛఁగా జని హిమవత్పర్వతంబున హనుమంతుండు దపంబు జేయుచుండె. సుగ్రీవుండు గపికోటులుగొల్వ గిష్కింధ కరిగె. విభీషణుండు లంకఁ బ్రవేశించి రాజ్యం బేలుచుండె. రాముండు దన్నాశ్రయించి కరుణాపాత్రుండైన గుహునిఁ గని,

తో: మంతనమ్మునం జింతించుచు నీమహిని భోగమున బ్రబలి యంతమందు నాయం దైక్యంబై యలరెదుపొమ్మిక గదలి॥ రా॥

వ. అని సెలవిచ్చి యనేకరత్నాభరణాదులచే సత్కరించె. గుహుండానందించి రామధ్యానంబుఁ జేయుచు శృంగిబేరమునకుఁ జనియె. పిమ్మట సాయంకాలం బయిన,

ఏకాంతసేవ ప్రారంభము.

తో: అంత రామ-సీతాంగనలకు నేకాంత సేవ సలుపఁగను।
నంతరంగమున నలరి సువాసిను లాలోచనఁ జేయుచును॥ రా॥

వ. అన్యోన్యాహ్వాయమానలై రి. ఎట్లనిన —

చెలుల కీర్తన : ఆటతాళము - (ఒకదివ్య) వలె.

శ్రీరామునికొలువుఁ జేయ రారమ్మా! కోరిక లెల్లఁ జేకూరుగదమ్మా! ॥శ్రీ॥ భవబంధభయములు బాయు గదమ్మా! యవిరళము క్తి కరామలక మమ్మా॥శ్రీ॥ నారాయణశర్మాధారుఁ డోయమ్మా! ధారుణి మోక్షప్రదాత గదమ్మా!॥ శ్రీ॥ మన పురాకృతములు మంచివోయమ్మా! ఘనమోక్షగుండేశుఁ గన గలిగె నమ్మా! ॥శ్రీ॥

వ. అని పిలుచుకొనుచు నాక్షణంబున,

క. బంగారుసరిగచీరెలు
రంగుగఁ బట్టుచు బాగడ రవికలు మాణి
క్యాంగద భూషణములు మెఱ
యంగను ధరియించి వచ్చి రంగనలెల్లన్.

వ. ఇట్లు వచ్చి యత్యద్భుత జగన్మోహన దివ్యమంగళవిగ్రహుండగు శ్రీరామచంద్రమహాప్రభువును వీక్షించి,

కీర్తన : ఆదితాళము-(నీతితో) వలె.

అంద మౌరాముని సుందరము జూడరే॥ యంద॥ కందర్పసహస్రదివ్యాకారుఁడని తెలియరే॥ యంద॥ వామభాగమున వేడ్కభూమితనయ నిల్వఁగ, సామీప్యముం దాశ్రితులు సంతసమునఁ గొల్వఁగ, సౌమిత్రి లోనైన యనుజన్ములతోఁ జెల్వగ॥ నందమౌ॥ హారకేయూరాదిభూషణావళి ధరించెనే! ధారుణి శ్రీమోక్షగుండ ధాముఁ డనమించెనే! నారాయణశర్మ హృదయసారసమున నిలిచెనే! ॥యంద॥

గీ. అనుచు నభివర్ణనము జేసి యంతమీఁద
రామచంద్రుని యంతఃపురంబునందు
స్ఫటికమయహంసతూలికా శయ్యపైకి
వేడ్కతోఁ జేర్చి యిట్లని వేడి రపుడు.

కీర్తన : ఆదితాళము-(రామమంత్రం) వలె.

పవ్వళింపుము రామ॥ పవ్వ॥ జవ్వను లమరించినట్టి పువ్వుపాన్పుపై ॥ జయ॥ వివిధకాంతుల నలరు విపులవసతుల కవల శుద్ధస్ఫటిక మయమా గేహంబు లోపల॥ బవ్వ॥ ప్రీతినెక్కొన భూజాత సంగతి భాతిగ నారాయణహృత్పద్మశయ్యను॥ బవ్వ॥ బల్పసం దగు స్వయంకల్పితం బగు తల్పమునను మోక్షగుండధామశుభ మగు॥ బవ్వ॥

తో: ఆవిధమున నాత్మారాము సుషుమ్నాంతఃపుర వరమునను। బావన మగు హృత్పద్మతల్పమునఁ బవ్వళింపఁ జేసియుదు॥ రా॥

వ. తిన్నగా సీతాదేవి తావునకు వెళ్ళి యిట్లను చున్నారు:

కీర్తన : ఆటతాళము-(నమిలాం) వలె.

పతిసంగతి వేడ్కఁ బవ్వళింతువు గాని పదవమ్మ పడకింటికి; పతి వియోగంబునఁ బడినయలజడులెల్లఁ బాసె; సుఖ మ్మెన వఱలుము దేవి॥ నారాయణార్చితుని సూరిజనస్తుతు శ్రీరఘునాయకునిఁ జేరితివమ్మ॥ పతి॥

వ. అని చెలులు జానకినిఁ బానుపుఁ జేర్చి ఇట్లు పాడిరి.

కీర్తన: అటతాళము (కాంతుఁడు)వలె.

చల్లగను శ్రీరామునిపైఁ జల్లరే విరజాజులు మల్లెమొల్లలు సంపెగలు చేమంతివిరులు లాజలు॥జల్లగను॥ అందముగఁ జెలువొందు లసదరవిందములు జెంగలువలు బొందుగను దాసానకుసుమములు బాగడలును గురువకములు ॥జల్ల॥ పారిజాతప్రసూనములు మందారములు సురపొన్నలుఁ గోరి నారాయణ మనోజ్ఞవిహారుని పయిఁ గన్నెలు జల్లగను శ్రీరామునిపై ॥జల్లరే విరజాజులు॥

తో: కమ్మనితావులు ఘుమ్మని దెసలను గ్రమ్ముసుగంధముఁ దీసి। కొమ్మలు బంగరు గురిగల మొత్తముఁగొని దంపతులను దాసి॥ రా॥

హంసధ్వని: ఆదితాళము. (రవికుల) వలె.

పరిమళకలిత గంధము బూయరే॥ పరిమళ కలిత-లలితాతులిత॥ భరిత పరిమళకలిత॥ సారతర మగు మృగమదసారవిరచిత ఘనకచోర

సురజోయుతఘనసారపూరిత పరిమళ॥ కలిత॥ ప్రీతియగారీతిగా, గీతికల్ బాడుచున్, సీతాసమేతుఁడై చెలఁగిన రాముని చేతను రంజిలఁ జేరియుఁ బరిమళ॥కలిత॥ భూమిమోక్షగుండంబున వేడ్క వసించి వేదువు నారాయణశర్మను మన్నించి కామితముల్ గడు నొసఁగి ప్రేమ నెగడు రాముఁనకును బరిమళకలితగంధము॥

వ. ఈ విధంబున సుగంధంబు లలంకారంబుగా నలఁది,

క. మధురంబులైన ఫలములు
మధురాపూపములుగొన్ని మఱిపళ్ళెములన్
మధుకర వేణులమర్చిరి
పృథివిజమున్ రాముకకు ప్రియము దలిర్పన్.

కళ్యాణి: రూపకము. (పరమ) వలె.

ఆరగింపుము ముద మార జనకజాతసహితంబుగ॥ నా॥ నారికేళ కదలికా ఖర్జూర దాడిమంబులున్, జంబీర చూత ద్రాక్షలున్, సుసార పుష్పసార మిళితంబుగ॥ నార॥ మేలుగన్ జిలేబి మణుగుబూలు కర్జకాయలున్ బూరీలు నామవడలు నతిరసాలు బూందిలాడు సురుచిరముగ॥ నార॥ పారపప్పు నెయ్యి పంచదార గూర్చి యుంచిరి తాళ్లూరి శ్రీనారాయణాఖ్యచారుహృత్విహార! మధురంబుగ॥ నార॥

వ. ఇట్లు సమస్తమైన ఉపాహారంబులు సమర్పించి, యనంతరంబు—

గీ. పసిడిఁ దాపిన రత్నాల పళ్ళెరమునఁ
గప్పురపు పీడియములు బొంకముగఁ గూర్చి
నేర్పునన్ జానకీరాము నృపులమోలి
నుంచి సౌభాగ్యవతులు ప్రార్థించి రిట్లు:

బ్యాండుస్వరము—ఆదితాళము.

విడెము సేయు రఘువరా! కడు వేడుకలర నఘహరా! పుడమికుమారి నేర్పునఁ జుట్టి యిచ్చిన మడుపులు ముసిపంట మఱి యందుకొని వేగ॥ వి॥

పట్టాభిషిక్తుండవై బలువేడ్కతోడ జనకపట్టిని గూడుకొని పవళించితివి రామ! రామ! పార్వతీనుతనామ! ॥శ్రీరామ॥

నీ నామము నమ్మినవారికి, మాయవలన గుణము లామెను; నానావిధముల నామము భేదములు; నాదే యీయఖిలం బాయె॥ శ్రీరామ॥

శక్తిత్రయము నీవే; శ్రద్ధాత్రయము నీవే; ముక్తిత్రయము నీవే;॥ మూర్తిత్రయము నీవే; నీవే భక్తిత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

కాలత్రయము నీవే; కర్తృత్రయము నీవే; కర్మత్రయము నీవే; కాయత్రయము నీవే; నీవే కళాత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

దీక్షాత్రయము నీవే; దేహత్రయము నీవే; చతుస్త్రయము నీవే; జగత్త్రయము నీవే; నీవే లక్ష్యత్రయము నీవే॥ శ్రీరామ॥

జ్ఞానత్రయము నీవే; నాడీత్రయము నీవే; స్థానత్రయము నీవే; లోకత్రయము నీవే; నీవే త్రివర్గములు నీవే॥ శ్రీరామ॥

గుణగణములు నీవే; ఘనములలో ఘనము నీవే; సనకాది యోగిహృదయసంచారుడవు నీవే; సచరాచరరూపములు నీవే॥ శ్రీరామ॥

బ్రహ్మాండభాండములందు ప్రపంచము నీయందుఁ బ్రభవించి వృద్ధి నొందును; బ్రహ్మాండపదార్థములెల్ల మునుఁగుఁ బవళించు నీయందు॥ శ్రీరామ॥

లోకములు నిద్రించినప్పు డాకాలమున జాగరూకుండ వగుదు నీవు జాగ్రత్స్వప్నములందునను; నన్ను జాగ్రత్తగా దేవరా॥ శ్రీరామ॥

బంగారు ముక్కుటయ్యి బహుభూషణంబు లయిన భంగి నీ వొక్కఁడ వయ్యు బహునామరూపములఁ బరగి ప్రబలితి విటువలెను॥ శ్రీరామ॥

బహుభిన్నభాండస్థితపయోదీపవతు దేహముల బహిరంతరింద్రియముల భాసిల్లఁజేయుచును మిగుల విహరించుచుందువు॥ శ్రీరామ॥

శ్రీరామ చిద్విలాస! శ్రీమోతుగుండవాస! నారాయణాఖ్య దాసాధారామితోల్లాస! చంద్రికారమ్యదరహాస! ॥ శ్రీరామచంద్ర లాలీ! సీతాసమేతలాలి! కారుణ్యసాంద్ర లాలీ! కల్యాణమయ లాలీ! లాలి! కలుషాపహార లాలీ.

ఇట్లు లాలిపాటఁబాడి వారు నిద్రాముద్రితులైన పిమ్మట—

శహాన: ఏకతాళము-(ఎంతని నే నం) వలె.

సందడిఁజేయం దగ దింపొందఁగ జనరమ్మా! మీమీమందిరము లకును॥సందడి॥ పొందుగ నిద్రానందంబుల రఘునందన-సీతాసుందరు లుండిరి॥ సందడి॥ కానల సన్మునులసాంగత్యము సలుపుచును, దానవు లను వెనుదవిలి చంపుచును॥ కానల॥ మానుగ నిద్రలు మాని యుండి రటు గాన, సుప్తులై మేనులు మఱచిరి॥సందడి॥ ఈ రేయిఁ నీరెల్లఁ గూరికి వేగినను గూరిమితో సింగారము లలరఁగ॥ ఈరే॥ కోరి మోతు పుర శ్రీరఘువీరుని జేరి యాకొలువు జేతురుగా కిఁక॥ సందడి॥

వ. అని చెప్పుకొనుచుఁ దమ యిరవులకుఁ జని నిద్రించి వేకువ జామున లేచి,

క. అమ్మా! శ్రీరాముఁడు సీ
తమ్మయు మేల్కొనఁగ లేదు; త్వరగాఁ జని మో
దమ్మున మేల్కొల్పఁగ రా
రమ్మా! యని లేచి వచ్చి రామామణులున్.

వ. చరుదెంచి ద్వారంబున నిలిచి యారాము ననంత రాము నిగా భావించి.

మేలుకొలుపు: అటతాళము.

శ్రీరామ! రామ! సీతారామ! యిదె తెల్లవాఱవచ్చె నిద్ర మేలుకో॥ పౌరులు సకలోపచారము లొనరింపఁ గోరి వచ్చినారు మేలుకో॥ రామా! మేలుకొనుమా ॥

దశవిధప్రణవనాదములనే కుక్కుటధ్వనులు మొండయ్యెను మేలుకో! దిశలెల్ల వెలుఁగ దేదీప్యమానజ్ఞాన దినకరుఁ డుదయించె మేలుకో॥ రామ॥

రమణ నిక్షేపావరణశక్తు లనునట్టి కుముదములెల్ ముకుళించె మేలుకో॥ విమలమైనజ్ఞాన—విజ్ఞానము లను కమలముల్ వికసించె మేలుకో॥ రామ॥ పలుపలురంగుల భాసిల్లుచున్నది కొలువుకూటముఁ జేర మేలుకో॥ అలరు నాపోజ్యోతి యనుసింహాసనమున నాసీనుఁడ వగుదువు మేలుకో॥ రామ॥

అనుపమావస్థాత్రయం బనునట్టి సీయనుజులు జేరిరి మేలుకో! ఘనముగఁ దదవస్థాకార్యము లొనరింపఁగను నియమింతువు మేలుకో॥ రామ॥

అంచితసద్బోధ మనెడు బురోహితుఁ డరుదెంచియున్నాఁ డదె మేలుకో॥ పంచాంగమందలి భావమెల్ల విమర్శించి బోధించును మేలుకో॥ రామ॥

కనఁ జతుర్వాక్యమాగధవందిగాయక కవులు వచ్చినారు మేలుకో! అనయము నీ కన్న నన్య మొక్కటియు లే దని పల్కుచున్నారు మేలుకో॥ రామ॥

అంతరాంతరత్రిపుటి యను నంతఃపురములో నవనీజతోఁగూడ మేలుకో॥ కాంత నం దుంచి యొక్కఁడ వేగి కడు రాజకార్యములను దీర్చ మేలుకో॥ రామ॥

అష్టవిధప్రకృతు లను సచివులు బరివేష్టింప వచ్చిరి మేలుకో! స్పష్టముగా నన్నిపనులను నియమించి ద్రష్టవై యుందువు మేలుకో॥ రామ॥

అతులితకోటిసూర్యప్రభాభాసిత మగు కిరీటము దాల్తు మేలుకో! ప్రతి లేని బ్రహ్మాండభాండసామ్రాజ్యముఁ బాలన సేతువు మేలుకో॥ రామ॥

కామాదిచోరవర్గము జ్ఞానధనమును గైకొనఁ బూనిరి మేలుకో! యేమరకయ వారిఁ బోవిడిచీశ్వర తద్ధన మింక సద్ధా తున్న మేలుకో॥ రామ॥

సాక్షాన్నారాయణస్వాంతవారిజసీమ లక్షించి యున్నాఁడు మేలుకో! అక్షయమైన స్వయంప్రభ జూపఁగ మోక్షగుండేశ్వర మేలుకో॥ రామా మేలుకొనుమా॥

వ. ఇట్లు మేలుకొలిపిన నిద్రలేచి రాముండు కాలోచితకృత్యంబులు దీర్చుకొని మజ్జనంబాడి సీతాసహితంబుగా సమస్తాలంకారంబులు చేసికొని భోజనంబొనర్చి మహావిభవంబుగా గొలువుకూటంబుఁ జేరి లక్ష్మణునకు యువరాజ్యం బిచ్చి తాను లోకాతీతపరమాత్ముండయ్యును లోకవిడంబనార్థ మవతరించెఁ గాన, దుష్టనిగ్రహ శిష్టానుగ్రహంబులు సేయుచుఁ బదునొకండువేలసంవత్సరములు ధర్మంబుగా రాజ్యపరిపాలనంబుఁ జేయుచు సుఖంబుండె. అట్టికాలంబున—

తో: జనులకు దుర్భిక్షభయంబులు విషసర్పచోరభయములును। ననువుదప్పు రోగాదిభయంబుల నందక భోగము లొందుచును॥ రా॥

వ. సంతోషంబున నలరారుచుండిరి. పృథివి సర్వసస్యసంపూర్ణంబయియొప్పె. వృక్షంబులుఁ గుసుమఫలభరితంబులై రంజిల్లె. పార్వతీ! యిట్టి మహనీయచరిత్రం బాద్యంతంబుఁ గర్ణరసాయనంబుగా నీకొఱకు వివరించితిఁ గదా! యట్టి రామమూర్తి కృపాప్రసాదం బనుభవించి ముక్తురాలవుగమ్మా!

క. నాచేనీకుపదిష్టం
బై చెల్లిన మోక్షగుండహరిచారిత్రం
బాచంద్రార్కంబుగనీ
భూచక్రమునందు నలరుఁ బూర్ణేందుముఖీ!

వ. అని బోధించిన పార్వతీదేవి బ్రహ్మానందవారాశియందోలలాడి శంకరగురుపదారవిందంబులకు వందనంబు లాచరించె. అనంతరం బయ్యాదిమదంపతులనుఁ గూర్చి మంగళంబు బాడె నెట్టులనిన:

మేగడ: ఆటతాళము. (కమలాంబ) వలె.

నిత్యమంగళం నిత్యానందునకు॥ నిత్య॥ అత్యంతజగదాకారి ణికి॥ నిత్యమంగ॥ సత్యజ్ఞానానంతసాక్షిరూపునకు నిత్యానపాయిని యగు సీతకు॥ నిత్యమంగ॥ సాక్షాన్నారాయణసరసహృద్గోచర మోక్షగుండ రామమూర్తికి సీతకు॥ నిత్యమంగ॥

వ. ఇట్లు మంగళముఁ బాడి శ్రీ సీతారామబ్రహ్మప్రతిఫలితది వ్యామహోజ్యోతిస్స్వరూపంబుఁ దనహృత్కమలకర్ణికాంతరంబున సూక్ష్మం బుగాఁ గనుచు నిజానందంబునఁ దేలుచు గైలాసంబున నుండె.

ఆశ్వాసాంతము.

తో. అని తాళ్ళూరి నారాయణకవి రామాయణమును హరి కథను। ఘనముగఁ జెప్పెను గథయాం దిది రణకాండము చిలుకును సుధను॥ రా॥

ఇది వినువారలఁ కిహసౌఖ్యంబులు గొదువలేక చేకురును। ముద మునఁ దుదకట ముక్తిలభించును మోక్షగుండహరికృపను॥ రా॥
రామ రామ యనవే - శ్రీరామాయణకథ వినవే॥ పార్వతీ॥

గీ. మొదలి కావ్యమ్ము వాల్మీకిమునికృతమ్ము
రామచరితమ్ము భక్తలోకామృతమ్ము
హరికథగఁ గూర్చె రక్తి నారాయణుండు
వసుధ వెలయుత మాశశి భాస్కరముగ.

మోక్షగుండ రామాయణము.

సంపూర్ణము.